

CONSILIUL JUDEȚEAN BOTOȘANI
MUZEUL JUDEȚEAN BOTOȘANI

HIERASVS XI

BOTOȘANI - 2001

MUZEUL JUDEȚEAN BOTOȘANI
Str. Unirii 13, Botoșani 6800,
Tel.: 031/513446
ROMÂNIA

Tehnoredactare computerizată:
Lidia Dascălu
Mariana Didi Puiu
Octavian Liviu Şovan

ISSN: 1220-5907

Editura AXA Botoşani

Tehnoredactor: Dan Ihorov

Tiparul executat la S.C. CAROMI S.R.L. Botoşani

Sr. Constantin Gane, 12 bis / tel: 525909, 585050 / fax: 585050

Comanda nr. 1380/2001 • Coli tip: 32 61/86 70 g/m²

CONSILIUL JUDEȚEAN BOTOȘANI
MUZEUL JUDEȚEAN BOTOȘANI

HIERASVS

XI

10.1.2001
8078

Redactor
OCTAVIAN LIVIU ȘOVAN

*Începând cu acest număr, volumul HIERASUS va fi rezervat pentru studii
și materiale din domeniile ISTORIEI VECHI și ARHEOLOGIEI.*

BOTOȘANI - 2001

SUMAR - SOMMAIRE - CONTENTS

Studii și materiale - Études et matériaux

Marina DIACONESCU	7
PLASTICA ANTROPOMORFĂ CUCUTENIANĂ DIN COLECȚIILE MUZEELOR DIN JUDEȚUL BOTOȘANI <i>Plastique antropomorphe cucuténienne des collections des Musées du département de Botoșani</i>	
Constantin ICONOMU, Octavian Liviu ȘOVAN	37
<i>New archeological discoveries of the Corlăteni-Chișinău culture in Mihălășeni-Botoșani</i>	
Virgil MIHĂILESCU-BĂRLIBA, Paul ȘADURSCHI	55
CÂTEVA MONEDE INEDITE DIN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE DIN BOTOȘANI <i>Some unpublished coins from the collection of the history museum of Botoșani</i>	
Dr. Vasile JASENCO, Alexandru POPA (Chișinău)	81
NOI AȘEZĂRI DE TIP SÂNTANA DE MUREȘ-ČERNJACHOV PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA <i>Nouveaux établissements de type Sântana de Mureș - Černajachov sur le territoire de Republica Moldova</i>	
Dr. Gheorghe TEODOR	107
AȘEZAREA ÎNTĂRITĂ MEDIEVALĂ TIMPURIE DE LA DERSCA - BOTOȘANI <i>L'établissement fortifié du Haut Moyen Âge de Dersca-Botoșani</i>	

Studii interdisciplinare - Recherches interdisciplinaires

Dr. BOTEZATU	131
STUDIUL ANTROPOLOGIC, PALEODEMOGRAFIC ȘI PALEOPATOLOGIC AL SCHELETELOR DIN NECROPOLA DE LA MIHĂLĂȘENI (JUD. BOTOȘANI) DATÂND DIN SECOLELE IV-V d. Chr. <i>L'étude anthropologique, paléodémographique et paléopathologique des squelettes de la nécropole de Mihălășeni (dép. de Botoșani) des IVe-Ve siècles après J.C.</i>	

Sergiu HAIMOVICI, Aurelia UNGURIANU..... 485

STUDIUL MATERIALULUI ARHEOZOOLOGIC PROVENIT DIN AȘEZAREA
DATATĂ ÎN SEC.III D.CHR. DE LA SUHARĂU, JUDEȚUL BOTOȘANI

*L'étude du matériel archéozoologique provenant de l'établissement
de Suharău (dép. de Botoșani) de IIIe siècle après J.C.*

Recenzii - Comptes rendus

Aleksander BURSCHE, *Later Roman barbarian contacts in central Europe:
numismatic evidence*. Studien zu Fundmünzen der Antike, Bd.11, Berlin:
Gebr. Mann, 1996 (**Alexandru POPA**) 495

Uta von FREEDEN, Alfred WICZOREK (Hrsg.), *Perlen: Archäologie, Techniken,
Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim
vom 11. bis 14. November 1994*, Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte,
Bd. 1, Bonn 1997 (**Alexandru POPA**)..... 498

PLASTICA ANTROPOMORFĂ CUCUTENIANĂ DIN COLECȚIILE MUZEELOR DIN JUDEȚUL BOTOȘANI

MARIA DIACONESCU

Comparativ cu alte muzee de istorie din Moldova, Muzeul de Istorie Botoșani și Muzeul de Arheologie Săveni, dețin o colecție cu un număr restrâns de statuete, figurine antropomorfe, cea mai mare parte a acestora provenind din săpăturile efectuate la Drăgușeni (Crâșmaru, 1977), Trușești (Petrescu-Dâmbovița, 1999) și Roma (Popovici, Buzdugan, Alexoaie, 1992, 12-28).

Figurinele ce vor fi luate în discuție de noi (71 de piese), provin din diverse așezări cucuteniene din județ, din diferite donații făcute ocazional de profesori de istorie din județ, de elevi prin cercetări de suprafață, descoperiri întâmplătoare (Aprotosoia, 1979, 121-129), fără a se cunoaște la unele nici măcar localitatea din care provin, astfel încât acestea nu se constituie într-un lot unitar. Precizăm că în județul Botoșani, 195 de puncte sunt atribuite eneoliticului cucutenian (Păunescu, Șadurschi, Chirica, 1976), din care 90 sunt situate de-a lungul teraselor Prutului, pe platourile înalte ale dealurilor, cele mai multe aparținând fazei B a culturii Cucuteni. O parte dintre statuete se disting prin elemente originale, particulare, oferind astfel o imagine a diversității formelor de exprimare în sfera vieții spirituale, a concepțiilor magico-religioase, date asupra îmbrăcămînții, podoabelor, accesoriilor specifice epocii. Câteva dintre ele par a atinge perfecțiunea prin utilizarea unor modalități artistice tipice pentru artiștii cucutenieni.

Am determinat faptul că un număr de șapte piese provin din localitatea Dumeni, punct „La Coropcaru”, cinci piese de la Săveni, două de la Dobârceni, două de la Vlăsinești, punctul „Moara Jorii”, două de la Strahotin, și câte una de la Roma, de la Vorniceni, de la Corlăteni, de la Mândrești, de la Concești, de la Trușești. Restul pieselor sunt din județ, fiind înregistrate în registrul inventar cu proveniență necunoscută.

Deosebim printre piesele aflate în colecția Muzeului Botoșani atât exemplare care fac parte din categoria figurinelor realizate din lut nepreparat, arse slab, neuniform, cu exfolieri și fisuri, cât și exemplare din grupa statuetelor modelate din pastă de foarte bună calitate, omogenă, supuse unei arderi oxidante, modelate îngrijit, finisate cu minuțiozitate.

Caracteristicile pieselor ce compun acest lot ne determină să împărțim aceste figurine după criterii tipologice și stilistice, diferențându-le din punct de vedere cronologic în trei grupe.

Faza A

Un număr de 32 de piese prezintă caracteristicile specifice fazei A, moștenind și unele trăsături ale figurinelor de la finalul culturii Precucuteni (Dumitrescu, 1974, 1979; Marinescu-Bâlcu, 1981), schematismul care simplifică la maximum partea superioară a corpului și steatopigia.

Cea mai mare parte a acestora reprezintă statuete feminine, starea fragmentară în care se găsesc face dificilă stabilirea sexualității unora dintre ele. Au dimensiuni cuprinse între 2,5 și 14,7 cm., înscriindu-se în canoanele acestei culturi.

Pasta din care sunt modelate aceste figurine este de bună calitate, asemeni celei din care se făceau vasele, atent aleasă, arsă la roșu, sau roșiatic-gălbui, dar există și piese lucrate neglijent, din pastă proastă.

Stătuetele fazei A cu decor incizat, din lotul luat în discuție, sunt toate în stare fragmentară. Se disting printre aceste figurine, cele modelate din trei părți (H. Dumitrescu, 1927-1932; 81-82; Bibikov, 1953; Marinescu-Bâlcu, 1974; Berlescu, 1964, 68), din care, două formau partea inferioară (de la brâu în jos), iar cea de-a treia, bustul. Acesta este și motivul pentru care figurinele se găsesc astfel. Din grupa statuetelor modelate din trei bucăți sunt cinci exemplare lipite prin presare, la care se observă o împunsătură în zona bazinului, având o adâncime între 0,5 și 2 cm. (Pl. 1/3; 3/4, 5 ; 6/2,4). Pentru fixarea celor două picioare, cucutenienii au utilizat ceva în genul unei tije, din material organic și care se dezintegrează în momentul arderii statuei, după ce-și va fi îndeplinit rolul de fixare a celor două bucăți opuse (coapsele). Acest fapt este observabil și la alte statuete (normal, doar la cele în stare fragmentară), însă nu sunt atât de vizibile, sau orificiile sunt obturate.

Capul figurinelor este mult schematizat, acesta prezentându-se sub forma unui con fără nici un detaliu anatomic (Pl. 2/6; 4/1,2), sau e lățit pe direcția față-spate (6/1). Majoritatea se găsesc fără cap, urmare a sfărâmării ritualice a acestuia.

Partea superioară a figurinelor este decorată prin incizii mai late sau mai înguste, deosebindu-se registre decorative diferite pentru torace și pentru abdomen (Pl. 2/1; 4/1, 2).

Brațele sunt înfățișate schematic sub forma unor prelungiri conice ale umerilor ridicați în sus sau în unghi drept (Pl. 3/1,2; 4/2 ; 6/1). Sâni sunt marcați prin două orificii circulare (ambiguă zona de plasare), (Pl. 3/1), modelați realist la figurine realizate schematic (Pl. 6/5), dar și sub forma unor pastile (Pl. 2/7; 6/1). Talia este suplă, înaltă (Pl. 3/1,2), coapsele arcuite, pline (Pl. 1/2; 4/1; 6/3).

Caracteristic pieselor din faza A este și steatopigia pronunțată, respectând astfel o caracteristică statuetelor din prima fază (A), a culturii Cucuteni-Tripolie (Berlescu, 1964; Monah, 1997, 71; Vl. Dumitrescu, 1954, 403 și urm. ; R. Vulpe, 1957, 223 și urm.), (Pl. 1/2; 4/1).

Liniile ingvinale sunt marcate prin incizii sau caneluri superficiale (Pl. 3/1; 5/1,2; 6/3; 7/2). Decorul este realizat prin incizii, striuri fine și puncte înțepate ce alcătuiesc romburi, câmpuri triunghiulare, semiove (Pl. 2/1,2; 3/2; 4/1,2), fiind diferite de la o zonă

anatomică la alta sau sub forma unor triunghiuri cu vârful în sus sau în jos, îmbrăcând forma statuetei cu motive diferite în funcție de zona anatomică. Zona feselor este atent decorată folosindu-se motivul semiovelor (Pl. 6/4), motivul radial (Pl. 2/1; 5/3), spirala înfășurată (Pl. 4/1). Aceste însemne aveau probabil un rol magic sporit de o formă sau alta care era imprimată, fiind percepute ca însemne ale fecundității, simbol des întâlnit în cadrul acestei culturi (Bibikov, 1953; Černyš, 1982, 242).

Zona picioarelor se termină în partea de jos, convențional, printr-un capăt conic (Pl. 2/3; 4/1), picioarele fiind nediferențiate (Pl. 2/1; 7/4), sau sunt demarcate de o incizie sau o canelură (Pl. 1/1,2; 6/3), fapt caracteristic culturii Cucuteni-Tripolie.

Există și o categorie de statuete din faza A pe care se observă unele reprezentări plastice cum sunt: brâul, eșarfa și chiar o „legătură” de picioare, (Pl. 1/1,3; 3/3,4), pe care sunt incizate motive „în V culcat”, sau verticale. Sexul acestor statuete nu e precizat, dar poate fi dedus după caracteristicile somatice pe care le au (Pl. 1/1,2; 2/1; 3/1; 4/1). Unul din fragmente ar putea proveni de la o statueta masculină – are picioarele demarcate, fapt caracteristic mai ales statuetelor masculine (Pl. 7/3).

Pe lângă statuetele de tip clasic, întâlnim și figurine mult schematizate, realizate din pastă de calitate mediocră, prost arse, modelate sumar (Pl. 6/5; 7/1,2,4).

Proporțiile corpului uman sunt în general respectate, cu toate că acestea au fost schematizate, stilizate, înscriindu-se în tipologia fazei A a culturii Cucuteni.

În grupa statuetelor fazei A există patru reprezentări care atrag atenția prin câteva elemente ce le disting de toate celelalte.

Provenind din același punct, de la Vlăsinești, sunt două statuete ce au câteva elemente asemănătoare. Ambele păstrează zona de mijloc, sunt modelate dintr-o pastă de bună calitate, cu dimensiuni aproape egale, au o poziție verticală.

Una dintre statuete, (Pl. 5/1) are talia îngustată, picioarele unite și demarcate prin incizii pe ambele fețe ale statuetei. Pubisul este precizat prin incizii, la fel talia, demarcată de zona feselor. Cu toată masivitatea ei, fesele sunt modelate normal fără exagerări. Pântecul este reliefat, detaliu anatomic realist prezentat. Sunt evidente și cele două amorse laterale de sub talie și care sunt găurite.

A doua statueta de la Vlăsinești (Pl. 5/2) are câteva elemente în plus ce o evidențiază.

Piesa are talia îngustă, marcată, subliniată de o centură realizată prin două linii incizate pe care se află un șir de mici împunsături drept ornament, pliurile de sub talie perforate. Pentru precizarea triunghiului pubian, ce poate fi interpretat de asemenea și ca o piesă vestimentară, drept șorț (Monah, 1997, 195 și urm.), autorul a delimitat această zonă cu linii incizate, decorând-o prin puncte înțepate. Acest „șorț” e prins la spate folosind aceeași manieră decorativă ca la centură. Două înțepături se observă și pe zona de înălțime maximă a feselor. Pe piciorul drept, pe partea din față, se mai observă o înțepătură și este

posibil să fi existat și pe celălalt picior, din păcate degradat. Se observă o steatopigie destul de pronunțată în comparație cu piesa precedentă.

Dar, în afară de decor, ceea ce o face deosebit de interesantă este amprenta evidentă a unui bob de grâu, aflat pe fesa dreaptă ce fusese înglobat în pastă și care nu s-ar fi observat dacă piesa n-ar fi suferit o spărtură în tona respectivă. Felicia și Dan Monah, analizând amprente de cereale din pasta statuetelor apreciază că acestea s-au găsit la un număr restrâns de statuete feminine, toate datate în Precucuteni III și faza A a culturii Cucuteni (Monah, 1997, 53; F. Monah, 1992, 188, fig. 1/4), cele mai multe găsindu-se în aria estică a culturii, dar fără a exclude posibilitatea ca aceste amprente să se găsească și în faza A-B. Astfel, la Luka-Vrubleveckaja (Bibikov, 1949, 206), S.N. Bibikov, semnalează nouă statuete cu amprente de boabe de cereale și 15 statuete care aveau în pastă cariopse sfărâmate. În România, Dan Monah împreună cu Felicia Monah au identificat cinci astfel de statuete fragmentare cu amprente de cariopse, în numărul cărora n-au fost prinse și cele două semnalate de N. Berlescu (Berlescu, 1964, 68), piese care n-au fi putut găsite. Astfel, au fost descoperite reprezentări feminine cu amprente de cereale la Răucești (Dumitroaia, 1987, 28, fig. 4/10), Petricani, Mărgineni-Cetățuia (Monah, 1992, 188, fig. 1/4).

Această practică rituală este întâlnită și la alte culturi eneolitice (Vl. Dumitrescu, 1934, 65; Hockman, 1987, 89) observându-se astfel că „fecundității feminine îi este asimilată cea a pământului” (Eliade, 1981, 41), având corespondent în aproape toate religiile lumii. Expresia de „Glia-Mamă” sună foarte cunoscut tuturor (Eliade, 1992, 234-235; Kernbach, 1989). Existența acestor statuete ce au avut înglobate în pastă boabe de cereale întregi sau sfărâmate justifică pe deplin apartenența lor la cultul fecundității și fertilității.

A treia statueta feminină (Pl. 4/1) luată în discuție are caracteristicile tipice pentru faza A. Provine de la Dobârceni, are lungimea de 14,7 cm., lățimea maximă în zona coapselor de 5 cm.. E modelată din pastă fină, omogenă, bine arsă. Este tip așezat, mai rar întâlnit la figurinele feminine, această reprezentare fiind caracteristică mai ales statuetelor masculine din faza A (Monah, 1997, 119). Capul este modelat sub forma unei proeminențe conice, fără detalii anatomice. Torsul este destul de plat, nu are reprezentați sânii, iar brațele sunt sub forma cunoscuteleor „amorse”, realizate în unghi drept. Bustul este arcuit spre spate. Talia este zveltă, marcată, bazinul și șoldurile sunt ample, generoase, remarcăm fenomenul de steatopigie, posteriorul fiind pronunțat în mod deosebit, tipic fazei A. Partea inferioară este sub formă conică, picioarele fiind demarcate printr-o incizie întinse în față. Întreaga suprafață a corpului și chiar capul sunt decorate prin incizii, ce au cu siguranță încărcătură magică (Eliade, 1992, 229-230; 1981, 8, 41; Rybakov, 1965, 30-31). Pe abdomen și pe piept sunt suprapuse două romburi, iar pe spate sunt două romburi concentrice, și incizii sub forma de V cu vârful în jos și spre coloană. Fesele și coapsele sunt evidențiate prin spirale fine, înfășurate, picioarele de la genunchi în jos fiind decorate cu incizii oblice. Pe lângă incizii, statueta are elemente de decor modelate plastic. Un

pandantiv rotund agățat de un colan, colier, sub forma unui sul de lut cu incizii oblice este aplicat în jurul gâtului. La spate, ceea ce ar putea fi continuarea colanului este mai degrabă modelarea plastică a coafurii, părul împletit în patru cozi late, într-o prezentare stilizată, sofisticată, caracteristică vârstei mature (Marinescu-Bâlcu, 1977, 42). Al treilea element de decor plastic îl constituie o centură fixată pe mijlocul statuetei sub forma unui șarpe. Capul șarpelui este modelat realist, lățit, vizibil pe spatele statuetei. Din păcate, datorită faptului că statueta a fost deteriorată chiar în zona de plasare a acestei centuri-șarpe, nu putem ști unde și cum continuă aceasta.

Utilizarea șarpelui ca motiv decorativ este semnalată în aria culturii Cucuteni, acesta fiind plasat la gâtul statuetei la Răucești (Dumitroaia, 1987, 23, fig. 4/1) și Trușești (Petrescu-Dâmbovița, 1954, 14), la brâu, la Cucuteni-Cetățuia (Schmit, 1932, 64, fig. 31/2), alte reprezentări fiind mai puțin sigure în modelări plastice, dar ocupă un loc important în cadrul reprezentărilor zoomorfe pictate. Această nouă reprezentare a simbolului șarpelui nu face decât să întărească ideea folosirii lui în strânsă legătură cu divinitatea feminină „Marea Mamă” cu atributele ei principale legate de zămislirea vieții, dar fără a putea ști exact ce rol i se atribuie acestuia în practicile magico-religioase, cert este că de-a lungul mileniilor el și-a menținut statutul de animal cu puteri magice (Dumitrescu, 1979, 66, fig. 53, 156; Rybakov, 1965, 35-47; Pogojeva, 1983, 130; Vukănescu, 1985, 245).

Din varianta statuetelor verticale provine o piesă din zona Săvenilor (Pl. 2/1). În felul în care e realizată, pare o mică bijuterie. Această statueta este lucrată extrem de îngrijit, dintr-o pastă foarte bine aleasă, arsă la roșu. Are 8,5 cm, îi lipsește capul și terminația picioarelor, iar în partea superioară se îngustează fără a avea reprezentați umerii sau mâinile în vreun fel. Picioarele sunt demarcate doar pe partea dorsală printr-o incizie până aproape de capătul picioarelor. E decorată cu incizii adânci pe ambele fețe în maniera cunoscută din prima fază, A. Este de o eleganță și finețe deosebită, lucrată cu o precizie aparte. Motivele decorative incizate apar pe suprafața corpului grupate sub forma unghiului, rombului, incizii în formă de V cu vârful în sus sau în jos, alternând într-o compoziție unitară. O spirală ghem, alcătuită de fapt din două spirale îmbucate, este motivul ornamental pentru fața superioară a picioarelor. Fesele sunt evidențiate prin motive decorative incizate, cruciforme, ce împart fiecare fesă în patru, fiecare sfert primind încă două incizii. Picioarele și zona superioară a corpului sunt demarcate prin câte două incizii paralele, subliniindu-se astfel talia. Rombul situat în zona abdomenului este străpuns orizontal. Capătul inferior al picioarelor este strâns între degete, pe laterale, realizându-se astfel o ușoară înălțare față de rest.

Faza A-B

Întrucât în decenii de cercetare a plasticii cucuteniene s-a constatat că nu există diferențe vizibile între statuetele fazei A-B și cele ale fazei B (Dumitrescu, 1979, 84), este

aproape hazardant să atribui fazei A-B statuete, figurine fără a le cunoaște proveniența.

Vom lua în discuție trei statuete care au fost atribuite acestei faze cunoscându-se faptul că au fost descoperite în așezări aparținând acestei faze la: Vorniceni, Corlăteni, Concești.

Figurina de la Vorniceni (Pl. 8/2) face parte din categoria celor schematice, păstrându-se doar jumătatea superioară, bustul. Capul este modelat sub forma unei proeminențe conice, ceea ce se recunoaște a fi o moștenire din faza precedentă. Piesa nu relevă nici un fel de alte detalii anatomice.

Din aceeași grupă a statuetelor de fază A-B este și o statueta pictată la Corlăteni, după canoanele cunoscute ale acestei faze (Pl. 8/3). E ruptă din vechime de la talie în sus. Pe învelișul alb-gălbui s-a pictat cu roșu zona taliei, feselor și picioarelor, dungi și linii într-o ordine bine stabilită de patru linii la talie, trei în zona coapselor și două linii în zona genunchilor. Pentru a sublinia genunchii, spatele, abdomenul, s-au făcut perforații, înțepături, practică obișnuită pentru această fază. În zona genunchilor picioarele sunt ușor flexate.

A treia piesă (Pl. 8/1), provine de la Concești (Dealul Cloncului) și este decorată de asemenea cu ajutorul picturii. Se păstrează doar partea inferioară a statuei, picioarele, despărțite unul de altul pe ambele părți printr-o șanțuire, pictate cu alb de la genunchi în jos și cu dungi roșii și albe în rest. Are genunchi ușor flexați și este posibil ca această statueta să fi fost de tip așezat, după cum se observă în zona de ruptură.

Faza B

La statuetele aparținând acestei faze, din colecția Muzeului din județul Botoșani, se regăsesc trăsăturile considerate caracteristice, evidențiindu-se modificarea tipului somatic al statuetelor feminine prin îngustarea șoldurilor și alungirea lor, dându-le o alură fusiformă. Au o steatopigie mai puțin pronunțată, talia curbată, partea superioară relativ plată și o mai mare diversitate din punct de vedere artistic, o libertate de expresie în modelare. Capul este discoidal, nasul „en bec d' oiseau”, iar ochii și urechile sunt reprezentate prin găuri. Se observă o modelare mai atentă ce are unele accente naturaliste (Berlescu, 1964, 70; Schmidt, 1932, 64, Pl. 31/15, 32/1-2, 33/1-2; Dumitrescu, 1937, 15, 1979, 84), elemente de decor ce sugerează îmbrăcăminte, accesorii, podoabe. Majoritatea reprezentării antropomorfe din faza B folosesc tehnica ronde-bosse.

Pasta folosită pentru modelarea acestor statuete este de o calitate mai bună, din cea folosită la vasele pictate. Au fost supuse unei arderi oxidante, puternice, au o culoare roșie-cărămizie, acoperite cu un strat de lut fin, finisate îngrijit.

Pictura este utilizată pentru sublinierea unor detalii anatomice sau pentru a reda unele piese de îmbrăcăminte, încălțăminte.

La statuetele ultimei faze a culturii Cucuteni întâlnim diverse modalități de reprezentare artistică a corpului uman.

Găsim din punct de vedere pozițional statuete verticale (Pl. 9/1, 2, 5; 10/1, 2, 5; 11/1, 2; 12/1, 3, 4; 13/2, 3; 16/1, 3, 4), șezânde (Pl. 9/4; 10/3; 11/5) și semișezânde (Pl. 14/1). Ca manieră stilistică de modelare deosebim trei tipuri de statuete: stilizate, schematice și realiste.

În această ultimă fază a culturii laba piciorului e reprezentată în diverse moduri: cu talpa dreaptă, cu vârf și călcâi, având laba piciorului îngustată (Pl. 10/5; 14/4), cu laba piciorului îndoită, sugerată doar (Pl. 12/1; 14/1), sub forma unui vârf conic (Pl. 9/1; 10/3; 12/4; 16/1,4), cu baza discoidală (Pl. 10/2; 13/2), și chiar o încercare de redare realistă a tălpii (Pl. 12/2).

Din varianta statuetelor în poziție verticală este o statueta inedită (Pl. 13/2) care se termină în zona genunchilor (modalitate neîntâlnită până la această figurină). Are o bază circulară ce-i asigură stabilitatea și verticalitatea pe care se observă un imprimeu de țesătură subțire. Șoldurile sunt subliniate prin șanțuire pe cele două fețe ale piesei. Lipsește partea de la talie în sus, are pântecul reliefat, străpuns ca și amorsele laterale de deasupra șoldurilor.

Tot de tip vertical este o statueta ce provine de la Dumeni (Pl. 16/1). Este întreagă, elongată, cu talia zveltă, cu bazinul și șoldurile înguste, sânii marcați cu ajutorul a două pastile. Capul se prezintă după modelul devenit clasic al statuetelor din faza B, discoidal, cu două orificii de o parte și de alta a nasului ce este sub formă de creastă. Pubisul, zona ingvinală, sunt redată prin câte două incizii paralele spre stânga și spre dreapta ce tind să formeze în partea de jos un unghi. Pântecul este ușor reliefat. Partea inferioară a picioarelor este modelată sub forma unui vârf conic.

În aceeași manieră este modelată o statueta ce provine de la Săveni (Pl. 12/1). Capul discoidal este împărțit în doi lobi de o nervură mediană-nasul. Fiecare lob este străpuns de câte două găuri mari și două mici. „Amorsele” reprezentând mâinile sunt și ele străpunse. La baza gâtului este sugerat un colier sau chiar clavicule prin modelare. Triunghiul pubian este sugerat prin incizii, picioarele fiind demarcate tot printr-o incizie ușoară pe fața superioară. Zona de sub genunchi este subliniată printr-o ușoară denivelare, puțin oblică. Capătul inferior se termină printr-o labă mică de picior.

Din categoria statuetelor așezate (care sunt și cele mai puține) se distinge o statueta masculină la Dumeni (Pl. 14/1). În maniera de modelare a acesteia se observă un progres evident, aceasta fiind redată naturalist. Îi lipsește corpul de la talie în sus. Picioarele sunt îndoite de la genunchi în jos, proporționate, depărtate unul de altul fiind lipite doar în zona de la genunchi în jos. Labele picioarelor sunt de dimensiuni mici comparativ cu corpul, cu vârfurile ascuțite și îndoite. Oasele bazinului ce străpung pielea parcă, sugerează o persoană subponderală. Sexul este de asemenea minuțios modelat plastic, redat realist.

Accente naturaliste se observă și la alte statuete. Astfel, la un fragment ce redă un picior până la genunchi, laba piciorului este modelată având degetul mare mai lung decât celelalte (Pl. 12/2). De asemenea tot un element naturalist este reprezentarea nărilor la o

statuetă ce provine de la Săveni (Poiana Bodesii), deși figurina se încadrează în rândul celor stilizate (Pl. 10/1). Apoi la un fragment de mână (braț și antebraț) mușchii sunt reliefați cu atenție (Pl. 10/4). La o altă statueta fragmentară de la Săveni, genunchii sunt bine precizați Pl. 15/2), iar pe un alt fragment , pe părțile laterale ale piciorului unic, se evidențiază cele două maleole de la gleznă (Pl. 9/2).

În ceea ce privește elementele de decor întâlnite pe statuetele din această fază, în colecția muzeului nostru, observăm că incizia mai este utilizată doar pentru sublinierea unor detalii anatomice (Pl. 10/1; 11/1; 12/1,3; 16/1). Pictura este folosită spre a reda în mod realist unele detalii privitoare la podoabe, veșminte, îmbrăcăminte, având o importanță sporită în faza A-B și B față de faza A.

Cercetătorul ieșean Dan Monah face o subliniere importantă referitoare la cultura Cucuteni-Tripolie precum că: „Nici o altă civilizație preistorică europeană, cu excepția culturii Cucuteni-Tripolie nu dispune de documentație atât de bogată și variată care să acopere complet domeniul portului” (Monah, 1997, 195).

Interesant ni se pare un fragment de la o statueta feminină-parte inferioară, un picior unic (Pl. 13/1), ce ne furnizează câteva date realiste privitoare la îmbrăcăminte, care astfel confirmă reprezentările feminine pictate pe vase, de la Brânzeni III, Costești IV, Vâhvatinsk (Marchevich, 1981, 156, fig. 59/1,2; 72/1, 2, 3, 4; 88/5-12; fig.103/1-2).

Pe statueta amintită, în partea superioară a fragmentului în cauză, distingem pictat cu brun pe roșu (culoarea statuei), pe partea de jos a unei rochii extravagante ce are prins în față, de un motiv ornamental, patru fire de șnur ce pleacă în laterale ce se unesc la spate, grupându-se două câte două, ultimul fir rămânând singular. Pe partea de sus a pulpei piciorului se mai observă un alt motiv decorativ ce reprezintă mici franjuri, după care urmează o dungă, fir, de care probabil erau prinși mici franjuri. Piciorul este încălțat într-o cizmuliță scurtă, mulată, pictată cu brun și pentru care sunt analogii în zona estică a culturii Cucuteni-Tripolie, la Koszyłowce (Hadaczec, 1915, XXLIII, Pogoșeva, 1985, 203; Comșa; 1989, 356). Câteva urme de decor, franjuri lungi de la rochie aflăm și pe un alt fragment de statueta cu picior unic (Pl. 9/2).

Pe o figurină întreagă, arsă la roșu, ce are doar sânul drept (așa a fost concepută) se redă cu ajutorul picturii un colier la gât, triunghiul sexual și o linie neagră în zona genunchilor (Pl. 9/1).

Un fragment, jumătatea superioară a unei statuete de la Dumeni (Pl. 15/1), de culoare roșie (prin ardere) este decorată cu dungi de culoare brună, dispuse în unghiuri cu vârful în sus, pe ambele fețe. Are analogii perfecte cu statueta de la Ghelăiești (ca de altfel întregul grup de figurine descoperite la Dumeni (Cucoș, 1970, 101-114; 1973, 212).

Acest mod de decorare a statuetelor cu pictură, este tipic pentru etapele târzii ale culturii Cucuteni, iar utilizarea ei în ideea unor redări realiste a unor podoabe sau piese vestimentare se întâlnește cu precădere în zona estică a arealului culturii Cucuteni-Tripolie (Monah, 1997, 125).

Adăugăm la numărul redus de statuete ce au reprezentat starea de graviditate, o ipostază a Marii Zeițe, atotcreatoarea vieții, o figurină ce provine din zona Săveni (Pl. 16/2), fără a cunoaște însă punctul în care a fost descoperită.

Puținătatea acestor figurine se explică și prin folosirea acestora în scopuri magice, legate de fertilitate, cu semnificații profunde în viața comunității cucuteniene (Mateescu, Voinescu, 1982, 47).

Această statueta fragmentară, foarte asemănătoare cu piesa descoperită la Sofievka II (Pogoșeva, 1983, 96; 1985, 231). Are abdomenul proeminent, sânii lăsați, dovadă a unei maternități repetate, spatele drept, nearcuit, umerii sunt sub forma unor „amorse” în unghi drept, gâtul gros, puternic, partea de jos a coloanei vertebrale reliefată. Pasta e aleasă cu grijă, densă, de calitate, arsă uniform, la roșu. Fragmentarea acestei statuete nu ne permite alte detalieri.

În cadrul aceleiași reprezentări a maternității este o statueta cu cavitare abdominală (Pl. 11/1) care însă e insuficient de clară în ce privește notele definitorii, fiind fragmentară.

Statueta e din pastă densă, cenușie, aspră, având nisip utilizat ca degresant, arsă secundar. Este de tip vertical, cu șoldurile înguste, picioarele lipite. Are reprezentate pe aceeași parte atât sexul feminin cât și fesele, fapt cel puțin neobișnuit. Cavitarea abdominală se observă cu ochiul liber, din ruptură, dar și prin pipăit, zona cavității respective fiind mai netedă comparativ cu rupturile laterale. În zona abdomenului, pe partea stângă, se vede în profil o zonă mai proeminentă ce ar putea sugera graviditatea. Starea fragmentară a statuetei nu permite mai multe aprecieri.

Amintim printre piesele interesante și o statueta masculină a cărei proveniență nu o cunoaștem și care poate fi încadrată în faza B a culturii (Pl. 16/5). Aceasta are urme de pictură neagră, decorul prezentându-se sub forma unor diagonale pe linia torsului ce pleacă de umărul drept spre șoldul stâng și se răsfiră în trei pe spate (un desen nu foarte riguros). De asemenea se observă pe ambele fețe o linie incizată. Brațele modelate schematic, se prezintă sub forma unor prelungiri ale umerilor ce fac unghi drept cu gâtul.

În final vom prezenta o figurină ce provine de la Mândrești, comuna Ungureni (Pl. 14/3) pe care o încadrăm într-o etapă post-Cucuteni (Horodiștea-Erbiceni), ce-și are originea în fondul cultural al ultimelor subfaze cucuteniene (Dergacev, 1980, 183 fig. 13), fapt ce explică continuitatea elementelor cucuteniene în cadrul culturilor de la începutul perioadei de tranziție.

Figurina e realizată din pastă de bună calitate. Brațele sunt prezentate sub forma cunoscutelor „amorse”, bustul e îndoit în față (caracteristică pieselor post-Cucuteni), picioarele sunt demarcate prin șanțuire doar în spate și sunt îndoite de la genunchi.

Statuetele din colecția Muzeului Județean Botoșani, prin varietatea, particularitățile lor, oferă date noi, interesante, din viața comunității Cucuteni-Tripolie, cu accent pe credințele magico-religioase.

BIBLIOGRAFIE

- APROTOSOAIE** 1979 APROTOSOAIE Filaret, *Câteva noi puncte arheologice descoperite în zona Săvenilor și în împrejurimi*, în Hierasus, 1979, p.121-129.
- BERLESCU** 1964 BERLESCU Natalia, *Plastica cucuteniană din vechile colecții ale Muzeului de Istorie a Moldovei*, în Arh. Mold. II-III, p. 67-104.
- BIBIKOV** 1949 BIBIKOV S. N., *Boselenie Luka-Vrubleveckaja i ego znacenie dija isorii rannezemledel'českikh plemen Juga SSSR*, în SA, XI, 1949, p. 206 și urm.
- 1953 *Poselenia Luka – Vrubleveckaja na Dnestree*, în MIA, p. 38
- ČERNYŠ** 1982 ČERNYŠ E. K., *Eneolit pravoberezhnoi Ukraini i Moldovii*, în *Eneolit SSSR*, p.165-320.
- COMȘA** 1989 COMȘA Eugen, *Unele date despre îmbrăcămintea din epoca neolitică pe teritoriul Moldovei*, în Hierasus, VII-VIII, p. 39-56.
- CRĂȘMARU** 1977 CRĂȘMARU Aristotel, *Drăgușeni, contribuții la o monografie arheologică, Botoșani*.
- CUCOȘ** 1970 CUCOȘ Ștefan, *Reprezentări antropomorfe în decorul pictat cucutenian de la Ghelăiești*, în *Memoria Antiquitatis* 2, p.101-114.
- 1973 *Un complex ritual descoperit la Ghelăiești, jud. Neamț*, în SCIV, 24, 2, p. 212.
- 1999 *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei, Piatra Neamț*.
- DERGACEV** 1980 DERGACEV V. A. *Pamjatniki pozdnego Tripol'ja, Chișinău*, p. 183, fig. 13.
- DUMITRESCU** 1927 - 1932 DUMITRESCU Hortensia, *La station préhistorique de Ruginoasa*, în *Dacia*, III-IV, p. 81-82.
- 1940 - 1944 *La station préhistorique de Horodiștea sur le Pruth*, în *Dacia*, IX-X, p. 127-133.

- DUMITRESCU** 1934 DUMITRESCU Vladimir, *La plastique antropomorphe en argile de la civilisation enéolithique balacano-danubienne de type Gumelnița*, în JPEK, 8, p. 49-72.
- 1937 *L'art préhistorique en Roumanie*, București
- 1974 *Arta preistorică în România*, București.
- 1978 *Arta culturii Cucuteni*, București.
- DUMITRESCU, DUMITRESCU, PETRESCU-DÂMBOVIȚA, GOSTAR** 1954 DUMITRESCU VI, DUMITRESCU H, PETRESCU-DÂMBOVIȚA M., GOSTAR N., *Hăbășești, monografie arheologică*, București p. 403 - 433.
- DUMITROAIA** 1987 DUMITROAIA Gh., *Plastica antropomorfă din așezarea cucuteniană de la Răucești-Munteni, jud. Neamț*, în Mem. Ant. XV-XVII, 1987, p. 28.
- ELIADE** 1957 ELIADE Mircea, *Mythes, rêves et mystères*, Paris, p. 192-193.
- 1981 *Istoria credințelor și ideilor religioase, I, (de la epoca de piatră la misterele din Eleusis)*, București p. 8, p. 41.
- 1992 *Tratat de istorie a religiilor*, București.
- HADACZEK** 1915 HADACZEK Ch., *La colonie industrielle de Koszylowce de époque énéolithique. Album des fouilles*, Léopol
- KERNBACH** 1989 KERNBACH Victor, *Dicționar de mitologie generală*, București.
- MARCHEVICI** 1982 MARCHEVICI Vsevolod, *Pozdnetripol'skie plemena Severnoj Moldavii*, Chișinău.
- MARINESCU-BÂLCU** 1974 MARINESCU-BÂLCU Silvia, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București.
- 1977 *Unele probleme ale plasticii antropomorfe neololitice din România și relațiile ei cu Mediterana Orientală*, în Pontica X, p. 37-43.
- MATASĂ** 1964 MATASĂ Constantin, *Așezarea Cucuteni B de la Târgu-Ocna-Podei*, în Arh. Mold., II-III, p. 11-66.

MATEESCU	1983	MATEESCU C. N., VOINESCU I., <i>Reprezentation of Pregnancy on certain Neolithic Clay Figurines on Lower and Middle Danube</i> , în <i>Dacia</i> , XXVI, 1-2, p. 47-58.
MONAH	1997	MONAH Dan, <i>Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie</i> , Piatra-Neamț
MONAH, CUCOȘ	1985	MONAH Dan, CUCOȘ Ștefan, <i>Așezările culturii Cucuteni din România</i> , Iași.
MONAH	1992	MONAH Felicia, <i>Amprente de plante descoperite în așezări eneolitice din Moldova</i> , în <i>Arh. Mold.</i> , p. 185-186, 188.
MOVȘA	1980	MOVȘA T. G., <i>Novye dannye po ideologii tripol'sko-kukutenskih plemen</i> , în <i>Pervobytnaja arkheologija-poiski-i nachotnki</i> , Kiev.
NIȚU	1977	NIȚU Anton, <i>Continuitatea ceramicii pictate între culturile Cucuteni-Tripolie și Gorodsk-Usatovo (Horodiștea-Foltești)</i> în <i>C. I.</i> , VIII, p. 145-212.
PĂUNESCU, ȘADURSCHI, CHIRICA	1975	PĂUNESCU Alexandru, ȘADURSCHI Paul, CHIRICA Vasile, <i>Repertoriul arheologic al județului Botoșani</i> , vol. I și II, București 1975.
PETRESCU-DÂMBOVIȚA	1957	PETRESCU – DÂMBOVIȚA Mircea, <i>Les principaux résultats des fouilles de Trușești</i> , în <i>A.S.U.-Iași</i> , III, 1-2, p. 1-22.
	1966	Cucuteni, București.
PETRESCU-DÂMBOVIȚA, FLORESCU, FLORESCU	1962	PETRESCU - DÂMBOVIȚA Mircea, FLORESCU Adrian, FLORESCU Marilena, <i>Șantierul arheologic Trușești</i> , în <i>Materiale</i> , VIII, p. 227-233.
	1999	<i>Trușești Monografie arheologică</i> , București-Iași.
POGOŽEVA	1983	POGOŽEVA A.P., <i>Antropomorfnaja Tripol'ja</i> , Novosibirsk
	1985	<i>Die Statuetten der Tripolie-Kultur</i> , în <i>Beiträge zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie</i> , 7.

POPOVICI, SIMICIUC	1979 - 1980	POPOVICI D.N., SIMICIUC C., <i>Figurinele de lut din vechile colecții ale muzeelor din județul Suceava, în Suceava, VI-VII, p. 643-648.</i>
POPOVICI, BUZDUGAN, ALEXOAIE	1992	POPOVICI D., BUZDUGAN C., ALEXOAIE I., <i>Așezarea cucuteniană de la „Balta lui Ciobanu”, comuna Roma, județul Botoșani, în Cercetări arheologice, p. 12-28.</i>
POPUȘOI	1985 - 1986	POPUȘOI Eugenia, <i>Plastica neolitică din colecțiile muzeului din Bârlad, în A.M.M., p. 13-56.</i>
RYBAKOV	1965	RYBAKOV B.A., <i>Kosmogonija i mitologija zemledel'cev eneolita, în SA, 1 și 2.</i>
SCHMIDT	1932	SCHMIDT Hubert, <i>Cucuteni in der oberen Moldau, Rumänien, Berlin-Leipzig</i>
URSULESCU, BATARIUC	1986	URSULESCU Nicolae, BATARIUC Victoria, <i>L'idole androgyne de Mihoveni, în La civilisation Cucuteni en contexte européen, Iași, p. 309-312.</i>
VUCOVIČ	1972	VUCOVIČ T.P., <i>Cult of the Goddess of Gravity in the Neolithic Society of the Balkan Peninsula, în Vran'skj Glasnik, VIII, p. 34 și urm.</i>

PLASTIQUE ANTROPOMORPHE CUCUTÉNIENNE DES COLLECTIONS DES MUSÉES DU DÉPARTEMENT DE BOTOȘANI

Résumé

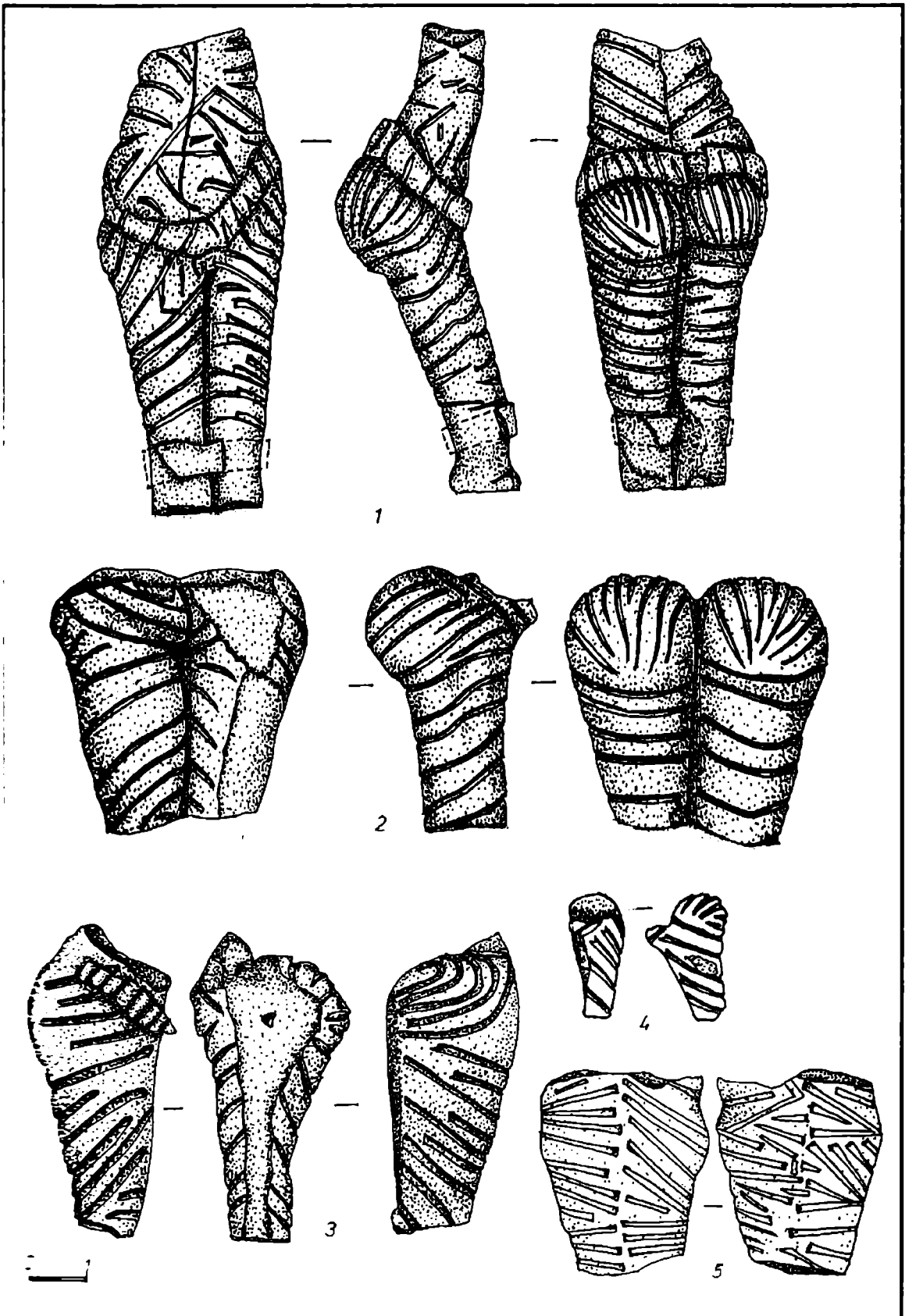
Par rapport à d'autres musées de la Moldavie, les musées du département de Botoșani ont une collection peu nombreuse de statuettes et des figurines anthropomorphes.

Les 71 objets qui constituent le point de départ de cet étude proviennent de divers établissements de Cucuteni – département de Botoșani et ils ont été occasionnellement découverts à travers les recherches de surface effectuées par des habitants de l'endroit, par des professeurs d'histoire ou par des élèves, bien qu'ils ne forment pas une unité.

Une partie des statuettes (qui appartiennent à toutes les trois phases de la culture Cucuteni – Tripolie) se distinguent par des éléments originaux, particuliers qui donnent une image de la diversité des formes d'expression dans la sphère de la vie religieuse et offrent à la fois des données sur l'habillement, les parures et les accessoires employés à cette époque.

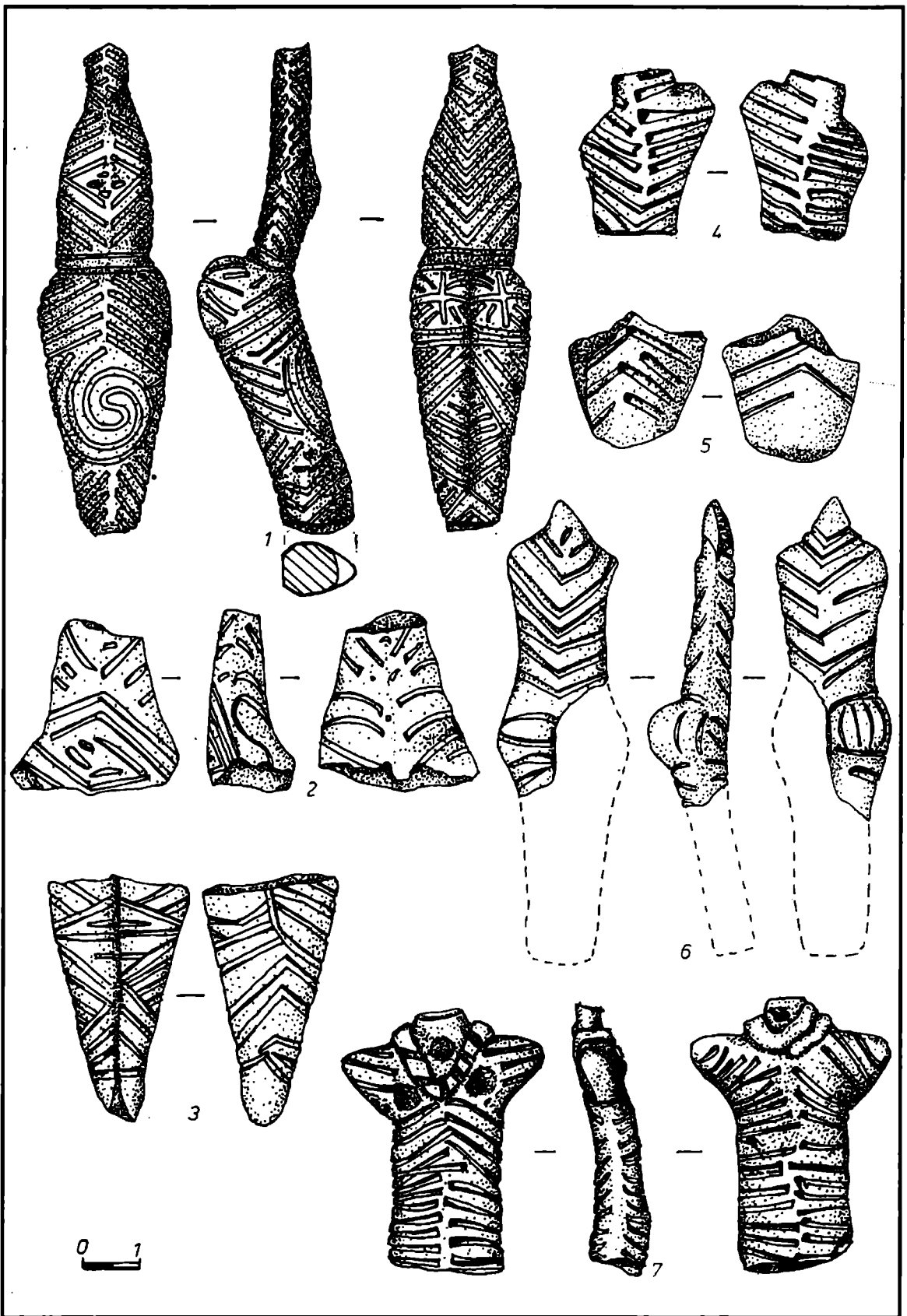
Les objets qui composent cette série ont été repartis en fonction de leurs caractéristiques selon des critères typologiques et stylistiques en tenant compte de la chronologie.

Par leur variété et par leurs particularités les statuettes offrent de nouvelles données intéressantes caractéristiques à la vie de la communauté de Cucuteni – Tripolie.

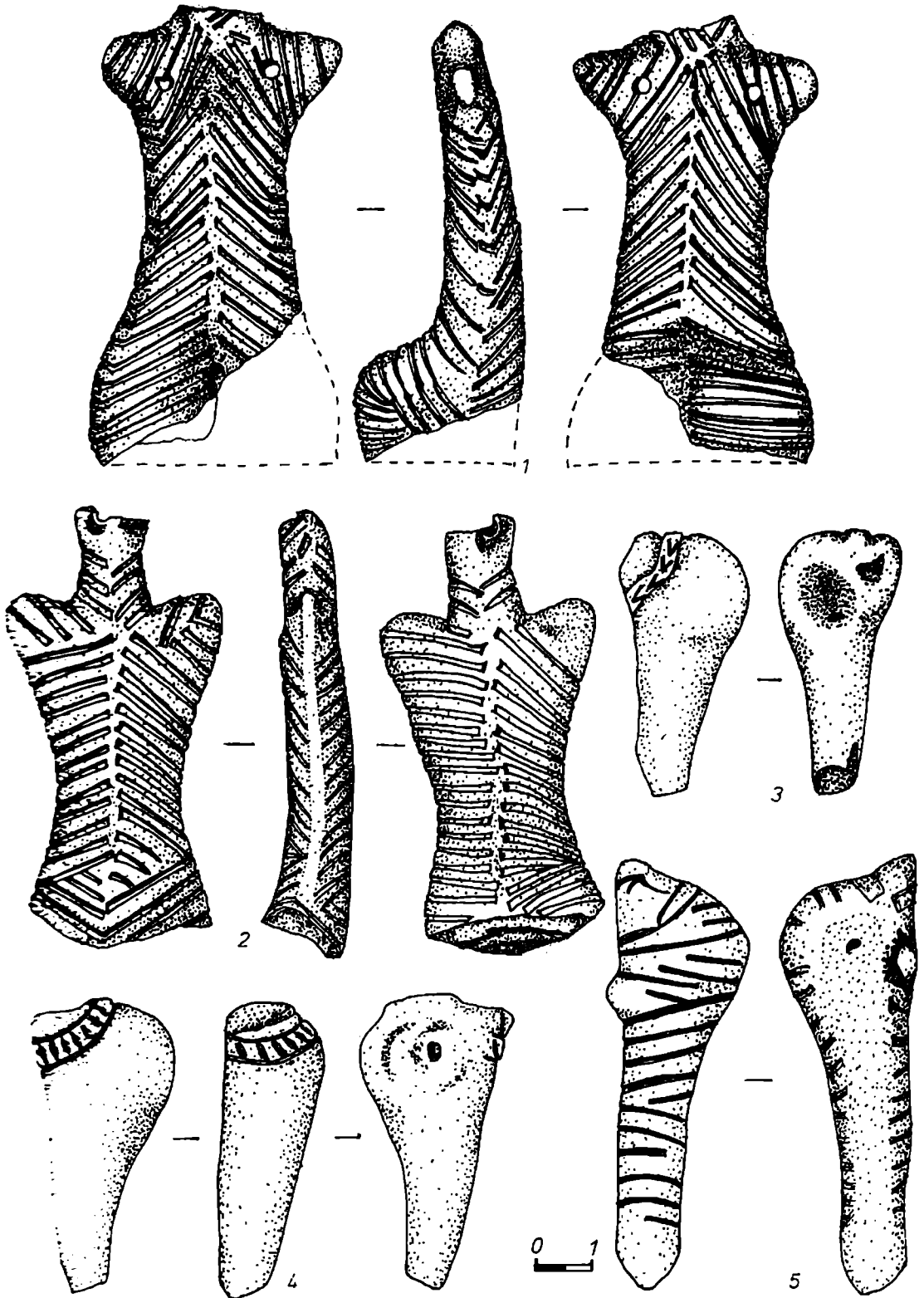
PLANȘA 1

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-2 locri necunoscute; 3-4 Strahotin, Dângeni (la Punte); 5 - loc necunoscut

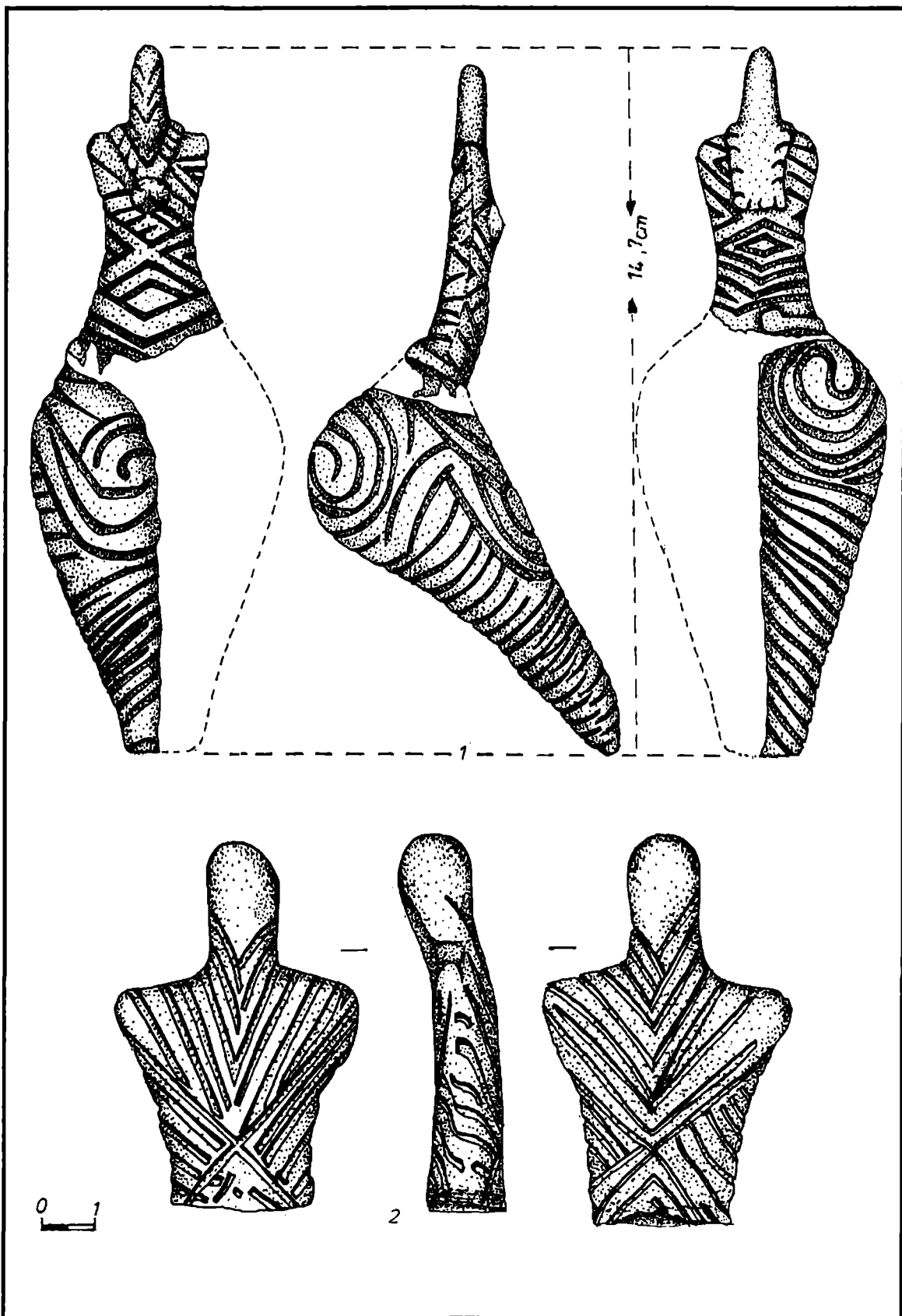
PLANȘA 2

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1- Săveni; 2-6 locuri necunoscute; 7 - Trușești

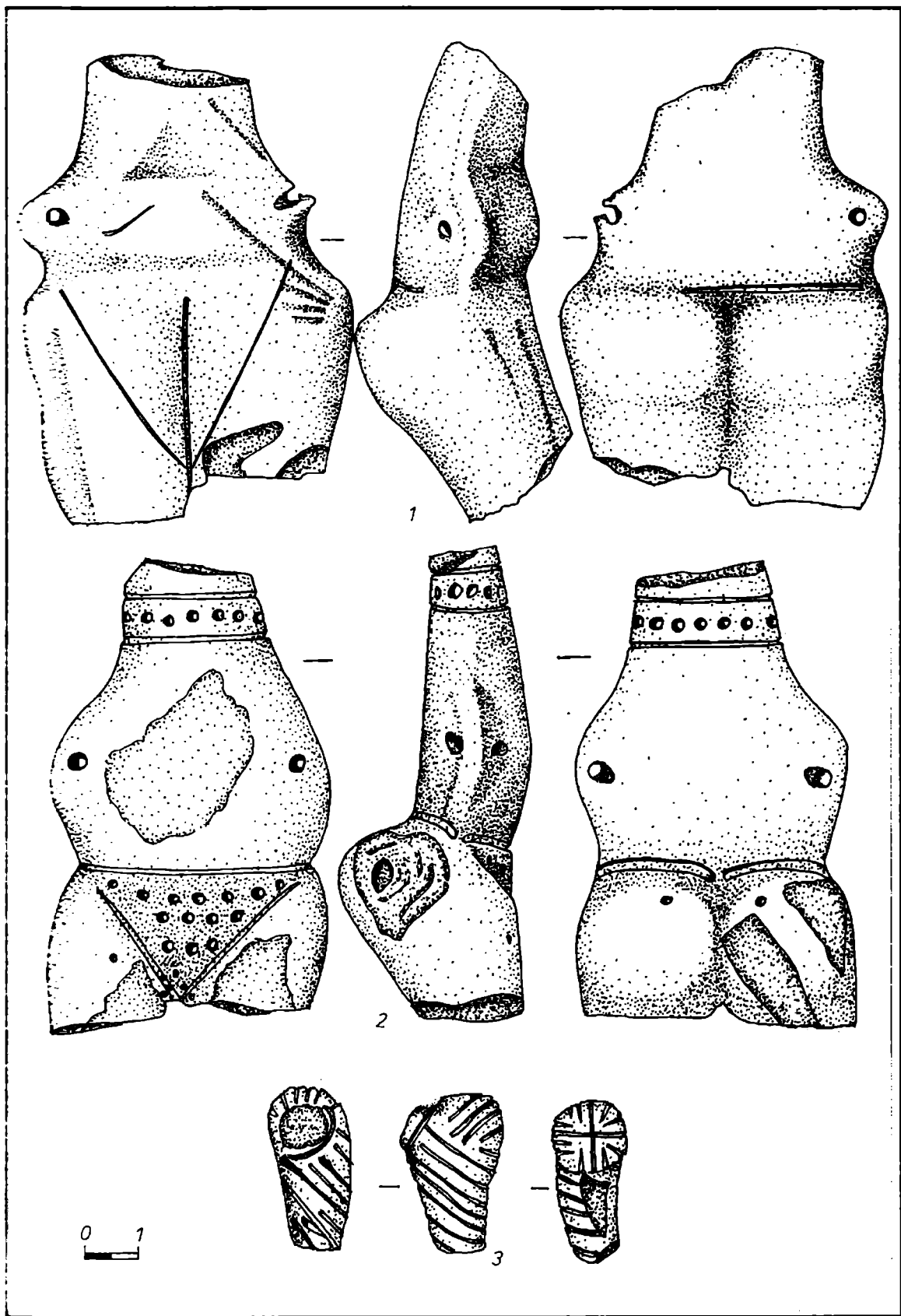
PLANȘA 3

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-5 locuri necunoscute

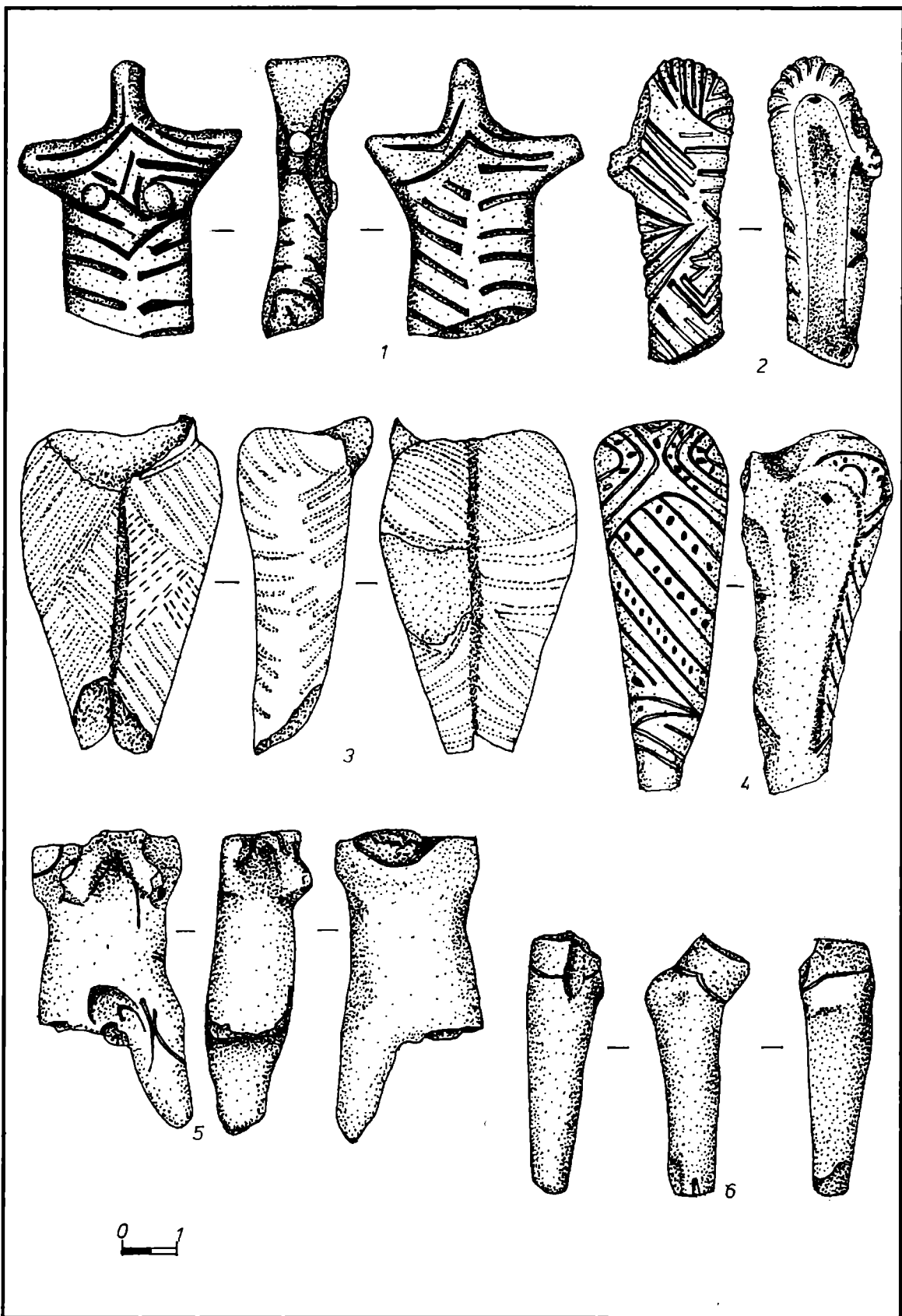
PLANȘA 4

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1 - Dobârceni (Dealul Viei); 2 - loc necunoscut

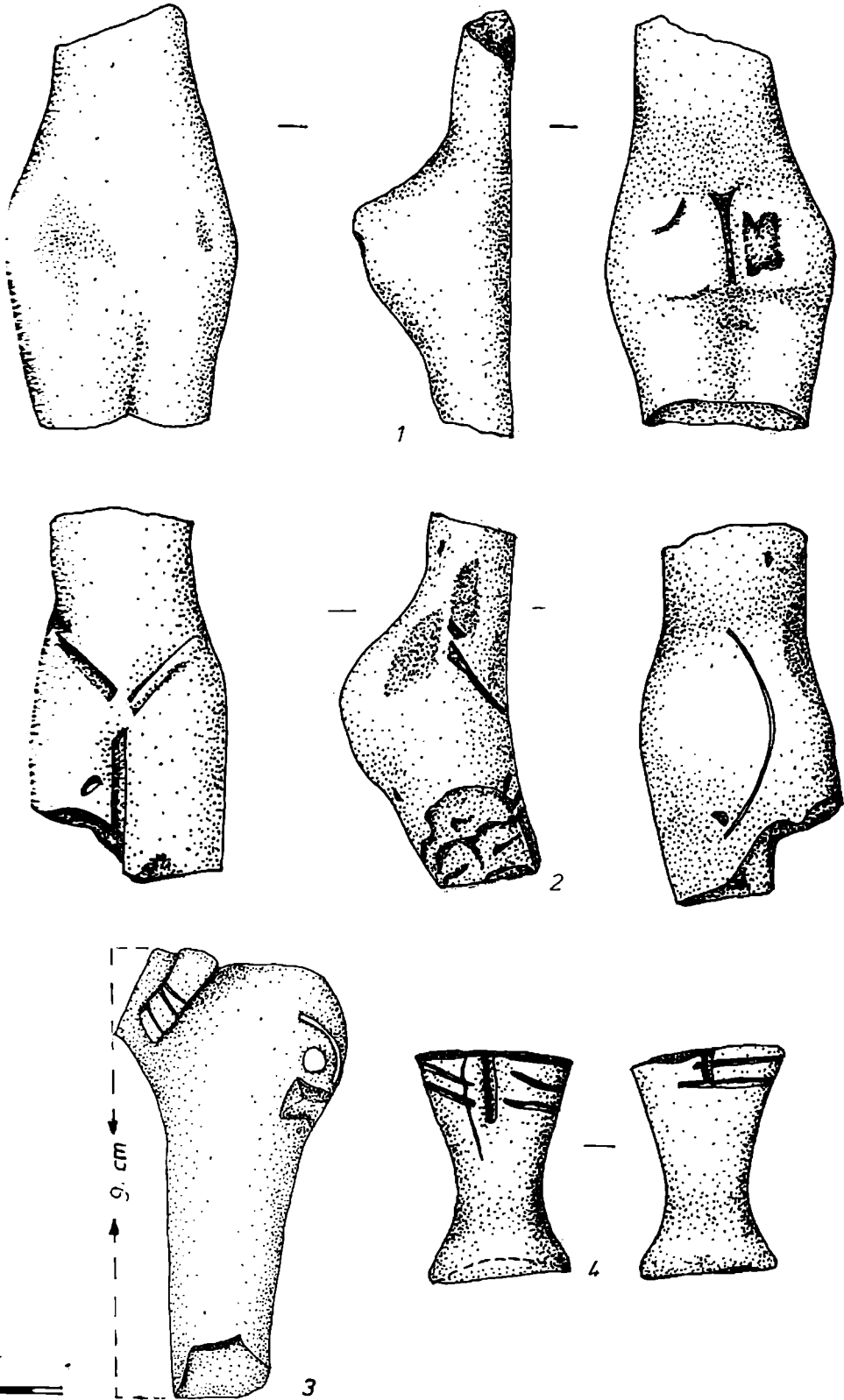
PLANȘA 5

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-2 Vlăsinești (Moara Jorii); 3 - loc necunoscut

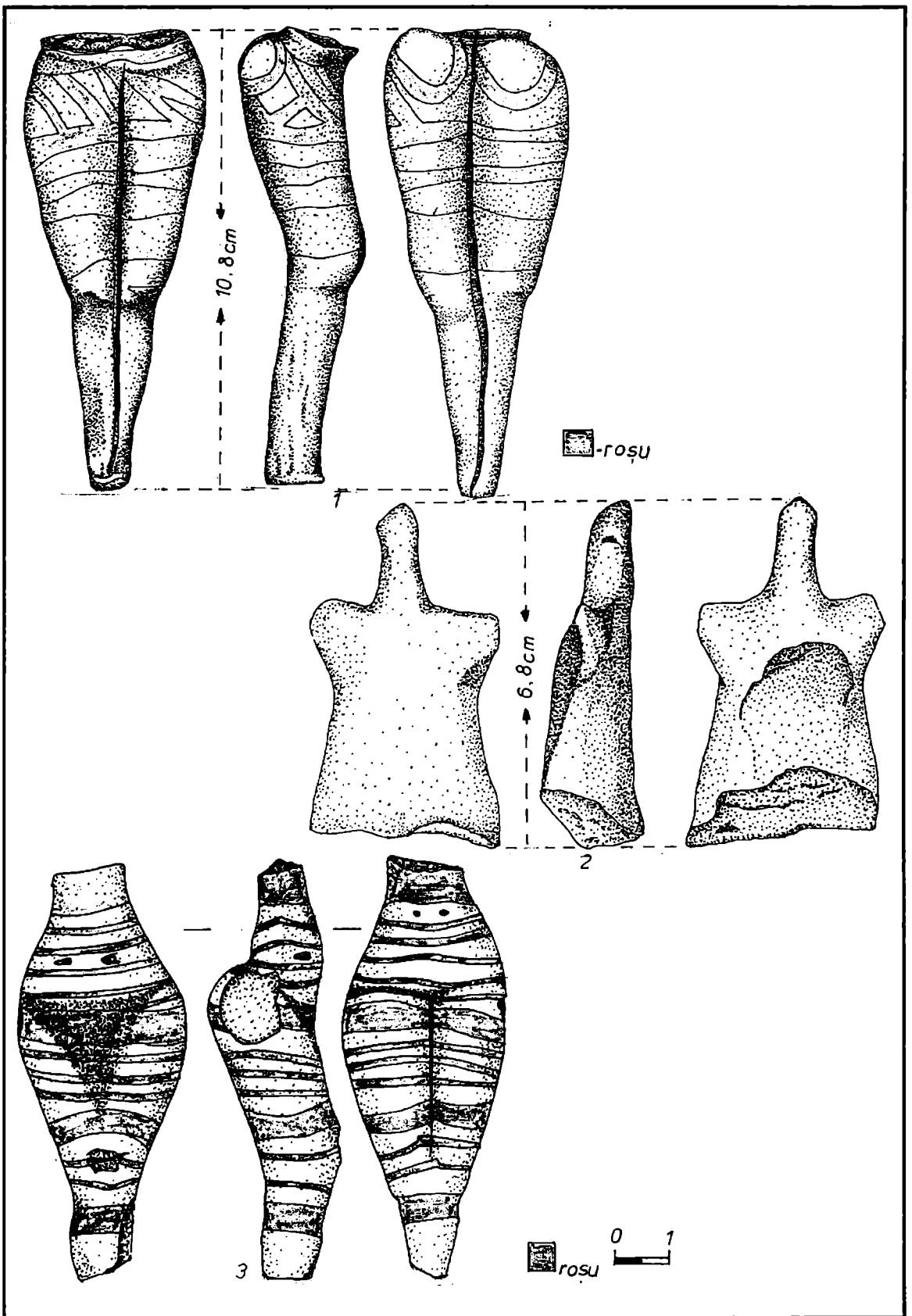
PLANȘA 6

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-3, 5-6 - locuri necunoscute;
4 - Dobârceni (Dealul Viei)

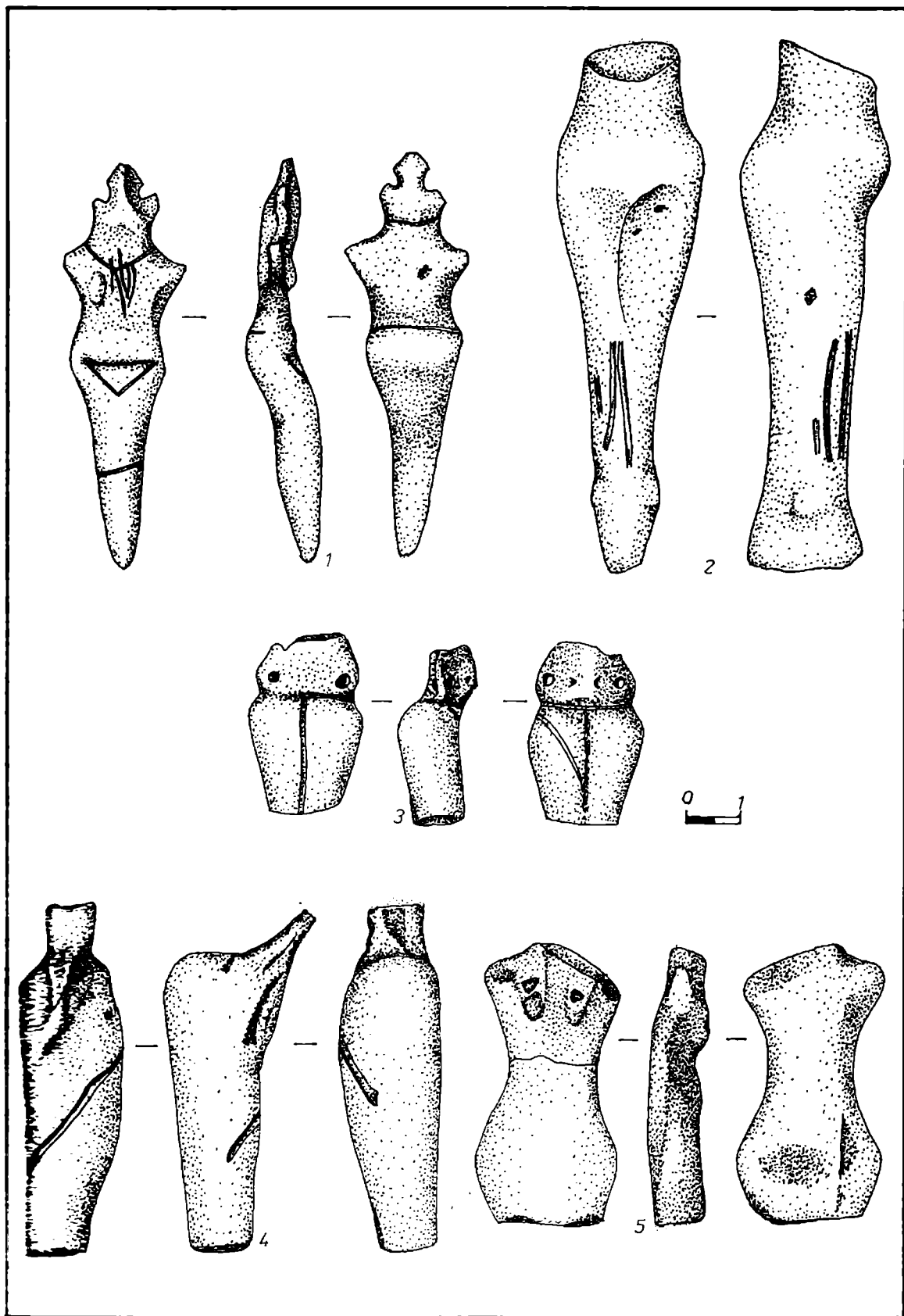
PLANȘA 7

Statuete antropomorfe Cucuteni A: 1-4 - locuri necunoscute

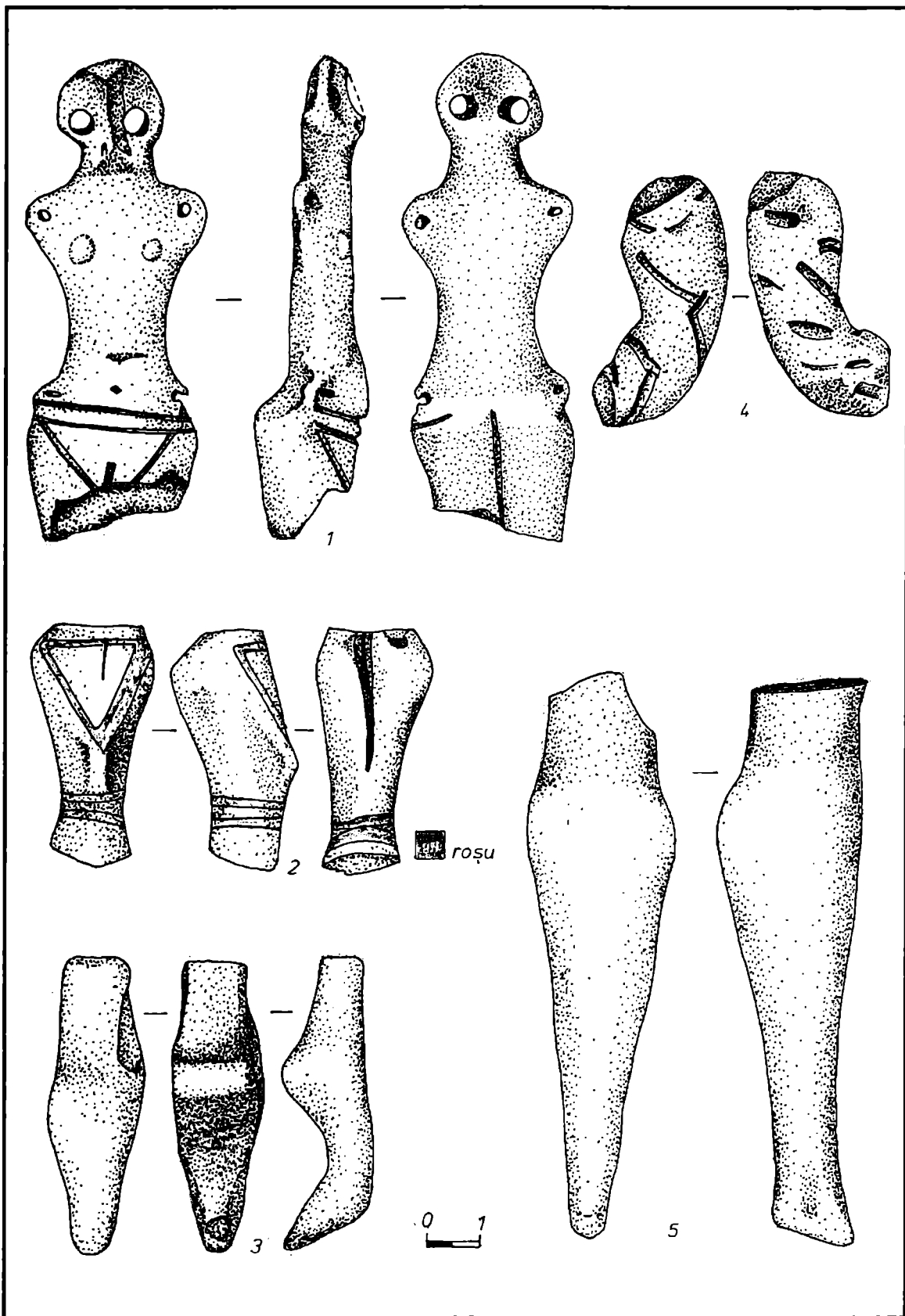
PLANȘA 8

Statuete antropomorfe Cucuteni A-B: 1 - Concești (Dealul Cloncului); 2 - Vorniceni (Lutărie); 3 - Corlăteni (Pe Țarină)

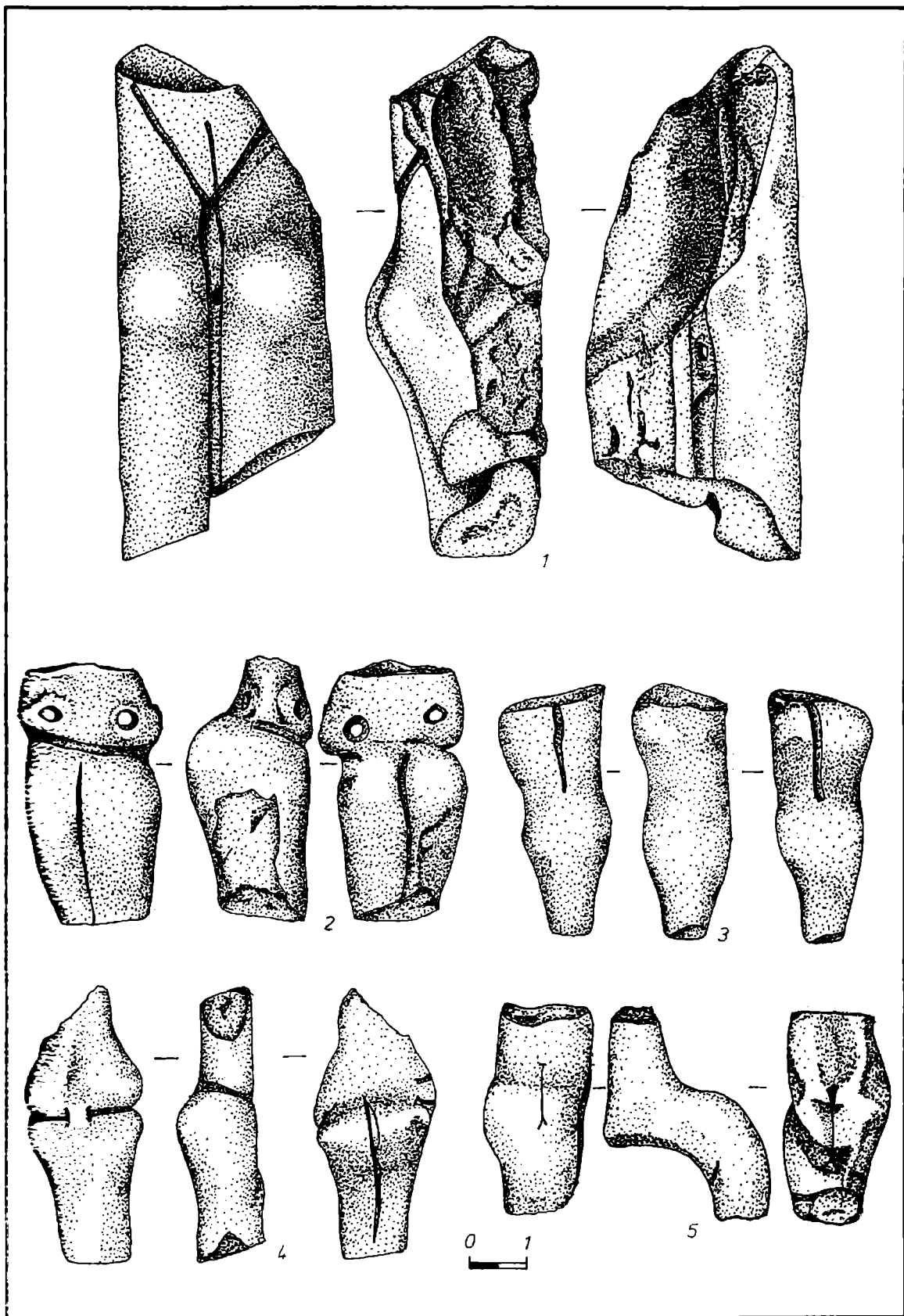
PLANȘA 9

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1 - Dumeni (La Coropcaru); 3-6 - locuri necunoscute

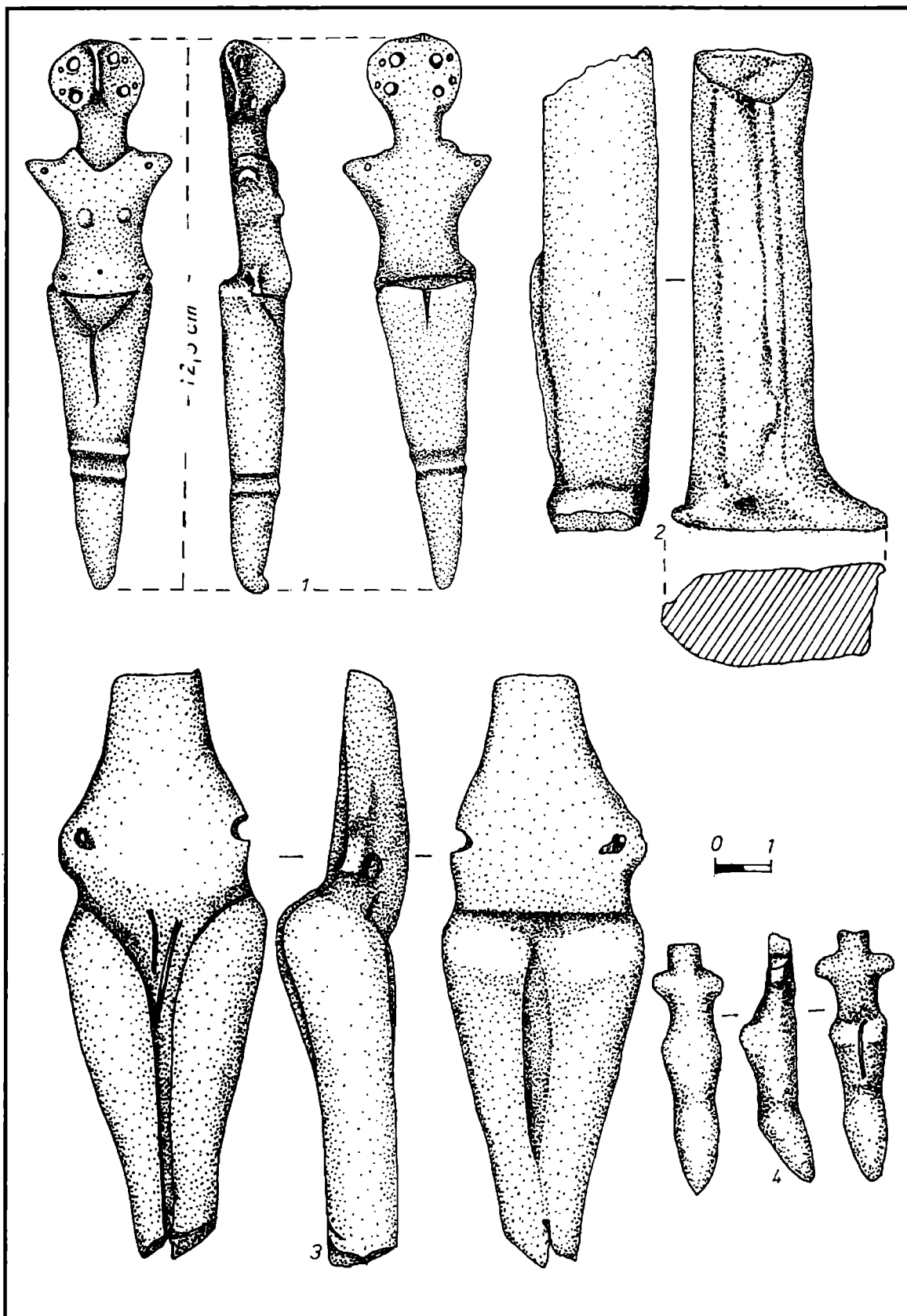
PLANȘA 10

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1 - Săveni (Poiana Bodesii); 2-5 - locuri necunoscute

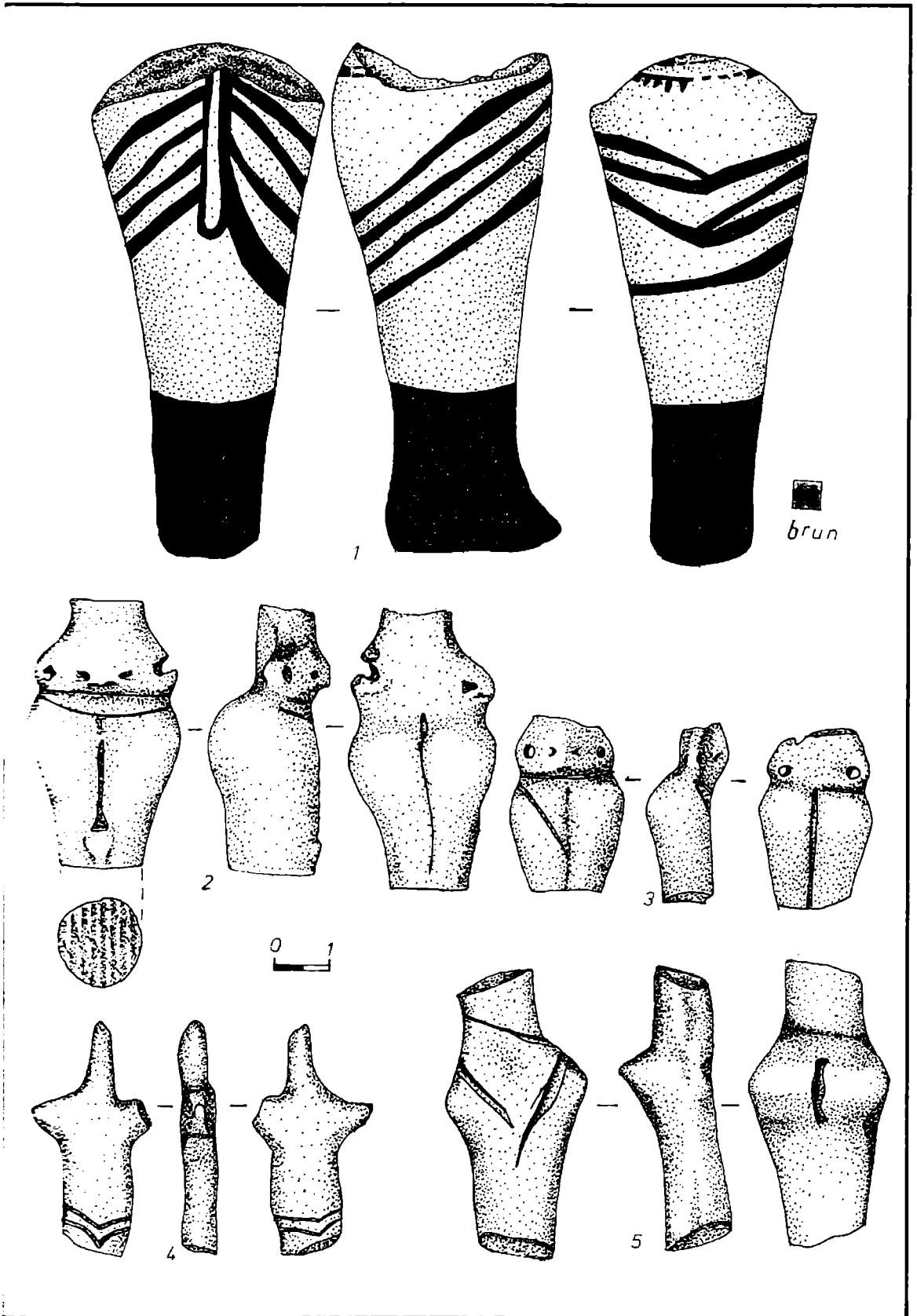
PLANȘA 11

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1-5 - locuri necunoscute

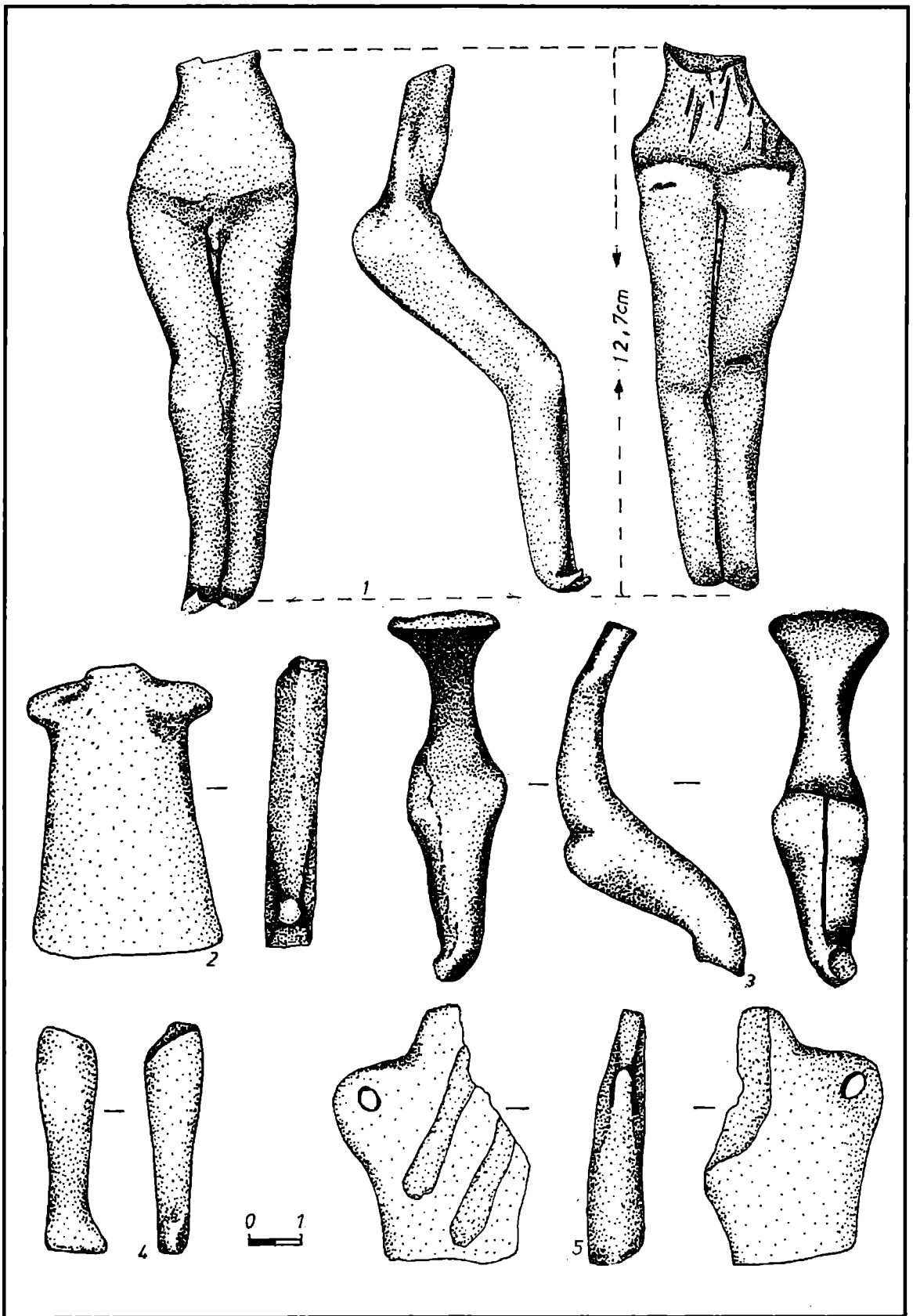
PLANȘA 12

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1 - Săveni (Sat Nou); 2-3 - locuri necunoscute;
4 - Dumeni (La Coropcaru)

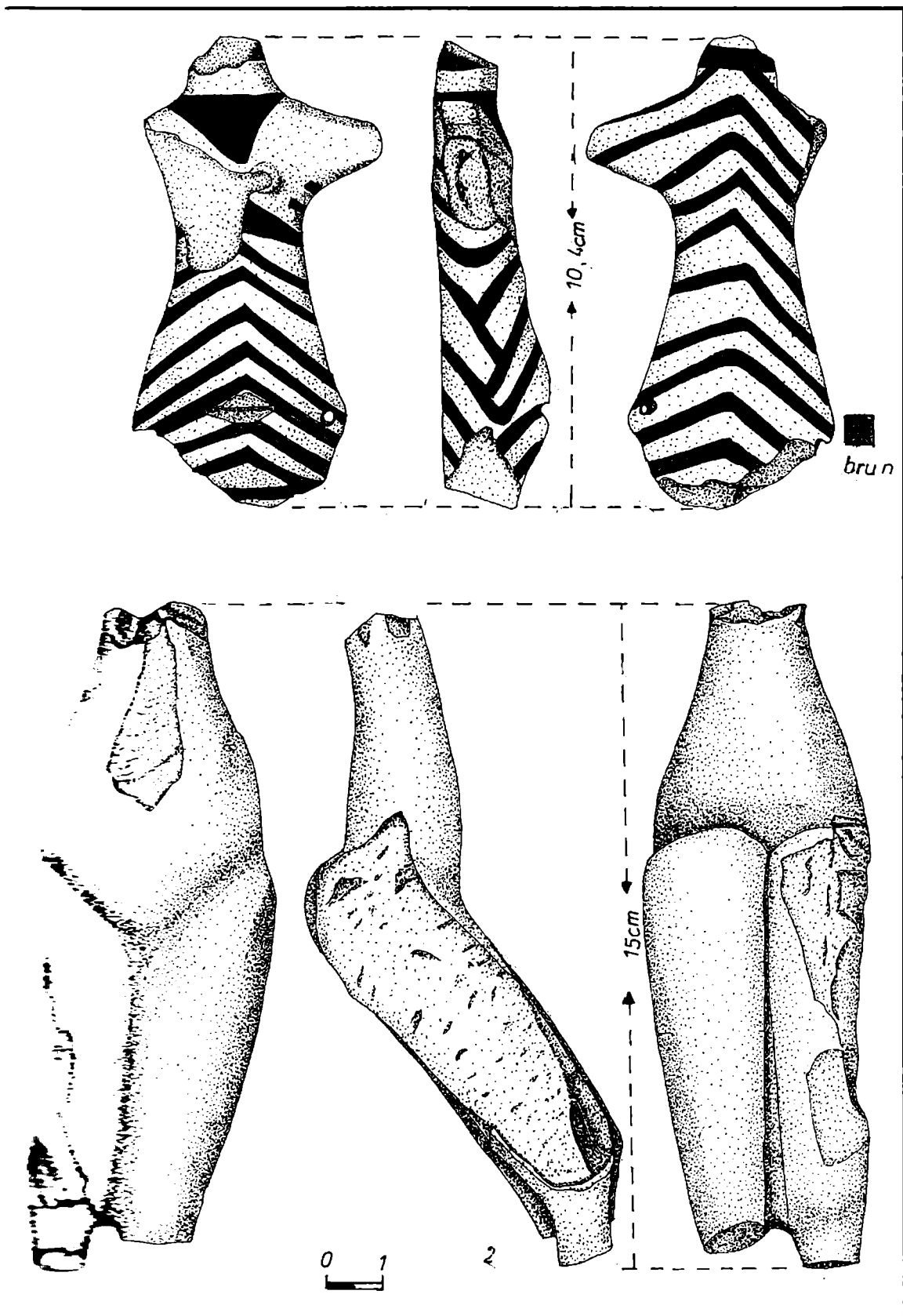
PLANȘA 13

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1,5 Dumeni (La Coropcaru); 2-4 - locuri necunoscute

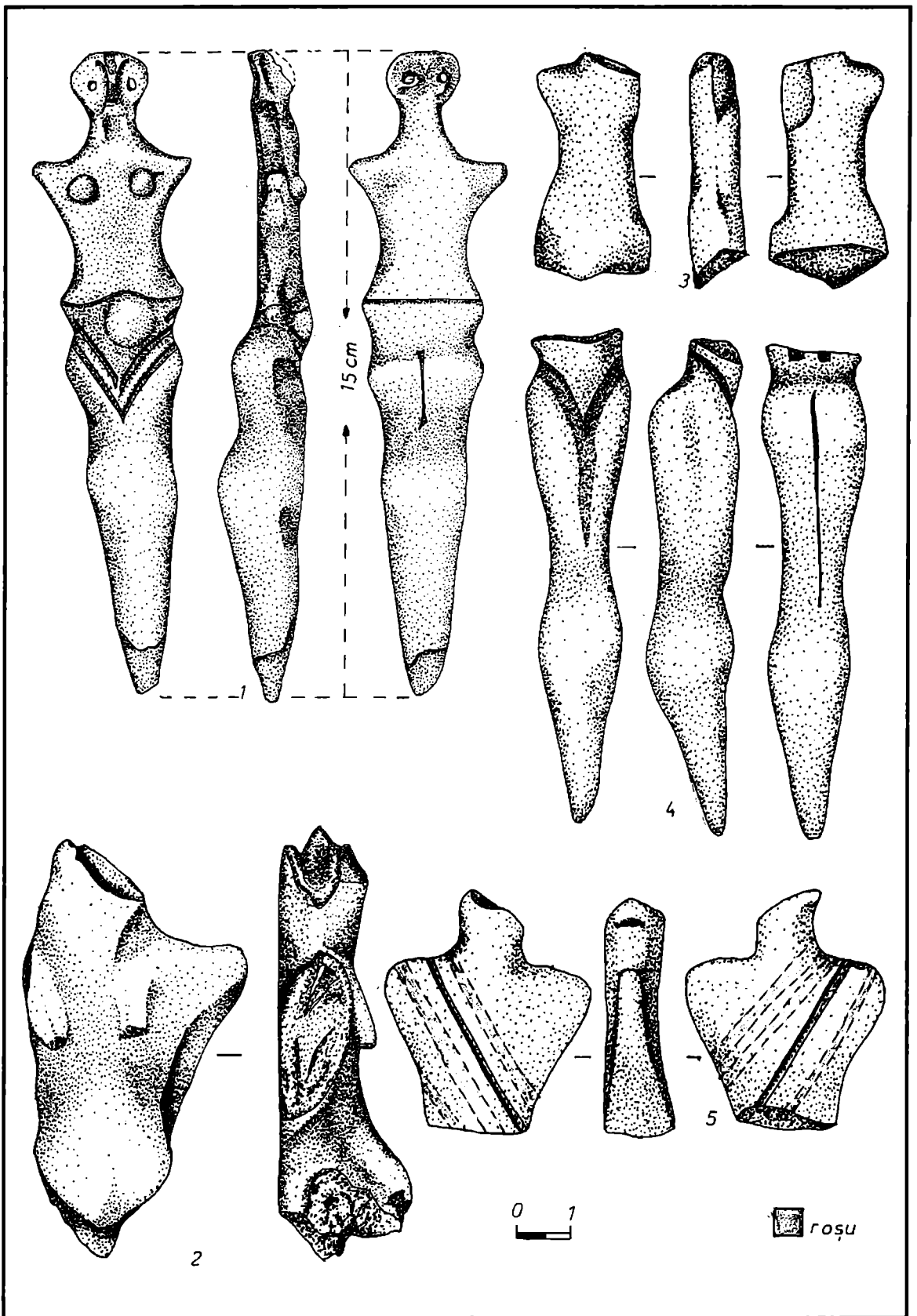
PLANȘA 14

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1 - Dumeni (La Coropcaru); 2, 4, 5 - locuri necunoscute; 3 - Mândrești

PLANȘA 15

Figurine antropomorfe Cucuteni B: 1 - Dumeni (La Coropcaru); 2 - Săveni (Poiana Bodesii)

PLANȘA 16

Statuete antropomorfe Cucuteni B: 1,4 - Dumeni (La Coropcaru); 2 - Săveni (Sat Nou);
3,5 - Locuri necunoscute

NEW ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES OF THE CORLĂTENI-CHIȘINĂU CULTURE IN MIHĂLĂȘENI-BOTOȘANI*

CONSTANTIN ICONOMU,
OCTAVIAN LIVIU ȘOVAN

Though in the latest years several sites belonging to the Corlăteni-Chișinău Culture have been investigated and the main discoveries published, our knowledge of this period is still far from being satisfactory. As a result, any appearance of its elements, even in small quantity, contributes to the enrichment of the information heritage regarding the genesis and the evolution of the Corlăteni-Chișinău Culture.

In the period between 1983-1998, a large necropolis belonging to the Sântana de Mureș-Cernjachov Culture was systematically investigated. The necropolis was located on the plain of the Bașeu River, in the Mihălășeni Village, Botoșani District. Besides the over 520 inhumation and cremation graves of this necropolis, other different remains were discovered, some of them from the Corlăteni-Chișinău Culture. Their small quantity and the fact that they didn't come out of closed archaeological compounds can be explained not only through the disturbance provoked by the necropolis of the Sântana de Mureș-Cernjachov Culture, but also through the fact that the flooding area from the Bașeu plain offered less favourable conditions for larger and long lasting settlements.

Except for the tombs from the Sântana de Mureș-Cernjachov Culture, other remains that belong to different epochs and cultures have occasionally appeared in the trenches of the archaeological sections:

1. In S 24/1984 a silex tool was discovered. This can be attributed to the Middle Paleolithic Age, and represents a bi-facial levallois sliver, with detachments on both sides and fine retouching on certain side areas. On one of the surfaces retouching from the preparation of the hitting plan can be noticed¹ (pl. 1/1).

2. From the passage period from the Neolithic to the Bronze Age, there came to light ceramic fragments from vessels with carved decorations on the edge of the lip, belonging to the Harodiște-erbiceni-Foltești Culture (pl.1/3). A middle sliver with finely retouched *encoche*s can be attributed to the same compound. It has small detachments coming from the preparation of the nucleus. The piece, in yellow silex from the Prut River, was found in S 20/1984² (pl. 1/2).

*Romanian version in *Arheologia Moldovei*, XX, p. 13-25

Historiasus, XI, 2001, pag. 37-54

3. Another epoch attested in Mihălășeni is represented by ceramic fragments of the final bronze of the Noua I Culture. These appeared in small number in the excavation trenches, without belonging to close archaeological compounds.

In several sections, marked S 20/1984, S 31/1984-1985, S 47/1988 and S 48/1988, the ceramics of the Noua Culture appeared associated with the one of the Corlăteni-Chișinău type, while in S 21/1985 and S 24/1984 only one isolated fragment of the Noua Culture was discovered. Because of the impossibility of studying the material according to the stratigraphic criterion, the fragments of the Noua type could be distinguished from the ones of the Corlăteni-Chișinău Culture, only according to peculiarities of shape and decoration. Few fragments of vessels with alveolate belt could not be determined, these belonging either to the Noua or to Corlăteni-Chișinău Culture.

The first category of the Noua Culture ceramics is constituted by commonly used vessels with rough aspect, among which it is most significant the type of jar-pot with straight or slightly convex body, rounded at the lip and at the bottom. The paste of this vessel type is porous, having sand and broken shards in its composition as degreasing. The walls of the pots are rough at the touch, with unlevellings. Only one fragment with neat surface was found. The colour of the vessels is brick red or grey with variants: brick red or grey on both surfaces, or grey on the outside and brick red on the inside. The type of jar-pot can be split into several variants.

The first is the jar-pot with continuous belt, triangular in section, and sometimes with the edge of the lip thickened towards the outside. This variant, very largely spread, can be found in the settlements, and necropolis from both phases of the Noua Culture (Florescu, 1991, *passim*).

In the second variant there are the pots with a line of holes under the lip and with continuous (pl. 2/1) or alveolate belt. Some fragments in which the holes do not entirely go through the wall of the vessel (pl. 2/3) were also included in this in this variant. Similar pots can be met in the dwellings of the Noua I phase from Trușești-Movila Șesul Jijiei (Florescu, 1991, p. 134-136, fig. 92/3) and Gârbovăț (Florescu, 1964, p. 152-153, 167, fig. 5/10; *idem*, 1991, p. 72, 93/16) as well as in the settlements of Noua II phase from Cozia (Florescu, 1991, p. 54, fig. 47/9-10) and Andrieșeni (Florescu, 1964, p. 152-153, 167, fig. 5/6; *idem*, 1991, p. 25, fig. 36/9). The pots with perforation lines and simple or alveolate belts are very rarely found in the northeast of Moldavia, only in the dwellings of Corlăteni type from Lozna and Ilieșeni (László, 1994, p. 113). Therefore it is preferable to attribute the variant found in Mihălășeni entirely to the Noua Culture.

At the same time, among the category of commonly used rough ceramics, there is also the type of bi-truncated cone-shaped vessel with curved neck and slightly opened lip. The paste is more homogenous than in the pots from the previous category, having in composition fragments of silex powder, which can also be noticed on the surface of the vessel's walls. The colour is grey with reddish spots. In this type it is also included a

fragment with carved decoration of a strip of hatched triangles, surrounded by frames placed on the shoulder of the vessel. The motif of hatched triangles with the top downwards, filled with thin oblique lines and limited in the superior part by two parallel lines, alternates with the double lined frame of triangles filled with short thin lines (pl. 1/6).

This type of vessel with motif of strip of carved triangles is currently met in the settlements and necropolis of the first phase of the Noua Culture, being attested in Corlăteni (Florescu, 1991, p. 52-53, fig. 23/3), Trușești (Florescu, 1991, p. 134, fig. 29/3-4; 31/23), Răuseni (Florescu, 1991, p. 109, fig. 36/1-2), Dorobanțu (Florescu, 1991, p. 11, fig. 40/1), Gârbovăț (Florescu, 1991, p. 69-73, fig. 64/11; 65/15, 17, 19, 21, 23), Săceveni (Florescu, 1991, p. 122, fig. 77/2-3), Brăilița (Florescu, 1991, p. 41, fig. 78/1), and Proboata (Florescu, 1991, p. 107, fig. 190/9). As previously mentioned, the vessel having as decoration a strip of hatched triangles represents a component of the Belopotok-Cestița-Komarovo Culture which took part, together with other culture of the Middle Bronze Age, to the birth of the Noua I Culture (Florescu, 1991, *passim*; *idem*, 1964, p. 162, 164, 169, 181-183, 185; Morintz, 1978, p. 115, 155, 158-159).

A fragment from a pot with straight walls, the lip slightly turned outwards and a vertical handle in the shape of a thin ribbon belongs also to the category of the rough ceramics (pl. 1/4). This type of vessel could constitute a variant of the pot with convex body and vertical handles, which was largely spread in the dwellings of both phases of the Noua Culture (Florescu, 1991, *passim*). The same type of vessel, with convex body and vertical handles, is also illustrated by a fragment having a horizontal threshold, which permits the short lip from the shoulder of the vessel (pl. 2/5). The type of convex pot with vertical handles is also met in the dwellings and necropolis from Valea Lupului (Florescu, 1991, *passim*), from the Noua I phase, and Lechința de Mureș (Florescu, 1991, p. 85-86, fig. 12/10), Apahida (Florescu, 1991, p. 26, fig. 165/3, 5, 6) and Piatra Neamț (Florescu, 1991, p. 101, fig. 197/14), which belong to the Noua II phase. The horizontal threshold placed under the lip appears also at the pots with horizontal handles, as it can be seen in the similar pieces from Rotbav from the Noua I phase (Florescu, 1991, p. 113, fig. 14/8) and Doina from the Noua II phase (Florescu, 1991, p. 61, fig. 195/12). Among the category of rough ceramics there are also some fragments of larger or smaller pots, with straight walls and decoration of alveolate strip (pl. 4/4; 2/4) or line of ovoid carvings (pl. 3/5). As the latter do not have a sufficient number of defining elements, the two fragments could belong either to the Noua culture or to the Corlăteni-Chișinău Culture.

The second category of ceramics is formed of fragments of vessels of high quality and includes several variants of the type of cup with two handles. The paste of these vessels is homogenous, the walls are thin, of black, grey or reddish colour, in one cases a piece with polished external surface being found. The variants were established only

according to the handles, the fragmentary character of the pieces hindering us from a more rigorous classification.

The first variant is represented by one fragment of a cup with truncated cone shaped body, vertical neck and over raised handles with convex button. To the insertion point of the handle with the lip, on the inside of the vessel, a prominent swelling can be noticed (pl. 3/1a-c). The cup with over-raised handle and convex button is often present in the dwellings and necropolis from the Noua Culture, but close analogies are rather met in the second phase of the Noua Culture in the dwellings from Botoșana (Florescu, 1991, p. 39, fig. 26/1), Trușești (Florescu, 1991, p. 134, fig. 34/48; 35/55; idem, 1964, p. 150, fig. 8/3), Diviciorii Mari (Florescu, 1991, p. 59, fig. 167/7), and Morești (Florescu, 1991, p. 94, fig. 177/1).

The second variant includes only one fragment from a pot over-raised handles and high button (pl. 2/2). Cups with similar handles appear in the dwellings from Bârlad-Cărmidărie (Florescu, 1991, p. 34, fig. 50/1), Lichitișeni (Florescu, 1991, p. 87 - 88, fig. 52/87-88; 53/16), Tăvădărești (Florescu, 1991, p. 127 - 129, p. 61/11, 15), Gârbovăț (Florescu, 1991, p. 72-73, fig. 66/26, 29) and Cavadinești (Florescu, 1991, p. 44-45, fig. 73/7), all belonging to the Noua I phase. Similar cups from the Noua II phase are known in the dwellings from Trușești (Florescu, 1991, p. 134, fig. 35/56) and Bârlad-Prodana (Florescu, 1991, p. 34, fig. 49/2).

The third variant includes two fragments from cups with over-raised handle and slightly flattened crest (pl. 1/5; 3/2). This variant is common to both phases of the Noua Culture and is largely spread in the dwellings of this culture (Florescu, 1991, *passim*).

The fourth variant, represented by one fragment, presents the over-raised handle with sharp edges in the superior part which, probably, derives from the handles with animal motives, extremely stylised here (pl. 3/3). The closest piece to the fragment from Mihălășeni is found in the Noua I dwelling from Trușești (Florescu, 1991, p. 135, fig. 29/2). Another similar fragment from Trușești is either from a cup with over-raised handles, or from the type of pot with globular or truncated cone-shaped body. The fragment from Mihălășeni presents a large ribbon-shaped slightly over-raised handle, with the upper edge linked to the edge of the lip (pl. 3/4) and has the closest analogies with the similar pieces from the dwellings of the Noua I phase from Cavadinești (Florescu, 1991, p. 44-45, fig. 73/9) and Andrieșești (Florescu, 1991, p. 25, fig. 37/2).

As it could be noticed from the presentation of the ceramic material in Mihălășeni, the jar-pot with a strip of holes under the lip and continuous belt or only with the motif of continuous belt are often met in the dwellings and necropolis of both phases of the Noua Culture. At the same time, the type of cup with two over-raised handles from Mihălășeni, with the variants we established, is also met in the settlements and necropolis of both phases of the Noua Culture. As a consequence, the exact attribution of the material from

Mihălășeni to one of the two phases of the Noua Culture would seem difficult if we didn't have the fragment of Belopotok-Costișa-Komarovo tradition.

Since the very first fundamental study dedicated to the Noua Culture it was noticed the fact that the dwellings and the necropolis of the Noua I phase contain, especially in the ceramic inventory, elements of Monteoru, Wietenberg and Belopotok-Costișa-Komarovo tradition. In the second phase, this culture appears unitary and fully formed, the traditions of the Middle Bronze Age cultures are not present any longer (Florescu, 1964, p. 169, 179-182; Morintz, 1978, p. 154-155). Therefore, the group of ceramic fragments from Mihălășeni can be attributed to the first phase of the Noua Culture.

Besides the elements of the Noua Culture, ceramic fragments of the Corlăteni-Chișinău Culture were also discovered in Mihălășeni. These were the subject of a short note in which the main results were succinctly presented, underlining the fact they were not discovered in precise compounds and stratigraphic position (Șovan, Moscalu, 1990, p. 139-141; Ioniță, Șovan, 1995, p. 255-257). Thus, in the trenches S 20/1984, S 31/1984-1985, S 47/1988, S 48/1988 there came to light rests of ceramics of the Corlăteni-Chișinău Culture type, associated with fragments of the Noua I Culture, while in S 22/1984, S 27/1985, S 28/1985, S 29/1985 and S 38/1987 only shards of the Corlăteni-Chișinău Culture were found. These can also be divided into the category of rough ceramics and high quality fine ceramics. In the category of rough ceramics there is the type of pot with vertical walls, narrowed towards the lip and the bottom, with decoration of alveolate belt interrupted by horizontal handles in triangular shape. The few fragments that illustrate this first type form, almost each of them, a variant.

The first is provided with alveolate belt, handle and a strip of ovoid carvings obliquely disposed on the walls of the vessel (pl. 4/5); the second has a horizontal handle of triangular shape placed above the alveolate belt (pl. 4/1), the third piece has a prominent belt, decorated with oblique carvings (pl. 4/3). All the fragments of this type present thick walls due to the fact the vessels had large dimensions. The colour of the walls is reddish, brick red or grey, the paste is very porous and bad burned, with small gravel and broken shards used as degreasing. We would like to mention that errors of culture attribution are excluded for this type, as vessels with triangular horizontal handles, associated with the alveolate belt, are typical only for the cultural compound with grooved ceramics, missing from the inventory of the ceramics from the Noua Culture.

Several fragments that could belong to the high bi-truncated cone-shaped vessel with horizontal handles in semicircular shape constitute the second type from the category of the rough ceramics. The walls of the vessels are thinner than of the previous pieces, the burning is good and the paste, though porous, appears compact, with broken shards and small stones used as degreasing. On both sides, the colour is brick red or grey. Only one fragment presents traces of polishing on the outside. This type of vessel allows the determination of two variants, according to the decoration: the first has a continuous belt,

interrupted by small protuberances placed above the horizontal handle (pl. 6/1); the second variant has the same type of handle under which there is another one, slightly inclined downwards, with three sharp prominences symmetrically disposed (pl. 4/2).

The first type of rough ceramics can be met in numerous variants in the settlements and necropolis of the Corlăteni-Chişinău Culture, being a part, as far as the fragmentary material from Mihălăşeni allows to say, of the type I, variant A, in the classification of A. László (László 1994, p. 112, pl. X/1-4) and of the types X-XI in the classification of Oleg Leviţchi (Leviţchi, 1994, p. 98-101). The fragment from Mihălăşeni, with the horizontal handle placed on top of the alveolate belt could constitute a variant of the 1A type.

The second type, belonging to the rough ceramics, is represented by the bi-truncated cone shaped vessel with horizontal handles of semicircular or triangular shape. Usually this type belongs to the category of medium-quality ceramics, but the paste and the inferior quality burning determined us to place the 6 fragments discovered in Mihălăşeni in the category of rough ceramics. This form can be included in the type of globular bi-truncated cone-shaped vessels, type 3, variant Cb, in the classification of A. László (László, 1994, p. 120, fig. XI/7) and in the type I in the classification of E. Moscalu (Moscalu, 1983, p. 15-31). The globular bi-truncated cone-shaped vessel or big bellied bi-truncated cone-shaped vessel, as it is also called, is attested later, in the second level of the Hallstattian settlement from Corlăteni, where the bi-truncated cone shaped pot with handles does not have the slightly opened enlarged lip, specific to this type (Nestor, 1952, p. 92, fig. 7). The presence of this bi-truncated cone shaped variant in Mihălăşeni, similar to the one discovered in the second Hallstattian level from Corlăteni, raised the problem of the existence of two phases in the settlement from the plain of the Başeu River. Yet, the material from Mihălăşeni, found in small quantity and without stratigraphic precision, as well as the insufficient publication of the results from the settlement of Corlăteni (Nestor, 1952, p. 91-92), makes this assumption remain just a hypothesis. This type presents also two variants, if the decoration and the shape of the handles is taken into account: the variant with continuous belt with protuberances (pl. 6/1), with analogies in Slobozia Măgurii (Leviţchi, 1994, p. 85, fig. 46/17), and the variant with horizontal handles with sharp prominences underneath (pl. 6/2). This type of handle is similar to the double oppositely disposed prominences, specific to the cultural compound with grooved ceramics.

The second category of ceramics recorded in Mihălăşeni is represented by good quality vessels. The first type that can be distinguished according to the peculiarities of shape and decoration is constituted by the globular bi-truncated cone-shaped vessel with opened enlarged lip. The first variant of this type of pots, established according to their colour, includes fragments of black polished ceramic on the outside, and brick-red on the inside, with pretty thick walls from porous paste with degreasing of small stones and broken shards (pl. 5/1). The second variant presents the same peculiarities of shape and

decoration as the first one, with the difference that the walls of the vessels are brick red on both sides (pl. 5/2). This type has the usual decoration with strip of horizontal grooves, placed on the superior half of the vessel (pl. 5/1,2). Only one fragment is special through the peculiarities of its decoration which, besides the usual horizontal grooves, has under them a horizontal strip of zigzag deepened lines, reminding of the similar printed motif, specific to the Cozia Culture (pl. 6/2). The bi-truncated cone-shaped pot with large lip belongs to the type 3Ac in the classification of A. László (László, 1994, p. 119) and to the type I in the classification of Oleg Levițchi (Levițchi, 1994, p. 84-87). A lip fragment presents the usual characteristics of this type, on the outside, the colour of the walls is black and on the inside brick red. A horizontal polishing on the inside of the lip is also present.

Another type of medium quality, met in Mihălășeni is represented by a fragment of a vessel with thick porous walls that, before breaking, must have had big dimensions. The paste is black the outside and brick red inside. The inferior part is in the shape of a truncated cone and the neck is vertical. At the limit between body and neck, there is a horizontal polishing threshold that bends to form a sharp crest (pl. 6/3). One similar fragment, more complete, with open slightly enlarged lip, appears in the settlement of Trușești (Levițchi, 1994, fig 18/1).

Fragments of pots of truncated cone shape with inward lip belong also to the category of fine ceramics. The walls of the pots are thin of brick-red to grey colour, only one fragment being grey on the outside and black on the inside (pl. 7/5). A shard maintains light traces of polishing. The paste is compact, only in two rough pieces broken shards as degreasing can be noticed. The majority of the pieces are decorated under the lip with a strip of horizontal grooves, larger or thinner, deeper or less profound (pl. 7/2,4). One small fragment illustrates the motif in strip of oblique grooves (pl. 7/3), while another completely lacks decoration (pl. 7/5). Few pots present little prominent horizontal handles, of small dimensions (pl. 7/5-6). Most pots from Mihălășeni have the lip curved inwards, and in only one fragment the lip is delimited from the body through a well accomplished angle (pl. 7/2). The pots from Mihălășeni which, through their shape, execution technique and decoration peculiarities can be attributed to the Corlăteni-Chișinău Culture, have a large spreading in dwellings and necropolis, being attested in numerous variants which belong to the type 2 C, eventually variant b, in the classification of A. László (László, p. 114-115, pl. X) and to type IV, variant A, in the classification of Oleg Levițchi (Levițchi, 1994, p. 89-90).

In the category of fine ceramics there is also a fragment that can be attributed with probability to the type of hemispheric bowl with vertical lip and horizontally cut edge. The piece is black on both sides, with thin walls, slightly polished on the inside. The broken part shows a compact paste, with small fragments of stone used as degreasing. The decoration is formed of a horizontal strip with slightly carved thick lines, placed on the

outside (pl. 7/1). The hemispheric bowl from Mihălăşeni, attributed by Oleg Leviţchi to the type IV D (bowl-pots), finds analogies of shape with a not decorated piece from the dwelling of Mândreşti (Leviţchi, 1994, p. 92, fig. 24/18) and in the settlement of Brădiceşti (Iconomu, p. 130, fig. 1/6).

The archaeological material discovered in Mihălăşeni, formed entirely of ceramic fragments, is not too numerous, but appears typical enough, as resulting from the previously made analysis, to be attributed with certainty to the Corlăteni-Chişinău Culture. Though a classification of the ceramics forms in types and variants was successfully accomplished taking into account their shape, decoration and colour of the paste, the chronological framing would seem difficult if a few elements hadn't been present, providing us with supplementary details. Thus, in the category of rough ceramics it was also discovered the type of bi-truncated cone-shaped vessel with horizontal handles of semicircular shape, with analogies only in the settlement from Corlăteni, attributed to Ha B. At the same time, a fragment of a globular bi-truncated cone-shaped pot with opened lip appeared in Mihălăşeni. This is decorated with a horizontal strip with zigzag lines, typical for the Cozia culture, but having deepened lines. In this case there is a typical situation in which an element of decoration of the Cozia group was transmitted to the Corlăteni-Chişinău Culture. According to the latest results, it is admitted that the cultural group of Corlăteni-Chişinău, which starts its evolution in Ha A, is simultaneous with the Cozia Culture at the level of Ha B (11th-10th centuries BC) (László, 1994, p. 107, 129, 159; Leviţchi, 1994, p. 140-148), allowing the dating of the fragments from Mihălăşeni in this period. At the same time, it should be noted that among the vestiges belonging to the Noua I Culture and to the Corlăteni-Chişinău Culture from Mihălăşeni there is no relation of direct succession, as the life condition on the plain of the Başeu River offered to the carriers of both cultures the possibility to occupy this space in different chronological stages and for short periods.

Translation by Gabriela Eugenia Dima,
Iaşi, 1998

NOTE

1. Determination V. Chirica, whom we take this opportunity to thank again.
2. Determination V. Chirica and Cornelia Magda Mantu to whom we thank.

BIBLIOGRAPHY

- Florescu** **1964** - A.C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în *ArhMold*, II-III, 1964, p. 143-216.
- 1991** - *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, IX, Călărași, 1991.
- Iconomu** **1997** - Constantin Iconomu, *Unele rezultate și probleme privind evoluția triburilor trace din prima epocă a fierului în conformitate cu cercetările arheologice din județul Iași*, în *Prima epocă a fierului la Gurile Dunării și în zonele circumpontice*, *Lucrările Colocviului Internațional*, Septembrie, 1993, Tulcea, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale, Tulcea, 1997, p. 119-123.
- Ioniță, Șovan** **1995** - Ion Ioniță and Octavian Liviu Șovan, *Bronzene Einzelfunde aus der Moldau und Siebenbürgen*, în *Bronzefunde aus Rumänien*, Berlin, 1995, p. 255-257.
- László** **1994** - Attila László, *Inceputurile epocii fierului la est de Carpați*, București, 1994.
- Levickij** **1994** - Oleg Levickij, *Cultura hallstattului canelat la răsărit de Carpați*, București, 1994.
- Morintz** **1978** - Sebastian Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978.
- Moscalu** **1983** - Emil Moscalu, *Ceramica traco-getică*, București, 1983.
- Nestor I. și colab.** **1952** - Ion Nestor și colab., *Campania de săpături arheologice din anul 1951. Rapoarte preliminare. Șantierul Valea Jijiei*, în *SCIV*, III, 1952, p. 19-93.
- Șovan, Moscalu** **1990** - Octavian Liviu Șovan, Emil Moscalu, *Noi materiale aparținând hallstattului tracic timpuriu de tip Corlăteni-Chișinău*, în *Symposia Thracologica*, 8, 1990, p. 138-141.

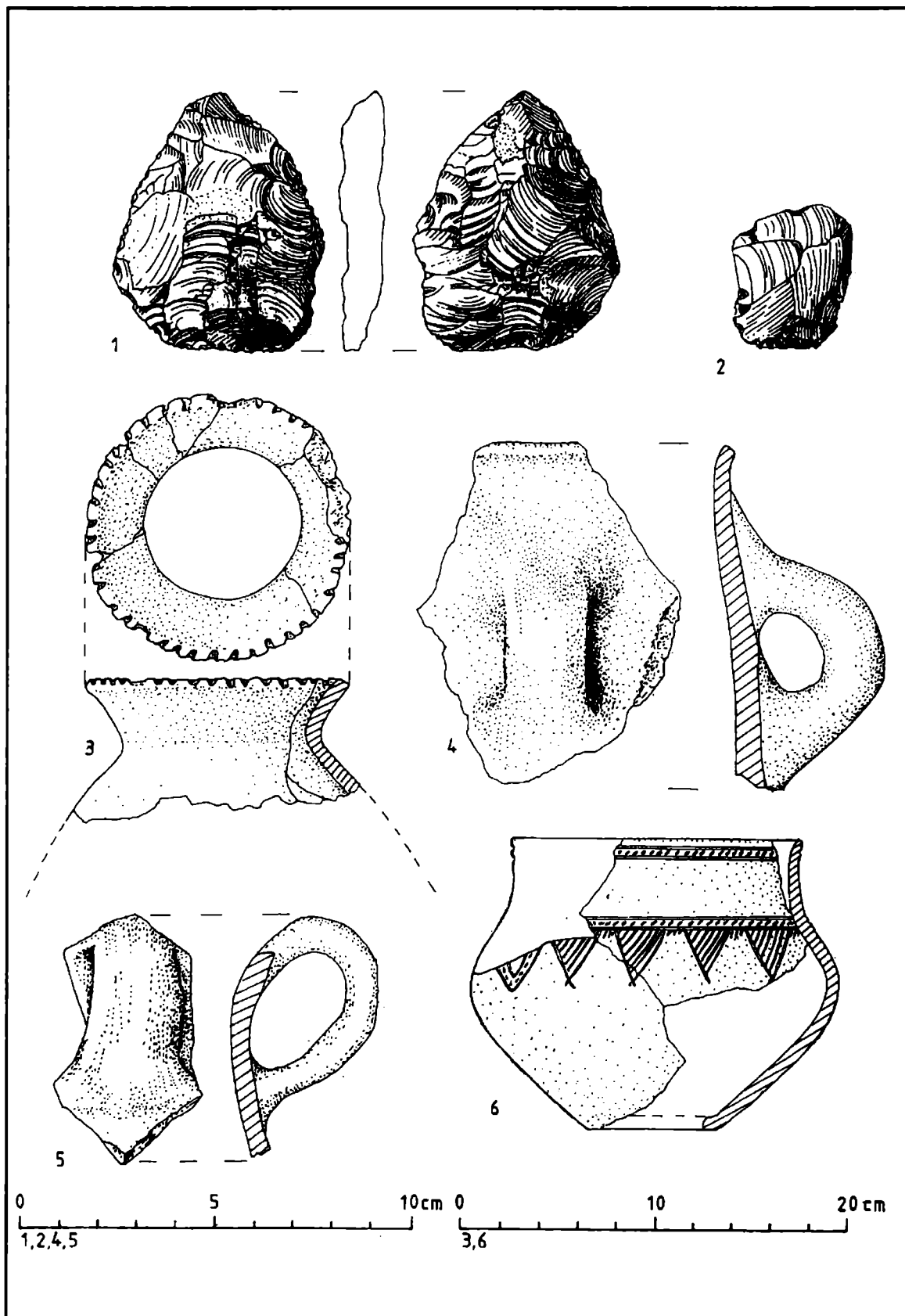

FIGURE 1

1. Silex chip from the Middle Paleolithic Age. 2. Silex chip probably belonging to the Horodișteea-Erbiceni-Foltești culture. 3. Fragment of ceramic vessel. Horodișteea-Gordinești Group. 4. Fragment of pot with vertical handle. 5. Fragment of cups over-raised handle and crest. 5. Fragments of vessel of Belopotok-Costișa tradition. Noua I culture.

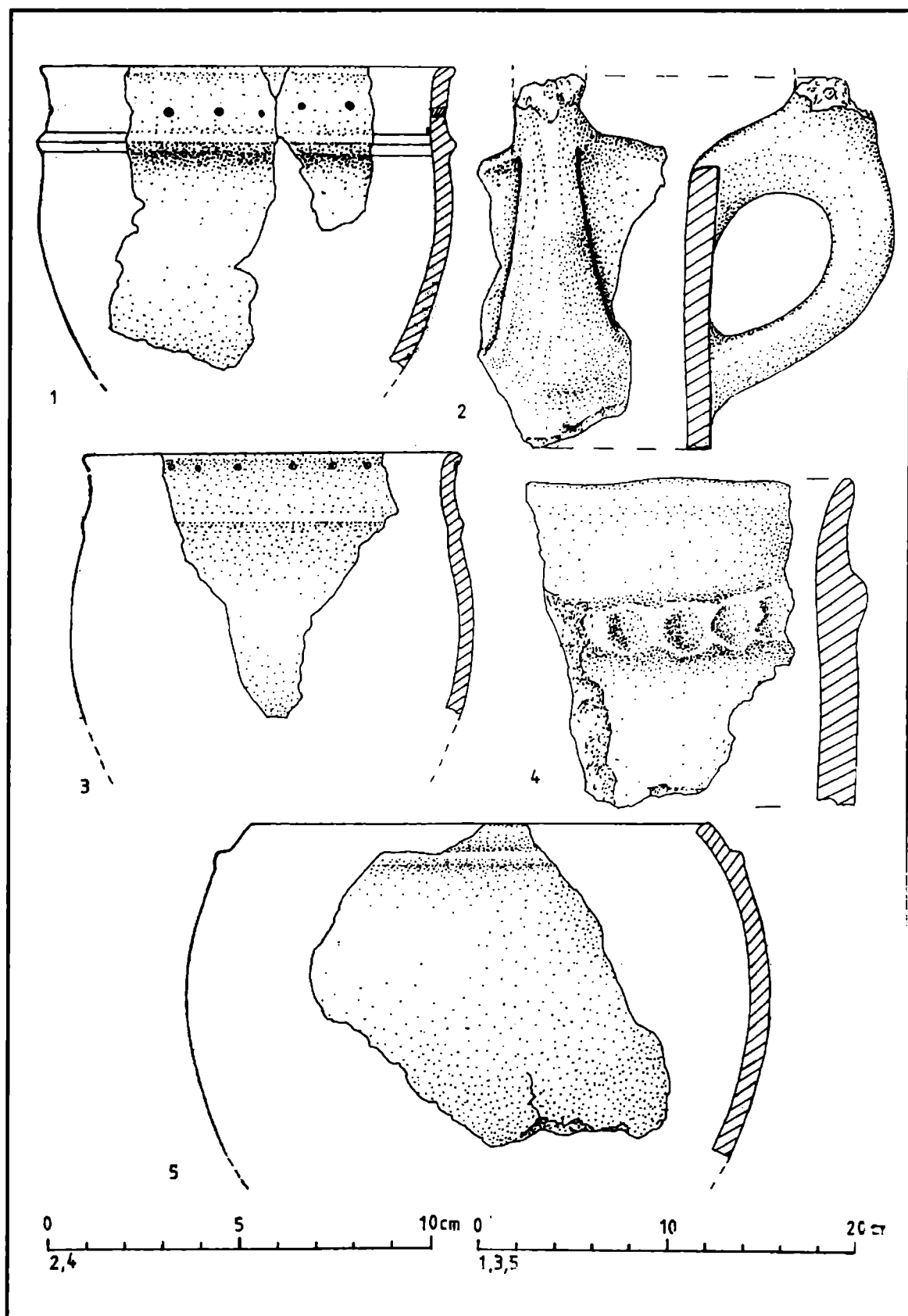

FIGURE 2

1,3. Fragments of pots with continuous belt and perforations under the lip. 2. Fragment of cup with over-raised handle and high button. 5. Fragment of pot with threshold under the lip. Noua I culture. 4. Fragment of undetermined pot with alveolate belt (Noua or Corlăteni-Chișinău culture).

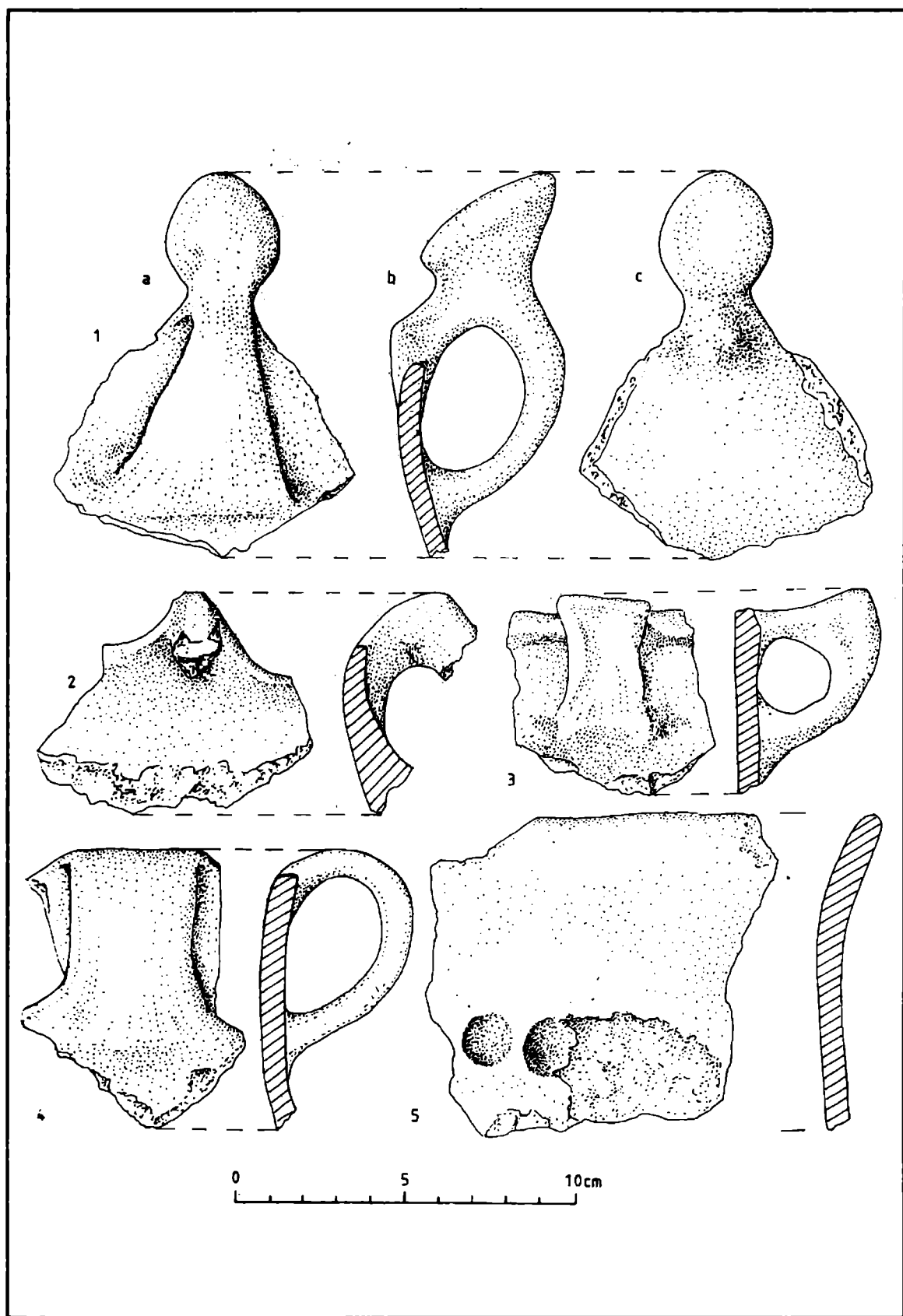

FIGURE 3

1. a-c. Fragment of cup with over-raised handles and plan-convex button. 2 Fragment of cup with over-raised handle and crest. 3. Fragment of cup whose handle represents a stylized animal. 4. Fragment of cup with large handle, slightly over-raised. Noua I culture. 5. Fragment of undetermined pot with alveolate belt (Noua or Corlăteni-Chișinău culture).

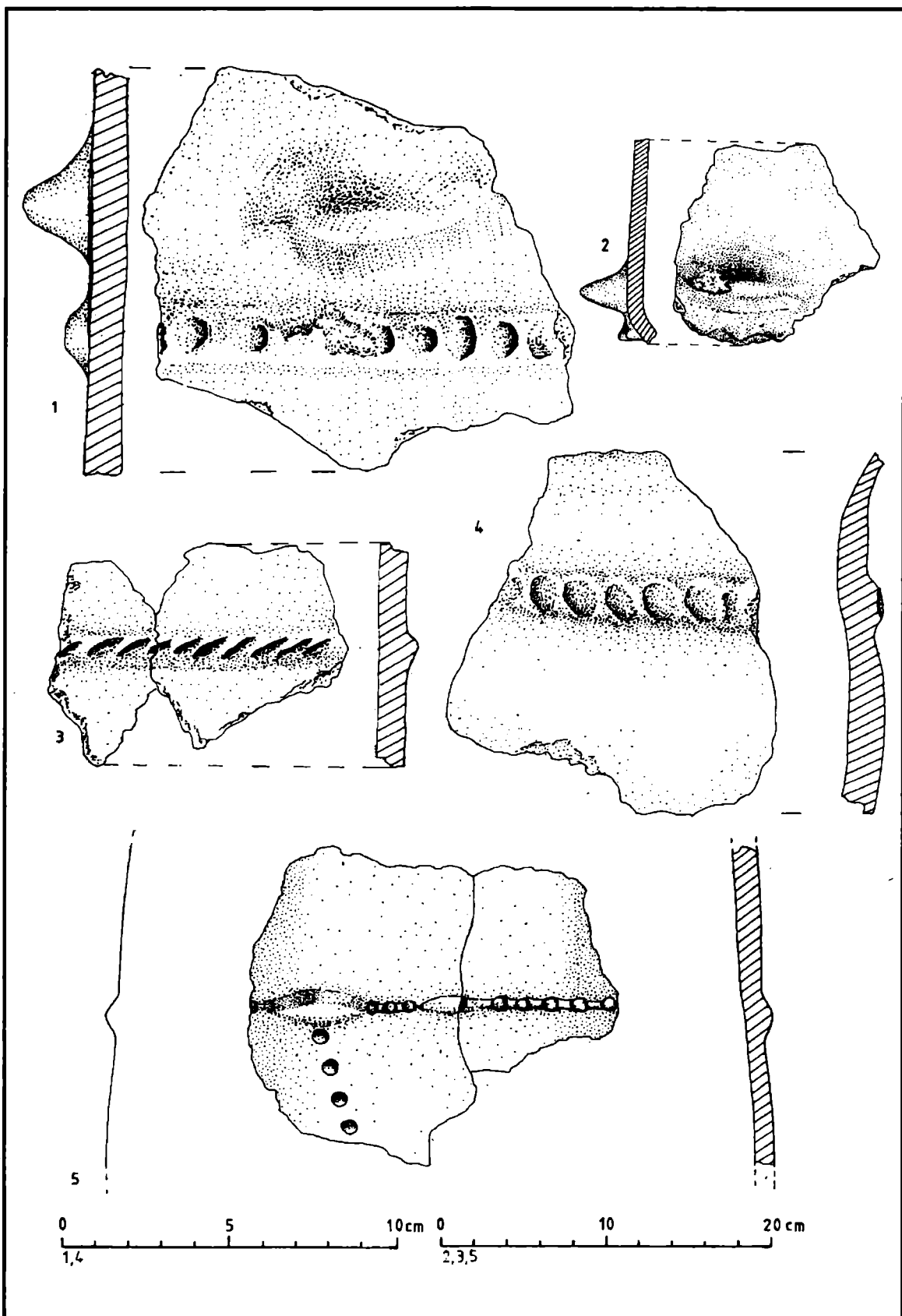

FIGURE 4

1. Fragment of pot with alveolate belt and triangular handle.
2. Fragment of pot with handle having sharp prominences underneath.
3. Fragment of pot with crested belt.
4. Pot with alveolate belt and handles, with an oblique strip of oval grooves. Corlăteni-Chișinău culture.
5. Fragment of undetermined pot with alveolate belt (Noua or Corlăteni-Chișinău culture).

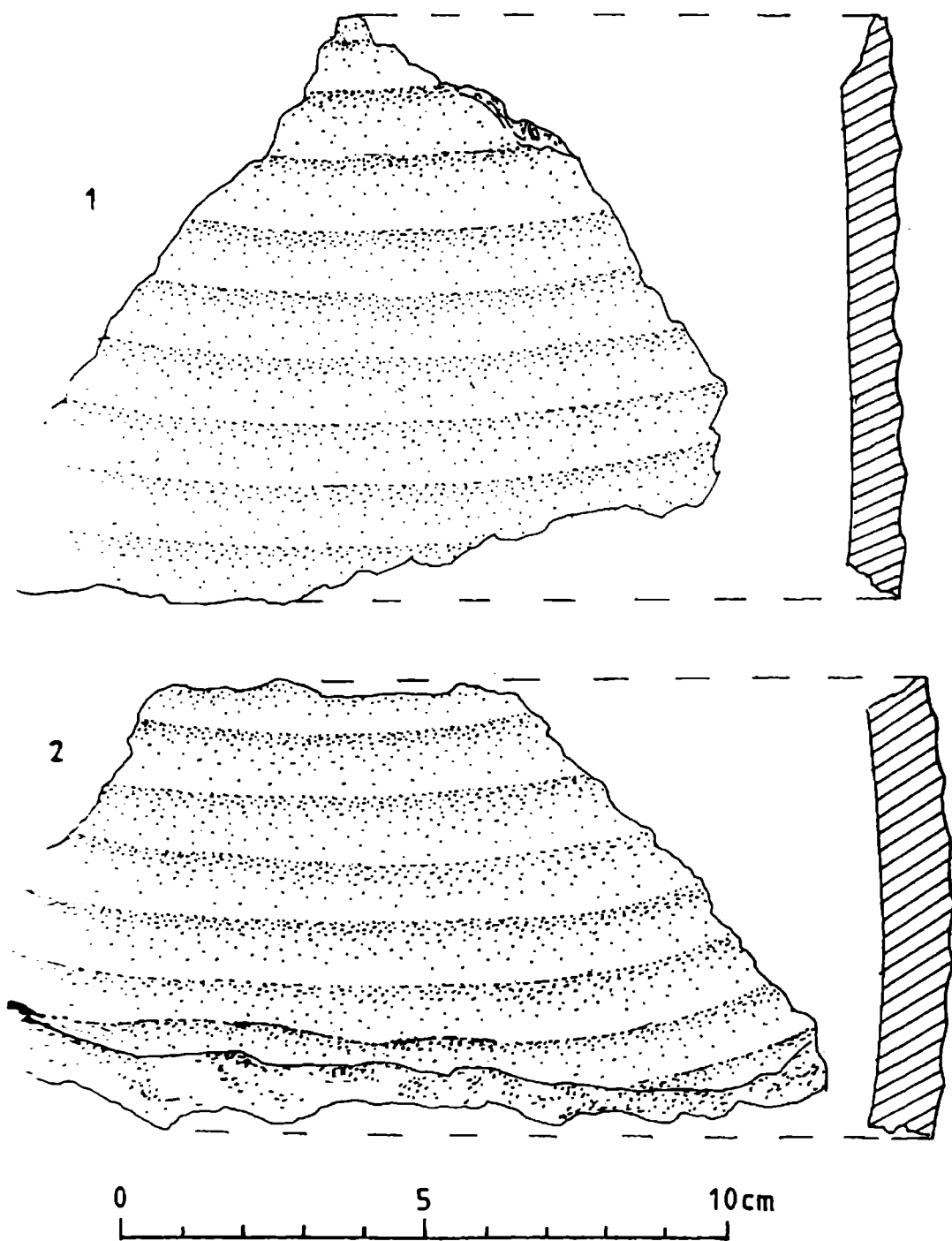

FIGURE 5

Fragments of globular bi-truncated cone-shaped pot decorated with a strip of horizontal grooves.

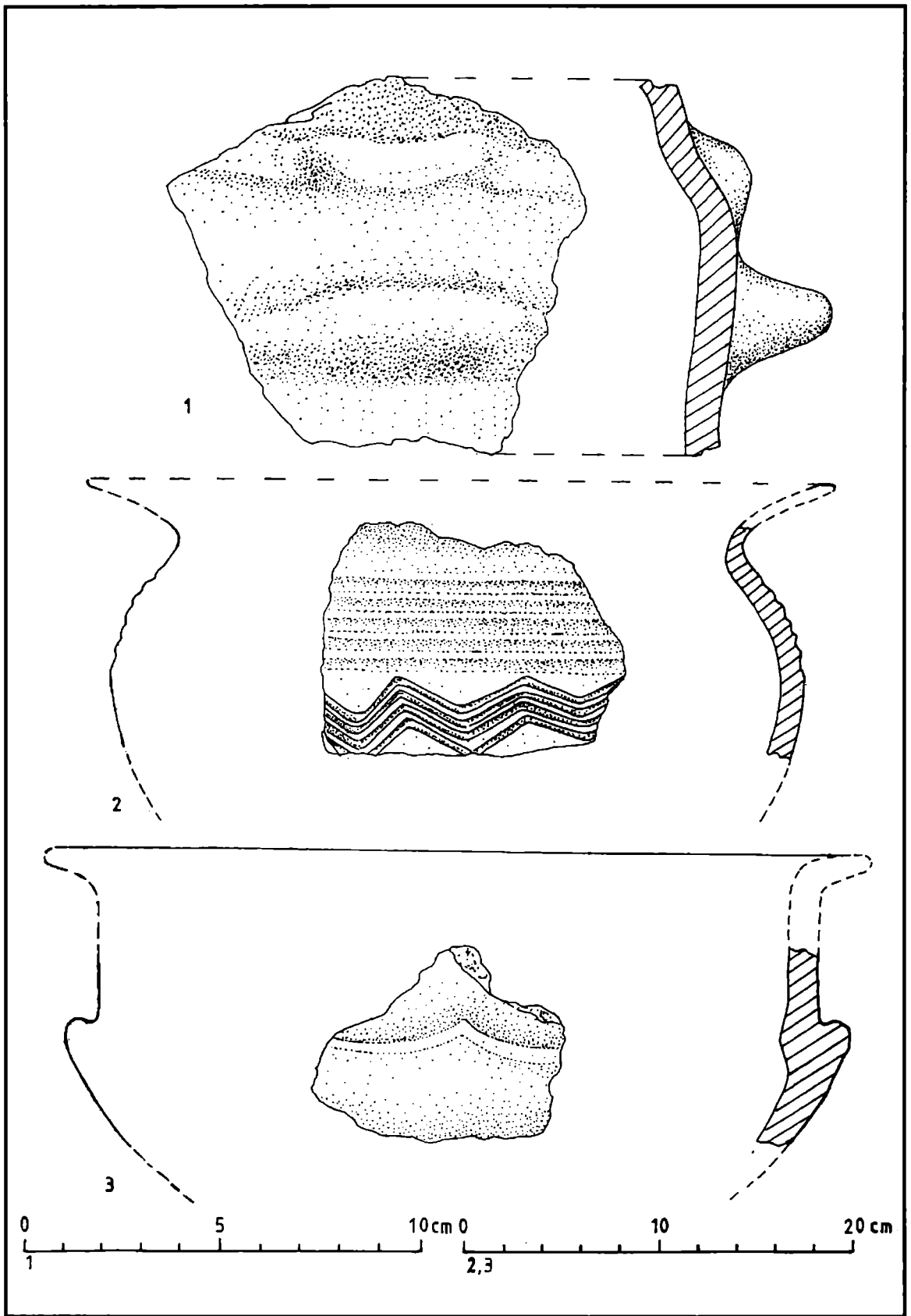

FIGURE 6

1. Fragment of vessel with continuous belt interrupted by prominences and horizontal handle.
 2. Fragment of globular bi-truncated cone-shaped pot with decoration of horizontal grooves and zigzag strip.
 3. Fragment of vessel with threshold and crest.
- Corlăteni-Chișinău culture..

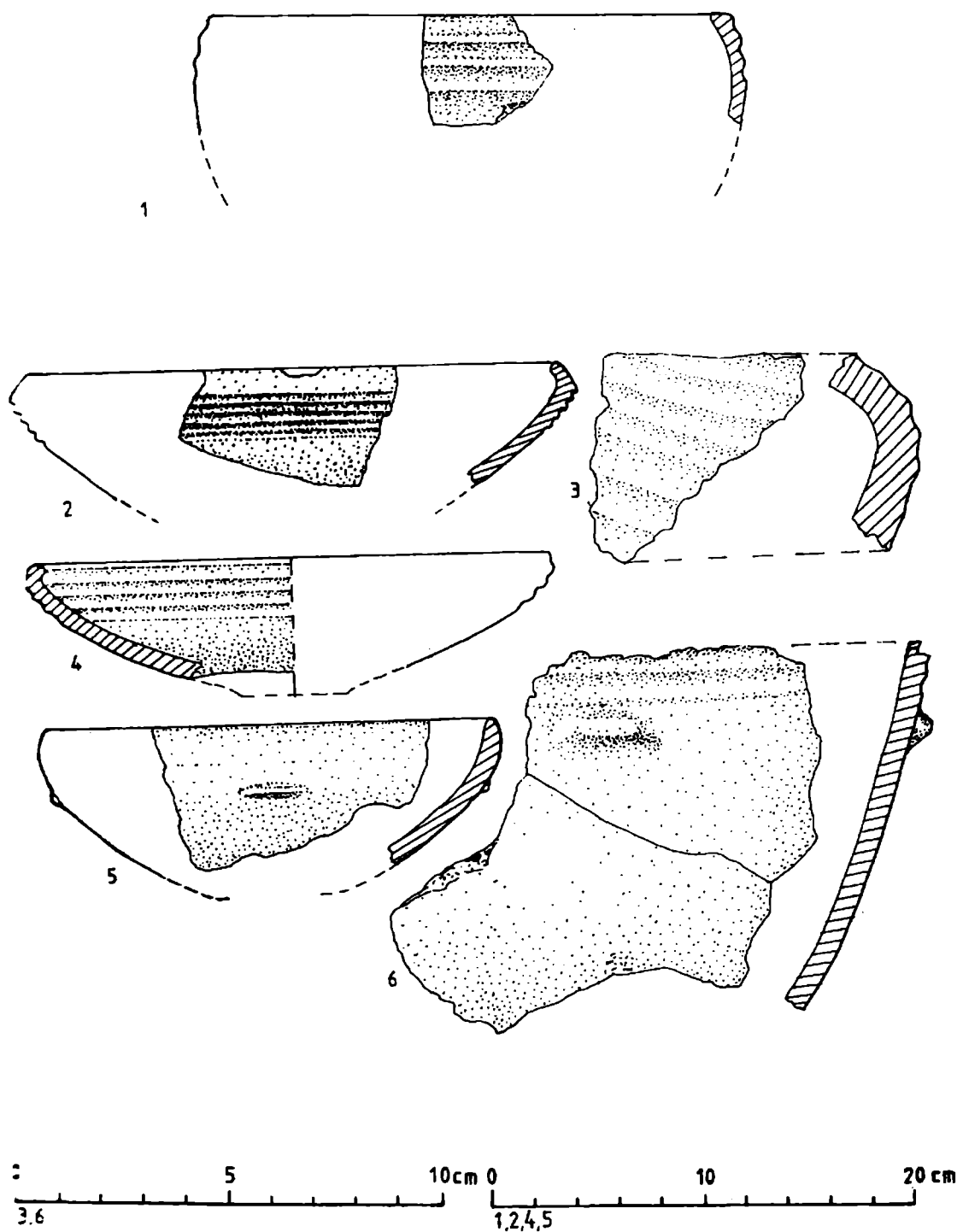

FIGURE 7

1. Fragment of hemispheric bowl. 2-4. Fragments of pots with decoration of horizontal grooves. 5-6. Fragments of pots with handles. Corlăteni-Chișinău culture.

CÂTEVA MONEDE INEDITE DIN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE DIN BOTOȘANI

VIRGIL MIHĂILESCU-BÂRLIBA,
PAUL ȘADURSCHI

În colecțiile Muzeului de Istorie din Botoșani, prin donații, achiziții și cercetări proprii, de-a lungul anilor au intrat numeroase obiecte de natură numismatică. Încă de la întemeierea sa (1955), muzeul a primit adesea monede, mai ales de la botoșăneni, în vederea închegării unei expoziții de bază. Însă, cea mai mare parte a acestor vestigii a rămas până astăzi nepublicată.

Dar, multe dintre monedele parvenite astfel în Colecția numismatică a muzeului nu au precizate locul și condițiile de descoperire, chiar asupra provenienței lor din Moldova stăruind justificate îndoieli. Și în ceea ce privește monedele pe care le prezentăm acum, se știe doar despre *folles*-ul lui Licinius II (nr. 21; pl. 3/21), că a fost găsit la Mangalia, și numai despre piesele de la nr. 3-6, 37, 49-50, 53-55 și exemplarul din colecția P. Șadurschi (pl. 7/56) se poate spune că sunt în mod sigur din județul Botoșani.

Însă, dacă din punct de vedere istoric cunoștințele noastre despre lotul de monede pe care-l publicăm acum sunt destul de sărace, sub aspect numismatic situația este mult mai interesantă. În primul rând, se remarcă o tetradrahmă emisă la Akanthos (nr.1; pl. 7/1), dar și bronzul din Syracusa (nr. 2; pl. 1/2), foarte bine păstrat și cu o splendidă patină, - cele mai vechi piese din cele de față. Este cunoscut faptul că emisiunile de acest fel nu sunt prea frecvente pe teritoriul României. Ne putem astfel întreba, dacă nu cumva numai prin comerțul modern cu antichități au ajuns până aici, din spațiul mediteranean, asemenea exemplare monetare. De altfel, în diferite colecții din România s-a mai semnalat prezența câtorva monede din Syracusa sau din Sicilia, fără ca cei care le-au deținut să poată furniza vreo informație privitoare la locul lor de descoperire (ILIESCU 1961, 379-380; ILIESCU, ISĂCESCU, GRAMATOPOL, POPESCU 1963, 294-296; ILIESCU, ISĂCESCU, GRAMATOPOL, POPESCU 1964, 280; ILIESCU, ISĂCESCU, GRAMATOPOL, POPESCU 1967, 4).

Mai putem stăruî și asupra celor câteva monede de tip Filip II, postume sau imitații, care ridică unele însemnate chestiuni numismatice. Astfel, credem că nu este întâmplător faptul că tetradrahmele postume ale lui Filip al II-lea (nr. 3-4; pl. 7/3-4) au fost emise la Amphipolis, care este un atelier bine reprezentat în Dacia. Mai mult, chiar

exemplarul similar, găsit la Suharău (nr. 5; pl. 7/5), și care face parte din primele serii de imitații, deține toate elementele necesare pentru a sugera copierea sa în aceeași monetărie. La acestea, mai adăugăm sesizarea tăieturilor existente pe aceste trei monede și care, până acum cel puțin, au fost considerate ca fiind specifice numai emisiunilor dacice de tip Huși – Vovriești (MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990, 68).

Pe de altă parte, cele două exemplare dacice de tip Adâncata – Mănăstirea (nr. 6, pl. 7/6 și piesa din colecția P. Șadurschi: nr. 56 și pl. 7/56), publicate acum, nu au astfel de semne. Aceste constatări ne silesc să admitem că, demonetizarea prin asemenea tăieturi s-a aplicat unor tipuri monetare diferite și nu numai celor cunoscute sub numele de Huși – Vovriești. Observația de față poate avea o semnificație cronologică, dar și de altă natură. Astfel, putem sesiza că exemplarele de față, ca și monedele de tip Huși – Vovriești, aparțin emisiunilor postume și primelor serii de imitații, ceea ce ar însemna că numai în prima fază a monetăriei dacice se poate atesta demonetizarea, ca practică de cult însușită de localnicii aflați în contact direct cu elementele celtice pătrunse și stabilite în vechea Dacie. Pe de altă parte, este posibil, ca numai astfel de monede, produse într-o arie culturală externă, necesitau o purificare pentru a fi oferite divinității și doar în acest caz se practica demonetizarea, pe când emisiunile locale, cu o destinație sacră încă din momentul fabricării, cum erau cele de tip Adâncata – Mănăstirea, nu determinau executarea unor asemenea tăieturi, ca semn distinctiv al demonetizării (MIHAILESCU-BÎRLIBA 1990, 67-74).

Dintre celelalte exemplare se disting un antoninian emis la Mediolanum pentru Claudius II (nr. 11; pl. 1/12) și un *folles* bătut la Lugdunum în vremea lui Constantinus I (nr. 13; pl. 2/13), întrucât, de obicei, atelierele occidentale sunt mai puțin prezente în această arie.

Cu totul deosebită este și moneda de la nr. 48 (pl. 6/48), o piesă bizantină de bronz valorând 20 de *nummi*, care datorită surfrapării, se pare numai parțială, tot cu un revers peste aversul inițial, ni se înfățișează astăzi ca un exemplar hibrid Focas/Heraclius - Constans II. Ea a fost produsă în atelierul de la Thessalonica, probabil în timpul uneia din dese perioade de criză pe care le-a traversat acum Imperiul Bizantin¹.

În sfârșit, trebuie să atragem atenția și asupra altor monede prezentate cu acest prilej, cum ar fi imitația genoveză a unui ducat venețian al lui Antonio Venier (nr. 49; pl. 7/49), ducatul unguresc emis la Baia Mare pentru Matei Corvin și care nu este cunoscut în cataloagele de specialitate (nr.50; pl. 7/50) și falsul moldovenesc al unui aspru de la Bayezid al II-lea (nr. 51; pl. 6/51), studiat și recunoscut ca atare de către dl. dr. Eugen Nicolae².

Dorim de asemenea, cu prilejul publicării acestor monede, să insistăm din nou asupra a două chestiuni pe care le apreciem, sub aspect numismatic, ca având o oarecare importanță. Prima dintre acestea este legată de starea de conservare a monedelor. Astfel, în mai multe rânduri, examinarea atentă a diverselor piese monetare, printre altele, ne-a

revelat existența unor porțiuni lipsă din flanuri, ca o consecință a crăpăturilor și rupturilor. S-a observat de mult timp, că monedele produse prin batere, datorită condițiilor tehnice, prezintă adesea fisuri marginale. Ceea ce s-a întâmplat ulterior a fost pus în relație cu procesele de oxidare și coroziune, care pot accentua astfel de crăpături și la separarea unor bucăți de metal din corpul monedei.

În afară de astfel de desprinderi, să le spunem "pe cale naturală", deseori, după opinia noastră, se poate sesiza și folosirea unor instrumente pentru a se tăia bucăți mai mari sau mai mici din flanurile monetare. Considerăm că acest gen de intervenții avea loc mai cu seamă în atelierele oficiale, când piesele recuperate din circulație, prin diferite plăți, taxe și impozite, ajungeau iarăși în tezaurul statului. Scopul nu putea fi altul decât obținerea unor cantități suplimentare de metal destinate monetizării. Se poate crede, că asemenea operații se desfășurau în momentele de criză, când metalul disponibil nu era suficient pentru cererile financiare crescânde ale statului antic.

Pe de altă parte, nu trebuie omis nici faptul că istoria monetară, și nu numai a Romei, ne relevă continui scăderi ale greutății și/sau titlului inițial ale unei emisiuni. Este adevărat că această lege, specifică numismaticii, după cum credem noi, nu pare să abandoneze întotdeauna cu aceeași intensitate și în același ritm. Uneori, imediat după apariție, o nouă monedă cunoaște scăderi vădite în greutate și/sau alterări ale titlului. Alteori, acest fenomen este mai lent, și deci vizibil într-o perioadă mai lungă de timp, ori poate, după deprecieri evidente, reveniri de mai lungă sau mai scurtă durată. Oricum, atuncea acestei legi în câmpul numismaticii este învedereată și ea poate explica în chip convingător de ce într-un anumit moment monedele mai vechi - cu greutate și/sau titlu superioare emisiunilor recente -, necesitau "ajustări", care urmăreau să pună de acord pe această cale valoarea nominalurilor timpurii ale aceluiași tip monetar cu cele mai noi. E bineînțeles, atunci când decalajele de greutate și titlu dintre vechile și noile emisiuni deveneau atât de evidente încât intra în acțiune legea lui Gresham, autoritățile luau măsuri de recuperare din circulație a exemplarelor cu standardele superioare celor recente, în scopul producerii de piese mai ușoare și/sau cu un titlu inferior.

În Evul Mediu, când tehnicile de producere a monedelor ating parametri mai avansați, astfel de "corecturi" nu mai erau posibile decât prin retopirea pieselor mai vechi, moneda destul de costisitor și dificil de reglementat. Antichitatea însă, cu un preț mai sczut al mâinii de lucru servile, a putut folosi pe scară largă munca fizică la baterea monedelor noi, ca și la "ajustarea" celor vechi, pe măsură ce astfel de exemplare ajungeau în monetărie. Trebuie să precizăm, că acest lucru se petrecea numai atunci când costul al respectivei operații tehnice era mult mai mic decât cel al metalului procurat în acest mod.

În ceea ce ne privește, am remarcat mai demult asemenea desprinderi de metal monetar, adevărat, la început doar în cazul monedelor din metal prețios, în speță a aureilor romani imperiali (MIHAILESCU-BÎRLIBA 1976, 133-134; MIHAILESCU-

BÎRLIBA, MITREA 1975, 20; MIHAILESCU-BÎRLIBA, MONAH 1975, 34; MIHAILESCU-BÎRLIBA, MITREA 1977, 26-27; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1980b, 87; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1991, 60). Deşi, iniţial, unii cercetători nu ne-au împărtăşit opiniile (BADER, WINKLER 1980, 114-115), ulterior, alţii au făcut aceleaşi constatări cu cele ale noastre (PETRIŞOR 1994, 363).

Acum, prin studierea acestui lot monetar, suntem în măsură să afirmăm că astfel de prelevări intenţionate de metal se pot constata şi în cazul monedelor din metal inferior. Aşa, dintre exemplarele publicate aici, estimăm că doar la anumite piese din bronz se pot sesiza asemenea decupări intenţionate de metal: numerele 29 (Constantius II; pl. 4/29), 38 (Iustinus I; pl. 4/38), 43 (Iustinianus I; pl. 5/43), 46 (Iustinus II; pl. 5/46) şi 47 (Tiberius II; pl. 6/47). În stadiul actual al cercetării nu se poate aprecia, că ar fi o regulă preponderenţa monedelor bizantine printre cele menţionate mai înainte, pentru aceasta fiind necesare comparaţii între loturi monetare de dimensiuni mai mari.

O a doua chestiune asupra căreia vom zăbovi este cea a greutateii monedelor examinate. De mult timp, în repetate ocazii, am semnalat că, între greutatea iniţială a unei monede şi cea înregistrată după curăţirea ei, prin diferite procedee fizico-chimice mai ales, există o diferenţă, adeseori destul de consistentă. Cu alte cuvinte, după înlăturarea oxizilor şi/sau clorurilor monedele au o greutate mai scăzută şi un titlul mai ridicat (CALEY 1946, 51-53; MILNE 1946, 95; JEDRZEJEWSKA 1959, 199-208; CONDAMIN, PICON 1964, 98-105; GUEY 1966, 110-113; GUEY 1968, 295; LAFAURIE 1970, 491-492; MIHAILESCU-BÎRLIBA, MITREA 1977, 24-25; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1976, 130; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1980a, 259, nr.58; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1980b, 85-87; MIHAILESCU-BÎRLIBA 1991, 59).

Până în prezent, în literatura numismatică din ţara noastră, în general, excluzând lucrările de mai sus, nu se întâlnesc referiri la cei doi parametri ponderali, care ar trebui să fie înregistraţi pentru fiecare monedă publicată. Efortul întreprins pentru a se obţine asemenea date suplimentare este destul de serios, însă rezultatele ştiinţifice prezumate a fi astfel realizate l-ar justifica pe deplin. Diferenţele între greutateile monedelor, cântărite înainte şi după curăţire, pot fi destul de ridicate şi, de aceea, pe bună dreptate ne întrebăm dacă studiile de până acum, privind evoluţia greutateilor diverselor specii monetare romane cel puţin, nu ar trebui puse sub semnul revizuirii şi chiar al corectării lor.

Dintre monedele de care ne ocupăm, se remarcă mai multe exemplare care prezintă diferenţe mai ridicate între cele două momente ale cântăririi, înainte şi după curăţire: peste 12% (0,33 g) la nr. 11 (un *antoninianus* de la Claudius II; pl. 1/11), peste 15% (0,37 g) la nr. 13 (un *folles* de la Constantinus I; pl. 2/13), peste 35% (0,57 g) la nr. 22 (un *folles* de la Constantinus II; pl. 3/22), aproape 23% (0,47 g) la nr. 27 (AE3 de la Constantius II), peste 21% (0,40 g) la nr. 31 (AE de la Constantius II ?), aproape 15% (0,37 g) la nr. 34 (AE3 de la Valentinianus I), peste 7% (0,69 g) la nr. 38 (20 *nummi* de la Iustinus I; pl. 4/38) şi aproape 6% (0,30 g) la nr. 46 (20 *nummi* de la Iustinus II; pl. 5/46).

Așa cum reiese în urma observațiilor asupra cărora am stăruit ceva mai mult, numai continua și minuțioasă examinare a monedelor le poate releva noi și însemnate caracteristici de diverse naturi, contribuind astfel într-o măsură sporită la o mai profundă înțelegere și explicare a fenomenelor numismatice, financiare și istorice propriu-zise.

NOTE

¹ S-au folosit următoarele abrevieri:

Allen	- D. Allen, <i>Catalogue of the Celtic Coins in the British Museum with supplementary material from other British collections, I, Silver Coins of the East Celts and Balkan Peoples</i> , London, 1987.
ArhMold	- Arheologia Moldovei, Iași/București.
BMC	- B. V. Head, <i>Catalogue of Greek Coins. Macedonia, etc.</i> , în <i>Catalogue of the Greek Coins in the British Museum</i> , ed. R. S. Poole, London, 1879.
BSFN	- Bulletin de la Société Française de Numismatique, Paris.
CreștColect	- Creșterea colecțiilor. Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei R. P. R., București.
Dacia	- Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, N. S., București.
DOW	- A. R. Bellinger și Ph. Grierson, <i>Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, I</i> (A. R. Bellinger, <i>Anastasius to Maurice, 491-602</i>), Washington, 1966.
Head	- B. V. Head, <i>Historia Numorum. A Manual of Greek Numismatics</i> , Oxford, 1887.
Le Rider	- G. Le Rider, <i>Le monnayage d'argent et d'or de Philippe II frappée en Macédoine de 359 à 294</i> , Paris, 1977.
LRBC	- <i>Late Roman Bronze Coinage A. D. 324-498, Part I: Ph. V. Hill și J. P. C. Kent, The Bronze Coinage of the House of Constantine A. D. 324-346; Part II: R. A. G. Carson și J. P. C. Kent, Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A. D. 346-498</i> , London, 1965.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis, Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamț.

Mihailescu-Bîrliba	- V. Mihailescu-Bîrliba, <i>Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă</i> , Iași, 1990.
NR	- The Numismatic Review, London.
Pink	- K. Pink, <i>Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn</i> , Diss. Pann., II, 15, Budapest, 1939.
Preda, 1973	- C. Preda, <i>Monedele geto-dacilor</i> , București.
Preda, 1998	- C. Preda, <i>Istoria monedei în Dacia preromană</i> , București.
RIC	- <i>The Roman Imperial Coinage</i> , London.
RN	- Revue Numismatique, Paris.
SCN	- Studii și cercetări de numismatică, București.
WN	- Wiadomó(ci Numizmatyczne, Warszawa.
AE	- aramă sau bronz.
AR	- argint.
AV	- aur.
Av.	- avers.
M.I. Botoșani	- Muzeul de Istorie din Botoșani.
N.I.	- Numărul de inventar.
Rv.	- revers.

² Mulțumim în mod deosebit dlui dr. Eugen Nicolae pentru identificarea și studierea acestei dificile monede.

BIBLIOGRAFIE

BADER, WINKLER 1980	- T. Bader, I. Winkler, <i>Al doilea tezaur de denari romani imperiali descoperit la Ghirișa (com. Belciug, jud. Satu Mare)</i> , în <i>Satu Mare. Studii și comunicări</i> , 4, p. 85-126.
CALEY 1946	- E. R. Caley, <i>On the Occurrence of Abnormally Low Weight and Specific Gravity in Ancient Coins</i> , în <i>NR</i> , 3 (2), aprilie, p.51-53.
CONDAMIN, PICON 1964	- J. Condamin și M. Picon, <i>The Influence of Corrosion and Diffusion on the Percentage of Silver in Roman Denarii</i> , în <i>Archaeometry</i> , 7, p. 98- 105.
GUEY 1966	- J. Guey, <i>Peut-on se fier aux essais chimiques ?</i> , în <i>RN</i> , 7, 1965 (1966), p. 111-122.
GUEY 1968	- J. Guey, <i>Propos de numismatique statistique III. Calcul expéditif d'une valeur approximative de l'écart-type</i> , în <i>BSFN</i> , 23 (6), iulie, p. 294-295.

ILIESCU 1961

- O. Iliescu, *Cabinetul Numismatic. Achiziții curente*, în *CreștColecț*, 1, ianuarie - iulie, p. 379-402.

**ILIESCU, ISĂCESCU,
GRAMATOPOL,
POPESCU 1963**

- O. Iliescu, E. Isăcescu, M. Gramatopol și C. Popescu, *Cabinetul Numismatic. Achiziții curente*, în *CreștColecț*, 8, iulie - decembrie, p. 279-422.

**ILIESCU, ISĂCESCU,
GRAMATOPOL,
POPESCU 1964**

- O. Iliescu, E. Isăcescu, M. Gramatopol și C. Popescu, *Cabinetul Numismatic. Achiziții curente*, în *CreștColecț*, 10, iulie - decembrie, p. 275-418.

**ILIESCU, ISĂCESCU,
GRAMATOPOL,
POPESCU 1967**

- O. Iliescu, E. Isăcescu, M. Gramatopol și C. Popescu, *Cabinetul Numismatic. Achiziții curente*, în *CreștColecț*, 19, ianuarie - martie, p. 1-85.

JEDRZEJEWSKA 1959

- H. Jedrzejewska, *Zagadnienia korozji metali w numizmatyce*, în *WD*, 3 (3-4), p. 199-208.

LAFaurIE 1970

- J. Lafaurie, *Contribution à l'étude du poids réel des monnaies*, în *BSFN*, 25 (2), februarie, p. 491-492.

**MIHAILESCU-BÎRLIBA
1976**

- V. Mihailescu-Bîrliba, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Puriceni (com. Borlești, jud. Neamț)*, în *MemAntiq*, 4-5, 1972-1973, 1976, p. 125-230.

**MIHAILESCU-BÎRLIBA
1980a**

- V. Mihailescu-Bîrliba, *La monnaie romaine chez les Daces orientaux*, București.

**MIHAILESCU-BÎRLIBA
1980b**

- V. Mihailescu-Bîrliba, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Mastacăn (jud. Neamț)*, în *SCN*, 7, p. 83-93.

**MIHAILESCU-BÎRLIBA
1990**

- V. Mihailescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î. e. n. Economie și monedă*, Iași.

**MIHAILESCU-BÎRLIBA
1991**

- V. Mihailescu-Bîrliba, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Gherăieștii Noi, jud. Neamț*, în *ArhMold*, 14, p. 57-65.

**MIHAILESCU-BÎRLIBA,
MITREA 1975**

- V. Mihailescu-Bîrliba și I. Mitrea, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Hertioana de Jos (com. Traian, jud. Bacău)*, în *Carpica*, 7, p. 15-29.

**MIHAILESCU-BÎRLIBA,
MITREA 1977**

- V. Mihailescu-Bîrliba, I. Mitrea, *Tezaurul de la Măgura, Bacău*.

**MIHAILESCU-BÎRLIBA,
MONAH 1975**

- V. Mihailescu-Bîrliba și D. Monah, *Tezaurul de denari romani imperiali de la Blăgești, județul Bacău*, în *Carpica*, 7, p. 31-45.

MILNE 1946

- J. G. Milne, *Comments on Corrosion of Ancient Coins*, în *NR*, 3 (3), iulie, p. 95.

CATALOGUL MONEDELOR DIN MUZEUL DE ISTORIE BOTOȘANI

AKANTHOS

1. AR. ♀; 12,60 g; 24 x 25 mm; bine conservată, deși uzată prin circulare. MIBotoșani (N. I. 6 350).

Moneda a fost donată Muzeului de Istorie din Botoșani, în anul 1975, de către doamna Vasilica Andronache, pe atunci artistă la Teatrul "Mihai Eminescu" din același oraș. Nu se știe când și unde a fost descoperită, dar se poate presupune că provine dintr-o colecție românească privată, fiind greu de acceptat originea ei locală. Moneda a fost identificată în anul 1980 de către regretatul Bucur Mitrea. Av. Leu spre dreapta, cuprinde cu etichete și își înfige colții în spinarea unui taur situat spre stânga; în exergă, ΘΘ (?). Rv. Într-un quadratum incusum se află legenda AKANΘION, în jurul unui patruleter secționat în patru, în fiecare cartier aflându-se câte o protuberanță. BMC, p. 34-36, după 424 a. Chr.; Head, p. 182-183 și fig. 124, c. 424-400 a. Chr. sau mai târziu; H. Gaebler, *Die antiken Münzen von Makedonia und Paionia*, III/2, Berlin, 1935, p. 27, nr. 31 și pl. VII/9, c. 424 - până la c. 380 a. Chr.

SYRACUSA: AGATHOCLES.

2. AE. ♂ ; 8,55 g; 25 mm; conservare foarte bună; ușor rulată, patinată și polisată. MIBotoșani (N. I. 14 776).

Av. Capul Arethusei, încoronat cu trestie și înconjurat de 3 sau 4 delfini; sub gât, literele NI.

Rv. Quadriga și Nike spre stânga; triskelis, ca simbol; în exergă, ΣΙΡΑΚΟΣΙΩΝ și dedesubt, literele AI.

Head, p. 158, perioada I (c. 317-310 a. Chr.); S. Pozzi, *Catalogue de monnaies grecques antiques, Auktion 14 mars 1921*, Lucerne, p. 36, nr. 641 (AR) și pl. XXI/641. anii 317-310 a. Chr.; A. Hess, *Catalogue de monnaies grecques et romaines, Auktior. 18 decembre 1933*, Luzern, 1933, p. 3, nr. 27 (AR) și pl. I/27, anii 317-310 a. Chr.

MACEDONIA (AMPHIPOLIS) : FILIP II (postum)

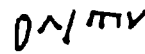
3. AR. ♂; 13,95 g; 24 x 25 mm; uzată prin circulare, dar și imprimată cu o ștanță uzată. reversul are o tăietură mediană adâncă, *ab antiquo*, care secționează călărețul, calul și litera de sub cal. MIBotoșani (N. I. 6 345). Potrivit informațiilor păstrate la muzeul botoșănean, moneda a fost găsită pe teritoriul județului Botoșani și, de asemenea, a mai fost examinată și identificată în anul 1980, de către Bucur Mitrea. Av. Capul încununat și cu barbă al lui Zeus, în profil, spre dreapta. Rv. Călărețul, cu o ramură în

mâna stângă, pe un cal la trap, spre dreapta; ΦΙΛΙΠΠΟΥ; sub cal se află litera Λ și *aphlaston* (Amphipolis), iar între picioarele din față ale calului o siglă (delfin ?). Le Rider, p. 299, c. 315/314 - 295/294 a. Chr.; Allen, pl. I/3, începutul secolului III a. Chr.

MACEDONIA (AMPHIPOLIS): FILIP II (postum)

4. AR. ←; 12,98 g; 25 x 26 mm; slab conservată, se pare că a fost trecută prin foc; reversul este tăiat median, de asemenea, din antichitate, secțiunea traversând călărețul și calul. MIBotoșani (N. I. 6 348). Fără a fi cunoscute alte date, se știe că acest exemplar s-a găsit în zona orașului Dorohoi, fiind și el, la rândul său, examinat și identificat în anul 1980, de către Bucur Mitrea. Aversul și reversul (ΦΙΛΙΠΠΟΥ) sunt identice cu cele ale monedei anterioare (nr.3), sub cal aflându-se de asemenea litera (și *aphlaston* (Amphipolis), iar între picioarele din față ale calului o siglă (delfin ?). Le Rider, p. 299; c. 315/314 - 295/294 a. Chr.; Allen, pl. I/3, începutul secolului III a. Chr.

MACEDONIA: FILIP II (imitație)

5. AR. ←; 13,92 g; 25 mm; circulată și având pe revers două tăieturi adânci, care secționează aproape în unghi drept partea anterioară a calului, la care se adaugă, pe aceeași parte, incizii mai mici, superficiale. MIBotoșani (N. I. 6 349). Moneda a fost găsită în anul 1979, la locul numit "Ruginosul" de pe teritoriul satului Suharău (com. Suharău, jud. Botoșani) și, după ce s-a păstrat mai mulți ani în colecția școlii generale din comună, a fost donată muzeului botoșănean. Bucur Mitrea, care a examinat și identificat moneda (1980), a menționat, de asemenea, găsirea la Suharău a unor monede geto-dacice izolate (cf. Dacia, N. S., 29, 1985, p. 172, nr. 10). Av. Capul încunurat și cu barbă al lui Zeus, în profil, spre dreapta, într-un cerc perlat; se poate sesiza o stilizare a părului, bărbii, nasului și gurii. Rv. Într-un cerc perlat, spre dreapta, sunt reprezentați schematizat calul și călărețul, cu legenda sub cal se află litera Λ (și *aphlaston* ?), iar sub piciorul său anterior sigla . Exemplarul de față este apropiat stilistic de tipul Adâncata - Mănăstirea, căruia i-a putut constitui prototipul; literele perlate coboară foarte mult datarea, poate chiar spre a doua jumătate a secolului II, când, de altfel, apare și tipul menționat. Pink, p. 30-33 și 123-125, a doua jumătate a secolului II a. Chr.; Preda, 1973, p. 29-47, 300-250 a. Chr.; Allen, p. 24 și 42, începutul secolului III a. Chr.

DACIA

6. AR. ↑; 7,30 g; 22 x 23 mm; circulată și bătută cu o ștanță uzată. MIBotoșani (N. I. 6 347). Nu se cunoaște locul și data descoperirii acestei monede, dar se poate crede că a fost găsită înainte de anul 1980, când a fost adusă pentru identificare lui B. Mitrea. Ar putea proveni din județul Botoșani, dacă ținem seama că în zonă au mai apărut monede dacice. Av. Capul încunurat și cu barbă a lui Zeus, în profil, spre dreapta; nasul este redat printr-o linie, care continuă fruntea; ochiul, gura și urechea sunt redade schematic, iar în spatele urechii se află un semicerc îngroșat, îndreptat în sus; părul

capului pornește radiar din creștet, iar cel al bărbii este îndreptat înapoi. *Rv.* Calul este redat schematic spre stânga: coada calului este lungă și despicață la capăt, picioarele îi sunt redat corect, fără globule, iar copitele au forma sâmburelui de migdală; călărețul este redus la două puncte, legate printr-o linie bifurcată și continuată sub cal cu o altă linie, care se bifurcă (litera Λ?). Aparține tipului monetar *Sattelkopffferd* (Pink, p.75-78, 110-50 a. Chr.) sau *Adâncata-Mănăstirea*, seria a IV-a (Preda, 1973, p. 198-214, pl. XL/12 și Preda, 1998, p. 184, între 150 și 130/120 a. Chr.); Mihailescu-Bîrliba, p. 77 și 118, mijlocul secolului II - sfârșitul secolului I a. Chr.; Allen, p. 26, 47 și pl. II/33, sfârșitul secolului III - secolul II a. Chr.

AVGVSTVS: M. MAECILIVS TVLLVS

7. AE (*as*). ♁ ; 8,28 g (8,11 g după curățire); 25 x 26,5 mm; foarte puternic circulată. MIBotoșani (N. I. 14 806). J.-B. Giard, *Catalogue des monnaies de l'Empire romain*, I, *Auguste*, Paris, 1976, p. 124-125, nr. 674-680 și 682, anul 7 a. C. (până în anul 6 p. C.); *RIC*, I, 1984, p. 76, nr. 436, *Roma*, anul 7 a. C.

MARCVS AVRELIVS: COMMODVS

8. AE (*sestertius*). ↓ ; 18,92 g; 30 mm; puternic rulată. MIBotoșani (N. I. 14 777). *RIC*, III, p. 341, nr. 1 588, anul 178.

MOESIA INFERIOR: SEPTIMIVS SEVERVS

9. AE. ⚡ ; 4,28 g; 17 x 19 mm; conservată satisfăcător. MIBotoșani (N. I. 14 779). B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I/1, Berlin, 1898, p. 378 și urm.; *Nikopolis ad Istrum*.

MOESIA INFERIOR: IVLIA DOMNA

10. AE. ⚡ ; 5,55 g (5,50 g după curățire); 23 x 25 mm; slab conservată și fisurată marginal. MIBotoșani (N. I. 14 810). B. Pick și K. Regling, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I/2.1, Berlin, 1910, p. 727, nr. 2 800; *Tomis*

CLAVDIVS II

11. AR (*antoninianvs*). ↑ ; 2,70 g (2,27 g după curățire); 20 x 22 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 795). *RIC*, V/1, p. 223, nr. 145, anii 268-270; în exergă, T (*Mediolanvm*).

GALERIVS - MAXIMINVS II

12. AE (*folles*). ↑ ; 4,55 g; 27 mm; conservată satisfăcător. MIBotoșani (N. I. 14 778). *RIC*, VI, p. 535, nr. 36 (3a (A), anii c. 308-309; în exergă, ●HTE● (*Heraclea, officina* a 5-a).

CONSTANTINVS I

13. AE (*folles*). ↑ ; 2,43 g (2,06 g după curățire); 16 x 17 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 801). *RIC*, VII, p. 126, nr. 63 și nota, anii 319-320; în exergă, ⚡ (Lvgdvnm).

14. AE (*folles*). ⚡ ; 2,77 g; 19 x 20 mm; foarte slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 785).*RIC*, VII, p. 296, nr. 2, anul 313; în câmp, în stânga litera R, iar în dreapta litera F; în exergă, (RP) (*Roma*).

CONSTANTINOPOLI: CONSTANTINVS I

15. AE (*folles*). (; 2,18 g (1,88 g după curățire); 17 x 19 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 786).*LRBC*, I, p. 22, nr. 913, anii 330-335 (perioada a II-a); *RIC*, VII, p. 558, nr. 125, anii 330-333; în exergă, ●SMHΔ● (*Heraclea, officina a 4-a*).
16. AE (*folles*). ↓ ; 1,11 g; 14 mm; slab conservată și ruptă marginal. MIBotoșan (N. I. 14 789). *LRBC*, I, p. 23, nr. 942; anii 335-337 (perioada a III-a); *RIC*, VII, p. 561, nr. 157, anii 336-337; în exergă, (S)MH(Γ ?) (*Heraclea, officina a 3-a ?*).

CONSTANTINVS I

17. AE (*folles*). ↗ ; 2,07 g; 18 x 19 mm; conservată satisfăcător. MIBotoșani (N. I. 14 784).*LRBC*, I, p. 24, nr. 1 005, anii 330-335; *RIC*, VII, p. 579, nr. 59, anii 330-335; în exergă, CONS(A ?) (*Constantinopol*).
18. AE (*folles*). ↑ ; 2,25 g; 22 x 23 mm; slab conservată, cu un fragment marginal lipsă. MIBotoșani (N. I. 14 781).*RIC*, VII, p. 643, nr. 3, anii 313-315; în câmp, în dreapta, litera Z, iar în exergă, SMK (*Cyzicus, officina a 7-a*).
19. AE (*folles*). ↑ ; 2,67 g; 17 x 19 mm; conservată satisfăcător. MIBotoșani (N. I. 14 780).*LRBC*, I, p. 26, nr. 1 073, anii 324-330 (perioada I); *RIC*, VII, p. 615, nr. 90 anii 324-325; în exergă, SMNE (*Nicomedia, officina a 5-a*).
20. AE3 (?). (; 2,90 g (2,78 g după curățire); 17 mm; slab conservată, trecută prin foc. MIBotoșani (N. I. 14 800).

LICINIVS II

21. AE (*folles*). (; 2,44 g (2,38 g după curățire); 20 mm; bine conservată. MIBotoșani (N. I. 14 817). Găsită pe terenul de rugby din Mangalia și donată muzeului de către dl. Constantin Pavel din satul Roma (com. Roma, jud. Botoșani).*RIC*, VII, p. 433, nr. 69, anul 319; în exergă, ASIS● (*Siscia*).

CONSTANTINVS II

22. AE (*folles*). ↓ ; 1,62 g (1,05 g după curățire); 18 x 19 mm; foarte slab conservată, are un fragment marginal lipsă, este parțial exfoliată pe avers și perforată prin oxidare. MIBotoșani (N. I. 14 803).*RIC*, VII, p. 433, nr. 72, anul 319; în exergă, ●ASIS● (*Siscia*).
23. AE (*folles*). ↑ ; 1,42 g (1,26 g după curățire); 17,5 x 19 mm; slab conservată, cu o ruptură marginală. MIBotoșani (N. I. 14 794). *LRBC*, I, p. 20, nr. 836, anii 330-335 (perioada a II-a); *RIC*, VII, p. 524, nr. 184, anii 330-333; în exergă, SMTS(A sau Δ) (*Thessalonica, officina 1 sau a 4-a*).
24. AE (*folles*). ↗ ; 2,55 g (2,32 g după curățire); 15,5 x 17 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 791).*LRBC*, I, p. 24, nr. 1 007, anii 330-335; *RIC*, VII, p. 579, nr. 60, anii 330-333; în exergă, CONSS (*Constantinopol, officina a 6-a*).

CRISPVS

25. AE (*folles*). ↑ ; 2,51 g (2,48 g după curățire); 19 x 20 mm; conservare satisfăcătoare. MIBotoșani (N. I. 14 782). *RIC*, VII, p. 545, nr. 18 var., anii 316-317; în exergă, MN(T(Γ?))• (Heraclea).

CONSTANTIVS II

26. AE4. ↓ ; 1,40 g; 15 mm; conservată satisfăcător. MIBotoșani (N. I. 14 787). *LRBC*, I, p. 25, nr. 1 064, anii 341-346 (perioada a IV-a); *RIC*, VIII, p. 452, nr. 67, anii 347-348; în exergă, CONS (*Constantinopol*).
27. AE3. ⚡ ; 2,05 g (1,58 g după curățire); 16 mm; foarte slab conservată, cu două rupturi marginale. MIBotoșani (N. I. 14 798). *LRBC*, II, p. 87, nr. 2 039 (FH3), anii 351-354; în exergă, (C)O(NSA ?) (*Constantinopol*).
28. AE2. ↗ ; 3,19 g (2,92 g după curățire); 18 x 20 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 797). *LRBC*, II, p. 96, nr. 2 484, anii 346-350; *RIC*, VIII, p. 494, nr. 65, ani 348-350 (prima serie din grupul al II-lea); în exergă, SMKA (*Cyzicus, officina* 1).
29. AE3. ⚡ ; 2,23 g (2,04 g după curățire); 17 mm; slab conservată, cu două rupturi marginale, probabil desprinse intenționat. MIBotoșani (N. I. 14 793). *LRBC*, II, p. 100, nr. 2 634, anii 351-354 sau nr. 2 635, anii 355-361; *RIC*, VIII, p. 524, nr. 143, anii 350-355 sau p. 528, nr. 188, anii 355-361; în exergă, (ANA ?) (*Antiochia* ?).
30. AE4. ↑ ; 1,55 g; 16 x 17 mm; satisfăcător conservată, dar are lipsă un fragment. MIBotoșani (N. I. 14 788). *LRBC*, I, p. 27, nr. 1 139, anii 337-341 (perioada a III-a/b); *RIC*, VII, p. 471, nr. 8, anii 337 (9 septembrie) - 340 (primăvară); în exergă, SMNS (*Nicomedia, officina* a 6-a).

CONSTANTIVS II ?

31. AE. ↗ ; 1,85 g (1,45 g după curățire); 14,5 x 16 mm; foarte slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 799).

FEL TEMP REPARATIO ?

32. AE. ↑ ; 1,51 g (1,31 g după curățire); 13,5 x 16 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 792).

VALENTINIANVS I

33. AE3. ↓ ; 1,80 g (1,70 g după curățire); 15 x 16 mm; slab conservată și parțial exfoliată. MIBotoșani (N. I. 14 816). *LRBC*, II, p. 87, nr. 2 068 (dar V1J), anii 364-365; *RIC*, IX, p. 214, nr. 16 (a), anii 364 (25 februarie) - 367 (24 august); în exergă, CO(NSPA) (*Constantinopol*).
34. AE3. ↑ ; 2,47 g (2,10 g după curățire); 17 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 783). *RIC*, IX, p. 215, nr. 21 (a), anii 364 (25 februarie) - 367 (24 august); în câmp, în stânga, se află o stea (★), iar în exergă, (CO)NSS (*Constantinopol, officina* a 6-a).

VALENS

35. AE3. ↗ ; 1,77 g (1,69 g după curățire); 16 x 17 mm; foarte slab conservată, cu o ruptură marginală. MIBotoșani (N. I. 14 802). *LRBC*, II, p. 88, nr. 2 086, anii 366-367;

RIC, IX, p. 214, nr. 16 (a)/6, anii 364-367; în exergă, CONSA (*Constantinopol, officina a 4-a*).

36. AE3. ↓ ; 1,61 g; 16 x 18 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 790).LRBC, II, p. 97, nr. 2 518, anii 364-365 sau nr.2 527, anii 367-375; RIC, IX, p. 240, nr. 8 (b), anii 364 (25 februarie) - 367 (24 august) sau p. 241, nr. 12 (b), anii 367 (24 august) - 375 (17 noiembrie); în exergă SMK ? (*Cyzicus* ?).

THEODOSIUS II

37. AV (*solidvs*). ↓ ; 4,45 g; 21 mm; bine conservată, dar are o ușoară uzură, datorată circulației și prezintă o slabă deformare, ca urmare a unei lovituri. MIBotoșani (N. I. 6389).Deoarece provine de la muzeul din Dorohoi (N. I. 2847), se poate presupune că a fost găsită în zona înconjurătoare orașului.RIC, X, p. 262, nr. 285, grupul I, *Constantinopol* , dar în exergă CONOB, 441-450.

IVSTINVS I

38. AE (20 *nummi*). ↘ ; 9,68 g (8,99 g după curățire); foarte slab conservată, cu două fragmente marginale, probabil intenționat, desprinse. MIBotoșani (N. I. 14 805).DOW, I, p. 42, nr. 14a, anii 518-527; în câmp, în dreapta, litera A; *Constantinopol*.
39. AE (5 *nummi*). ↓ ; 3,0 g (2,93 g după curățire); 12 x 13 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 812).DOW, I, p. 45, nr. 21a, anii 518-527; în câmp, în stânga, litera A; *Constantinopol*.
40. AE (10 *nummi*). ↓ ; 4,35 g (4,25 g după curățire); 19 x 22 mm. MIBotoșani (N. I. 14 796). DOW, I, p. 54-55, nr. 52-55, anii 518-527; în exergă, A(NT)(*Antiochia*).

IVSTINIANVS I

41. AE (*follis*). ↓ ; 13,35 g; 29 x 30 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 804). DOW, I, p. 78, nr. 28, anii 527-538; în câmp: în stânga, o stea (★); în centru litera A și o stea (★); în dreapta, o cruce (+); în exergă, CON (*Constantinopol*).
42. AE (*follis*). ↓ ; 15,14 g (14,90 g după curățire); 30 x 33 mm; slab conservată, pare să fi fost trecută prin foc. MIBotoșani (N. I. 14 820).În anul 1990 a fost lăsată muzeului de către un necunoscut.DOW, I, p. 80, nr.30h, anii 527-538; în câmp: în stânga o stea (★), în centru litera E, iar în dreapta o altă stea (★); în exergă, CON (*Constantinopol*).
43. AE (20 *nummi*). ↓ ; 8,30 g; 23 x 24 mm; conservată satisfăcător, deși are desprinse, probabil intenționat, câteva bucăți marginale. MIBotoșani (N. I. 14 807).DOW, I, p. 81, nr. 33d, anii 527-538; în câmp: în stânga, o cruce (+), în dreapta litera E, iar deasupra și dedesubt câte o stea (★); *Constantinopol*.
44. AE (5 *nummi*). ↓ ; 2,08 g; 13 x 15 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 811). DOW, I, p. 82, nr. 35b.2, anii 527-538; în câmp: în stânga, litera B, iar în dreapta, litera E ; *Constantinopol*.

45. AE (*follis*). ⚡ ; 15,92 g; 37 x 39 mm; bine conservată. MIBotoșani (N. I. 14 821). În anul 1990 a fost lăsată muzeului de către un necunoscut. *DOW*, I, p. 87, nr. 39d.1-3, anii 540-541; în exergă, CON (*Constantinopol*).

IVSTINVS II

46. AE (20 *nummi*). ⚡ ; 5,30 g (5,0 g după curățire); 20 x 24 mm; slab conservată și cu fragmente marginale lipsă, probabil desprinse intenționat. MIBotoșani (N. I. 14 809). *DOW*, I, p.220, nr.62.1-2, anii 566-567; în exergă, T(ES) (*Thessalonica*).

TIBERIVS II

47. AE (20 *nummi*). ↓ ; 5,99 g; 19,5 x 21 mm; bine conservată, deși are câteva fragmente marginale lipsă, probabil desprinse intenționat. MIBotoșani (N. I. 14 808). *DOW*, I, p. 277, nr. 23, anul 579; în exergă, TES (*Thessalonica*).

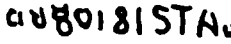
FOCAS/HERACLIVS (?) - CONSTANS II (HIBRIDĂ - SURFRAPATĂ)

48. AE (20 *nummi*). ? ; 1,06 g (1,02 g după curățire); 11 x 12 mm; slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 814). *Rv*. XX; TESA; Focas (602-610) sau Heraclivs (610-641) ?; *Thessalonica*. *Rv*. M; Constans II (641-668) ?

VENETIA: ANTONIO VENIER (imitație genoveză)

49. AV (*ducat* = *zecchin*). ↑; 2,37 g; 20 x 21 mm; circulată și deformată în mică măsură, datorită unor lovituri superficiale. MIBotoșani (N. I. 1571).

Av. — ∴X=ΛSIUVHN ∴.

Rv — ∴SIT T OPAQ XT QT.

Moneda a fost găsită la aproximativ 400-500 m nord-vest de satul Borolea (com. Hănești, jud. Botoșani), spre nord de pădurea localității. Descoperirea a fost făcută de către elevii școlii generale din sat, conduși de către domnul profesor I. Corsei. Apoi, piesa a fost donată muzeului din Săveni și a fost menționată prima oară, în chip eronat, ca fiind "o monedă bizantină de aur de la Iustinian" (cf. A. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, 1, București, 1976, p.141 (XXIX.2.B). Ulterior, același exemplar a fost identificat corect și publicat de către domnul O. Iliescu (cf. *La monnaie génoise dans les pays roumains aux XIIIe -XVe siècles*, în *Colocviul româno-italian "Genovezii la Marea Neagră în secolele XIII - XIV"*, București 27-28 martie 1975/*Colloquio Romano - Italiano "I Genovesi nel Mar Nero durante i secoli XIII e XIV"*, Bucarest 27-28 marzo 1975, ed. Ș. Pascu, București, 1977, p. 168, cu nota 80 - unde este menționat N. Zaharia, ca fiind cel care a furnizat informația -, și pl. IV, 2) și amintit de către B. Mitrea (cf. *Dacia*, N. S., 23, 1979, p. 375, nr. 101). Imitație genoveză (Chios ?) a unei emisiuni a dogelui venețian Antonio Venier (1382-1400), care se poate data la sfârșitul secolului al XIV-lea și în prima jumătate a celui de-al XV-lea

UNGARIA: MATEI CORVIN

50. AV (*ducat*). ⚭; 3,54 g; 21 mm; circulată și ușor deformată prin lovire. MIBotoșani (N. I. M. 737). Moneda a fost păstrată mai mult timp în colecția Școlii generale din Lunca (com. Lunca, jud. Botoșani) și se poate admite proveniența sa din aceeași localitate sau din împrejurimi. Av. Madona încoronată și cu Pruncul pe brațul drept; dedesubt se află un corb cu inelul în cioc. MATHIAS.D.G.R.VNGARIE.Rv. Sf. Ladislau în armură, ține în mâna dreaptă o halebardă în poziție verticală, iar în cea stângă are globul cruciger; în câmp, la dreapta sa este litera N, iar în stânga sa, un scut cu două ciocane. S.LADISLAUS.REX. Mathias Corvinus (1458-1590); monetăria Nagy-Bánya = Baia Mare. Tipul monetar descris de noi mai sus nu este semnalat în ultimul catalog pentru monedele maghiare din această vreme (A. Pohl, *Münzzeichen und Meisterzeiche auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300-1450*, Graz - Budapest, 1982).

IMPERIUL OTOMAN: BAYEZID II (fals moldovenesc)

51. AE (*aspru*). ?; 0,66 g; 10,5 mm; bine conservată. MIBotoșani (N. I. 14 815). Bayezid II (fals moldovenesc), anii 1481 - 1512.

LITUANIA: IOAN II CASIMIR

52. AE (*solidus*). ⚭; 1,25 g (1,20 g după curățire); 15 mm; bine conservată. MIBotoșani (N. I. 14 813). Ioan II Casimir, anii 1648-1668.

AUSTRIA: MARIA THERESA

53. AE (*50 Kreuzer*). ?; 13,27 g (13,05 g după curățire); 37 x 38 mm; foarte slab conservată. MIBotoșani (N. I. 14 819). Donată muzeului în anul 1994, împreună cu moneda de la nr. 46, de către dl. Laurențiu Grigorescu din Vorniceni (com. Vorniceni, jud. Botoșani), care se pare că a găsit-o în aceeași localitate. Maria Theresa, anii 1740-1780.

AUSTRIA

54. AE. ?; 7,88 g (7,82 g după curățire); 25 x 26 mm; foarte slab conservată. MIBotoșani (fără N. I.). Donată muzeului în anul 1994, împreună cu piesa de la nr. 45, de către dl. Laurențiu Grigorescu din Vorniceni (com. Vorniceni, jud. Botoșani), care se pare că a găsit-o în aceeași localitate

FALS MODERN

55. AE. ↑; 19,82 g; 41 x 42 mm; conservată satisfăcător, deși este perforată. MIBotoșani (N. I. 14 818). Găsită în satul Iacobenii (com. Dângeni, jud. Botoșani) de către dl. Dumitru Chiriac din aceeași localitate, care a dăruit-o muzeului. Av. (?). Coroană timbrată de o cruce; de-o parte și de alta a acesteia se află literele rusești П și К; coroana este plasată într-o cunună stilizată de lauri; pe margine este incizată o linie în zig-zag, între unghiuri fiind plasate liniuțe. Rv. (?). Vultur bicefal încoronat, care are în laba stângă un glob cruciger; pe margine se află incizată iarăși o linie în zig-zag. *Observații.* Ținând seama că piesa a fost realizată prin gravare, iar perforarea a fost făcută în partea sa superioară, socotim că ea a făcut parte dintr-o salbă țigănească,

poate de la sfârșitul secolului al XIX-lea, provenită din Rusia (imită un tip monetar rusesc).

MONEDĂ DIN COLECȚIA PAUL ȘADURSCHI

DACIA

56. AR. ↓; 8,32 g; 17 x 18 mm; foarte uzată prin circulare. Potrivit informațiilor furnizate în anul 1994 de către domnul G. Pauliuc din Ștefănești (jud. Botoșani), moneda provine din cimitirul bisericii Sf. Cuvioasă Paraschiva din aceeași localitate. Ulterior, același cetățean a susținut că, familia deținea de mai mult timp această piesă monetară. Cu toate aceste afirmații contradictorii, se poate presupune că moneda a fost găsită în cuprinsul comunei Ștefănești. Av. Capul încununat și cu barbă al lui Zeus, schematizat, în profil, spre dreapta: nasul este reprezentat printr-o linie terminată cu o globulă; gura și ochiul sunt redată prin câte o globulă; deasupra frunții se află trei liniuțe unite printr-o altă globulă; urechea este sugerată de un semicerc îngroșat, deschis în sus; liniile care redau părul pornesc radial din creștetul capului și sunt mult simplificate; barba are firele părului îndreptate înapoi. Rv. Calul este redat schematic spre stânga: coada aproape nu se distinge, iar încheieturile și copitele picioarelor sunt reprezentate prin mici globule; gâtul, capul și corpul calului sunt, de asemenea, schematizate; călărețul este redus la două globule, care apar deasupra calului. Aparține tipului monetar *Sattelkopfpferd* (Pink, p. 75-78, 110-50 a. Chr.) sau *Adâncata - Mănăstirea* seria a V-a (Preda, 1973, p. 198-214, pl. XLI/6 și Preda, 1998, p. 184, 150-130/120 a. Chr.); Mihailescu-Bîrliba, p. 77 și 118, mijlocul secolului II - sfârșitul secolului I a. Chr.; Allen, p. 26, 47 și pl. III/37, sfârșitul secolului III - secolul II a. Chr.

SOME UNPUBLISHED COINS FROM THE COLLECTION OF THE HISTORY MUSEUM OF BOTOȘANI

SUMMARY

Fifty-five unpublished coins from the Numismatic Collection of the Museum of Botoșani and a other a private collection are presented. The place of discovery is not know for the most of these coins, they are supposed to come from the Romanian territory.

From the numismatic point of view the following coins are distinguished: a silver coin issued in Akanthos (no. 1; pl. 7/1); a bronze coin issued at Syracuse (no. 2; pl. ?); two silver coins of Philip II-posthumous type (no. 3-4; pl. 7/3-4); an imitation of silver coin of

Philip II type (no. 5; pl. 7/5); two Dacian silver coins of *Satellkopfsperd* or *Adâncata-Mănăstirea* type (no. 6; pl. 7/5 and the coin from P. Șadurschi collection: no. 56 and pl. 7/5); one *antoninianus* coined at Mediolanum during the reign of Claudius II (no. 11; pl. 7/11); one *folles* issued at Lugdunum during Constantinus I (no. 13; pl. 2/13); a *solidus* of Theodosius II (no. 37; pl. 7/37); a bronze coin of 20 *nummi* coined at Thessalonica (no. 45; pl. 6/48) overstruck on the obverse of Phocas with a reverse of Heraclius or Constans II; an imitation issued of Genoa a venetian gold coin (*zecchin*) emitted by Antonio Venier (no. 49; pl. 7/49); a Moldavian counterfeit of an *asper* of Bayezid II (no. 51; pl. 6/51).

On the occasion of the publication of these coins two problems of numismatic research are again discussed:

The first one refers to the cutting of same smaller or bigger parts from the body of the coins. Until now such losses of metal from the coins have been considered to occur because of the technology of production. After investigating thousands of coins we can say that deliberate losses of metal can some times be noticed at the silver or bronze Roman and Byzantine coins. These operation took place in the official mints during the economic or financial crises or when it was necessary to adjust the value of the old coins with the new lower nominal values. Anyway, such works could happen when their cost was lower than that of the metal got in this way.

The second problem is also connected to the weight of the coins. The coins are usually studied and published after they had been cleaned. The weighing of these coins before and after cleaning showed that the differences of the weights can be very great (between 6% and 35%). The Catalogue contains all these data: the number of deliberate losses of metal and the weights of the coins before and after cleaning.

FIGURE EXPLANATIONS

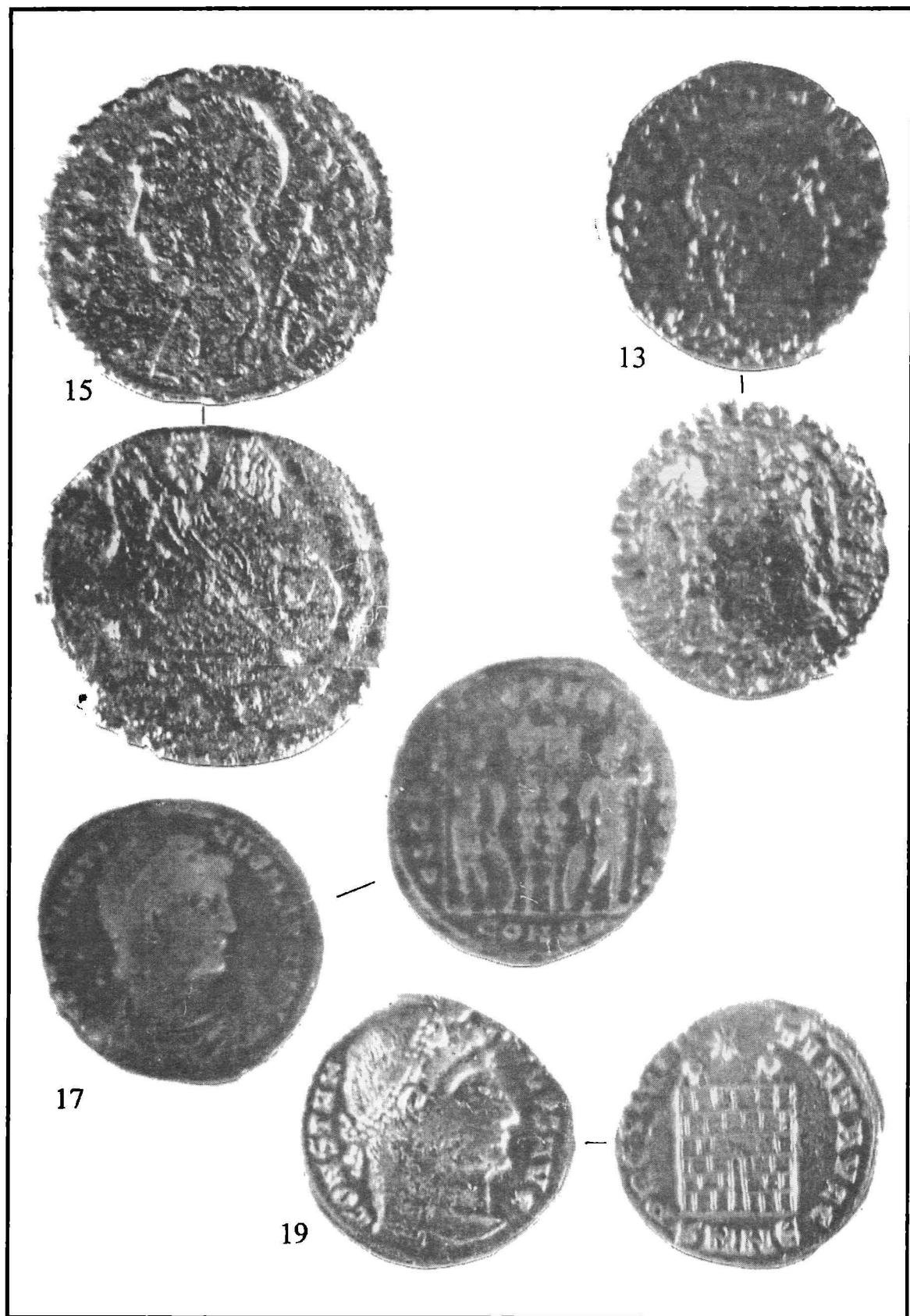
Pls. 1-7. Coins of the History Museum of Botoșani (nos. 1-55) and of P. Șadurschi collection (no. 56). The number of each coin corresponds to the number in the *Catalogue*.

LISTA ILUSTRAȚIEI

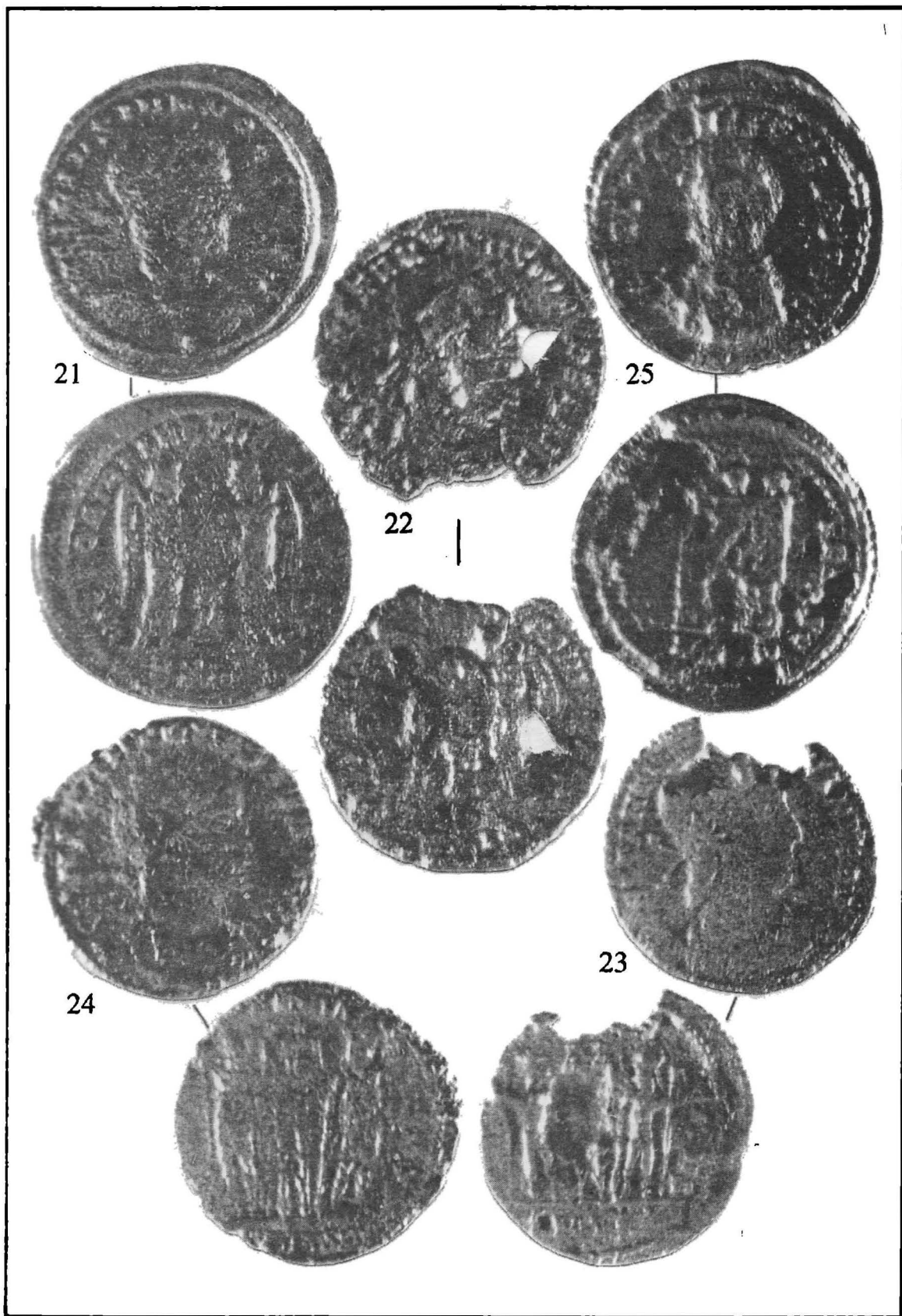
Planșele 1-7. Monede din Colecția Numismatică a Muzeului de Istorie Botoșani (nr. 1-55) și din colecția P. Șadurschi (nr. 56). Numărul fiecărei monede ilustrate corespunde cu cel din *Catalog*.

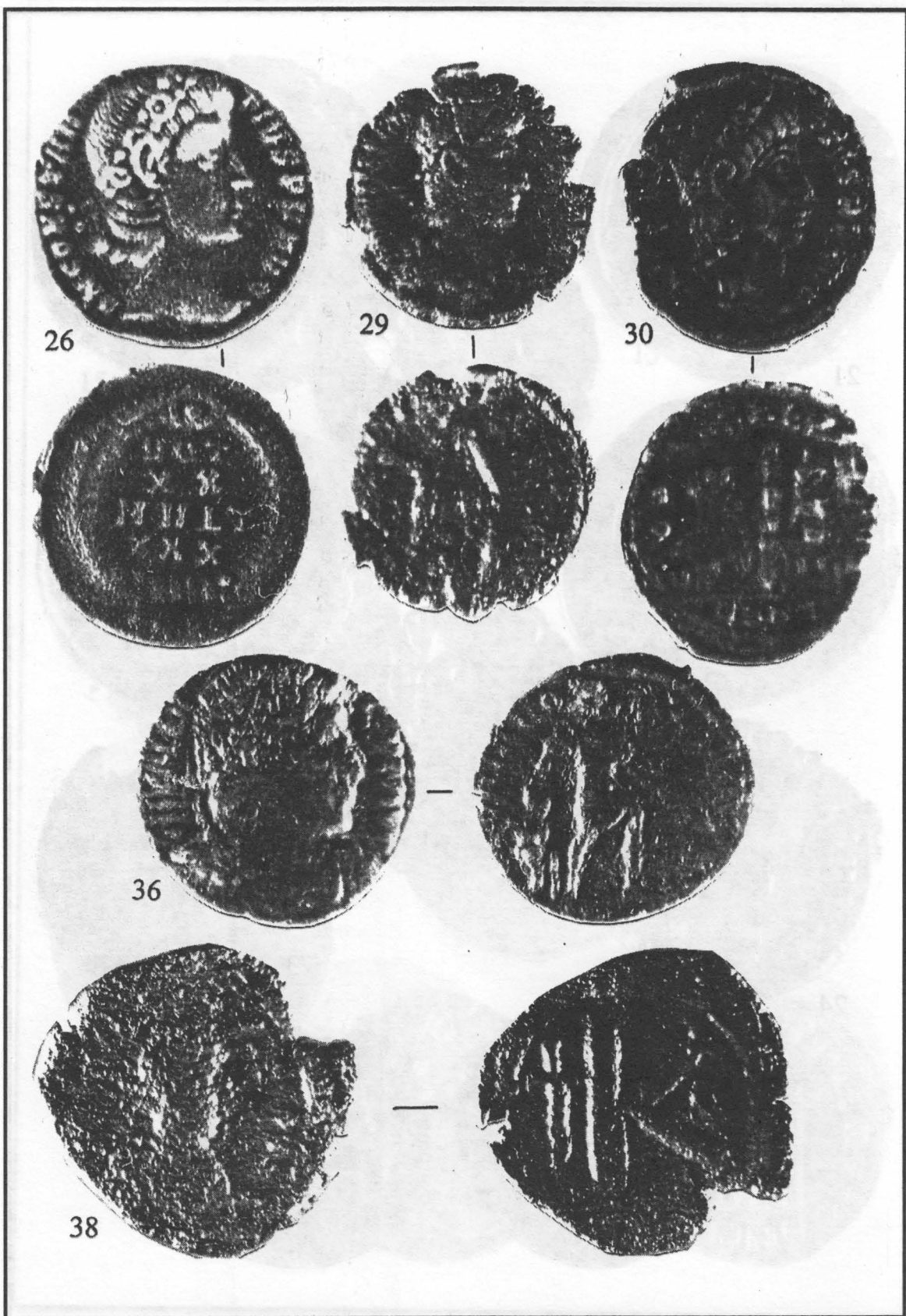
PLAȘA 1

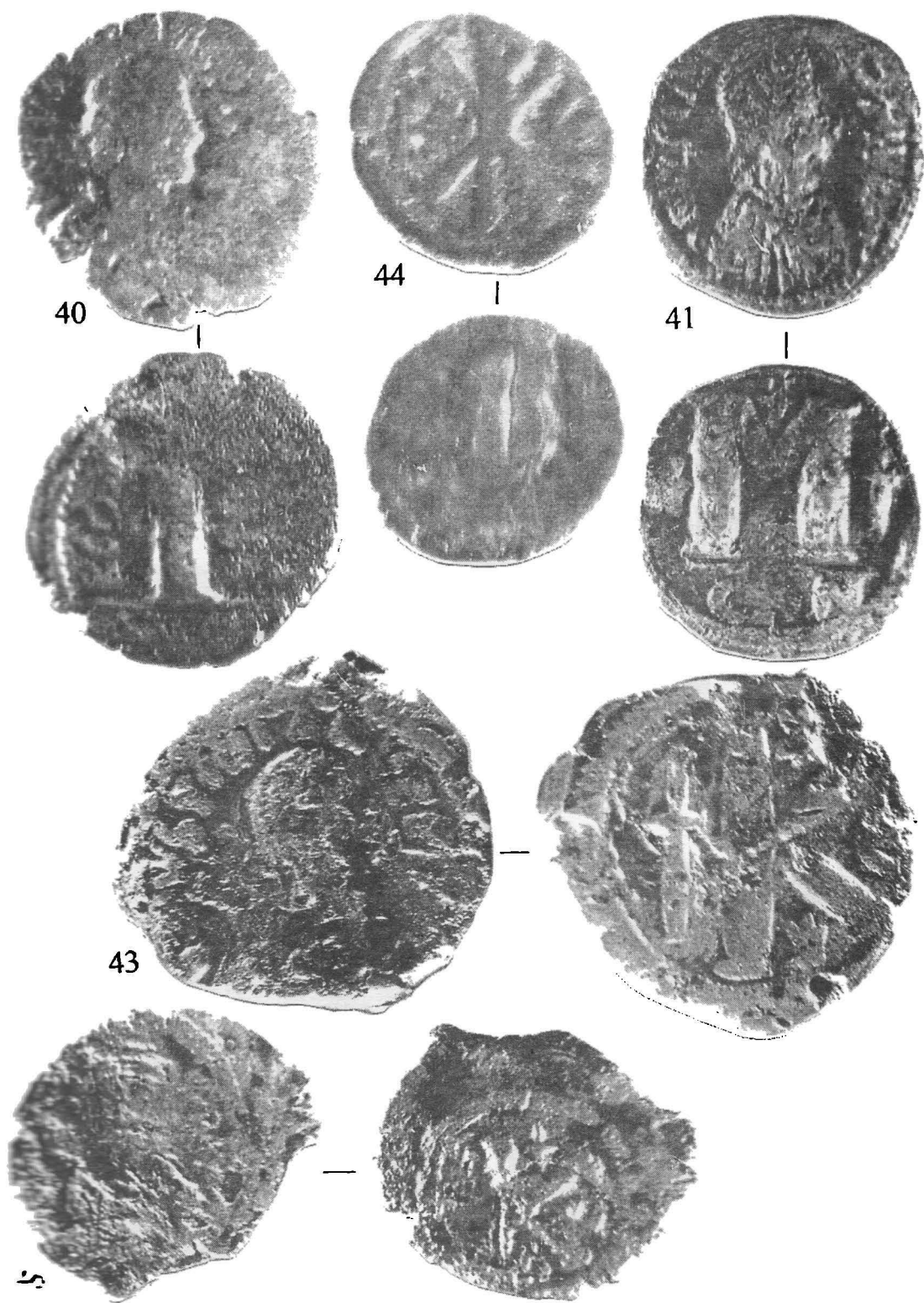
PLANȘA 2

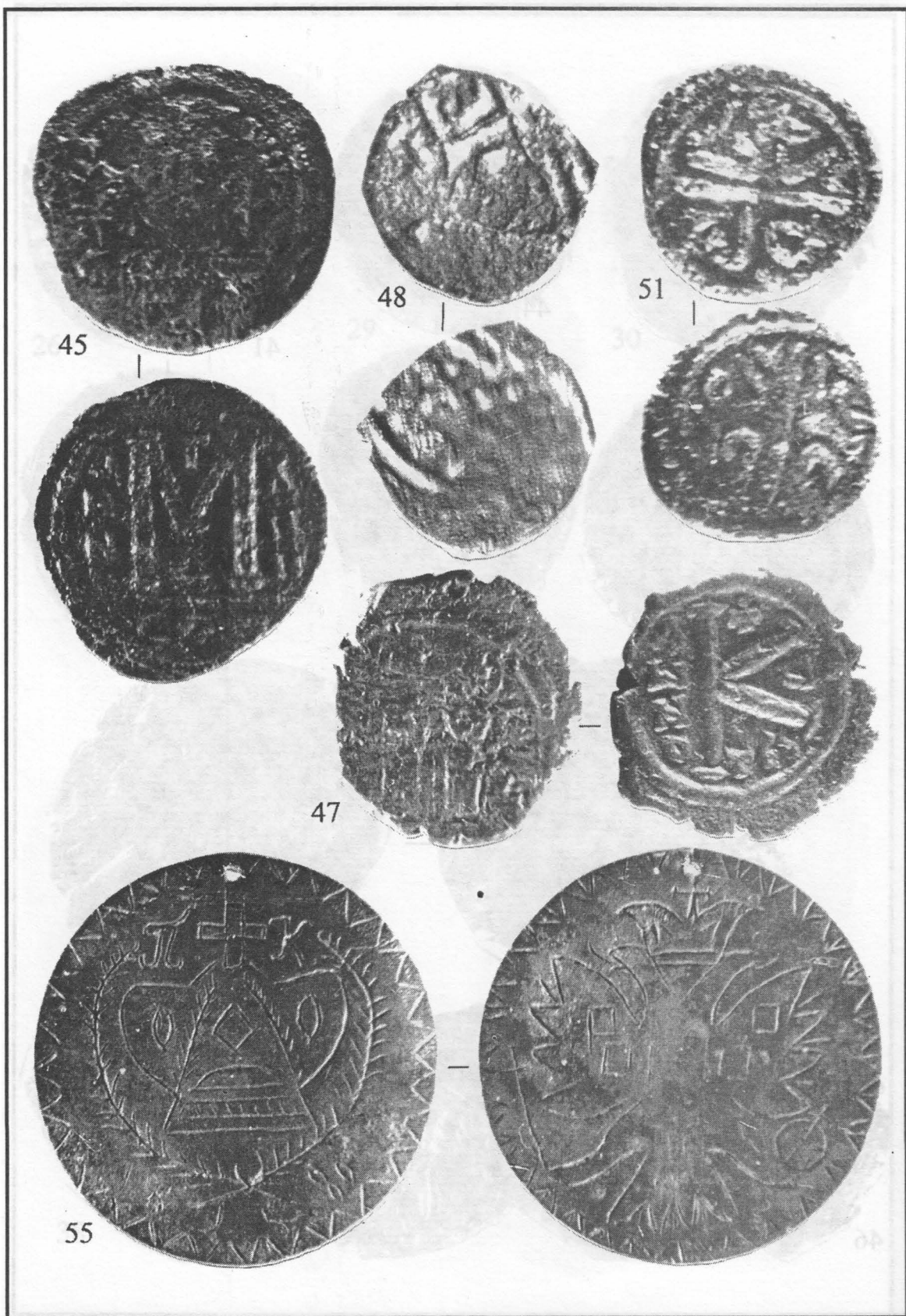
PLANȘA 3

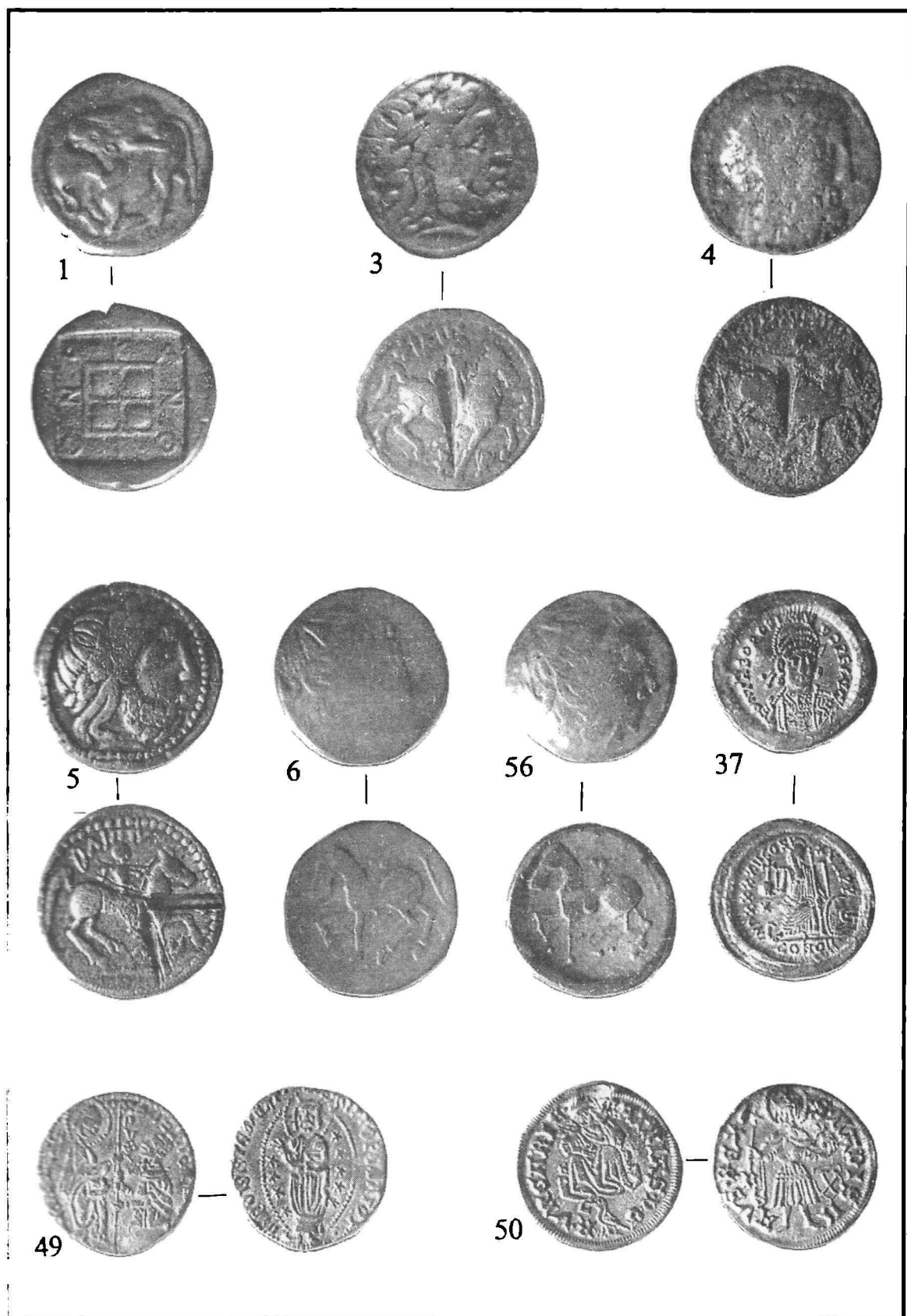
PLANȘA 4

PLANȘA 5

PLANȘA 6

PLANȘA 7

NOI AȘEZĂRI DE TIP SÂNTANA DE MUREȘ-ČERNJACHOV PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA

**ION VLASENCO, ALEXANDRU POPA
(CHIȘINĂU)**

Actualmente, pe teritoriul Republicii Moldova sunt cunoscute cca 1 000 de monumente arheologice aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov, numărul lor continuând neconținut să crească. În această ordine de idei, un rol hotărâtor îi revine sistematizării și punerii în circuitul științific a tuturor informațiilor referitoare la această categorie de monumente.

În studiul ce urmează propunem celor interesați rezultatele investigațiilor noastre de teren, precum și în Arhiva Institutului de Arheologie din Chișinău, investigații ce au avut ca obiect de studiu urmele habitatului uman din epoca romană târzie de pe teritoriul Republicii Moldova. Rămânem recunoscători colegilor Gh. Postică, V. Haheu, M.B. Șeukin și regretatului V.I. Marchevici pentru informațiile oferite pentru publicare, precum și domnului director V. Dergăcev pentru facilitarea investigațiilor în arhiva Institutului de Arheologie din Chișinău.

Din informațiile sistematizate de noi, le prezentăm pe următoarele:

Raionul Fălești

1. Hiliuți I

Așezarea este situată la 2-2,5 km spre nord-est de satul Hiliuți, raion Fălești, și la 700-900 m spre nord-est de ferma de vite pe promontoriul orientat spre est. De la suprafața așezării au fost adunate lipituri de lut și ceramică cenușie lucrată la roată, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Resturile așezării sunt dispuse actualmente în livadă, din care cauză suprafața ei nu a fost determinată.

Cercetare: Vlasenko I.G.

2. Hiliuți II

Așezarea se află la 2,5-3 km spre nord-est de sat și la 1-1,5 km spre nord-est de ferma de vite, la cca 200-300 m spre sud de linia căii ferate. Pe malul stâng al iazului (mai ales în zona digului) au fost adunate fragmente de vase cenușii lucrate la roată, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Vlasenko I.G.

3. Hrubna Nouă III

Așezarea este situată la 2 km spre nord marginea satului Hrubna Nouă, raion Fălești, lângă digul celui de-al treilea (numărând de la sat) iaz. De pe o suprafață de 200x70 m au fost adunate bucăți de zgură de fier, lipituri de lut și fragmente de vase cenușii lucrate la roată din pastă fină, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Vlasenko I.G.

Raionul Florești

4. Cernița II

Așezarea a fost descoperită de V.I. Markevici în 1971 [Markevič 1973, 111]. Ea este situată la 1,5 km spre nord-vest de satul Cernița, raion Florești, fiind intersectată pe direcția nord-vest spre sud-est de râul Ciorna. Așezarea ocupa o suprafață de 500x500 m (pl.1.I). Pe parcursul cercetărilor arheologice s-au descoperit resturi ale unor nivele cronologice aparținând epocii eneoliticului, primelor secole ale erei creștine (așa numitul aspect Etulia) și culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Resturile perioadei corespunzătoare culturii Sântana de Mureș-Černjachov constau din 108 fragmente de vase de lut lucrate la roată din pastă fină sau zgrunțuroasă (pl. 9. 3, 10; pl. 10. 13) și fragmentele unei amfore cu pereții subțiri, gâtul în formă de pâlnie, culoarea portocalie și diametrul la buză 9 cm (pl. 9.1).

Săpături: Todorova T.D.

5. Coșernița I

Așezarea este situată la 2-2,5 km spre sud-est de s. Coșernița, raion Florești, la 600-700 m spre sud de ferma de ovine. Ea este întinsă la cca 500-600 m de-a lungul malului stâng al văii. De la suprafață a fost adunată ceramică cenușie lucrată la roată din pastă fină și zgrunțuroasă, specifică culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Vlasenko I.G.

6. Coșernița II

La 1,5-2 km spre sud-est de satul Coșernița, raion Florești și la 200-300 m spre sud de ferma de ovine, au fost adunate fragmente ceramice de factură specifică culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Vlasenko I.G.

7. Coșernița V

Așezarea este situată pe partea stângă a văii dintre șoseaua spre stația căii ferate Unchitești și pârau. Pe o suprafață de 500x300 m au fost adunate fragmente de vase lucrate la roată din pastă fină și zgrunțuroasă (pl. 3. II). Suprafața așezării este supusă anual lucrărilor agricole. Cercetare: Markevici V.I.

8. Hârtop III

Așezarea a fost identificată pe partea dreaptă a văii, pe malul drept al iazului, 1,2 km spre nord-est de marginea de nord-vest a satului Hârtop, raion Florești (pl. 4. II. III

Pe suprafața așezării, supusă lucrărilor agricole, au fost adunate fragmente ceramice din pastă fină și zgrunțuroasă, fragmente de chiupuri, precum și de amfore romane.

Cercetare: Markevici V.I.

9. Hârtop IV

Așezarea este situată la 1 km spre nord-est de satul Hârtop, raion Florești. Pe suprafața ei au fost adunate fragmente ceramice specifice culturii Sântana de Mureș-Černjahov (pl. 4. II. IV).

Cercetare: Markevici V.I.

10. Nicolaevca I

Așezarea Nicolaevca I a fost identificată la 1 km spre sud-est de satul Nicolaevca, raion Florești, pe partea stângă a văii. S-au descoperit fragmente de ceramică lucrată la roată din pastă fină și fragmente de chiupuri din pastă cu suprafața zgrunțuroasă.

Cercetare: Markevici V.I.

11. Prăjila VIII

Așezarea din perioada romană târzie este dispusă la 2,2 km spre sud-vest de satul Prăjila, raion Florești, pe malul primei terase ale unei văi. Așezarea, întretăiată de o fâșie forestieră ce pornește de pe malul râului Răut, ocupa suprafața de 400x300 m, fiind marcată la suprafață de fragmente ceramice lucrate la roată din pastă fină și zgrunțuroasă aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov, pietre și oase de animale (pl. 4. I).

Cercetare: Markevici V.I.

12. Putinești VIII

Așezarea Putinești VIII, raion Florești, este situată pe malul drept al râului Cubolta, la 1,3 km spre sud - sud-est de podul "Podul Dobrii" de pe șoseaua Florești-Bălți. Ea este întretăiată de conducta de gaz. De pe suprafața de 400x250 m au fost adunate fragmente ceramice de factură specifică culturii Sântana de Mureș-Černjahov (pl. 3. I).

Cercetare: Markevici V.I.

13. Putinești IX

Așezarea Putinești IX se află în preajma satului Putinești, raion Florești, pe malul stâng al râului Cubolta, mai sus de podul peste râu. De pe o suprafață de 200x120 m a fost adunată ceramică lucrată la roată din pastă fină și zgrunțuroasă, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov (pl. 3. I).

Cercetare: Markevici V.I.

Raionul Hâncești

14. Hansca-Limbari-Căprăria

În anul 1991 în cadrul cunoscutei așezări Hansca-Limbari-Căprăria, satul Hansca din raionul Hâncești [Postică 1994, și bibliografia], au fost descoperite printre altele 4 gropi gospodărești atribuite populației culturii Sântana de Mureș-Černjahov. În groapa nr. 245 s-a descoperit doar un fragment de vas din pastă cenușie lustruită. În groapa nr. 248 s-

a descoperit un cuțit (pl. 10. 8) de fier; pe lângă ceramica de tip Sântana de Mureș-Černjachov aici s-au mai găsit 2 fragmente de perete de vas de culoare roșie acoperite cu firnis roșu. În groapa nr. 251 s-au descoperit 2 cuie de fier (pl. 10. 5, 9), 1 cataramă patrulateră (pl. 10. 3), 1 cataramă ovală (pl. 10. 2), 1 placă trapezoidală de bronz cu grosimea de 0,1 cm, lungimea max. de 6,1 cm și lățimea de 4 cm (pl. 10. 7); o lopățică de bronz cu mânerul patrulater și unul din capete turtit. Lungimea acestei piese atinge de 4 cm, grosimea 0,2 cm, lățimea capătului turtit 0,3 cm; obiectul a fost apreciat ca fiind o ustensilă medicală sau eventual cosmetică. Groapa nr. 252 conținea alături de 30 fragmente de ceramică următoarele obiecte: tub de aramă (pl. 10. 11) confecționat dintr-o foaie de aramă; lungimea 8,8 cm, diametrul 0,9 cm, grosimea foi 0,1 cm; piatră de râșniță; ac de bronz (pl. 10. 1) - lungimea 3 cm, grosimea 0,1 cm; ustensilă de bronz - lopățică de bronz cu un capăt lățit și mânerul alungit. În secțiune mânerul este patrulateral - lungimea 5,3 cm, grosimea mânerului 0,1-0,3 cm, lățimea lopăței 0,5 cm; ac de bronz cu lungimea de 3,4 cm, grosimea 0,1 cm de la o fibulă; placă de bronz (pl. 10. 10) 2,1x0,7x0,1 cm; placă de bronz (pl. 10. 6) 3,3x2,7x0,1 cm; urechiușă de fier lungimea 5,5 cm, lățimea 2,2 cm, grosimea 0,7 cm și diametrul urechiușei de 1 cm; vârful unei "spade" de fier (pl. 10. 4) lungimea 6,1, lățimea max. 2,7 cm, grosimea 0,3 cm.

Săpături: Postică G.I.

Raionul Nisporeni

15. Iurcenii I

Așezarea este situată la 600-900 m spre sud de limita sudică a satului Iurcenii, raion Nisporeni, pe două promontorii de deal de pe malul drept al râului Lăpușna. Au fost adunate fragmente de vase cenușii lucrate la roată din pastă fină și zgrunțuroasă, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov, precum și fragmente de amfore romane.

Cercetare: Vlasenko I.G.

Raionul Ocnița

16. Mereșovca

Fortificație de pământ, descoperită de T.S. Passek în 1949. Materialele din stratul perioadei romane târzii din cetate este oglindit în lucrările lui G.B. Fedorov și E.A. Rikman [Fedorov 1960, 272; Rikman 1975 63]. Cetatea se află la 0,6-0,8 km spre est de satul Mereșovca, raion Ocnița, în locul numit de localnici "Cetățuie", pe malul drept al Nistrului. Cetatea era fortificată cu val și șanț (pl. 5. I). Săpăturile anului 1980 au permis identificarea printre altele și a unui nivel cronologic corespunzător culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Deși în săpătură nu a fost descoperită nici o construcție ce ar putea fi cronologic legată de această epocă, cercetările arheologice au dus la identificarea câtorva obiecte de inventar aparținând perioadei romane târzii: 2 fusaiole tronconice de tip "sarmatic" (I - fragment de culoare cenușie descoperit la adâncimea 65 cm; a II-a - cu

înălțimea de 2,1 cm, diametrul bazei de 1,5 cm, diametrul maxim 3 cm, diametrul orificiului 0,5 cm). În total din săpătură au mai fost extrase 48 fragmente de vase de lut lucrate la roată aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov: cenușie fină și zgrunțuroasă (1 fragment de buză, 25 fragmente de pereți, 2 fragmente de fund, 1 fragment de mâner); cărămizie (4 fr. de perete); amfore cărămizii (4 fragmente de pereți, 2 fragmente de picior, 6 fragmente de mâner; amfore gălbui (3 fragmente de pereți). S-a presupus că secțiunea anului 1980 a atins doar periferia habitatului uman din perioada romană târzie.

Săpături: Vlasenko I.G., Sorokin V.I.

Raionul Orhei

17. Cișmea I

La vărsarea în Răut, râul Cogâlnic formează o vale de până la 600 m lățime. Pe partea stângă a acesteia, la 400 m spre nord de marginea de nord-vest a satului Cișmea, raion Orhei, s-au descoperit fragmente ceramice, printre care și de tip Sântana de Mureș-Černjahov lucrate la roată. Fragmentele ceramice se răspândeau pe o suprafață de 100x20 m (pl. 1. II).

Cercetare: Vysockij A.L

18. Ivancea II

Așezarea a fost descoperită de P.P. Bârnea și G.F. Cebotarenco în 1959. Ea este situată la 500-800 m spre sud-est de marginea de est a satul Ivancea, raion Orhei, pe malul iazului și pârâului Ivancea (pl. 5. II). Săpăturile în două secțiuni din anul 1981 au însumat o suprafață de 217 m². În prima secțiune la adâncimea de 20-25 cm au fost descoperite și fragmente de vase de lut din perioada romană târzie. În secțiunea II s-au găsit 7 fragmente de ceramică lucrată la roată din aceiași epocă: 3 fragmente de pereți din pastă cărămizie, 2 fragmente de perete din pastă cenușie zgrunțuroasă, 1 fragment de perete din pastă fină de culoare cenușie, specifice culturii Sântana de Mureș-Černjahov și 1 fragment de perete de amforă romană de culoare galbuie. Alte vestigii din perioada romană târzie în această așezare nu sunt cunoscute.

Cercetare: Vlasenko I.G.

19. Pohorniceni -Petruha

Așezarea Pohorniceni-Petruha a fost descoperită în 1958 de L.L. Polevoj și cercetată în același an de P.P. Bârnea, iar în 1961-1963 prin intermediul unor săpături sistematice de I.G. Hîncu. În anul 1988 săpături arheologice au fost efectuate de G.I. Postică și V.I. Cavruc. Obiectivul se află în raionul Orhei, la 4 km spre est de satul Slobozia, la 5 km spre sud de satul Pohorniceni și la 5 km spre nord de satul Ivancea, la marginea codrilor, în punctul denumit de localnici Petruha (pl. 6). La 0,7 km spre vest de așezare se găsește ocolul silvic, la 1 km spre vest - complexul pentru creșterea animalelor "Progress" și șoseaua Orhei-Păhărnicieni. La 0,5 km spre nord de așezare trece drumul Orhei-Brănești. Suprafața așezării atinge 800x500 m.

Așezarea are mai multe nivele cronologice, printre care și unul aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Acest nivel a fost documentat prin 30 de fragmente de ceramică fină, confecționată la roată din pastă de lut cu nisip fin de culoare cenușie. Asemenea ceramică a fost descoperită doar într-o singură secțiune din săpătură.

Cercetare: Postică Gh., Cavruc V.

20. Progress III

Așezarea a fost descoperită la cca 7 km sud-vest de localitatea "Progres" raion Orhei, pe partea dreaptă a drumului Progres-Furceni. În partea de nord-vest a așezării se află o fântână. Pe o suprafață de cca 150x70 m au fost adunate fragmente ceramice de factură Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Haheu V.

21. Progress VI

Așezarea a fost identificată la 2 km de combinatul de creștere a porcinelor "Progress", pe partea dreaptă a drumului ce duce spre satul Furceni, raion Orhei. Pe o suprafață de 200x80 m au fost adunate fragmente ceramice specifice culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Haheu V.

22. Sirota II

Pe promontoriul dinspre est de iazul satului Sirota, raion Orhei, au fost descoperite fragmente ceramice, printre care și de factură Sântana de Mureș-Černjachov și o toartă de amforă romană. Așezarea ocupă o suprafață de cca 65 000 m² (pl. 7. II).

Cercetare: Vysockij A.L.

23. Sirota III

La 300 m spre sud de așezarea Sirota II, pe malul stâng al unui pârau, ce se varsă în iazul de sud-vest al satului Sirota, pe un promontoriu aplatizat (pl. 7. III) s-au descoperit fragmente ceramice, printre care și de factură specifică culturii Sântana de Mureș-Černjachov lucrate la roată. Descoperirile ceramice marcau o suprafață de cca 60x20 m.

Cercetare: Vysockij A.L.

24. Sirota IV

La 1600 m spre sud-est de digul iazului de sud-vest al satului Sirota, pe un promontoriu în formă de potcoavă, au fost descoperite fragmente ceramice printre care și de factură Sântana de Mureș-Černjachov. Suprafața așezării este 200x50 m.

Cercetare: Vysockij A.L.

25. Zăgoreni I

La 450 m de la marginea de nord-vest a satului Zagoreni, raion Orhei, pe o suprafață de 120x100 m (pl. 8. I) au fost adunate fragmente ceramice printre care de factură Sântana de Mureș-Černjachov și un fragment de mâner de amforă romană din pastă gălbuie-deschisă.

Cercetare: Vysockij A.L.

26. Zăgoreni III

În zona podului peste râul Cogâlnic, pe o suprafață de 200x40 m au fost adunate fragmente ceramice de factură Sântana de Mureș-Černjahov (pl. 8. III). Fragmentele au fost lucrate la roată din pastă cenușie în amestec cu mult nisip mășcat.

Cercetare: Vysockij A.L.

27. Zorile II

Fragmente de ceramică aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov din pastă de lut cărămizie și cenușie au fost descoperite pe o suprafață de 30x20 m, pe malul drept al pârâului ce se varsă în lacul artificial al localității Zorile, raion Orhei.

Cercetare: Vysockij A.L.

Raionul Rezina

28. Bușăuca I

Așezarea pluristratigrafică a fost identificată pe malul drept al pârâului ce se varsă în râul Cogâlnic, spre nord de satul Bușăuca, raion Rezina. În cadrul periegezelor au fost adunate fragmente ceramice, printre care de factură specifică culturii Sântana de Mureș-Černjahov, de amfore, precum și lipituri arse de lut. Suprafața așezării a fost estimată la 20 000 m².

Cercetare: Vysockij A.L.

29. Cogâlniceni I

Pârâul ce curge din satul Cogâlniceni, raion Orhei, afluent al Cogâlnicului, se varsă în iaz spre vest de satul Cogâlniceni, raion Rezina. La gurile lui și pe malul drept, la 100 m în amonte au fost adunate fragmente ceramice, printre care de factură Sântana de Mureș-Černjahov și lipituri arse de lut. Suprafața așezării atinge 1500 m (pl. 2. I).

Cercetare: Vysockij A.L.

30. Cogâlniceni II

La 50 m spre est de așezarea Cogâlniceni I, tot pe malul drept al pârâului amintit, începe o așezare pluristratigrafică, care ocupa o suprafață totală de 600x50 m (pl. 2. II). Pe suprafața ei au fost adunate și fragmente ceramice de factură Sântana de Mureș-Černjahov lucrate cu mâna sau la roată.

Cercetare: Vysockij A.L.

31. Cogâlniceni III

Așezarea de dimensiuni mari a fost identificată la limita de nord-vest a complexului de creștere a animalelor, pe malul drept al pârâului ce curge din sat (pl. 2. III). Pe o suprafață de 350x200 m au fost identificate fragmente ceramice printre care și o cantitate mică aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov.

Cercetare: Vysockij A.L.

32. Cogâlniceni IV

La 500 m spre nord de satul Cogâlniceni a fost identificată o așezare cu mai multe nivele culturale. Dinspre est aceasta este limitată de drumul ce duce din sat spre râul Cogâlnic. Fragmentele ceramice de tip Sântana de Mureș-Černjachov se răspândeau pe o suprafață de cca 8 000 m².

Cercetare: Vysockij A.L.

33. Cogâlniceni VI

La nord de sat, în preajma drumului Cogâlniceni-Rezina pe o suprafață de 30 000 m² a fost identificată o așezare cu mai multe nivele culturale (pl. 2. VI). Nivelul corespunzător culturii Sântana de Mureș-Černjachov este reprezentat de un număr comparativ redus de fragmente ceramice.

Cercetare: Vysockij A.L.

34. Cogâlniceni X

Așezarea cu mai multe nivele culturale a fost descoperită între satul Cogâlniceni și cariera de extragere a pietrei Trifești (pl. 2. X). Obiectivul ocupă cca 13 000 m². La suprafață au fost adunate și fragmente ceramice de tip Sântana de Mureș-Černjachov, precum și trei fragmente de mâner de amfore și lipituri arse de lut.

Cercetare: Vysockij A.L.

Raionul Sângerei

35. Valea Norocului II

Așezarea este situată la cca 1,5 km spre est de satul Valea Norocului, raion Sângerei, pe un promontoriu lângă digul ceramic specific culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Vlasenko I.G.

Raionul Șoldănești

36. Odaia

Așezarea Odaia, raion Șoldănești, se află la 1,5 km de la marginea de est a cătunului Odaia și la 100 m spre sud de șoseaua Șoldănești-Poiana, vis-a-vis de marginea de vest a satului Alcedar. Obiectivul este situat pe partea de nord a unei văgăune nu prea adânci și are dimensiunile de 200x80-100 m, fiind dispusă cu laturile lungi pe direcția vest-est. Stratul cultural a fost puternic afectat de lucrările agricole. În urma săpăturilor din anii 1988-1989 s-a stabilit că așezarea a avut probabil două etape de existență. Primei etape i-a fost atribuită o construcție de suprafață de dimensiuni mari. Celei de-a doua etape ar corespunde două locuințe semiadâncite în sol și două construcții de suprafață de dimensiuni mai mici.

Săpături: Șčukin M.B.

Raionul Soroca

37. Pârlița I

Așezarea este situată la 200-300 m spre est de satul Pârlița, raion Soroca, pe malul drept al unei văi fără nume, lângă coada iazului. Suprafața așezării nu a putut fi apreciată. De la suprafață au fost adunate fragmente de vase cenușii lucrate la roată din pastă fină și zgrunțuroasă, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov, precum și fragmente de amfore romane.

Cercetare: Vlasenko I.G.

38. Pârlița III

Așezarea este situată la 500-700 m spre sud-est de satul Pârlița, raion Soroca, la 200-300 m de coada iazului. Ea se întinde de-a lungul văii pe o lungime de 400 m. De la suprafață au fost adunate fragmente de vase cenușii și cărămizii lucrate la roată, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov, precum și fragmente de lipituri arse de lut.

Cercetare: Vlasenko I.G.

Raionul Strășeni

39. Ghelauza II

Așezarea este situată la 1 km spre sud de satul Ghelauza, raion Strășeni, și este întinsă pe o lungime de cca 1 km de-a lungul văii. Materialul de suprafață se constituia din fragmente de vase cenușii și cărămizii lucrate la roată, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov și fragmente de amfore.

Cercetare: Vlasenko I.G.

40. Negrești I

Așezarea este situată în partea de sud a satului Negrești, raion Strășeni, pe malul stâng al unui pârau fără nume. La suprafață au fost adunate fragmente de ceramică, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov. Din cauza suprapunerii resturilor așezării de satul actual, dimensiunile nu au putut fi estimate.

Cercetare: Vlasenko I.G.

41. Negrești II

Așezarea se află la cca 1,5-2 km spre sud-est de satul Negrești, raion Strășeni, pe ambele maluri ale văii ce se continuă până la râul Bîc, între două iazuri. De pe o suprafață de cca 250x100 m au fost adunate fragmente de ceramică cenușie lucrată la roată, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjahov și fragmente de amfore romane.

Cercetare: Vlasenko I.G.

42. Pănășești III

Așezarea este situată la marginea de nord-est a satului Pănășești, raion Strășeni, pe malul stâng al văii, spre dreapta drumului ce unește satul cu șoseaua Chișinău-Ungheni. Așezarea are lungimea de cca 1 km, iar de la suprafața ei au fost culese fragmente de vase

cenușii lucrate din pastă fină și zgrunțuroasă, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov, precum și fragmente de amfore romane.

Cercetare: Vlasenko I.G.

43. Pănășești IV

Așezarea este situată la 1,5-2 km spre nord-est de s. Pănășești, raion Strășeni, la cca 700-800 m spre est de drumul ce unește satul cu șoseaua Chișinău-Ungheni. Pe marginea unui promontoriu orientat cu botul spre vest, de pe o suprafață de 200x70 m a fost adunată ceramică cenușie lucrată la roată, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov și ceramică gălbuie lucrată cu mâna.

Cercetare: Vlasenko I.G.

44. Strășeni III

Așezarea este situată la 2-2,5 km spre nord-vest de centrul raional Strășeni, pe malul stâng al râului Bîc, în zona unde linia de tensiune înaltă descrie o curbă. De pe o suprafață de 500x100 m au fost adunată ceramică, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Vlasenko I.G.

45. Tătărăști I

Așezarea este situată la circa 2-2,5 km spre sud-est de s. Tătărăști, raion Strășeni, pe a doua vale dinspre sat. Valea era orientată pe direcția nord-sud și se unește la rândul său cu valea râului Bîc. De pe o suprafață de cca 1000x150 m a fost adunată ceramică cenușie lucrată la roată din pastă fină și zgrunțuroasă, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov, precum și fragmente de amfore romane.

Cercetare: Vlasenko I.G.

46. Vorniceni V

Pe suprafața așezării din perioada hallstatului tracic canelat au fost descoperite câteva fragmente de vase lucrate la roată, aparținând culturii Sântana de Mureș - Černjachov. Așezarea este situată pe un promontoriu la 2 km spre est de satul Vorniceni, raion Strășeni, iar suprafața ei atingea 600x150 m. Cercetare: Vlasenko I.G.

47. Vorniceni VI

Așezarea este situată la 1,5 km spre nord-vest de satul Vorniceni, raion Strășeni, pe un promontoriu de pe malul drept al râului Bîcovăț. În livadă a fost adunată ceramică din diferite epoci, printre care și fragmente de vase cenușii lucrate la roată de tip Sântana de Mureș-Černjachov.

Cercetare: Vlasenko I.G.

Raionul Vulcănești

48. Colibaș

După literatură în zona satului Colibaș, raionul Vulcănești a fost descoperită o monedă de la Iustinian [Stoljarik 1987, 3]. Prin periegheze a fost descoperite resturile

unei așezări ale culturii Sântana de Mureș-Černjachov. Obiectivul este situat la marginea de sud a satului, pe partea stângă a drumului ce merge paralel cu valea râului Prut. Așezarea ocupă o suprafață de 200x150 m, de pe care au fost adunate 67 de fragmente de ceramică, aparținând culturii Sântana de Mureș-Černjachov: 17 fragmente lucrate cu mâna; 20 fragmente lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă; 20 fragmente lucrate din pastă fină și 10 fragmente de amfore romane.

Ceramica lucrată cu mâna conține ingrediente de șamotă, are suprafață zgrunțuroasă și culoare cenușie. Au fost semnalate 2 fragmente masive de fund plat de vas, 1 fragment de buză evazată cu pereții subțiri, 1 buză evazată și rotunjită, 1 buză orizontală, cu lățimea de 1.5 cm, ornamentată cu creștături pe margine.

Ceramica lucrată la roată din pastă zgrunțuroasă provine de la oale și vase cerealiere (chiupuri). Pasta lor conținea nisip, șamotă, resturi lemnoase; suprafața este zgrunțuroasă, iar culoarea cenușie. Se mai semnalează descoperirea: 1 fragment de fund plat; 3 fragmente de fund profilat; 1 fragment de buză evazată îngroșată; 1 fragment de buză evazată cu marginea oblică; 3 fragmente de buză orizontală de chiup cu lățimea respectiv de 3, 4,5 și 6 cm, pe marginile interioare și exterioare aceste buze erau decorate cu brăuri îngroșate, diametrul vaselor era de cca 30 cm; 1 fragment de strachină cu buza evazată și îngroșată cu diametrul de 16 cm (pl. 9. 11).

Ceramica fină era confecționată din pastă bine prelucrată de lut cu suprafața lustruită. S-au găsit 3 fragmente de fund inelar; 1 fragment de fund plat; 2 fragmente de buză verticală evazată. Se mai remarcă un fragment de la un talger masiv de culoare roșie, cu marginea evazată, buza lată orizontală puțin rotunjită, cu diametrul de cca 30 cm și lățimea de 2,3 cm (pl. 9. 9) Fragmentele de amfore au aparținut unor vase de culoare roșietică-cărămizie cu suprafața netedă. 2 fragmente purtau urme de inscripții cu vopsea; 1 fragment avea striuri înguste; 1 fragment avea striuri late. Se evidențiază un picior de amforă de formă rotundă cu o proeminență specifică la capăt (diametrul 1,5-2,4 cm) (pl. 9. 2), tipică pentru amforele romane târzii. S-a mai descoperit o lipitură de lut cu amprente de nuiete de la o construcție din carcasă de lemn lipită cu lut.

Cercetare: Smilenko A.T.

Lista alfabetică a localităților amintite:

<i>Numele localității:</i>	<i>Raionul:</i>	<i>Nr. în catalog:</i>
Bușăuca	Rezina	28
Cerțița	Florești	4
Cișmea	Orhei	17
Cogălniceni	Rezina	29-34
Colibaș	Vulcănești	48
Coșerțița	Florești	5-7
Ghelauza	Strășeni	39

Hansca	Hâncești	14
Hârtop	Florești	8-9
Hiliuți	Fălești	1, 2
Hrubna Nouă	Fălești	3
Iurceni	Nisporeni	15
Ivancea	Orhei	18
Mereșovca	Ocnîța	16
Negrești	Strășeni	40-41
Nicolaevca	Florești	10
Odaia	Șoldănești	36
Pănășești	Strășeni	42-43
Pârlița	Soroca	37-38
Pohorniceni	Orhei	19
Prăjila	Florești	11
Progres	Orhei	20-21
Putinești	Florești	12-13
Sirota	Orhei	22-24
Strășeni	Strășeni	44
Tătăraști	Strășeni	45
Valea Norocului	Sângerei	35
Vorniceni	Strășeni	46-47
Zagoreni	Orhei	25-26
Zorile	Orhei	27

BIBLIOGRAFIE

- Fedorov 1960** - G.B. Fedorov, *Naselenie Pruto-Dnestrovskogo mezhdureč'ja v I tysjačeletii n. e.* în *Mat. i Issl. Arh. SSSR*, 89, Moskva 1960.
- Markevič 1973** - V.I. Markevič, *Pamjatniki epoch neolita i éneolita*, în *Arheologičeskaja Karta Moldavskoj SSR*, vyp. 2, Kișinev 1973.
- Postică 1994** - Gh. Postică, *Românii din codrii Moldovei în evul mediu timpuriu (Studiu arheologic pe baza ceramicii din așezarea Hansca)*, Chișinău 1994.
- Rikman 1975** - E .A. Rikman, *Sarmaty i plemena Černjachovskoj kul'tury*, Kișinev 1975.

Stoljarik 1987

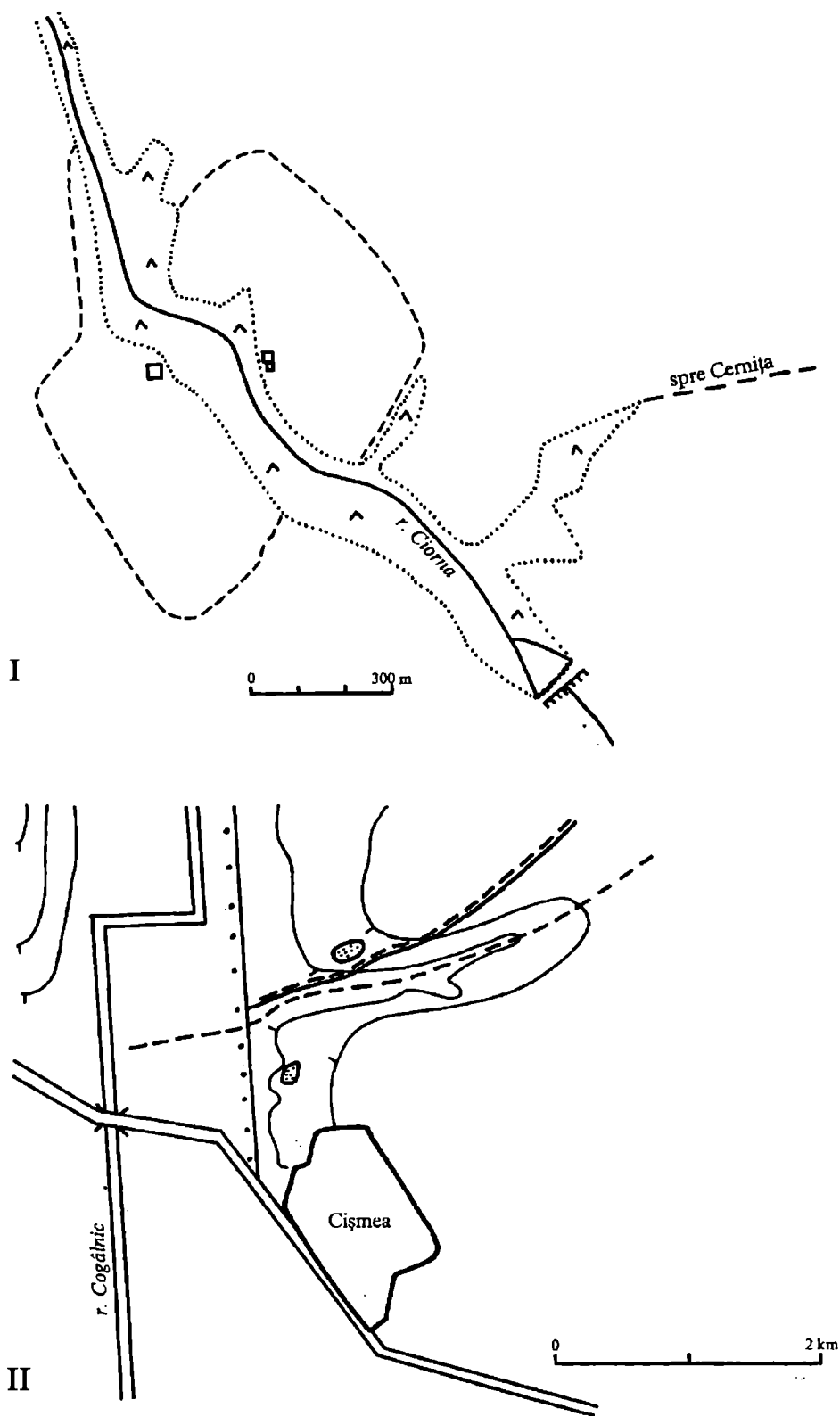
- E.S. Stoljarik, *Novye nahodki pozdnerimskih i vizantijskih monet v Pruto-Dunajskom meždureč'e*, în: *Dnestro-Dunajskoe meždureč'e v I - načale II tys. n. é.*, Kiev 1987.

NOUVEAUX ÉTABLISSEMENTS DE TYPE SÂNTANA DE MUREȘ ČERNJACHOV SUR LE TERRITOIRE DE REPUBLICA MOLDOVA

Résumé

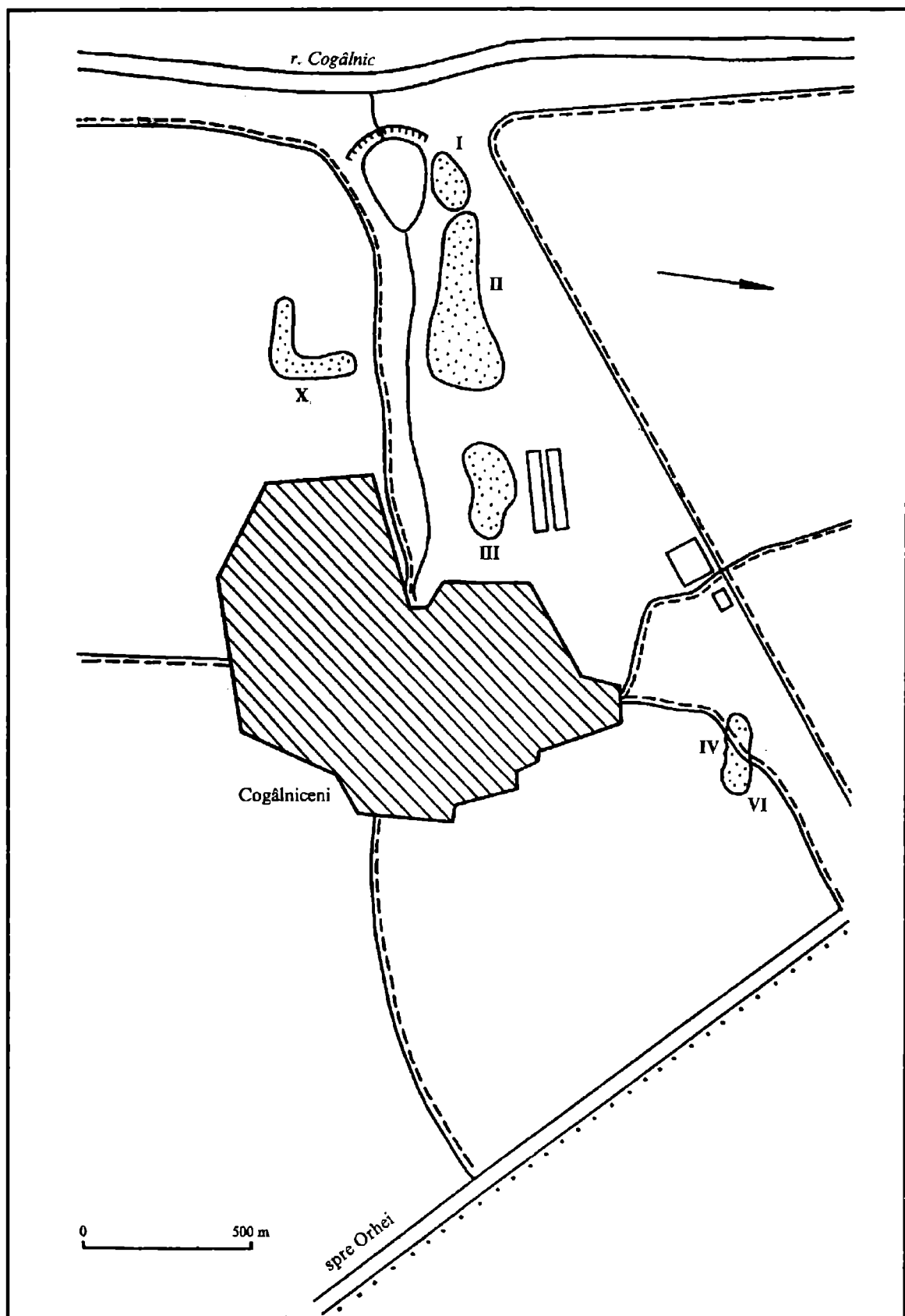
A présent sur le territoire de la République Moldova on connaît environ 1000 objectifs archéologiques, attribuables à la culture de Sântana de Mureș-Černjakov. Leur nombre continue de croître. La systématisation et la mise en circuit scientifique de la totalité des informations, comprenant cette catégorie de monuments, obtiennent un statut de priorité.

L'étude proposée synthétise les résultats de nos investigations de terrain ou dans les Archives de l'Institut d'Archéologie de Chișinău dans le dessein de l'examination des traces de l'habitat humain de l'époque romaine tardive sur l'étendue de la République Moldova.

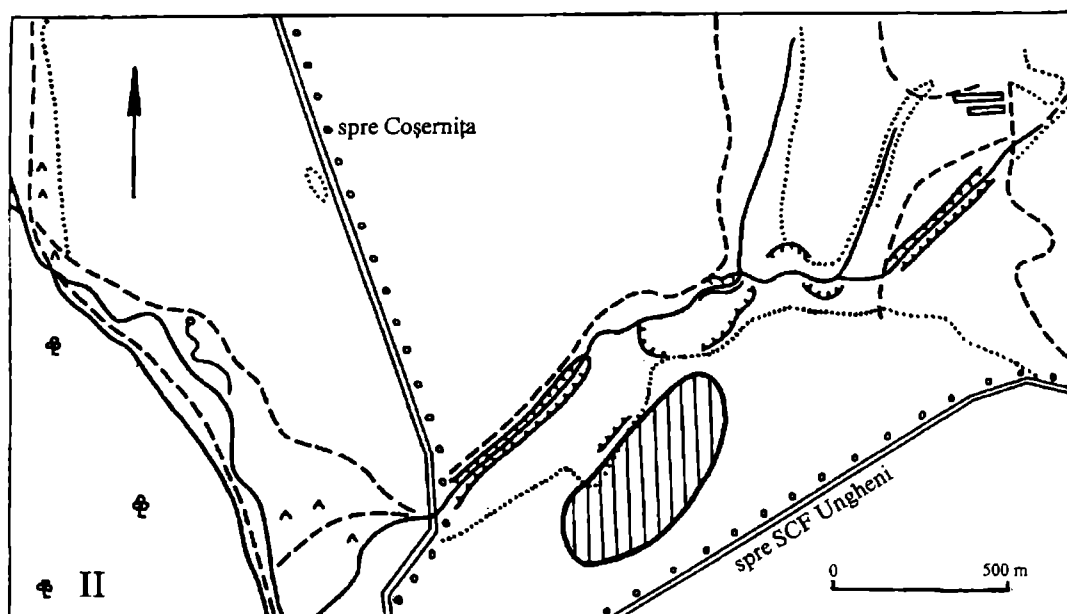
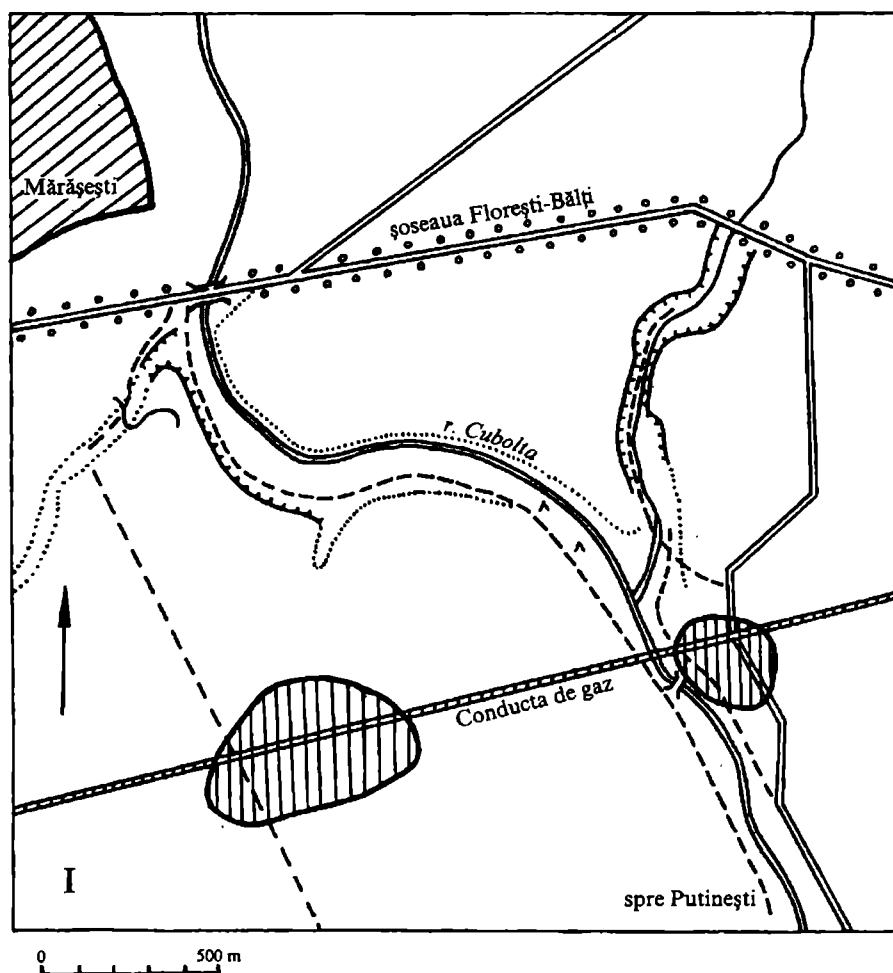
PLANȘA 1

Schiță topografică a așezărilor Cernița II (I) și Cișmea I (II)

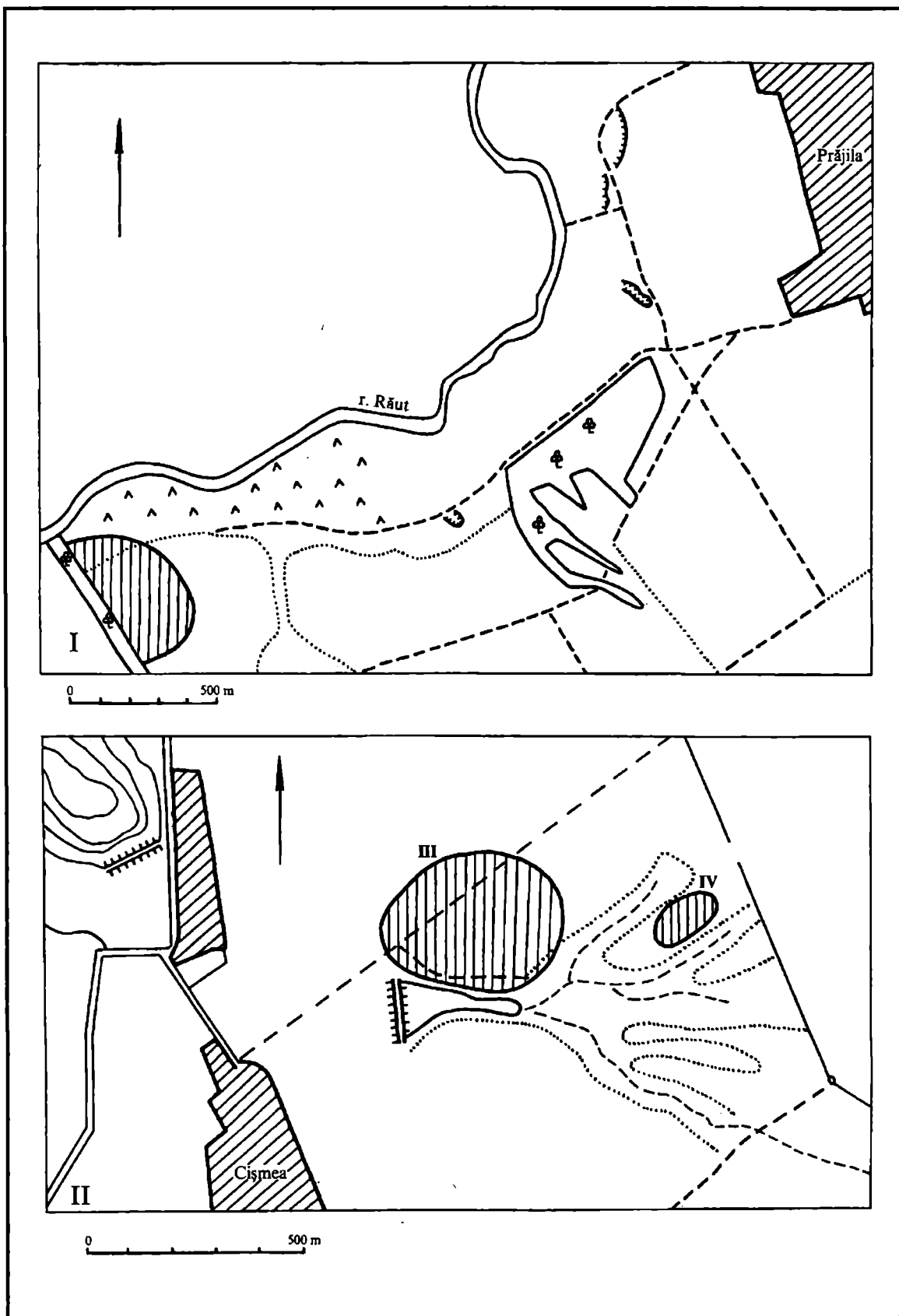
PLANȘA 2

Schiță topografică a așezărilor din preajma satului Cogâlniceni

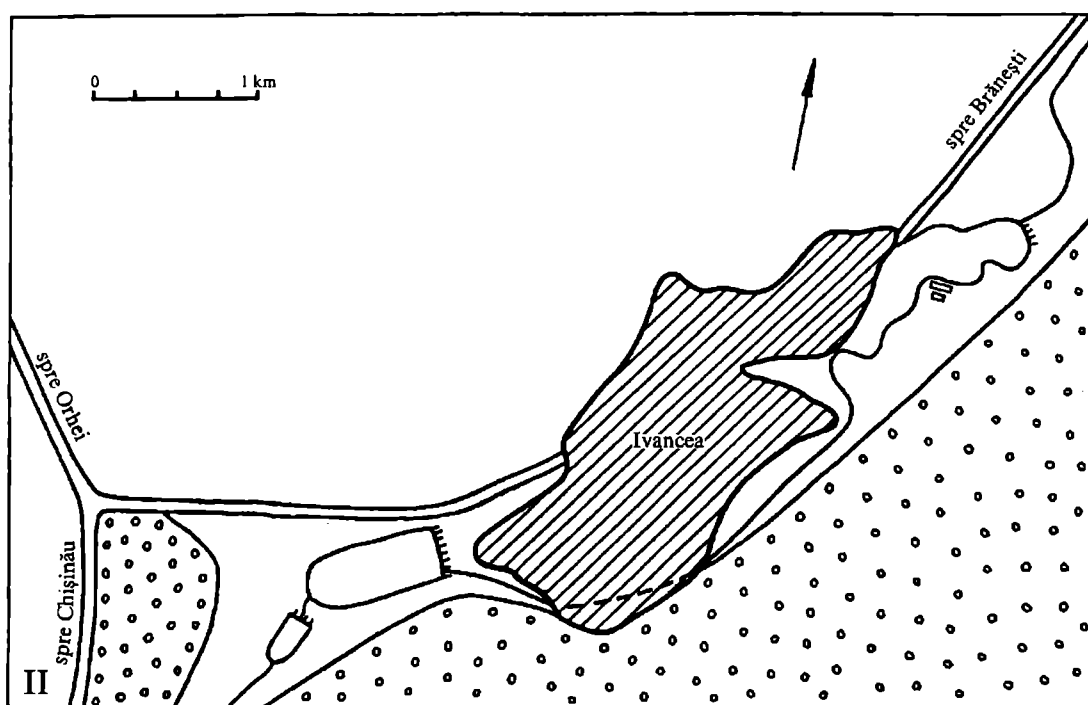
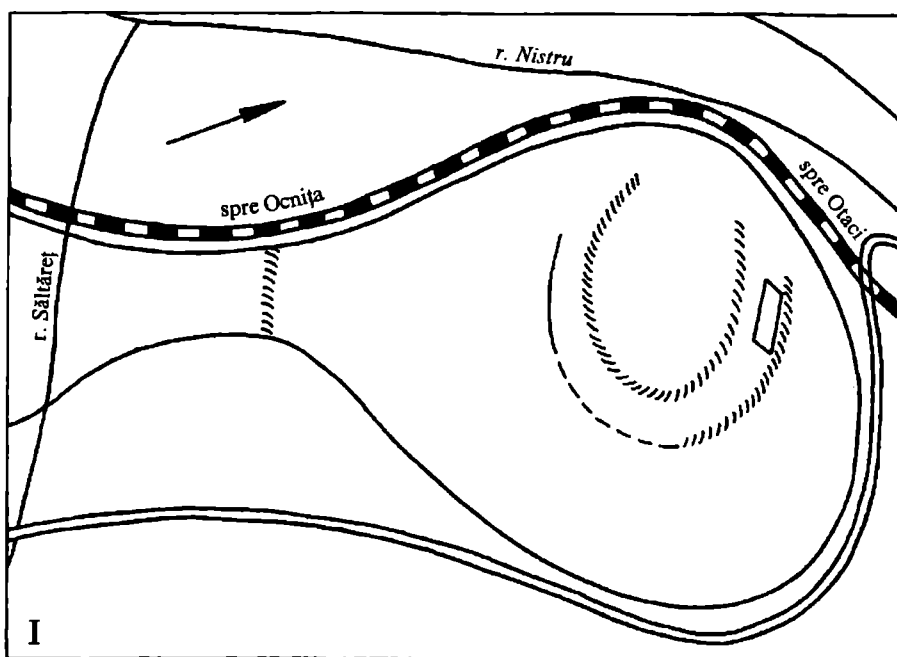
PLANȘA 3

Schiță topografică a așezărilor din preajma satelor Putinești (I) și Coșernița (II)

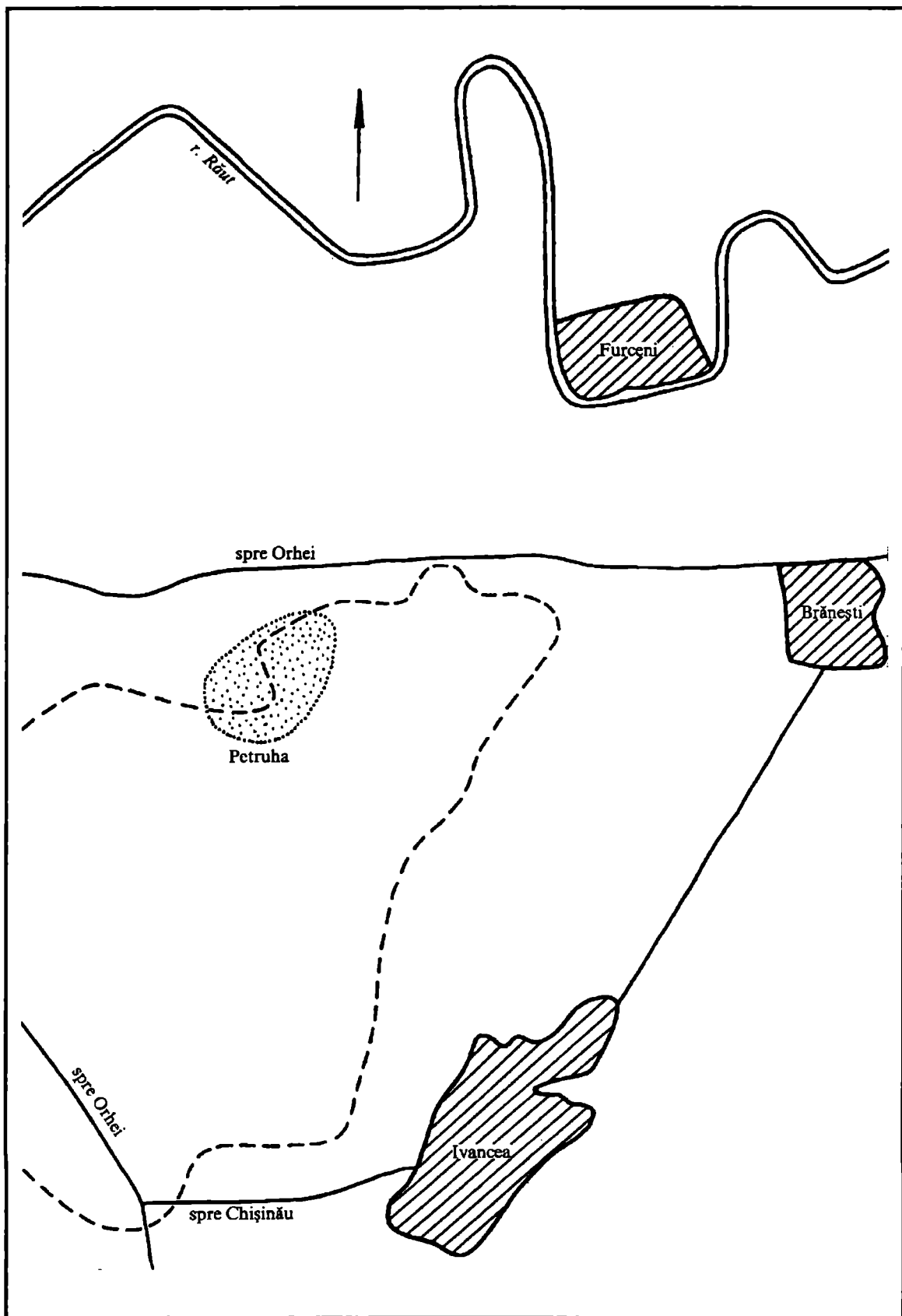
PLANȘA 4

Schiță topografică a așezărilor de lângă satele Prăjilia (I) și Hârtop (II)

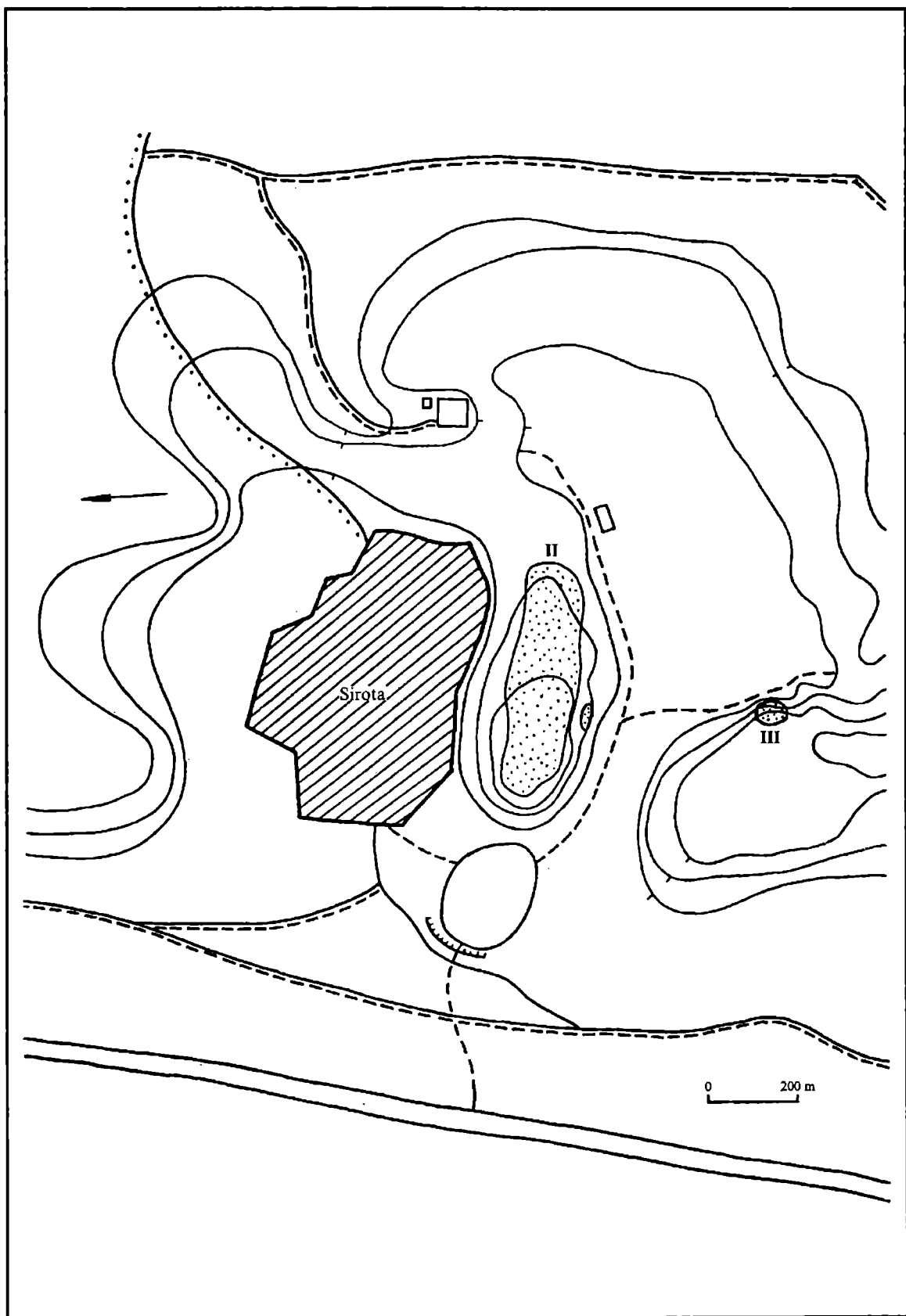

PLANȘA 5

Schiță topografică a așezărilor din preajma satelor Mereșovca (I) și Ivancea (II)

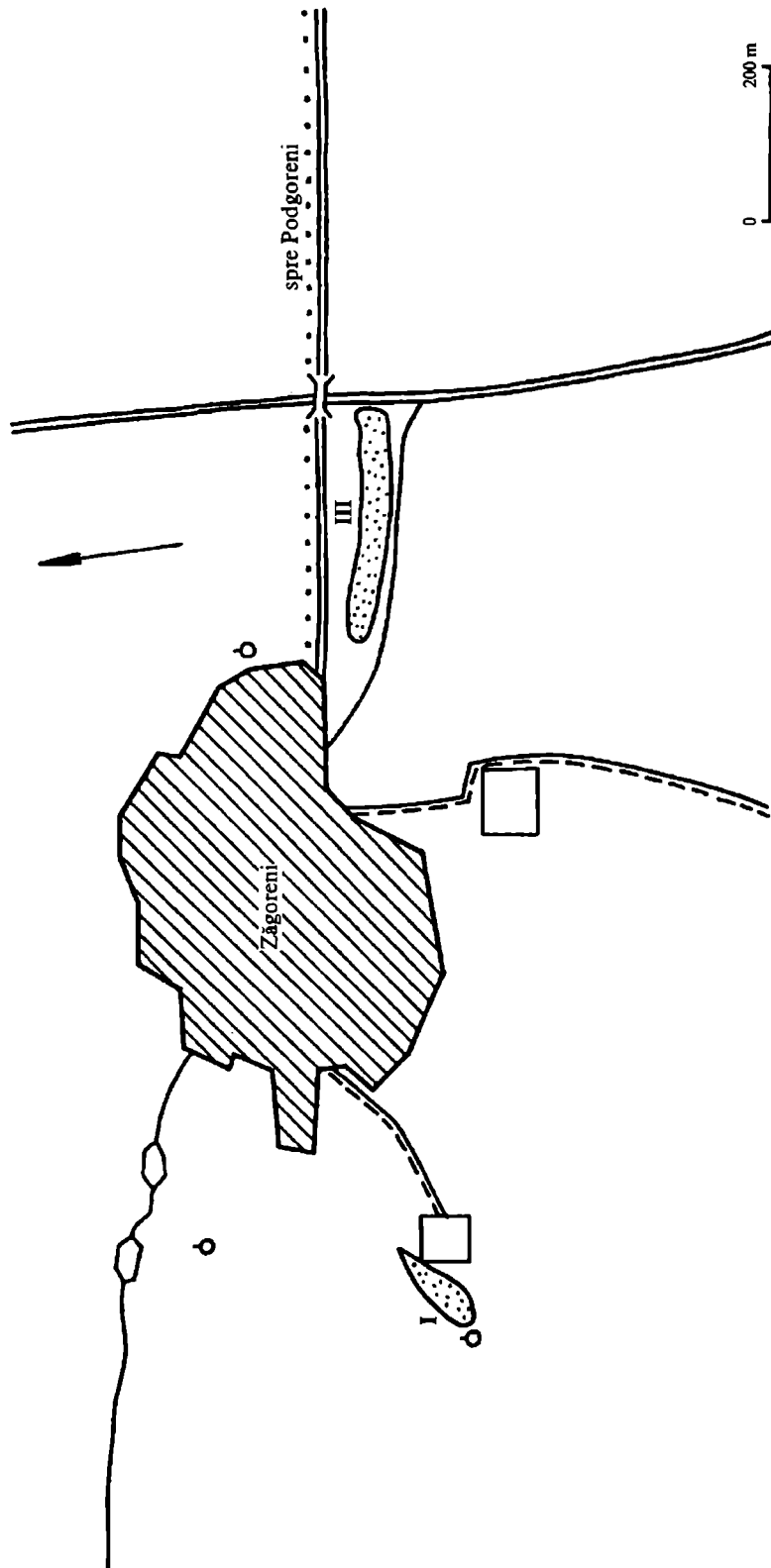

PLANȘA 6
Schiță topografică a așezării Petruha

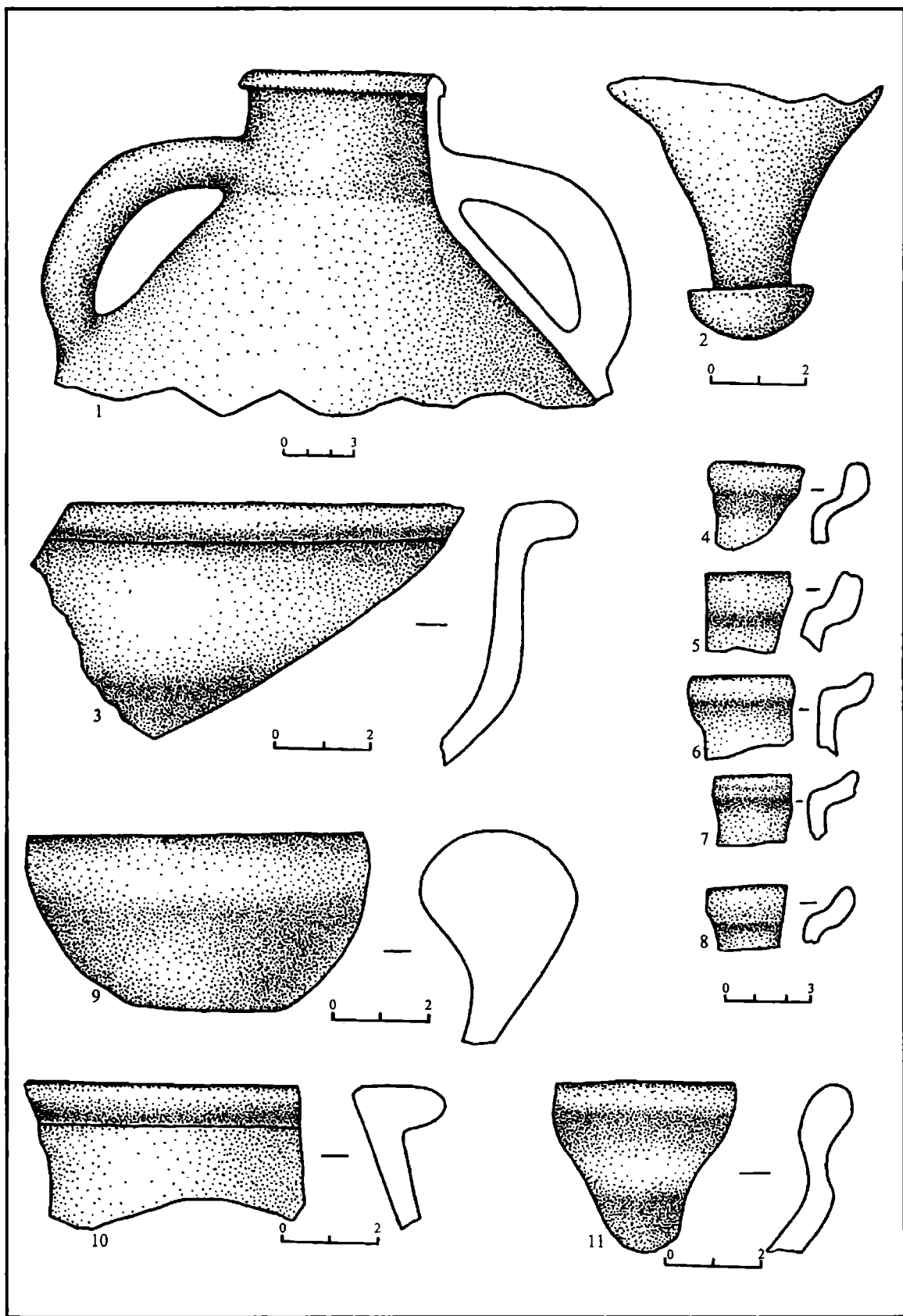
PLANȘA 7

Schiță topografică a așezărilor din preajma satului Sirota

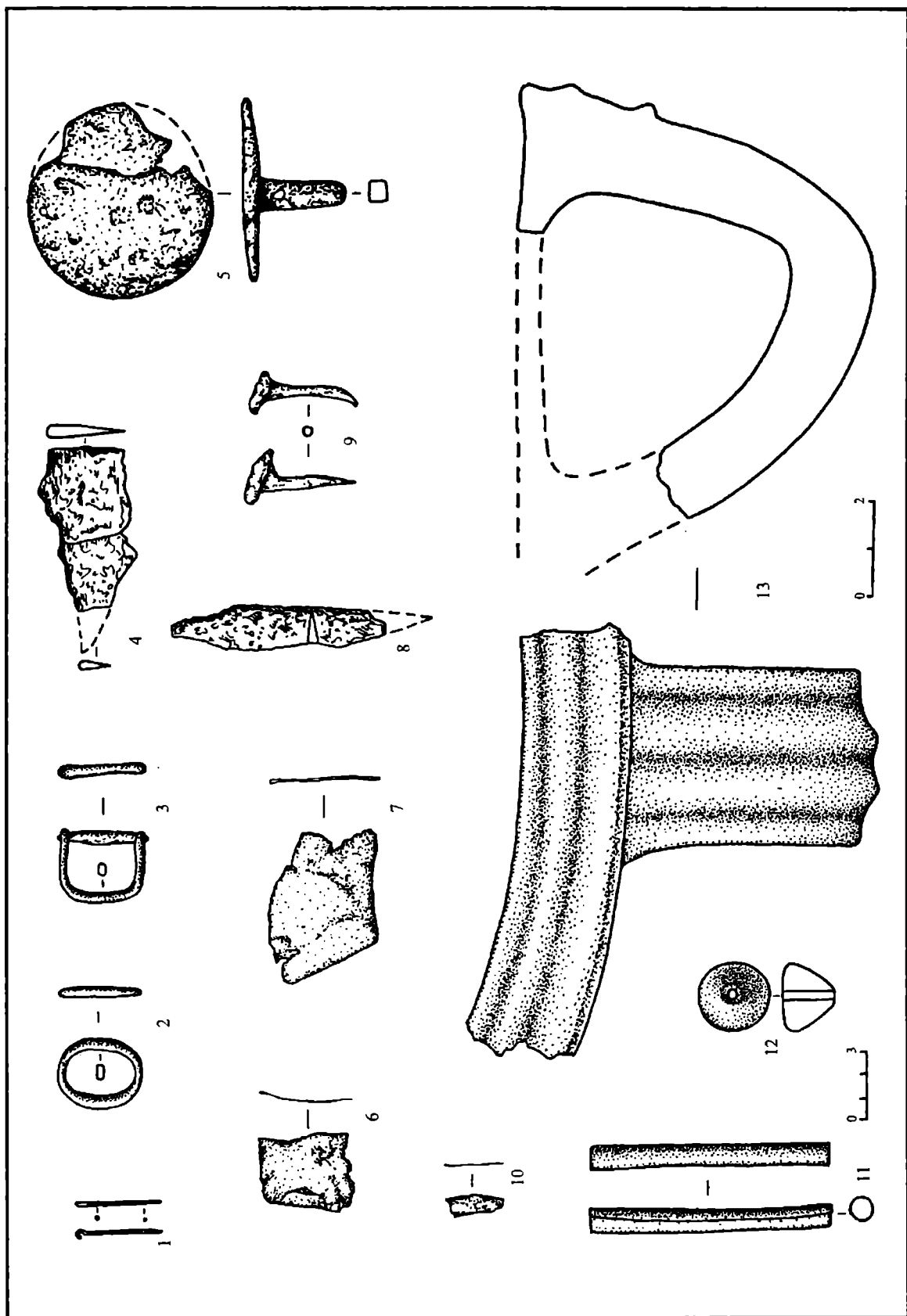
PLANȘA 8

Schiță topografică a așezărilor din preajma satului Zăgoreni

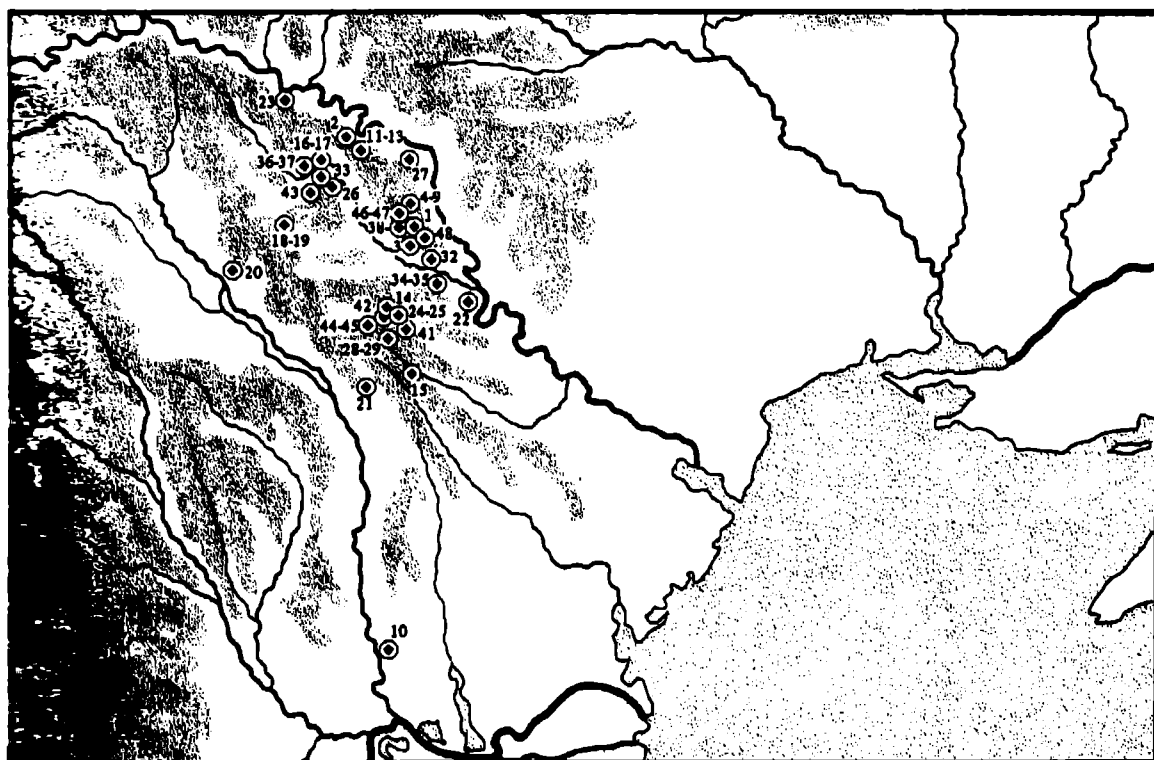
PLANȘA 9

Fragmente ceramice din așezările: Cernița II (1, 3, 10); Colibaș (2, 9, 11); Zăgereni III (4-8)

PLANȘA 10

Obiecte de inventar din așezarea Hansca-Limbari-Căprăria (1-12);
fragment de vas cenușiu din așezarea Cernița II (13)

PLANȘA 11

AȘEZAREA ÎNTĂRITĂ MEDIEVALĂ TIMPURIE DE LA DERSCA - BOTOȘANI

DAN GH. TEODOR

În ansamblul investigațiilor întreprinse în spațiul carpato-dunărean în ultimele decenii pentru cunoașterea perioadei marilor migrații, o importanță aparte o prezintă așezările întărite datând de la sfârșitul primului mileniu d. Hr. Deși sunt atestate în numeroase regiuni ale țării încă din neolitic, epoca bronzului și a fierului, ele lipsesc total în perioada cuprinsă între secolele III și VIII/IX d. Hr. Cauzele pentru care asemenea tip de așezare nu a mai fost construit sunt multiple și nu întotdeauna ușor de reconstituit, cu atât mai mult, cu cât lipsa unor astfel de obiective în perioada menționată este un fenomen ovasigeneral, înregistrat în numeroase și întinse zone ale continentului european. În aceeași măsură sunt destul de dificil de precizat cauzele reapariției lor în anumite părți ale spațiului de la nordul Dunării de Jos, ca și în alte teritorii, precum și determinarea eventualelor tradiții conservate în domeniul construcțiilor de fortificații, ca și a tehnicilor eritate sau a influențelor primite din zone culturale diferite.

Este de asemenea interesant de reținut și constatarea că astfel de așezări au fost construite doar în anumite părți ale spațiului de la nordul Dunării de Jos, asemenea obiective fiind întâlnite, de exemplu, doar în nord-estul teritoriului carpato-nistrean, în unele zone ale Transilvaniei, Crișanei și Banatului, nefiind până în prezent atestate în Oltenia și Muntenia.

Dintre numeroasele obiective de acest tip un interes deosebit îl prezintă cele situate în părțile nord-estice ale spațiului carpato-nistrean, care formează un grup destul de compact, în multe din aceste așezări întărite fiind întreprinse de-a lungul anilor săpături arheologice sistematice cu rezultate importante, parțial valorificate prin publicații. Menționăm în acest sens cercetările întreprinse la Fundu Herții și Oroftiana jud. Botoșani (Verona, p. 633-636; Ambrojevici, Popovici, p. 115-121; Teodor, 1978/2, p. 69-77; Petrescu-Dîmbovița, Teodor, 1987), Echimăuți, Alcedar și Calfa în Republica Moldova (Fedorov, 1953, p. 104-106; idem, 1960, p. 262-290; Cebotarenko, 1973; Hâncu, 1993, p. 9-10, 95-96, 124-125), precum și cele de la Revna, Lencăuții de Sus, Terebovlja, Perebikivtzy și altele din Bucovina de Nord (Timoșciuk, 1976, p. 60-66, 142-150, 161-162).

Alături de aşezările amintite o valoare aparte o prezintă aşezarea întărită de la Dersca - jud. Botoşani în care au fost întreprinse ample săpături arheologice, ale căror rezultate, din motive obiective, au fost doar în mică parte publicate (Teodor, p. 69-72, fig. 4; 5/4).

Este în parte cunoscut specialiștilor că antichitățile de la Dersca au fost menționate pentru prima oară de către arheologul și scriitorul Alexandru Odobescu în anul 1871, în raportul său înaintat către Ministerul Instrucțiunii, raport întocmit ca urmare a răspunsurilor primite de la învățătorii fostului județ Dorohoi la "Chestionarul arheologic", pe care învățatul român l-a inițiat în scopul de a cunoaște realitățile arheologice și istorice din diferite regiuni ale țării (Odobescu, 1887, p. 157-159; idem, 1908, p. 125-127, 161). În pofida descrierii resturilor unei mari cetăți hallstatiene de pe locul numit "Berezna", a unei mici movile (funerare?) și a vetrei unui sat medieval dispărut (Siliște), aşezarea medievală timpurie, care de află în imediata apropiere a celei din prima epocă a fierului, nu a fost menționată de către învățătorii din localitate deși fortificațiile ei, constituite din valuri de pământ și șanțuri de apărare, sunt destul de bine conservate, fiind vizibile și astăzi. Aceeași omisiune apare și în alte publicații de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care vorbesc despre vestigii străvechi la Dersca (Filipescu-Dubău, p. 44; Lahovari, Brătianu, Tocilescu, 1900, p. 706) și chiar și în unele de mai târziu, referitoare la aşezările întărite din zonă, publicate între cele două războaie mondiale (Verona, p. 633-636; Ambrojevici, Popovici, p. 115-125).

Primele mențiuni despre aşezarea medievală timpurie de la Dersca-Botoşani au fost făcute de abia după 1971, anul în care a fost descoperită ca urmare a unor cercetări de suprafață (Teodor, p. 69-72). Cu începere din 1973 în acest obiectiv s-au întreprins ample săpături arheologice, impulsionate și de rezultatele de excepție obținute ca urmare a investigațiilor întreprinse cu puțin timp înainte în cetatea, din aceeași vreme, de la Fundu Herței, aflată în aceeași zonă geografică la o depărtare de circa 17 km spre nord-est (Petrescu-Dîmbovița, Teodor).

Aşezarea întărită de la Dersca este situată pe o culme de deal dominantă, parțial împădurită, restul fiind folosită ca teren agricol, culme denumită de localnici "În Pisc" și aflată în marginea de nord-est a localității (pl. 1).

Terenul se prezintă astăzi ca o platformă, aproximativ triunghiulară care, în partea ei de nord-est, a suferit în decursul timpului numeroase alunecări, ce au distrus aproape în întregime latura de est a cetății și aproximativ 2/3 din suprafața incintei sale principale. Platforma de teren pe care s-a construit cetatea are pantele abrupte fiind mărginită la nord-est de pâraul Bodrogănești și la sud de cursul pâraului Buhaiului. Această culme face parte din prelungirile estice ale Podișului Sucevei care, în aceste zone ale fostului județ Dorohoi, depășește culoarul râului Siret, atingând la Dersca o înălțime de circa 472 m față de nivelul mării, podiș ce continuă spre răsărit, în această parte a Moldovei, fiind delimitat de cursul superior al Prutului (Tufescu, p. 16-20).

Așa cum s-a mai menționat, alunecările de teren din partea de nord-est a platformei au modificat destul de mult forma inițială a cetății, suprafața ei actuală fiind doar de circa 2,5 ha. Podina de teren pe care este situată așezarea întărită, având o formă aproximativ triunghiulară și aflată în ușoară pantă de la sud-est către nord-vest, prezintă pe suprafața ei trei valuri de pământ transversale, prevăzute cu șanțuri adiacente, care barează calea de acces dinspre nord-vest. Pe întreaga latură a sa dinspre sud platforma a conservat un val lateral, care inițial înconjură așezarea, unindu-se cu capetele primului val transversal. Pe latura de nord-est valul lateral nu s-a mai păstrat, fiind distrus, împreună cu capetele celor trei valuri transversale de alunecările de teren amintite.

Pentru cercetarea așezării întărite de la Dersca, între anii 1973 - 1978 au fost întreprinse săpături arheologice sistematice, prin intermediul cărora s-a urmărit obținerea unor informații referitoare la sistemul de construcție al fortificațiilor, atestarea eventualelor complexe de locuire și recoltarea unor mărturii de cultură materială. În acest scop, s-a conceput un sistem de cercetare complex, săpându-se un număr de 22 de secțiuni cu dimensiuni diferite, care au însumat în final o suprafață efectiv investigată de peste 1200 m² (pl. 3).

Cele trei valuri transversale numerotate I-III începând dinspre incintă către calea de acces (în ordinea construirii lor) s-au păstrat diferențiat ca lungime și înălțime, în funcție de alunecările de teren sau lucrările agricole, care le-au dărâmat și aplatizat *.

Astfel, primul val transversal, cel mai bine conservat pe o anumită porțiune deoarece a fost protejat de un rest de pădure, are o lungime de numai 44 m, fiind puternic afectat de alunecările dinspre latura de est. Înălțimea sa este în general 2,60 m, iar șanțul adiacent dinspre panta de nord are o adâncime inițială de circa 3,85 m, măsurată de la nivelul actual de călcare (pl. 2/1).

Valul transversal II s-a păstrat pe o lungime de 84 m, pe anumite porțiuni mai bine conservate măsurând o înălțime de 1,25 m. Șanțul adiacent dinspre panta de nord, destul de colmatat în decursul timpului, are o adâncime inițială de circa 3,75 m, măsurată de la nivelul actual de călcare.

Cel de al treilea val s-a conservat pe o lungime de 129 m, fiind destul de aplatizat, atingând în unele părți de-abia o înălțime de 0,30 - 0,40 m. Prevăzut inițial spre nord cu două mici șanțuri, cu adâncimi inițiale de circa 0,50 m și 0,75 m, acestea au fost cu timpul umplute, ne mai putând fi vizibile astăzi.

Între valul transversal III și capătul de sud-est unde se termină platforma este o distanță de 420 m. Între aceste două repere, pe marginea de sud-sud-vest a platformei s-a păstrat, pe o lungime de circa 360 m valul lateral, care inițial înconjură întreaga cetate, în unele porțiuni având înălțimea cuprinsă între 0,75 - 0,90 m (pl. 2/2). Ca și capetele dinspre

* Spre deosebire de valul I, care se află într-o zonă împădurită, fiind mai bine conservat, valurile transversale II și III sunt situate pe un teren arabil în permanență supuse aplatizării. Aproape 2/3 din așezare, în partea sa de nord-est s-a distrus în decursul anilor datorită frecventelor alunecări de teren.

nord a celor trei valuri transversale, valul lateral din această parte a aşezării a fost distrus în întregime de alunecările de teren menţionate.

Primul val dinspre calea de acces, numerotat valul III, cel mai aplatizat dintre toate, are la bază o lăţime maximă de aproximativ 6 m, fiind delimitat de o parte şi de alta de mici şanţuri (alveolări) puţin adâncite (pl. 6/III). Alveolarea dinspre partea sudică are o lărgime la gură de cca 3,50 m şi o adâncime de cca. 0,50 m. Alveolarea din faţă, dinspre panta de nord, aflată la 2 m de val, are o lărgime la gură de 2 m şi o adâncime de 0,40 - 0,50 m. La 2,25 m spre nord de prima alveolare se află o alta cu o lărgime la gură de 1,50 m şi o adâncime de 0,50 m. Această ultimă alveolare păstrează în profilul secţiunii urmele unor gropi de stâlpi dispuşi în două şiruri paralele, proveniţi de la o palisadă. Probabil alveolările amintite, avându-se în vedere adâncimea lor mică, nu au fost folosite ca şanţuri de apărare, ci ca lăcaş în care se îngropa baza unor palisade situate în faţa acestui val *.

În ceea ce priveşte structura valului III, precizată doar pe porţiunea şi înălţimea care s-a conservat, s-a constatat că, pe un "pat" de pământ galben bătătorit s-a depus un strat de circa 0,20 - 0,25 m grosime de cenuşă amestecată cu cărbune peste care s-a aşternut un altul de culoare brun-gălbui pigmentat cu cărbuni şi fragmente de pământ înroşit constituind însăşi mantaua valului. Straturile de deasupra au fost distruse cu timpul, probabil de arături. Într-o mică alveolare aflată imediat lângă panta de nord, adâncă doar de 0,25 m şi largă de circa 1 m, erau căzute pietre înroşite, alunecate aici de pe panta valului, placată iniţial cu astfel de pietre. Din profilele înregistrate în secţiunile trasate s-a constatat că alveolarea aflată în spate, spre sud, a fost umplută cu cenuşă şi cărbune, provenite de la arsura palisadei de lemn de pe coama valului. De asemenea, în profil se observă urmele unor gropi de pari proveniţi de la paramentele casetelor umplute cu pământ, care au alcătuit structura internă a valului.

Aşa cum s-a arătat, acest val nu a fost prevăzut cu şanţ adiacent, ci doar cu două şiruri de palisade din lemn, aflate la 2,50 m unul de altul şi la circa 2 m în faţa structurii de pământ, constituind un bun mijloc de apărare. Nu este exclus ca şirul de pari dinspre exterior să fi fost oblic, aproximativ la 45 de grade faţă de verticală, mărin­d astfel eficienţa fortificaţiei.

Valul din mijloc, denumit valul II (pl. 6/II), destul de aplatizat şi el, doar de circa 1,20 m înălţime măsurată de la solul iniţial de amenajare, are la bază o lăţime de aproape 10 m. Înspre partea de nord către calea de acces este prevăzut cu un şanţ de apărare cu formă de pâlnie în profil, având la gură o deschidere de circa 7 m şi o adâncime de 3,75 m măsurată de la suprafaţa iniţială de călcare. Şanţul este în mare măsură colmatat.

Valul propriu-zis a fost construit, ca şi celelalte, cu pământul scos din şanţ, aşternut pe un pat de culoare gălbui, pregătit ca bază prin tasare. Pământul scos din şanţ are o culoare cafenie şi este depus în partea posterioară a valului, în profilul secţiunilor acestora

* Sistemul de amplasare a parilor pe palisada în unghi de 45 de grade înclinaţie faţă de orizontala terenului nu a fost documentat la Fundu Herţii şi nici la alte obiective de acest fel cercetate sistematic în regiunile Bucovinei de Nord sau în Republica Moldova.

observându-se ca o lentilă de forma unei mici movile. Panta dinspre sud a acestei lentile este acoperită cu un mic strat de cenușă amestecat cu cărbune și pietre, unele din ele arse. Restul valului a fost construit cu pământ adus din altă parte, având culoarea brun-cenușie, uneori pigmentat cu mici bucăți de lut ars. În timpul distrugerii valului, pământul a alunecat în șanț antrenând bucăți de gresie locală, uneori arsă, provenite de pe panta dinspre nord (care a fost placată cu lespezi) și fragmente ceramice medievale timpurii. Din profilul valului se mai observă în partea sa posterioară o lentilă de pământ înroșit. Pământul înroșit, în cantitate destul de mare, acoperă parțial și gura șanțului, dovadă că s-au depus aici după umplerea a circa 2/3 din groapă. Ca și la valul III, în spatele valului II se află o mică alveolă, cu lățimea de cca. 2,5 m și cu o adâncime de numai 0,50 m, umplută cu cenușă, cărbuni și uneori cioburi medievale timpurii. Nu este exclus ca la adăpostul valului, ca și în cazul altor cetăți, să se fi adosat și aici o locuință sezonieră.

Valul transversal I (pl. 4; 5; 6/I) deși a fost afectat cel mai mult în ceea ce privește traseul de către alunecările menționate, pe porțiunea care a mai rămas s-a conservat destul de bine. De aceea, acest val a beneficiat de mai multe secțiuni care au oferit posibilități sporite pentru bune observații stratigrafice.

Așa cum s-a mai arătat, valul are o înălțime de 2,60 m iar șanțul adiacent circa 3,85 m, ambele cote măsurate de la baza solului inițial de călcare.

Referitor la structura acestui val s-a constatat că baza sa a fost amenajată special, probabil prin defrișare, formând un "pat" constituit din cenușă și cărbune. Un alt strat, gros de circa 0,10 - 0,20 cm suprapune această bază, fiind format tot din cenușă, cărbune și în amestec cu pământ gălbui-albicios. Pământul provenit de la săparea șanțului, având culoarea cafenie, în amestec cu concrețiuni calcaroase și cu mici lentile de steril, de culoare galbenă, a fost depus peste straturile de cenușă menționate, sub forma unei movile către panta șanțului. Către panta dinspre sud este depusă o mare cantitate de pământ ars, sub formă de movilă, pentru a asigura structurii solului o anumită impermeabilitate. Peste ambele movile s-a așternut un strat de pământ galben, de circa 0,10 - 0,40 m iar peste acesta un altul de culoare cafenie în amestec cu galben, gros de circa 0,50 m. O parte din acest strat a alunecat în șanț antrenând pietre, parțial arse, care inițial plasaseră panta dinspre nord. De asemenea, înspre fundul șanțului, împreună cu pietrele căzute de pe panta valului, au fost descoperite și fragmente ceramice medievale timpurii.

După cum s-a constatat din profilele altor secțiuni, lentilele de pământ ars au fost depuse și către panta dinspre nord, cât și în mijlocul valului, ceea ce arată că asemenea cantitate de pământ ars era destinată intenționat asigurării unei impermeabilități a structurii valului *.

* Pământul ars, provenit uneori chiar din locuințe neolitice special dezafectate nu lipsește din structura valurilor la niciuna din așezările întărite cercetate în aceasta parte a țării, având rol de strat impermeabil, vezi și M. Petrescu-Dîmbovița, D.Gh. Teodor, p. 14-18.

În spatele valului o alveolă cu lățimea de circa 2,5 m și o adâncime de circa 0,50 m, umplută cu cenușă, cărbune și arsură și uneori cu fragmente ceramice, relevă ca și în celelalte cazuri folosirea ei ca locuință temporară pentru apărători.

După cum o arată clar pietrele arse căzute, pantele valului (și a celorlalte desigur) au fost placate cu lezezi de gresie locală în scopul de a împiedica scurgerea pământului în val.

În ceea ce privește valul lateral (pl. 2/2), păstrat pe latura de sud-sud-vest s-a constatat, prin intermediul mai multor tranșee care l-au secționat, că pe solul inițial de călcare, de culoare cenușie, amenajat ca și la valurile transversale, prin defrișare și ardere, s-au înălțat movile de pământ galben-cenușiu, deasupra acestora fiind depus pământ galben ars sau înroșit. În unele porțiuni ale valului lateral, pământul ars era amestecat cu pietre înroșite, dovadă că proveneau, fie din dărâmurile unor fortificații anterioare (o primă fază?), fie aduse din altă parte. Deasupra pământului ars s-a depus un strat de culoare brun-roșcat deschis, prezent pe întreg traseul valului.

*

*

*

Analizând profilele secțiunilor trasate prin cele trei valuri transversale și în valul lateral și urmărind succesiunea alcătuirii în timp a fortificațiilor reiese că așezarea întărită de la Dersca - Botoșani a avut două faze de construcție, ca și în cazul altor așezări din aceeași vreme, aflate în zonă (Fundu Herței, Oroftiana, Revna, etc.). Structura valurilor de apărare arată că în unele situații pământul ars, aflat în interior este amestecat cu pietre înroșite sau înnegrite de fum, ca și la valul lateral, ceea ce evidențiază concluzia că, în timpul și după incendierea palisadei dintr-o primă fază și a prăbușirii ei pe ambele pante s-a putut produce și înroșirea pietrelor care placau porțiunea dinspre șanț. Refacerea fortificațiilor s-a produs curând după distrugerea lor, valurile reînălțându-se prin includerea în structura lor a dărâmurilor din prima fază, concomitent cu curățarea șanțurilor și poate chiar adâncirea lor.

În pofida numărului destul de mare de secțiuni, datorită distrugerii a cel puțin 2/3 din incinta așezării, intrările prin cele trei valuri transversale nu au putut fi precizate. Aceste intrări, special amenajate în fiecare din valurile transversale (ca și la alte așezări) au fost mai mult ca sigur afectate de alunecările de teren de pe latura de est.

În stadiul actual al cercetărilor este dificil de precizat dacă toate cele trei valuri transversale au fost construite încă din prima fază, deoarece gradul de eroziune a primelor două de pe calea de acces nu a permis observații stratigrafice temeinice. Prin comparații însă cu obiectivele de același tip aflate în această parte a țării, care sunt contemporane și fac parte, după cum s-a mai arătat (Teodor, 1983, p. 82-84), dintr-un sistem de fortificații unitar, este foarte posibil ca, la fel cu situațiile de la Fundu-Herții (Petrescu-Dîmbovița, D.

Gh. Teodor, p. 58-59), Tudora (Teodor, 1978/2, p. 70-73), Oroftiana (Verona, p. 635-637) sau Baranca (Teodor, 1978/2, p. 70; idem, 1997/1, p. 37), situate toate în nordul județului Botoșani, și cetatea medievală timpurie de la Dersca să fi avut ca și cele menționate mai sus numai două valuri transversale în prima fază.

Din cercetările întreprinse la baza pantelor promontoriului pe care este situată așezarea întărită de la Dersca s-a constatat că nu a existat ca la Fundu Herții un șanț exterior. Este posibil ca la Dersca acesta să fi fost suplinit de cursul celor două pâraie, care mărginesc piciorul pantelor înălțimii și care în trecut trebuie să fi avut un debit mult mai mare decât în prezent. De asemenea, nu au fost depistate urmele vreunei palisade externe. Lipsa șanțului și a palisadei externe situează așezarea întărită de la Dersca în rândul celor ce se deosebesc de aceea de la Fundu Herții, care rămâne cea mai bine fortificată dintre toate câte se cunosc în această parte a țării.

*

*

*

În pofida numărului destul de mare de secțiuni trasate, vestigiile de cultură materială descoperite în așezarea medievală timpurie de la Dersca - Botoșani sunt reduse. Raritatea lor evidentă ar putea sugera ideea că, așezarea a fost evacuată intenționat și organizată în a doua ei fază de existență, observațiile stratigrafice neînregistrând urme ale distrugerii fortificațiilor prin incendiu. Este de asemenea posibil ca în a doua fază așezarea să nu fi fost folosită ca loc de refugiu, astfel că locuirea a rămas doar sporadică.

Din materialele recoltate cu prilejul săpăturilor arheologice întreprinse se remarcă doar câteva fragmente ceramice, unele obiecte casnice și vestimentare, precum și un topor de luptă. Lipsa armelor, în general și a vreunui complex de locuire temeinic amenajat la adăpostul valurilor, ca și absența unor gropi de provizii, fac plauzibilă concluzia menționată mai sus, referitoare la faptul că, cel puțin în faza a doua, anumite conjuncturi politice și militare din epocă nu au mai impus utilizarea obiectivului de la Dersca - Botoșani ca loc de refugiu și apărare al locuitorilor din zonă.

În ceea ce privește inventarul, menționăm în primul rând câteva zeci de fragmente ceramice, provenite din oale de tip borcan, cu înălțimi cuprinse între 0,25 - 0,35 m, cu buza bine conturată, răsfrântă, având marginea rotunjită sau tăiată drept, gâtul scurt, umerii bombați și fundul cu diametrul, în general, mai îngust decât al gurii. Deși nu s-a întregit nici un vas se poate totuși presupune că asemenea oale sunt similare cu tipurile de olărie atestate în secolele VIII-X în regiunile de nord-est ale Moldovei (Teodor, 1978/1, p. 80-84; idem, 1997, p. 106-110, fig. 13/1-8; 14), precum și în alte părți ale spațiului de la est de Carpați (Teodor, 1978/1, fig. 47/5-9; 48ș 50/5, 7-8; 51-53). În general, ceramica de la Dersca este lucrată din pastă în amestec cu nisip și cioburi, pisate, destul de bine frământată, arsă incomplet, suprafețele exterioare fiind de culoare roșie sau brun-

portocalie, mai rar brun-negricioasă și cu miezul cenușiu. Unele fragmente prezintă urme de ardere secundară. Ceramica a fost lucrată la o roată cu turație mai lentă, unele suprafețe ale vaselor fiind ulterior finisate. Pe o însemnată parte a suprafeței exterioare a vaselor s-a aplicat, prin incizii înainte de ardere, ornamente formate din linii simple sau în bandă, vălurite cu buclele strânse sau mai largi, precum și cu linii orizontale simple sau grupate, uneori combinate cu cele vălurite (pl. 7; 8/1-10, 12-13, 15). Un fragment din fundul unui borcan (pl. 8/14) și un altul provenit de la marginea unei "vetre portative" (pl. 8/11), alături de altele mai mici, atipice, au fost lucrate cu mâna dintr-o pastă mai grosolană, cu cioburi pisate în compoziție, arsă incomplet. Asocierea ceramicii produsă cu roata cu aceea lucrată cu mâna este atestată și în alte așezări întărite din zonă, aparținând aceleiași epoci, ca de exemplu în cetatea de la Fundu Herții, unde procentajul olăriei lucrate cu mâna este majoritar (Petrescu-Dîmbovița, Teodor, p. 53-57, fig. 34-39). Este important de reținut și faptul că fragmentele ceramice de la Dersca au apărut în marea lor majoritate în incinta principală, delimitată de valul transversal I și o porțiune din valul lateral de la vest (secțiunile V-VI, IX, XI-XII, XVI-XX), dar și la valul II (secțiunile I-II).

Cu toate că la baza pantei valului transversal I și a celui lateral din incinta principală și chiar a valului transversal II se constată clar urme de locuire, acestea au fost, așa cum am mai amintit, doar sporadice, fiind raportate numai primei faze de existență a cetății, pe care o delimităm cronologic între sfârșitul secolului al VIII-lea și sfârșitul secolului al IX-lea, eventual începutul celui următor.

Alături de fragmentele ceramice menționate descoperite pe pantele valurilor amintite, unele în alveolări puțin adânci care sugerează mai curând adăposturi sumare fără vetre de foc, înghebate în pripă, s-au descoperit trei fusaiole din lut, una întreagă și două fragmentare (pl. 9/4-6), provenite din secțiunile VI și VII din 1977, trei străpungătoare din os (pl. 9/16-18) în secțiunile IX din valul transversal I din 1977 și secțiunile VII și VIII din 1976, un zăvor (?) din fier (pl. 9/2), provenit din secțiunea XVI săpată în 1978, mai multe fragmente din tablă de aramă (pl. 9/12-14), aflate în secțiunea X din 1977, o balama (?) din tablă de fier (pl. 9/3), descoperită în aceeași secțiune, o sabie (?) fragmentară din bronz cu ornamente incizate pe una din suprafețe (pl. 9/15), aflată în secțiunea I din 1973 și în sfârșit un topor din fier, cu corpul îngust și arcuit, prevăzut cu ceafă și aripioare laterale de o parte și de alta a orificiului pentru mâner, descoperit în secțiunea V din 1976 (pl. 9/1). Pentru unele din obiectele menționate, lucrate din lut, os sau metal sunt atestate analogii în numeroase așezări din perioada secolelor VIII-X din regiunile de la est de Carpați (Teodor, p. 77-78, fig. 30; 34; 37). În ceea ce privește toporul, acesta poate fi datat în limitele secolelor VIII-IX, deși încercările de a fixa cu mai multă precizie o încadrare cronologică corectă a acestui tip sunt încă dificile, în multe cazuri asemenea piese fiind semnalate întâmplător, fără cunoașterea condițiilor lor de descoperire (*ibidem*, fig. 30).

De asemenea, în partea de vest a incintei principale, în secțiunea XX din 1978, la o adâncime de 0,38 m în valul lateral de la vest, s-au descoperit trei butoni (nasturi) circulari

din bronz, puțin bombași, prevăzuți cu tortiță de prindere (pl. 9/8-10), care ar putea fi raportați eventual aceleiași perioade, deși nu este exclus ca ei să fi aparținut și altui orizont cultural^{*}.

De pe pantele dinspre est ale cetății provine întâmplător un topor lucrat din marnă moale de culoare galben-cafenie, bine șlefuit (pl. 9/11), care aparține probabil așezării eneolitice de tip *Cucuteni*, depistată în imediata apropiere a cetății medievale timpurii (Monah, Cucos, p. 87, nr. 336).

Din trăsăturile puținelor vestigii descoperite în secțiunile trasate în valurile transversale și laterale, reiese că ele pot fi încadrate în perioada secolelor VIII - X d. Hr. găsindu-și numeroase analogii în ansamblul culturii vechi românești de tip *Dridu* (Teodor, 1968, p. 227-278; idem, 1969, p. 253-305, fig. 14-15; 21-27).

Așa cum s-a mai arătat, ca și în cazul altor obiective arheologice de acest tip și din această vreme, era de așteptat ca săpăturile întreprinse la Dersca să scoată la iveală resturi ceramice și obiecte mai numeroase precum și arme. Lipsa acestora în cetatea de aici se datorează și faptului că cel puțin 2/3 din suprafața incintei principale, care a fost și cea mai bine locuită, s-a prăbușit în partea sa de nord-est. La aceasta se adaugă și faptul, deja evidențiat, că așezarea din prima fază a fost părăsită organizat. De asemenea, absența unor morminte, cum s-au găsit în alte părți (Cebotarenko, p. 73-75, fig. 52-58), arată că în faza a doua a așezării de la Dersca, ea nu a mai fost folosită ca mijloc de apărare. Ea a fost pașnic părăsită, observație valabilă și pentru alte așezări întărite din zonă, cum este și cea de la Fundu Herții (Teodor, 1983, p. 82-84).

Sistemul de construcție al fortificațiilor, trăsăturile vestigiilor descoperite în interiorul ei și existența a două faze în evoluția ei, prima cu urme clare de distrugere printr-un incendiu și a doua în care fortificațiile nu au mai fost folosite, apropie obiectivul de la Dersca de cele de la Fundu Herții, Tudora, Oroftiana și Baranca situate în zonă (*ibidem*, p. 84), evidențiind anumite conjuncturi politice și militare comune întregului spațiu din nord-estul Moldovei. Aceste constatări subliniază încă o dată concluzia potrivit căreia așezarea întărită de la Dersca - Botoșani, ca și cele de la Tudora, Oroftiana, Baranca și Fundu Herții au făcut parte dintr-un sistem strategic și militar, special organizat în perioada secolelor VIII-X, care constituia în realitate un cnezat. Așa cum s-a încercat să se demonstreze, acest cnezat își avea centru în așezarea de la Fundu Herții (*ibidem*, p. 84-87) și s-a constituit ca urmare a confederării unui număr însemnat de obști satești din zonă, confederare determinată de pericolele declanșate de noile deplasări de populații nomade dinspre stepele răsăritene nord-pontice (unguri, uzi, pecenegi). În cadrul acestui cnezat cetatea de la Dersca, împreună cu altele situate de-a lungul văii Siretului, cum ar fi probabil aceea aflată în punctul "Palanca" sau "Ridicătura Mare" dintre localitățile Poiana-Brăești și Ionășeni (Odobescu, 1908, p. 155; Păunescu, Șadurschi, Chirica, p. 59), aceea

^{*} Nu este exclus ca piesele să aparțină unei perioade mai târzii, eventual, secolelor XVI-XVII în apropiere de cetate fiind atestate și urmele unui sat disparut, din aceasta vreme.

de la Corni din punctul "Cetățuie" (Păunescu, Șadurschi, Chirica, p. 83) și în mod sigur cetatea de la Tudora (Teodor, 1978/2, p. 70-73) din punctul "Beciul lui Ciot" sau "Cetățuie", străjuiau și delimitau înspre vest granițele acestui cnezat. Nu știm care erau limitele sudice și estice ale acestei formațiuni prestatale, dar unele indicii ar putea fi sugerate de fortificațiile de la Copălău și Victoria ca și cele eventual de la Manoleasa, Crasnaleuca și Horodiștea (Păunescu, Șadurschi, Chirica, p. 162, 167-168, 200-201). În acest context, o verificare riguroasă a fortificațiilor din zonă se impune pentru precizarea limitelor reale ale formației cneziale cu centrul la Fundu Herții.

Cercetările arheologice sistematice întreprinse la Dersca în punctul "În Pisc" dovedesc limpede, prin vestigiile scoase la iveală, ca și prin trăsăturile sistemului său de fortificații, existența unei puternice așezări întărite din perioada secolelor VIII-X d. Hr. care făcea în mod sigur parte din ansamblul de apărare a unui cnezat cu centrul în așezarea întărită de la Fundu Herții.

În general, existența unor asemenea așezări întărite, care folosesc în principal un sistem de fortificații propriu, în pofida unor clare influențe răsăritene și nordice în structura valurilor, amplasarea lor în teren, forma cetății și sistemul de asamblare al palisadelor, dovedește fără îndoială că societatea locală, prin stadiul ei social-economic de dezvoltare, organizarea potențialului demografic și structura internă a comunităților săteti era pe deplin capabilă să construiască asemenea centre întărite pentru apărare (Teodor, 1983, p. 84-87). Desigur, aceste așezări întărite erau în mod cert și centrul unor mici uniuni de obști săteti, care numai prin munca lor comună, temeinic organizată și dirijată puteau realiza astfel de construcții.

Așezarea întărită de la Dersca-Botoșani arată nu numai existența unui potențial demografic ridicat în zonă, ci și un stadiu destul de dezvoltat din punct de vedere economic și, fără îndoială, o accentuată stratificare socială, prefigurând deja către sfârșitul primului mileniu d. Hr. cristalizarea unor trăsături specifice societății medievale.

BIBLIOGRAFIE

Ambrojevici,	1945	- C. Ambrojevici, R. Popovici, <i>Zur vorgeschichtlichen und mittelalterlichen Vergangenheit des Bezirkes Dorohoi</i> , în <i>Dacia</i> , IX-XI, p. 115-121
Popovici		
Cebotarenko	1973	- G. F. Cebotarenko, <i>Kalfa. Gorodišče VIII-XI v.v. na Dnestre</i> , Chișinău.
Fedorov	1953	- G.B. Fedorov, <i>Gorodišče Ekimăuci</i> , în <i>Kratkie Soobščenie</i> , 50, Kiev.
	1960	- <i>Nasalenie Prutslo-Dnestrovskogo mezhdurečja v I tysačelietii n.e.</i> , în <i>MIA</i> , 89, Moskva.

- Filipescu-Dubău** 1881 - Filipescu-Dubău, *Dicționar geografic al județului Dorohoi*, Iași.
- Hâncu** 1993 - I. Gh. Hâncu, *Cetăți antice și medievale timpurii din Republica Moldova*, Chișinău.
- Lahovari, Brătianu, 1900** - Lahovari, C.I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *Marele Dicționar geografic al României*, III, București.
- Tocilescu**
- Monah, Cucuș** 1985 - D. Monah, Șt. Cucuș, *Așezările culturii Cucuteni din România*, Iași.
- Odobescu** 1887 - Al. Odobescu, *Scriseri literare și istorice*, II, București.
- 1908 - *Rămășițe antice din județul Dorohoi*, în *Opere Complete*, III, București.
- Păunescu, Șadurschi** 1976 - Al. Păunescu, P. Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, I, București.
- Chirica**
- Petrescu-Dîmbovița, 1987** - M. Petrescu-Dîmbovița, D. Gh. Teodor, *Sisteme de fortificații medievale timpurii la est de Carpați. Așezarea de la Fundu Herții (jud. Botoșani)*, Iași.
- Teodor**
- Teodor** 1968 - D.Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*, în SCIV, 19,2.
- 1969 - *Unele probleme privind evoluția culturii materiale din Moldova în secolele VI-X*, în *Carpica*, II
- 1978/1- *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n.*, Iași.
- 1978/2- *Les établissements fortifiés des régions est-carpatiques de la Roumanie aux VIIIe-XIe siècles de notre ère*, în *Slovenská Archeologia XXVI*, 1.
- 1983 - *Un cnezat românesc la est de Carpați în veacurile IX-XI e.n.*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie Iași*, XX.
- 1997/1- *Descoperiri arheologice și numismatice la est de Carpați în secolele V-XI*, București.
- 1997/2- *Regiunile carpato-nistriene în secolele V-X d. Hr.*, în *Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat*, Iași.
- Timoșciuk** 1976 - B.O. Timoșciuk, *Slov'jani Pivničnoj Bukovini V-IX st.*, Kiev.
- Tufescu** 1977 - V. Tufescu, *Județul Botoșani*, București.
- Verona** 1936 - I. P. Verona, *Memoriu relativ la descoperirile arheologice făcute în regiunea Herței și județul Dorohoi*, în *Revista istorică română*, V-VI.

L'ÉTABLISSEMENT FORTIFIÉ DU HAUT MOYEN ÂGE DE DERSCA-BOTOȘANI

Résumé

Pour l'époque des VIIIe - XIe siècles ap. J. Ch., le problème des établissements fortifiés avec vallums en terre et fossés de défense, présente une signification historique particulière.

Dans ce contexte il est facile à comprendre que les résultats obtenus les dernières années à la suite des investigations archéologiques d'ampleur, ont une importante valeur scientifique.

En ce qui concerne les régions est-carpatiques de la Roumanie on connaît, depuis plus d'un siècle les préoccupations archéologiques relatives aux établissements fortifiés appartenant aux VIIIe - XIe siècles. Les recherches archéologiques entreprises les dernières décennies dans la région du nord-est de cette province ont explorés déjà quelques habitats fortifiés, datant de ce temps là, qui emploient le même système de défense, ont la même forme et à leur intérieur on a découvert des vestiges archéologiques identiques.

Parmi ces objectifs une importance à part présente l'établissement fortifié de Dersca, département de Botoșani, qui a été fouillé en 1973-1978.

La station du lieu dit "În Pisc" est située à l'extrémité nord-est du village, où elle occupe une éminence, en partie boisée, d'une étendue d'environ 2,5 hectares. Ce promontoire, d'une hauteur d'environ 470 mètres par rapport au niveau de la mer, de forme triangulaire est abrupt de trois côtés.

Ce qui caractérise cette station c'est le système de fortifications, constitué par deux ceintures de fossés à vallum (I-II), creusés sur la pente d'accès, ainsi que un vallum (III) transversal situé parallèlement, sans de fossé de défense adjacente. En outre, il y a un vallum latéral qui a entouré autrefois le bord abrupt du promontoire. Les vallums et fossés transversaux ainsi que le vallum latéral ont été en partie détruits par des glissements du terrain qui ont lieu dans la partie nord-est de la station (pl. 1; 2; 3).

À Dersca, en raison des observations stratigraphiques faites aux vallums et aux fossés de défense, on a établi deux phases distinctes de fortifications. À la première phase correspondent deux vallums transversaux sur la voie d'accès, avec les fossés respectifs, ainsi que le vallum latéral. Dans cette première phase, les deux vallums transversaux

construits avec la terre excavée des fossés qui leur faisait face, étaient complétés par une palissade en bois emplantée sur leurs cimes et consolidée sur la pente du côté du fosse, avec des pierres plates pour empêcher le glissement de la terre du vallum vers le fosse (pl. 4; 5; 6).

Après la destruction du système de palissade, au-dessus des débris de la première phase, on a dressé de nouveau peu de temps après les deux vallums transversaux. On aménagé les fosses respectifs, construisant en plus un troisième vallum, mais sans fossé. Ainsi la différenciation dans le système de construction de l'établissement fortifié entre la première et la deuxième phases apparaît évident.

En ce qui concerne les habitation le l'intérieure de l'établissement elles ne furent pas rencontrées que dans l'enceinte principale et de manière discontinue.

On a trouvé des restes céramiques (pl. 7;8), ainsi que des objets en fer, terre glaise, pierre et os (pl.9).

En général, dans cette station la vie n'était pas trop intense, l'établissement n'étant utilisé qu'en cas de grand danger.

Comme nous l'avons déjà mentionné, l'établissement de Dersca fait partie d'une série de citadelles concentrées dans la zone nord-estique de la Moldavie. Les habitats fortifiés constituent, de la sorte, un groupe unitaire. La construction de telles forteresses a été sans doute, le résultat du travail collectif des unions des communautés villageoises, confédérés pendant les VIIIe-XIe siècles, ap. J.Ch. dans une petite seigneurie autonome (cnézat).

Légende des figures

Pl. 1. L'établissement fortifiée de Dersca-Botoșani. Vue de sud-est (1) et du sud-ouest (2).

Pl.2. L'établissement fortifiée de Dersca-Botoșani. Vue du fosse de défense (1) et du vallum lateral du sud (2).

Pl. 3. Plan de fouilles archéologiques pratiquées a Dersca-Botoșani en 1973-1978; section I (1973); sections II-III (1974); sections IV-V (1975); sections VI-VIII (1976); sections IX-XII (1977); sections XIII-XX (1978).

Pl. 4. Vue des sections à travers du vallum de défense I; section V (1975), profil du sud-ouest.

Pl. 5. Vue des sections à travers du vallum et du fossé de défense I: section V (1975); s, profil de nord-est du fossé de défense I.

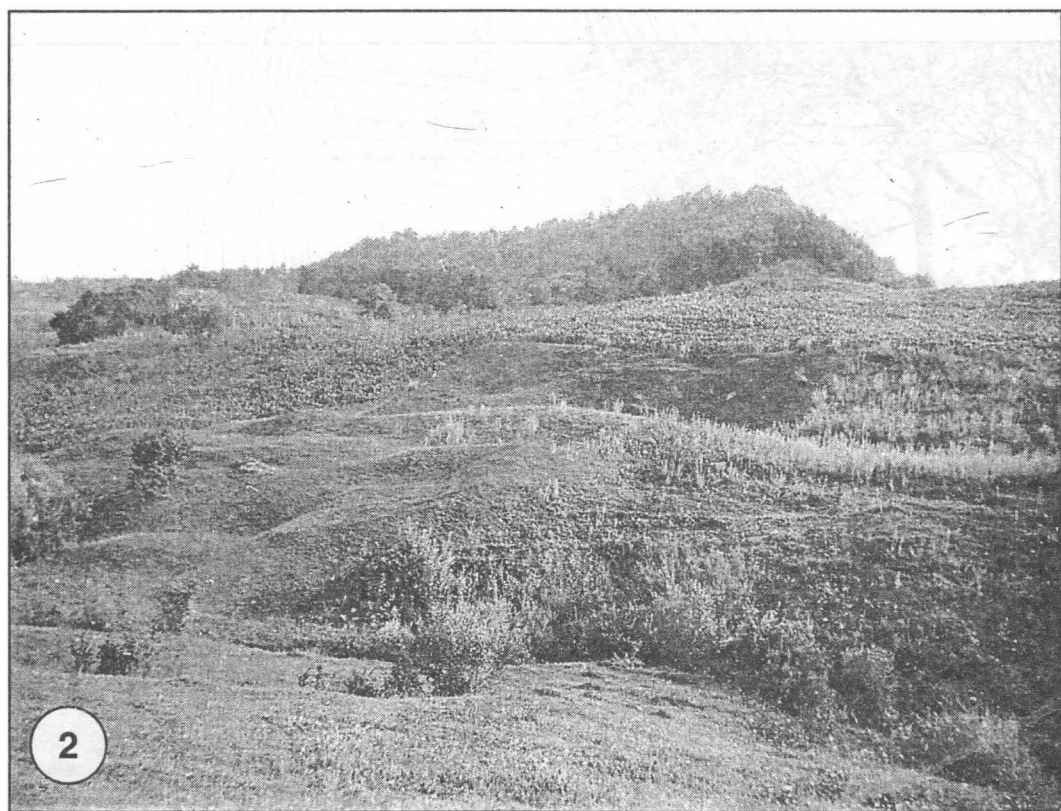
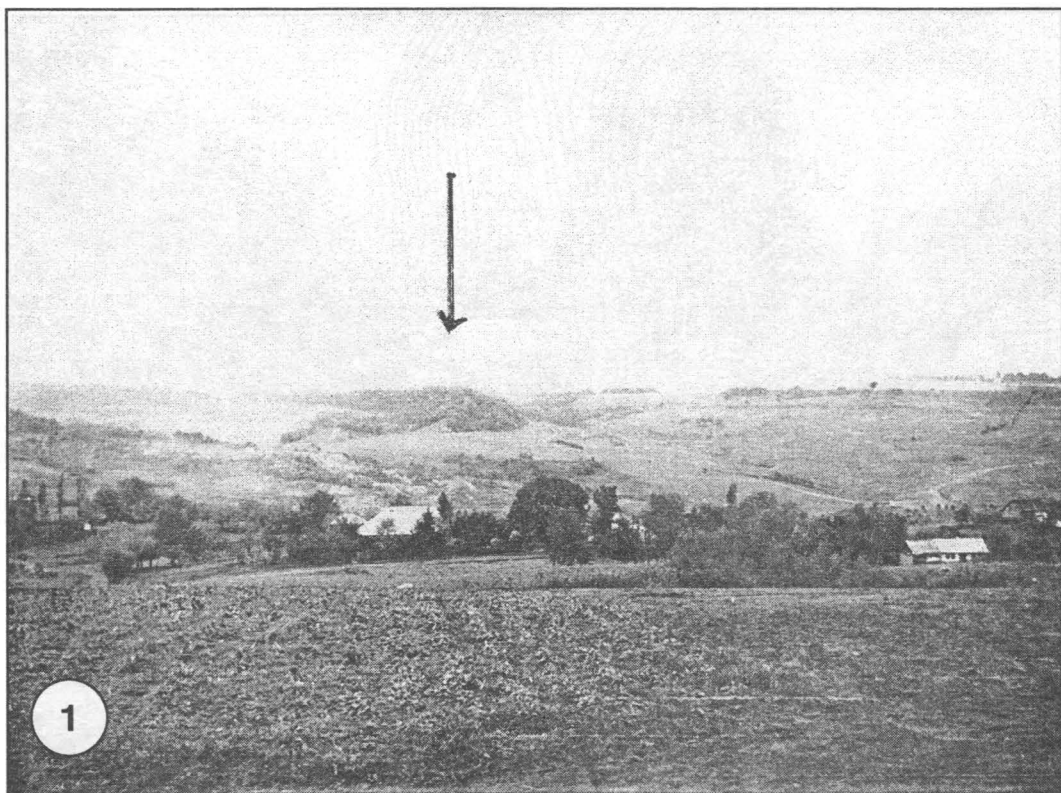
Pl. 6. Profils des vallums et des fossés transversaux. I, profil du sud-ouest de section V (1975); II, profil du nord-est de section II (1974); III, profil de sud-ouest de section XIII (1978). 1, sol végétal; 2, sol riche en humus; 3, terre brûlée; 4, sol cendré

pigments de charbon; 5, sol jaune-brun argileux; 6, sol de défrichement; 7, sol jaune et concrétions calcaires; 8, pierres; 9, sol marron sablonneux.

Pl. 7. Céramique travaillée au tour des sections V-VI, VIII-IX et XVI.

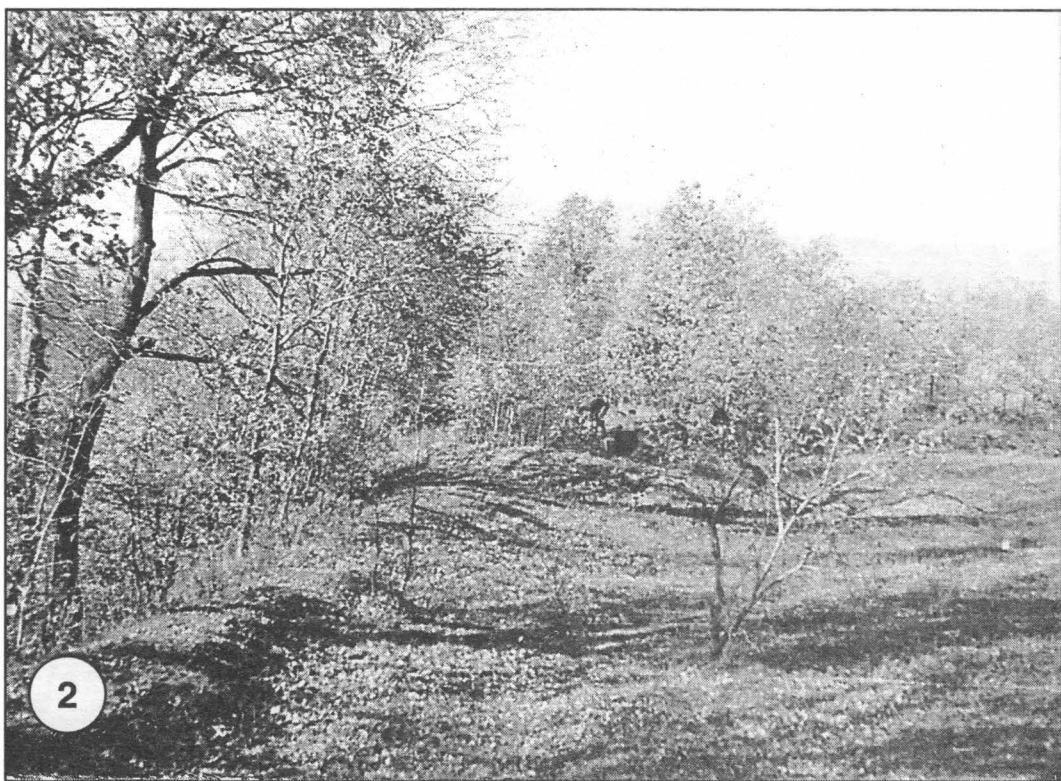
Pl. 8. Céramique travaillée au tour (1-10, 12-13, 15) et à la main (11,14) des sections V-IX, XI-XII, XIV-XX.

Pl.9. Objets en fer (1-3), bronze (7-15), en terre cuite (4-6), os (16-18) et pierre (11) découvertes à Dersca- Botoșani.

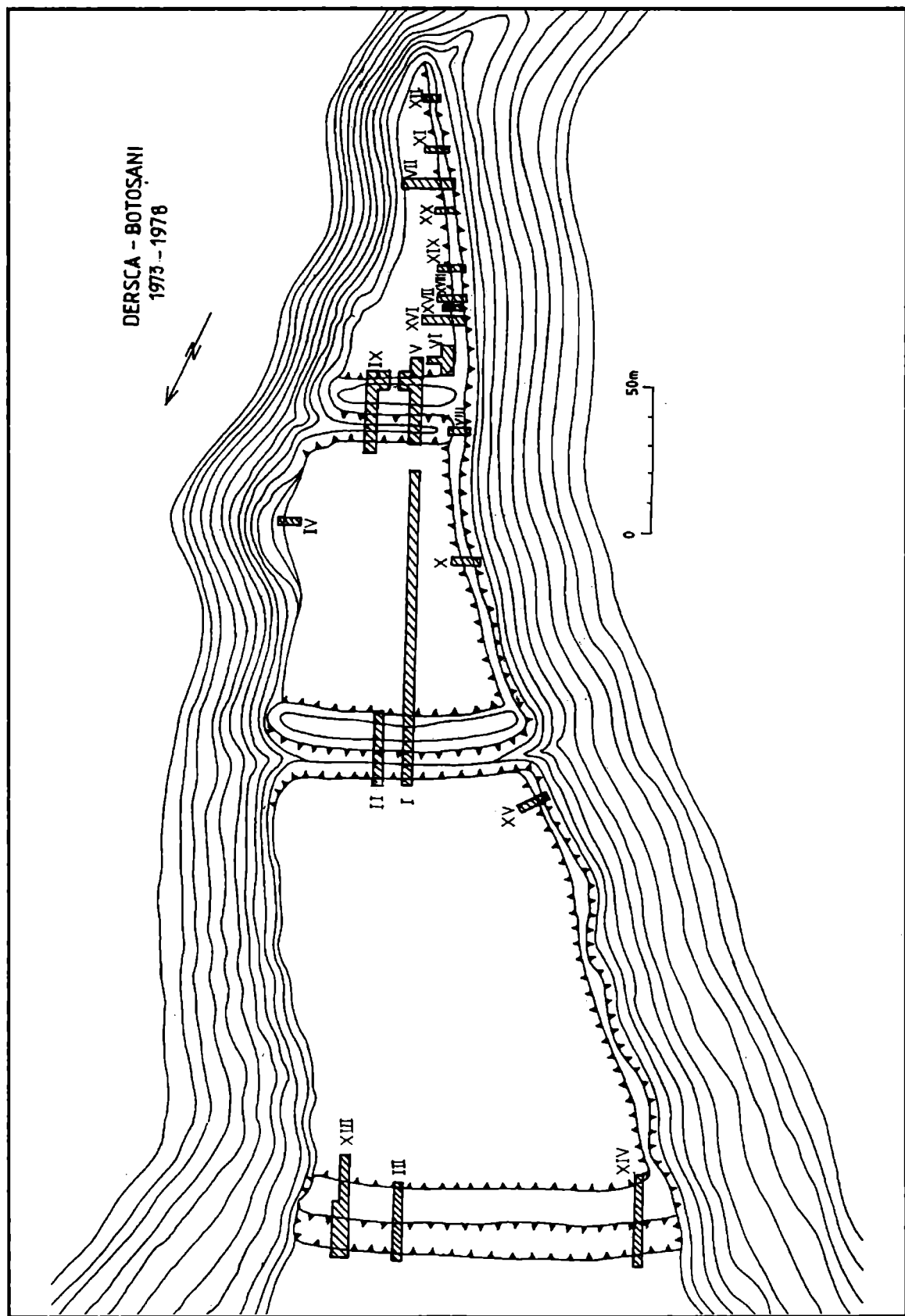
PLANȘA 1

Așezarea întărită de la Dersca - Botoșani. Vedere dinspre sud-est (1) și dinspre sud-vest (2)

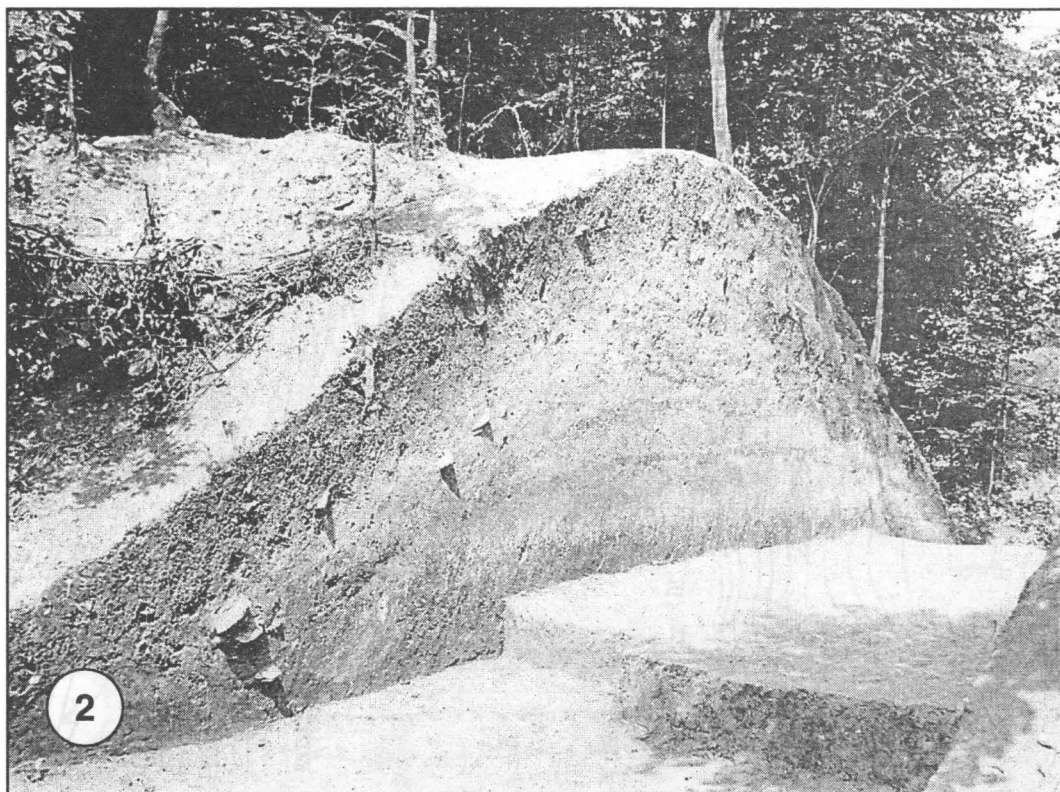
PLANȘA 2

Așezarea întărită de la Dersca - Botoșani. Vedere șanțului transversal I (1)
și a valului lateral de sud (2)

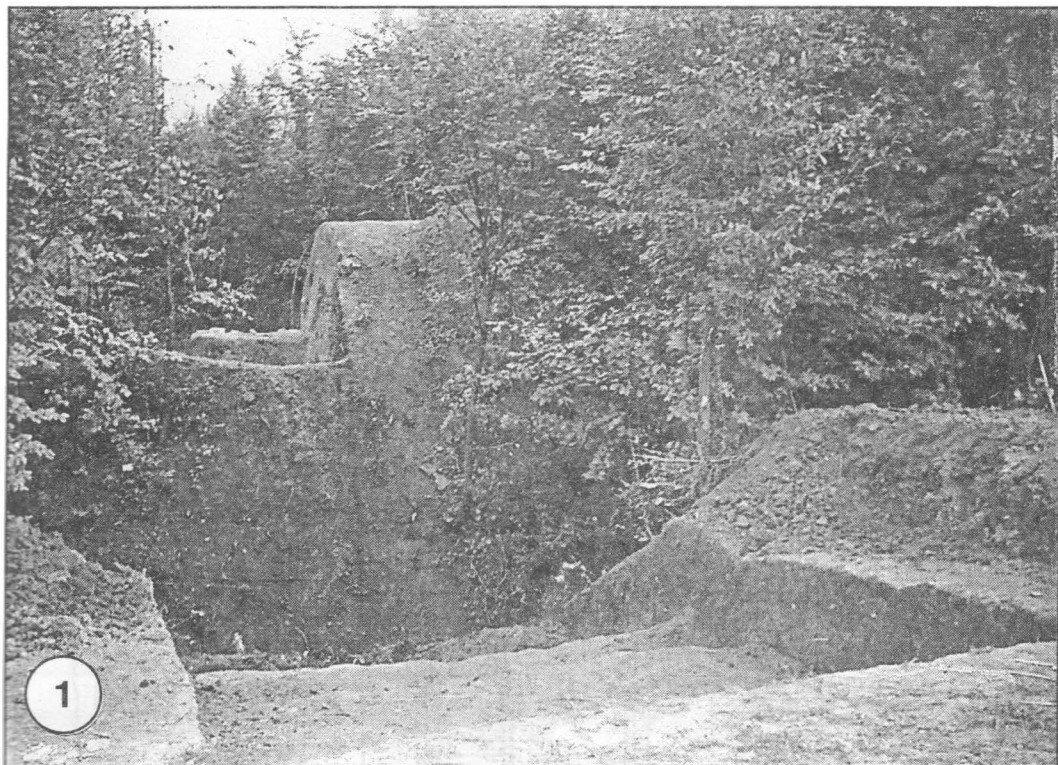
PLANȘA 3

Planul săpăturilor arheologice efectuate la Dersca - Botoșani, în 1973-1978;
 secțiunea I (1973); secțiunile II-III (1974); secțiunile IV-V (1975);
 secțiunile VI-VIII (1976); secțiunile IX-XII (1977); secțiunile XIII-XX (1978)

PLANȘA 4

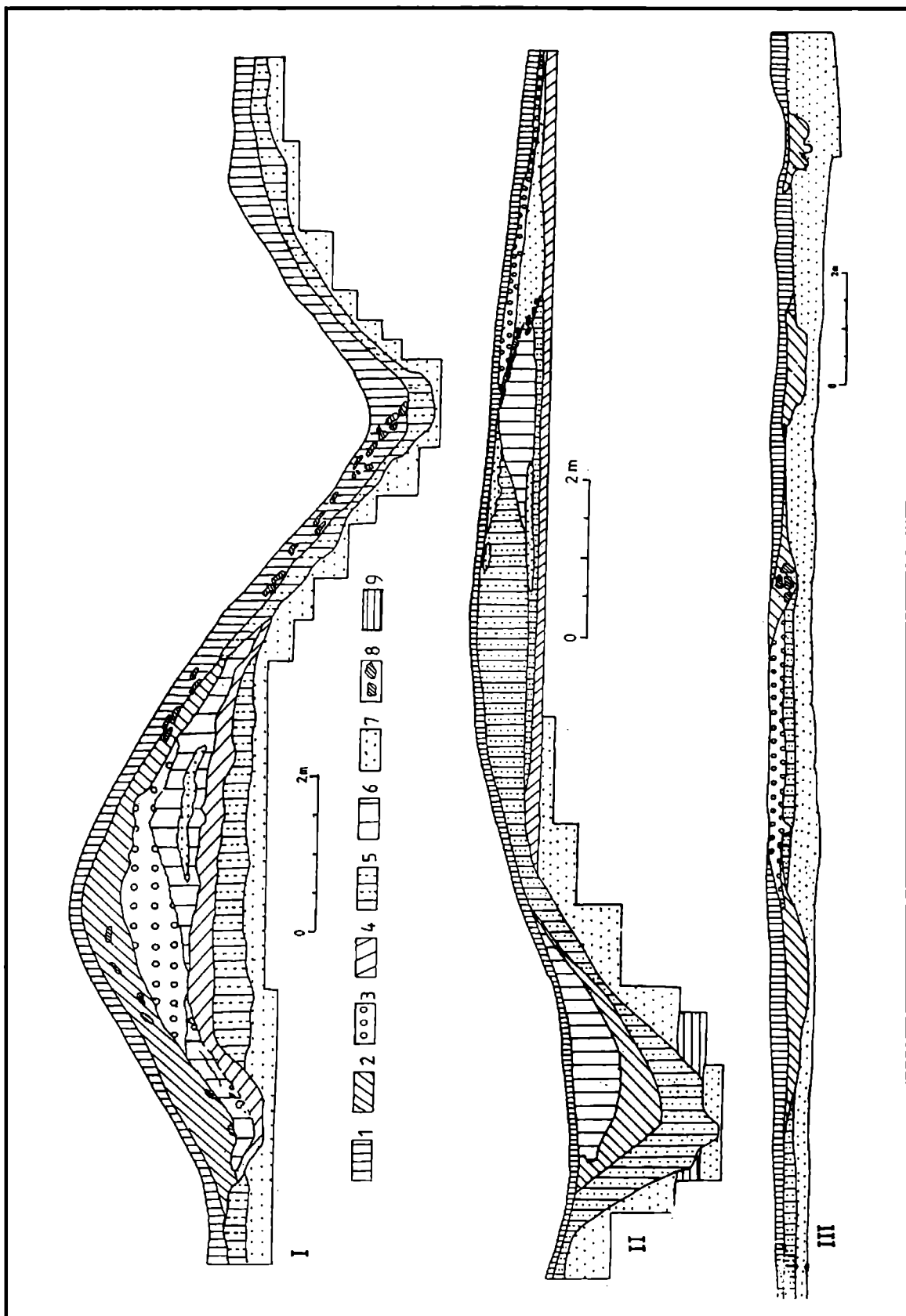
Vederea secțiunilor prin valul transversal I. Secțiunea V (1975), profilul de sud-vest.

PLANȘA 5

Vederea secțiunilor prin valul și șanțul transversal I.

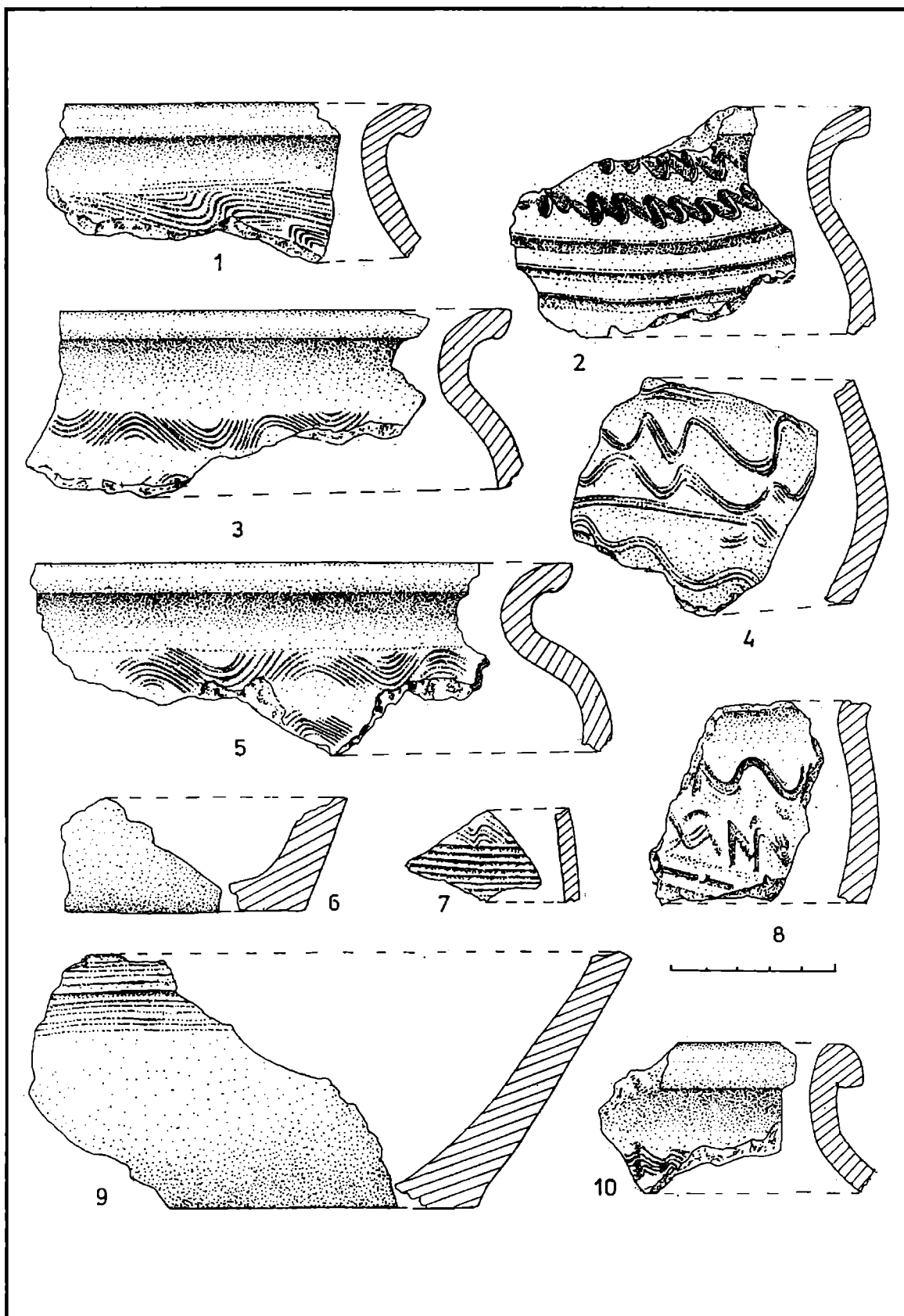
1 - secțiunea V (1975); 2 - profilul nord-est al șanțului de apărare I

PLANȘA 6

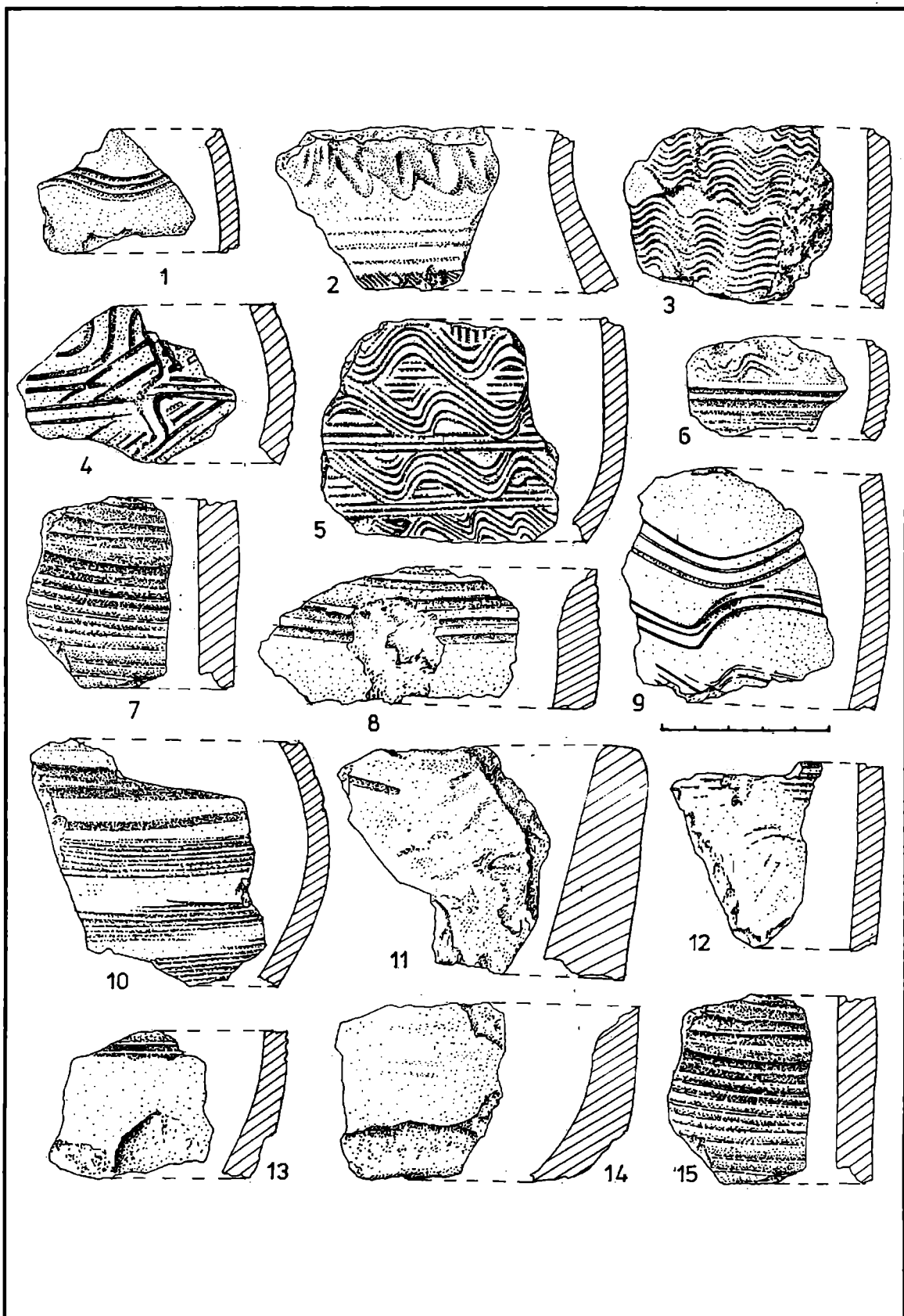
Profilele valurilor și șanțurilor transversale.

- I - profilul de sud-vest al secțiunii V (1975); II - profilul de nord-est al secțiunii II (1974);
 III - profilul de sud-vest al secțiunii XIII (1978). 1 - sol vegetal; 2 - sol bogat în humus;
 3 - pământ ars; 4 - sol cenușos pigmentat cu cărbune; 5 - sol galben-brun argilos;
 6 - sol de defrișare; 7 - sol galben calcaros; 8 - pietre; 9 - sol cafeniu nisipos.

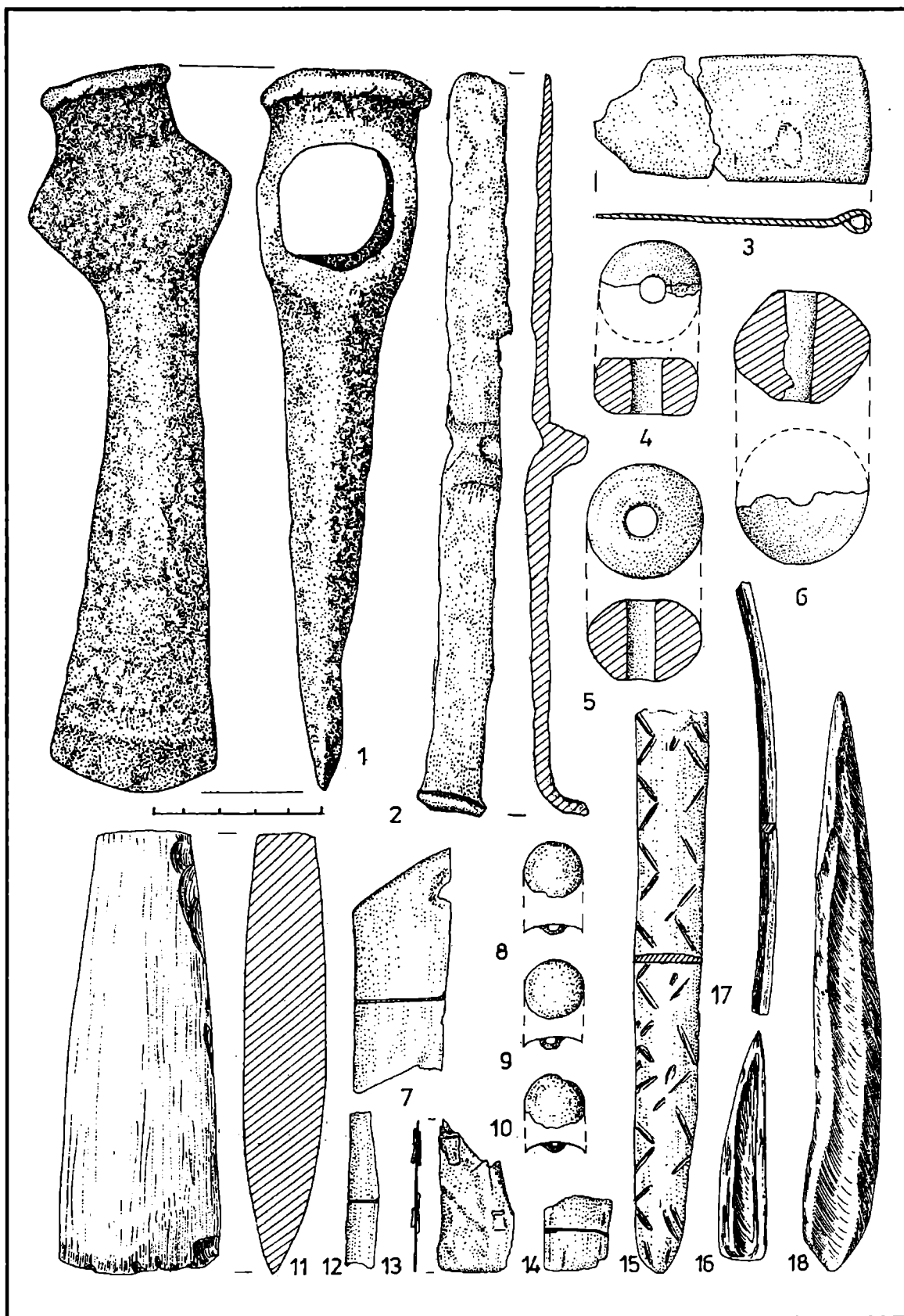
PLANȘA 7

Ceramică lucrată cu roata, din secțiunile V-VII, IX și XVI

PLANȘA 8

Ceramică lucrată cu roata (1-10, 12-13, 15) și cu mâna (11, 14)
din secțiunile V-IX, XI-XIII și XVI-XX.

PLANȘA 9

Obiecte din fier (1-3), bronz (7-15), lut (4-6), os (16-18) și piatră (11)
din așezarea de la Dersca - Botoșani.

STUDIUL ANTROPOLOGIC, PALEODEMOGRAFIC ȘI PALEOPATOLOGIC AL SCHELETELOR DIN NECROPOLA DE LA MIHĂLĂȘENI (JUD. BOTOȘANI) DATÂND DIN SECOLELE IV-V D. CHR.

DAN BOTEZATU

1. INTRODUCERE

Procesul de sinteză biologică a populațiilor care au trăit pe teritoriul țării noastre în primele secole după Hristos, rămâne o problemă mereu actuală, întrucât privește o etapă deosebit de importantă a trecutului biologic al poporului nostru, care prin rezultatele cercetărilor efectuate în ultima vreme se îmbogățește cu noi și cuprinzătoare date. Pentru ca justetea tezelor de etnogeneză să se impună în istoriografia contemporană este necesară studierea lor într-un mod cât mai aprofundat inter și pluridisciplinar, prezentându-se alături de concluziile arheologice și istorice și pe ale unor discipline de tangență dintre acestea, în care antropologia deține un rol primordial.

Lucrările de săpături arheologice executate în diverse necropole și așezări au luat un avânt deosebit în țara noastră în ultimii 30 de ani, ele scoțând la iveală un bogat material arheologic, antropologic, paleozoologic cu o deosebită importanță în elucidarea unor probleme legate de evoluția culturală, socială, economică și biologică a populațiilor care au trăit pe teritoriul nostru în trecut.

Grație acestui fapt, paleoantropologii români colaborând cu istoricii, arheologii și cu paleofauniștii, au putut aduce în perioada postbelică, o contribuție destul de substanțială la numeroase probleme ridicate în raport cu populațiile care au trăit sau au trecut pe teritoriul nostru în decursul ultimelor milenii, populații prin evoluția cărora s-a format poporul român, al cărui rădăcini se coboară, așa după cum s-a demonstrat, adânc în preistorie.

Descoperirea în anul 1982 a marei necropole birituale de la Mihălășeni (județul Botoșani) în care săpăturile arheologice au fost conduse de arheologul dr. Octavian - Liviu Șovan de la Muzeul Județean de Istorie Botoșani, în cursul anilor 1983-1988, se înscriu printre evenimentele arheologice deosebit de importante pentru cunoașterea culturii Sântana de Mureș pe teritoriul Moldovei.

Materialul osteologic, acordat spre studiu Secției de Antropologie a Filialei Iași a Academiei Române, datorită amabilității conducătorului săpăturilor dr. Octavian-Liviu

Șovan (cărui îi mulțumim și pe această cale pentru colaborarea și sprijinul științific și financiar acordat), reprezintă cea mai bogată serie de schelete de care beneficiem până în prezent din țara noastră, aparținând acelei culturi. Studiul aprofundat pe care specialiștii l-au executat asupra acestui material paleoantropologic, sperăm să aducă o contribuție valoroasă la elucidarea mult discutatei apartenențe etnice a acestei culturi, numărul impresionant de subiecți (520 de morminte de înhumare și incinerare) de care dispunem, eliminând caracterul aleatoriu al rezultatelor pe care-l implică seriile nereprezentative numeric, acesta cu atât mai mult cu cât în anul 1988, necropola de la Mihălășeni a fost declarată ca epuizată din punct de vedere arheologic. Totodată, bogatul material arheologic, prezent în mormintele de înhumare și incinerare, oferă posibilități coroborării rezultatelor de ordin antropologic cu cele de ordin arheologic la nivel cultural și prin acestea, la stabilirea unor relații între tipologia inventarului și tipologia antropologică.

Pe de altă parte, faptul că la Secția de Antropologie din Iași, s-au studiat și alte serii paleoantropologice aparținând culturii Sântana de Mureș descoperite în Moldova: Valea Seacă - 400 morminte, Bogdănești - 60 morminte, Pietriș - 6 schelete, toate din jud. Vaslui; Miorcani - peste 130 morminte și Hănești - aproape 30 morminte ambele din jud. Botoșani; Erbiceni - 5 schelete din jud. Iași; Barcea - 50 morminte, jud. Galați, am dispus de posibilitatea centralizării unor date biometrice, morfologice, tipologice și demografice și comparării lor, pentru conturarea fondului antropologic general, precum și variabilitatea zonală a făuritorilor acestei culturi în funcție de particularitățile populației autohtone, cât și a măsurii în care au fost implicate elementele migratoare ce au pătruns în această etapă pe teritoriul țării noastre.

Informațiile noastre se extind și asupra unor analize paleoantropologice privind populații din cultura Sântana de Mureș, din alte zone ale țării: menționăm pe cele ale lui I.G. Russu și colab. asupra unei serii mici de schelete descoperite în localitatea cu același nume Sântana de Mureș, în care materialul osteologic este necomplet și foarte deteriorat. Pentru zona câmpiei dunărene vom menționa studiile paleoantropologice realizate de M. Cristescu și colab. pentru seria osteologică de la Călărași - Independența și cel al acad. Olga Necrasov și colab. asupra zonei de la Oinacu-jud. Giurgiu.

Cu toate că studiul seriilor mai sus menționate aprofundează într-o mare măsură cunoștințele noastre asupra populației din sec. IV-V d. H. din țara noastră, trebuie să arătăm că datorită complexității și importanței problemelor care se impun în raport cu structura antropologică a acesteia, sunt necesare numeroase documente osteologice (în special pentru zona transilvăneană) în scopul ajungerii la o descifrare și evaluare a contribuției diferitelor grupuri etnice prezente în decursul secolelor IV-V d. H. pe teritoriul carpato-dunăreano-pontic, precum și pentru perioada imediat următoare (sec. VI-X d.H.) în care se cristalizează procesul biologic de formare a poporului român.

Ne este plăcut să ne manifestăm gratitudinea pentru sprijinul acordat de către academician prof. dr. Olga Necrasov și cercetător principal dr. Maria Cristescu la

stabilirea diagnozelor tipologice, colegilor cercetători principali Georgeta Miu și dr. Cezarina Bălțeanu, precum și regretatului cercetător Petru Cantemir, pentru ajutorul dat la măsurarea și redactarea descrierilor individuale ale scheletelor.

Aș dori să mai mulțumesc aici și domnului profesor, dr. Ion Ioniță de la Institutul de Arheologie din Iași pentru discretele dar prețioasele indicații date în redactarea acestei lucrări, mai ales că domnia-sa mi-a încredințat spre studiu întregul material rezultat din săpăturile de la Miorcani - jud. Botoșani, material deosebit de prețios care întregeste o bună parte din concluziile noastre.

În încheiere, menționăm că întregul material osteologic a fost restaurat în laboratorul de restaurări de la Secția de Antropologie din Iași de către Constantin Fedorovici și Petru Cantemir, cărora le aducem, de asemenea, mulțumirile noastre.

2. MATERIALUL ȘI METODELE DE LUCRU

Așa după cum am mai arătat, campaniile de săpături arheologice efectuate în necropola birituală de la Mihălășeni, s-au desfășurat pe o perioadă de șase ani, cu care ocazie s-a scos la iveală, alături de un foarte bogat și interesant material arheologic și 495 schelete sau resturi de schelete, dintre care un număr de 411 provin din mormintele de înhumare și 84 din mormintele de incinerare.

Întregul material osteologic, provenit din mormintele de înhumare a fost studiat atât din punct de vedere individual, cât și populațional, în timp ce materialul osteologic incinerat, a fost menționat doar prin o descriere individuală și o scurtă caracterizare paleodemografică.

Studiul propriu-zis al materialului osteologic, a fost precedat de spălarea de pământ a scheletelor, de marcarea fiecărei piese și de restaurarea pieselor principale (craniu, masiv facial, mandibulă, oasele lungi, oasele coxale, etc) ale fiecărui schelet din fragmentele existente (prin lipirea lor cu un clei special preparat din acetona și celuloză inflamabilă) și completarea unor lipsuri osoase cu o masă modelabilă (confectionată în laboratoare din ceară de albine - sau sintetică - colofoniu, praf de carbonat de calciu, dozate în mod adecvat). Aceste operații de restaurare a pieselor scheletice mari s-au bazat pe un minuțios studiu anatomic al fiecărui fragment, care de cele mai multe ori a fost extrem de migălos.

Au urmat determinările sexului și vârstei la deces a fiecărui schelet sau chiar rest de schelet, utilizându-se în acest scop metodele și tehnicile recomandate în urma discuțiilor purtate la ședințele de lucru ale antropologilor de la Praga (1973) și de la Sarospatak (1978). Pe baza acestor determinări au fost constituite tabele de distribuție a subiecților după vârstă și sex, precum și tabele de mortalitate și speranță de viață.

Pentru stabilirea vârstei indivizilor de la 0-20 ani, s-au utilizat criteriile de erupere a dinților de lapte, a celor definitivi și a stadiilor de dezvoltare a mugurilor dentari, precum și gradele de creștere a epifizelor oaselor lungi cu diafizele respective. Pentru subiecții de peste 20 ani, s-au utilizat următoarele criterii: închiderea suturii dintre vertebrele I și II sacrale,

gradul de obliterare a suturilor craniene, modificarea faciesului simfizar al pubisului, modificarea țesutului spongios osos din epifizele humerusului și femurului, gradul de erodare a suprafețelor de masticație ale dinților, unele fenomene de involuție a scheletului, precum și apariția și dezvoltarea unor procese patologice, mai mult sau mai puțin legate de vârstă.

Pentru aprecierea sexului, s-au utilizat iarăși un complex întreg de caractere: dezvoltarea reliefului supraorbital și glabelar, a apofizelor mastoide și a reliefului supramastoidian, forma și gradul de înclinare a frunții, înălțimea și gradul de robusticitate al mandibulei, forma și mărimea dinților, forma generală a bazinului, gradul de deschidere a marelui șancruri ischiatice, gradul de masivitate a oaselor lungi și în special dezvoltarea epifizelor articulare și gradul de accentuare a inserțiilor musculare.

Studiul antropometric și conformativ al fiecărui schelet s-a realizat după tehnicile clasice preluate de R. Martin, puse la punct în ultima vreme de K. Saller, pentru evaluarea dimensiunilor s-au utilizat scările dimorfice ale lui V.P. Alexeev și G.F. Debeț, iar pentru evaluarea indicilor scările unitare clasice, așa cum se utilizează în tehnica clasică curentă. Principalele dimensiuni antropometrice luate în considerație în lucrarea noastră sunt:

-pentru neurocraniu:

- lungimea neurocraniului (g - op)
- lărgimea neurocraniului (eu - eu)
- lărgimea minimă a frunții (ft - ft)
- diametrul maxim al frunții (co - co)
- diametrul interauricular (au - au)
- diametrul maxim al occipitalului (ast - ast)
- circumferința orizontală a calotei craniene
- înălțimea calotei craniene (po - b)
- înălțimea neurocraniului (ba - b)

- pentru regiunea facială:

- diametrul interorbital minim (fmo - fmo)
- diametrul maxim al marginilor orbitelor (ek - ek)
- diametrul maxim al feței (zy - zy)
- diametrul maxim al malarelor (zm - zm)
- înălțimea totală a feței (n - gn)
- înălțimea masivului facial superior (n - pr)
- înălțimea orbitei
- înălțimea nasului (n - sbn)
- lărgimea orbitei (mf - ek)
- lărgimea maximă a nasului (al - al)
- lungimea bolții palatine (ol - sta)
- lărgimea bolții palatine (enm₂ - enm₂)
- înălțimea ramului vertical mandibular

- lărgimea ramului vertical mandibular
- diametrul maxim intercondilar (kdl - kdl)
- diametrul maxim intergoniac (go - go)
- adâncimea mandibulei.

Pe baza acestor dimensiuni au fost calculați următorii indici care au permis caracterizarea conformativă a regiunii cefalofaciale:

- indicele cranian (eu - eu/g - op)
- indicele bazio - bregmatic longitudinal (ba/g - op)
- indicele bazio - bregmatic transversal (ba/eu - eu)
- indicele pario - bregmatic longitudinal (po/g - op)
- indicele pario - bregmatic transversal (po/eu - eu)
- indicele fronto - parietal (ft - ft/eu - eu)
- indicele frontal (ft - ft/co - co)
- indicele parieto - occipital (ast - ast/eu - eu)
- indicele facial total (n - gn/zy - zy)
- indicele facial superior (n - pr/zy - zy)
- indicele orbital (înălț. orbit./mf - ek)
- indicele nazal (al - al/n - sbn)
- indicele palatal (ol - sta/enm₂ - enm₂)
- indicele mandibular (go - go/kdl - kdl)
- indicele gnatic (adâncime/go - go).

Pe lângă caracterele dimensionale și conformative ale regiunii cefalo - faciale, am luat în considerație și unele caractere somatoscopice sau morfologice, folosind în acest scop metodele P. Broca, J. Weninger, E. von Eickstedt și G. Olivier. Aceste caractere sunt:

- forma craniului văzută în norma verticală
- forma craniului văzută în norma occipitală
- relieful frontal și supraorbital
- gradul de curbură al occipitalului
- gradul de dezvoltare a fosei canine
- forma aperturii piriforme
- gradul de dezvoltare a spinei nazale
- lărgimea malarelor
- poziția malarelor
- gradul de dezvoltare a protuberanței occipitale externe
- gradul de dezvoltare a apofizei mastoide
- gradul de dezvoltare a reliefului supramastoidian
- forma și adâncimea bolții palatine
- gradul de robusticitate al mandibulei
- forma și poziția regiunii mentoniere

- gradul de dezvoltare a regiunii goniace
- gradul de dezvoltare a torusului mandibular

Pentru partea postcraniană a scheletului au fost măsurate și prelucrate dimensiunile oaselor lungi (humerusul, cubitusul, radiusul, femurul și tibia), dintre acestea menționăm: lungimea totală a osului, perimetrul diafizei, diametrele antero - posterior și transversal al osului. Deasemeni s-au luat în considerație și unele particularități morfo-funcționale ale acestor oase ca : forma diafizei femurului și tibiei, relieful osos și raportul acestuia cu inserțiile musculare, perforația olecraniană pe humerus, prezența "fașetei orientale" pe marginea antero - inferioară a tibiei la articulația cu astragalul, toate acestea având o semnificație funcțională interesantă din punctul de vedere al genului de viață al indivizilor studiați.

Trebuie să subliniem totodată faptul că acele piese osoase a căror stare fragmentară nu a permis un studiu antropometric (aici trebuie menționat și întregul material osteologic incinerat) au făcut obiectul unor observații morfologice atente și minuțioase, astfel încât întregul material să fie utilizat la maximum.

Calcularea staturii a fost făcută prin metodele Manouvrier, Trotter - Glesser și Bach - Bretinger, utilizându-se în acest scop lungimile principalelor oase lungi. Am luat hotărârea de a utiliza aceste trei metode pentru motivul că datele obținute prin metoda Manouvrier sunt necesare pentru compararea acestora cu cele obținute pentru serii studiate în trecut (când statura era calculată numai prin această metodă), în timp ce ultimele două, mai moderne, dau rezultate mai bune și permit totodată compararea cu seriile studiate recent.

Determinarea tipului antropologic al fiecărui schelet (atunci când elementele avute la dispoziție ne-au permis să facem aceste observații) a fost executată după clasificările lui E. von Eichstedt și H.V. Vallois, completată cu unele aspecte speciale de ordin taxonomic definite de alți autori, în special de V.N. Bunak și G.V. Roginski.

Caracterizarea individuală a fiecărui schelet din seria studiată a permis conturarea particularităților populaționale ale acesteia, în acest scop calculându-se parametrii de poziție și dispersie pentru fiecare caracter antropometric, atât în ceea ce privește dimensiunile cât și indicii.

În fine, o atenție deosebită a fost acordată anomaliilor osoase (prezența unor oase vromiene pe suturile craniene, a unor cazuri de sutură metopică și sutura mendoza), odontopatiilor (carii dentare, granuloame și paradontoze) și osteopatiilor (fracturi, excrescențe osoase - osteofite, artroze, deformări osoase, etc.). Eroziunea dentară a fost apreciată în cadrul limitelor propuse de A. Périer.

3. STUDIUL INDIVIDUAL AL SCHELETELOR

3.1. *Schelete înhumate*

Scheletul nr. 2

Acest schelet este incomplet și deteriorat. Scheletul cefalic este reprezentat printr-

un "cranium" restaurat din fragmente mari, (cu excepția bazei sale), și o mandibulă fără condilul drept. Din partea post-cefalică sunt prezente femurele, humerusul drept, fragmente din coxale, 2 calcaneu, 1 astragal, fragmente de coaste și 8 vertebre.

A aparținut unui subiect de *sex feminin*, de vârstă *matură* (circa 50 ani)

Neurocraniul privit în norma verticală este ovoid-romboid iar în cea occipitală are forma de "cort". Indicele cefalic este brahican (80,55 la limita inferioară a categoriei), cei de înălțime porio-bregmatică-longitudinal și transversal - aparțin categoriilor ortocrană (58,89) și tapeinocrană (73,10). Fruntea este de formă sferică cu indicele fronto - parietal de tip metriometop (66,20 la limita inferioară a categoriei). Relieful cranian apare slab marcat (glabellar 1, supraorbital 1, protuberanța occipitală externă - 0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2), la fel și relieful supramastoidian, care este slab.

Fața prezintă orbitele hipsiconci (87,50) și nasul leptorin (45,28). Masivul facial poate fi încadrat în tipul micropsid (88,27). Malarele sunt gracile și au o dispoziție intermediară, fosa canină este puțin adâncă (2). Bolta palatină este aproape plată din cauza căderii totale a dinților și resorbției marginilor alveolare, având un contur paraboloid.

Mandibula relativ gracilă, prezintă un menton în formă de buton, ramul orizontal fiind foarte jos din cauza căderii premolarilor și molarilor și resorbției marginilor alveolare.

Dentiția este incompletă pe ambele maxilare, fiind lipsă 27 de dinți care au căzut în timpul vieții, alveolele fiind complet închise și resorbite. Semnalăm și urmele unui fenomen de parodontoză.

Scheletul postcranian. Raportul între diametrul antero - posterior și cel transvers, luat median cât și superior, ne permite stabilirea indicelui de platimetrie a femurelor, care sunt eurimere (90,0 și 87,10), cât și slaba dezvoltare a pilastrului (96,43 și 100,0). Relieful subtrohanterian este bine dezvoltat (creastă și fosă). Humerusul are relieful deltoidian foarte puternic și este de tip euribrahic (95,0), neavând perforație olecraniană.

Talia, calculată după lungimea femurelor și a humerusului, ne oferă o medie de 157 cm, ceea ce corespunde unei staturi feminine supramijlocii.

Osteopații. La nivelul celor două capuri femurale semnalăm prezența unor exostoze sub forma unor ciocuri osoase.

Tipul antropologic. Scheletul prezintă un amestec de caractere mediteranoide și dinarice, în care primele au o pondere mai însemnată (structura antropologică se regăsește în tabelul 54).

Scheletul nr. 3.

Este reprezentat prin fragmente de craniu (frontal, parietale și occipital), două mici fragmente din maxilarul superior și 2 fragmente din mandibulă. Partea postcefalică,

cuprinde majoritatea oaselor lungi (cu excepția femurului stâng și a tibiei stângi), două fragmente din omoplat, resturi osoase din coaste, 21 vertebre și un sacrum incomplet.

Toate aceste piese au aparținut unei *femei* de circa 30-35 ani.

Relieful glabelar (II), cel supraciliar (1), precum și cel occipital (1) nu sunt pronunțate, în schimb relieful mastoidian și cel supramastoidian, sunt mijlociu dezvoltate.

Mandibula este gracilă, cu un menton proeminent și o formă piramidală. Gonioanele sunt slab dezvoltate.

Dentiția este incompletă și prezintă o erodare slabă (gr. II). Dinții sunt mărunți dar cu smalțul gros. Molarul 3 inferior din partea stângă nu este erupt la data decesului. Molarii 1 și 2 inferiori din partea stângă, prezintă carii de colet de gradul II.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt stenomaere și au pilastru slab dezvoltat. Tibiile sunt platicneme (62,96) și nu au fațete suplimentare de articulație. Humerusul are relieful deltoidian slab dezvoltat și este euribrahic, având și perforație olecraniană.

Talia calculată după lungimea oaselor lungi prezente, oferă o medie de 157 cm, ceea ce corespunde la o statură feminină supramijlocie.

Tipul antropologic nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 4

Este reprezentat printr-un "cranium" restaurat aproape complet (lipsește doar baza craniului). Din scheletul postcranian s-au reconstituit toate oasele lungi (cu excepția cubitusului stâng) și oasele centurilor (scapulară și pelviană). Mai sunt prezente 24 de vertebre, coaste, 1 calcaneu și 2 astragale.

Acest schelet a aparținut unui subiect de sex *masculin* de vârstă *matură (40 ani)*

Neurocraniul este ovoid-sferoid în norma verticală și în formă de "bombă" în cea occipitală. Indicele cefalic este brahican (81,71). Indicii porio-bregmatici sunt ortocran (61,71) și tapeinocran (75,52). Fruntea sferică și stenometopă, are sutură metopică și relieful frontal puțin evidențiat. Occipitalul mijlociu de bombat și de larg, are protuberanța externă ștearsă. Apofizele mastoide sunt mijlociu de dezvoltate iar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial este euriprosop (82,31) cu un indice facial superior mezen (50,0 la limita inferioară). Orbitale sunt cameconci (75,61) iar nasul este mezin (50,0). Întregul masiv facial se încadrează în tipul micropsid. Caracterele morfologice indică fose canine mijlociu de adânci, o boltă palatină adâncă cu un contur upsiloid, malarele oferind o dispoziție intermediară. Profilul vertical al masivului facial se caracterizează prin un mezognatism subnazal și alveolar. Apertura piriformă este prevăzută cu fosă prenazală.

Mandibula este robustă. Ramul orizontal este relativ jos. Apofiza mentonieră este bine conturată și de formă butonată. Regiunea goniană este ștearsă. Ramul vertical este scurt și mijlociu de larg. Torusul mandibular este dezvoltat.

Dentiția prezintă un grad redus de erodare (2). Molarii 3 superiori și inferiori nu erau erupți la data decesului.

Scheletul postcranian este relativ bine conservat. Femurele sunt platimere, lipsite de pilastru și sunt prevăzute cu un relief subtrohanterian moderat. Tibiile sunt mezocneme (64,71 și 66,67). Humerusul are "V" deltoidian dezvoltat și nu are perforație olecraniană. El se încadrează în categoria platibrachie (73,91 și 77,27).

Statura, calculată în bune condițiuni, oferă o medie de 162 cm, ceea ce corespunde la o statură masculină submijlocie.

Tipul antropologic principal este cel protoeuropoid și mediteranoid la care se adaugă unele influențe alpine.

Osteopații și odontopații. Vertebrele lombare prezintă exostoze sub forma de ciocuri osoase. Prezența unor resturi radiculare, atât pe maxilarul superior (M 1 și M 2 din ambele părți cât și pe mandibulă (M 1 stâng și Pm 2 drept) atestă un grad avansat de cariere a acestor dinți, determinând instalarea unor procese infecțioase, însoțite de osteoliza pereților alveolari și deci de reducerea alveolelor respective.

Scheletul nr. 7

Din scheletul cranian s-a reconstituit un "cranium" aproape complet și o mandibulă care este incompletă. Scheletul postcranian este reprezentat prin toate oasele lungi, 2 coxale, 1 fragment din omoplat coaste, resturi de clavicule și 8 vertebre.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat* de vârstă *matură 50- 55 ani*.

Neurocraniul privit în norma verticală este ovoid - romboid iar în norma occipitală are forma de "casă". Indicele cranian este mezocran (77,52). Indicii înălțimii bazio - bregmatice aparțin categoriilor hipsicrană (77,52) și ortocrană (100,0), iar cei ai înălțimii porio-bregmatice se situează în categoriile hipsicrană (65,73) și metriocrană (84,78). Fruntea sferică și eurimetopă (71,73) are un relief frontal puțin evidențiat. Occipitalul este bombat și larg și are protuberanța externă puțin pronunțată. Apofizele mastoide sunt mijlocii, cu relieful supramastoidian moderat. Pe sutura lambdoidă există un os wormian.

Masivul facial este euriprosop (84,44) și are indicele facial superior mezen (51,11). Orbitalele sunt cameconci (75,61) iar nasul este leptorin (47,06). Masivul facial se încadrează în tipul macropsid (97,82). Malarele sunt mari și au o dispoziție intermediară. Bolta palatină este puțin adâncă și de formă paraboloidă. Fosa canină este mijlociu de adâncă iar apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula este relativ gracilă și are ramul orizontal mijlociu de înalt. Apofiza mentonieră este bine conturată și de formă piramidală. Ramul vertical este relativ scurt, dar destul de larg. Torusul mandibular este moderat.

Dentiția prezintă un grad avansat de erodare (III - IV). Pe mandibulă abraziunea este în plan oblic spre exterior. La nivelul Pm 2 și M 1 superiori din partea dreaptă erodarea este oblică spre partea linguală. Molarii 3 nu sunt erupți.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt platimere (83,87 și 79,41) dar lipsite de pilastru. Relieful subtrohanterian este moderat (creastă și fosă). Tibiile sunt mezocneme (76,64 și 70,58) și lipsite de fațete suplimentare de articulație cu astragalul. Humerusul are relieful deltonian moderat, fără perforație olecraniană și aparține categoriei platibrahice (95,45 și 92,0).

Statura se încadrează în categoria masculină înaltă, având o medie de 171 cm.

Tipul antropologic este mediteranoid cu slabe influențe nordice.

Osteopații. La 4 dintre vertebrele dorsale am constatat exostoze sub forma de ciocuri osoase.

Scheletul nr. 8

Este un schelet incomplet. Din scheletul cranian ne-a parvenit un fragment de calotă (frontalul împreună cu parietalul stâng și occipitalul) temporalul drept, jumătatea dreaptă a bolții palatine și doi dinți izolați. Scheletul postcranian este destul de incomplet fiind reprezentat prin: humerusul stâng, radiusul stâng, femurul drept, cele două tibii, un coxal și coaste.

Judecând după gracilitatea scheletului postcranian, putem aprecia cu probabilitate că a aparținut unei *femei* de vârstă *matură* (40 ani)

Neurocraniul nu ne oferă decât date de ordin somatoscopic: relieful osos este slab marcat (glabellar 1-2, supraorbital 0-1, protuberanța occipitală 0; apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate (3) iar relieful supramastoidian este moderat; apertura piriformă este de tip antropin iar fosa canină este puțin adâncă (2).

Dentiția prezintă, pe partea dreaptă a maxilarului superior (C, P1, P2, M1, M2) un grad moderat de abraziune. Nu sunt prezente carii dentare.

Scheletul postcranian este gracil. Femurul este platimer (77,77) și lipsit de pilastru (92,31). Relieful subtrohanterian este slab marcat (fosă și creastă). Tibiile sunt asimetrice din punct de vedere al indicelui de platicnemie: cea dreaptă este platicnemă (59,37), cea stângă mezocnemă (66,67). Humerusul este lipsit de perforație olecraniană și are relieful deltonian dezvoltat, iar prin indicele de secțiune, corespunde categoriei euribrahice (85,71).

Talia calculată după lungimea oaselor lungi, corespunde unei staturi feminine înalte de 159 cm.

Scheletul nr. 14

Acest schelet a aparținut unui *copil de 3-4 ani* (infans I), cu sexul indeterminabil.

Neurocraniul cuprinde o calotă aproape întreagă (fără temporalul drept și bazioccipitalul) și un fragment din maxilarul superior stâng. Indicele cefalic este ultrabrahicran (90,54). Fruntea prezintă un rest de sutură mendoza.

Scheletul postcranian este prezent prin diafizele femurelor, tibiilor, peroneelor, diafiza humerusului stâng, o coastă și un rest dintr-o vertebră dorsală.

Dentiția de lapte este reprezentată doar prin m1 și m2 superiori din partea stângă (singurii care sunt în alveole).

Scheletul nr. 16.

Scheletul cranian este reprezentat printr-o "calva" (calotă craniană) restaurată din fragmente mari și mandibula incompletă. Lipsește masivul facial, oasele temporale, porțiuni din occipital și baza craniului. Din scheletul postcranian s-au reconstituit toate oasele lungi, oasele centurii pelviene, coaste și 15 vertebre.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex masculin de vârstă matură (40-45 ani)*.

Neurocraniul este sferoid în norma verticală și în formă de "casă" în norma occipitală. Indicele cefalic este mezocran (78,21). Fruntea ovală și metriometopă (67,85) are relief slab dezvoltat. Occipitalul mijlociu de bombat și larg are o protuberanță externă ștearsă (0). Pe sutura lamboidă există un os "inca".

Masivul facial nu ne oferă decât câteva date somatoscopice astfel: bolta palatină este puțin adâncă, apertura piriformă este de tip antropin, iar spina nazală moderat dezvoltată, fosa canină nu este adâncă.

Dentiția este reprezentată numai prin doi dinți (un premolar superior și un M2 inferior stâng), ceilalți dinți au căzut postmortem.

Scheletul postcranian. Femurele sunt hiperplatimere (67,74 și 67,74) lipsite de pilastru (79,31 și 82,14). Relief subtrohanterian este moderat. Tibiile sunt euricneme (78,57 și 85,18) și nu au fațete suplimentare de articulație. Humerusurile au relief deltoidian moderat și sunt de tip euribrahic (81,81 și 95,23), având și perforație oleocraniană.

Talia calculată în bune condițiuni se încadrează în categoria taliilor masculine submijlocii (163 cm).

Odontopații. La nivelul ambelor maxilare s-a instalat un început de parodontoză, marginile alveolare în special pe mandibulă, sunt retrase, rădăcina singurului dintre este dezgolită pe o porțiune de 3-4 mm, restul alveolelor fiind de asemeni mici, dând impresia că dinții ar fi căzut în timpul vieții, în realitate ei au căzut post-mortem. Semnalăm și urmele unei carii de colet (gr. 2-3) la nivelul M2 stâng.

Tipul antropologic este mediteranoid la care se adaugă elemente dinaroide și nordoide.

Scheletul nr. 17

Foarte necomplet, acest schelet nu prezintă în ceea ce privește scheletul cranian, decât un fragment de calotă împreună cu masivul facial și jumătatea stângă a mandibulei.

Din scheletul postcranian sunt prezente oasele lungi, oasele centurilor (scapulară și pelviană), coaste, 14 vertebre, bazipodale și falange.

După gradul de obliterare a suturilor craniene, după gradul de erodare dentară, putem aprecia că acest schelet a aparținut unui subiect de sex *feminin*, de *vârstă matură* - 35-40 ani.

Neurocraniul este ovoid în norna verticală și în formă de "casă"- "bombă" în cea occipitală. Indicele înălțimii bazio-bregmatice, este de tip metriocran (97,76). Fruntea este ovală și eurimetopă (71,64), având un relief slab dezvoltat. Apofizele mastoide sunt dezvoltate, dar relieful supramastoidian este slab.

Masivul facial este mezoprosop (87,30) și prezintă un indice facial superior mezen (51,59). Orbitale sunt cameconci (74,42), iar nasul este mezin (47,83). Caracterele somatoscopice indică fose canine mijlociu de adânci, o boltă palatină upsiloidă și mijlociu de adâncă, malare mici și dispuse temporalizat, o apertură piriformă de tip antropin.

Mandibula, relativ gracilă, are ramul orizontal de înălțime mijlocie, un menton ușor proeminent, gonioane slab dezvoltate și ramul vertical mijlociu de larg și scurt.

Dentiția incompletă, datorită pierderilor de dinți post-mortem, prezintă o erodare avansată (gr. 3-4). Molarul trei inferior stâng nu era erupt. Molarul unu superior drept prezintă alveola pe cale de închidere, probabil dintele a fost cariat foarte puternic reducându-se doar la un rest radicular. Premolarul doi alăturat poartă și el o carie de colet (gr.2).

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt asimetrice din punct de vedere a platimeriei - cel drept este eurimer (92,31), iar cel stâng este stenomer (107,14). Pilastrul este moderat (96,27 și 103,70). Relieful subtrohanterian este puțin evidențiat. Tibiile sunt și ele asimetrice; cea dreaptă fiind platicnemă (62,86), pe când cea stângă este euricnemă (74,19). Humerusul are relieful deltoidian moderat, are perforație olecraniană și este de tip platibrahic.

Statura este de 159 cm (după Manouvrier), de 163 cm (după Trotter Gleser) și de 161 cm (după Bach), ceea ce dă o medie de 161 cm corepsunzătoare unei staturi masculine înalte.

Tipul antropologic poate fi considerat ca mediteranoid de nuanță pontică.

Osteopatii. Pe fragmentul de occipital, deasupra foramenului magnum la cca. 1,5 cm și puțin lateral, se poate observa un orificiu aproape circular cu diametrele de 20 mm și respectiv 17 mm, care s-ar putea să fie o trepanație, dar marginea sa nu este osificată - ceea ce ar putea indica că subiectul a decedat datorită acestei intervenții paramedicale.

Scheletul nr. 18

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt, ne permite să precizăm caracterul relativ complet al acestui schelet. Astfel, scheletul cefalic, este reprezentat prin un

"cranium" aproape complet (exceptând regiunea bazio-occipitală) și un schelet postcranian din care lipsesc doar oasele lungi ale membrului superior drept. Mai sunt prezente două coxale, osul sacrum, sternul, două fragmente din omoplat, coaste, bazipodale, metapodale și 29 vertebre.

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și ale bazinului (în special), au permis o bună precizare a sexului și a vârstei subiectului, care era o *femeie matură de 35 ani*.

Neurocraniul prin raportul dintre lungimea și lățimea sa, poate fi încadrat în categoria mezocrană (79,76 - accentuat). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de "bombă". Indicii de înălțime porio-bregmatici longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (65,89) și metriocrană (82,61). Fruntea este sferică și metriometopă (68,84 limita superioară). Occipitalul este mijlociu de larg și de bombat.

Relieful cranian este slab marcat (glabellar 1, supraorbital 0-1, protuberanța occipitală externă 0), apofizele mastoide fiind moderate.

Masivul facial prin dimensiunile sale (lungime și lărgime), realizează un indice facial total de tip mezoprosop (88,52), cel superior fiind mezen (51,64). Orbitalele sunt de tip mezoconc (80,95). Apertura piriformă este de tip antropin. Malarele sunt mici ca dezvoltare și au o dispoziție temporalizată. Fosa canină este adâncă (4). Bolta palatină oferă un contur "upsiloid", adâncimea sa poate fi considerată ca mijlocie. Întreg masivul facial este de tip micropsid (88,41).

Mandibula relativ gracilă, prezintă un torus mandibular moderat, un ram orizontal de înălțime mijlocie, cel vertical fiind scurt și mijlociu de larg.

Dentiția este incompletă datorită căderilor post-mortem. Dinții sunt mărunți. Erodarea este slabă în general, cu excepția M1 unde este mai avansată. Nu sunt prezente carii dentare.

Scheletul postcranian este relativ gracil. Femurele sunt eurimere (91,67 și 87,50), lipsite de pilastru și prezintă un relief subtrohanterian slab dezvoltat (creastă și fosă). Tibiile, prin indicele de platicemie, aparțin categoriei mezocreme (65,38 și 70,37). Humerusul are impresiile deltoideului slab conturate, dar prezintă perforație olecraniană.

Statura calculată în bune condițiuni (după femur, tibie, humerus), este de 145 cm (după metoda Manouvrier), de 149 cm (după cea a lui Trotter-Gleser) și de 154 cm (după cea a lui Bach), ceea ce dă o medie de 149 cm, reprezentând o statură înaltă.

Tipul antropologic predominant mediteranoid, cu unele influențe cromagnoide (protoeuropoide).

Scheletul nr. 20 A

Este un schelet incomplet, fiind reprezentat printr-o calotă craniană incompletă (fără parietalul și temporalul drept), cu masivul facial și mandibula. Scheletul postcranian nu este prezent.

Apreciind caracteristicile scheletului cefalic și gradul de erodare a dinților, putem conchide că a aparținut unui *bărbat* de vârstă *matură 35-40 ani*.

Neurocraniul privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în cea occipitală "de casă". Indicii de înălțime longitudinale, bazio-bregmatici și porio-bregmatici, aparțin categoriilor hipsicrană (75,26) și ortocrană (62,36). Fruntea este de formă ovală (90,56) și prezintă relieful frontal slab marcat (glabellar 1, supraorbital 0-1). Occipitalul este foarte bombat și are protuberanța occipitală externă ștearsă (0). Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate, iar relieful supramastoidian este moderat.

Fața are indicele facial superior de tip lepten (57,26). Orbitale sunt mezoconci (83,33), iar indicele nazal este de tip camerin (52,83). Malarele mijlociu de lungi și dezvoltate, prezintă o dispoziție temporalizată, fosa canină nefiind profundă (2). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină adâncă, oferă un contur paraboloid.

Mandibula robustă, are ramul orizontal înalt, torusul mandibular slab conturat și mentonul butonat. Regiunea gonică este bine conturată și ușor răsfrântă. Ramul vertical al mandibulei este scurt și larg.

Dentiția prezintă un grad moderat de erodare (2) ceva mai accentuată la nivelul molarilor. Nu sunt căderi de dinți "in vivo" și nici carii dentare.

Tipul antropologic: predominant mediteranoid.

Scheletul nr. 20 B

Acest schelet a aparținut unui *copil de 10-12 luni (infans I)* cu sexul indeterminabil.

Neurocraniul este redus la fragmente din frontal (3), parietal, occipital, alisfenoid, temporalul stâng și jumătatea dreaptă a mandibulei.

Scheletul postcranian cuprinde diafiza tibiei drepte și un fragment de peroneu.

Dentiția de lapte găsită numai la nivelul mandibulei nu este eruptă, dinții fiind sub formă de muguri dentari (i2, c, m1 și m2).

Scheletul nr. 21

Materialul osos provenit de la acest schelet, este incomplet. Partea cefalică a scheletului este reprezentată printr-o calotă craniană incompletă, restaurată din numeroase fragmente și mandibula. Masivul facial este absent. Scheletul postcranian este reprezentat prin: humerusul drept, radiusul stâng, cubitusul drept, cele două femure, cele două tibii, fragmente din oasele coxale, un peroneu, o claviculă, coaste, manubrium, 15 vertebre și falange.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură 55-60 ani*, apreciere făcută după gracilitatea scheletului, după gradul de osificare a oaselor lungi și după obliterarea suturilor craniene.

Neurocraniul privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în cea occipitală are forma de "bombă". Indicele cefalic este mezocran (79,44 - la limita superioară a categoriei),

cei de înălțime porioibregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor ortocrană (61,67) și tapeinocrană (77,62). Fruntea de formă ovală are indicele fronto-parietal de tip metriometop (68,53 la limita superioară a categoriei). Relieful frontal este moderat (glabellar 2, supraorbital 1). Occipitalul destul de bombat, aparține prin indicele său occipital transversal categoriei mijlocii (74,12), relieful osos fiind șters (0). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (3-4), iar relieful supramastoidian este accentuat.

Mandibula este masivă având ramul orizontal înalt, un torus mandibular bine conturat, mentonul ușor proeminent și piramidal, regiunea goniană bine dezvoltată și ușor răsfrântă în afară și ramul vertical înclinat și mijlociu de larg.

Dentiția prezintă numai la nivelul mandibulei, este incompletă (toți molarii și P2 stâng au căzut în timpul vieții, alveolele fiind complet obturate), dinții sunt foarte puternici cu smalț gros. Erodarea dentară este destul de avansată (gr.3-4).

Scheletul postcranian destul de incomplet este gracil. Femurele sunt din punctul de vedere al indicelui de platimerie - platimere (78,57 și 82,14), lipsite de pilastru (92,31 și 85,18) și cu un relief subtrohanterian slab marcat (fosă și creastă). Tibiile sunt asimetrice, cea dreaptă este mezocremă (68,96), iar cea stângă este euricremă (78,57). Ele nu au suprafețele suplimentare de articulație cu astragalul. Humerusul lipsit de perforație olecraniană, are relieful deltoidian mijlociu dezvoltat, iar prin indicele de secțiune corespunde categoriei euribrahice (94,44).

Statura medie, calculată după lungimea oaselor lungi este de 156 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Osteopații și odontopații. Vertebrele dorsale și cele lombare, prezintă exostoze sub forma unor ciocuri osoase. Caninul drept inferior prezintă o carie de colet de gradul 1, iar P1 drept are o carie de coroană de gradul 4, precum și urmele unui proces infecțios.

Tipul antropologic este mediteranoid - nordic cu slabe influențe esteuropide.

Scheletul nr. 24

Resturile osoase din acest mormânt sunt necomplete, prezentând numeroase lipsuri. Astfel, scheletul cranian, este reprezentat printr-o calotă craniană incompletă (lipsește baza sa, temporalul drept și o porțiune din parietalul drept) și mandibula. Scheletul postcranian este reprezentat prin cele două humerusuri, radiusul drept, cele două femure, tibiile, două oase coxale, osul sacrum, un omoplat, sternul, coaste și șase vertebre.

Caracteristicile scheletului cefalic, gradul slab de erodare dentară, cât și gradul de obliterare a suturilor craniene, ne indică apartenența la sexul *masculin* și la o vârstă *matură* (30-35 ani).

Neurocraniul este sfenoid în norma verticală și în formă de "casă" în cea occipitală, cu relieful glabellar și supraciliar, mijlociu dezvoltat, cel occipital fiind slab la fel și cel supramastoidian. Indicele cranian este ultrabrahicran (91,76). Indicii înălțimii

porio-bregmatici aparțin categoriilor hipsicrană (67,64) și tapeinocrană (73,71), cei ai frunții sunt de tip stenometop (60,89) în cazul indicelui fronto-parietal și de tip sferic (77,86), în cazul celui frontal transversal, indicele occipito-parietal (70,51) fiind de categorie îngustă cu o formă aplatizată.

Masivul facial nu ne oferă date de ordin biometric, ci numai aspecte de ordin somatoscopic și anume: fosele canine sunt mijlocii de adânci, malarele sunt mijlociu de dezvoltate și cu o dispoziție intermediană; apertura piriformă este de tip antropin, bolta palatină este adâncă cu un contur paraboloid.

Mandibula este masivă, ramul orizontal foarte înalt, cu menton de formă piramidală proeminent. Regiunea goniană este moderată, iar ramul vertical este ușor înclinat și mijlociu de larg.

Dentiția este reprezentată prin majoritatea dinților, cu excepția incisivilor superiori. Molarii 3 superiori nu sunt erupți, în schimb cei inferiori sunt prezenți. Erodarea dentară este slabă (gr.2), ceva mai accentuată la nivelul molarilor 1.

Scheletul postcranian. Femurele sunt eurimere (85,71 și 88,89), cu un pilastru puternic (111,53 și 122,83) având relieful subtrohanterian slab. Tibiile sunt euricneme (75,0 și 73,33) și lipsite de suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul nu prezintă perforație olecraniană, iar relieful deltoidian este slab, el putându-se încadra în categoria euribrahică (95,23 și 100,0).

Statura calculată în bune condițiuni, oferă o medie de 166 cm, ceea ce corespunde unei staturi masculine mijlocii.

Tipul antropologic. Deși nu s-a putut beneficia de restaurarea completă a feței, judecând după mandibulă și fragmentele de masiv facial prezente, putem considera că suntem în prezența unui amestec de caractere nordoide și dinaroide.

Scheletul nr. 25

Inventarul acestui schelet cuprinde un "cranium" incomplet (lipsește bazioccipitalul, malarele, arcadele zigomatice), iar din scheletul postcranian sunt prezente oasele lungi (fără cubitusul stâng), oasele coxale, claviculele, un fragment din omoplat, coaste, un fragment din sacrum și 20 vertebre.

Toate aceste piese pot fi atribuite unui subiect de sex *masculin* de vârstă *juvenis* (15-16 ani) - judecând după gradul de osificare al oaselor lungi, după aspectul dentiției și după obliterarea suturilor craniene.

Din studiul calotei, rezultă că **neurocraniul** prin raportul dintre lungimea și lățimea sa, poate fi încadrat în categoria mezocrană (78,16). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de "cort". Indicele fronto-transversal al frunții aparține formei sferice (79,03), cel fronto-parietal fiind de tip eurimetop (72,06), fruntea prezentând și sutura metopică. Indicele occipital transversal aparține categoriei largi (80,88), occipitalul fiind mijlociu de bombat. Relieful frontal ca și cel occipital este slab

dezvoltat (glabellar 1, supraorbital 0-1), protuberanța occipitală externă 1). Apofizele mastoide sunt mijlocii ca mărime, iar relieful supramastoidian este slab conturat. Pe sutura lambdoidă există un os "inca" median.

Masivul facial nu ne oferă decât câteva date somatoscopice astfel: bolta palatină are un contur paraboloid, adâncimea sa putând fi considerată ca mijlocie, fosa canină este mijlociu de adâncă (3); apertura piriformă este prevăzută cu șanț prenazal. Profilul vertical al masivului facial se caracterizează prin un mezognatism subnazal.

Mandibula destul de masivă și cu deschidere largă, are ramul orizontal de înălțime mijlocie, un torus moderat, mentonul ușor proeminent și de formă piramidală, ramul vertical fiind larg, scurt și puțin oblic.

Dentiția nu este erodată, molarii trei inferiori și superiori, nu sunt erupți.

Scheletul postcranian este relativ gracil. Femurele sunt stenomere (112,0 și 116,67) cu un pilastru puternic (116,67 și 136,36), dar cu un relief subtrohanterian slab dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme (67,65 și 70,59). Humerusul are impresiile deltoidului puțin evidențiate, nu are perforație olecraniană și se încadrează în categoria eurinrahică (81,82 și 72,73).

Talia prezintă o medie de 166 cm, ceea ce corespunde unei staturi masculine mijlocii.

Tipul antropologic poate fi considerat ca un amestec de elemente mediteranoide și alpine.

Scheletul nr. 26

Este unul dintre cele mai incomplete schelete. Astfel, din scheletul cefalic s-a restaurat un fragment de calotă, care are regiunea frontală, parietalul drept, temporalele incomplete, două fragmente din occipital. Mai sunt prezente două fragmente din bolta palatină, (fragmentul din partea dreaptă aparține zonei cuprinsă între incisivi până la molarii 1, pe când fragmentul stâng corespunde numai zonei molarilor). Mandibula este absentă. Scheletul postcranian este într-o stare avansată de fragmentare, putându-se reîntregi doar humerusul stâng. Mai sunt prezente osul sacrum, fragmente din coxale, coaste, un astragal, un calcaneu, claviculele, un peroneu și 13 vertebre.

Apreciind după gradul de închidere a suturilor craniene, și după aspectul scheletului postcranian, putem spune că acest schelet a aparținut cu probabilitate unei *femei de vârstă matură 40-45 ani*.

Neurocraniul este atât de incomplet, încât nu s-a putut obține nici una din datele biometrice mai importante. Studiul morfologic, ne arată că relieful cranian este slab marcat: glabellar și supraciliar 0-1, relieful occipitalului fiind ceva mai bine marcat. Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4), iar relieful supramastoidian este bine dezvoltat.

Dentiția se rezumă la șase dinți: patru găsiți în alveole pe cele două fragmente de maxilar superior (M1 și P1 din dreapta și M1 și M2 din stânga) și doi dinți izolați (P2

superior drept și C drept). Gradul de abratizare a acestor dinți, este moderat (2-3), fiind mai accentuat la nivelul lui M1.

Scheletul postctanian este foarte incomplet. Humerusul are relieful deltoidian bine dezvoltat, iar prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (100,0).

Statura calculată numai după lungimea humerusului, poate să corespundă unei talii masculine supramijlocii, 169 cm.

Tipul antropologic nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 27

Prezintă o stare defectuoasă de conservare. Craniul este incomplet din el parvenindu-ne un frontal, două mici fragmente din parietal, câteva din occipital, osul temporal stâng, două fragmente din maxilarele superioare, malarul stâng și mandibula (fără ramul vertical stâng). Din scheletul postcranian, am avut la dispoziție câte două diafize din humerus, femur, tibie și câte una din radius și cubitus, de asemeni două coxale, nouă vertebre, omoplat, resturi de coaste, două oase tarsiene (calcaneu + astragal) și două rotule.

A aparținut unei *femei adulte* de cca 20 ani.

Scheletul cefalic fiind incomplet nu s-a pretat unor măsurători, dar ne-a furnizat o serie de date morfoscopice. Astfel, fruntea este sferică (79,84) cu relieful glabelar și supraorbital slab dezvoltat (1-2), apofizele mastoide sunt dezvoltate (4), iar relieful supramastoidian mijlociu. Malarele aveau o dezvoltare mijlocie, apertura piriformă era de tip antropin, fosa canină mediu dezvoltată (3), bolta palatină adâncă și de formă paraboloidă. Mandibula este gracilă, cu un menton ușor proeminent și piramidal, cu gonioane nedevelopate și un torus mijlociu de proeminent.

Dentiția prezintă dinți mari prevăzuți cu un strat de smalț gros și o erodare foarte slabă (I), molarii 3 sunt pe cale de erupere. Nu s-au constatat carii dentare.

Scheletul postcranian este în general deosebit de gracil. Humerusurile sunt asimetrice în privința indicelui de secțiune, osul drept având platibrahie (73,7), iar cel stâng euribrahie (87,5), fapt ce ne determină să credem că subiectul studiat era levoman (stângaci). Femurele sunt platimere (80,77 și 81,48) prevăzute cu un pilastru destul de puternic (119,05), dar cu relieful subtrohanterian abia schițat. Tibiile sunt și ele asimetrice, cea dreaptă fiind mezocnemă (67,74), iar cea stângă euricnemă (73,33).

Scheletul nr. 28

Are partea cefalică incompletă (o calotă fără regiunea parietotemporală stângă, două fragmente din regiunea palatală, molarul stâng și mandibula), în schimb, scheletul postcranian este mai bine conservat putându-se reconstitui majoritatea oaselor lungi (două humerusuri, un radius, un cubitus, două femure, două tibii), la aceasta adăugându-se și

fragmente din omoplat, coaste, șapte vertebre, două calcaneae și un astragal și resturi din metatars.

A aparținut unei *femei mature* de 40-45 ani.

Neurocraniul are indicele cranian situat la limita inferioară a categoriei mezocrane (75,58) și indicii verticali de tip ortocran (61,62) și metriocran (81,54), occipitalul fiind larg (83,08) și destul de bombat. Forma calotei este ovoidă în norma verticală și de "casă" în norma occipitală, relief frontal este slab (1) ca și cel supraorbital (0-1) și occipital (1). Apofizele mastoide sunt mijlociu (3-4) dezvoltate, la fel de moderat fiind dezvoltat și relief supramastoidian.

Masivul facial oferă doar date de ordin morfologic. Astfel, malarele sunt slab dezvoltate, apertura piriformă are o formă antropină, fosa canină nefiind profundă (3). Bolta palatină este puțin adâncă și are o formă paraboloidă.

Mandibula este destul de gracilă, cu un menton butonat și cu un torus slab conturat.

Dentiția prezintă o erodare mai avansată (gr. III-IV) pe maxilarul superior (la nivelul M1 erodarea s-a făcut în plan oblic până aproape de zona inferioară a coletului). Molarii 1 și 2 inferiori din stânga au fost căzuți în timpul vieții. Molarii 3 sunt neerupți pe ambele maxilare.

Scheletul postcranian este în general gracil cu humerusurile platibrahice (72,72 și 73,91) având relief deltoidian dezvoltat. Femurele sunt eurimere (85,71) prevăzute cu un pilastru moderat (104,17) ca și relief subtrohanterian. Ambele tibii sunt euricneme (79,31 - 75,0) și prevăzute cu câte o fațetă suplimentară de articulație pentru astragal.

Statura a fost calculată în bune condițiuni, ea are o medie de 156 cm, aparținând unei staturi feminine mijlocii.

Tipul antropologic ne arată o predominanță de caractere mediteranoide (calotă și schelet postcranian) cu influențe slabe nordice.

Odontopatii. La nivelul molarului 2 inferior stâng, se observă urma unui granulom dentar, fapt care a determinat și căderea dintelui respectiv atins ca și vecinul său (M1) de un grav proces de cariere.

Scheletul nr. 30

Are partea cefalică aproape distrusă din ea putându-se reconstitui doar o parte din regiunea cefalică (maxilar superior, malare și partea anterioară a frontalului). Scheletul postcranian este mai bine conservat putându-se reconstitui două humerusuri, două femure, două tibii, un radius (stâng) și un cubitus (drept), alături de care am dispus pentru studiu și de 14 vertebre, două clavicule, două omoplate, resturi din coaste, sacrum, falange.

A aparținut unei *femei tinere* de 18-20 ani.

Neurocraniul ne permite a face doar aprecieri morfologice. Astfel, relief cranian este nedezvoltat, cel glabelar 2-3, cel supraorbital 1, mastoidian 4, occipital 0.

Masivul facial prezintă un nas hipercamerin (77,42), orbite mezoconci (79,49), malare cu o dezvoltare mijlocie și cu o orientare spre temporal, o apertură piriformă de tip antropin și o fosă canină aproape dreaptă (1).

Dectiția este puțin erodată (gr. I), cu molarii 3 pe cale de erupere și fără nici o carie.

Scheletul postcranian este gracil cu humerusurile euribrahice (82,61) și relief deltoidian marcat, cu femnurele eurimere (87,50 - 82,85) lipsite de pilastru (96,77) și fără relief subtrohanterian dezvoltat și, în fine, cu tibii euricneme (81,08 - 77,78) fără fațete suplimentare de articulație cu astragalul.

Statura, calculată după toate oasele lungi este în medie de 171 cm și aparține unei categorii de talii foarte înalte.

Tipul antropologic: o serie de caractere ale restului din masivul facial și a oaselor lungi pledează pentru prezența unor caractere mediteranoide cu ușoare influențe dinarice.

Osteopații. Pe tibia stângă se observă o îngroșare a periostului (cam la jumătatea diafizei) pe o suprafață de 3,5 x 2,5 cm, care ar putea fi urmarea unei fisuri ale osului vindecat în timp.

Scheletul nr. 31

Este un schelet bine conservat (în special partea posterioară). Partea cefalică este reprezentată prin un "cranium" (cărui îi lipsesc porțiuni din partea stângă a regiunii fronto-temporo-parietală și a feței) și mandibula. Scheletul postcranian cuprinde oasele lungi (cu excepția radiusului și a cubitusului drept), osul sacrum, fragmente mari din oasele coxale, bazipodale, metapodale, coaste și 11 vertebre.

Apreciind după gradul de obliterare a suturilor craniene, după aspectul general al scheletului și după abraziunea dentară, putem preciza că a aparținut unui *bărbat* de vârstă *matură* avansată 50-60 ani.

Neurocraniul văzut în norma verticală este oval-rotund, iar în cea occipitală de tip "casă". Indicele cefalic este mezocran (76,31), cei de înălțime porio-bregmatică și transversal aparțin categoriilor ortocrană (62,10) și metriocrană (81,37). Relieful frontal este moderat (glabellar 2, supraciliar 1). Occipitalul este foarte bombat și aparține, prin indicele său occipital-transversal categoriei largi (79,31), relieful său osos fiind foarte bine conturat (protuberanța externă 4). Apofizele mastoidiene sunt puternice (4), iar relieful supramastoidian este accentuat (4). Pe sutura sagitală semnalăm prezența a două oase wormiene.

Masivul facial are orbitele hipsiconci (86,04); (celelalte măsurători biometrice nu se pot face).

Caracterele morfologice (somatoscopice) indică fose canine mijlociu de adânci, o boltă palatină puțin adâncă și un contur upsiloid, malare mijlociu dezvoltate și cu o poziție temporalizată, apertura piriformă de tip antropin.

Mandibula este robustă cu ramul orizontal înalt, în special în regiunea anterioară, unde sunt prezenți dinții. Mentonul este relativ proeminent, cu contur piramidal. Regiunea goniană este moderat dezvoltată. Ramul vertical mijlociu de înalt și larg, este ușor înclinat, ceea ce pledează pentru o vârstă înaintată.

Dentiția este incompletă, 8 dinți au căzut "in vivo" alveolele fiind pe cale de închidere. Erodarea dentară este diferită, incisivii având un grad redus de erodare spre deosebire de canini și premolari. La nivelul I2, C stâng superior, semnalăm urmele unor procese inflamatorii. Același lucru se observă și la nivelul P1 drept superior. Molarii 3 inferiori nu erau erupți.

Scheletul postcranian, este în general robust, cu relief de inserție a musculaturii destul de puternic. Femurele au pilastru slab (103,70) și sunt asimetrice din punct de vedere a gradului de platimerie: cel drept este platimer (83,33), iar cel stâng este hiperplatimer (73,33). Tibiile după gradul de platicemie aparțin categoriei mezocneme (68,57 și 66,87). Humerusul are impresia deltoizului moderată și aparține categoriei euribrahice (81,82).

Statura este de 166 cm și se încadrează în categoria talii masculine mijlocii.

Tipul antropologic. Restaurarea în condiții nesatisfăcătoare a masivului facial și în absența unor părți de conexiune, face dificilă diagnoza; totuși opinăm pentru un amestec de caractere mediteraneene cu unele influențe protoeuropene.

Scheletul nr. 32

Partea cefalică prezintă o stare mediocră de conservare fiind reprezentată prin o calotă craniană restaurată din numeroase fragmente, jumătatea dreaptă a bolții palatine și o mandibulă. Scheletul postcranian este mai bine conservat având toate oasele lungi (mai puțin cubitusul stâng), oasele coxale, o claviculă, două calcaneu, două astragale, un fragment din omoplat, un fragment din omoplat, un fragment din osul sacrum, bazipodale, metapodale și 22 de vertebre.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă senilă - peste 60 de ani*, apreciere făcută după gradul de închidere a suturilor, după gradul de erodare dentară și după aspectul scheletului postcranian.

Neurocraniul, are forma sferoidă în norma verticală și forma de "bombă" în norma occipitală. Indicele cefalic este mezocran (78,95) cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (62,11 la limita superioară) și tapeinocrană (78,67). Fruntea este înclinată, de formă ovală, indicele fronto-parietal fiind de tip eurimetop (74,67). Relief frontal este moderat (glabellar 2, supraciliar 1-2). Occipitalul mijlociu de bombat, aparține prin indicele său occipital-transversal categoriei mijlocii (77,33), relieful său osos fiind puțin evidențiat (protuberanța externă 1). Apofizele mastoide sunt puternice (4), iar relieful supramastoidian este accentuat.

Mandibula este masivă și foarte largă cu ramul orizontal înalt, cu mentonul de formă piramidală și ușor proeminent, regiunea goniiană este puternic răsfrântă în afară, iar ramul vertical mijlociu de larg și de înalt, el fiind înclinat indicând o vârstă înaintată.

Dentiția din partea dreaptă a maxilarului superior este incompletă, trei dinți fiind căzuți în timpul vieții (I1, I2 și P1). În dreptul molarilor superiori se observă urmele unor procese infecțioase, alveolele având aspect osteoporotic și un început de închidere. Pe mandibulă, dinții sunt foarte erodați în plan oblic spre exterior, unde eroziunea a atins zona coletului. Molarul 1 inferior stâng prezintă urmele unui proces infecțios (probabil granulom).

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt asimetrice astfel: cel drept este hiperplatimer (70,59), iar cel stâng este platimer (84,37). Ele sunt lipsite de pilastru (93,10 și 100,0) și au relieful subtrohanterian moderat. Tibiile cu indicele de platicnemie se încadrează în categoria euricnemă (77,14 și 79,41). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat, este lipsit de perforația olecraniană și prin indicele de secțiune corespunde categoriei euribrahice (91,30 și 100,0).

Talia calculată în bune condițiuni, oferă o medie de 164 cm, ceea ce corespunde unei staturi masculine mijlocii.

Tipul antropologic poate fi considerat ca un complex de caractere mediterano-nordice cu unele influențe dinaro-esteuopoide.

Scheletul nr. 33

Este reprezentat prin resturi ale segmentului cefalic din care s-a putut reconstitui o calotă craniană și din fragmente ale părții postcraniene (clavicule, omoplat, coaste, vertebre).

A aparținut unui *copil* foarte mic (9-12 luni) a cărui sex nu a putut fi stabilit.

Neurocraniul reconstituit cu mare dificultate ne arată că indicele cranian era de tip brahican (81,13), cu fontanela fronto-parietală încă deschisă, oasele calotei fiind foarte subțiri.

Dentiția lipsește în întregime.

Scheletul nr. 34

Acest schelet ne-a parvenit sub formă fragmentară și incompletă. Din calota craniană s-au identificat fragmente din frontal, din parietale și din temporalul stâng, partea postcefalică a scheletului lipsind complet.

Vârsta individului căruia i-a aparținut acest schelet este *infans I* (probabil 2-3 ani), ea fiind determinată cu multă probabilitate doar după grosimea oaselor frontale și parietale; lipsa dentiției îngreunând mult aprecierea vârstei.

Scheletul nr. 35

Este format din fragmente mici din neurocraniu (ce nu se pot reconstitui), maxilarul superior stâng și mandibula; din scheletul corporal am avut la dispoziție diafizele unor oase lungi (două femure, două tibii, două humerusuri și un cubitus) și fragmente din coxale, omoplate, clavicule, vertebre și coaste.

A aparținut unui *copil infans I* de cca. 2-3 ani cu sexul probabil feminin.

Dentiția temporală este complet eruptă, iar mugurele molarului unu definitiv, are o mărime după care se poate stabili vârsta individului.

Scheletul nr. 36

Este relativ bine conservat, din oasele regiunii cefalice putându-se reconstitui un “cranium” (cărui îi lipsește regiunea bazală și partea stângă a masivului facial). Partea postcefalică a scheletului este constituită din un humerus întreg, două femure (reconstituite), două oase coxale, două clavicule, 20 de vertebre, un astragal, resturi de coaste și falange.

A aparținut cu siguranță unui *bărbat matur* cu vârsta cuprinsă între 40-45 ani.

Neurocraniul are o formă ovoidă privit din norma verticală, de “casă” privit din norma occipitală și un indice cranian de tip doliocran (74,73). Indicii verticali (stabiliți după distanța dintre porion și bregma) sunt ortocran (61,54) și metriocran (82,35), iar fruntea sferică (78,51) și eurimetopă (69,85). Occipitalul este mijlociu de bombat și larg (80,88) cu două oase mici wormiene pe sutura lambdoidă. Relieful în general al craniului este nedevelopat sau uneori chiar șters (glabellar 2, supraorbital 1-2, occipital 0-1, mastoidian 3).

Masivul facial este mezen (50,71), cu orbita mezoconică (78,57) și nasul mezin (48,15). Malarele sunt mijlocii ca dezvoltare și orientare într-un plan spre temporal; bolta palatină are o formă upsiloidă, fiind puțin adâncă din cauza căderii dinților jugali și a resorbției marginilor alveolare. Apertura piriformă are o fosă prenazală evidentă, iar fosa canină o adâncime mijlocie.

Mandibula este gracilă, cu un ram orizontal înalt, cu regiunea mentonieră bine conturată sub forma unui triunghi, cu gonioanele ușor răsfrânte în afară și cu un torus mandibular slab reprezentat.

Dentiția prezintă 11 dinți căzuți din timpul vieții ce aparțin regiunii jugale a maxilarelor (10 molari și un premolar), dinții prezenți sunt destul de erodați (gr. III-IV) având dimensiuni mijlocii sau normale.

Scheletul postcranian mijlociu de robust prezintă un humerus cu o accentuată euribrahie (95,65), relief deltoidian marcat și o perforație olecraniană, femure lipsite de pilastru (83,87), dar hiperplatimere (66,67 - 61,11) cu relieful subtrohanterian moderat.

Statura, aparține unei categorii masculine supramijlocii, ea fiind de 169 cm.

Tipul antropologic prezintă evidente caractere mediteranoide.

Osteopații. Semnalăm formațiuni exostotice pe toate cele cinci vertebre lombare, ca urmare a unor probabile suferințe reumatismale.

Scheletul nr. 37

Prezintă o conservare destul de mulțumitoare. Din craniu ne-au parvenit aproape toate oasele (frontal, parietal, occipital, temporal stâng, maxilar superior și malar drept, mandibula), dar nu s-a putut reconstitui nici măcar o calotă din cauza deformării post-mortem a oaselor foarte subțiri. Din restul scheletului s-au păstrat diafizele a două humerusuri, un cubitus, două femure, două tibii și resturi din oasele coxale, omoplate, vertebre, coaste.

A aparținut unui *copil mic (infans I)* de cca. 12-18 luni, vârsta fiind apreciată după erupția dentiției de lapte și în special a caninilor inferiori, sexul putând fi cel feminin (?).

Scheletul nr. 38

Este un schelet incomplet, deoarece nu ne-a parvenit partea postcraniană. Din scheletul cefalic s-a putut restaura un "cranium" (craniul plus mandibula).

Acest schelet a aparținut unui *bărbat* de vârstă *matură* 40-45 ani, apreciind după gradul de închidere al suturilor craniene și după gradul de eroziune dentară.

Neurocraniul prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa poate fi încadrat în categoria doliocrană (74,74). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de "cort". Indicii de înălțime porio-bregmatică, longitudinal și transversal, aparțin categoriilor hipsicrană (67,37) și ortocrană (91,14). Indicele frontal-transversal aparține formei ovoide, cel frontal-parietal fiind de tip eurimetop (76,06). Indicele occipital-transversal aparține categoriei largi (80,99), occipitalul fiind mijlociu de bombat. Relieful frontal ca și cel occipital este moderat dezvoltat: glabelar 2-3, supraorbital 2, protuberanța occipitală 2. Apofizele mastoide sunt mari (5), dar relieful supramastoidian este slab marcat.

Masivul facial prin dimensiunile sale (lungime și lărgime) realizează un indice facial total de tip mezoprosop (86,11), cel superior fiind mezen (54,17 la limita superioară a categoriei). Orbitale sunt de tip mezoconc (80,95), iar nasul mezin (47,37 la limita inferioară a categoriei) și are apertură piriformă de tip antropin. Masivul facial prin indicele cranio-facial transversal, corespunde categoriei macropside (101,41). Malarele sunt mijlociu dezvoltate și au o dispoziție mijlociu temporalizată. Fosa canină este mijlociu de adâncă (3). Bolta palatină oferă un contur paraboloid, adâncimea sa poate fi considerată ca mijlocie.

Mandibula de masivitate mijlocie, prezintă un menton ușor proeminent și de formă piramidală. Ramul orizontal este înalt, pe când cel vertical este scurt și larg. Regiunea goniană este slab marcată.

Dentiția este incompletă (opt dinți fiind căzuți în timpul vieții) și prezintă o erodare mai accentuată pe maxilarul superior în plan oblic spre partea linguală la nivelul C și Pm ajungându-se până la canalul dentar.

Scheletul postcranian este absent.

Odontopații. La nivelul molarului 1 inferior drept se observă urmele unui proces infecțios (granulom), iar Pm₂ superior drept se prezintă sub forma unui rest radicular.

Tipul antropologic aparține prin numeroase elemente celui cromagnoid la care se adaugă unele influențe nordoide, corespunzând unui complex proto-nordic.

Scheletul nr. 39

Acest schelet este foarte incomplet. Partea cefalică lipsește. Din scheletul postcranian sunt prezente următoarele oase și anume: o diafiză a femurului stâng, o diafiză a tibiei stângi, o diafiză a peroneului stâng și un mic fragment din diafiza peroneului drept.

Apreciind după lungimea diafizelor oaselor lungi putem preciza că acest schelet a aparținut unui *copil de 0-1 an (infans I)*, cu sexul nedeterminabil.

Scheletul nr. 40

Acest schelet este relativ bine conservat. Partea cefalică este reprezentată printr-un "cranium" din care lipsește malarul drept și arcada zigomatică dreaptă. Scheletul postcranian este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi, un coxal, osul sacrum, fragmente din clavicule, omoplatul, corpuri vertebrale și din peroneu.

Apreciind după gradul de erodare dentară și după gradul de închidere a suturilor craniene, putem preciza că acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură de 30 ani*.

Neurocraniul este de formă ovoidă în norma verticală și de "bombă" în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (74,45). Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (76,85) și acrocrană (102,19), iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin tot categoriilor hipsicrană (66,85) și acrocrană (89,78). Fruntea este de formă ușor ovală și are indicele fronto-parietal de tip eurimetop (69,34). Relieful frontal este puțin evidențiat (glabellar 0-1, supraorbital 1). Occipitalul este foarte bombat, aparținând prin indicele său occipital-transversal, categoriei mijlocii (76,64), relieful său osos fiind șters (0). Apofizele mastoide sunt distruse, iar relieful supramastoidian este slab marcat.

Masivul facial. Indicele facial total este de tip hiperleptoprosop (98,39), iar indicele facial superior aparține categoriei leptene (58,06). Orbitalele sunt hipsiconci (89,74), iar indicele nazal este mezin (50,0), nasul având apertură piriformă de tip antropin. Fosa canină nu este profundă (2). Malarele sunt mari și au o dispoziție intermediară. Bolta palatină este adâncă și de formă paraboloidă.

Mandibula este robustă, cu un menton proeminent și de formă piramidală. Regiunea goniană este slab dezvoltată, iar ramul vertical este scurt și larg.

Dentiția prezintă un grad de erodare slabă (gr. I-II). Molarii trei sunt erupți. La nivelul M2 inferior stâng semnalăm urmele unui proces infecțios, peretele alveolar fiind distrus.

Scheletul postcranian destul de incomplet, prezintă femurele platimere (75,76) și 76,47), lipsite de pilastru și cu relief subtrohanterian accentuat (creastă, fosă și o schiță de trohanter III). Tibiile prin indicele de platicnemie aparțin categoriei mezocneme (69,70 și 70,59). Humerusul are relieful deltoidian marcat și prin indicele său de secțiune aparține categoriei platibrahice (77,27 și 76,19).

Statura calculată numai după lungimea femurelor, corespunde unei talii feminine mari 161 cm.

Tipul antropologic este cel nordic, cu unele elemente mediteranoide.

Scheletul nr. 41

Acest schelet este deteriorat și incomplet. Partea cefalică este reprezentată prin fragmente din frontal, parietale și occipital, (care nu au putut fi reunite într-o calotă craniană, din cauza unor mari discontinuități), și din două fragmente din mandibulă. Scheletul postcranian cuprinde: humerusul stâng, cele două femure, tibia dreaptă, fragmente din: coxale, clavicule, omoplat, calcaneu, 19 corpuri vertebrale, bazipodale și metapodale.

A aparținut unui subiect de sex masculin și de *vârstă matură* de 35 ani.

Neurocraniul fiind reprezentat numai prin fragmente osoase, nu se pretează la o cercetare biometrică, morfologic însă, se pot preciza unele caracteristici. Astfel, relieful cranian este moderat (glabellar 2, supraorbital 1-2, protuberanța occipitală 1), apofizele mastoide sunt puternice (5), iar relieful supramastoidian este bine dezvoltat.

Mandibula este robustă și are mentonul ușor proeminent și de formă piramidală. Ramul orizontal este înalt, gonioanele sunt mijlociu dezvoltate, iar torusul mandibular este slab dezvoltat.

Dentiția prezintă numai la nivelul mandibulei, are un grad de erodare slabă (2). Dinții sunt mărunți, dar au smalțul gros. Molarul unu stâng prezintă o carie de colet de gradul II.

Scheletul postcranian este robust, oasele sunt masive cu relieful de inserție al musculaturii destul de puternic. Femurele sunt asimetrice după indicele de platimerie, cel drept este hiperplatimer (70,59), iar cel stâng este platimer (77,52). Ele sunt lipsite de pilastru (93,10 și 89,65), dar cu relieful subtrohanterian puternic marcat (fosă și creastă). Tibia este mezocnemă (64,71) cu o fațetă suplimentară de articulație al astragalului. Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat și aparține categoriei euribrahice.

Statura calculată după lungimea femurelor și a tibiei (după cele trei metode), oferă o medie de 167 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Osteopații. Ultima vertebră lombară este sudată la osul sacrum (sacralizarea ultimei lombare) formând corp comun cu aceasta.

Scheletul nr. 42

Este reprezentat printr-un "cranium" bine conservat, care s-a putut restaura aproape complet (cu excepția regiunii bazale și a arcadei zigomatice drepte), mandibula întreagă și scheletul postcranian care include în inventarul său osos două humerusuri, două radiusuri, cubitusul stâng complet și resturi din cel drept, două peronee, două astragale, un calcaneu, falange, două oase coxale, osul sacrum, două fragmente de omoplat, clavicule, fragmente de coaste și vertebre din care patru cervicale, 12 dorsale, 5 lombare.

Scheletul aparține probabil unui *bărbat* de vârstă *matură* (35-40 ani).

Neurocraniul este de formă ovală în norma verticală și de "cort" în cea occipitală. Occipitalul este foarte bombat. Indicele cefalic este de tip doliocran (74,31). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (4) și cu un relief mastoidian moderat. Înălțimea porioibregmatică raportată la diametrul longitudinal și transversal al craniului conduce la indici de categorie hipsicrană (75,02) și respectiv acrocrană (87,50). Fruntea este ovală (80,86) și metriometopă (68,38) prezentând un relief glabelar relativ slab (2) și arcade supraciliare slabe (0-1). Fața este de tip eurien (46,72), cu orbite cameconci (69,04) și nasul de tip leptorin (43,47), prezentând apertura piriformă antropină și o spină nazală slab dezvoltată (2). Raportând lărgimea maximă a feței la lărgimea craniului, ea apare de tip micropsid (89,70) ceea ce concordă și cu lărgimea mică a malarelor care au poziție temporalizată și o fosă canină bine conturată (3). Bolta palatină prezintă o formă paraboloidă și o adâncime mijlocie.

Mandibula moderată ca masivitate cu ramul orizontal jos spre mijlociu, prezintă un torus slab dezvoltat, un menton butonat, gonioane dezvoltate și răsfrânte și un ram vertical scurt și mijlociu de larg.

Dentiția este prezentă în mare parte, din timpul vieții fiind căzuți doi dinți (P2 drept de pe maxilar și M1 drept de pe mandibulă). Erodarea dinților este mijlocie (gr. III) la nivelul Pm și M1, și ceva mai slabă (gr. II) pentru celelalte grupe de dinți. Merită subliniat faptul că în ceea ce privește mărimea molarilor ordinea descrescătoare a lor se prezintă după cum urmează: M3> M2>M1!, situația inversă față de majoritatea cazurilor.

Scheletul poscranian este reprezentat prin fragmente osoase (afară de trei oase lungi-humerus, radius și cubitus din partea stângă. Humerusul prezintă un indice de aplatizare de tip euribrahic (88,23 pentru cel drept și 82,35 pentru cel stâng) și un relief slab.

Statura se încadrează în categoria taliilor masculine submijlocii (151 cm).

Tipul antropologic este mediteranoid cu ușoare elemente protoeuropoide.

Osteopații și odontopații. Semnalăm ușoare deformări osoase la nivelul humerusului stâng și la nivelul a două vertebre lombare care prezintă ușoare exostoze, urmări a unor afecțiuni reumatismale.

În ceea ce privește odontopatiile, la nivelul P2 de pe maxilarul drept și M1 inferior alveolele apar aproape complet obturate ca urmare a pierderilor de dinți “in vivo”, iar molarul drept de pe maxilar prezintă o carie de gr. IV cu granulom și distrugerea peretelui alveolar extern.

Scheletul nr. 43

Materialul osos provenit de la acest schelet este reprezentat printr-un “calvarium” (craniu fără mandibulă) restaurat din fragmente mari, împreună cu masivul facial. Lipsește baza craniului și o porțiune din occipital. Partea postcraniană este incompletă, din oasele lungi lipsind oasele membrului superior stâng. Mai sunt prezente câteva coaste, calcaneu, fragmente de omoplat, o rotulă și șase vertebre.

Scheletul a aparținut unui *bărbat matur de 45 ani*.

Neurocraniul prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa poate fi încadrat în categoria doliocrană (72,39). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de “cort”. Indicii de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (60,42) și metriocrană (83,45). Fruntea este sferică și eurimetopă (70,50). Occipitalul este bombat și larg (84,17). Relieful cranian este slab marcat (glabellar 2, supraorbital 1, protuberanța occipitală 0-1). Apofizele sunt voluminoase (5) relieful supramastoidian fiind marcat. Nu sunt prezente oase wormiene.

Masivul facial. Indicele facial total nu a putut fi calculat deoarece lipsește mandibula. Indicele facial superior este de tip mezen (53,38), orbitele sunt mezoconci (82,22), nasul este leptorin (46,43 la limita superioară a categoriei). Caracterele morfologice indică fose canine puțin adânci, o boltă palatină mijlociu de adâncă cu un contur upsiloid, malare dezvoltate și o dispoziție intermediară, o apertură piriformă cu o fosă prenazală.

Dentiția reprezentată numai prin câțiva dinți găsiți în alveolele maxilarului superior, prezintă un grad slab de erodare. De remarcă faptul că M3 nu erau încă erupți. La nivelul M1 drept semnalăm urmele unui proces infecțios (granulom).

Scheletul postcefalic prezintă relieful de inserție a musculaturii slab marcat. Femurele sunt asimetrice în ceea ce privește platimeria astfel: cel drept eurimer (86,36), iar cel stâng platimer (82,60). Pilastrul este bine dezvoltat (110,53). Tibiile sunt mezocneme (68,0 și 65,38). Humerusul prin indicele său de secțiune aparține categoriei platibrahice.

Tipul antropologic este mediteranoid cu caractere dinaroide.

Scheletul nr. 45

Acest schelet de copil este reprezentat prin câteva fragmente din oasele neurocraniului care nu se pretează la restaurare, două fragmente din maxilarul superior, două fragmente din mandibulă, precum și din câteva diafize ale oaselor lungi, fragmente din coaste și 12 vertebre.

Dentiția de lapte este complet eruptă, iar dentiția definitivă, sunt pe cale de erupere I1 și M1 superiori și inferiori.

Apresiasi după aspectul scheletului postcranian și după gradul de erodare dentară, scheletul a aparținut unui *copil de 5-6 ani (infans I)*, a cărui sex nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 46

Incomparabil mai bine conservat decât alte schelete, este reprezentat printr-un “cranium” bine conservat și un schelet postcranian relativ bine păstrat, fiind prezente majoritatea oaselor lungi (doar cubitusul stâng și tibiile sunt incomplete), oasele coxale, sacrumul, claviculele, 15 vertebre, bazipodale și metapodale.

Apresiasi după robusticitatea generală a scheletului și ținând cont de gradul accentuat de erodare dentară, cât și de gradul de închidere a suturilor craniene, putem afirma cu certitudine că acest schelet a aparținut unui *bărbat matur de 50-55 ani*.

Neurocraniul. Raportul dintre diametrul; transversal și cel longitudinal, imprimă indicelui cefalic un caracter de doliocranie (74,86). Din punct de vedere al înălțimilor bazio-bregmatice și porio-bregmatice, raportarea lor la lungimea neurocraniului dă indici care se situează în aceeași categorie hipsicrană (77,59 și 65,03), iar raportarea la dimensiunea transversală dă indici care aparțin categoriei acrocrană (103,65 și respectiv 86,86). Fruntea este sferică și stenometopă (64,96), relieful glabelar și cel supraorbital sunt slab conturate (glabelar 1, supraorbital 1). Occipitalul este larg și foarte bombat, prezentând o protuberanță externă slab marcată (1). Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate (3), relieful supramastoidian putând fi considerat moderat. Forma neurocraniului privit în norma verticală este “ovoidă” iar în cea occipitală de “casă”. Nu sunt prezente oase wormiene.

Masivul facial se caracterizează printr-un indice facial total de tip leptoprosop (91,80), cel superior fiind lepten (57,27). Indicele orbital este de tip mezoconc (79,48), iar cel nazal este mezin (49,06). Masivul facial este de tip micropsid (89,05). Malarele mijlociu dezvoltate, prezintă o dispoziție frontalizată, fosa canină este puțin adâncă (2). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină mijlociu de adâncă oferă un contur upsiloid convergent.

Mandibula relativ gracilă, prezintă un menton proeminent cu contur piramidal, un torus mandibular slab dezvoltat și gonioane ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este larg, dar de înălțime mijlocie.

Dentiția pare să fi fost intactă în timpul vieții (cu excepția M2 și M3 superiori din partea dreaptă) și prezintă o erodare destul de accentuată (3) în special la nivelul dinților jugali. La nivelul M2 și M3 superiori din partea dreaptă se observă urmele unui proces infecțios (granulom), peretele alveolar fiind foarte distrus, alveolele nefiind complet închise, ceea ce ne indică că au căzut cu puțin timp înainte de deces.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt platimere (83,33) și asimetrice în ceea ce privește pilastrul - cel drept are pilastrul dezvoltat (111,53) pe când cel stâng este lipsit de pilastru. Relieful subtrohanterian este mijlociu dezvoltat (fosă și creastă). Tibiile aparțin categoriei platicneme (61,11) și sunt lipsite de fațete suplimentare de articulație cu astragalul. Humerusul aparține categoriei euribrahice, avînd relieful deltoidian dezvoltat.

Statura este înaltă, 170 cm.

Tipul antropologic corespunzător caracterelor metrice și morfologice ar indica prezența unor caractere dominante nordoide la care se adaugă și unele elemente protoeuropoide.

Osteopații. La nivelul vertebrelor dorsale și lombare semnalăm prezența unor exofite osoase; de remarcat sacralizarea ultimei vertebre lombare.

Scheletul nr. 47

Din resturile cefalice ale acestui schelet s-a putut reconstitui o calotă craniană (fără regiunea sa bazală) și o parte din masivul facial (regiunea maxilo-orbitală dreaptă) împreună cu mandibula. Partea postcraniană a scheletului este reprezentată prin diafize ale unor oase lungi (două humerusuri, un radius, un cubitus, două femure și două tibii) neosificate cu capetele epifizare. Alături de acestea mai sunt și fragmente din corpuri vertebrale, coaste și din metatars.

A aparținut unui *adolescent (juvenis)* de aproximativ 15-16 ani cu sexul probabil feminin.

Neurocraniul are forma unui ovoid-scurt văzut din norma verticală și de "casă" văzut din spate, cu indicele cefalic la limita inferioară a categoriei brahocrane (80,92), cu indici porio-bregmatici longitudinal și transversal aparținînd categoriei camecrane (57,22) și tapeinocrane (71,42). Fruntea este sferică (79,03) și eurimetopă (70,0) cu relieful complet redus (0). Occipitalul are o formă bombată fiind mijlociu de larg (72,14).

Masivul facial prezintă o orbită (cea dreaptă) hipercamerină (68,29), malare mijlociu de dezvoltate, o fosă canină mijlociu de profundă (3) și o apertură piriformă de tip antropin.

Dentiția este neerodată (gr. I), molarii 3 inferiori și superiori se prezintă sub forma unor muguri aflați într-un stadiu incipient de erupere (criteriu de determinare a vârstei individului) peretele maxilar fiind ușor străpuns de tuberculi molarilor.

Scheletul postcranian este foarte gracil. Humerusul are indicele de secțiune de tip euribrahic (83,33) și un relief deltoidian moderat. Femurele sunt platimere (77,78- 85,19)

cu un pilastru slab sau moderat (100,0-104,35) și cu relief subtrohanterian ușor marcat. Ambele tibii sunt mezocneme (66,67).

Statura nu poate fi calculată.

Tipul antropologic nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 48

Acest schelet a aparținut unui *copil de 3-6 luni (infans I)* cu sexul indeterminabil.

Din partea cefalică sunt prezente doar câteva oase foarte subțiri și mandibula iar din partea postcefalică numai 3 coaste și 1 claviculă. Dentiția de lapte completă, găsită sub formă de muguri dentari pe cale de erupere, numai la nivelul mandibulei, ne-a permis să stabilim vârsta acestui subiect.

Scheletul nr. 49

Acest schelet se prezintă într-o stare bună de conservare. Partea cefalică este reprezentată printr-un "cranium" bine păstrat (căruia îi lipsește doar baza). Din scheletul postcranian sunt prezente oasele lungi în totalitate, oasele coxale, un omoplat, osul sacrum, bazipodale, metapodale și 4 vertebre.

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și ale bazinului au permis o bună precizare a sexului și a vârstei subiectului, care era o *femeie matură* de 50-55 ani.

Neurocraniul privit în norma verticală oferă un contur ovoid iar în cea occipitală de "cort". Indicele cefalic este doliocran (73,86), cei de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor ortocrană (62,50 la limita superioară) și metriocrană (84,62). Fruntea de formă sferică, are indicele fronto-parietal de tip stenometop (65,38). Relief frontal este slab (glabellar 1, supraorbital 1). Occipitalul mijlociu de bombat, aparține prin indicele său occipital-transversal, categoriei largi (83,85), relieful său osos fiind șters (protuberanța occipitală 0). Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate (3) iar relieful supramastoidian este slab marcat. Pe sutura lambdoidă semnalăm prezența a 6 oase wormiene.

Masivul facial prin dimensiunile sale (lungime și lărgime) realizează un indice facial total de tip leptoprosop (92,62) cel superior fiind lepten (57,37). Orbitale sunt de tip mezoconc (82,93). Apertura piriformă este de tip antropin. Malarele, mijlocii ca dezvoltare, prezintă o dispoziție temporalizată. Fosa canină este adâncă (4), bolta palatină fiind mijlociu de adâncă și are un contur paraboloid. Masivul facial aparține categoriei mezopside (93,85 la limita inferioară).

Mandibula, gracilă, are mentonul ușor proeminent și butonat, ramul orizontal mijlociu de înalt, torusul mandibular slab dezvoltat, regiunea goniană ușor răsfrântă în afară și ramul scurt și de lărgime mijlocie.

Dentiția este incompletă, în timpul vieții au căzut M2 superior din partea stângă, alveolele fiind obliterate, Pm2 și M2 drept inferiori, 11 dinți au căzut post-mortem. Molarii 3 sunt erupți.

Scheletul postcranian este gracil, relieful de inserție a musculaturii fiind puțin marcat. Femurele sunt hiperplatimere (70,0 și 72,41) și lipsite de pilastru (96,15 și 100,0). Tibiile sunt mezocneme (76,74 și 70,0) și lipsite de suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul are impresiile deltoidului mijlociu dezvoltate, nu are perforație olecraniană și aparține categoriei euribrahice.

Statura, calculată în bune condiții, corespunde unei categorii feminine supramijlocii, de 158 cm.

Odontopatiile sunt exprimate prin următoarele afecțiuni: la nivelul maxilarului superior M2 și M3 dreapta, prezintă alveolele reduse, cu aspect osteoporotic, datorate unui proces infecțios, în urma căruia cele două malare au o alveolă comună; la nivelul mandibulei, M3 drept prezintă o carie de coroană de gradul 4 (jumătate din dinte fiind distrus), I2 prezintă la baza lui urmele unui mic granulom, M1 stâng prezintă o carie de colet de gradul 2, iar M2 din aceeași parte, are o carie de gradul 4.

Tipul antropologic este mediteranoid cu nuanțe nordoide.

Scheletul nr. 50

Acest schelet este incomplet, deoarece îi lipsește partea postcraniană. Din scheletul cefalic este prezentă o calotă craniană incompletă, fără partea posterioară a occipitalului și fără temporale. Din masivul facial este prezent un fragment din jumătatea stângă a bolții palatine (regiunea molarilor). Mandibula este reprezentată doar printr-un fragment din ramul vertical stâng (regiunea M2 și M3).

Aceste resturi osoase au aparținut probabil unui subiect de sex *masculin* de vârstă *matură avansată 60 de ani* (apreciind după închiderea suturilor craniene). Asupra caracteristicilor biometrice ale scheletului cefalic nu putem preciza decât că fruntea prin indicele său fronta-transversal, aparține formei ovale (81,67). Morfoscopic se poate caracteriza relieful frontal, care este moderat dezvoltat (glabellar 3, supraorbital 1). Forma neurocraniului în norma verticală este ovoidă iar în cea occipitală de "bombă". Fragmentul de mandibulă ne indică un torus mandibular dezvoltat, un ram vertical scurt și larg și ușor înclinat, cu gonionul răsfrânt în afară.

Dentiția se rezumă la 3 molari superiori din partea stângă, care prezintă o erodare puțin avansată (gradul 2). Nu sunt prezente carii dentare.

Scheletul nr. 51

Partea cefalică a acestui schelet este defectuos conservată și incompletă, fiind reprezentată prin un fragment mare de frontal, un fragment din parietalul drept, un fragment din temporalul drept, un fragment din occipital, un fragment din maxilarul

superior drept și malarul stâng. Scheletul postcranian este mai bine conservat, fiind prezente toate oasele lungi, coxalele, două omoplate, osul sacrum, coaste, o claviculă, un calcaneu și 16 vertebre.

Apreciind după gracilitatea oaselor lungi, după gradul de obliterare a suturilor, putem preciza că a aparținut unui subiect *feminin de vârstă matură (30-35 ani)*.

Asupra *neurocraniului* nu se pot face decât câteva precizări de ordin morfoscopic și anume: relieful frontal este moderat (glabellar 3, supraorbital 1-2), cel occipital este șters (0). Malarele sunt înguste iar occipitalul este mijlociu de bombat. Dentiția se rezumă la M1 și M2 superiori din partea dreaptă, cu o erodare slabă.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (81,2 și 75,00), lipsite de pilastru (89,28 și 92,59) și cu un relief subtrohanterian slab. Tibiile sunt mezocneme (68,25 și 69,69) și nu au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul lipsit de perforație olecraniană are relieful deltoidian puțin evidențiat iar prin indicele său de secțiune este de tip euribrahic (89,47 și 100,0).

Statura este de 160 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mari.

Scheletul nr. 52

Acest schelet este defectuos conservat și incomplet. Astfel din partea cefalică ne-au parvenit doar fragmente din neurocraniu ce nu se pot reconstitui, un fragment din maxilarul superior stâng și mandibula fără ramul vertical stâng. Partea postcraniană este mai bine conservată fiind prezente toate oasele lungi, mai mult sau mai puțin complete, 2 clavicule, un astragal, un calcaneu și fragmente din coxale, sacrum, corpuri vertebrale și coaste.

Sexul subiectului este cu siguranță *feminin* iar *vârsta matură (50-55 ani)*.

Neurocraniul fiind incomplet și fragmentat, nu se poate preta la o cercetare biometrică, morfologic însă, se pot preciza unele caracteristici. Astfel, relieful frontal este moderat (glabellar 2, supraorbital 1), apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate, iar relieful supramastoidian este slab. Apertura piriformă este de tip antropin. Malarele sunt înguste iar fosa canină este adâncă (4). Bolta palatină este puțin adâncă.

Mandibula este gracilă, cu mentonul proeminent și de formă piramidală. Gonioanele sunt dezvoltate, la fel și torusul mandibular.

Dentiția prezintă multe căderi de dinți din timpul vieții (7) și are o erodare avansată, gradul 4-5. Dinții sunt mărunți și au smalțul gros.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (75,86 și 77,42) cu un pilastru slab (104,0 și 100,0) și cu un relief subtrohanterian puțin evidențiat. Tibiile sunt mezocneme (67,74) și nu au fațete suplimentare de articulație cu astragalul. Humerusul prezintă relieful deltoidian mijlociu, este lipsit de perforație olecraniană iar prin indicele de secțiune, aparține categoriei euribrahice (80,0 și 78,95).

Statura calculată după lungimea femurului, humerusului și a radiusului, oferă o medie de 150 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine submijlocii.

Osteopații și odontopații. Vertebrele lombare prezintă exostoze de forma unor ciocuri osoase. Caninul stâng superior și cel inferior are câte o carie de colet de gradul 2. Premolarul (Pm1) stâng inferior prezintă o carie de colet de gradul 1. Semnalăm că dentiția prezintă urmele unui proces incipient de parodontoză.

Tipul antropologic nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 53

Scheletul cranian este reprezentat de o porțiune din regiunea fronto-parietală, un fragment de frontal, un fragment din regiunea bazală, două fragmente din bolta palatină și mandibula completă. Scheletul postcranian include în inventarul său 2 femure, 2 radiusuri, 2 cubitusuri (stângul incomplet), un humerus, 1 tibie fără treimea inferioară, 2 clavicule, un calcaneu, un astragal, 7 vertebre din care: 2 cervicale, 3 dorsale și 2 lombare și fragmente din coxal, coaste și metapodale.

Scheletul aparține probabil unei *femei tinere (30-35 ani)*.

Neurocraniul, prin fragmentele oferite ne indică o frunte cu sutura metopică prezentă și cu un relief slab (glabellar 1, supraglabellar 1-2). Apofizele mastoide sunt scurte, dar largi (3-4) și cu un relief osos slab dezvoltat.

Mandibula oferă o oarecare masivitate, cu ramul orizontal mijlociu ca înălțime, cu un menton butonat slab pronunțat, gonioanele slabe, ramul vertical ușor înclinat, scurt și mijlociu de larg.

Dentiția. De pe maxilarul superior este prezent izolat doar molarul drept M1 iar de pe mandibulă lipsește din timpul vieții incisivul central drept și post-mortem M1, M2 și M3 stâng. În general dinții prezenți pe mandibulă prezintă un grad foarte slab de erodare.

Scheletul postcranian prin oasele și fragmentele prezente, indică o oarecare gracilitate. Humerusul stâng prezintă un relief deltoidian relativ dezvoltat, fără perforație olecraniană. Indicele de secțiune al humerusului ne indică o aplatizare de tip euribrahic (88,9). Femurele sunt simetrice din punct de vedere al gradului de aplatizare, ambele fiind platimere (75,86 pentru cel drept și 76,67 pentru cel stâng) și cu un pilastru slab dezvoltat. Fosa și creasta subtrohanteriană sunt relativ dezvoltate, trohanterul 3 fiind abia schișat. Fragmentul de tibie dreaptă ne indică o aplatizare de tip euricnem (71,43) tibia fiind lipsită de fațete suplimentare.

Statura, calculată prin cele 3 metode în funcție de lungimea humerusului, radiusului și celor 2 femure, înscrie o valoare medie de 153 cm, ceea ce corespunde unei staturi feminine mijlocii.

Tipul antropologic nu a putut fi stabilit.

Osteopații și odontopații. Osteopatiile sunt absente. În cadrul odontopațiilor remarcăm pe mandibulă prezența cariilor de colet de gradul II, la nivelul lui M1 drept și

de gradul III, la nivelul lui M3 drept, M2 drept care este căzut “in vivo” prezentînd marginea alveolară joasă și retrasă. Pe partea stîngă a mandibulei semnalăm un rest radicular la nivelul lui P1 iar la nivelul molarilor M1 și M2 (M3 pare să nu fie erupt) se pot observa urmele unor procese infecțioase cu distrugerea peretelui alveolar atît spre partea vestibulară cît și spre cea linguală alveolele prezentînd aici un aspect osteoporotic cu slab început de închidere (probabil au mai fost niște resturi radiculare care au căzut post-mortem).

Scheletul nr. 54

Este reprezentat printr-un “cranium” restaurat din fragmente mari (cu posibilități de continuitate la nivelul regiunii pario-temporale drepte, a arcadelor zigomatice și aripilor nazale), la care se adaugă mandibula completă și prin scheletul postcranian care cuprinde: 2 humerusuri, 1 radius stîng, 2 femure, 2 tibii, osul sacrum întreg, 2 coxale, 20 coaste din care 10 dorsale, 5 lombare și 5 sacrale, 1 calcaneu și 2 astragale.

El a aparținut unei *femei de vîrstă matură (45-50 ani)*.

Neurocraniul este de formă ovoidală în norma verticală și de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic prin valoarea sa (77,42) indică apartenența sa în categoria mezocrană. Înălțimea bazio-bregmatică și porio-bregmatică, raportată la diametrul longitudinal, dă indici de categorie ortocrană (73,18 și respectiv 60,75) iar la diametrul transversal indici de categorie metriocrană (94,44) și respectiv tapeinocrană (78,34). Fruntea este de formă sferică (79,51) și metriometopă (67,36) cu un relief glabelar și supraciliar slab dezvoltat (1-2 și respectiv 0-1). Occipitalul este mijlociu de bombat, larg (80,56) și cu protuberanța slab dezvoltată (1). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (3) dar cu relief slab.

Fața este mezoprosopă după indicele facial total (88,00) și mezenă după indicele facial superior (51,20), cu orbite mezoconci (78,05). Indicele cranio-facial transversal încadrează fața în categoria micropsidă (86,81). Lărgimea malarelor este relativ mică și cu dispoziție temporalizată. Apertura piriformă este de tip antropin, spina nazală slab reliefată (1) iar fosa canină de profunzime mijlocie (2-3). Bolta palatină este de formă parabolică și mijlocie ca adîncime.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, mentonul ușor proeeminent și butonat, cu un torus mandibular destul de accentuat. Ramul vertical este scurt, mijlociu de larg și destul de înclinat, ceea ce indică vîrsta ușor înaintată.

Dentiția prezintă un grad de erodare destul de avansat (IV) mai ales la nivelul dinților jugali și mai accentuat pe maxilarul superior. Pe maxilare sunt prezenți doar molari M1 stîng, M2 și M3 de ambele părți, primii prezentînd excavații în pulpa lor și un grad avansat de erodare (IV). Pe mandibulă molarii M3 nu sunt erupți. Din cei 21 de dinți prezenți, 13 sunt în alveole și 8 izolați.

Scheletul postcranian indică o robusticitate medie. Humerusurile, prin indicele de secțiune, apar platibrahice (75,0 pentru cel drept și 80,85 pentru cel stâng) și cu un relief deltoidian bine dezvoltat, perforația olecraniană fiind prezentă doar pe humerusul drept. Femurele apar simetrice din punct de vedere al gradului de aplatizare, ambele fiind eurimere (92,58 și 93,26) cu un pilastru relativ bine dezvoltat (107,09 cea dreaptă și 103,84 cea stângă) și cu creastă subtrohanteriană evidentă. Tibiile sunt mezocneme (67,74 dreapta și 70,0 stânga).

Statura calculată pe baza oaselor lungi prezente (humerusuri, radiusuri, femure și tibii) este de 159 cm ceea ce corespunde taliilor feminine supramijlocii.

Tipul antropologic este mediteranoid cu slabe influențe cromagnoide (protoeuropoide).

Scheletul nr. 55

Starea de conservare este bună. Scheletul cefalic este reprezentat printr-un "cranium" restaurat din fragmente mari relativ bine păstrate, lipsindu-i arcadele zigomatice și baza craniului. Scheletul postcranian bine conservat, prezintă toate oasele lungi (humerusul stâng și cubitusul stâng sunt incomplete), oasele coxale, un omoplat, două calcaneae, două astragale, o claviculă, coaste, falange și 21 vertebre (5 cervicale, 11 dorsale și 5 lombare).

A aparținut unui subiect de *sex masculin de vârstă adultă (25-30 ani)* apreciere făcută după gradul de obliterare a suturilor craniene, după erodarea dentară și după deschiderea mării eșancruri ischiatice.

Neurocraniul privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în cea occipitală de "casă". Indicele cefalic este mezocran (78,02). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor hipsicrană (63,19 la limita inferioară) și metriocrană (80,98 la limita inferioară). Fruntea este de formă sferică și are indicii fronto-parietal de tip eurimetop (69,71). Relieful frontal este moderat (glabellar 2, supraorbital 1). Occipitalul mijlociu de bombat, aparține prin indicii săi occipital-transversal categoriei mijlocii (76,05), relieful osos fiind puțin pronunțat (protuberanța occipitală 0-1). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4) iar relieful supramastoidian este relativ dezvoltat.

Masivul facial prin dimensiunile sale (lungime și lărgime) realizează un indice facial total de tip hipereuriprosop (78,35), cel superior fiind eurien (46,26). Orbitalele sunt de tip mezoconc (77,50) iar nasul mezorin (51,06 la limita superioară a categoriei) fiind prevăzut cu o apertură piriformă de tip antropin. Malarele mijlocii ca dezvoltare prezintă o dispoziție intermediară spre temporalizată, fosa canină era mijlociu de adâncă (3). Bolta palatină oferă un contur paraboloid, ea fiind în același timp destul de adâncă.

Mandibula, relativ gracilă, prezintă un menton mijlociu de pronunțat, de formă piramidală, un torus mandibular slab dezvoltat. Ramul orizontal este mijlociu de înalt iar cel vertical este scurt și larg. Regiunea goniană este slab dezvoltată.

Dentiția este reprezentată în totalitate la nivelul maxilarului superior și pe mandibulă, însă M3 inferiori nu sunt erupți. Abraziunea suprafeței masticatoare este foarte slabă. Nu se observă nici un fel de afecțiuni patologice.

Scheletul postcefalic. Femurele sunt asimetrice din punct de vedere al indicelui de platimerie, astfel cel drept este platimer (82,75) iar cel stâng este eurimer (86,20). Ele au pilastru slab (100,0 și 107,69) și un relief subtrohanterian puțin evidențiat. Tibiile sunt și ele asimetrice, aparținând la categorii diferite; cea dreaptă este mezocnemă (65,62) iar cea stângă euricnemă (72,72). Humerusul are impresia musculară a deltoidului moderată, indicele său de secțiune fiind de tip euribrahic (95,0 și 90,77).

Statura oferă o medie de 171 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mari.

Tipul antropologic este exprimat printr-un fond mediteranoid la care se adaugă unele elemente cromagnoide ușor atenuate.

Scheletul nr. 56

Este reprezentat printr-un "cranium" aproape complet, restaurat din numeroase fragmente. Mandibula este prezentă, lipsindu-i doar condilul stâng. Scheletul postcranian este constituit din oasele lungi ale membrilor, la care se adaugă 1 coxal, 2 clavicule, 6 vertebre cervicale, 7 dorsale și 3 lombare, precum și fragmente din omoplat, peroneu, carpiene, metacarpiene, tarsiene, corpuri vertebrale și coaste. După suturile neurocraniului, ca și după structura oaselor, pare să fi aparținut unui *bărbat matur - avansat, în jur de 55-60 ani*.

Neurocraniul de formă sferoidă în norma verticală și de "cort" în norma occipitală, are un indice cefalic care se înscrie în categoria mezocrană (78,40). Înălțimile bazio-bregmatică și porio-bregmatică, raportate la diametrul longitudinal dau indici care se situează în categoria hipsicrană (valorile indicilor sunt respectiv de 79,54 și 65,90). Înălțimea bazio-bregmatică și porio-bregmatică, raportată la diametrul transversal dau indici de tip acrocran (101,44) și respectiv metriocran (84,05). Fruntea sferică (77,77) și eurimetopică (77,01) oferă un relief moderat (glabellar de gradul 2 și arcurile supraciliare de gradul 1). Occipitalul ușor bombat este larg (79,71) și cu un relief șters (protuberanța occipitală externă 0). Apofiza mastoidă este puternic dezvoltată ca și relieful ssupramastoidian.

Fața oferă un indice facial total de tip euriprosop (80,30) și un indice facial superior de tip mezen (50,00) ambele încadrându-se la limita inferioară a categoriilor respective. Indicele cranio-facial transvers se înscrie în limitele categoriei mezopside (95,05). Orbita este hipsiconcă (90,00). Malarul cu lărgimea mică, prezintă o poziție intermediară. Apertura piriformă este prevăzută cu un șanț prenatal iar spina nazală

anterioară este mijlocie ca dezvoltare (2-3). Bolta palatină îmbracă o formă paraboloidă și are o adâncime mijlocie.

Mandibula este relativ robustă și largă. Ramul orizontal de înălțime mijlocie spre mică, este prevăzut cu un menton relativ slab conturat, de formă piramidală. Torusul mandibular este de asemenea slab dezvoltat dar gonioanele sunt ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este mijlociu, atât ca înălțime, cât și ca lărgime.

Dentiția prezintă lipsuri survenite atât post-mortem, cât și în timpul vieții (alveola molarului 1 superior stâng este obliterate) ceea ce indică căderea ei “in vivo”). Gradul de erodare a dentiției este diferit pe cele două maxilare. Astfel, în timp ce pe maxilarul superior abraziunea este de gradul III spre IV și în plan oblic spre partea linguală, pe mandibulă erodarea este mai slabă și mai mult în plan orizontal. Prezența restului radicular al molarului 2 superior stâng, precum și a urmelor de granuloame, atât pe maxilarul superior, cât și pe mandibulă, ne atestă că aici au existat procese inflamatorii. Dinții sunt mari și cu smalțul gros.

Scheletul postcranian relativ bine conservat, prezintă o robusticitate medie. Femurele hiperplatimere (69,70) cu pilastrul abia schițat au creasta subtrohanteriană bine dezvoltată. Fosa subtrohanteriană este prezentă la femurul stâng și de asemenea bine dezvoltată la cel drept. Tibiile sunt mezocneme (64,71) și fără fațete suplimentare. Humerusurile oferă un “V” deltoidian bine conturat, au indicele de secțiune de tip euribrahial.

Statura este în medie de 167 cm, reprezintă o categorie mijlocie pentru un bărbat.

Tipul antropologic prezintă numeroase caractere mediteranoide, la care se adaugă unele elemente provenite de la forme brahicefale (poate alpine).

Odontopații și osteopații. Urmele de granuloame, ca și restul radicular al molarului 2 superior stâng, ne evidențiază prezența afecțiunilor dentare. Pe vertebrele lombare s-a constatat prezența osteofitelor, cu un grad destul de avansat de dezvoltare, indicând instalarea spondilozei.

Scheletul nr. 57

Cu un grad de conservare mai precar, este constituit dintr-o calotă craniană fără partea anterioară a frontalului și a unor părți din temporale. Baza neurocraniului lipsește în întregime. Din scheletul facial ne-a parvenit doar bolta palatină și jumătatea dreaptă a mandibulei. Inventarul scheletului postcranian se constă din: 2 femure, 2 tibii, 2 humerusuri, 1 radius, 1 cubitus, ambele coxale și sacrumul, 2 calcaneae, 2 astragale, 2 rotule, 2 vertebre și fragmente din omoplat, corpuri vertebrale, metacarpiene și metatarsiene. Scheletul a aparținut unei *femei adulte* în vârstă de aproximativ 25-30 ani.

Neurocraniul fiind reprezentat printr-o calotă incompletă, putem face aprecieri mai mult de ordin morfologic. Astfel, forma calotei este ovoidă în norma verticală și de “casă” în norma occipitală. Unicul indice care a putut fi calculat este cel obținut din raportarea înălțimii

porio-bregmatice la diametrul transversal. Valoarea lui de 79,19 se încadrează în limitele categoriei tapeinocrane. Occipitalul mijlociu de bombat și larg (81,21), are relieful șters (protuberanța occipitală externă 0). Pe sutura lomboidă se constată prezența a două oase wormiene. Apofiza mastoidă este bine dezvoltată (4) și cu relief supramastoidian moderat.

Fața. La nivelul scheletului facial putem aprecia că apertura piriformă era antropină, spina nazală anterioară slab dezvoltată (2) și fosa canină de profunzime foarte slabă (1). Bolta palatină foarte largă și adâncă are forma paraboloidă.

Mandibula (reprezentat numai prin jumătatea dreaptă) nu este prea robustă. Ramul orizontal este înalt, cu mentonul triunghiular și ușor proeminent. Torusul mandibular este slab. Ramul vertical este mijlociu, atât ca înălțime, cât și ca lărgime.

Dentiția cu puține lipsuri post-mortem (5 din care 3 au fost găsiți) și nici una în timpul vieții, este neerodată și fără carii.

Scheletul postcranian, gracil, oferă femure platimere (78,79 și 81,25), fără pilastru la stângul și cu pilastrul slab la dreptul. Relieful subtrohanterian este prezent la ambele femure (fosă și creastă subtrohanteriană). Tibiile sunt euricneme (74,19 și 81,25) și fără fațete suplimentare. Humerusul, cu indicele de secțiune euribrah, prezintă relief deltoidian mijlociu de dezvoltat, dar nu este prevăzut cu perforație olecraniană.

Statura calculată după majoritatea oaselor lungi, se încadrează în medie în categoria mare (165 cm) pentru o femeie.

Tipul antropologic nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 58

Prezintă o stare de conservare nu prea bună, deoarece din craniu ne-au parvenit doar 2 oase temporale și câte un fragment din occipital și din parietalul drept. Masivul facial este ceva mai bine reprezentat, putându-se reconstitui regiunea maxilo-orbitală stângă și dreaptă, precum și mandibula. Din restul scheletului postcranian s-au restaurat complet toate oasele lungi ale membrului superior (humerus, radius, cubitus) și tibia stângă, celelalte oase fiind ori fragmentate (femurul drept și tibia dreaptă) ori lipsind. S-au mai identificat câteva oase din tars și metatars și așchii din coaste, 7 vertebre dorsale și 5 vertebre lombare.

A aparținut unei *femei adulte* (20-30 ani).

Neurocraniul ne poate indica că fruntea este sferică (79,31) cu un relief glabelar șters (1) ca și cel supraorbital (1). Protuberanța occipitală externă este mijlocie (2), dar mastoidele și relieful supramastoidian sunt marcate (5).

Masivul facial are orbitele mezoconci (80,64), nasul leptorin cu tendință spre mezinie (46,0), bolta palatină de tip brahialistalin (113,51), cu forma elipsoidă și profundă. Malarele sunt înguste și orientate în plan temporalizat. Fosa canină este mijlocie de adâncă, iar apertura piriformă de tip antropin.

Mandibula este robustă, cu un menton foarte proeminent de formă piramidală, cu gonioane mijlocii ca dezvoltate ca și torusul mandibular.

Dentiția ne arată că erodarea este foarte slabă (gradul I), dinții fiind mici acoperiți cu smalț gros fără fenomene de cariere.

Scheletul postcranian este în general gracil. Humerusul nu are urme puternice de inserție a mușchiului deltoid, în secțiune fiind euribrahic (80,0). Femurul are un indice de pilastric redus (100,0), iar tibia este mezocnemă (68,75).

Statura calculată după lungimea oaselor membrului superior și a tibiei stângi, este de 165 cm și aparține categoriei feminine înalte.

Tipul antropologic oferă unele caractere mediteranoide și nordice.

Scheletul nr. 60

Este unul dintre cele mai incomplete schelete. Partea cefalică este absentă. Din scheletul postcranian sunt prezente cele două humerusuri incomplete, cubitusul stâng, cele două femure (cel drept incomplet) tibia stângă, un coxal, osul sacrum și un fragment din omoplat.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură (40-45 ani)*, apreciere făcută după deschiderea mării șancruri ischiatice și după aspectul general al oaselor.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (65,62 și 67,74) cu pilastrul slab (100) dar cu un relief subtrohanterian bine marcat (fosă și creastă). Tibia este platcnemă (58,82) și nu are fațete suplimentare de articulație. Humerusul este lipsit de perforație olecraniană, cu un relief deltoidian dezvoltat iar prin indicele său de secțiune aparține categoriei platibrahice (71,43 și 76,19).

Statura calculată după lungimea cubitusului, femurelor și a tibiei, prezintă o medie de 162 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mari.

Scheletul nr. 61

Provine de la un *subiect vîrstic de peste 60 ani de sex masculin*. Conservarea defectuoasă nu a permis restaurarea decât a calotei incomplete și a mandibulei. Din scheletul postcranian posedăm ambele femure și tibii (la cea stângă lipsind epifiza inferioară) ambele humerusuri, cubitusul stâng, ambele radiusuri (dar care la cel stâng fără epifiza superioară) fragmente de coxale, peronee, coaste, corpuri vertebrale, metacarpiene, metatarsiene.

Calota craniană este mijlociu de lungă și largă, oferind un indice cranian brahican (82,78). Înălțimea porio-bregmatică este mijlocie, ceea ce face ca indicele vertico-longitudinal să fie hipsicran iar cel vertico-transversal tapeinocran. Fruntea este sferică (79,03) și stenometopă (77,10). În norma verticăla apare sferiod iar în cea occipitală în formă de "casă". Reliefurile glabelar ca și cel supraciliar este slab marcat pentru un bărbat (gradul 2) și respectiv gradul 1. Temporalul prezintă reliefurile mastoidiene puternice (gr. 5). Unicul malar prezent denotă o dezvoltare mijlocie.

Mandibula este largă, dar de robusticitate mijlocie, cu menton bine conturat și de formă piramidală iar gonioanele șterse.

Dentiția la mandibulă prezintă o puternică abraziune și carii complicate (granulom la M2). Osteopații nu se identifică pe piesele prezente.

Oasele lungi sunt mijlociu de robuste. Femurele prezintă pilastru (mai puternic la cel stâng) și are diafiza superioară platimeră. Tibia este euricnemă iar humerusul oferă un indice ce arată o platibrahie (66,67).

Talia este înaltă (171 cm).

Scheletul nr. 64

Materialul osos provenit de la acest schelet este incomplet și fragmentat. Din scheletul cefalic ne-au parvenit doar jumătatea stângă din frontal, parietalul stâng, occipitalul, maxilarul superior, malarul stâng și jumătatea stângă a mandibulei. Scheletul postcranian este reprezentat prin cele două humerusuri, radiusul stâng, cele două femure, cele două tibii, claviculele și fragmente din corpuri vertebrale, coaste, omoplat și oasele coxale.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex masculin*, de vârstă *adultă (18-20 ani)* apreciere făcută după gradul incomplet de osificare al oaselor lungi și după erodarea dentară.

Asupra caracteristicilor biometrice ale **scheletului cefalic**, nu se pot face nici un fel de precizări. Morfoscopic se poate caracteriza dezvoltarea reliefului osos al neurocraniului cât și unele regiuni ale masivului facial. Astfel, relieful frontal este moderat (glabellar 2, supraorbital 1); cel occipital este slab (0). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4), relieful supramastoidian fiind și el dezvoltat. Masivul facial ne permite să precizăm conturul paraboloid al bolții palatine, adâncimea mică a fosei canine (2), tipul antropin al aperturii piriforme și caracterul gracil al malarului.

Mandibula este mijlociu de robustă, cu ramul orizontal înalt, mentonul proeminent și piramidal, gonioane slab dezvoltate și un torus mandibular dezvoltat.

Dentiția completă, cu excepția lui M3 superiori, care sunt pe cale de erupere, prezintă un grad slab de erodare (1). Dinții sunt mari și cu smalțul gros. Nu sunt prezente carii dentare.

Scheletul postcranian incomplet osificat, prezintă femurele hiperplatimere (70,59 și 64,86) lipsite de pilastru și cu un relief subtrohanterian slab reprezentat. Tibiile euricneme (76,47 și 83,33). Humerusul are relieful deltoidian mijlociu dezvoltat, nu are perforație olcrariană iar indicele său de secțiune de tip euribrahic (80,95).

Odontopații. Caninii sunt implantați anormal, în special cel stâng, prin micșorarea spațiului alveolar între I2 și P1. Molarul 2 superior drept prezintă tuberculul suplimentar al lui Carabelli.

Scheletul nr. 65

Inventarul osos al acestui schelet cuprinde două fragmente din temporale, bazioccipitalul, sfenoidul, malarele, trei mici fragmente din parietale, fragmente din maxilarul superior și mandibulă. Scheletul postcefalic este bine conservat. Sunt prezente toate oasele lungi, oasele coxale, coaste, bazipodale, metapodale, falange și 21 vertebre.

Judecând după masivitatea oaselor prezente și ținând cont de gradul de închidere a suturilor craniene și de gradul avansat de erodare dentară, putem preciza că scheletul a aparținut unui subiect de *sex masculin de vârstă matură avansată (50-60 ani)*.

Studiul morfoscopic al fragmentelor de *neurocraniu* ne permite să facem următoarele caracterizări și anume: relieful mastoidian este slab dezvoltat (protuberanța occipitală 1); apofizele mastoide sunt puternice (4) iar relieful supramastoidian este dezvoltat. Malarele sunt dezvoltate, bolta palatină mijlociu de adâncă oferă un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă și largă, cu un menton proeminent și de formă piramidală, cu gonioane largi și cu torus mandibular slab.

Dentiția este incompletă (7 dinți au căzut “in vivo”) și prezintă o erodare avansată (gradul 5). Molarul 3 superior din partea dreaptă nu este erupt.

Scheletul postcranian. Femurele sunt platimere (76,47 și 84,37) lipsite de pilastru (87,50 și 90,32) și au un relief subtrohanterian slab evidențiat (fosă și creastă). Tibiile sunt platicneme (61,76 și 68,42). Humerusul are relieful deltoidian moderat, este lipsit de perforație olecraniană și prin indicele său de secțiune, aparține categoriei euribrahice (86,36).

Statura se încadrează în categoria taliilor masculine mijlocii (166 cm).

Scheletul nr. 69

Starea de conservare este foarte bună, mai ales aceea a scheletului postcranian. Este reprezentat printr-un cranium care după restaurare oferă mici soluții de continuitate în “pars temporalis”, lipsindu-i o parte din arcada zigomatică dreaptă, din baza neurocraniului și ramul vertical drept al mandibulei. Scheletul postcranian, bine conservat, conține pe lângă toate oasele lungi și 5 vertebre cervicale, 12 dorsale, 4 lombare, fragmente de omoplat, coaste, sacrum, bazin, 2 calcaneae (masive, cu impresiunea foarte pronunțată a tendonului achilian), precum și 2 astragale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat matur* de 40-45 ani.

Neurocraniul are un contur sferoid-ovoid din norma verticală și de “casă” în norma occipitală. Craniul este doliocran - la limita superioară (74,86). Indicii verticali, porio-bregmatic longitudinal și transversal sunt de tip hipsicran (76,43) și acrocran (61,78). Fruntea este sferică (74,19) și stenometopă (64,33) cu relief supraciliar mijlociu (1-2) și glabelar (4). Occipitalul este mijlociu de bombat (73,42) fără protuberanță externă (0). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (4-5), cu un relief mastoidian dezvoltat.

Fața este euriprosopă (83,21) și mezenă (51,09) cu orbite mezoconci (76,74) și nas camerin (52,94) și apertură piriformă antropină. Bolta palatină este de formă paraboloidă și mijlociu de adâncă. Malarele sunt de lărgime mijlocie și cu o dispoziție ușor temporalizată, prezentînd o fosă canină mijlociu de profundă.

Mandibula deși masculină, nu este corespunzător de robustă, în schimb ramul orizontal este înalt; regiunea mentonieră, de formă piramidală este proeminentă, cu gonioanele ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este scurt dar larg, torusul mandibular slab dezvoltat.

Dentiția prezintă un grad de erodare mai accentuat la nivelul maxilarului superior, decât la nivelul celui inferior, precum și la nivelul dentiției jugale, față de cea anterioară. Incisivii, caninii și premolarii de pe maxilarul superior, precum și incisivii și caninii inferiori sunt căzuți din alveole după moartea subiectului. Izolat s-au identificat următorii dinți: incisivii, premolarii și caninii superiori, incisivii și un canin inferior..

Scheletul postcranian, bine conservat, prezintă o robusticitate destul de evidentă.

Relieful deltoidian al humerusurilor este foarte dezvoltat, indicele de secțiune fiind de tip euribrahic. Femurele prezintă o creastă subtrohanteriană bine dezvoltată și un pilastru destul de puternic. Indicele de platimerie este eurimer. Tibiile oferă o ușoară asimetrie din punct de vedere al gradului de platicnemie, cea dreaptă fiind mezocnemă iar cea stângă euricnemă.

Statura este înaltă (178 cm).

Osteopații. La vertebrele dorsale (10 din cele prezente) precum și la cele lombare, se constată exostoze foarte pronunțate.

Tipul antropologic predominant este cel esteupoid cu unele influențe nordoide.

Scheletul nr. 70

Starea de conservare a acestui schelet este mulțumitoare. El este reprezentat prin un "cranium" căruia îi lipsește din partea stângă și anterioară a frontalului, din partea anterioară a parietalului stâng, din partea posterioară a parietalului drept, împreună cu partea superioară a occipitalului și baza neurocraniului. Din scheletul feței lipsește malarul stâng și partea posterioară a orbitei din aceeași parte.

Scheletul postcranian este mai bine conservat și este reprezentat prin oasele lungi, vertebre (6 cervicale, 11 dorsale, 5 lombare, 1 fragment sacrum), bazin, resturi de la cei doi omoplați, 2 clavicule, fragmente din stern, din coaste, 2 astragale, 2 calcaneae și o rotulă.

A aparținut unui *bărbat matur de aproximativ 50 ani*.

Neurocraniul are un contur ovoid din norma verticală și de "casă" în cea occipitală. Indicele cefalic este hiperdolicocran (67,37) iar cel porio-bregmatic longitudinal și transversal este ortocran (61,05) și acrocran (90,62). Fruntea este sferică (79,78) și eurimetopă (76,56). Relieful supraciliar este mijlociu reprezentat (1-2) și o

glabellă slabă (1). Occipitalul este foarte bombat, prezentînd un relief mijlociu (2). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (4-5) dar relieful mastoidian este dezvoltat. În punctul lambda se află un os “încă” bine conturat.

Fața. O parte din scheletul feței lipsește. Este prezent însă malarul stîng și partea externă a orbitei. Orbitalele sunt cameconci (73,33) și nasul camerin (47,36). Malarele sunt temporalizate și au o lărgime mare. Bolta palatină este paraboloidă.

Mandibula este relativ bine conturată. Ea este foarte largă, cu ramul orizontal înalt, în special în regiunea anterioară, cu torus mandibular dezvoltat, menton triunghiular proeminent, gonioane mijlocii ca dezvoltare. Ramul vertical este foarte scurt și mijlociu ca lărgime.

Dentiția este destul de erodată. Remarcăm atît pentru dentiția de pe maxilarul superior cît și cea de pe maxilarul inferior, că pe partea lor dreaptă erodarea este mai accentuată (gradul IV), decît pe partea stîngă (gradul III). O parte din dinți sunt căzuți în timpul vieții; astfel M3 superior de pe partea stîngă a maxilarului, 2 M3 inferiori, precum și 2 Pm2 inferiori.

Scheletul postcranian este bine conservat, în ceea ce privește segmentele sale. Relieful osos al humerusurilor este bine pronunțat, “V”-ul deltoidian este evident iar indicele de secțiune ne indică euribrahia. Femurele prezintă o creastă suhtrohanteriană, o schiță de trohanter 3 și pilastru. Indicele de platimerie este stenomer. Tibiile sunt mezocneme, prezentînd “fațete orientale”. Peroneul este canelat.

Statura apreciată după lungimea tuturor oaselor lungi, încadrează acest schelet masculin, în categoria înaltă (173 cm).

Osteopatiile și odontopatiile sunt absente.

Tipul antropologic corespunde formei protoeuropoide cu slabe influențe nordoide.

Scheletul nr. 71

Este reprezentat printr-un “cranium” cu calota completă, masivul facial este lipsit de malarul drept și partea orbitală externă, mandibulă și oase lungi bine conservate. Pe lîngă acestea mai sunt: cinci vertebre cervicale, nouă vertebre dorsale, cinci lombare, sacrumul (întreg), două coxale complete, resturi de omoplat, clavicula, un astragal, un calcaneu, un metatarsian.

A aparținut unei *femei de vîrstă probabilă de 55-60 ani*.

Neurocraniul este sferic din norma verticală și de “casă” în norma occipitală. Relieful frontal și arcadele supraciliare sunt slab dezvoltate. Indicele cefalic este mezocran (78,28), iar cei porio-bregmatici longitudinal și transversal sunt ortocran (74,28) și metriocran (80,29) la limita inferioară. Occipitalul este mijlociu de bombat (75,91) fiind lipsit de protuberanță (0). Pe sutura lambdoidă dreaptă semnalăm prezența unui os wormian. Fruntea este ovală (80,70) și de tip metriometop (67,15), fără relief glabellar evident (2) și arcadele supraciliare slab dezvoltate (0-1).

Fața este de tip mezen (53,30) cu orbite mezoconci (82,92). Nasul este de tip camerin (52,38). Apertura piriformă este de tip antropin. Lărgimea malarelor este mică cu fosa canină mijlocie (2) și o poziție intermediară. Bolta palatină este upsiloidă și puțin adâncă, aceasta fiind rezultatul căderii molarilor și resorbției marginii alveolare.

Mandibula este gracilă, ramul orizontal este mijlociu de înalt, mentonul este ușor proeminent cu un contur piramidal, ramul vertical mijlociu ca înălțime și lărgime, gonionul este slab marcat. Partea stângă a mandibulei lipsește.

Dentiția prezintă un grad avansat de abraziune (gr. IV). Dinții rămași în alveole sunt puțini; Pm1 și Pm2 superioare drepte și Pm1 superior stâng. Pe mandibulă sunt prezente cele două premolare drepte, un rest radicular al M2 și M3. Izolat s-au mai descoperit două molare inferioare.

Scheletul postcranian este destul de bine păstrat. Relieful osos al humerusului este slab pronunțat, perforația olecraniană este abia schițată; humerusul oferă o platibrahie (72,72), femurele au un relief slab dezvoltat și o schiță slabă de trohanter 3, pilastru este dezvoltat (108,0) fiind eurimere (96,42). Tibiile prezintă o ușoară asimetrie, cea dreaptă este mezocnemă (65,62), iar cea stângă euricnemă (72,72). Peroneul este canelat.

Statura apreciată după lungimea tuturor oaselor lungi, se încadrează în categoria feminină supramijlocie (158 cm).

Tipul antropologic corespunde cu cel mediteranoid de nuanță pontică.

Osteopații: trei vertebre lombare prezintă exostaze.

Odontopații: la cele două molare inferioare se remarcă carii de colet (gr. II și I). Se remarcă lipsa “in vivo” a M1 și M2 drept și stâng superior și M1 dreapta inferior.

Scheletul nr. 72

Este reprezentat printr-un fragment de “calvaria” restaurată din două fragmente mari. Mai sunt prezente mandibula, bolta palatină și dinți izolați. Din scheletul postcranian sunt prezente principalele oase lungi precum și patru vertebre cervicale, 11 dorsale, patru lombare, un sacrum, două coxale, două omoplate, două clavicule, un astragal, două calcaneae (cu puternica impresiune a tendonului achilian), un peroneu fragmentat.

El a aparținut unui *bărbat matur de 55 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și de “cort” în norma occipitală. Indicele cefalic este accentuat mezocran (75,55). Înălțimea porio-bregmatică raportată la diametrul longitudinal și transversal al craniului dă indici de categorie hipsicrană (63,33) și metriocrană (83,82). Fruntea este stenometopă (64,7) și sferică (77,87). Occipitalul este de lărgime mijlocie (77,94) și foarte bombat. Relieful frontal ca și cel occipital este destul de șters. Apofizele mastoidiene sunt bine dezvoltate (4), prezentând un relief destul de dezvoltat.

Fața lipsește. Se păstrează doar bolta palatină, care este puțin adâncă și de formă upsiloidă.

Mandibula este largă și adâncă cu ramul orizontal foarte înalt în special în regiunea anterioară și mai jos la nivelul dinților jugali. Aceasta s-ar putea datora și patologiilor osoase pe care le oferă mandibula. Regiunea mentonieră este proeminentă și în formă de buton; gonioanele sunt slabe, ramul vertical scurt și mijlociu de larg, torusul mandibular moderat. Mandibula în general are un aspect prea gracil pentru un bărbat.

Dentiția este destul de erodată, mai ales la nivelul regiunii jugale și mai moderată la cea anterioară. La M1 excavația se află pe suprafața ocluzată.

Scheletul postcranian este mai bine conservat. Humerusurile prezintă un relief muscular destul de atenuat, fiind platibrahice (72,27). Femurele sunt platimere (77,41 cel drept și 75,0 cel stâng), fără pilastru (20,46), cu relief suntrohanterian mijlociu dezvoltat. Tibiile sunt asimetrice, cea dreaptă fiind mezocnemă (69,69), iar cea stângă euricnemă (73,33).

Statura se încadrează în categoria mijlocie pe scara masculină (164 cm).

Tipul antropologic ne oferă cu oarecare probabilitate, datorită stării incomplete a scheletului, un amestec de caractere mediteranoide și nordoide.

Odontopații sunt prezente atât pe maxilarul superior cât și pe cel inferior. Astfel, două M2 (drept și stâng) din partea superioară precum și M2 și M3 (stânga) și M3 (dreapta) din partea inferioară sunt căzute "in vivo". Pe de altă parte M1 inferior stânga, prezintă la rădăcina sa urma unui granulom. P2 dreapta inferior este redusă la un rest radicular, iar M2 dreapta inferior o carie de colet (gr. III).

Scheletul nr. 73

Acest schelet ne-a parvenit într-o stare de conservare foarte proastă. Astfel, scheletul cefalic este reprezentat printr-un fragment de calotă, două fragmente din oasele temporale și jumătate din ramul orizontal stâng al mandibulei. Scheletul postcranian, reprezentat prin unele oase lungi, care au putut fi măsurate, două coxale, sacrum, fragmente din omoplat, claviculă, un astragal, carpiene, metacarpiene, tarsiene, metatarsiene, precum și trei vertebre cervicale, una dorsală și două lombare, se găsesc într-o stare mai bună de conservare.

Acest schelet a aparținut *unei femei (după bazin) de vârstă 35 ani* (după suturile relativ deschise ale craniului).

Neurocraniul este fragmentar și din această cauză nu a putut fi măsurat. Fruntea prezintă sutura metopică. Apofizele mastoidiene mijlocii (gr. 2) au relief supramastoidian moderat. Craniul, judecând după calotă, este larg (cel puțin mezocran sau incipient brahican).

Mandibula prezintă ramul orizontal mijlociu ca înălțime, torus mandibular slab, menton triunghiular destul de bine dezvoltat; gonioane ușor răsfrînte; ramul vertical scurt și mijlociu ca lărgime.

Dentiția reprezentată numai prin dinții inferiori din partea stângă a mandibulei (canini, premolari și două molare 1,2) cu un grad de erodare moderată (gr. 2-3).

Scheletul postcranian este în general destul de bine conservat. Humerusurile prezintă relief deltoidian, mai pronunțat la cel drept, fără perforație olecraniană. Indicele de secțiune al humerusului este de tip euribrahic. Femurele oferă un relief subtrohanterian bine evidențiat precum și un trohanter 3, în schimb nu prezintă pilastru (95,83 și 88,46). Indicele de platimerie este de 66,67 femurele fiind hiperplatimere. Tibiile sunt platicneme (60,0 și respectiv 63,33).

Statura apreciată după lungimea humerusurilor, radiusurilor, femurelor este de 155 cm și se plasează în categoria mijlocie feminină.

Tipul antropologic nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 74

Este reprezentat prin "cranium" restaurat din fragmente mari (cu excepția bazei sale). Din scheletul postcranian ne-au parvenit majoritatea oaselor lungi, două fragmente de coxale, două astragale, două calcaneae, 21 vertebre din care patru cervicale, 12 dorsale și cinci lombare, o rotulă și un fragment de omoplat.

Scheletul aparține cu probabilitate *unei femei de vârstă matură 35-40 ani*.

Neurocraniul prezintă o formă "romboidă" în norma verticală și de "casă" în cea occipitală. Suturile craniene în cea mai mare parte sunt deschise, iar calota este scurtă, largă și înaltă. Indicele cefalic este de tip brahican accentuat (84,39). Indicii de înălțime ai calotei în funcție de dimensiunea po-b aparțin categoriei hipsicrane (68,21) și respectiv metriocrane (80,82). Fruntea prezintă o formă sferică (80,0) fiind stenometopă (65,75), cu un relief glabelar și supraorbital slab (1 și respectiv 0-1) și cu un grad de înclinare foarte redus (aproximativ dreaptă). Occipitalul este mijlociu de bombat și cu un indice de lărgime care-l încadrează în categoria mijlocie spre largă (78,08). Relieful occipital este foarte slab (0) în schimb, apofizele sunt puternice (3) și cu un relief supramastoidian moderat.

Fața este euriprosopă (81,02) și eurienă (47,44) cu orbite mezoconci (76,74) și un nas camerin (53,85) prezentînd o spină nazală redusă (1) și o apertură piriformă de tip antropin. Malarele de lărgime mijlocie sunt dispuse temporalizat și cu o fosă canină destul de profundă (3-4). Lărgimea feței prin apofiza bizigomatică raportată la lărgimea craniului dă un indice de tip mezopsid (93,84). Bolta palatină este puțin adâncă și de formă paraboloidă.

Mandibula gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt cu torusul mandibular moderat spre slab și cu un menton marcat și de formă piramidală. Gonioanele sunt ușor răsfrânte în afară, iar ramul vertical al mandibulei este scurt și larg.

Dentiția. Dinții prezintă în general, un grad înalt de erodare (III-IV), în special Pm și molarii pe suprafața cărora s-au format escavații destul de adânci. În timpul vieții i-au căzut mulți din molari: M1, M2 stâng de pe maxilar și mandibulă, M3 de pe maxilarul

drept și M2 de pe partea dreaptă a mandibulei. Mulți dintre dinți în special incisivii și caninii, sunt căzuți post-mortem. Trei dintre M3 sunt prezenți pe arcade.

Scheletul postcranian prin oasele lungi și fragmentele oferite ne indică o robusticitate medie. Humerusurile prin indici de secțiune, apar simetrice, încadrându-se în categoria euribrahice (95,00) pentru cel drept și 84,21 pentru cel stâng). Ambele prezintă un relief deltoidian bine dezvoltat, perforația olecraniană fiind prezentă doar pe humerusul drept. Femurele indică prin indicele de platimerie o asimetrie a celor două oase, dreptul fiind hiperplatimer (69,69), în timp ce stângul este eurimer (93,10), ambele fiind lipsite de pilastru. Relieful subtrohanterian este evidențiat doar prin creasta subtrohanteriană și trohanterul 3. Tibiile sunt euricneme (73,33) și prevăzute cu “fațete orientale”. Peroneul canelat, indică o bună dezvoltare a musculaturii gambei.

Statura apreciată în bune condițiuni (dat fiind prezența oaselor lungi întregi), se încadrează în categoria talilor feminine înalte (163 cm).

Tipul antropologic - suntem în prezența unei combinații de caractere alpinoide cu cele cromagnoide (protoeuropoide).

Osteopații și odontopații: primele sunt absente, în schimb, la nivelul dentiției, remarcăm lipsa unor dinți “in vivo” M1, M2 de pe maxilarul stâng al mandibulei și M2 de pe ramul drept al mandibulei și M3 de pe maxilarul drept, dinți ale căror alveole apar complet obliterate. La nivelul I1 drept de pe mandibulă este prezentă urma unui mic granulom dentar.

Scheletul nr. 75

Aparține unui *copil de vârstă infans I (2 ani)* al cărui sex este indeterminabil. Scheletul prezintă o stare de conservare foarte deficitară. Astfel, din scheletul cranian ne-au parvenit oasele: frontal, parietal stâng, fragmente din occipital, temporalul drept, ambele maxilare superioare și jumătatea stângă a mandibulei, scheletul postcranian fiind reprezentat doar prin 12 fragmente de coaste.

Dentiția. Pe cele două jumătăți de maxilar superior sunt prezenți câte doi molari de lapte (m1 și m2) precum și mugurele aparținând molarului definitiv (M1) după a cărui dezvoltare a fost apreciată vârsta (2 ani). Celelalte categorii de dinți deciduali de pe maxilare, respectiv incisivii și caninii, sunt căzuți din alveole post-mortem.

Pe jumătatea stângă a mandibulei sunt prezenți molarii de lapte m1 și m2 și mugurele molarului de 6 ani (M1), cei doi incisivi și caninul fiind căzuți post-mortem.

Scheletul nr. 77

Aparține unui *copil de vârstă infans I (6-7 ani)*.

Scheletul prezintă o stare de conservare nesatisfăcătoare, fiind reprezentat prin: o calotă craniană reconstituită cu aspect mezocran, două jumătăți de maxilare superioare, o mandibulă reconstituită și fragmente din diafizele oaselor lungi (femur, humerus, tibia,

peroneu) și de coaste sau coaste întregi ca și fragmente din oasele coxale, omoplat și claviculă.

Vârsta scheletului a putut fi stabilită îndeosebi pe baza dentiției. Astfel, pe maxilarul superior, sunt prezenți în mare parte dinții de lapte (deciduali), alături de care sunt aproape întregi cei doi molari de 6 ani, stâng și drept, plus mugurii incisivilor central și lateral stâng. De asemeni pe mandibulă care a putut fi reconstituită, pe lângă dinții de lapte sunt prezenți mugurii incisivilor centrali definitivi și molarul drept de 6 ani (cel din partea stângă fiind deja căzut).

Subliniem de asemeni că, atât pentru dinții deciduali, cât și pentru cei definitivi existenți, nu se semnalează carii dentare. Slaba conservare a scheletului nu a permis stabilirea sexului.

Scheletul nr. 79

Este, în general, moderat conservat. Scheletul cranian este reprezentat prin "cranium" incomplet (lipsește temporalul drept). De asemenea mai lipsește jumătatea stângă a feței. Mandibula este prezentă. Scheletul postcranian este conservat moderat și se compune din: principalele oase lungi, două coxale, două cubitusuri, două omoplate, coaste, două vertebre cervicale, opt vertebre dorsale, patru lombare, un sacrum și un calcaneu.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură 50-55 ani*.

Neurocraniul este de formă ovoidă din norma verticală și de "cort" din cea occipitală. Indicele cefalic este de categoria hiperdolicocrană (68,47). Indicii de înălțime porio-bregmatici ai calotei sunt de tip hipsicran (63,58) și acrocran (92,86). Fruntea este eurimetopă (73,01) și ovoidă (82,14), iar occipitalul este larg (84,92) și foarte bombat. Relieful frontal prezintă o glabelă slab dezvoltată (2) și cu arcade supraorbitare foarte atenuate (1). Apofizele mastoide sunt moderate ca dezvoltare (3) și relieful mastoidian slab.

Masivul facial este reprezentat prin jumătatea dreaptă a masivului facial indicând o înălțime mijlocie. Malarul are o lărgime mijlocie cu o poziție intermediară și fosa canină mijlocie (2). Nasul este camerin (54,17), iar apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula este gracilă. Ramul vertical este de înălțime mijlocie. Torusul mandibular este moderat; mentonul ușor proeminent, cu contur piramidal, gonioanele slab marcate. Ramul vertical larg și mijlociu de înălțime.

Dentiția reprezentată prin puțini dinți în alveole, majoritatea fiind căzuți post-mortem (9). Gradul de erodare a dinților este destul de avansat (gr. IV).

Scheletul postcranian. Humerusul drept prezent, oferă un relief deltoidian moderat și un indice de 80,0 care-l plasează la categoria euribrahică. Femurele au un pilastru dezvoltat (115,4 și 111,1) și sunt eurimere (86,67 și 90,0). Relieful subtrohanterian este slab dezvoltat. Tibiile sunt asimetrice: cea dreaptă este euricnemă (70,97) și cea stângă mezocnemă (66,67).

Statura este de 164 cm și se încadrează în categoria taliilor feminine înalte.

Tipul antropologic. Caracterele care au putut fi stabilite, ne permite să considerăm că subiectul căruia i-a aparținut acest schelet, prezintă elemente mediteranoide la care se adaugă și elemente protoeuropoide.

Odontopații. Dinții prezenți nu oferă, în general, carii. Premolarul unu inferior situat pe partea dreaptă, este redus la un rest radicular ca și molarul inferior situat pe partea stângă, care probabil a prezentat și un granulom. Molarul unu superior stâng a fost căzut "in vivo" nu de mult timp (alveola nu este complet închisă); peretele extern al alveolei este dezorganizat probabil datorită unui granulom. Molarii superiori nu sunt erupți din cauza reducerii de spațiu.

Scheletul nr. 80

Acest schelet ne-a parvenit într-o stare de conservare precară. Astfel, calota craniană este prezentă, fiind reconstituită din multe fragmente. Masivul facial lipsește; mandibula este destul de bine conservată. Scheletul postcranian este foarte prost conservat și se compune din fragmente de :humerus, radius, cubitus, putându-se reconstitui două femure și două tibii. Totodată s-au mai găsit fragmente de coxale, omoplat, 21 vertebre (4 cervicale, 12 dorsale, 4 lombare, o claviculă, coaste, două calcaneae, fragmente din sacrum, două astragale și o rotulă.

Sexul subiectului care a aparținut acestui schelet este dificil de precizat dat fiind contradicțiile care apar între caracterele craniului și cele ale postcraniului. Opinem totuși, cu rezerva cuvenită, pentru *sexul masculin, vârsta fiind cea senilă (60-65 ani)*.

Neurocraniul este în norma vericală de formă sfenoidă iar din cea occipitală de "cort". Indicele cefalic este 80,11 cu aspect de tip brahicran. Indicii de înălțime porio-bregmatici transversal și longitudinal sunt de tip ortocran (60,79) și tapeinocran (75,88). Fruntea este sferică (80,0) și de tip eurimetop (70,92) cu relief glabelar redus (1) și arcade supraciliare slabe (1-2). Occipitalul este larg (80,14) și foarte bombat cu protuberanța externă (0). Apofizele mastoide sunt destul de dezvoltate (3-4) cu relief dezvoltat.

Mandibula este de înălțime mijlocie în regiunea anterioară, iar pe părțile laterale este foarte joasă, aceasta datorându-se căderii dinților din timpul vieții.

Dentiția prezintă o eroziune dentară avansată de gradele III și IV la cele trei molare, un canin și un incisiv. Se remarcă o reducere de spațiu pentru molarele trei care nu sunt erupte.

Scheletul postcranian este într-o stare de conservare precară. Femurele asimetrice: cel drept este platimer (79,41) iar cel stâng eurimer (90,32), fără pilastru (90,0). Relieful subtrohanterian este slab marcat. Tibiile sunt și ele asimetrice: cea dreaptă este euricnemă (70,59) și cea stângă mezocnemă (64,71).

Statura apreciată pe baza femurelor și tibiilor este de 170 cm încadrându-se în categoria taliei masculine supramijlocii.

Tipul antropologic este dificil de apreciat dat fiind absența masivului facial. Totuși, după caracteristicile mandibulei și a malarului prezent, subiectul pare să fi prezentat unele caractere mediteranoide la care se adaugă desigur elemente și a altor tipuri antropologice în special protoeuropoide.

Osteopații. La nivelul vertebrelor lombare (4), două dintre ele prezintă exostoze.

Odontopații. Se remarcă lipsa “in vivo” a premolarilor din partea dreaptă și stângă, precum și a molariei 1 din partea dreaptă. La nivelul molarilor existenți, marginea osoasă a mandibulei se retrage, dezgolind rădăcinile.

Scheletul nr. 81

Este reprezentat prin un “cranium” aproape complet, restaurat din fragmente mari (cu excepția regiunii bazale și a jumătății stângi a feței) și un schelet postcranian, relativ bine păstrat; sunt prezente majoritatea oaselor lungi (femure, tibii, humerusuri, peronee), oasele coxale, resturi dintr-un omoplat, coaste, vertebre, două clavicule, două calcaneae, un astragal, două metatarsiene și o falangă.

Apreciind după caracteristicile scheletului cefalic (forma frunții, mărimea apofizei mastoide, gradul de obliterare a suturilor craniene cât și cel de abraziune dentară), cât și a celui postcefalic (gracilitatea oaselor lungi, deschiderea largă a eșancrurii ischiatică), putem conchide că toate aceste oseminte au aparținut unei *femei de vârstă matură tânără (30-35 ani)*.

Craniul neural este mijlociu de lung (172 cm) și foarte larg (156 cm), indicele cranian fiind astfel de categorie ultrabrahicrană situat însă la limita inferioară a acestei categorii (90,70). Înălțimea porio-bregmatică la cele două dimensiuni ale neurocraniului - lungime și lărgime - dă indici de categorie hipsicrană (69,76) și tapeinocrană (76,92). Indicele frontal-transversal se situează la limita superioară a formei sferice, foarte aproape de cea ovală (80,15), cel fronto-parietal fiind de tip metriometop (67,31). Indicele occipital-transversal, aparține categoriei de lărgime mijlocii (75,64). Relieful frontal este ușor marcat în special în regiunea glabulară 92-3), arcaadele supraciliare fiind doar de gradul 1. Apofiza mastoidă este bine dezvoltată (4) ca și relieful supramastoidian. În schimb, relieful osos pe occipital este șters (0). Forma neurocraniului, privită în norma verticală este sferoidă, iar în cea occipitală de “casă”. În punctul lambda se observă prezența unui os “inca” destul de mare.

Fața. Datorită absenței părții stângi a masivului facial, precizarea unor puncte biometrice comportă un anumit grad de subiectivitate. Indicele facial total este de tip euriprosop, fiind situat însă foarte aproape de cel de tip mezoprosop (84,29), cel superior aparținând categoriei mezene, situat la limita sa inferioară (50,71). Orbitalele sunt de tip mezoconc (82,3), iar nasul leptorin (43,13). Indicele cranio-facial transversal este de tip

criptozigal (89,0). Malarele relativ largi prezintă o dispoziție temporalizată, fosa canină fiind profundă (3). Apertura piriformă este antropină, iar gradul de dezvoltare a spinei nazale nu poate fi precizat din cauza distrugerii acestuia post-mortem. Bolta palatină prezintă un contur paraboloid și o adâncime moderată.

Mandibula este gracilă, cu ramul vertical înalt, torus mandibular moderat, menton proeminent de formă piramidală și gonioane bine conturate; ramul vertical este larg și mijlociu de înalt.

Dentiția se rezumă numai la cea mandibulară, dar și aceasta incompletă, unui dinți fiind căzuți post-mortem (I1, I2 din stânga; I1 și C din dreapta, ambii molari 3). Erodarea suprafeței masticatoare este moderată la nivelul molarilor și a premolarilor 2 (gr. III) și ceva mai slabă la ceilalți dinți (gr. II). Nu se remarcă carii dentare și nici căderi în timpul vieții.

Scheletul postcranian este relativ gracil deși oasele lungi oferă lungimi apreciable. Femurele din punct de vedere al gradului de platimerie, sunt de tip platimer (73,33 și 79,31), cu relief subtrohanterian slab exprimat (schiță de fosă și creastă subtrohanteriană). Pilastrul nu este prezent. Tibiile aparțin categoriei euricneme (70,96 și 75,86), prezentând fiecare câte o mică fațetă "orientală". Peroneele sunt ușor canelate. Humerusurile sunt lipsite de perforație olecraniană, relieful osos fiind aproape șters. Indicele de secțiune aparține categoriei euribrahice (90,0).

Talia calculată în special după lungimea membrilor inferioare, se încadrează în categoria feminină înaltă (160 cm).

Tipul antropologic. Neurocraniul prin brahicefalia accentuată și prin caracterele faciale mezen cu orbite mezoconci și nas leptorin, atestă prezența unei dominante alpinoide cu influențe protoeuropoide.

Osteopații. Două vertebre dorsale sunt sudate între ele, iar pe marginea unei vertebre lombare se pot observa prezența unor excrescențe osoase destul de pronunțate.

Scheletul nr. 82

Starea de conservare a acestui schelet este deosebit de precară. Totuși un studiu atent ne-a permis să identificăm fragmente rezultate din toate oasele cutiei craniene, din masivul facial și mandibulă, cât și din scheletul postcefalic. Tot ce se poate spune despre aceste resturi osoase, este că ele au aparținut unui *copil de circa 1 an și jumătate, 2 ani*, vârsta stabilită după prezența dentiției de lapte (13 dinți) la care rădăcina este mai mult sau mai puțin sfărâmată.

Scheletul nr. 83

Inventariind resturilor osoase din acest mormânt, putem sublinia starea deficitară de conservare a scheletului cefalic în comparație cu cel postcefalic, relativ bine păstrat.

Totuși datorită unei minuțioase restaurări, s-a putut reîntregi o calotă craniană

aproape completă (cu excepția regiunii bazale), care ne-a permis precizarea principalelor caracteristici biometrice și morfoscopice. Din nefericire, fața nu a putut fi restaurată, datorită absenței unor porțiuni din acestea. Sunt prezente doar două fragmente din bolta palatină, malatul drept și mandibulă. Partea postcefalică cuprinde majoritatea oaselor lungi bine conservate, oasele coxale, fragmente mari din omoplat, stern, coaste, 2 clavicule, 2 astragale, 1 calcaneu și falange.

Acest schelet a aparținut cu siguranță unui *subiect masculin*, a cărui vârstă la deces poate fi socotită de circa 50 ani(*matur*).

Neurocraniul prezintă un diametru antero-posterior relativ mic (168 mm), cel transversal fiind destul de larg (143 mm), ceea ce imprimă indicelui cefalic un caracter de brahicranie accentuată (este situat chiar la limita inferioară a categoriei hiperbrahicrane (85,11). Din punct de vedere al înălțimii porio-bregmatice, raportarea la lungime și lărgime dă indici de categorie hipsicrană și respectiv metriocrană (69,05 și 81,12). Fruntea este sferică și eurimetopă (71,32), relieful osos fiind slab marcat (glabellar 1-2, supraciliar 1). Occipitalul este slab bombat, indicele parieto-occipital transversal aparținând categoriei de lărgime mijlocii (77,62). relieful osos, exprimat prin protuberanța occipitală externă este abia de gradul 2. Norma verticală este sferoidă, iar cea occipitală de "bombă". Apofizele mastoide sunt moderate ca dezvoltare (3-4) ca și relieful supramastoidian.

Masivul facial fragmentar și incomplet, oferă numai câteva caractere de ordin morfologic. Acestea se referă la conturul paraboloid și adâncimea moderată a bolții palatine, la apertura piriformă prevăzută cu fosă prenazală și la lărgimea moderată a malarului.

Mandibula indică o oarecare gracilitate. Cele două jumătăți ale ramului orizontal sunt destul de îndepărtate, ceea ce indică o lărgime apreciabilă a feței. Înălțimea ramului orizontal este mică în regiunea anterioară și mai înaltă la nivelul dinților jugali. Torusul mandibular ca și regiunea goniană sunt slab marcate. Mentonul destul de bine conturat, prezintă un contur piramidal. Ramul vertical oferă o lărgime apreciabilă, înălțimea sa fiind însă moderată.

Dentiția. Dinții prezenți relevă o slabă erodare variind între gradul 1 (dinți anteriori) și 2 (molarii 1). Pe mandibulă molarii 3 nu sunt prezenți, aici fiind vorba de o reducere de spațiu de erupere. Afecțiunile patologice vor fi discutate în cadrul odontopatiilor.

Scheletul postcranian se caracterizează prin robusticitate, prin femure de tip eurimer (96,43 și 85,71), prevăzute cu pilastru puternic prin tibii asimetrice din punctul de vedere al indicelui de platicemie (tibia dreaptă este platicnemă iar cea stângă mezocnemă) și prin humerusuri de tip euribrahic (90,91 și 95,0), lipsite de perforație olecraniană și cu relief deltoidian puternic exprimat.

Statura calculată în bune condițiuni, este de 171 cm, încadrându-se în categoria taliilor masculine înalte.

Tipul antropologic este cel alpinoid.

Odontopatii. Ele se rezumă la căderea incisivului 1 superior stâng (alveola fiind complet închisă) și la prezența unei carii de colet ce afectează atât premolarul 2 în partea sa posterioară cât și molarul 1 în partea sa anterioară (gradul II).

Osteopatii. În partea dreaptă a regiunii fronto-parietale se observă urmele unei puternice lovituri care se întinde pe o lungime de 66 mm, atât în regiunea frontală (pe o distanță de 42 mm) cât și în cea parietală (pe o distanță de 24 mm), lovitură ce a fost făcută cu un obiect ascuțit, care a străpuns peretele osos în această regiune. Totuși subiectul nu a decedat în urma acestei lovituri, deoarece se poate observa un proces de osificare a marginilor osoase, care aproape s-au contopit, urma tăieturii având aspectul unui șanț îndreptat ușor spre stânga în partea anterioară.

Scheletul nr. 84

Scheletul găsit în acest mormânt prezintă o stare relativ bună de conservare, fiind reprezentat prin un "cranium" complet, dar cu multe soluții de continuitate (la nivelul arcadelor zigomatice, regiunii temporale drepte și regiunii nazale) și un schelet postcranian cu majoritatea oaselor lungi întregi (lipsește doar peroneul stâng), alături de care mai sunt fragmente din oasele coxale, omoplate, stern, coaste, vertebre.

Toate aceste oseminte au aparținut unei *femei de vârstă matură (45-50 ani)*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur sferoid, iar în cea occipitală de "bombă". Raportul între lungimea și lărgimea sa, dă un indice brahican moderat (81,14). Indicii de înălțime, atât cei bazio-bregmatici cât și cei porio-bregmatici, aparțin aceluiași categorii - hipsicrană (77,71 și 66,86) și metriocrană (95,77 și 82,39). Fruntea este eurimetopă (69,10) cu marginile dispuse în mod divergent (72,31). Occipitalul este foarte bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este în general slab dezvoltat (glabellar 1, supraorbital 0-1; protuberanța occipitală externă -1). Apofizele mastoide sunt moderate iar relieful supramastoidian abia schițat.

Fața oferă un indice facial total de tip leptoprosop (92,80), cel superior fiind lepten (56,80). Orbitale sunt hipsiconci (97,22) iar nasul mezin (48,15). Indicele cranio-facial transversal este de tip criptozigal (88,02). Malarele gracile, sunt dispuse temporalizat, fosa canină fiind profundă (2-3). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă, conturul său fiind paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, cu mentonul proeminent, de formă piramidală, cu torus mandibular moderat și gonioane ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este înalt și mijlociu de larg.

Dentiția prezintă în general o abraziune moderată, variind între gradul II și III. Pe mandibulă majoritatea dinților sunt prezenți, excepție făcând C stâng și Pm1 drept, căzuți post-mortem. Superior dentiția a fost de asemeni intactă în timpul vieții, incisivi și C stâng fiind căzuți de asemeni după deces. Atât superior cât și inferior, molarii 3 nu sunt prezenți, remarcându-se la ambele nivele o reducere de spațiu a marginii alveolare.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele, după gradul de platimerie, aparțin categoriei hiperplatimere (cel drept fiind mai accentuat hiperplatimer 73,33 și 65,62), fiind lipsite de pilastru dar prevăzute cu un relief subtrohanterian destul de bine conturat (fosă, creastă și o schiță de trohanter III). Tibiile sunt euricneme (70,37), prezentând câte o fațetă suplimentară de articulație cu astragalul. Humerusul este de tip platibrahic prevăzut cu perforație olecraniană, impresiile musculare fiind moderate.

Statura aparține taliilor feminine supramijlocii (159 cm).

Tipul antropologic este mediteranoid, cu influențe alpinoide, exprimate la nivelul calotei.

Odontopatii. Pe mandibulă molarul 1 drept este redus la un rest radicular, la baza căruia se poate observa urmele unui proces infecțios; marginile alveolare sunt retrase iar alveola prezintă un aspect osteoporotic. Același aspect îl oferă și alveola premolarului 1 din aceeași parte, dar dinte nu este prezent în alveolă. Se poate presupune că și acest dinte a fost cariat foarte puternic, până la un rest radicular care, fie că a căzut cu puțin timp înainte de deces, fie post-mortem.

Scheletul nr. 86

Este reprezentat prin un "cranium", restaurat aproape complet, cu excepția bazei neurocraniului și un schelet postcranian destul de complet, reprezentat prin oasele membrilor superioare și inferioare, prin oasele coxale, omoplați, sacrum, fragmente de stern, 2 calcaneae, coaste și falange.

Apreciind după aspectul relativ robust al pieselor osoase și ținând cont de mărimea apofizei mastoide, de deschiderea mică a eșancrurii ischiatice, de gradul de închidere a suturilor craniene cât și de cel de erodare a dinților, putem conchide că scheletul a aparținut unui subiect *matur (50-55 ani) de sex masculin*.

Forma **neurocraniului** în norma verticală este ovoidă iar în cea occipitală de "cort". Indicele cefalic este hiperdolicocran (69,23) dar la limita superioară a categoriei. Înălțimea porio-bregmatică raportată la lungimea și lărgimea neurocraniului, dă indici de categorie ortocrană - la limita inferioară (58,97) și metriocrană - la limita inferioară (85,18). Conturul vertical indică o frunte înclinată, o linie a creștetului lungă și slab arcuită și un occipital foarte bombat. Fruntea este eurimetopă (74,07) cu marginile dispuse intermediar (81,30). Occipitalul ca lărgime aparține categoriei mijlocii (78,52). Relieful osos este accentuat pe frontal (glabellar 3, supraorbital 1-2) și moderat pe occipital și supramastoidian. Apofizele mastoide sunt voluminoase (4-5).

Fața este hiperleptoprosopă (96,67) și leptenă (57,50) cu orbitele mezoconci (81,39) și cu nasul camerin (19,61). Malarele sunt largi cu dispoziție temporalizată, fosa canină fiind profundă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină prezintă un contur paraboloid și o adâncime mică, în special în regiunea sa posterioară (corespunzător dinților jugali) unde planșeul bolții palatine este aproape la același nivel cu marginea

alveolară, care este resorbită în urma căderii dinților de la acest nivel în timpul vieții. Se remarcă un ușor mezognatism subnazal.

Mandibula (deși masculină) este relativ gracilă dar largă și adâncă. Ramul orizontal este mijlociu de înalt, cu torus mandibular moderat, menton slab conturat, de formă piramidală și gonioane ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este scurt și larg.

Dentiția prezintă numeroase lipsuri atât din timpul vieții cât și post-mortem, astfel încât, aceasta se rezumă numai la 8 dinți - 5 gășiți în alveole și 3 izonlați. Abraziunea suprafeței masticatoare este destul de accentuată (gradul 4). Molarii 3 au fost prezenți numai pe mandibulă (cel de partea stângă a căzut în timpul vieții), pe maxilarul superior observându-se o reducere de spațiu la acest nivel.

Scheletul postcranian este relativ robust. Femurele prezintă o ușoară asimetrie din punct de vedere al gradului de platimerie. Astfel, în timp ce femurul drept aparține categoriei eurimere (96,77), cel stâng se situează în categoria stenomeră, dar la limita sa inferioară (100,0). Ele sunt ușor asimetrice și din punct de vedere al dezvoltării pilastrului, aceasta fiind mai accentuat la femurul stâng (110,34 față de 106,9). Tibiile sunt euricneme (70,27 și 72,22), - cea dreaptă prezentînd o mică fațetă de articulare la astragal. Humerusul prin indicele de secțiune este de tip euribrahic prezentînd perforație olecraniană și un relief muscular moderat.

Statura este de 168 cm, ce corespunde cu categoria de talii masculine supramijlocii.

Tipul antropologic este protoeuropoid cu unele influențe mediteranoide, corespunzînd cu așa-zisul tip protomediterranean.

Odontopatiile sunt exprimate prin căderi numeroase de dinți întâlnite atât pe maxilarul superior cât și pe mandibulă. Astfel, pe maxilarul superior se constată căderea tuturor molarilor din partea dreaptă cât și a molarului 2 din stînga, alveolele fiind complet obturate și marginea alveolară mult resorbită, ajungînd în același plan cu planșeul bolții palatine. Pe mandibulă, se asemeni sunt căzuți toți molarii din partea stîngă cât și molarul 1 din dreapta, marginea alveolară fiind de asemeni resorbită. Aceste căderi atestă instalarea unui fenomen de parodontoză la nivelul ambelor maxilare, fenomen confirmat și de aspectul dinților prezenți, a căror rădăcină este aproape dezgolită, marginile alveolare fiind mult retrase.

Scheletul nr. 90

Prezintă un "cranium" aproape complet (cu excepția părții drepte a bazei craniului, temporalul drept și apofiza zigomatică) și un schelet postcranian în general bine conservat, sunt prezente majoritatea oaselor lungi (femure, tibii, humerusuri, cubitusuri, peronee) oasele coxale, fragmente de coaste, o claviculă, 2 calcaneae, o vertebră cervicală, 6 dorsale, 5 lombare și 1 sacrală.

Avînd în vedere gradul de obliterare a suturilor craniene, abraziune dentară, gracilitatea mandibulei, precum și caracteristicile scheletului postcefalic, se poate spune că acest schelet a aparținut unei *femei de vîrstă adultă (sub 30 ani)*.

Neurocraniul de formă ovoid-brizoidă în norma verticală și de “casă” în cea occipitală, este mijlociu de lung (173) și mijlociu de larg (139), indicele cranian fiind de categorie brahocrană (limita inferioară a categoriei - 80,34). Indicii de înălțime porio-bregmatici, aparțin categoriei ortocrane (59,53) și tapeinocrane (74,10). Fruntea este ovală și eurimetopă (59,06) și prezintă sutură metopică. Occipitalul este foarte larg (89,21) și mijlociu de bombat. Relieful este slab dezvoltat (glabellar 0, supraorbital 0-1), protuberanța occipitală externă 0, apofizele mastoide moderat dezvoltate (2).

Masivul facial. Indicele facial total este mezoprosop (85,48) iar cel facial superior de tip mezen (52,42). Indicele orbital este hipsiconc (86,48) iar cel nazal mezin (48,97). Indicele cranio-facial transversal de tip micropsid (89,20) iar indicele palatal brahistafilin (124,24). Malarele, mijlociu dezvoltate prezintă o poziție intermediară spre frontalizată, fosa canină fiind ușor asimetrică (dreapta gradul 3, stînga gradul 2). Apertura piriformă este antropină cu spina nazală slab dezvoltată. Bolta palatină este de adîncime mijlocie și oferă un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu spre înalt, torusul mandibular slab, mentonul de formă piramidală, gonioane slab marcate. Ramul vertical mijlociu de înalt dar larg.

Dentiția pare să fi fost intactă în timpul vieții, căderea unor dinți făcîndu-se post-mortem. Gradul de erodare este moderat și mai accentuat la dinții inferiori. Pe ambele maxilare dinții anteriori sunt mai erodați ca cei jugali. Nu se remarcă carii dentare.

Scheletul postcranian, bine conservat este relativ gracil. Femurele sunt platimere (82,76 și 86,21), fără pilastru și cu relief subtrohanterian slab dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (71,43 și 74,07) și prezintă suprafețe suplimentare de articulație la astragal. Humerusurile nu prezintă perforație olecraniană, relieful deltoid slab pronunțat.

Talia oferă o medie de 162 cm, care se încadrează în categoria staturilor mari.

Tipul antropologic este mediteranoid de nuanță pontică.

Scheletul nr. 91

Prezintă o stare mediocră de conservare, fiind foarte incomplet pentru a se putea măcar preciza vîrsta și sexul. Un studiu atent ne-a permis să identificăm un fragment din partea stîngă a frontalului, 1 fragment de radius și o coastă.

Judecînd după lungimea și grosimea acestor fragmente, putem conchide că a aparținut unui *copil de vîrstă infans I*, a cărui vîrstă la deces nu poate fi precizată datorită absenței totale a dentiției.

Scheletul nr. 92

Deși starea de conservare a scheletului este relativ precară, acesta a putut fi restaurat în bune condițiuni, mai ales în ceea ce privește scheletul cefalic. Astfel, s-a putut reîntregi un “cranium” complet (cu mici soluții de discontinuitate la nivelul arcadei zigomate) și majoritatea oaselor lungi, permițându-ne să facem un studiu de ordin biometric și morfologic amănunțit.

Luînd în considerație caracteristicile, atât a scheletului cefalic cât și postcefalic, putem afirma că acest schelet a aparținut unui subiect de sex *masculin* și de *vârstă adultă* (*circa 30 ani*).

Neurocraniul prin raportul dintre lărgimea și lungimea sa, se situează la limita inferioară a categoriei doliocrane (70,74), având o formă ovoidă în norma verticală și de “cort” în cea occipitală. Înălțimea porio-bregmatică cât și cea bazio-bregmatică raportată la lungimea neurocraniului, dă indici de același tip - ortocran (71,80 și 60,64) iar raportarea la dimensiunea transversală dă indici de tip diferit - acrocran (101,50) și respectiv metriocran (la limita superioară a categoriei - 85,71). Fruntea este de formă ovală înscriindu-se prin indicele fronto-parietal în categoria eurimetopă (72,18). Occipitalul destul de bombat se situează în categoria occipitalelor foarte largi (86,46). Relieful cranian este în general slab exprimat (glabellar 1, supraorbital 1, protuberanța occipitală externă 2).

Fața, realizează un indice facial total de tip leptoprosop (91,33), cel superior fiind lepten, dar situat la limita inferioară a categoriei, foarte aproape de cea mezenă (55,12). Orbitalele sunt hipsiconci (86,36) iar nasul camerin (52,83). Indicele cranio-facial transversal aparține categoriei mezopside (95,48). Malarele largi, prezintă o dispoziție temporalizată, fosa canină fiind adâncă (3). Apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula nu a putut fi restaurată în totalitate (din cauza absenței unei porțiuni din ramul orizontal), cele două fragmente prezentate ne permit precizarea câtorva date de ordin biometric și mai ales morfoscopic. Ramul orizontal este mijlociu de înalt, cu torus mandibular bine conturat și menton ușor proeminent, de formă piramidală. Ramul vertical este larg și mijlociu de înalt.

Dentiția se caracterizează prin o slabă erodare (între gradul I și II) și prin lipsa pierderilor de dinți din timpul vieții. Superior dinții sunt prezenți aproape în totalitate (excepție făcînd I2 superior stîng, M3 stîng, căzuți post-mortem) iar inferior lipsesc C, Pm1 și Pm2 din stînga, care s-au pierdut împreună cu porțiunea dintre mandibulă corespunzătoare acestor dinți.

Scheletul postcranian este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi, mai mult sau mai puțin întregi, alături de care sunt prezente oasele coxale, sacrumul, fragmente din omoplat, coaste, vertebre, fragmente ale acestora, metatarsiene. Femurele, prin indicele de platimerie, aparțin categoriei stenomere (107,69 și 103,84), prezentînd un ușor pilastru și un relief subtrohanterian slab conturat, exprimat prin fosă și creastă subtrohanterian. Tibia

(prezentă numai cea dreaptă) lipsită de fațete suplimentare de articulație, aparțin prin indicele de platicemie categoriei mezocneme (65,62). Peroneele sunt canelate. Humerusul, prin indicele de secțiune, aparține categoriei platibrahice (76,19), relieful osos fiind slab conturat (exprimat prin fosă și creastă subtrohanteriană).

Statura, calculată prin toate cele 3 metode, este de 160 cm, reprezentând o talie feminină submijlocie.

Tipul antropologic este nordoid cu slabe influențe mediteranoide, vizibile la nivelul mandibulei și a staturii

Odontopatiile se rezumă la o singură carie de colet (gradul II) întâlnită la nivelul molarului 2 inferior drept.

Scheletul nr. 93

Inventariind resturile osoase din acest mormânt, aparținând atât scheletului cefalic cât și postcefalic, putem conchide asupra apartenenței acestora unui *copil de vârstă infans I (circa 2 ani)* a cărui sex putea fi cel *feminin*, după inventarul arheologic.

Au putut fi identificate fragmente din toate oasele neurocraniului, din masivul facial, mandibula, câteva diafize de oase lungi (femur, tibie și humerus) și fragmente din ale piese osoase (coxale, omoplat, vertebre, coaste). Grație prezenței unui număr apreciabil de dinți, vârsta la deces a putut fi precizată, luându-se în considerație, în special, gradul de dezvoltare a coletului.

Scheletul nr. 94

Studiind resturile osoase din acest mormânt, subliniem caracterul fragmentar și incomplet a acestui schelet (și în special a celui cefalic) din care se poate identifica fragmente din neurocraniu (frontal, parietal, occipital și temporalul drept), din masivul facial și mandibulă, precum și părți din scheletul postcranian: oase lungi mai mult sau mai puțin întregi, 2 calcanee, 2 astragale, fragmente din coxale, vertebre, coaste, tarsiene, metatarsiene.

A aparținut cu siguranță unui subiect de *sex masculin* care a decedat la vârsta de *circa 40-45 ani (matură)*.

Scheletul cefalic, neputând fi restaurat, nu se pretează la un studiu biometric, fiind posibilă numai o descriere de ordin morfoscopic cu relieful frontal dezvoltat (glabellar 3-4, supraorbital 2) și slab pe occipital (protuberanța occipitală externă - gradul 1). Apofizele mastoide sunt de asemenea bine dezvoltate (gradul 4).

Masivul facial se caracterizează prin malare mijlociu de largi, printr-o boltă palatină de adâncime mică (fără a i se putea preciza conturul), o apertură piriformă prevăzută cu fosă prenazală și o fosă canină foarte profundă (gradul 4).

Dentiția se rezumă la 14 dinți (7 superiori și 7 inferiori), a căror erodare poate fi socotită în general moderată (gradul III) fiind mai accentuată la nivelul premolarilor 2 și molarilor 1 (gradul IV).

Scheletul postcranian se caracterizează prin robusticitate, prin femure de tip platimer (81,25 și 85,29), asimetrice din punct de vedere al pilastrului (femurul drept lipsit de pilastru iar cel stâng cu pilastrul bine marcat) cât și al reliefului subtrohanterian (de asemeni mai bine dezvoltat la femurul stâng, care prezintă și o schiță de trohanter III), prin tibii de tip platicnem (62,50) și prin humerusuri de tip euribrahic, lipsite de perforație olecraniană și cu relief osos moderat.

Statura, calculată numai după lungimea humerusului și femurului este de 174 cm, încadrându-se în categoria de talii masculine înalte.

Tipul antropologic nu poate fi precizat.

Odontopatiile sunt exprimate prin căderea din timpul vieții a molarului 2 stâng și a incisivului 2 drept, de pe maxilarul superior, (alveolele fiind închise) și prin prezența a 2 carii dentare - una de gradul II (de colet) la nivelul premolarului 1 superior drept și alta de coroană la molarul 3 inferior din aceeași parte.

Scheletul nr. 96

Starea relativ bună a osemintelor din acest mormânt a impus restaurarea numai a părții cefalice, oasele lungi, cât și unele oase plate păstrându-se intacte, dar din nefericire unele dintre acestea sunt absente (humerusul drept, tibiile, vertebre, etc.).

Caracteristicile întregului schelet indică o apartenență a acestuia la sexul *masculin*, vârsta putând fi apreciată ca *matură (35-40 ani)*.

Scheletul cefalic. Din fragmentele acestuia s-a putut restaura un "cranium" incomplet (căruia îi lipsește regiunea bazală și jumătatea stângă a feței împreună cu arcada zigomatică de aceeași parte și mandibula, fiind astfel posibilă caracterizarea biometrică și morfologică a părții cefalice. Referindu-ne mai întâi la neurocraniu, subliniem caracterul său accentuat doliocran, indicele cefalic fiind astfel situat la limita dintre categoria doliocrană și hiperdolioscrană (70,46). Din punct de vedere al înălțimii porio-bregmatice, raportarea acestei dimensiuni la lungimea și lărgimea neurocraniului, dă indici de categorie ortocrană (60,10) și accentuat metriocrană (85,29). Fruntea, de formă ovală (82,26) este eurometopă (75,00), cu relieful frontal accentuat (glabellar 3 spre 4 și supraorbital - 2) și cu schiță de sutura "mendoza". Occipitalul foarte bombat este de categorie mijlocie, ca lărgime (77,94), relieful său osos fiind bine exprimat, atât prin protuberanța occipitală externă (gradul 2-3) cât și prin liniile nucale superioare, care formează o adevărată creastă transversală. Privit în norma verticală, forma neurocraniului este ovoidă iar în cea occipitală de "cort". Apofizele mastoide prezintă o dezvoltare accentuată (gradul 5) ca și relieful supramastoidian. Subliniem prezența pe sutura lambdoidă a 5 oase wormiene din care 4 sunt situate pe partea dreaptă și 1 pe stânga.

Masivul facial fiind incomplet, nu permite decât caracterizarea parțială a acesteia. În aceste condiții, pentru a putea stabili valoarea absolută a indicelui facial superior, dimensiunea bizigomatică a fost luată prin simetrie, valoarea acestui indice putând fi discutată cu rezerva cuvenită. Astfel, putem conchide că masivul facial este de tip ușor mezen (50,0) cu orbite cameconci (69,76) și cu nasul mezin (47,93). Indicele cranio-facial transversal este de tip macropsid (98,53). Malarele sunt deosebit de largi, prezentând o dispoziție intermediară spre temporalizată. Fosa canină este profundă (gradul 3). Apertura piriformă este antropină cu spina nazală anterioară slab dezvoltată (gradul 2). Bolta palatină este de profunzime mică, conturul său fiind paraboloid.

Mandibula este robustă și largă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, cu torus mandibular moderat, menton de formă piramidală, slab conturat și gonioane puternic dezvoltate și răsfrânte în afară. Ramul vertical este larg și mijlociu de înalt.

Dentiția este slab reprezentată, pe mandibulă fiind prezent un singur dinte (M2 stâng) iar pe jumătatea de maxilar superior (partea stângă) toți molarii din această parte. Izolați au mai fost găsiți 6 dinți, 5 inferiori și 1 superior. Erodarea suprafeței ocluzale poate fi considerată în general slabă, dar incisivii sunt mai erodați (gradul III), decât molarii și premolarii - (gradul II). Nu se remarcă nici un fel de afecțiuni patologice.

Scheletul postcefalic este relativ robust, bine conservat, dar din nefericire, incomplet. Femurele prin gardul de platimerie aparțin la categorii diferite; platimeră pentru femurul drept, și eurimeră pentru cel stâng; ambele prezintă pilastru slab marcat și un relief subtrohanterian accentuat, exprimat prin creastă și fosă subtrohanteriană. Humerusul (prezent numai cel drept) prin indicele de secțiune, aparține categoriei euribrahice, prezentând perforație olecraniană și un relief deltoidian deosebit de accentuat.

Talia calculată după majoritatea oaselor membrilor superioare și după lungimea femurului, aparține categoriei taliilor masculine mijlocii (165 cm).

Tipul antropologic poate fi considerat cel cromagnoid, cu slabe influențe mediteranoide.

Scheletul nr. 97

Din fragmentele cefalice identificate, s-a putut restaura un "cranium" cu caracter foarte complet în ceea ce privește neurocraniul și mai puțin complet la nivelul masivului facial din care s-a putut restaura numai partea stângă a acestuia. Partea postcefalică este mai bine conturată și mai completă fiind reprezentată prin majoritatea oaselor lungi, oasele coxale, omoplate, sacrum, coaste, clavicule, carpiene, metacarpiene, metatarsiene și falange.

Judecând după caracterul de gracilitate a întregului schelet cât și după alte caracteristici, putem conchide că aceste oseminte au aparținut unei *femei adulte (25-30 ani)*.

Craniul neural este mijlociu ca lungime și lărgime, indicele cranian fiind astfel de tip accentuat mezocran (79,19). Înălțimea bazio-bregmatică este de tip înalt iar cea porio-bregmatică joasă, oferind prin raportarea la lungimea neurocraniului, indici de categorie

hipsicrană (77,45) și respectiv ortocrană (61,85) iar la lărgime indici de tip metriocran (97,81) și respectiv - tapeinocran (78,10). Fruntea este de formă ovală (86,09) și eurimetopă (72,26), prezentînd sutură metopică și un relief osos foarte slab exprimat (gradul 1). Occipitalul este mijlociu de larg (74,45) și de bombat, relieful osos fiind de asemeni abia schițat. Apofizele mastoide sunt mici iar relieful supramastoidian putînd fi considerat abia de gradul 1. În punctul asterion stîng se observă prezența unui os wormian de mărime apreciabilă.

Masivul facial, reprezentat numai prin jumătatea sa stîngă, nu se pretează la un studiu biometric amănunțit, ci mai mult la stabilirea câtorva aspecte morfoscopice. Înălțimea acestui etaj a putut fi precizată ca fiind joasă dar lărgimea bizigomatică nu a putut fi determinată și implicit indicele facial superior. Sub aspect biometric poate fi caracterizată numai orbita, care este de înălțime și lărgime mijlocie, indicele orbital fiind de tip mezoconc (77,50). Malarele sunt gracile și prezintă o dispoziție temporalizată iar fosa canină este puțin profundă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină prezintă un contur paraboloid și o adâncime mică.

Mandibula, bine conservată, este gracilă, ramul orizontal fiind jos, cu mentonul de formă piramidală slab conturat, ca și torusul mandibular. Ramul vertical este scurt și larg.

Dentiția se caracterizează printr-un tablou patologic destul de încărcat.

Scheletul postcefalic este gracil și destul de complet. Femurele sunt asimetrice din punct de vedere al gradului de platimerie, astfel încât femurul drept este de tip eurimer (88,46) iar cel stîng platimer (79,31) pilastrul fiind bine marcat la ambele femure, ca și relieful subtrohanterian (creastă, fosă subtrohanteriană și o schiță de trohanter III). Tibiile aparțin categoriei platicnemice (62,07) și prezintă fiecare câte două fațete de articulație la astragal. Humerusul este de tip euribrahic (83,33), relieful osos fiind evident marcat doar la nivelul deltoidului.

Talia, calculată în bune condițiuni aparține categoriei mijlocii (156 cm).

Tipul antropologic este mediteranoid, cu slabe influențe nordoide.

Odontopatiile cele mai numeroase sunt întîlnite la nivel mandibular. Astfel, pe partea dreaptă semnalăm prezența unui granulom la baza C și Pm1, instalat probabil în urma carierii puternice a acestor dinți, până la resturi radiculare, care, au căzut probabil post-mortem. De asemeni și alveolele molarilor 1 și 2 prezintă același aspect - al unor dinți puternic macerați (până la resturi radiculare) cu instalarea de procese infecțioase. La nivelul molarului 3 (prezent în alveolă) pe partea internă, se observă de asemeni urmele unui granulom - deși dintele nu este cariat - procesul infecțios instalat fiind de fapt o extindere a celui întîlnit la molarii 1 și 2. Pe jumătatea de maxilar superior (partea stîngă) premolarul 1 se rezumă la un rest radicular, nefiind însoțit de procese infecțioase.

Scheletul nr. 98

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt ne permite să subliniem caracterul excesiv de fragmentar și incomplet a acestui schelet, care a aparținut cu siguranță unui *copil foarte mic (9-12 luni)*.

Au putut fi identificate câteva fragmente izolate din frontal și parietale, jumătatea stângă a mandibulei, fragmente diafizare ale unor oase lungi (femur, tibie, humerus, radius, cubitus) și plate.

Dentiția este reprezentată numai prin doi dinți de lapte (caninul și molarul 1 inferiori) sub formă de muguri, care însă nu au erupt.

Scheletul nr. 99

Aparține unei *femei de vârstă adultă de aproximativ 25-30 ani*. Scheletul este destul de complet și bine conservat. Este reprezentat printr-un "cranium" aproape întreg (cu mici soluții de discontinuitate în regiunea frontală), mandibula, majoritatea oaselor lungi (femure, tibii, humerusuri, cubitusuri, oasele coxale, 2 clavicule, sacrum, 2 fragmente de omoplat, 1 fragment de stern și vertebre.

Neurocraniul este lung, mijlociu de larg și înalt, indicele cefalic fiind astfel de tip mezocran (75,0) - la limita inferioară. Indicii bazio-bregmatici și porio-bregmatici, aparțin la categorii diferite - hipsicrană (75,55) și respectiv ortocrană (62,22) ca și cei transversali, care sunt de tip acrocran (100,74) și metriocran (82,96). Diametrul frontal minimal raportat la cel transversal maximal al neurocraniului, situează indicele fronto-parietal în categoria eurimetopă (71,85), indicele său frontal-transversal, aparținând categoriei frunților cu crestele de tip intermediar (83,62). Indicele occipital-parietal este de tip larg, situându-se însă în imediata apropiere de limita superioară a categoriei mijlocii (79,25). Ca formă, occipitalul este mijlociu de bombat. Ca formă neurocraniul este ovoid în norma verticală și de "cort" în cea occipitală. Relieful cranian este slab dezvoltat (gradul 1) iar apofizele mastoide moderate (gradul 2-3).

Fața se caracterizează printr-un indice facial total de tip mezoprosop, situat la limita inferioară a categoriei (85,0), cel al masivului facial, de tip mezen (51,67). Orbitale sunt înalte și mijlocii ca lărgime, indicele orbital fiind astfel de tip hipsiconc (85,71). Nasul este mezin (47,06) cu apertură piriformă de tip antropin și spina nazală anterioară moderată. Bolta palatină este de tip brahistafilin (111,11), prezentând un contur paraboloid și o adâncime mică. Malarele, mijlocii ca lărgime, prezintă o dispoziție temporalizată, fosa canină fiind destul de adâncă (2-3).

Mandibula prezintă un caracter de robusticitate, un ram orizontal jos, cu menton de formă piramidală, torus mandibular moderat și gonioane slab conturate. Ramul vertical este scurt și mijlociu de înalt.

Dentiția, din cauza căderii și pierderii unui număr însemnat de dinți - post-mortem - se reduce la 3 dinți superiori și inferiori, a căror erodare este destul de slabă (gradul II).

Pe maxilarul superior M3 drept, abia erupe, cel stâng fiind deja prezent, situație identică cu cea de pe maxilarul superior. Nu se constată carii dentare și nici pierderi de dinți “in vivo”.

Scheletul postcefalic se caracterizează prin gracilitate, fiind unul din cele mai complete. Referindu-ne la gradul de platimerie a femurelor, subliniem apartenența la categorii diferite a acestor oase: platimeră (pentru femurul drept - 81,48) și respectiv eurimeră pentru cel stâng (88,88), asimetrie care se reflectă și în gradul de dezvoltare a pilastrului, care este prezent numai la femurul stâng (104,17). Relieful suntrohanterian este foarte slab marcat. Tibiile, prin indicii de platicnemie, oferă aceeași asimetrie întâlnită și la femure, tibia dreaptă fiind de tip mezocnem (66,67) iar cea stângă euricnemă (74,19). Humerusurile sunt de tip euribrahic, cu relieful osos, slab dezvoltat, fiind lipsite de perforație olecraniană. Peroneele sunt ușor canelate.

Statura a putut fi calculată în bune condițiuni, utilizându-se în acest scop toate oasele lungi. Valoarea medie a acesteia este de 155 cm reprezentând o talie feminină de tip mijlociu.

Tipul antropologic este mediteranoid.

Scheletul nr. 100

Scheletul nu este bine conservat. Din craniu s-au putut identifica doar fragmente ce nu se pot restaura (frontal și parietale). Din masivul facial s-au păstrat maxilarul superior stâng și mandibula.

Scheletul postcranian este reprezentat prin diafizela celor două femure și resturi de vertebre, coaste, clavicule și coxale.

Scheletul a aparținut unui *copil mic (infans I) de 2-3 ani*, cu sexul indeterminabil.

Dentiția cuprinde 6 molari și un incisiv aparținând dentiției de lapte, aflată în alveole și un mugure de incisiv 1 superior definitiv, izolat, care indică vârsta subiectului.

Scheletul nr. 101

Este reprezentat doar prin scheletul postcranian, din care s-au păstrat: femurul stâng, fără diafiza superioară, diafiza femurului drept, treimea superioară a tibiei stângi, un fragment din cubitusul drept, diafizele radiale, diafiza humerusului drept și un fragment de coxal. După robusticitatea scheletului (medie) și după resturile de coxal se poate aprecia că a aparținut unei *femei mature*, fără a se putea preciza vârsta.

Femurul este platimer (75,00) și cu pilastru (103,85). Relieful subtrohanterian este moderat dezvoltat (creastă și fosă subtrohanteriană). Tibia stângă este euricnemă (70,59). Humerusul are un indice de secțiune de 76,19 ce se încadrează în categoria euribrahică.

Scheletul nr. 103

Aparține unui *copil de 0-1 an (infans I)*, ceea ce a determinat o slabă conservare a scheletului și imposibilitatea stabilirii sexului.

Scheletul cranian este reprezentat prin fragmente foarte subțiri din frontal, parietale, occipital precum și temporalul stâng.

Din **scheletul postcranian** s-au păstrat mici fragmente de coaste. Dentiția este absentă.

Scheletul nr. 104

Starea de conservare a acestui schelet este slabă, dat fiind că el a aparținut unui *copil de 2-3 ani (infans I)*, vârstă apreciată după lungimea diafizelor humerusului.

Din **scheletul cranian** s-au păstrat fragmente din parietalul stâng și occipital, nefragmentate s-au găsit parietalul drept, temporalul drept și alisfenoidul stâng.

Scheletul postcranian este reprezentat prin două diafize humerale întregi, câteva fragmente de vertebre cervicale și 11 coaste.

Dentiția este absentă.

Se pare că a fost exhumată doar jumătatea anterioară a scheletului, deoarece lipsesc oasele membrelor inferioare, coxalele și partea posterioară a coloanei vertebrale.

Scheletul nr. 105

Este reprezentat printr-un craniu relativ bine conservat (în special calota) și a masivului facial. Scheletul postcranian este alcătuit dintr-un număr mare de oase lungi, bine conservate, la care se adaugă vertebre, coaste și alte oase scurte.

După particularitățile craniene, precum și după scheletul postcranian, s-a putut aprecia că subiectul este de *sex masculin și de vârstă matură (35-40 ani)*.

Neurocraniul este de tip mezocran (76,50), având forma ovoidă în norma verticală și de “casă” în cea occipitală. Înălțimea bazio-bregmatică, cât și cea porio-bregmatică, raportată la lungimea craniului, dă indici care se încadrează la limita superioară a categoriei ortocrane (74,86 și respectiv 62,84). Indicii bazio-bregmatic și porio-bregmatic transversali, se înscriu de asemenea în limitele aceleiași categorii și anume a celei metriocrane, valorile acestor indici fiind respectiv 97,87 și 82,14. Fruntea ovală (81,67) este eurimetopă (70,0), cu un relief slab marcat (glabellar 2, supraorbital 1). Occipitalul foarte bombat cu protuberanța externă ștearsă (0), se încadrează ca lărgime în limitele categoriei mijlocii (75,00). Apofiza mastoidă, este relativ bine dezvoltată (3), prezentând o creastă supramastoidiană moderată. Pe sutura lambdoidă se pot observa câteva oase mici wormiene, iar în punctul lambda un os “inca” bipartit.

Fața este leptoprosopă (93,27) și mezenă (51,52). Indicele cranio-facial transvers se încadrează în categoria mezopsidă (94,28). Orbitale sunt mezoconci (78,05) și nasul mezorin (48,08). Malarele au curbura mijlocie, lărgimea mică spre mijlocie și dispoziția

intermediară. Fosa canină este slabă (1), iar apertura piriformă antropină și cu spina nazală anterioară ștearsă (1). Bolta palatină prezintă un contur paraboloid.

Mandibula deși aparține unui bărbat, nu este prea robustă. Ramul orizontal este înalt cu mentonul de formă triunghiulară, bine conturat. Gonioanele sunt slab marcate și torusul mandibular moderat. Ramul vertical este scurt și larg.

Dentiția completă, fără căderi în timpul vieții și fără carii prezintă o erodare moderată (II-III) cu excepția molarilor 1 inferiori, care sunt cu un grad de erodare mai accentuată.

Scheletul postcranian este în general bine conservat. Humerusurile cu indicele de secțiune de tip euribrah, prezintă relief deltoidian, dar sunt lipsite de perforația olecraniană. Femurele prevăzute cu pilastru sunt eurimere, fără trohanter 3, cu fosa subtrohanteriană prezentă și cu creasta subtrohanteriană slab dezvoltată. Tibiile sunt platicneme și lipsite de fațete suplimentare.

Statura subiectului calculată după lungimea majorității oaselor lungi, era de 167 cm, valoare ce indică o talie masculină, care se încadrează în categoria supramijlocie.

Tipul antropologic este exprimat prin predominanța unui fond mediteranoid cu multe influențe protoeuropoide (cromagnoide).

Osteopatii. Se constată prezența exostozele pe cinci vertebre dorsale, pe patru vertebre lombare și pe sacrum. Sternul a fost fracturat și consolidat în treimea sa superioară.

Scheletul nr. 107

Relativ bine păstrat, acest schelet este reprezentat prin un "cranium" incomplet. La nivelul feței lipsește malarul drept și marginea externă a orbitei, dar mandibula este completă. Scheletul postcranian prezintă alături de oasele lungi, în majoritate complete, sacrumul întreg, coxale aproape complete, vertebre, coaste, un omoplat întreg, un astragal, un calcaneu, falange și alte oase scurte întregi sau fragmentare.

Apreciind masivitatea pieselor osoase aflate la dispoziție și gradul de erodare a dentiției, putem aprecia că subiectul căruia i-a aparținut scheletul este *matur în jur de 45-50 ani și de sex masculin*.

Neurocraniul ovoid în norma verticală și în formă de "cort" în norma occipitală, are un indice cefalic de tip mezocran (76,67). Indicii de înălțime porio-bregmatici sunt de tip hipsicran (65,00) și metriocran (84,78). Fruntea ușor ovală (80,00) se încadrează la limita inferioară a categoriei eurimetope (69,59) și are un relief foarte puternic dezvoltat (relieful glabelar de gr. 5, arcurile supraciliare de gr. 2-3). Occipitalul ușor bombat este mijlociu de larg (76,81) și cu relieful atenuat (protuberanța occipitală externă de gr. 0-1). Apofiza mastoidă este puternică, cu un relief mastoidian dezvoltat.

Masivul facial prezintă indicele facial total de tip mezoprosop (89,39), iar cel superior de tip eurien (49,34). Indicele cranio-facial transvers este mezopsid, orbita de tip

mezoconc (80,00), iar nasul camerin (53,06). Malarele sunt largi, cu o dispoziție intermediară și cu înălțimea curburei mari. Apertura piriformă este de tip antropin cu spina nazală anterioară ștearsă. Bolta palatină are adâncimea mijlocie și un contur paraboloid. Mandibula este robustă. Ramul orizontal este înalt cu mentonul triunghiular și bine conturat, cu torusul mandibular foarte slab dezvoltat. Ramul vertical scurt și larg, este înclinat și cu condilii foarte înalți.

Dentiția este reprezentată atât prin dinți izolați (un incisiv central și incisivii laterali superiori, caninii superiori, molarul 1 superior drept, trei incisivi inferiori și caninul inferior stâng), cât și prin dinți în alveole. Gradul de abraziune a suprafețelor de eroziune este destul de avansat. Astfel, dacă erodarea molarului 2 drept de pe maxilarul superior este de gradul III, erodarea molarului 1 și a premolarilor de pe aceeași parte este de gradul IV. Mai mult, la aceștia din urmă, în plan oblic spre interior eroziunea este până la colet. Și molarii 1 de pe mandibulă sunt de asemenea puternic erodați. La nivelul caninului inferior stâng căzut post-mortem se constată cicatrizarea osului, ceea ce ne indică urma unui granulom. În ceea ce privește molarii 3 de pe mandibulă era erupt doar cel din partea dreaptă ce a căzut și el post-mortem. Pe maxilarul superior putem aprecia doar că molarul 3 din partea dreaptă nu era erupt, partea stângă a maxilarului de la nivelul molarilor 1,2 și 3 fiind distrusă de pământ.

Scheletul postcranian, oferă femure asimetrice. Astfel, în timp ce femurul este fără pilastru, de tip hiperplatimer (72,97) cu fosa subtrohanteriană slab dezvoltată, dar cu creasta subtrohanteriană pronunțată, femurul stâng este prevăzut cu pilastru, de tip platimer (77,14) și cu fosa și creasta subtrohanteriană slab dezvoltate. Tibiile sunt platicneme și fără fațete suplimentare. Humerusul are indicele de secțiune de tip euribrahic (79,16) prezentând perforație olecraniană și relieful deltoidian dezvoltat. Calcaneul este prevăzut cu un relief puternic.

Talia calculată după lungimea majorității oaselor lungi, se încadrează în categoria supramijlocie (169 cm).

Tipul antropologic prezintă un amestec de caractere nordoide și cromagnoide, putând fi asemănat cu cel protonordic.

Osteopatii. Pe toate vertebrele s-a constatat prezența excrescențelor osoase. Tibia stângă prezintă la nivelul apofizei inferioare deformări artrotice. Consolidarea fracturii cubitusului drept s-a făcut cu scurtarea osului, iar la nivelul cotului se constată procese artrotice.

Scheletul nr. 108

Ne-a parvenit într-o stare de fragmentare avansată, dar am putut totuși stabili că aparține unui *copil de vârstă 1-2 ani (infans I)*, atât după dimensiunile oaselor lungi, cât și după gradul de dezvoltare a dentiției de lapte.

Neurocraniul. Din scheletul neurocraniului, sunt prezente două fragmente din parietale, două din occipitale, două din temporale și un fragment din frontal.

Masivul facial este reprezentat din două fragmente de maxilar superior și mandibula.

Dentiția este constituită din 10 dinți deciduali dispuși în alveole, șase superiori (caninii și molarii 1 și 2) și patru inferiori (molarii 1 și 2).

Scheletul postcranian este reprezentat prin diafizele care aparțin la două femure, două tibii, un peroneu, două humerusuri, două cubitusuri și un radius, la care se mai adaugă fragmente de coxal, coaste și vertebre.

Scheletul nr. 109

Este foarte fragmentar și aparține cu mare probabilitate unui copil de vârstă de 0-1 an (*infans I*).

Scheletul cranian este reprezentat printr-un număr de 16 fragmente subțiri, provenite dintr-un frontal, parietal și occipital.

Din **scheletul postcranian** nu ne-a parvenit decât un fragment dintr-o claviculă.

Scheletul nr. 110

Slab conservat, este reprezentat printr-o calotă craniană, malarul stâng și mandibula completă, oasele membrelor superioare și inferioare întregi sau fragmentare, vertebre și resturi de coaste, sacrum, omoplat, calcaneu și astragal.

A aparținut unei *femei* a cărei vârstă aproximativă, din cauza unei discordanțe între situația suturilor craniene (toate obliterate cu excepția celei temporo-parietale) și situația dentiției și a oaselor lungi, poate fi cea *matură avansată* (55-60 ani).

Neurocraniul reprezentat numai prin calota craniană, are formă ovoidă în norma verticală și de "cort" în norma occipitală. Indicele cranian se înscrie în categoria mezocrană (78,36), iar cei porio-bregmatici-longitudinal și transversal, în categoriile hipsicrană metriometopă (68,65) nu prezintă relief glabelar, dar relieful supraciliar este dezvoltat 1-2. Occipitalul mijlociu de bombat este larg (80,59) dar cu relief slab exprimat (protuberanța occipitală externă este de grad 0). Apofiza mastoidă este puternică (gr. 3), dar cu relief slab acuzat.

Fața. Din scheletul facial este prezent malarul stâng (care este gracil și mijlociu de larg) și mandibula. Prezența arcadelor zigomatice ne-a permis să calculăm indicele cranio-facial transvers, care se înscrie la limitele categoriei micropside (87,31).

Mandibula este gracilă cu ramul orizontal mijlociu de înalt și cu un torus slab. Mentonul de formă butonată spre piramidală, este slab exprimat. Gonioanele sunt de asemenea slab dezvoltate, ramul vertical îngust și mai puțin înalt.

Dentiția cu lipsuri post-mortem, este erodată diferențiat. Într-adevăr, în timp ce dinții anteriori prezintă o erodare relativ slabă, cei jugali prezintă o erodare moderată, iar molarii 3 sunt aproape neerodați.

Scheletul postcranian prezintă humerusurile și radiusul stâng întregi. Femurele și tibiile sunt fără epifize și cu diafizele incomplete. Humerusul cu indicele de secțiune de tip euribrah, prezintă urme ale inserției mușchiului deltoidian, dar nu prezintă perforație olecraniană.

Statura calculată numai după humerus și radius, singurele oase lungi întregi, aparține categoriei feminine supramijlocii (156 cm).

Tipul antropologic. Lipsa masivului facial (care nu ne-a parvenit) îngreunează precizarea tipului. Totuși, se poate admite prezența unor trăsături mediteranoide în amestec cu influențe nordoide.

Scheletul nr. 111

Ne-a parvenit într-o stare foarte fragmentară atât scheletul cefalic cât și cel postcefalic.

După particularitățile calotei cefalice incomplete ca și după impresiile zonale de creștere ale oaselor se poate aprecia că scheletul a aparținut unui *copil (infans I)*, fără să putem preciza vârsta în ani deoarece nu beneficiem de criteriile necesare.

Neurocraniul este reprezentat printr-o calotă craniană incompletă, de tip doliocran. Frontalul este prevăzut cu sutură metopică. Masivul facial, ca și dentiția, sunt complet absente.

Din **scheletul postcranian** sunt prezente doar un fragment de cubitus, oasele coxale, trei vertebre și un fragment de sacrum.

Scheletul nr. 114

Ne-a parvenit într-o stare nu prea bună de conservare. Calota craniană este incompletă (fără temporalul drept, prezent numai sub formă fragmentară) dar cu soluție de continuitate la nivelul vertexului și a parietalului. Din scheletul facial este prezentă bolta palatină, malarul drept și mandibula. Scheletul postcefalic este reprezentat prin humerusuri, femure, tibii și un cubitus incomplete și un radius și un cubitus întregi. La acestea se mai adaugă două coxale, manubrium, clavicule, omoplat, coaste, vertebre, astragal și metatarsiene.

După suturile de la nivelul neurocraniului, care sunt complet deschise, după mandibulă și apofiza mastoidă s-a apreciat că scheletul a aparținut unei *tinere de sex feminin în vârstă de 18-20 ani (juvenis)*.

Neurocraniul se situează în categoria mezocrană din punctul de vedere al indicelui cranian (77,34), având un contur ovoid în norma verticală și în forma de “casă” în norma occipitală. Fruntea este ovală (80,51) și metriometopă (67,86) cu relief slab (glabellar 0-

1, supraciliar 0-1), occipitalul mijlociu de larg (77,86) și de bombat, prezintă o protuberanță externă aproape ștearsă (0). Apofizele mastoide sunt puternic dezvoltate (3-4), dar relieful este slab.

Fața reprezentată doar prin bolta palatină, malarul drept și mandibulă, ne permite să subliniem câteva caractere de ordin morfologic. Astfel, malarul este mare și mijlociu de larg. Fosa canină cu o adâncime moderată (1-2), apertura piriformă de tip antropin și cu spina nazală slab dezvoltată (1). Bolta palatină relativ adâncă, este de formă paraboloidă.

Mandibula este moderată ca robustețe. Ramul orizontal este mijlociu de înalt, cu mentonul proeminent și de formă triunghiulară. Torusul mandibular ca și regiunea goniacă, sunt slab conturate. Ramul vertical este mijlociu atât ca înălțime cât și ca lărgime.

Dentiția. În timp ce pe maxilarul superior lipsesc dinții anteriori căzuți post-mortem, pe mandibulă dentiția este completă. Abraziunea suprafeței de eroziune este slabă (gr. I și II).

Scheletul postcranian. Femurele fără epifize sunt de tip hiperplatimer (70,0) și cu un relief subtrohanterian, exprimat printr-o ușoară creastă. Femurul drept este prevăzut cu pilastru. Tibiile mezocneme sunt și ele lipsite de epifize și nu prezintă fațete suplimentare. Humerusurile cu indicele de secțiune euribrah, nu prezintă relief deltoidian, dar prezintă perforație olecraniană.

Statura, calculată doar după radius și cubitus, este în medie de 164 cm, ceea ce ne indică o talie masculină mijlocie.

Tipul antropologic. Vârsta tânără a subiectului ne limitează posibilitățile de dioagnoză tipologică, dar este neîndoielnică prezența elementelor mediteranoide la care pare să se adauge și unele influențe nordoide, care desigur că la o vârstă matură s-ar fi putut exprima mai bine.

Scheletul nr. 117

Ne-a parvenit într-o stare de fragmentare foarte avansată. Scheletul cranian este reprezentat prin fragmente mici din toate oasele neurocraniului (care nu pot fi reconstituite), precum și un fragment din maxilarul superior drept, malarul drept și mandibula, căreia îi lipsesc ambele ramuri verticale. Din scheletul postcranian sunt prezente humerusurile, radiusul drept, femurele și tibiile, toate incomplete, precum și vertebre, coaste, sacrum, omoplat și un calcaneu.

Subiectul căruia îi aparține acest schelet, judecând după dentiție ca și după aspectul oaselor lungi, este un *bărbat matur în vârstă de 40-50 ani*.

Neurocraniul reprezentat doar prin fragmente de oase, ne-a permis să stabilim unele caractere de ordin morfologic. Astfel, frontalul prezintă un relief glabelar dezvoltat (3) și cu arcurile supraciliare slabe (1). Apofiza mastoidă este puternică (5), cu un relief

mastoidian de asemenea puternic. Pe sutura parieto-occipitală se constată prezența oaselor wormiene (4).

La nivelul scheletului facial, malarul este mijlociu de larg, dar fosa canină destul de adâncă (3).

Mandibula căreia îi lipsesc ramurile verticale, este robustă, cu gonioane mijlocii și menton de formă piramidală și proeminent. Torusul mandibular este însă slab.

Dentiția constituită din dinți în alveole precum și din dinți izolați, căzuți post-mortem, prezintă și căderi din timpul vieții (molarii 1 și 2 superiori din partea dreaptă). Erodarea dinților este puternică ajungând până la gradul IV, sau chiar mai mult la nivelul molarilor. Dinții sunt mari cu smalțul gros, prezentând și carii, care la nivelul premolarului 2 superior din dreapta (gr. IV) ajunge până la colet.

Scheletul postcranian. Femurele fără pilastru, prevăzute cu șanț și creastă subtrohanteriană sunt asimetrice din punctul de vedere al indicelui de aplatizare. Astfel, în timp ce femurul drept este platimer, cel stâng este eurimer. Tibiile sunt: cea dreaptă euricnemă și cea stângă mezocnemă, dar ambele sunt lipsite de fațete suplimentare. Humerusul cu indicele de secțiune euribrahic este prevăzut cu "V"-ul deltoidian dar fără perforație olecraniană.

Statura nu am putut-o stabili, întrucât nici unul din oasele membrelor nu este complet și nici nu s-a putut reconstitui.

Odontopatii și osteopatii. S-a constatat prezența cariei dentare care uneori atinge gr. IV, așa cum este cazul premolarului 2 superior drept. Restul radicular al molarului 1 superior, este tot rezultatul unui proces intens de cariere.

Scheletul nr. 119

Scheletul, foarte prost conservat, a aparținut unui *copil mic (infans I) de aproximativ 1-2 ani*, cu sexul indeterminabil.

Fragmentele de neurocraniu subțiri și incomplete atestă vârsta subiectului în lipsa dentiției și a părții postcraniene.

Scheletul nr. 120

Este reprezentat printr-un "cranium" restaurat din fragmente mari, dar cu unele porțiuni lipsă (fragmente din parietalul drept și stâng, baza neurocraniului) și un schelet postcranian, care prezintă majoritatea oaselor lungi: sternul, o claviculă, două coxale, un astragal, sacrum, vertebre și coaste.

Apreciind masivitatea pieselor avute la dispoziție și gradul de erodare a dentiției, putem conchide că subiectul căruia i-a aparținut scheletul era *matur (în jur de 40 ani) și de sex masculin*.

Neurocraniul de tip doliocran (70,21) este ovoid în norma verticală și în formă de "cort" în norma occipitală. Indicii de înălțime porio-bregmatici sunt de tip ortocran

(61,97) și acrocra (88,14). Fruntea ovală (80,34) și eurimetopă (69,62), oferă un felief relativ modeat (glabellar 3, arcuri supraciliare 1). Occipitalul mijlociu de larg (77,78) și foarte bombat are relieful moderat dezvoltat, protuberanța occipitală externă este de gradul 2. Apofiza mastoidă ca și relieful mastoidian sunt bine dezvoltate.

Fața oferă un indice facial total euriprosop (83,82) și un indice facial superior (51,47) care se încadrează în limitele categoriei mezene. Indicele cranio-facial transversal este de tip macropsid (100,74). Orbitale sunt mezoconci (82,92) și nasul mezin (48,27). Malarele cu lărgimea mare, au o dispoziție intermediară spre temporalizată. Fosa canină este puțin profundă (2), apertura piriformă de tip antropin, iar spina nazală anterioară slab dezvoltată (1). Bolta palatină de formă paraboloidă este mijlociu de adâncă.

Mandibula este robustă și cu ramul orizontal mijlociu de înalt. Mentonul este triunghiular și slab conturat. Gonioanele sunt bine dezvoltate și ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este larg și scurt.

Dentiția cu multe lipsuri post-mortem și doar un incisiv în timpul vieții, prezintă un grad de erodare variabilă. Astfel, ea este moderată pentru dinții jugali și ceva mai slabă pentru cei anteriori. Dinții sunt mari, cu smalțul gros și fără carii.

Scheletul postcranian relativ bine conservat este robust, cu femurele hiperplatimere și fără pilastru, dar cu relieful subtrohanterian exprimat printr-o creastă de inserție a mușchilor fesieri și un șanț, prezent doar la femurul drept, și bine dezvoltat la cel stâng. Tibiile sunt euricneme și prevăzute cu câte o fațetă "orientală". Humerusurile cu indicii de secțiune euribrahici (86,36) prezintă atât "V"-ul deltoidian cât și perforație olecraniană.

Statura calculată după majoritatea oaselor lungi, este în medie de 168 cm, ceea ce indică o categorie masculină mijlocie.

Tipul antropologic este cel nordoid cu unele elemente protoeuropoide atenuate.

Odontopatii și osteopatii. Nu s-au constatat carii dentare, dar s-a constatat prezența unor ciocuri osoase pe vertebrele lombare.

Scheletul nr. 121

Scheletul cranian slab conservat, prezintă un grad avansat de fragmentare. Astfel, neurocraniul este reprezentat printr-un fragment de calotă - regiunea parieto-temporală, împreună cu un mic fragment din partea stângă a occipitalului. Din masivul facial este prezentă regiunea bolții palatine, împreună cu malarul stâng și jumătatea stângă a mandibulei, la care se adaugă dentiția, constituită atât din dinți în alveole, cât și din dinți izolați. Inventarul scheletului postcranian mai bine conservat, constă din: două femure, două tibii (cea dreaptă incompletă), două humerusuri, două radiusuri (ambele incomplete), un cubitus, un calcaneu, un astragal, fragmente din coxale, omoplat, peroneu, corpuri vertebrale și metacarpiene și tarsiene.

Judecând după gracilitatea oaselor lungi, după fragmente de mandibulă și maxilar superior, am putea aprecia că scheletul a aparținut unei *femei mature de aproximativ 40-45 ani*.

Scheletul facial fiind puternic fragmentat, nu putem face decât câteva considerații de ordin morfologic. Astfel, occipitalul este mijlociu de larg (78,10) situându-se la limita superioară a categoriei. Apofizele mastoide sunt puternice (gr. 4) cu relief supramastoidian bine dezvoltat. Malarul prezintă o lărgime mijlocie. Apertura piriformă este antropină, iar fosa canină mijlociu de adâncă (2).

Mandibula gracilă cu ramul orizontal nu prea înalt, prezintă un menton care pare să fi fost piramidal (dispunem numai de jumătatea stângă a mandibulei). Torusul mandibular, ca și regiunea goniacă, sunt slab marcate. Ramul vertical este însă înalt și mijlociu ca lărgime.

Dentiția cu lipsuri rezultate din căderea dinților post-mortem prezintă un grad mijlociu de erodare (gr. II sau III la molarul 1). Prezența unor granuloame ne indică urma proceselor infecțioase din timpul vieții.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele cu pilastru dezvoltat și cu relief subtrohanterian mijlociu pronunțat (șanț, creastă și o schiță de trohanter 3) sunt: dreptul hiperplatimer (70,0) și stângul platimer (79,3). Tibiile euricneme, sunt prevăzute cu câte o fațetă "orientală". Humerusurile cu secțiunea euribrahă au relief deltoidian mijlociu dezvoltat, dar nu sunt prevăzute cu perforații olecraniene.

Statura calculată după majoritatea oaselor lungi, este în medie de 170 cm, ceea ce reprezintă o talie foarte înaltă pentru o femeie.

Tipul antropologic este dificil de determinat în absența unor piese osoase (frontalul), dar opinăm totuși pentru prezența unor elemente mediteranoide asociate cu unele protoeuropoide.

Odontopatii și osteopatii. Odontopatiile sunt evidențiate prin prezența granuloamelor, atât pe maxilarul superior (în dreptul M3 stâng), cât și pe mandibulă (în dreptul M2 stâng).

Dintre vertebrele care ne-au parvenit, cele din regiunea lombară prezintă excrescențe osoase sub formă de "ciocuri de papagal".

Scheletul nr. 122

Este într-o stare de conservare nesatisfăcătoare. S-a putut reconstitui totuși un fragment de calotă precum și regiunea facială în totalitate. Totodată s-a mai păstrat mandibula, iar din scheletul postcranian principalele oase lungi (humerus, radius și cubitus, femurul stâng, tibiile), două coxale, sacrum, sternul, două clavicule, coaste, fragmente de omoplat, șapte dorsale, patru lombare).

A aparținut unei *femei mature de 35-40 ani*.

Neurocraniul de tip mezocran (cca. 74) este ovoid în norma verticală și de "casă" în norma occipitală. Fruntea este ovală (80,64) prezentând o regiune glabulară (0-1), cu

arcurile supraciliare (0-1). Occipitalul restaurat parțial, era probabil destul de bombat, fără protuberanță (0). Apofizele mastoide mijlociu dezvoltate (3) și relieful mastoidian slab dezvoltat.

Masivul facial. Malarele sunt de lărgime mijlocie și temporalizate. Apertura piriformă este antropină. Bolta palatină este de adâncime mijlocie și de tip brahistafilin (107,5). Fața are un indice facial total (79,84) hipereuriprosop cu indicele facial superior eurien (48,48). Orbitalele sunt mezoconci (82,93) iar nasul leptorin (46,94).

Mandibula este gracilă cu ramul orizontal mijlociu ca înălțime; mentonul este relativ proeminent și în formă de buton, gonioanele sunt slab dezvoltate și ramul vertical scurt și larg.

Dentiția este aproape în întregime păstrată. Din alveole au căzut după moartea subiectului, trei incisivi superiori, doi inferiori, un canin și un premolar. Suprafața dinților prezintă un grad slab de erodare (II).

Scheletul postcranian. Oasele lungi sunt în general gracile. Humerusurile au în general un relief deltoidian mijlociu ca dezvoltare și au un indice platibrahic (75,0). Femurul are un relief subtrohanterian mijlociu de marcat prezentând și un început de trohanter 3. El este de tip platimer (83,33) cu un pilastru slab (100,0). Tibiile sunt mezocneme (64,52).

Statura apreciată pe baza tuturor oaselor lungi este de 159 cm, situându-se la limita dintre categoria supramijlocie și înaltă.

Tipul antropologic corespunde unor predominanțe mediteranoide cu unele influențe protoeuropoide slab reprezentate.

Odontopatii. Nu se semnalează nici o carie dentară. Pe mandibulă se remarcă o reducere de spațiu astfel încât molarii 3 nu sunt erupți.

Scheletul nr. 123

Un studiu atent și reluat de mai multe ori, ne-a permis să atribuim aceste resturi osoase unui *copil de cca. 7 ani (infans I)*, vârsta apreciată după prezența dinților definitivi și lungimea oaselor lungi.

Din fragmentele scheletului cefalic s-a putut reântregi o calotă incompletă care a permis însă precizarea indicelui cefalic de tip mezocran (77,19).

Dentiția este reprezentată prin dinți definitivi (incisivii și molarii 1) și de lapte (m1 și m2 de lapte), grație cărora s-a putut preciza vârsta subiectului.

Starea scheletului postcefalic este mai puțin deficitară, majoritatea oaselor lungi fiind întregi, dar corespunzător acestei vârste fără epifizele respective.

Scheletul nr. 124

Luând în considerație atât resturile provenite din scheletul cranian cât și din cel postcranian, este sigur că suntem în prezența unui copil a cărui vârstă la deces este mai

greu de precizat în absența dentiției (element concludent în determinarea vârstei). Totuși , judecând după lungimea diafizelor oaselor lungi, se poate aprecia că vârsta la deces a acestui *copil* a fost *între 1-1,5 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 125

Cuprinde doar câteva fragmente din oasele craniene (un frontal întregit, puține fragmente din parietale și temporalul stâng) și fragmente din maxilarul superior drept, malarul drept, iar scheletul postcranian este reprezentat prin două femure, două tibii, două humerusuri, două radiusuri, un cubitus care prezintă o osificare incompletă corespunzătoare *vârstei de 18-20 ani*, la care se adaugă două fragmente de coxale, un fragment de omoplat, o claviculă, coaste și epifize ale oaselor lungi.

Scheletul aparține unei *femei adulte în vârstă cuprinsă între 18-20 ani*.

Slaba conservare a oaselor craniene ne-a permis doar o apreciere a unor particularități morfologice de pe fragmentele existente. Astfel, remarcăm gracilitatea osului frontal, care este destul de îngust cu un relief glabelar și supraciliar slab dezvoltat (2 și respectiv 1). Relieful mastoidian este pronunțat (3), dar cel occipital inexistent. Apertura piriformă este de tip antropin, fosa canină este adâncă (4), dar dezvoltarea malarelor foarte slabă. Bolta palatină este mijlociu de adâncă.

Dentiția a fost apreciată doar pe baza dinților găsiți pe maxilarul drept superior, care sunt mărunți, cu un smalț gros și cu un grad de erodare slab (gr. I). Incisivii, caninii și M3 sunt căzuți post-mortem, pe ramul maxilar fiind prezenți P1, P2, M1 și M2.

Scheletul postcranian cu cartilagiile de creștere încă neînchise, prezintă femurele ușor asimetrice. În adevăr, femurul drept este eurimer (86,36) cu pilastru relativ dezvoltat (105,00), iar cel stâng platimer (76,00), cu pilastru abia incipient (100,00), dar ambele sunt lipsite de relieful subtrohanterian. Tibiile platcneme (62,96 și 55,55) nu prezintă fațete suplimentare. Humerusurile cu indicele de secțiune de tip euribrahic (81,25 și 86,67) au relieful deltoidian abia schițat și sunt lipsite de perforația olecraniană.

Statura nu a putut fi calculată.

Tipul antropologic nu a putut fi precizat.

Scheletul nr. 126

Este reprezentat doar prin câteva fragmente din scheletul cranian (două fragmente de parietal, un fragment de occipital, fragmente din temporalul stâng și jumătatea stângă a mandibulei), iar din scheletul postcranian ne-au parvenit toate oasele lungi, fragmente de sacrum, coxale, coaste, clavicule, omoplat, corpuri vertebrale (cinci vertebre cervicale, trei vertebre dorsale, trei lombare) un calcaneu, un metacarp, un metatars și falange.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură 40-50 ani*.

Puținele resturi fragmentare **craniene** ne-au permis să apreciem doar câteva particularități de ordin morfologic la acest nivel. Astfel, relieful mastoidian este de gradul

3, gonioanele slab dezvoltate, iar mandibula mijlociu de gracilă. Pe jumătatea stângă a mandibulei M2 a căzut în timpul vieții, iar M1 și M3 căzute post-mortem prezintă un grad de erodare destul de avansat III-IV.

Scheletul postcranian se caracterizează printr-o gracilitate generală a oaselor. Humerusul stâng prin indicele de secțiune de 78,95 ne indică un grad de aplatizare euribrahic, prezentînd un relief deltoidian destul de dezvoltat. Cele două femure sunt platimere (73,33 drept și 80,00 stâng) și lipsite de pilastru. Relieful subtrohanterian reprezentat prin fosa și creasta subtrohanteriană este relativ bine dezvoltat mai ales dacă ne referim la osul stâng la care este prezent și trohanterul 3. Tibiile apar simetrice din punct de vedere al gradului de aplatizare, ambele fiind platicnemice (64,51 drept și 57,58 stângul). Peroneele sunt canelate.

Statura calculată după majoritatea oaselor lungi prezente aparține categoriei taliiilor feminine mari (160 cm).

Tipul antropologic nu a putut fi precizat.

Osteopatii și odontopatii. Osteopatiile sunt evidențiate doar la nivelul vertebrelor lombare la care sunt prezente ciocurile osoase. Odontopatiile sunt absente.

Scheletul nr. 127

Scheletul cranian cuprinde în inventarul său osos parietalul drept și fragmente din cel stâng, fragmente din occipital, temporalul stâng și mandibula întreagă. Scheletul postcranian este reprezentat prin două humerusuri, două radiusuri, două femure, două tibii, un peroneu, un cubitus, vertebre, oase coxale, coaste, sacrumul, clavicule și câteva metacarpene.

Scheletul a aparținut unui *copil* de vârstă 7-8 ani (*infans II*) apreciată după grosimea oaselor craniene, după dimensiunile oaselor lungi și mai ales după dentiție.

Dentiția cuprinde în total șase dinți de lapte din care doi canini superiori și patru molari inferiori și șase dinți definitivi pe maxilarul inferior care pledează pentru vârsta de 7-7 1/2.

Scheletul nr. 128

Materialul osos provine de la un subiect de sex *masculin de vârstă matură* (45-50 ani).

Este reprezentat printr-un "cranium" restaurat complet din fragmente mari.

Neurocraniul este lung, îngust și înalt, indicele cefalic fiind de tip hiperdolicocran (69,23). Indicii de înălțime atât bazio-bregmatici cât și porio-bregmatici, aparțin aceluiași categorii - ortocrane (71,79 și 60,51) și acrocrane (103,70 și 87,41). Fruntea prezintă o schiță de "sutura mendoza", fiind de formă ovală și eurimetopă (72,59). Occipitalul este larg (85,18), foarte bombat în special pe seama solzului occipital. Relieful osos frontal este accentuat (în special cel glabelar - 3; supraorbitalul fiind doar de gradul 1) în schimb pe

occipital el este abia schițat (protuberanța occipitală externă 1). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (4) dar relieful supramastoidian nu este prea accentuat.

Fața este hiperleptoprosopă (96,06) și leptenă (56,69). Orbitale sunt de tip mezoconc (84,44), iar nasul leptorin (45,28), prezintă o apertură piriformă de tip antropin. Malarele mijlociu de dezvoltare prezintă o dispoziție ușor temporală. Fosa canină de gradul 2, spina nazală mijlociu de dezvoltată. Bolta palatină este brahistafilă (100,0), adâncă și de formă paraboloidă. Indicele cranio-facial transversal este de tip mezopsid.

Mandibula este robustă, ramul orizontal fiind înalt cu torus moderat, menton de formă piramidală și gonioanele relativ bine conturate și ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este scurt și larg.

Dentiția este în general bine păstrată. Pe maxilarul superior cu excepția M3 căzut post-mortem, toți dinții sunt prezenți, ca de altfel și cei de pe mandibulă, exceptând incisivii pierduți tot post-mortem, dar găsiți izolat. Eroziunea dentară este în general moderată (gr. III) însă ceva mai accentuată pe maxilarul superior. Molarii trei sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcefalic oferă un grad de robusticitate moderat, prezentând femure de tip platimer pentru cel stâng și eurimer pentru cel drept (87,09 și 76,47), cu pilastru dezvoltat pe femurul drept (115,40) și slab pe cel stâng (103,45), cu un relief subtrohanterian bine conturat, putându-se observa și un trohanter 3. Humerusul este de tip euribrahic (88,0) lipsit de perforație olecraniană, relieful osos este puțin acuzat și doar la nivelul "V"-ului deltoidian. Tibiile ușor asimetrice din punct de vedere al gradului de platicnemie, aparținând astfel la categorii diferite - euricnemă pentru tibia dreaptă (72,72) și accentuat mezocnemă pentru cea stângă, indicele fiind situat foarte aproape de categoria euricnemă (69,44).

Statura se încadrează prin media sa, în categoria staturilor masculine mijlocii (164 cm).

Tipul antropologic este exprimat printr-un amestec de elemente mediteranoide - nordice.

Odontopatiile sunt rare. Semnalăm doar la nivel mandibular carierea puternică a molarului 1 din partea dreaptă până la un rest radicular, fenomen ce a determinat instalarea unui proces infecțios la baza acestui dinte, peretele alveolar extern fiind astfel distrus.

Osteopatii. Semnalăm prezența unor ușoare excrescențe osoase pe trei vertebre lombare, însoțite și de prezența unor urme de nucleu pulpos pe corpul vertebral, urme întâlnite și la cinci vertebre dorsale. Menționăm și sacralizarea puternică a ultimei vertebre lombare.

Anomalii. Pe partea stângă a maxilarului superior semnalăm eruperea foarte târzie (cu mult timp înainte de deces) a caninului care nu a ajuns încă la nivelul celorlalți dinți, el

nefiind erodat. Pe partea dreaptă între premolarul 2 și molarul 1 se vede urma unui rest radicular, probabil a malarului 2 de lapte.

Scheletul nr. 129

Este reprezentat printr-un "cranium" care a putut fi restaurat aproape complet (cu lipsuri doar în regiunea sa bazală și a unei porțiuni din partea dreaptă a regiunii parieto-occipitale, dar ușor deformat în sens antero-posterior din partea dreaptă. Mandibula este prezentă, lipsindu-i doar condilul drept. Din scheletul postcranian ne-au parvenit oasele lungi ale membrilor inferioare și superioare, două clavicule, două omoplate, sternul, sacrumul, două coxale, 12 vertebre (patru cervicale, cinci dorsale și trei lombare), un calcaneu, un astragal, coaste și metapodale.

Scheletul a aparținut unui subiect *adult de sex masculin în vârstă de aproximativ 25-30 ani*.

Neurocraniul, ușor deformat în sens antero-posterior pe partea dreaptă, are un indice cranian de tip doliocran (74,74) la limita superioară a categoriei și indicii de înălțime porio-bregmatici ortocran (61,85) și tapeinocran (77,92). Calota are forma rombică în norma verticală și de "casă" în cea occipitală. Fruntea sferică (75,0) și stenometopă (62,06) are relieful glabelar dezvoltat (3-4) și arcurile supraorbitare slabe (1). Occipitalul mijlociu de bombat și larg (81,37) prezintă un relief slab (0-1). Apofiza mastoidă, ca și relieful supramastoidian sunt bine dezvoltate.

Fața oferă un indice facial total de tip euriprosop (84,78) care se înscrie la limita superioară a categoriei și un indice facial superior de tip eurien (47,10). Indicele cranio-facial transvers se încadrează în categoria mezopsidă (95,17). Orbita este cameconcă (71,42) și nasul mezin (48,93) cu carena nazală scurtă și înfundată. Malarul are înălțimea curburii mare, este mijlociu de larg și cu o poziție intermediară. Fosa canină este moderată (2), apertura piriformă antropină și spina nazală anterioară slab dezvoltată (2). Bolta palatină de formă paraboloidă este mijlociu de adâncă.

Mandibula destul de robustă are ramul orizontal înalt cu mentonul piramidal slab conturat ca și torusul mandibular. Regiunea goniacă este însă bine dezvoltată și ușor răsfrântă. Ramul vertical este larg, dar scurt.

Dentiția cu lipsuri post-mortem, dar și în timpul vieții (molarul 1 inferior drept), este slab erodată (gr. I) cu excepția molarilor 1 care sunt ceva mai erodați (gr. II). Dinții sunt mari cu smalțul gros. La nivelul malarului 1 inferior drept, căzut în timpul vieții, se constată urme ale unui granulom.

Scheletul postcranian este robust cu femurele asimetrice. Astfel, în timp ce femurul drept este eurimer (87,10) și cu pilastru dezvoltat (107,41), femurul stâng este platimer (81,25) și cu pilastru slab (103,70). Relieful subtrohanterian este bine dezvoltat la ambele femure și reprezentat prin creastă și fosă subtrohanteriană ca și prin câte un trohanter 3. Tibiile mezocnemă (69,44) dreapta și euricnemă (73,33) stânga, sunt lipsite

de fațete suplimentare. Humerusurile cu indicele de secțiune de tip platibrah, prezintă impresiile musculare ale deltoidului foarte dezvoltate, dar nu sunt prevăzute cu perforația olecraniană.

Statura, în medie de 173 cm se încadrează în categoria înaltă pentru sexul masculin.

Tipul antropologic. Toate elementele tipologice pledează pentru o predominanță clară a tipului protoeuropoid (cromanoid) asociate cu câteva influențe dinarice.

Odontopatii și osteopatii. Urmele unui granulom la nivelul molarului 1 inferior drept, ne atestă existența unor procese inflamatorii.

Scheletul nr. 130

Bine conservat, mai ales în ceea ce privește partea craniană, acest subiect aparține unei *femei mature (45-50 ani)*.

Scheletul cefalic, foarte complet, ne permite să facem o caracterizare biometrică și morfologică amănunțită, atât în ceea ce privește neurocraniul, cât și craniul facial.

Referindu-ne mai întâi la **neurocraniu** subliniem caracterul său accentuat brahican (83,24), forma sa în norma verticală fiind romboidă, iar în cea occipitală de bombă. Dimensiunile de înălțime bazio și porio-bregmatice raportate la lungimea neurocraniului dau indici de tip înalt - hipsicran (77,45 și 65,32), iar la lărgime de tip metriocran (93,05) și tapeinocran (78,47). Raportul dintre diametrul minimal al frunții și cel maximal al neurocraniului situează indicele fronto-parietal în categoria stenometopă (64,58), indicele său frontal transversal aparținând categoriei frunților cu creste divergente (78,81). Occipitalul destul de bombat este și mijlociu de larg (76,39). Relieful osos este moderat în regiunea frontală (pe seama regiunii glabelare -2, supraorbitare 0-1) și occipitală (unde liniile nucale sunt mai bine exprimate) și slab în regiunea supramastoidiană, apofizele mastoide fiind de gradul III.

Fața este mezoprosopă (89,06) și mezenă (51,56), nasul este camerin (72,50), prezentând o deviație accentuată a septumului nazal, o fosă prenazală și o spină anterioară slab dezvoltată (1-2). Bolta palatină este de tip brahistafilin (118,42), adâncă și de formă paraboloidă. Malarele mijlociu spre largi prezintă o dispoziție ușor temporalizată. Fosa canină nu este profundă (1-2).

Mandibula deși feminină, oferă un contur de masivitate ramul orizontal fiind relativ jos, cu mentonul ușor proeminent și de formă piramidală și gonioanele bine conturate. Ramul vertical este scurt și mijlociu de larg cu condilii bine dezvoltați.

Dentiția prezintă multe pierderi post-mortem, astfel că, numărul total de dinți prezenți se rezumă la 17 (10 inferiori și 7 superiori). Abraziunea suprafeței ocluzale poate fi considerată moderată, variind între gradul III și IV. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcranian, comparativ cu cel cefalic, oferă o stare de conservare mai puțin bună, totuși ne-a permis un studiu destul de complet. Femurele sunt de tip hiperplatimer (73,33 și 70,96) cu o ușoară asimetrie din punct de vedere al dezvoltării pilastrului (dreptul 108,69 față de stângul - 104,00) și cu impresii musculare de tip euricnem (71,42 și 72,22) cea stângă prezentînd și fațetă "orientală. Humerusul prezintă un indice de secțiune de tip euribrahic (95,23) și un relief deltoidian destul de accentuat.

Statura, calculată în special după lungimea oaselor membrilor inferioare, este supramijlocie pentru o femeie (156 cm).

Din punct de vedere **tipologic** putem semnală prezența unui fond mediteranoid la care se adaugă caractere protoeuropoide (cromagnoide).

Odontopatii. Pe maxilarul superior la nivelul molarului 2 și 3 se observă urma unor procese infecțioase (granuloame) avansate, soldate cu distrugerea peretelui alveolar atât intern cât și extern în cazul primului dinte și a celui extern în cazul celui de al doilea. Aceste procese au fost determinate de cariile puternice instalate la acești dinți, ce au fost probabil reduși la niște resturi radiculare ce au căzut probabil post-mortem.

Scheletul nr. 131 A

A aparținut cu probabilitate unei *femei subadulte de 17-18 ani*.

Starea de conservare precară nu a permis restaurarea craniului. Astfel, piesele osoase izolate existente pare să indice prezența caracterelor mediteranoide, dar trebuie să păstrăm rezerva cuvenită dat fiind vârsta tânără a subiectului care se corelează și cu gracilitatea acestuia.

Scheletul nr. 131 B

Prezintă o stare de conservare deficitară. Partea cefalică este absentă. Din scheletul postcranian ne-au parvenit oasele membrului superior drept, cele două tibii, un coxal, osul sacrum, coaste, clavicule, două calcane, două astragale, un fragment din omoplat, bazipodale, metapodale și 13 vertebre.

Acest schelet a aparținut cu probabilitate unui subiect de *sex masculin de vârstă adultă*.

Scheletul postcranian. Tibiile prin indicele de platicnemie aparțin categoriei platicneme (57,89 și 63,63). Humerusul are relieful deltoidian bine dezvoltat, iar prin indicele său de secțiune aparține categoriei platibrahice (72,73).

Talia oferă o medie de 169 cm, care corespunde unei categorii masculine supramijlocii.

Osteopatii. Cubitusul stâng prezintă în partea inferioară urmele unei fracturi vicios consolidate.

Scheletul nr. 132

A aparținut unei *femei tinere de 20-25 ani*.

Neurocraniul este bine păstrat restaurându-se doar baza și regiunile temporale. Are formă ovoidă în norma verticală și de “bombă spre casă” în norma occipitală. Indicele cranian este de tip mezocran (77,78). Indicii porio-bregmatic (81,43) și bazio-bregmatic (93,57) transversali sunt de tip metriocran, în timp ce indicele porio-bregmatic longitudinal este de tip hipsicran (63,33) iar cel bazio-bregmatic longitudinal este de tip ortocran (72,78). Fruntea este ovală, eurimetopă (71,43) cu relief glabelar (1) și supraciliar (1) slab exprimat. Occipitalul este mijlociu (75,00) și foarte bombat, fără protuberanță occipitală externă. Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate (2), iar relieful supramastoidian este slab dezvoltat.

Masivul facial prezintă un indice facial total euriprosop (81,10) și un indice al etajului superior de tip eurien (47,24). Orbitalele sunt cameconci, la limita superioară a categoriei (75,61) iar nasul este camerin (55,56) cu spina nazală slab dezvoltată. Malarele sunt slab dezvoltate și au o orientare intermediară spre temporalizată. Fosa canină este ușor asimetrică și mijlociu dezvoltată (2-3 dreapta și 2 stânga). Apertura piriformă este de formă antropină. Bolta palatină este puțin adâncă și de formă paraboloidă. Indicele cranio-facial transversal este de tip micropsid (90,71).

Mandibula este gracilă, cu torus slab dezvoltat, cu menton în formă de buton. Gonioanele sunt slab dezvoltate, iar ramul orizontal ca și cel vertical sunt de înălțime mijlocie.

Dentiția prezintă o eroziune foarte slabă, chiar și la nivelul molarilor 1. Molarii 3 sunt neerupți dar prezenți în alveole, cu excepția lui M3 superior drept care este pe cale de erupere.

Dinți izolați: M2 superior stâng și pP 2 superior drept.

Scheletul postcranian este reprezentat prin două coxale (fragmente mari), sacrum, și două vertebre lombare.

Osteopatii: două vertebre lombare sunt sudate sub forma unui bloc, iar ultima vertebră lombară este sacralizată.

Tipul antropologic. Craniul mezocran, fața joasă euriprosopă, orbitalele cameconci, scheletul cu o gracilitate pronunțată, atestă un amestec de caractere cromagnoide cu cele mediteranoide.

Scheletul nr. 135

Aparține după gradul de erodare a dentiției unui *copil în vârstă de 1-2 ani (infans I)*.

Nu se poate preciza însă sexul.

Scheletul cranian este reprezentat prin frontal, occipital, două fragmente mici din parietale, un fragment de sfenoid și mandibula aproape întreagă.

Din *scheletul postcranian* s-au găsit diafizele celor două femure, diafizele tibîilor, fragmente de coaste, claviculă, coxale, precum și vertebre.

Dentiția este reprezentată doar prin cea mandibulară: trei incisivi și doi molari 1 inferiori și mugurii celor doi molari 2 inferiori care indică și vârsta scheletului, ea aparținând dentiției nepermanente.

Scheletul nr. 136

Provine de la un schelet de *adolescent (juvenis) 16-17 ani* cu probabilitate de *sex masculin*. Gradul de conservare a scheletului este satisfăcător ceea ce a dat posibilitatea restaurării în întregime a craniului precum și oasele lungi, bazinul, omoplații. Sunt prezente numeroase vertebre, coaste, sternul, oase metatarsiene și metacarpiene.

Craniul este mezocran (75,86) de dimensiuni mici dar trebuie luat în considerație faptul că încă nu s-a finalizat creșterea osoasă a subiectului până în momentul decesului. Înălțimea craniului: indicele este de tip ortocran (71,84), iar cei porio-bregmatici sunt 60,34 (ortocran) și 79,54 (tapeinocran). Fruntea este eurimetopă (74,24) și ovală (85,22).

Fața este eurienă (47,20), orbitele sunt hipsiconci (90,0), nasul este leptorin (45,83) și apertura piriformă de tip antropin. Relieful glabelar și supraciliar este slab 0-1, ca de altfel și cel occipital fapt explicabil prin vârsta subiectului. Norma verticală a craniului are contur ovoid, iar cea occipitală este în formă de “casă”.

Fosa canină este adâncită (3) cu malarele intermediare ca dezvoltare și orientare. Mandibula este relativ gracilă cu torus destul de marcat, mentonul puțin conturat și de formă piramidală.

Scheletul postcranian este mijlociu ca robusticitate dacă luăm în considerație vârsta tânără a subiectului. Femurele sunt platimere (75,0 și 76,92) și lipsite de pilastru 91,0 și 95,0. Tibiile sunt mezocneme 63,64 cu humerusul cu indici de tip euribrahic (82,35).

Statura este supramijlocie (163 cm).

Diagnoza tipologică este dificil de stabilit dat fiind că la această vârstă nu sunt încă exprimate caracterele edificatoare, dar semnalăm prezența unor elemente mediteranoide.

Scheletul nr. 137

Aparține unei femei în *vârstă de 50-55 ani*.

Prezintă o stare bună de conservare și este reprezentat prin un “cranium” aproape întreg (cu excepția unei regiuni din baza craniului și a unei porțiuni din regiunea parieto-temporală dreaptă) și un schelet postcranian bine păstrat și destul de complet (femure, tibii, humerusuri, cubitusuri), oasele coxale, două clavicule, două calcaneae, patru vertebre cervicale, patru dorsale și trei lombare.

Neurocraniul este lung, mijlociu de larg și mijlociu de înalt, de formă ovoidă în norma verticală și “casă” în norma occipitală. Indicele cefalic este de tip doliocran (73,11), indicii de înălțime aparțin categoriilor ortocrană (59,67) și metriocrană (81,6).

Indicii fronto-transversal (85,0) și fronto-parietal (75,0) indică o frunte ovală și eurimetopă. Profilul sagital prezintă o linie a creștetului lungă și slab arcuită, occipitalul este larg (79,41) puternic bombat (pe seama solzului) prezentând o zonă “meplat”, iar corespunzător punctului lambda semnalăm prezența unui os “inca” tripartit. Relieful cranian slab dezvoltat (glabellar 1, supraorbital 0-1, protuberanța occipitală externă 0), apofizele mastoide bine conturate 3-4.

Fața realizează un indice facial total de tip mezoprosop (87,69) și un indice facial superior de tip mezen (53,85). Orbitale sunt de tip mezoconci (77,27) iar nasul camarin (52,83) prezintă o apertură piriformă de tip antropin. Malarele mijlocii ca dezvoltare, prezintă o dispoziție intermediară, fosa canină aproape plană (gr. 1), spina nazală mijlociu dezvoltată (2). Bolta palatină upsiloidă și de adâncime mijlocie.

Mandibula gracilă, are ramul orizontal mijlociu de înalt, mentonul ușor proeminent în formă de buton, torusul mandibular slab conturat, ramul vertical destul de oblic scurt dar larg.

Dentiția se rezumă la patru dinți, doi în alveole, unul pe maxilarul superior (caninul stâng) și unul pe mandibulă (molarul 2 drept) și doi găsiți izolat (doi incisivi inferiori). Majoritatea dinților sunt căzuți post-mortem, un număr apreciabil (8) fiind căzuți și în timpul vieții.

Dentiția prezintă un grad mijlociu de erodare (gr. III).

Scheletul postcranian prezintă o robusticitate medie. Femurele sunt platimere (77,42) și au un pilastru slab dezvoltat (100,0), relieful subtrohanterian este slab dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (72,73 și 78,12) și au fațete suplimentare de articulație. Humerusul are relieful deltoidian slab dezvoltat și care prezintă perforație olecraniană.

Statura oferă o medie de 163 cm se încadrează în categoria taliiilor feminine înalte.

Tipul antropologic. Analiza caracterelor antropometrice a indicilor și a caracterelor morfologice, pun în evidență fondul mediteranoid la care se adaugă unele elemente cromagnoide.

Odontopatiile sunt confirmate de pierderea “in vivo” a molarilor inferiori (cu excepția M2) și resorbția marginii alveolare precum și la arcada superioară a M1, M2 și P1 drepte.

Scheletul nr. 138

Prezintă un neurocraniu fragmentat, care nu s-a putut reconstitui și un schelet postcranian mai bine conservat.

Scheletul a aparținut unei *femei foarte tinere sub 20 ani* (dentiția nefiind erodată, iar molarii 3 nefiind erupți).

Din **scheletul cranian** s-au păstrat sub formă de fragmente: jumătatea stângă a frontalului, două fragmente mari și unul mic din parietal, o porțiune mare din occipital (partea posterioară), împreună cu câte o parte din cele două temporale, jumătatea stângă a

bolții palatine și mandibula completă. Relieful glabelar (2) și arcurile supraciliare (1) sunt slab dezvoltate, protuberanța occipitală externă este de asemenea slab dezvoltată. Apofizele mastoidiene sunt puternic dezvoltate (3), însă cu un relief slab marcat. Bolta palatină este de adâncime mijlocie și are formă paraboloidă. Apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula este relativ robustă, cu ramul orizontal destul de înalt. Mentonul de formă triunghiulară este slab conturat. Torusul mandibular ca de altfel și gonioanele, sunt slab dezvoltate. Ramul vertical este mijlociu de înalt, de larg și ușor înclinat, rezultând că subiectul este tânăr așa cum de altfel indică și dentiția.

Dentiția este neerodată fără carii, molarii 3 nu sunt erupți și nici mugurii lor nu sunt prezenți în alveole (reducere de spațiu).

Scheletul postcranian de robusticitate mijlocie, este reprezentat prin două femure, două tibii, două humerusuri, două radiusuri, cubitusul drept, două coxale, coaste, stern și vertebre (6 cervicale, 1 dorsală și 3 lombare). Femurele sunt: cel drept eurimer (89,28) și cu pilastru (103,85) iar cel stâng este platimer (80,00) și fără pilastru (96,42). Relieful subtrohanterian este slab dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme (66,67 și 65,63) fără fațete suplimentare. Humerusurile cu relieful deltoidian slab dezvoltat au un indice de secțiune se tip euribrahic (90,48 și 95,00).

Talia calculată după humerus, radius, cubitus, femur și tibie, se încadrează în categoria înaltă a staturilor feminine cu o medie de 171 cm.

Tipul antropologic nu a putut fi precizat.

Osteopatii: tibia stângă prezintă urma unui traumatism pe creasta anterioară în jumătatea superioară a acesteia, probabil ca rezultat al unei fisuri diafizare (început de fractură).

Scheletul nr. 139

După gradul de erupție dentară se poate aprecia că acest schelet a aparținut unui copil în vârstă de 1-1 1/2 ani (*infans I*), neputându-se preciza sexul.

Scheletul cranian este foarte fragmentat, neputându-se reconstitui calota deși toate oasele neurocraniului sunt reprezentate.

Din craniul facial s-au păstrat un fragment mic din maxilarul superior stâng și jumătatea stângă a mandibulei.

Scheletul postcranian cuprinde mici resturi de vertebre și coaste și un fragment de omoplat.

Dentiția de lapte este reprezentată prin cei doi incisivi inferiori (I2 erupe), caninul inferior care erupe și ml inferior. Molarul 1 superior și molarul 2 inferior abia erup. Izolat s-a găsit și un mugure abia format de M1 care indică vârsta de un an și jumătate.

Scheletul nr. 140

A aparținut unei *femei mature* (35-40 ani)

Craniul este foarte bine conservat, lipsind doar ramul vertical stâng al mandibulei. Din scheletul postcranian dispunem de numeroase piese: toate oasele lungi ale membrilor superioare și inferioare, fragmente mari din coxale și omoplate, o claviculă dreaptă, numeroase vertebre și falange, metacarpiene și metatarsiene.

Datele antropometrice ne permit să facem următoarea caracterizare:

Craniul este mijlociu ca lungime, de lărgime mică, oferind un indice cefalic de tip mezocran (76,74). Înălțimea porio-bregmatică este mică, dar raportată la lungime apare de tip ortocran (61,63) și la lărgime metriocran (80,30). Fruntea este îngustă în valoare absolută datorită microdimensionării craniului, dar comparativ cu lărgimea craniană este eurimetopă (69,70) și de formă ovală (indicele fronto-coronar = 80,0).

Masivul facial este de tip mezen (52,03), indicele facial total fiind și el de tip mezoprosop (87,80). Occipitalul este mijlociu ca lărgime (indicele occipito/parietal 74,24). Orbitalele sunt de formă mezoconică (83,78). Nasul este camerin (54,76) cu apertură piriformă antropină. Privit în norma verticală craniul apare ovoid, scurt, iar în norma occipitală în formă de “bombă”. Relieful cranian este moderat. Astfel, cel glabellar este de gradul 2, cel supraorbital de gradul 1 iar cel occipital 0. Fosa canină este adâncă (3), malarelele temporalizate și slab dezvoltate. Bolta palatină paraboloidă și adâncă este corelată cu un anumit grad de mezognatism superior și inferior.

Mandibula este relativ înaltă cu mentonul bine conturat și de formă piramidală.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele nu prezintă pilastru și sunt asimetrice din punct de vedere al platimeriei, dreptul fiind platimer (80,77), iar stângul hiperplatimer (66,67). Tibiile sunt mezocneme (66,67 și 67,86). Humerusul aplatizat lateral, prezintă un indice care atestă platibrahia (73,68).

Statura este mijlocie (155 cm).

Coroborarea datelor antropometrice cu cele morfologice ne permite să precizăm cu ușurință **tipul antropologic** care este mediteranoid.

Scheletul nr. 144

Din acest schelet este mai bine conservată partea postcraniană. Apreciind după dentiție și după oasele lungi, a aparținut unei *tinere* în vârstă de aproximativ 15 ani (juvenis).

Din **scheletul cranian** s-au păstrat doar fragmente din calota craniană: un fragment mare din parietalul stâng și un fragment mai mic din cel drept, un fragment mare din occipital și cinci fragmente neidentificabile. Din masivul facial s-au păstrat două fragmente din bolta palatină, maxilarul drept împreună cu malarul drept.

Mandibula este aproape întreagă, lipsind doar condilul drept.

Dentiția este cea definitivă cu apexurile închise. Molarul 3 superior prezintă zona coletului abia în formare (aproximativ 2-3 mm). De pe maxilare lipsesc incisivii centrali și premolarul 1 stâng. De pe mandibulă lipsesc doar incisivii centrali și premolarul 1 stâng.

Scheletul postcranian gracil, este reprezentat prin femure, tibii, humerusuri, radiusul, toate fiind cu epifizele neosificate, peronee, coxale, calcane, astragale, sacrum, coaste, clavicule și 17 vertebre (6 cervicale, 7 dorsale și 4 lombare). Femurele sunt platimere (79,17) și cu pilastru (105,00 și 104,76), cu relief subtrohanterian abia schițat. Tibiile sunt mezocneme (69,23). Humerusurile au un relief deltoidian abia schițat. Indicele de secțiune este de tip euribrahic (81,25 și 86,66).

Statura calculată după lungimea humerusului și femurului este de 155 cm încadrându-se în categoria mijlocie.

Scheletul nr. 146

A aparținut unui *bărbat vârstnic (peste 60 ani)*.

Scheletul este în general bine conservat, atât craniul (la care lipsește doar baza sa și mandibula), cât și oasele postcraniane din care sunt prezente ambele femure, humerusuri, cubitus drept, coxale, claviculele, omoplatul drept, numeroase vertebre și resturi de coaste.

Craniul este mijlociu de lung și destul de larg ceea ce oferă un indice cefalic ce se situează la limita inferioară a categoriei brahicrane (80,87). Fruntea este largă, indicele frontal fiind de tip metriometop (62,84) de formă sferoidă (78,46). Înălțimea porio-bregmatică în valoare absolută este mijlocie, raportată la lungimea craniului dă indice ortocran (62,84) iar raportată la lărgime dă un indice tapeinocran (77,70). Occipitalul este relativ îngust ca lărgime (71,62).

Masivul facial este mijlociu de larg dar scurt, indicele facial superior situându-se la limita inferioară a categoriei mezene (50,37). Lărgimea feței raportată la lărgimea biparietală este de tip micropsid (89,86). Orbitalele sunt mezoconci (82,92) iar nasul camerin (52,03). Rezumând datele de ordin morfologic putem face următoarea caracterizare: calota este sferoidă în norma verticală și de "bombă" în cea occipitală. Relieful osos cranian este mijlociu de dezvoltat. Arcadele supraciliare, spina nazală și reliefurile mastoide prezentând toate gradul 2 de dezvoltare. Protuberanța occipitală este însă slab dezvoltată. Bolta palatină apare cu adâncime mijlocie, dar procesul alveolar este resorbit datorită pierderii în timpul vieții a dinților jugali, a unora din frontali, cei prezenți fiind puternic erodați (IV). Fosa canină este slab dezvoltată.

Reliefurile oaselor lungi sunt bine conturate deși acestea sunt destul de gracile. Femurele oferă indici de pilastrie ușor sub 100 iar cel de platimerie este de tip hiperplatimer. Tibia este mezocnemă la limita superioară (69,69). Humerusul are forma euribrahică (77,27).

Malarul este și el mijlociu de larg, iar fosa canină mijlociu de adâncă (3). Apertura piriformă este de tip antropin, dar spina nazală anterioară lipsește.

Mandibula este relativ gracilă și joasă dar largă. Torusul mandibular este destul de conturat. Mentonul ușor proeminent are o formă piramidală. Gonioanele sunt slab marcate. Ramul vertical este scurt și mijlociu ca lărgime.

Dentiția cu unele lipsuri doar post-mortem este slab erodată și nu prezintă carii. O abraziune ceva mai accentuată se constată doar la molarii 1 și în special la cei inferiori. În ceea ce privește molarii 3, se constată că atât pe mandibulă, cât și pe maxilarul superior sunt erupți numai cei din partea stângă. Trebuie să mai semnalăm și unele anomalii legate de erupție. În adevăr, pe maxilarul superior caninul stâng a erupt mult mai târziu, el fiind complet neerodat, alături de el păstrându-se și un rest din cel decidual. Pe partea dreaptă se păstrează caninul de lapte care este puternic erodat, astfel încât, coroana sa este mult sub nivelul celorlalți dinți, iar în spatele acestuia spre incisivul lateral a erupt caninul definitiv, care la prima vedere (fals) pare a fi dinte supranumerar. De asemenea pe mandibulă caninul stâng are coroana mult mai scurtă față de a celorlalți dinți și este complet neerodat ceea ce ne sugerează că și acesta a erupt mai târziu decât dinții învecinați. Molarul 2 și premolarul 2 de pe partea dreaptă a mandibulei prezintă o alveolă comună pentru ambele rădăcini. Rădăcina incisivului central superior din dreapta nu s-a găsit, dar după forma alveolei se pare că a fost scurtă și curbată.

Scheletul postcranian oferă femure de tip platimer (75,86) fără pilastru la osul stâng și cu pilastru abia schițat la cel drept. Relieful subtrohanterian reprezentat prin fosa și creasta subtrohanteriană este mijlociu ca dezvoltare. Tibiile sunt euricneme (73,08 și 81,48) și prevăzute cu câte o fațetă "orientală". Humerusul este prin indicele de secțiune platibrahic (75,0 și 78,94). Urmele inserției deltoidiene pe diafiza humerusului sunt bine conturate dar nu se constată prezența perforației olecraniene.

Statura calculată după majoritatea oaselor lungi este mijlocie pentru o femeie (151 cm).

Tipul antropologic poate fi apreciat ca un amestec de caractere dinarice și mediteranoide.

Scheletul nr. 149

Ne-a parvenit într-o stare foarte fragmentară, atât scheletul cefalic, cât și cel postcefalic. Scheletul cefalic este reprezentat printr-un fragment de calotă compusă din regiunea frontală, parietală și partea superioară a occipitalului care însă nu prezintă soluții de continuitate cu cele două temporale. Din inventarul scheletului postcranian sunt prezente două femure, două tibii, două fragmente de coxal, diafiza unui radius și a două peronee, un calcaneu, un astragal, două vertebre cervicale, un fragment de sacrum și câteva metacarpiene.

Judecând după gradul de închidere a suturilor craniene ca și după gracilitatea pieselor osoase putem aprecia că subiectul era de *vârstă matură (45-50 ani) și de sex feminin*.

Scheletul cranian. Gradul avansat de fragmentare a scheletului cranian, nu ne-a permis decât câteva considerații de ordin morfologic. Astfel, relieful glabelar (2), ca și cel supraciliar (1), este moderat. Apofiza mastoidă este destul de bine dezvoltată cu un relief supramastoidian de asemenea dezvoltat.

Scheletul postcranian este gracil și oferă femure care sunt asimetrice din punctul de vedere al indicelui de aplatizare. Într'adevăr, în timp ce femurul drept, este platimer (78,12), cel stâng este hiperplatimer (74,19). Pilastrul este incipient la femurul drept (100,0) și slab la femurul stâng (103,85). Creasta subtrohanteriană este bine dezvoltată, dar fosa subtrohanteriană este prezentă doar la ambele femure. Tibiile sunt și ele asimetrice mezocnemă cea dreaptă (68,75) și euricnemă cea stângă (70,0) și fără fațete suplimentare.

Talia calculată după femure și tibii este în medie de 153 cm ceea ce ne indică categoria submijlocie pentru o femeie.

Scheletul nr. 150

Într-o stare relativă de conservare, este reprezentat printr-un "cranium" restaurat din fragmente mari. Din masivul facial se constată prezența regiunii nazale și a bolții palatine precum și mandibula completă. Nu s-a putut restaura regiunea externă a orbitelor și nici arcadele zigomatice. Scheletul postcranian este constituit numai din oasele lungi ale membrilor superioare (mai puțin radiusul drept), două coxale, un fragment de omoplat, un fragment de sacrum, 11 vertebre (2 cervicale, 6 dorsale și 3 lombare), fragmente de coaste și clavicule, două calcane, două astragale, metacarpene, metatarsiene și falange.

După suturile craniene și după structura pieselor osoase se poate conchide că scheletul a aparținut *unei femei adulte (20 ani)*.

Neurocraniul cu indicele cefalic mezocran (77,77) are formă sferoidă în norma verticală și de "cort" în cea occipitală. Indicii porio-bregmatici sunt de tip hipsicran (64,44) și metriocran (82,85). Fruntea este sferică (76,03) și stenometopă (65,71), la limita superioară a categoriei. Relieful glabelar (2) ca și cel supraciliar (0-1) sunt atenuate. Occipitalul mijlociu de bombat dar larg (82,14) are relieful extern șters (protuberanța occipitală externă 0). Apofizele mastoidiene sunt dezvoltate (3) dar relieful mastoidian slab.

Fața. Dată fiind prezența regiunii nazale, putem aprecia că nasul era de tip leptorin (42,85) cu apertura piriformă de tip antropin și spina nazală anterioară slabă (2). Fosa canină este puțin adâncă (2). Bolta palatină paraboloidă, are o adâncime mică.

Mandibula este gracilă cu ramul orizontal jos și înclinat oblic spre cavitatea bucală. Regiunea mentonieră în formă de buton este proiectată înainte prezentând un

pragnatism destul de accentuat. Torusul mandibular este moderat. Ramul vertical are o poziție înclinată.

Dentiția este reprezentată doar printr-un singur dinte (un canin superior) cu erodare moderată. Molarii 3 par să nu fi erupt atât pe maxilarul superior cât și pe mandibulă ca urmare a unei reduceri de spațiu. **Scheletul postcranian** este gracil. Femurele cu pilastrul slab (103,84) sunt asimetrice din punctul de vedere al indicelui de aplatizare. Astfel, femurul drept este hiperplatimer (72,41) iar cel stâng platimer (78,57). Relieful subtrohanterian este slab exprimat la ambele femure. Tibiile: mezocnemă dreapta (67,86) și euricnemă stânga (70,37) sunt lipsite de fațete suplimentare. Humerusurile cu indicele de secțiune euribrahic (77,78 și 88,23) prezintă relieful deltoidian slab și sunt lipsite de perforația olecraniană.

Statura calculată după majoritatea oaselor lungi ale membrilor este în medie de 160 cm ceea ce reprezintă o talie înaltă feminină.

Tipul antropologic este greu de precizat, întrucât lipsește o parte foarte mare din scheletul facial, totuși părțile existente ne indică că suntem în prezența unui mediteranoid cu influențe nordice.

Scheletul nr. 151

Ne-a parvenit într-o stare foarte fragmentară. Scheletul cranian se compune dintr-un mic fragment din frontal, două fragmente din parietale și unul din occipital. Din scheletul postcranian sunt prezente două fragmente de diafize femurale, de tibii de peronee, un fragment din diafiza radiusului și un fragment din coxal.

Judecând după structura pieselor osoase, precum și după dimensiunile oaselor care s-au putut măsura, conchidem că scheletul a aparținut unui *copil de 0-1 an (infans I)*.

Scheletul nr. 153

Acest schelet este bine conservat și relativ complet. Scheletul cefalic este reprezentat printr-un "cranium" restaurat din fragmente relativ mari căruia îi lipsește baza craniului. Partea postcefalică prezintă toate oasele lungi (cu excepția radiusului drept) un fragment din osul coxal, claviculele, sternul și 14 vertebre.

Caracteristicile scheletului cefalic cât și gracilitatea întregului schelet indică apartenența acestuia la *sexul feminin* și la *o vârstă matură (40-45 ani)*.

Neurocraniul privit în norma verticală oferă un contur ovoid iar în cea occipitală are forma de "casă". Indicele cefalic este mezocran (79,09) la limita superioară, cei de înălțime aparținând categoriilor ortocrană (62,71) și tapeinocrană (79,29). Fruntea de formă sferică aparține prin indicele său fronto-parietal categoriei stenometope (65,0). Relieful frontal este slab dezvoltat (glabellar 1, supraciliar 1). Occipitalul mijlociu de bombat aparține prin indicele său occipital-transversal, categoriei mijlocii (77,14), relieful său osos fiind șters (protuberanța occipitală 0). Apofizele mastoide sunt puțin dezvoltate (2), iar relieful supramastoidian este slab evidențiat.

Masivul facial. Indicele facial total este de tip euriprosop (81,16) iar cel facial superior este mezen (50,0) la limita inferioară. Orbitale sunt hipsiconci (92,10). Indicele nazal este de tip leptorin (44,44), nasul având apertură piriformă de tip antropin. Masivul facial prin indicele cranio-facial transversal corespunde categoriei macropside (98,57). Bolta palatină este paraboloidă și mijlociu de adâncă. Malarele nu sunt dezvoltate și au o poziție intermediară spre temporalizată, fosa canină nefiind profundă (2).

Mandibula este gracilă, relativ largă cu ramul orizontal înalt în regiunea anterioară și mijlociu pe părțile laterale. Mentonul nu este conturat ca formă și nici nu este proeminent. Gonioanele sunt bine marcate, ramul vertical fiind scurt și mijlociu de larg.

Dentiția prezintă o erodare moderată (gr. 2) mai accentuată la nivelul lui M1. Molarii 3 nu sunt erupți (reducere de spațiu). Nu sunt prezente carii dentare.

Scheletul postcefalic prezintă o robusticitate medie. Femurele sunt hiperplatimere (70,96 și 71,87) lipsite de pilastru (100,0 și 96,29) și cu relief subtrohanterian moderat. Tibiile sunt platicneme (60,61 și 58,82) și nu au fațete suplimentare de articulație. Humerusul are relief deltoidian moderat și prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (80,95 și 95,0).

Statura calculată după lungimea oaselor lungi, oferă o medie de 151 cm ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Tipul antropologic este mediteranoid.

Osteopatii. Una din vertebrele lombare prezintă exostoze sub forma unor ciocuri osoase.

Scheletul nr. 156

Cu o stare de conservare foarte bună, este reprezentat printr-un "cranium" care nu a necesitat restaurarea.

A aparținut unui bărbat matur de 30-35 ani.

Neurocraniul este de formă ovoidă în norma verticală și sub formă de "casă" în norma occipitală. Indicele cranian este de tip doliocran (72,19). Indicii de înălțime porio-bregmatic și bazio-bregmatic longitudinal sunt de tip ortocran (62,57 și 72,73). Cei transversali sunt de tip acrocran (86,67 și 100,74). Fruntea este ovală (80,0) și eurimetopă (74,07). Relieful glabelar este mijlociu dezvoltat (2-3), iar arcurile supraciliare sunt slab dezvoltate (1). Occipitalul este de lărgime mijlocie (75,56) și foarte bombat (solzul se curbează aproape în unghi drept). Protuberanța occipitală externă este slab dezvoltată (1). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (3-4) iar relieful mastoidian este slab dezvoltat. Pe sutura lambdoidă în partea stângă se observă două oase wormiene.

Masivul facial prezintă un indice al etajului superior de tip mezen (53,54). Orbitale sunt cameconci (75,56) iar nasul mezorin (48,98). Indicele cranio-facial transversal este de tip mezopsid (94,07). Malarele sunt mijlociu dezvoltate și cu o orientare intermediară spre temporală. Fosa canină este mijlociu dezvoltată (2), apofiza piriformă este de tip

antropin și spina nazală mijlociu dezvoltată. Bolta palatină este adâncă și de formă paraboloidă.

Dentiția apare neerodată și fără căderi “in vivo”.

Tipul antropologic este cel mediteranoid cu mici influențe nordice.

Scheletul nr. 157

Prezintă o stare bună de conservare. Din scheletul cranian s-a putut restaura un “cranium” la care lipsește partea posterioară a occipitalului și regiunea temporo-parietală stângă. Mandibula s-a putut păstra aproape întreagă dar fără condilul mandibular drept. Scheletul postcranian este reprezentat prin femure, tibii și humerusuri toate cu discurile de creștere deschise, cubitusul drept fără epifize și 19 vertebre (3 cervicale, 11 dorsale și 5 lombare).

Scheletul a aparținut unei *fete de 13-14 ani (juvenis)*.

Neurocraniul este ovoid în normă verticală și în formă de “casă” în norma occipitală. Indicele cranian este de tip mezocran (78,28). Indicii de înălțime porio-bregmatic și bazio-bregmatic longitudinali sunt de tip ortocran (60,00 și 73,14). Indicele porio-bregmatic transversal este de tip tapeinocran (76,64) iar cel bazio-bregmatic de tip metriocran (93,43). Fruntea este ovoidă (82,76) și eurimetopă (70,07). Relieful glabelar și arcurile supraciliare sunt absente. Occipitalul (deși incomplet) pare a fi fost foarte bombat. Apofizele mastoide sunt relativ mijlociu dezvoltate (2) și fără relief mastoidian.

Masivul facial. Indicele etajului superior este cu probabilitate de tip lepten (57,63). Orbitalele sunt mezoconci (83,33) iar nasul este leptorin (46,94). Indicele cranio-facial transversal este de tip micropsid (86,13). Malarele sunt mijlociu de dezvoltate și cu orientare mijlocie spre temporală. Fosa canină este dezvoltată (3) iar apofiza piriformă este de tip antropin. Spina nazală este mijlociu dezvoltată (2). Bolta palatină este de formă paraboloidă și de adâncime mijlocie.

Mandibula are un ram orizontal destul de înalt, cu torusul deja bine format. Mentonul de formă triunghiulară este slab conturat. Subiectul fiind foarte tânăr, ramul vertical este oblic și foarte scurt.

Dentiția este definitivă pe maxilarul superior, apexurile incisivilor centrali și laterali precum și premolarilor 1 superiori sunt complet închise. Pe mandibulă sunt încă prezenți molarii 2 de lapte.

Scheletul postcranian. Femurele fără relief subtrohanterian sunt de tip eurimer (95,45 și 91,67), cu un pilastru puternic (121,05 la ambele). Tibiile sunt euricneme (76,92 și 74,07). Humerusurile cu relief deltoidian slab dezvoltat și cu perforație olecraniană prezintă la ambele oase au indici de secțiune care se încadrează în limitele categoriei euribrahice (78,94 și 94,73).

Tipul antropologic este cel mediteranoid.

Scheletul nr. 158

Prezintă o stare de conservare satisfăcătoare. S-a putut restaura un “cranium” fără regiunea bazală, temporalul drept și regiunea bazală. Mandibula este completă. Din scheletul postcranian s-au păstrat: femurele, tibiile și peroneele, humerusul și radiusul stâng, cubitusul drept, sternul, claviculele, coxalele, fragmente de sacrum, coaste, metacarpiene, falange și 9 vertebre (3 cervicale, 3 dorsale și 3 lombare).

Scheletul a aparținut unui *bărbat de 35-40 ani (matur-tânăr)*.

Neurocraniul este de formă sferoidă în norma verticală și de “bombă” în norma occipitală. Indicele cranian este de tip brahican (81,50). Indicele porio-bregmatic longitudinal se încadrează în categoria metriocrană (81,56), iar cel transversal în cea hipsicrană (66,47). Fruntea este ovală (82,35) și eurimetopă (69,50) și prezintă o schiță de sutura mendoza. Relieful glabelar ca și arcurile supraciliare sunt moderat dezvoltate (2). Occipitalul de lărgime mijlocie (75,16) este mijlociu de bombat, nu are protuberanța occipitală externă dezvoltată. Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate (2-3) cu relief supramastoidian moderat. Pe sutura lambdoidă în partea stângă și centrală se găsesc două oase wormiene.

Masivul facial prezintă un indice facial total cu probabilitate de tip euriprosop la limita inferioară (81,06), cu aceleași rezerve un indice al etajului superior de tip eurien la limita superioară a categoriei (49,24). Indicele cranio-facial transversal se încadrează în limitele categoriei mezopside. Malarele sunt mijlociu dezvoltate și cu o dispoziție intermediară spre frontalizată. Fosa canină este mijlociu dezvoltată (2-3), apertura piriformă are un șanț prenazal. Bolta palatină are un contur paraboloid și o adâncime mijlocie.

Mandibula, relativ gracilă, are mentonul proeminent de formă piramidală. Torusul mandibular este moderat, gonioanele sunt foarte ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este de înălțime și lărgime mijlocie.

Dentiția este completă. Erodarea este slabă la nivelul dinților anteriori și moderată la nivelul celor jugali. Se constată mici escavații pe suprafața ocluzală la nivelul molarilor 1 superiori și al molarilor 1 și 2 inferiori. Nu s-au constatat căderi “in vivo” și nici carii.

Scheletul postcranian prezintă o robusticitate medie. Femurele sunt hiperplatimere (76,66 și 75,00), cu pilastru cel drept (108,0) și fără pilastru cel stâng (96,29). Relieful subtrohanterian este foarte dezvoltat la femurul stâng la care există și trohanterul 3 și moderat la cel drept. Tibiile sunt mezocneme (63,63 și 64,51) și nu prezintă fațete suplimentare. Humerusul are un relief deltoidian mijlociu de dezvoltat și este lipsit de perforație olecraniană. Indicele de secțiune este de tip euribrahic (89,47).

Statura, calculată după toate oasele lungi, este de 169 cm, încadrându-se în categoria supramijlocie.

Tipul antropologic este cel cromanoid la care se adaugă câteva elemente mediteranoide și esteuropide.

Scheletul nr. 165

Prezintă o stare de conservare bună. S-a păstrat un craniu restaurat din fragmente mari cu soluții de continuitate la nivelul malarului drept și mandibula intactă. Scheletul postcranian este reprezentat prin: femure, tibii, peronee, un calcaneu și un astragal, humerusuri, radiusuri și cubitusuri, coxale, sacrum, clavicule și coaste precum și 15 vertebre (7 cervicale, 3 dorsale, 5 lombare).

Scheletul aparține unui *bărbat de 55-60 ani (matur-avansat)* vârstă apreciată în special după gradul de obliterare a suturilor craniene.

Neurocraniul este sfenoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cranian este mezocran (76,36). Indicii de înălțime porio-bregmatici se situează în categoria ortocrană (59,47) și tapeinocrană (76,87). Indicii de înălțime bazio-bregmatici se plasează în categoriile camecrană (68,42) și respectiv tapeinocrană (88,43). Fruntea este stenometopă la limita superioară a scării (65,30) și sferică (76,19), având un relief glabelar moderat (3) și arcurile ciliare slab dezvoltate (1). Occipitalul este foarte bombat și de lărgime mijlocie la limita inferioară (72,10), fără protuberanță occipitală externă. Apofizele mastoide sunt puternic dezvoltate (4) ca și relieful mastoidian.

Masivul facial. Indicele de lărgime al etajului superior este de tip eurien la limita inferioară a categoriei (45,80). Indicele cranio-facial transversal este de tip micropsid (89,11). Orbitale sunt accentuat cameconci (75,0) iar nasul mezin (48,93). Malarele sunt mijlociu de dezvoltate și au o orientare intermediară spre temporală. Fosa canină este dezvoltată (3), apertura piriformă prezintă un șanț prenatal. Bolta palatină reprezentată numai prin jumătatea sa stângă, este aproape plată din cauza resorbției marginii alveolare în urma căderii dinților; forma inițială pare să fi fost paraboloidă.

Mandibula. Deși aparține unui bărbat este gracilă. Ramul orizontal are o înălțime mijlocie, torusul mandibular este moderat. Mentonul de formă piramidală, este destul de bine conturat, iar gonioanele sunt slab marcate. Ramul vertical este relativ scurt și de lărgime mijlocie.

Dentiția. Pe maxilarul superior stâng nu s-a găsit nici un dinte toți fiind căzuți în timpul vieții. La nivelul incisivilor și caninilor alveolele sunt prezente ceea ce ar indica faptul că înainte de deces subiectul mai avea încă resturi radiculare. La nivelul celorlalți dinți, alveolele sunt închise și marginea resorbită până la nivelul bolții palatine. Pe mandibulă au fost căzuți “in vivo” molarii 2 și 3 stâng și molarul 1 drept, alveolele fiind aproape închise. Dentiția prezintă o erodare avansată la nivelul molarului 1 stâng (gr. 5), la nivelul celorlalți dinți ea fiind de gradul 3-4.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt hiperplatimere (67,57 și 70,27) cel drept cu pilastru (118,81) iar cel stâng fără pilastru (90,68). Relieful subtrohanterian

este dezvoltat, fiind prezent și trohanterul 3. Tibiile sunt platicneme (57,89 și 62,16). Humerusurile, cu relief deltoidian foarte dezvoltat au un indice de secțiune de tip platibrahic cel drept (75,0) și de tip euribrahic cel stâng (86,36).

Statura, calculată după humerus, radius, cubitus, femur și tibie, este de 166 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Tipul antropologic: prezintă elemente cromagnoide și mediteranoide.

Odontopatii. La nivelul molarului 2 inferior se observă o carie de colet de gradul 3, iar la nivelul molarului 3 inferior drept o carie de colet de gr. 1.

Osteopatii. Se observă exostoze proeminente pe vertebrele lombare.

Scheletul nr. 166

Inventariind materialul osos din acest mormânt, constatăm imposibilitatea restaurării scheletului cefalic în lipsa unor porțiuni importante (din parietalul stâng, din masivul facial). Partea postcraniană este mai completă, majoritatea oaselor lungi fiind prezente și bine conservate.

A aparținut cu siguranță unei *femei de vârstă matură (30-35 ani)*.

Neurocraniul reprezentat printr-o calotă incompletă, prezintă un diametru antero-posterior și transversal mic (165 mm și respectiv 128 mm), ceea ce imprimă indicelui cefalic un caracter mezocran (77,57). Cu toate că nu s-a putut obține înălțimea bazio-bregmatică și nici cea porio-bregmatică, vizual se poate aprecia că acest craniu nu este înalt. Fruntea este ovală (85,22) și eurimetopă (76,50), relieful osos fiind aproape șters (gr. 0-1). Occipitalul este bombat cu protuberanța occipitală externă de gradul 1. Apofiza mastoidă este moderată ca și relieful supramastoidian. În norma verticală neurocraniul pare să fi fost cu un contur ovoid, iar în cea occipitală sub formă de "bombă".

Fragmentele prezente din **masivul facial** - bolta palatină și malarul drept, ne-au putut furniza doar unele particularități de ordin morfoscopic. Astfel, bolta palatină este de formă paraboloidă, adâncimea fiind mică. Apertura piriformă este antropină, iar spina nazală anterioară slab dezvoltată (1). Malarul este gracil.

Mandibula este de asemenea gracilă și joasă, cu mentonul butonat și slab conturat, cu torusul mandibular moderat și gonioane slab dezvoltate. Ramul vertical este scurt și îngust și ușor înclinat.

Dentiția după gradul de abraziune (3-4) ar indica o vârstă mai avansată. Afecțiunile patologice par a fi fost rare, căderea unor dinți făcându-se post-mortem. Pe mandibulă molarii 3 sunt prezenți, dar pe maxilarul superior părțile alveolare posterioare molarului 1 sunt distruse neputându-se face nici o observație asupra prezenței sau absenței acestora.

Scheletul postcranian este gracil, deși suprafețele de articulație sunt destul de mari. Subliniem și în acest caz asimetria întâlnită în cazul femurelor dată de gradul de aplatizare antero-posterioară a diafizei femurale atât în regiunea sa subtrohanteriană cât și mijlocie. Astfel, în timp ce femurul drept este de tip eurimer (92,0) și cu pilastru

accentuat (118,18) cel stâng aparține categoriei platimere (84,62) pilastrul fiind ceva mai puțin marcat (113,64). Relieful subtrohanterian este slab dezvoltat la ambele femure (ușoară creastă și fosă subtrohanteriană). Humerusurile sunt de tip platibrahic (72,72 și 80,0) cu impresiile mușchiului deltoid destul de bine conturat. Perforația olecraniană este prezentă numai la humerusul stâng.

Statura aparține prin valoarea sa medie (156 cm) categoriei feminine supramijlocii.

Din punct de vedere *tipologic* acest schelet corespunde cu tipul mediteranoid.

Odontopatiile sunt exprimate prin prezența a două carii dentare dintre care una la nivelul lui M2, inferior drept (carie de colet gr. 2) și alta la M2 superior stâng (carie de colet gr. 3).

Osteopatiile se rezumă doar la prezența unor mici excrescențe pe marginea unor vertebre (două dorsale și una lombară).

Scheletul nr. 167

Are o stare de conservare foarte bună. Partea craniană este reprezentată printr-un “cranium” complet foarte bine conservat, fără a necesita restaurare, de asemeni mandibula este intactă. Din scheletul postcranian s-au păstrat toate oasele lungi, coxalele, un omoplat, claviculele, coaste, metapodale, stern cu manubrium, sacrum și toate vertebrele.

Scheletul a aparținut unei *femei de 45 ani (matură)*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în norma occipitală. Indicele cranian este de tip mezocran (76,61). Indicii porio-bregmatici și bazio-bregmatici longitudinali sunt hipsicrani (67,25 și 76,02), iar cei transversali sunt de tip acrocran (87,79 și 99,24). Fruntea este eurimetopă (74,04) și de formă ovală (82,20). Atât relieful glabelar cât și arcurile supraciliare sunt slab dezvoltate. Occipitalul este bombat și larg (80,92). Apofizele mastoide sunt moderat dezvoltate (3), iar relieful mastoidian este slab dezvoltat.

Masivul facial. Prezintă un indice facial total de tip euriprosop (83,87) și un indice al etajului superior de tip mezen (51,61). Indicele cranio-facial transversal este mezopsid (94,66). Orbitale sunt mezoconci (80,56) iar nasul este mezen (51,61). Malarele sunt mijlocii și au o orientare intermediară spre temporală. Fosa canină este slab dezvoltată, iar apertura piriformă de tip antropin. Bolta palatină este de adâncime mijlocie și cu o formă paraboloidă (indice brahistafilin 97,60).

Mandibula este gracilă cu un menton de formă piramidală, slab conturat. Gonioanele sunt slab dezvoltate iar torusul mandibular mijlociu. Ramul vertical este de înălțime și lărgime mijlocie.

Dentiția este aproape completă ceea ce ne permite să constatăm gradul destul de accentuat de eroziune dentară (3-4). Pe maxilarul superior erodarea este mai accentuată pe partea dreaptă, unde molarul 1 este erodat în plan oblic până aproape de canalul dentar. Pe mandibulă subliniem absența molarilor 3 (reducere de spațiu).

Scheletul postcranian este gracil, cu femure platimere (79,31 și 75,0) și lipsite de pilastru (92,00 și 91,67)). Relieful subtrohanterian este mijlociu de dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (74,07 și 76,92) cu fațete suplimentare foarte pronunțate. Humerusurile cu relief deltoidian mijlociu au indici de secțiune de tip euribrahic (78,95 la ambele).

Statura calculată după oasele lungi este de 152 cm încadrându-se în categoria submijlocie.

Odontopatiile sunt reprezentate prin căderea din timpul vieții a molarului 1 inferior drept la care alveola este obturată și prin prezența unor carii de gr. 1 la premolarul 2 inferior stâng și de gradul 2 la molarul 2 superior stâng. La nivelul molarului 1 superior drept semnalăm urmele unui proces infecțios determinat probabil de eroziunea avansată a acestui dinte până la canalul dentar.

Osteopatii: se semnalează existența unor excrescențe osoase pe două vertebre lombare.

Tipul antropologic - subiectul prezintă un fond mediteranoid.

Scheletul nr. 168

Atât după scheletul cranian cât și după cel postcranian, este aproape sigur că ne aflăm în prezența unui subiect *de sex feminin și de vârstă matură (35-40 ani)*.

Starea deteriorată a scheletului cefalic a putut permite restaurarea calotei craniene fără regiunea sa bazală, din craniul facial fiind prezente doar bolta palatină, malarul drept și mandibula. Scheletul postcranian deși mai bine conservat, are lipsă unele oase lungi cum ar fi humerusul, femurul drept și peroneul stâng.

Neurocraniul este mezocran (78,48) de formă sferoidală în norma verticală și de "casă" în cea occipitală. Indicele porio-bregmatic longitudinal este de tip ortocran (61,63) iar cel transversal-tapeinocran (78,52). Fruntea eurimetopă (72,59) are crestele dispuse intermediar (88,28) și un relief frontal slab exprimat (glabellar 1, supraorbital 0.1.). Occipitalul de lărgime mijlocie (78,52) este ușor bombat și cu relief ușor schițat (1). Apofizele mastoide sunt relativ bine dezvoltate (3-4), iar relieful supramastoidian mai bine conturat decât în regiunea frontală și occipitală.

Masivul facial reprezentat doar prin etajul său inferior nu se pretează la un studiu biometric. Din aprecierile morfoscopice bolta palatină apare paraboloidă și de adâncime mică cu regiunea subnazală joasă. Apertura piriformă este antropină, iar spina nazală probabil slab dezvoltată (parțial distrusă). Malarul este gracil iar fosa canină profundă (3). Mandibula gracilă are ramul orizontal destul de jos, torusul mandibular moderat, un menton butonat și ușor proeminent, iar gonioanele bine conturate. Ramul vertical este înalt și mijlociu de larg.

Dentiția este în general bine păstrată, puținele pierderi de dinți (I1, I2 și C din partea stângă superioară) au avut loc post-mortem. Abraziunea suprafeței ocluzale este avansată (gr. 3-4). Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcefalic este gracil și bine conservat reprezentat prin majoritatea oaselor lungi (lipsește humerusul și femurul drept), oasele bazinului, sacrumul, coaste,

vertebre, metatarsiene, metacarpiene și femurul drept), oasele bazinului, sacrumul, coaste, vertebre, metatarsiene, metacarpiene și câteva falange. Femurul este de tip eurimer (91,67) cu pilastru abia schițat dar cu relief subtrohanterian bine exprimat. Tibiile aparțin categoriei mezocneme - pentru cea dreaptă (63,33) și palticneme - pentru cea stângă (60,0), fiecare prezentând câte o fațetă orientală. Humerusurile euribrahice prezintă perforație olecraniană și un relief osos moderat exprimat de impresia deltoidului.

Statura aparține categoriei mijlocii (156 cm).

Tipul antropologic se exprimă prin prezența unei dominante mediteranoide la care se adaugă și slabe influențe alpinoide.

Odontopatiile sunt reprezentate doar prin căderea “in vivo” a molarilor 2 și 3 superiori drepi, alveolele fiind complet închise.

Scheletul nr. 169

Este bine conservat și reprezentat printr-un “cranium” căruia îi lipsesc doar câteva fragmente mici din baza sa. Din scheletul postcranian se păstrează oasele lungi ale membrilor, două coxale, două omoplate, două clavicule, sternul, o rotulă, 18 vertebre (7 cervicale, 7 dorsale, 5 lombare) și coaste.

Pe baza suturilor craniene care sunt încă deschise ca și pe baza pieselor postcraniene (epifizele unor oase lungi pe cale de închidere) scheletul aparține unui subiect destul de tânăr - 18-20 ani (*juvenis*) cu sexul probabil masculin.

Neurocraniul de formă ovoidă în norma verticală și de “cort” în cea occipitală, prezintă un indice cranian de tip mezocran (75,97). Înălțimea bazio și porio-bregmatică a neurocraniului raportată la diametrul său antero-posterior dă indici de categorie ortocrană (72,58 și respectiv 62,90). Și înălțimile bazio și porio-bregmatice raportate la diametrul transversal al neurocraniului dau indici de categorie metriocrană (96,53 și 83,57). Fruntea cu margini paralele (125,0) și eurimetopă (85,71) are un relief slab marcat, occipitalul este foarte bombat și larg (81,43) cu o protuberanță externă moderată (2). Apofizele mastoide sunt puternice (3-4) și voluminoase, dar cu un relief supramastoidian moderat. Pe sutura lambdoidă semnalăm prezența a patru mici oase wormiene.

Masivul facial prezintă un indice facial total de tip mezoprosop (89,76), indicele facial superior fiind de tip mezen (54,33) iar cel cranio-facial transvers de tip micropsid. Orbitalele sunt hipsiconci (92,50) și nasul accentuat leptorin (46,15). Malarele cu înălțimea curbării mijlocie au o dispoziție intermediară spre temporalizată cu o fosă canină profundă. Apertura piriformă este de tip antropin iar spina nazală relativ dezvoltată (2-3). Bolta palatină de adâncime mijlocie este paraboloidă.

Mandibula destul de gracilă pentru un bărbat, are ramul orizontal înalt în regiunea anterioară, dar jos la nivelul dinților jugali. Torusul mandibular este moderat, mentonul puțin proeminent și cu contur piramidal, gonioanele slab marcate, iar ramul vertical al mandibulei scurt și larg.

Dentiția este slab erodată (ușor mai accentuată doar la nivelul molarilor), și aproape completă, fiind lipsită de carii și de căderi “in vivo”. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare. Remarcăm totuși lipsa incisivului lateral drept și a craniului inferior stâng ambii căzuți post-mortem.

Scheletul postcranian. Femurele eurimere (89,29 și 92,86) sunt prevăzute cu pilastru dezvoltat la cel drept și puternic la cel stâng, dar lipsite de relief subtrohanterian. Tibiile asimetrice ca aplatizare apar euricnemă - cea dreaptă (74,19) și mezocnemă - cea stângă (69,70) prezentând câte o fațetă “orientală”. Humerusurile euribrahice (80,0 și 86,96) au relieful deltoidian puternic dar fără perforație olecraniană.

Statura calculată după oasele lungi ne indică o talie masculină supramijlocie (167 cm).

Tipul antropologic poate fi considerat cel nordoid.

Scheletul nr. 175

Scheletul cranian este destul de slab conservat fiind reprezentat prin fragmente de calotă (regiunea fronto-parietală), un fragment din occipital, fragmente din cele 2 temporale, din baza craniului, bolta palatină, malarul stâng și drept și mandibulă. Scheletul postcranian cuprinde în inventarul său majoritatea oaselor lungi (humerusul drept, ambele radiusuri, cubitusul drept și fragmente din cel stâng, cele 2 femure și ambele tibii), osul sacrum întreg, 2 coaste, 2 calcane, 1 astragal, cele 2 clavicule, sternul, falange și 18 vertebre din care 5 cervicale, 9 dorsale și 4 lombare.

Scheletul a aparținut cu multă probabilitate unei *femei adulte sau matură tânără (circa 30 ani)*.

Neurocraniul pare să fi fost probabil de formă ovoidă în norma sa verticală și de “bombă” în cea occipitală. Suturile neurocraniului sunt încă deschise. Semnalăm prezența unui os wormian pe sutura lambdoiă. Relieful frontal, atât cel glabelar cât și cel supraciliar apare relativ slab pronunțat (2) și respectiv (1), iar fruntea este de formă sferică (79,67) și metriometopă (68,06). Protuberanța occipitală este slab dezvoltată (1). Apofizele mastoide apar destul de puternice (3-4) și cu un relief supramastoidian moderat.

Masivul facial prin fragmentele de malare ne indică o lărgime mare, curbura malarelor prezentând o înălțime mare iar fosa canină apare profundă(4). Bolta palatină de formă upsiloidă este relativ adâncă.

Mandibula, deși masculină, este destul de gracilă, cu cele două jumătăți ale ramului orizontal relativ larg deschise ceea ce ne indică o față largă. Ramul orizontal al mandibulei este înalt cu un menton de formă piramidală și un torus mandibular slab dezvoltat, ca și regiunea goniană. Ramul vertical al mandibulei este mijlociu atât ca lărgime cât și ca înălțime.

Dentiția nu prezintă căderi “in vivo” dar post-mortem sunt căzuți un număr de 11 dinți (toți incisivii și caninul drept de pe mandibulă și toți incisivii plus caninul și premolarul 1 superiori). Semnalăm prezența unui incisiv supranumerar în poziție linguală.

Molarii 3 apar pe maxilarul drept și partea dreaptă a mandibulei. Dinții sunt în general mari, cu smalțul gros, cu rădăcini puternice și cu un grad de erodare redus, mai puțin molarii 1 care au o erodare moderată.

Scheletul postcranian prin oasele lungi ca și prin resturile fragmentare prezente ne indică un grad ridicat de robusticitate. Humerusul drept prin indicele de secțiune (71,42) este de tip platibrahic și cu relief deltoidian prezent. Cele două femure apar asimetrice din punct de vedere al platimeriei dreptul fiind platimer (81,81) iar stângul eurimer (90,32) și cu un pilastru slab dezvoltat. Creasta și fosa subtrohanteriană sunt bine dezvoltate, ambele femure prezentând și trohanterul 3. Tibiile sunt euricneme (78,12 și 73,78) și nu au fațete suplimentare de articulație.

Statura calculată după lungimea tuturor oaselor lungi, se situează în categoria înaltă (174 cm).

Tipul antropologic nu poate fi precizat dat fiind lipsa unui masiv facial întreg. Apreciind însă unele aspecte morfologice putem conchide prezența unor elemente cromagnoide ușor atenuate.

Osteopatii și odontopatii. În cadrul osteopatiilor semnalăm sacralizarea vertebrei L5 și prezența excrescențelor osoase pe ultimele vertebre dorsale. La nivelul dentiției nu se semnalează căderi “in vivo”. Dintre odontopatii subliniem prezența unei singure carii de coroană la nivelul M2 inferior drept, iar ca anomalie dentară existența unui incisiv supranumerar, în poziție linguală, pe maxilarul superior.

Scheletul nr. 176

Este reprezentat printr-un “cranium” restaurat, incomplet, din fragmente mari (lipsește temporalul stâng, împreună cu o porțiune din occipital și arcada zigomatică din aceeași parte) și mandibula reprezentată prin jumătatea dreaptă. Scheletul postcranian cuprinde în inventarul său mare parte din oasele lungi (2 humerusuri, radiusul drept și resturi din cel stâng, 2 cubitusuri, 2 femure și 2 tibii) la care se adaugă 15 vertebre (10 dorsale și 5 lombare), 2 coxale, sacrumul întreg, un omoplat și 2 astragale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat matur* (50-55 ani).

Neurocraniul este de formă ovoidă în norma sa verticală și de “cort” în norma occipitală. Indicele cefalic de valoare 70,53 încadrează craniul în categoria doliocrană la limita inferioară a categoriei. Raportând înălțimea bazio-bregmatică și porio-bregmatică la lungimea craniului se obțin indici de categorie ortocrană (73,68 și respectiv 60,53). Aceleași înălțimi raportate însă la lărgimea craniului dau indici care situează craniul în categoria acrocrană (104,47) și respectiv (80,59) dar protuberanța occipitală este slab evidențiată (1). Fruntea este de formă sferică (77,87) iar prin raportarea lărgimii la lărgimea craniului se încadrează în categoria eurimetopă (70,89). Relieful glabelar și supraciliar al frunții prezintă o dezvoltare moderată (3 și respectiv 2) dar apofizele mastoide (4) ca și relieful mastoidian apar destul de puternice.

Fața care nu a putut fi reconstituită în totalitate, prezintă orbitele de tip cameconc (73,17), un nas mezin (49,02) cu o apertură piriformă de tip antropin dar cu spina nazală slab evidențiată (1). Malarele oferă o lărgime destul de mare, cu o poziție temporalizată având o înălțime a curburii mare și o fosă canină foarte adâncă (3-4). Bolta palatină are o formă paraboloidă și este adâncă. Raportând lărgimea bolții la lungimea sa s-a obținut un indice de tip brahistafilin (102,50). Dimensiunea ba-pr raportată la n-ba, dă un indice de categorie ortognat (91,43).

Mandibula prin jumătatea dreaptă găsită în inventarul osos, pare destul de gracilă în raport cu etajul superior al masivului facial. Ramul ei orizontal este relativ jos, torusul destul de bine conturat iar mentonul probabil piramidal. Regiunea goniană apare slab conturată iar ramul vertical al mandibulei înalt și mijlociu de larg.

Dentiția este prezentă în parte, restul dinților căzuți post-mortem, incisivi, caninii, Pm2 și M1 de pe maxilarul superior și I2, C, P2 de pe ramul drept al mandibulei) sau "in vivo" cum sunt M2 și M3 de pe mandibulă (ale căror alveole sunt pe cale de închidere sau aproape obturate). Pe maxilarul superior sunt prezenți M3. Mărimea molarilor descrește de la M1 la M3. Dinții existenți prezintă un grad avansat de erodare (3-4).

Scheletul postcranian. După oasele lungi și fragmentele din inventarul osos pare destul de robust. Humerusurile, prin indicele de secțiune sunt euribrahice (94,74 și 95,65), ambele prezentând un relief deltoidian moderat și perforație olecraniană numai la cel drept. Femurele indică un grad de aplatizare de tip eurimer (87,50 și 87,55), cu pilastrul slab dezvoltat pe cel drept dar bine evidențiat pe cel stâng (100 și 110,34). Tibiile din punct de vedere al platicnemie sunt simetrice, ambele fiind mezocneme (69,44 și 68,57), tibia dreaptă prezentând și fațetă suplimentară de articulație.

Statura apreciată pe baza lungimii tuturor oaselor lungi prezente atinge o medie de 171 cm, care încadrează scheletul în categoria taliei masculine înalte.

Tipul antropologic. Marea majoritate a particularităților scheletului cranian și postcranian pledează pentru tipul cromagnoid ușor atenuat.

Osteopatii și odontopatii. Primele își fac apariția doar la nivelul vertebrelor lombare care apar cu exostoze. Odontopatiile pe maxilarul superior sunt reprezentate de instalarea unor procese infecțioase la rădăcina Pm1, Pm2 și a molarului M1 în urma carierii acestor dinți care au fost probabil reduși la resturi radiculare. Peretele alveolar extern al Pm2 și Pm2 este complet distrus formând o alveolă comună. La nivelul M2, de pe maxilarul superior drept, apare o carie de gradul 3. Se remarcă de asemeni căderea "in vivo" a M2 și M3 de pe ramul drept al mandibulei, alveolele lor fiind pe cale de închidere sau aproape complet obturate.

Scheletul nr. 177

A fost găsit într-o stare de conservare precară. Astfel, s-au păstrat câteva oase ale cutiei craniene din care nu s-a putut restaura cutia craniană. De asemenea, s-au mai păstrat

fragmente din maxilarul superior, dinți izolați iar din scheletul postcranian 2 humerusuri și 2 tibii, cu discurile deschise.

După configurația oaselor lungi și mai ales după dentiție s-a putut stabili vârsta acestui schelet: ea a fost apreciată la *un an și jumătate - 2 ani* (m1 fiind sub formă de mugure și pe cale de erupere). Sexul nu a putut fi stabilit.

Scheletul nr. 178

Starea de conservare a acestui schelet este nemulțumitoare, în special pentru neurocraniul și masivul facial, partea postcraniană fiind mai bine conservată, astfel neurocraniul este redus la un fragment din parietale, frontale și un fragment din ramul orizontal drept al mandibulei. Izolat s-a descoperit M1 drept inferior iar pe mandibulă ultimii 2 molari. Oasele lungi sunt reprezentate prin humerusuri, radiusuri, cubitusuri, femurele, tibiile, 19 vertebre (5 cervicale, 11 dorsale și 3 lombare). S-au mai găsit: coaste, 2 astragale, fragmente din omoplat, fragmente din stern și falange.

Sexul este *feminin* iar după gradul de închidere a suturilor craniene și dentiție s-a determinat *vârsta de 25-30 ani*.

Neurocraniul are un contur romboid în norma verticală. Fruntea este sferică (76,07). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (5) dar lipsite de relief mastoidian.

Mandibula este gracilă, cu gonioane dezvoltate și torus mijlociu.

Dentiția reprezentată prin 3 molari (din partea dreaptă), sunt în general mici, cu smalț gros și un grad foarte slab de erodare (I).

Scheletul postcranian este destul de bine conservat. Relieful osos al humerusurilor este slab dezvoltat, iar perforația olecraniană foarte slab conturată. Humerusul prezintă euribrahie (85,20). Femurele sunt prevăzute cu o ușoară creastă subtrohanteriană și cu un pilastru slab pronunțat (104,0 la cel drept și 108,0 la cel stâng), ele fiind platimere (82,14). Tibiile sunt ușor asimetrice: osul stâng este euricnem (74,19) și cel drept este mezocnem (67,74).

Statura apreciată după lungimea tuturor oaselor lungi este de 160 cm și se încadrează în categoria înaltă a taliilor feminine.

Tipul antropologic prezintă numeroase caractere mediteranoide.

Scheletul nr. 179

Conține resturi din neurocraniu, mandibulă, diafize din femur, 2 tibii, humerus, vertebre. Dentiția de lapte este reprezentată prin incisivi centrali, caninul stâng și molarii 1 și 2 de pe maxilarul inferior.

A aparținut unui *copil mic (infans I)* de 5-6 ani, cu sexul indeterminabil.

Scheletul nr. 181

Ne-a parvenit într-o stare de conservare mulțumitoare. El este reprezentat printr-un "cranium" restaurat aproape complet. Lipsește malarul și arcada zigomatică dreaptă. Mandibula este bine conservată fără condilul drept. Scheletul postcranian este mulțumitor conservat fiind reprezentat prin oasele lungi, 16 vertebre (4 cervicale, 12 dorsale), sacrum, 2 coxale, 2 fragmente de omoplat, coaste, 2 fragmente de peronee, 2 rotule, 2 clavicule, 1 astragal, 1 calcaneu, 2 falange și 4 tarsiene.

Scheletul a aparținut *unei femei mature în vârstă de 50-55 ani*.

Neurocraniul are un contur ovoid în norma verticală și de "cort" în cea occipitală. Indicele cefalic este de tip ortocran (73,77) iar cei porio-bregmatici-longitudinali sunt de tip ortocran (61,75) și metriocran (84,32). Fruntea este ovală (83,33) și eurimetopă (70,89). Occipitalul este larg (79,10) - la limita inferioară a categoriei și foarte bombat; fiind lipsit de protuberanța occipitală externă (0). Apofizele mastoide sunt mijlocii (2) cu relief mastoidian ușor moderat; relieful frontal este slab (2) cu arcadele supraciliare slab marcate (1). Bolta palatină este de tip brahistafilin (100,0).

Fața este de tip mezoprosop (89,34) - la limita superioară, iar indicele facial superior - mezen (54,09); orbitele sunt hipsiconci (86,36). Nasul hipercamerin (60,86) are o apertură piriformă de tip antropin. Malarele sunt de lărgime mică, temporalizate iar fosa canină evidentă (3).

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal, mijlociu de înalt, cu mentonul butonat, slab conturat, la fel și torusul mandibular. Gonioanele sunt slab marcate. Ramul vertical este scurt și mijlociu ca lărgime și destul de înclinat, ceea ce indică o vârstă mai înaintată.

Dentiția. Pe maxilarul superior sunt prezenți 3 molari, cu o erodare moderată. Pe mandibulă sunt prezenți 4 dinți (C, Pm1, M1 și M2). Restul dinților sunt căzuți post-mortem. Izolat s-au descoperit încă 5 dinți: Pm superior stâng, Pm1, Pm2 din partea dreaptă, 1 incisiv superior și altul inferior.

Scheletul postcranian este bine conservat. Humerusurile au un relief slab pronunțat, în timp ce la femure se remarcă un relief subtrohanterian mai evident, trohanterul III este ușor schițat iar pilastrul slab dezvoltat (100,0). Indicele de platimerie este 88,89, femurele fiind platimere. Humerusul stâng este euribrahic (78,95) iar cel drept platibrahic (70,0). Tibiile sunt mezocneme (67,74 și 68,75).

Statura apreciată după lungimea oaselor lungi este de 159 cm și se integrează în categoria înaltă a taliilor feminine.

Tipul antropologic este proeminent mediteranoid.

Osteopatiile sunt reprezentate prin o vertebră lombară cu exostoze.

Odontopatiile. La acest schelet se remarcă căderi "in vivo" a următorilor dinți: 2 molari superiori, 1 premolar superior, 1 molar 1 inferior stânga, 1 molar 2 inferior dreapta. Molarii 3 sunt neerupți datorită reducerii de spațiu. Un premolar superior prezintă o carie de colet de gradul 1, iar premolarul 2 inferior o carie de colet de gradul 2.

Scheletul nr. 183

Prezintă o stare defectuoasă de conservare.

Neurocraniul nu a putut fi restaurat fiind reprezentat prin frontal, fragmente de parietal, de occipital și 2 temporale. Scheletul postcranian este constituit dintr-un humerus, o tibie, 1 fragment de diafiză femurală, 2 fragmente din diafiza tibiei, 2 fragmente de peroneu, 1 diafiză humerală, coaste și vertebre.

Dentiția este reprezentată de un incisiv superior de lapte cu apexul închis. Acest schelet a aparținut unui *copil de 1 -1 1/2 an (infans I)* de sex indeterminabil.

Scheletul nr. 184

Prezintă o proastă conservare pentru scheletul cefalic și bună pentru scheletul postcefalic.

Caracteristicile scheletului, gradul de obliterare a suturilor și de erodare a dinților, ne indică un schelet de *femeie de vârstă matură*.

Neurocraniul. Fragmentele existente au permis restaurarea numai a unei porțiuni de calotă craniană, pe care nu s-au putut face măsurători. Puținele date morfologice se referă la un craniu destul de larg, cu un relief supraciliar slab dezvoltat și cu apofize mastoide bine dezvoltate.

Mandibula este gracilă, ramul orizontal înalt în regiunea anterioară și mijlocie, torusul mandibular abia schițat, mentonul de formă piramidală, foarte slab conturat, gonioane bine dezvoltate, ramul orizontal înalt, îngust și destul de înclinat.

Dentiția se rezumă numai la 6 dinți de pe fragmentul maxilarului inferior, care prezintă un grad avansat de eroziune dentară (gradul 3-4).

Scheletul postcefalic este relativ robust. Femurele sunt hiperplatimere (61,54 și 63,16), fără pilastru (86,21 și 89,65) cu relieful subtrohanterian bine dezvoltat și cu fosa subtrohanteriană adâncă. Tibiile sunt: stânga de tip mezocnem (67,74) dreapta platicnemă (60,61) și nu prezintă fațete suplimentare de articulație. Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat și nu prezintă perforație olecraniană.

Statura are o valoare medie de 162 cm și se încadrează în categoria taliilor feminine înalte.

Odontopatiile constau în trei carii pe molarii inferiori (o carie de gradul 2 care afectează ambii molari) și câte o carie de colet de gradul 1 pe partea externă a M1 și M2.

Tipul antropologic nu poate fi stabilit dat fiind lipsa principalelor elemente pentru diagnoză.

Scheletul nr. 185

Inventarul acestui schelet se compune dintr-o calotă aproape întreagă, 2 fragmente din maxilarul superior și jumătatea stângă a mandibulei. Sunt prezenți caninii și m1 și

m2 din partea stângă a maxilarului superior și m1, m2 din partea stângă a maxilarului inferior. Scheletul a aparținut unui *copil de un an și jumătate - doi ani (infans I)*, probabil de sex *feminin*.

Scheletul nr. 186

Acest schelet este incomplet și fragmentat. Partea cefalică este reprezentată prin o calotă craniană incompletă (fără bază și temporalul drept), regiunea bolții palatine, malarul stâng și mandibula. Scheletul postcranian este reprezentat prin oasele lungi mai mult sau mai puțin complete. 1 calcaneu, 1 astragal, fragmente osoase din coxale, omoplat, coaste, clavicule, sacrum și 12 vertebre (4 cervicale, 3 dorsale, 5 lombare).

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și robustețea întregului schelet indică apartenența acestuia la un *sex masculin* și la o *vârstă matură avansată (50-55 ani)*.

Din studiul calotei rezultă că **neurocraniul** prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa poate fi încadrat în categoria doliocrană (73,51). Forma sa în norma verticală este ovoidă iar în norma occipitală în formă de “casă”. Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor ortocrană (59,46) și metriocrană (80,88) la limita inferioară a categoriei. Fruntea este sferică și eurimetopă (72,06). Occipitalul este bombat și de categorie largă (81,62). Relieful cranian este slab marcat (glabellar 2, supraorbital 1, protuberanța occipitală externă -2). Apofizele mastoide și relieful supramastoidian sunt moderat dezvoltate.

Din **masivul facial** poate fi caracterizat numai malarul care este dezvoltat, apertura piriformă de tip antropin și bolta palatină adâncă și paraboloidă.

Mandibula relativ robustă, are ramul orizontal mijlociu de înalt, mentonul proeminent și piramidal, regiunea goniană bine marcată și ramul vertical larg și mijlociu de înalt.

Dentiția prezintă erodarea mai accentuată (gradul 4) la nivelul maxilarului superior (Pm, M1 și M2) unde erodarea s-a făcut într-un plan oblic spre partea linguală. Pe mandibulă erodarea s-a făcut în plan orizontal. La nivelul lui M1 și M2 există excavații pe suprafața ocluzală. Premolarul 1 superior stâng este sub forma unui rest radicular.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt asimetrice: cel drept este hiperplatimer (73,52) iar cel stâng este platimer (77,77). Pilastrul este dezvoltat numai la cel drept (110,34). Relieful subtrohanterian este dezvoltat (fosă și creastă). Tibiile sunt mezocneme (64,86), cea dreaptă având și o fațetă suplimentară de articulație. Humerusul are relieful deltoidian foarte dezvoltat iar prin indicele său de secțiune aparține tipului euribrahic (78,26) Perforația olecraniană este absentă.

Statura oferă o medie de 170 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine înalte.

Tipul antropologic este nordoid, la care se adaugă câteva elemente cromagnoide ușor atenuate.

Osteopatii. Vertebrele lombare prezintă excrescențe osoase de forma unor ciocuri de papagal.

Scheletul nr. 188

Scheletul cranian este relativ slab conservat și reprezentat printr-un “cranium” incomplet, restaurat din numeroase fragmente mici (lipsesc temporalul drept, regiunea bazală și jumătatea stângă a masivului facial). Mandibula este însă prezentă și completă. Din scheletul postcranian ceva mai bine conservat decât craniul, dispunem de aproape toate oasele lungi ale membrilor (2 humerusuri, 2 radiusuri, 2 cubitusuri, 2 femure, 1 tibie) la care se mai adaugă 2 coxale, 2 omoplate, sternul, 17 vertebre (12 dorsale, 5 lombare), coaste, metapodale și falange.

După suturile craniene (deschise) ca și după gradul de erodare a dentiției (foarte slabă) scheletul a aparținut unui *bărbat adult în vârstă de 25-30 ani*.

Neurocraniul. Forma calotei este ovoidă în norma verticală și de “cort” în norma occipitală. Indicele cranian este incipient doliocran (70,05), iar indicii de înălțime porio-bregmatici obținuți din raportarea dimensiunii porio-bregmatică la diametrul antero-posterior și transversal al neurocraniului sunt de tip camecran (57,80) și metriocran (82,60). Fruntea ovală (81,60) și eurimetopă (71,01) are relieful glabelar puternic (5), iar cel supraciliar moderat (2). Occipitalul foarte bombat și mijlociu de larg (77,53) prezintă un relief slab (protuberanța occipitală externă (1). Apofiza mastoidă este puternică (4) cu relieful supramastoidian pronunțat.

Masivul facial. Dispunând doar de jumătatea dreaptă a feței, putem sublinia că orbita este mezoconcă (79,54) și nasul accentuat leptorin (46,55). Malarul cu înălțimea curburii mare, prezintă și o lărgime mare. Fosa canină este mică ca profunzime (1) iar apertura piriformă antropină, cu spina nazală anterioară slab dezvoltată (2). Bolta palatină este paraboloidă și mijlocie ca adâncime.

Mandibula este robustă și adâncă cu ramul orizontal înalt și torusul mandibular destul de bine conturat. Mentonul piramidal este ușor proeminent. Gonioanele sunt bine marcate, în special în partea dreaptă, unde se constată o ușoară răsfrângere în afară. Ramul vertical este înalt și mijlociu de larg.

Dentiția cu o erodare foarte slabă (individul era deci tânăr) prezintă lipsuri atât în timpul vieții, cât și post-mortem. Astfel, lipsurile din timpul vieții sunt reprezentate prin molarul 1 superior drept, molarii 2 superiori din ambele părți, premolarul 2 și molarul 1 inferior din stânga. Alveolele molarilor 1 și 2 superiori din partea dreaptă sunt aproape obliterate, iar alveola molarului 2 superior din stânga (care probabil este un rest radicular sau a căzut cu puțin înainte de deces) prezintă un slab început de închidere.

Scheletul postcranian, robust, oferă femure de tip platimer (77,14 și 84,37) cu un pilastru slab dezvoltat (103,45 și 103,47), dar cu relieful subtrohanterian bine dezvoltat (atât fosa cât și creasta subtrohanteriană). Tibia este euricnemă și fără fațete

suplimentare. Humerusurile sunt asimetrice din punctul de vedere al indicelui de secțiune și anume platibrahic dreptul (73,91) și euribrahic stângul (81,82), cu relieful deltoidian bine dezvoltat la ambele oase dar fără perforație olecraniană.

Statura, calculată după majoritatea oaselor lungi, este de 177 cm, încadrându-se astfel în categoria staturilor mari pentru un bărbat.

Tipul antropologic prezintă o dominanță netă a caracterelor mediteranoide și slabe influențe nordice.

Odontopatii și osteopatii. Odontopatiile sunt prezente atât pe maxilarul superior cât și pe mandibulă. Astfel, molarul 1 superior drept, ca și molarii 2 superiori din ambele părți, au căzut din timpul vieții, iar alveolele sunt aproape obliterate sau cu un slab început de obliterare (cea stângă, ceea ce înseamnă că dintele a căzut cu puțin înainte de deces). Pe mandibulă se observă urma unui granulom la nivelul alveolei premolarului 2 drept (căzut din timpul vieții) ca de altfel și molarul 1 din aceeași parte, ne indică prezența unui proces inflamatoriu.

Scheletul nr. 189

Ne-a parvenit într-o stare foarte fragmentară, în special scheletul cranian, din care sunt prezente doar 4 fragmente din parietale, 1 fragment din occipital și un fragment din frontal. Din scheletul postcranian sunt prezente 2 humerusuri, 2 femure și 2 tibii, toate cu epifizele încă neconcescente, fragmente din cubitus, radius, coxale, omoplat, peronee, corpuri vertebrale și coaste, precum și o rotulă, 1 astragal, metatarsiene și 4 vertebre întregi (3 dorsale și 1 lombară).

Judecând după zonele cartilagiilor de creștere de la nivelul oaselor lungi, cât și după grosimea oaselor, putem aprecia că scheletul a aparținut unui *băiat de 17-18 ani*.

Scheletul cranian, extrem de fragmentar, nu ne permite nici aprecieri de ordin morfologic. Dentiția este complet lipsă.

Scheletul postcranian oferă femure asimetrice din punctul de vedere al indicelui de aplatizare. Astfel, femurul drept este hiperplatimer iar cel stâng eurimer (88,89). Ambele femure au pilastrul puternic, dar ceva mai mare la dreptul (128,57), decât la stângul (117,39). Relieful subtrohanterian este reprezentat prin o ușoară creastă subtrohanteriană și o fosă bine marcată. Tibiile sunt euricneme (82,76 și 77,42) și lipsite de fațete suplimentare. Humerusurile platibrahice sunt prevăzute cu un relief deltoidian mijlociu dezvoltat, dar lipsite de perforație olecraniană.

Statura, calculată după femure și tibii, este în medie de 167 cm ceea ce reprezintă o statură supramijlocie pentru un bărbat.

Scheletul nr. 190

Acest schelet a aparținut unui *copil de 2-3 ani (infans I)*, vârstă apreciată doar după grosimea oaselor neurocraniului. Din scheletul cefalic ne-au parvenit 2 fragmente din parietalul drept și 3 din cel stâng. Scheletul postcranian și dentiția sunt absente.

Scheletul nr. 191

Prezintă o stare de conservare bună. Partea craniană este reprezentată printr-un "cranium". Din scheletul postcranian s-au păstrat: femurele și tibiile, humerusul drept, radiusul drept, cubitusul drept, un omoplat, o claviculă, coaste, un coxal și osul sacrum.

A aparținut unui *bărbat tânăr în vârstă de 20 ani*.

Neurocraniul este sferoid în norma verticală și în formă de "casă" în norma occipitală. Indicele cranian este brahican (la limita inferioară) 81,74. Indicii porio-bregmatici și bazio-bregmatic longitudinali sunt de tip hipsican (66,28 și 77,14) iar cei transversali sunt metriocrani (81,69 și 95,07). Fruntea este sferică (77,76) și eurimetopă - la limita inferioară a categoriei (69,01). Relieful glabelar este slab dezvoltat (2) iar cel supraciliar moderat (2). Occipitalul este ușor bombat și mijlociu ca lărgime (75,32). Nu are protuberanță occipitală externă. Apofizele mastoide sunt foarte dezvoltate și cu un relief dezvoltat.

Masivul facial prezintă un indice al etajului superior al feței ce se încadrează în categoria mezenă (53,96). Orbitalele sunt mezoconci, iar nasul camerin la limita superioară (57,44). Indicele cranio-facial transversal este de tip micropsid (88,73). Malarele sunt mari și au o orientare intermediară spre temporală. Fosa canină este mijlociu dezvoltată (2-3). Apertura piriformă este de tip antropin. Spina nazală este slab dezvoltată (1). Bolta palatină este paraboloidă și puțin adâncă.

Dentiția, deși nu s-au găsit dinți, după aspectul alveolelor de pe maxilare, se constată că nu au existat căderi "in vivo".

Scheletul postcranian este de robustitate medie. Femurele sunt platimere (83,30 și 77,42). Cel drept are un pilastru slab (100,0) iar stângul este lipsit de pilastru (89,29). Relieful subtrohanterian este dezvoltat la ambele, femure prezentând și trohanterul 3. Tibiile sunt platicneme (60,61) și fără fațete suplimentare. Humerusul cu relief deltoidian și fără perforație olecraniană, prezintă un indice de secțiune de categorie euribrahică (80,95).

Talia calculată după lungimea oaselor lungi este de 161 cm, încadrându-se în categoria submijlocie.

Tipul antropologic este cel cromagnoid (protoeuropoid) cu câteva influențe mediteranoide.

Scheletul nr. 192

Este reprezentat prin un “cranium” incomplet, restaurat din numeroase fragmente, fără jumătatea stângă a masivului facial, dar cu mandibula completă. Din scheletul postcranian, cu o stare foarte bună de conservare, avem la dispoziție, majoritatea oaselor lungi ale membrelor, claviculele, coxalele, sacrumul, 12 vertebre (6 cervicale, 1 dorsală și 5 lombare), omoplatele, falange și coaste.

Judecând după suturile craniene care sunt deschise, după dentiție care este neerodată și după structura coxalelor putem aprecia că scheletul a aparținut unei *femei adulte tinere, în vârstă de circa 20 ani*.

Neurocraniul cu un indice cranian incipient brahicran (80,72), are formă sferoidă în norma verticală și de “cort” rotunjit sus în norma occipitală. Înălțimile bazio și porio bregmatice, raportate la diametrul antero-posterior al craniului, dau indici care se înscriu în categoria hipsicrană (80,12 - indicele de înălțime bazio-bregmatic și 65,06 cel porio-bregmatic). Dimensiunile porio și bazio-bregmatice raportate la diametrul transversal dau indici de tip acrocran (99,25) și respectiv metriocran (80,59). Fruntea sferică (80,00) și cu indicele de lărgime care se încadrează în categoria eurimetopă (71,64) are relief slab dezvoltat (glabellar 1-2, supraorbital 0-1). Occipitalul slab bombat (76,87) nu prezintă relief extern (protuberanța occipitală externă - 0). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (3-4) dar cu relieful supramastoidian slab.

Fața oferă un indice facial total care se înscrie în categoria euriprosopă (83,60) și un indice facial superior mezen (50,0). Lărgimea maximă a feței raportată la lărgimea neurocraniului dau un indice de tip micropsid (91,04). Orbita este mezoconică (80,0), iar nasul camerin (56,52). Malarul mijlociu atât în ceea ce privește înălțimea curbării, cât și ca lărgime, are o dispoziție intermediară spre temporalizată. Fosa canină este slabă ca profunzime (1), apertura piriformă antropină și spina nazală anterioară mică (2). Bolta palatină relativ adâncă are o formă paraboloidă.

Mandibula destul de gracilă și cu ramul orizontal jos, prezintă torusul mandibular moderat. Mentonul este de formă butonată și ușor proieminent. Gonioanele sunt slab conturate. Ramul vertical este scurt și mijlociu de larg.

Dentiția, neerodată și cu lipsuri post-mortem, dar și din timpul vieții, prezintă carii de colet care la unii dinți ating gradul 3. Rădăcinile dinților, cel puțin la cei superiori sunt foarte lungi. Pe jumătatea dreaptă a maxilarului superior (cea stângă este distrusă) M3 nu este încă erupt (mugurele dentar observându-se în alveolă). Pe mandibulă se constată o reducere de spațiu la nivelul incisivilor (este spațiu doar pentru trei incisivi). Alveola premolarului 1 drept este obturată. Molarii 1 și 2 de pe partea dreaptă, prezintă carii de colet profunde (gradul 3). Molarul 3 are 3 rădăcini (ca și un molar superior) și o carie de colet de gradul 1.

Scheletul postcranian, gracil, oferă femure de tip platimer (77,78 și 78,57) și fără pilastru la stângul (95,83) dar cu pilastrul prezent la osul drept (100,0). Relieful

subtrohanterian este slab dezvoltat (atât fosa cât și creasta). Tibiile sunt euricneme (73,08 și 72,41) și fără fațete suplimentare. Humerusurile euribrahice (88,23 și 88,89) au relieful deltoidian dezvoltat dar sunt lipsite de perforație olecraniană.

Statura calculată după majoritatea oaselor lungi este supramijlocie pentru o femeie, 152 cm.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid.

Odontopatii. S-a constatat prezența cariilor de colet de gradul 1 la molarul 3 inferior și de gradul 3 la molarii 1 și 2 de pe aceeași parte. Se constată de asemenea căderea premolarului inferior drept din timpul vieții și obturarea completă a alveolei.

Scheletul nr. 193

Acest schelet de copil este reprezentat din câteva fragmente de neurocraniu: 1 fragment din frontal, fragmente din parietale, 1 fragment din sfenoid și jumătatea stângă a mandibulei. Din scheletul postcranian sunt prezente diafizele femurelor, tibiilor, radiusurilor și cubitusurilor, 1 fragment diafizar din peroneu și resturi din coaste și vertebre.

Apreciind după erupția dinților de lapte (în alveole fiind numai m1 și m2, inferiori din partea stângă) suntem în măsură să conchidem că scheletul a aparținut unui *copil de 2-3 ani (infans I)* cu sexul indeterminabil.

Scheletul nr. 194

Este reprezentat numai prin scheletul postcranian care cupride în inventarul său osos 2 humerusuri, 1 cubitus, 1 radius, 2 femure, 2 tibii, 2 peronee, fragmente de coaste, omoplat, corpuri vertebrale, metatarsiene, falange și 9 vertebre întregi (3 cervicale, 3 dorsale și 3 lombare).

Scheletul a aparținut cu probabilitate *unei femei de vârstă matură*.

Prin oasele prezente în inventar scheletul postcranian ne apare destul de gracil. Cele 2 humerusuri sunt euribrahice (84,21 și 89,47) și cu un relief deltoidian destul de dezvoltat. Perforația olecraniană este remarcată numai la nivelul humerusului drept. Femurele prezintă o oarecare asimetrie în gradul de aplatizare, stângul fiind hiperplatimer și fără pilastru (70,97) iar dreptul platimer (79,41) și cu pilastrul slab dezvoltat. Relieful subtrohanterian este puternic dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3). Tibiile prin indicele de platicnemie sunt euricneme (73,33 și 78,57) și lipsite de fațete suplimentare. Peroneele sunt canelate.

Statura, calculată în funcție de lungimea oaselor lungi prezente, aparține categoriei *taliilor feminine supramijlocii* (158 cm).

Scheletul nr. 195

Este foarte bine conservat fiind reprezentat prin un “cranium” cu mandibulă și numeroase piese din partea postcraniană: oasele lungi ale membrilor superioare și ale celor inferioare, ambele oase coxale și sacrum, ambele clavicule, fragmente din omoplat, coaste, carpiene, metacarpiene, tarsiene și metatarsiene și 12 vertebre.

A aparținut unui subiect *matur 40-45 ani de sex masculin*.

Craniul lung și îngust oferă un indice cefalic de tip hiperdolicocran (69,74). Înălțimea porio-bregmatică este înaltă dar raportată la lungime apare în valoare relativă mijlocie, indicele vertico-longitudinal fiind de tip ortocran, cel vertico-transversal fiind însă de tip acrocran (86,03). Fruntea este eurimetopă (75,73) și de formă ovală (80,47) cu relieful glabelar moderat (2). Occipitalul mijlociu de larg (77,94) este bombat și prevăzut cu relief șters (0-1). Relieful mastoidian este ușor dezvoltat.

Fața este joasă, de tip eurien (48,91) cu orbite cameconci (75,61) și nasul hipercamerin cu fosă prenazală. Indicele cranio-facial transversal este macropsid (100,73). Malarele sunt mijlocii ca dezvoltare și temporalizate. Bolta palatină este paraboloidă și de adâncime mijlocie. Fosa canină este puțin adâncă.

Mandibula gracilă cu ramul orizontal mijlociu de înalt, torus mandibular slab conturat și cu menton puțin proeminent și triunghiular. Gonioanele sunt bine marcate, iar ramul vertical înalt și mijlociu de larg.

Scheletul postcranian este destul de robust. Femurele sunt asimetrice. Dreptul este platimer (80,00) iar stângul este hiperplatimer (67,57), ambele fiind lipsite de pilastru, cu relieful subtrohanterian bine dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (72,22) și 71,79). Humerusul are relieful deltoidian bine dezvoltat și aparține categoriei platibrahice.

Statura aparține categoriei înalte (176 cm).

Tipul antropologic corespunde cu cel cromagnoid (protoeuropoid).

Osteopatii sunt prezente, la unele vertebre lombare semnalându-se sudarea în bloc a două vertebre precum și sacralizarea ultimei vertebre lombare, vertebrele lombare având și numeroase osteofite.

Scheletul nr. 196

Este reprezentat prin un fragment de craniu compus dintr-o porțiune parieto-occipitală. Mandibula este completă. Scheletul posterior este și el în stare precară de conservare, parvenindu-ne oasele lungi (humerusurile, radiusurile, cubitusurile și femurele), 13 vertebre (6 cervicale, 3 dorsale, 4 lombare) 2 coxale, 1 sacrum, 2 fragmente omoplat și 2 clavicule, coaste.

A aparținut unei *femei mature de 35-40 ani*.

Neurocraniul este în formă de “casă” în norma occipitală. Occipitalul este mijlociu de larg (76,30). Se remarcă 2 oase wormiene. Masivul facial lipsește.

Mandibula este gracilă. Ramul său orizontal este mijlociu de înalt cu torus mandibular moderat, menton butonat, ușor proiement, gonioanele ușor răsfrânte, cu ramul vertical scurt și mijlociu de înalt.

Dentiția reprezentată prin dinți mici, cu erodare de gradul 3-4 la molarii 1.

Scheletul postcranian este mai complet și mai mulțumitor conservat decât cel cranian. Humerusurile oferă un relief deltoidian suficient de dezvoltat, fără perforație olecraniană, iar femurele o ușoară creastă subtrohanteriană și un trohanter 3. Indicele de secțiune a humerusului este de tip euribrahic. Indicele de platimerie încadrează femurele în tipul hiperplatimer (78,75 și 65,69), ambele oase nu prezintă pilastru (88,89).

Statura este de 155 cm, încadrându-se în categoria mijlocie a taliilor feminine.

Odontopatii. La nivelul M1 de pe ramul stâng al mandibulei se remarcă o carie de gradul 2.

Scheletul nr. 197

Un studiu atent al materialului osos din acest mormânt ne-a permis să identificăm fragmente din scheletul cefalic, oase lungi și plate din partea postcraniană, toate putând fi atribuite unui subiect de sex *masculin de vârstă matură 35-40 ani*.

Din fragmentele scheletului cefalic, grație unei mulțumitoare restaurări, s-a putut reconstitui un "cranium" aproape complet (cu excepția regiunii temporale stângi și a bazei lui) care ne-a permis o bună caracterizare.

Neurocraniul este mijlociu de lung și înalt dar larg ceea ce dă un indice cefalic de tip incipient brahican (81,56), cei de înălțime porio-bregmatică de tip hipsican (64,24) și tapeinocran (78,77). Fruntea este largă, indicele frontal transversal aparține formei ovale (80,0) iar cel fronto-parietal formei metriometope (68,49). Indicele occipital-transversal aparține categoriei mijlocii. Curba sagitală indică o frunte înclinată, o linie a creștetului arcuită și un occipital slab bombat. Relieful cranian este bine dezvoltat în regiunea frontală (glabellar 3, supraorbital 2) și occipitală (protuberanța externă 3) și moderat în cea supramastoidiană. Apofizele mastoide sunt voluminoase (4-5). Forma neurocraniului în norma verticală este un oval scurt iar în cea occipitală de "casă".

Masivul facial. Prin raportul dintre lungime și lărgime prezintă un indice facial total leptoprosop (92,65) iar cel facial superior lepten (55,88). Orbitalele sunt înalte și largi, indicele orbital fiind mezoconc (81,82). Nasul este de tip leptorin (45,45) cu apertura piriformă de tip antropin și spina nazală slab dezvoltată (2). Bolta palatină are formă paraboloidă și este adâncă. Indicele cranio-facial transversal este de tip mezopsid (93,15). Malarele largi, prezintă o dispoziție ușor temporalizată, fosa canină nefiind profundă.

Mandibula se caracterizează prin robusticitate accentuată și prin o înălțime apreciabilă a ramului orizontal. Mentonul este de formă piramidală, slab conturat ca și torusul mandibular. Ramul vertical este scurt și larg, gonioanele fiind moderate ca dezvoltare.

Dentiția, reprezentată prin dinții găsiți atât în alveole cât și izolat, se caracterizează prin erodare moderată (gradul 2), prin absența căderilor de dinți din timpul vieții și prin puține carii dentare. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcranian relativ mai bine conservat este robust, cu femure de tip stenomer, prevăzute cu pilastru accentuat și relief subtrohanterian puternic dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (76,47 și 83,33) și humerusurile de tip platibrahic (70,83 și 75,0) cu relieful deltoidian accentuat.

Statura calculată după toate oasele lungi, aparține categoriei masculine submijlocii (162 cm).

Tipul antropologic este cel nordoid cu unele influențe dinaroide.

Odontopatiile se rezumă la prezența unei singure carii dentare întâlnită la molarul 3 superior drept.

Scheletul nr. 198

Prezintă o stare destul de bună de conservare. Scheletul cranian este reprezentat prin un "cranium" restaurat aproape în totalitate din fragmente mari iar scheletul postcranian cuprinde oasele lungi, omoplatele, 1 coxal, 2 clavicule, coaste, bazipodale, corpuri vertebrale și falange.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă tânără 25-30 de ani*.

Neurocraniul este de formă romboidă în norma verticală și de "bombă" în cea occipitală. Indicele cefalic este hiperbrahican (85,71) - la limita inferioară iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriei hipsicrane și tapeinocrană (67,43 și 78,67). Fruntea este stenometopă (64,67), dreaptă și de formă ovală prezentând un relief glabelar și supraorbital slab conturat. Occipitalul este foarte bombat dar mijlociu de larg (74,0) cu relief destul de șters (protuberanța 1). Apofizele mastoide sunt mijlocii iar relieful supramastoidian slab.

Fața este mezoprosopă (88,46) și mezenă (51,54) cu orbite de tip hipsiconc (92,11) și cu un nas mezin (50,0) a cărui spină nazală este slab conturată, cu apertură piriformă antropină. Indicele cranian transversal aparține categoriei micropside (86,67). Malarele sunt mijlocii ca dezvoltare cu o dispoziție temporalizată, cu înălțimea curburii mijlocie și cu o fosă canină slab conturată. Bolta palatină este relativ adâncă și are un contur paraboloid. Mandibula este destul de robustă, cu ramul orizontal înalt, un menton foarte slab conturat. Gonioanele apar ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical mijlociu de larg, este scurt iar torusul mandibular este moderat.

Dentiția. Pe maxilarul inferior este completă iar pe cel superior sunt căzuți post-mortem I2, Pm1 și 2 pe ambele părți, caninul drept și molarii 3. Gradul de erodare al dinților este redus, fiind mai accentuat la nivelul molarilor 1 de pe mandibulă.

Scheletul postcranian apare destul de gracil. Cele 2 humerusuri prin indicele lor de secțiune sunt euribrahice (88,88 și 80,0) cu un relief deltoidian dezvoltat. Femurele

sunt hiperplatimere (84,62 și 81,48) lipsite de pilastru, cu un relief subtrohanterian moderat. Tibiile sunt euricneme (70,37 la limita inferioară) și lipsite de fațete suplimentare.

Statura aparține după lungimea oaselor lungi categoriei feminine mijlocii (154 cm).

Tipul antropologic este cel alpinoid în amestec cu unele elemente mediteranoide.

Osteopatii și odontopatii. Primele nu sunt prezente. Odontopatiile se reduc la prezența unei singure carii de coroană de gradul 2 la nivelul molarului 2, de pe ramul stâng al mandibulei.

Scheletul nr. 200

Prezintă o stare de conservare bună în ceea ce privește scheletul postcranian, dar din segmentul cranian nu s-a păstrat decât o calotă incompletă, ce a fost restaurată din fragmente mari (fără regiunile temporale și bază). Masivul facial lipsește, în schimb este prezentă mandibula. Din scheletul postcranian s-au păstrat toate oasele lungi, 2 coxale, sacrumul, 1 calcaneu și 1 astragal, clavicule, coaste și 5 vertebre lombare.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de 45-50 ani (matur)*.

Neurocraniul este de formă ovoidă în norma verticală și de “casă” spre “bombă” în cea occipitală. Indicele cranian este de tip doliocran (72,83). Fruntea este eurimetopă (70,89) și de formă ovală. Relieful glabelar este moderat (2-3) iar arcurile supraciliare sunt slab marcate (1). Occipitalul este bombat și nu prezintă protuberanță externă.

Mandibula este robustă, adâncă și nu prea largă. Ramul orizontal este înalt iar cel vertical este înalt și larg. Torusul este slab conturat, la fel și mentonul care are formă piramidală. Gonioanele sunt bine marcate.

Dentiția. Nu s-au constatat căderi “in vivo”. La dinții prezenți se constată un grad de erodare destul de avansat (3), pe suprafața molarilor se observă adevărate excavații. Molarii 3 nu sunt erupți din cauza lipsei de spațiu.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt platimere (83,35 și 78,78) și cu un pilastru foarte slab. Relieful subtrohanterian este dezvoltat fiind prezent și trohanterul 3. Tibiile sunt euricneme (83,87 și 79,41) și fără fațete suplimentare. Humerusurile, cu relief deltoidian dezvoltat, dar fără perforație olecraniană, au indici de secțiune de tip platibrahic (75,00 și 71,83).

Talia, calculată după oasele lungi este de 173 cm, încadrându-se în categoria de staturi masculine mari.

Tipul antropologic. În absența masivului facial diagnoza devine dificilă dar apreciind după conformația calotei și a mandibulei precum și după statură, opinăm pentru prezența unor elemente nordoide.

Scheletul nr. 201

Materialul osos provenit din acest schelet este incomplet și deteriorat. Scheletul cranian este reprezentat prin fragmente de mandibulă, din care s-a putut reconstitui ramul orizontal. Partea postcefalică este reprezentată numai prin diafiza humerusului stâng și prin două coaste aproape întregi.

Scheletul, judecând după resturile osoase și mai ales după dentiție, a aparținut unui copil, în vârstă de 2-3 ani (*infans I*). Datorită stării precare de conservare a puținelor resturi osoase, nu s-a putut stabili sexul.

Dentiția este de lapte și incompletă, fiind reprezentată prin 2 molari 1, un molar 2 și un mugure de molar 2, cu rădăcini abia în formare.

Scheletul nr. 202

Este reprezentat printr-o calotă craniană restaurată, dar incompletă, deoarece lipsesc porțiuni din regiunea fronto-parietală dreaptă, din partea posterioară a parietalului stâng, din frontalul și temporalul stâng. Scheletul facial este reprezentat prin malare și un fragment redus din bolta palatină, corespundență molarului 3. Mandibula este prezentă. Din scheletul postcranian sunt prezente oasele membrilor inferioare (femure, tibii, peronee), metatarsiene și falange, precum și 2 coxale, 1 fragment sacrum, un fragment omoplat, 2 clavicule, coaste și vertebre fie întregi (5 clavicule, 1 dorsală, 1 lombară), fie fragmentate.

Acest schelet a aparținut unei femei, în vârstă aproximativă de 60 de ani.

Neurocraniul privit în norma verticală este ovoid iar în cea occipitală este de "cort". Indicele cefalic este mezocran (75,67) iar cel de înălțime porio-bregmatică longitudinală și transversală este de tip ortocran (59,45) și tapeinocran (78,57). Occipitalul este foarte bombat. Relieful glabelar este slab marcat (1), cu arcada supraciliară, deasemenea slabă (1) și protuberanța occipitală ștersă (0). Apofiza mastoidă este relativ bine dezvoltată (2-3) cu relief mastoidian moderat.

Fața nu a putut fi reconstituită în întregime, deoarece sunt prezente doar malarele, ce oferă o lărgime mică. Din bolta palatină este prezent doar un fragment mic, pe care se situează molarul 3.

Mandibula este relativ gracilă, cu ramul vertical foarte oblic.

Dentiția este incompletă pe ambele maxilare. Pe mandibulă, molarul 1 drept, precum și premolarul 2 și molarul 1 stâng, sunt căzuți din timpul vieții, molarii 3 din ambele părți nefiind erupți, probabil din cauza reducerii de spațiu. Pe maxilarul superior, reprezentat printr-un singur fragment, se află dispus doar un molar 3.

Scheletul postcranian. Raportul între diametrul antero-posterior și cel transvers, luat atât median cât și superior, ne permite să precizăm tipul de platimerie a femurelor care sunt hiperplatimere (61,76 și 66,67) cât și relativ slabă dezvoltare a pilastrului (104,0 și 100,0). Relieful subtrohanterian este bine dezvoltat, prezentând o fosă și creastă

subtrohanteriană, precum și un trohanter 3 la femurul drept. Tibiile sunt euricneme (78,12 și 72,73).

Talia, calculată după lungimea femurelor și a tibiilor, ne oferă o medie de 157 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Menționăm ca o particularitate a acestui schelet, prezența pe neurocraniu a unei deformații, situate pe o parte din sutura coronară, precum și lambdoidă și simetric de o parte și alta a suturii coronare la aproximativ 2 cm distanță de aceasta și 3 cm mai sus de punctul obelion.

Odontopatii. Dentiția prezintă un grad avansat de erodare (IV). Cariile prezente la unii dinți (1 incisiv superior, un premolar stâng și molarul 3 inferior drept) sunt carii de colet de gradul II.

Scheletul nr. 203

Este un schelet incomplet și foarte fragmentat. Scheletul cefalic este reprezentat prin osul frontal aproape întreg, un fragment din parietalul stâng și 2 fragmente din parietalul drept. Din partea postcefalică ne-au parvenit: 4 coaste fragmentate, o claviculă și un fragment dintr-un coxal.

Din dentiție a fost găsit un ml cu 1/3 din colet, ceea ce ne permite să apreciem *vârsta subiectului ca fiind de 1 1/2 ani (infans I)*. Sexul nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 204

De la acest schelet ne-au parvenit numai oasele lungi: 2 humerusuri, 2 femure, 2 tibii, 1 cubitus, precum și 2 clavicule și fragmente din peronee, coxale, omoplat, coaste, vertebre.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură*.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (75,86 și 80,0) lipsite de pilastru (96,15). Relieful subtrohanterian este bine marcat prin fosă și creastă subtrohanteriană și un început de trohanter 3. Humerusurile sunt platibrahe (73,68) cu relief deltoidian dezvoltat și fără perforație olecraniană. Tibiile sunt: mezocnemă cea dreaptă (65,51) și euricnemă cea stângă (72,41).

Statura oferă o medie de 151 cm., ceea ce corespunde categoriei mijlocii.

Scheletul nr. 205

Acest schelet de copil este incomplet și fragmentat. Din partea cefalică s-au identificat mici fragmente din parietale, 2 temporale, sfenoidul și jumătatea stângă a mandibulei. Scheletul postcefalic cuprinde diafizele femurelor, o diafiză de tibie, o diafiză de cubitus, o diafiză de radius, resturi de coaste și vertebre.

Dentiția de lapte a fost surprinsă în faza în care m1 și m2 erau erupți iar M1 definitiv este pe cale de erupere. Izolat au fost găsiți un I inferior cu 1/3 din rădăcină și 2 M1 cu 1/3 din rădăcină.

Apreciind după stadiul de dezvoltare al dentiției, putem preciza că *vârsta subiectului era de 4-5 ani (infans I)*. Sexul nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 206

Acest schelet oferă o stare mulțumitoare de conservare. Din partea cefalică s-a putut restaura un fragment de calotă craniană (regiunea fronto-parietală) împreună cu masivul facial și mandibula. Scheletul postcranian este reprezentat prin oasele lungi, mai mult sau mai puțin întregi, prin coxale, clavicule, 2 calcane, 2 astragale, coaste, corpuri vertebrale, metacarpiene și metatarsiene. Scheletul este în general gracil.

După gradul de închidere a suturilor craniene și după erodarea dentară, s-a putut determina vârsta scheletului, care este *matură, de 55-60 ani*. Caracteristicile bazinului ne permit să precizăm sexul ca fiind cel *feminin*.

Neurocraniul are o formă paraboloidă în norma verticală și de "bombă" în norma occipitală. Fruntea este ovală și eurimetopă (76,98). Relieful frontal este evident (glabellar 1, supraorbital 1). Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate (3) iar relieful supramastoidian slab.

Masivul facial are indicele frontal total leptoprosop (91,13) și indicele facial lepton (58,87). Orbitalele sunt mezoconci (84,44 la limita superioară a categoriei). Indicele nazal este de tip leptorin (40,0), nasul având apertură piriformă de tip antropin. Fosa canină este abia schițată (2). Malarele sunt mijlocii și au orientare temporalizată. Bolta palatină este puțin adâncă și oferă un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, cel vertical fiind și el mijlociu de înalt și de larg. Mentonul are o formă piramidală. Torusul mandibular este abia schițat iar gonioanele sunt ușor răsfrânte în afară.

Dentiția prezintă se rezumă doar la 8 dinți găsiți în alveole, iar izolat au fost găsiți alți 14 dinți. Erodarea dentară este avansată - gradul 4. Molarii 3 superiori și inferiori nu sunt erupți. Molarii 2 inferiori prezintă câte o carie de gradul 2, însoțite de un proces infecțios.

Scheletul postcranian este gracil. Humerusul are relieful deltoidian mijlociu dezvoltat și aparține categoriei euribrahice (84,21). Femurele sunt hiperplatimerice (60,61) și sunt lipsite de pilastru (88,89). Relieful subtrohanterian este mijlociu de dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme (65,52 și 68,87) și au suprafețe suplimentare de articulație cu astragalul.

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi, este de 156 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mijlocii.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid cu slabe influențe nordice.

Scheletul nr. 207

Inventarul osos al acestui schelet este destul de incomplet. Astfel, din partea cefalică s-a putut restaura doar o calotă craniană incompletă, împreună cu masivul facial, dar fără mandibulă. Partea postcraniană este reprezentată prin oasele lungi (fără radiusul drept și cubitusul stâng), un coxal, omoplate, o claviculă, coaste, un calcaneu, un fragment de sacrum, metatarsiene și 14 vertebre (10 dorsale și 4 lombare).

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă martură 35-40 ani*, apreciere făcută după gracilitatea scheletului, după erodarea dentară și după deschiderea mării eşancruri ischiatice.

Neurocraniul are o formă ovoidă în norma verticală și de “casă” în norma occipitală. Indicele de înălțime porio-bregmatică transversal aparține categoriei acrocrană (91,06). Fruntea este ovală și eurimetopă (73,17). Relieful frontal este moderat (glabellar 2, supraorbital 1). Occipitalul, prin indicele său occipital transversal, aparține categoriei mijlocii (76,42). Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate (3) iar relieful supramastoidian este slab marcat.

Masivul facial prezintă indicele facial superior de tip lepten (55,64 la limita inferioară). Orbitale sunt mezoconci (78,57), nasul este mezin (48,0) și are apertură piriformă de tip antropin și o spină nazală redusă (2). Fosa canină este mijlociu de profundă (3). Malarele sunt mijlociu dezvoltate și au o dispoziție temporalizată. Bolta palatină oferă un contur paraboloid, ea fiind mijlociu de adâncă.

Dentiția (numai de pe maxilarul superior) prezintă un grad mijlociu de erodare (3). Pm1 erupti probabil mult mai târziu - sunt mai scurți decât ceilalți și complet neerodați, spre deosebire de ceilalți dinți, a căror suprafață ocluzală indică o erodare moderată (gradul 3). Nu sunt carii și căderi de dinți “in vivo”. Molarii 3 superiori sunt erupti.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (66,67) și fără pilastru (100 și 95,83). Relieful subtrohanterian este moderat (creastă și fosă). Tibiile sunt euricneme (84,0 și 80,0) și au suprafețe suplimentare de articulație cu astragalul. Humerusul drept aparține categoriei platibrahice (73,68) iar cel stâng categoriei euribrahice (78,95), relieful deltoidian fiind moderat.

Statura, calculată în bune condiții, oferă o medie de 161 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mari.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid cu slabe influențe dinaroide și nordoide.

Scheletul nr. 208

Inventarul osos al acestui schelet este destul de complet. Astfel, din partea cefalică s-a putut restaura un “cranium” căruia îi lipsește regiunea temporală stângă, o porțiune din regiunea interparietală. Mandibula este prezentă dar îi lipsește ramul vertical drept.

Scheletul postcranian cuprinde majoritatea oaselor lungi (cu excepția cubitusurilor și a radiusului stâng), oasele coxale, fragmente din sacrum, omoplat, coaste, corpuri vertebrale, precum și 4 vertebre întregi.

Apreciind după caracterul de robusticitate al scheletului, după gradul de închidere a suturilor și după gradul de abraziune dentară, putem spune că scheletul a aparținut unui subiect de *sex masculin, de vârstă adultă - 30 de ani*.

Neurocraniul, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria mezocrană (75,76). Forma sa în norma verticală este ovoidă iar în cea occipitală de "casă". Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor hipsicrană (62,24) și metriocrană (82,39). Fruntea este sferică și eurimetopă (70,42). Occipitalul este bombat. Relieful cranian este slab marcat (glabellar 1, supraorbital 1, protuberanța occipitală externă 1), apofizele mastoide și relieful supramastoidian fiind moderate. Pe sutura lambdoidă stângă se află un os wormian.

Masivul facial prezintă un indice facial superior, de tip mezen (53,03). Orbitalele sunt mezoconci (76,74) iar nasul este mezin (50,0), prevăzut cu o apertură piriformă de tip antropin. Malarele, mijlocii ca dezvoltare, prezintă o dispoziție intermediară, fosa canină fiind profundă. Bolta palatină este mijlociu de adâncă, oferind un contur paraboloid.

Mandibula, gracilă, prezintă ramul orizontal mijlociu ca înălțime, mentonul piramidal și ușor proeminent, torusul mandibular bine conturat, gonioane ușor răsfrânge în afară și ramul vertical ușor înclinat și mijlociu de larg și înalt.

Dentiția. Abraziunea suprafeței masticatoare este slabă (grad 1-2), ceva mai accentuată la nivelul molarilor 1. Molarul 1 inferior stâng a căzut "in vivo", alveola acestuia fiind aproape închisă. Alveolele molarilor 2 și 3 auperiori din partea dreaptă, oferă un început de închidere și un aspect osteoporotic iar peretele alveolar extern al molarului 3 este distrus, ceea ce indică prezența unui proces infecțios.

Scheletul postcranian este robust, relieful de inserție a musculaturii fiind, în general, bine marcat. Femurele sunt platimere (78,79 și 75,76), cu pilastru dezvoltat (110,71). Tibiile sunt euricneme (80,64 și 81,25), lipsite de suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul drept aparține categoriei platibrahice (73,91) pe când cel drept, aparține categoriei euribrahice (81,82). Relieful deltoidian este dezvoltat.

Statura aparține categoriei taliilor masculine mijlocii (165 cm).

Tipul antropologic: scheletul prezintă caractere pregnant mediteranoide în amestec cu unele influențe protoeuropoide atenuate.

Scheletul nr. 209

Oferă o stare mulțumitoare de conservare. Craniul restaurat se prezintă sub formă de "cranium", iar fața a putut fi restaurată în cea mai mare parte, mandibula este completă. Din scheletul postcranian ne-au parvenit majoritatea oaselor lungi: 2 humerusuri, 2

radiusuri, 2 cubitusuri, 2 femure, 2 tibii, 2 coxale, 1 sacrum, 1 omoplat, 2 clavicule, coaste, 1 astragal, 10 vertebre dorsale, 5 vertebre lombare. Scheletul este gracil. După gradul de închidere a suturilor coronariene, erodarea dentiției și sutura pubiană, s-a determinat vârsta scheletului, care este *matură în jur de 30-35 ani*. Starea de gracilitate a scheletului, precum și alte câteva caracteristici ale bazinului și craniului, au condus la stabilirea *sexului feminin* a acestui schelet.

Neurocraniul are o formă ovoidă în norma verticală, în norma occipitală oferă forma combinată "casă-cort". Indicii verticali (stabiliți după distanța dintre porion și bregma) sunt ortocrani (61,96) și metriocrani (83,82), iar fruntea este ovoidă (84,62) și eurimetopă (72,79). Neurocraniul prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, este încadrat în categoria doliocrană (73,91). Indicii de înălțime bazio-bregmatică, aparțin categoriei ortocrane (61,96) și metriocrane (83,82). Relieful frontal este puțin evident (1) ca și cel supraorbitar (0-1). Occipitalul este foarte bombat, aparținând prin indicele său occipital transversal, categoriei largi, la limita sa inferioară (79,41), iar relieful său extern, șters (0). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4) cu un relief supramastoidian moderat spre dezvoltat.

Masivul facial. Indicele facial total este mezoprosop, la limita inferioară (85,60) iar cel facial superior este mezen (52,80). Orbitale sunt hipsiconci (92,68), iar indicele nazal mezin (48,08), nasul având o apertură piriformă de tip antropin și o spină nazală redusă (2). Fosa canină este mijlociu de profundă (3). Malarele sunt mijlocii și prezintă o temporalizare din punct de vedere al așezării. Bolta palatină este puțin adâncă și de formă paraboloidă.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, cel vertical scurt și destul de înalt. Torusul mandibular este conturat ca și mentonul (care este butonat) și gonioanele.

Dentiția prezintă un grad de erodare moderată (III). Se remarcă căderea premolarului 2 dreapta, încă din timpul vieții, deasemeni pe maxilarul inferior premolarul 2 din ambele părți (alveolele lor fiind aproape obturate iar cea dreaptă poartă urmele unui proces supurativ). Izolat s-au determinat următorii dinți: caninii superiori, premolarul 1 stâng superior și molarul 3 drept superior.

Scheletul postcranian este gracil. Humerusurile sunt de tip euribrahic (90,48 și 80,0) cu relief deltoidian mijlociu și fără perforație olecraniană. Femurele sunt de tip platimer (76,67 și 78,57) și fără pilastru (100,0) și cu relief subtrohanterian pronunțat, prezentând o schiță de trohanter 3. Tibiile sunt de tip euricnem (70,0 și 72,41).

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi, corespunde unei talii feminine mijlocii - 155 cm.

Tipul antropologic este cel mediteranoid.

Scheletul nr. 210

Materialul osos provenit de la acest schelet este incomplet și deteriorat. Scheletul cefalic este reprezentat prin o jumătate stângă din frontal, jumătate din parietalul drept, occipital și jumătate din mandibulă. Din scheletul postcefalic sunt prezente oasele lungi, incomplet osificat, coxalele, sacrumul, 1 calcaneu, 1 astragal, fragmente din corpuri vertebrale și coaste.

Apreciind după gradul de osificare ale oaselor lungi, putem preciza vârsta subiectului ca fiind de *18-20 ani (juvenis)* iar *sexul feminin* (după deschiderea mării eșancruri ischiatice).

Neurocraniul nu ne oferă decât date de ordin morfoscopic și anume relieful cranian este moderat (glabellar 3, supraorbital 1, occipital 1, mastoidian 3, supramastoidian slab).

Mandibula este gracilă și are mentonul proeminent, de formă piramidală, cu gonioane slab dezvoltate și torus slab evidențiat.

Dentiția este incompletă, fiind prezentă numai la nivelul mandibular. Dinții sunt mijlocii și au smalțul gros. Erodarea este de gradul I.

Scheletul postcranian. Femurele sunt hiperplatimere (69,70) și sunt lipsite de pilăstru (92,86 și 92,59). Relieful subtrohanterian este puțin evidențiat (creastă și fosă). Tibiile sunt euricneme (71,43 și 70,97). Humerusul prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (84,21), relieful său deltoidian fiind mijlociu dezvoltat.

Scheletul nr. 211

Este un schelet incomplet și deteriorat. Partea craniană cuprinde jumătatea stângă a frontalului, occipitalul, 6 fragmente mici din parietale, fragmente din maxilarul superior ce alcătuiesc bolta palatină întreagă și mandibula. Din scheletul postcranian sunt prezente toate oasele lungi, coxalele, sacrumul, un omoplat, claviculele, 2 calcaneu, 2 astragale, metatarsiene, falange și 15 vertebre.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex masculin de vârstă adultă 25-30 de ani*.

Neurocraniul fiind incomplet, ne oferă doar câteva date morfoscopice referitoare la relieful osos, care este slab dezvoltat (glabellar 2, orbital 1, protuberanța externă 1).

Din **masivul facial** poate fi caracterizată doar bolta palatină, care este mijlociu de adâncă având un contur paraboloid; apertura piriformă, de tip antropin.

Mandibula este gracilă și largă, cu un menton proeminent și de formă piramidală, cu gonioane dezvoltate și torus mandibular mijlociu.

Dentiția prezintă un grad slab de erodare (grad II), ceva mai accentuată la nivelul molarilor. Dinții, mijlocii ca mărime, cu smalțul gros. Molarul 2 superior drept, are o carie de coroană de gradul 1, cel superior stâng prezintă o carie de colet de gradul 3, iar M2 inferior drept are o carie de coroană de gradul 1.

Scheletul postcranian, de robustitate medie, are femurele asimetrice din punct de vedere al platimeriei: cel drept este de tip hiperplatimer (71,43) iar cel stâng este platimer (79,41). Relieful subtrohanterian este dezvoltat (fosă și creastă). Tibiile sunt euricneme (78,79 și 79,12). Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (78,26 și 85,71), relieful lor deltoidian fiind dezvoltat.

Statura, a fost calculată după lungimea oaselor lungi, ea corespunde categoriei masculine înalte (171 cm).

Scheletul nr. 212

Din scheletul cefalic s-a putut reconstitui o calotă craniană incompletă. Masivul facial este absent. Mandibula este prezentă dar ramul ei vertical drept este absent. Scheletul postcranian este reprezentat prin oasele lungi (fără cubitusul stâng), oasele coxale, un fragment dintr-un omoplat, fragmente de coaste, metapodale și 13 vertebre.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă 25-30 de ani* (suturile craniene nu sunt închise).

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (73,40). Fruntea este ovală, eurimetopă (89,56) cu un relief frontal moderat (glabellar 2, supraorbital 1). Occipitalul, mijlociu de bombat, are relieful foarte slab (0). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4), relieful supramastoidian este slab. Pe sutura lambdoidă sunt 2 oase wormiene.

Mandibula gracilă, are ramul orizontal mijlociu de înalt, mentonul butonat, torusul moderat și ramul vertical ușor înclinat și mijlociu de larg și de înalt.

Dentiția prezintă o erodare moderată (gradul 2-3). M3 inferiori nu sunt erupți.

Scheletul postcranian. Femurele sunt hiperplatimere (71,87 și 69,70) și nu au pilastru. Relieful subtrohanterian este dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme (66,67 și 67,74). Humerusurile aparțin categoriei platibrahice (76,19 și 75,0) și au relieful deltoidian mijlociu.

Statura are o valoare medie de 159 cm ea corespunzând unei talii feminine supramijlocii.

Odontopatii. M1 inferior stâng este redus la un rest radicular, fiind prezentă numai rădăcina anterioară.

Scheletul nr. 213

Acest schelet este incomplet și fragmentat. Partea cefalică cuprinde frontalul, parietalul stâng, fragmente din parietalul drept, temporalele și occipitalul. Scheletul postcefalic este reprezentat prin 2 diafize femur, 2 diafize tibia, un coxal și fragmente din vertebre.

Dentiția de lapte este completă, m1 și m2 fiind erupți.

Acest schelet a aparținut unui *copil de 3-4 ani (infans I)*, apreciere făcută după dezvoltarea dentiției.

Scheletul nr. 214

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin un “cranium”, căruia îi lipsesc porțiuni din parietalul drept. Din scheletul postcranian ne-au parvenit oasele lungi, coxalele, 2 fragmente din omoplat, claviculele, un astragal, coaste, manubriul, metatarsiene și 23 vertebre (6 cervicale, 12 dorsale, 5 lombare).

Acest schelet a aparținut unei *femei mature de 45-50 de ani*.

Neurocraniul are un contur ovoid în norma verticală și o formă de “casă” în norma occipitală. Indicele cefalic este mezocran (78,89) cei de înălțime bazio-bregmatică longitudinali și transversali aparțin categoriilor hipsicrană (76,67) și metriocrană (97,18) ca și cei de înălțime porio-bregmatică ce aparțin tot categoriilor hipsicrană (65,0) și metriocrană (82,39). Fruntea este ovală și metriometopă (68,31), având un relief frontal șters (glabellar 1, supraorbital 1). Occipitalul mijlociu de bombat și mijlociu de larg, are protuberanța externă slab pronunțată (1). Apofizele mastoide sunt moderate (3) iar relieful supramastoidian este slab dezvoltat.

Masivul facial prin indicele facial total, se situează în categoria leptoprosopă (90,62 la limita inferioară), iar prin indicele facial superior, aparține categoriei mezene (54,69). Orbitalele sunt mezoconci (79,07), nasul fiind leptorin (45,28). Malarele sunt mari, cu o dispoziție temporalizată. Fosa canină este adâncă. Bolta palatină puțin adâncă, oferă un contur “upsiloid”. Apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula este masivă, cu ramul orizontal înalt, mentonul slab conturat și în formă de buton, gonioanele slab marcate, cu ramul vertical destul de mic și oblic.

Dentiția prezintă un grad avansat de erodare (gradul 4). La nivelul mandibulei, M1 drept prezintă o carie de gradul 4, M1 stâng are și el o carie de gradul 4, iar M3 drept prezintă o carie de colet de gradul 2. Pe maxilarul superior, M1 drept are o carie de gradul 4, M2 prezintă urmele unui proces infecțios (granulom), iar M1 și M2 din partea stângă, au carii de gradul 4. Molarii 3 superiori nu sunt erupți.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (83,33 și 80,0), lipsite de pilastru (92,59 și 88,46), cu un relief subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (82,14 și 83,33). Humerusul aparține categoriei platibrahice (76,19) având un relief deltoidian mijlociu dezvoltat.

Statura, oferă o medie de 156 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Tipul antropologic este mediteranoid cu influențe dinaroide semnalate la nivelul calotei craniene.

Scheletul nr. 215

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin o calotă craniană (fără temporale), fragmente din maxilarul superior și mandibula. Scheletul postcefalic cuprinde un fragment din diafiza tibiei drepte, tibia stângă, 2 diafize humerale, o diafiză cubitus, 1 peroneu, o diafiză radius, coxale, sacrum, clavicule, coaste, un astragal, 2 vertebre cervicale și metatarsiene. Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex feminin* (după arheolog) *de vârstă infans II, 10-11 ani* (după dentiție).

Neurocraniul prezintă în regiunea fronto-parietală dreaptă, între pars bregmatică și pars complicată, o trepanație cu un diametru de 15-18 mm, intervenție paramedicală ce a făcut obiectul unui studiu separat, fiind unica trepanație găsită în țara noastră pe un craniu de copil.

Dentiția definitivă este surprinsă în faza în care I, P1,2, M1 sunt erupți iar C, M2 sunt pe cale de erupere, M3 fiind sub forma unor muguri foarte mici. Izolat au fost găsiți 2 m2 de lapte, cu osteoliza rădăcinilor dinților respectivi.

Scheletul nr. 216

Acest schelet este relativ bine conservat. Partea cefalică este reprezentată printr-un "cranium" căruia îi lipsește partea dreaptă a masivului facial. Scheletul postcefalic cuprinde oasele lungi, 2 calcaneae, un astragal, 2 omoplate, 2 clavicule, coaste, metatarsiene și 14 vertebre (6 cervicale, 7 dorsale și una lombară).

Apreciind după gracilitatea scheletului, după erodarea dentară și după gradul de închidere a suturilor craniene, putem preciza sexul, ca fiind cel *feminin* iar vârsta *matură 45-50 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma vericală și are forma de "bombă" în norma occipitală. Indicele cefalic aparține categoriei brahicefale (81,61). Indicii de înălțime bazio-bregmatici longitudinal și transversal sunt de tip ortocran (71,26) și tapeinocran (87,32), cei ai înălțimii porio-bregmatice aparțin aceluiași categorii ortocrană (62,00) și tapeinocrană (76,76). Fruntea este ovală și eurimetopă (69,72), relieful frontal este slab pronunțat (glabellar 0, supraorbital 1). Occipitalul, mijlociu de bombat, aparține categoriei mijlocii de largi (75,35), relieful său fiind șters (protuberanța occipitală 0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2) iar relieful supramastoidian este slab dezvoltat.

Masivul facial are indicele facial total euriprosop (84,85 la limita superioară), cel facial superior fiind eurien (47,73). Orbitalele sunt mezoconci (82,50), iar nasul este camerin (51,02). Malarele sunt mijlociu dezvoltate și au o dispoziție intermediară. Fosa canină este puțin marcată (2). Bolta palatină, mijlociu de adâncă, are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal de înălțime mijlocie, cel vertical fiind scurt și relativ îngust. Mentonul este slab pronunțat și în formă de buton. Torusul mandibular este moderat. Regiunea goniană este bine marcată.

Dentiția la nivelul mandibulei prezintă căderi de dinți “in vivo” (6 molari) alveolele fiind închise. La nivelul maxilarului superior incisivul central și M1 au căzut “in vivo”. Erodarea dentară este avansată - gradul 3. P1 inferior drept prezintă urmele unui granulum.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (72,41 și 71,87) și sunt lipsite de pilastru (88,0 și 85,71). Relieful subtrohanterian este slab evidențiat. Tibiile sunt euricneme (74,07 și 67,74). Humerusul aparține categoriei euribrahice (89,47 și 94,74) și are relieful deltoidian dezvoltat.

Statura, oferă o medie de 156 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Tipul antropologic oferă caractere predominant alpinoide și influențe mediteranoide mai puțin exprimate.

Scheletul nr. 217

Acest schelet este incomplet, deoarece îi lipsește partea cefalică. Din partea postcraniană sunt prezente unele oase lungi (tibiile, femurele, un humerus, cubitusul și radiusul stâng și peroneele).

După robustețea oaselor, acest schelet a aparținut cu probabilitate unui subiect de *sex masculin, de vârstă matură*.

Scheletul postcranian. Femurele sunt platimere (79,41), cu pilastru slab dezvoltat (103,45). Relieful subtrohanterian este bine dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3). Tibiile sunt euricneme (75,76 și 72,73). Humerusul aparține categoriei euribrahice și are relieful deltoidian dezvoltat.

Statura, calculată după lungimea femurelor și tibiei, se încadrează în categoria taliilor masculine supramijlocii (169 cm).

Scheletul nr. 220

Acest schelet este relativ bine conservat. Partea cefalică este reprezentată printr-un “cranium” (craniu + mandibulă) aproape întreg și care are aspect mezocran (indicele cefalic fiind de 78,57). Din scheletul postcranian ne-au parvenit 2 femure, 2 tibii, 2 peronee, 1 humerus, 1 radius, fragmente din coaste, omoplat, clavicule, vertebre, coxale, tarsiene și metatarsiene. Dentiția de lapte este completă iar cea definitivă este surprinsă în faza în care M1 superiori și inferiori, incisivii centrali superiori sunt erupți, iar incisivii laterali superiori și inferiori sunt pe cale de erupere.

Apreciind după stadiul erupției dentare, putem preciza vârsta subiectului ca fiind de 7-8 ani (*infans I*) iar sexul ar fi probabil cel *masculin*.

Scheletul nr. 221

Partea cefalică este reprezentată printr-o calotă craniană, împreună cu masivul facial și jumătatea stângă a mandibulei. Din scheletul postcefalic sunt prezente oasele lungi, sacrumul, o claviculă, fragmente din: oasele bazinului, omoplate, coaste, corpuri vertebrale, metacarpene, metatarsiene și 6 vertebre întregi.

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și robusticitatea întregului schelet, indică apartenența acestuia la sexul *masculin* și la o vârstă *matură 50-55 ani*.

Neurocraniul, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria hiperdolicocrană (67,65). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de "cort". Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor ortocrană (60,26) și acrocrană (89,13). Fruntea este sferică și eurimetopă (73,19). Occipitalul, foarte bombat, este de categorie largă (80,43). Relieful cranian este dezvoltat, în special cel frontal (glabelar 4, supraorbital 2, protuberanța occipitală 0), apofizele mastoide și relieful supramastoidian fiind dezvoltate.

Masivul facial are indicele facial superior de tip mezen (50,0 la limita inferioară). Orbitale sunt hipsiconci (86,0) iar nasul este camerin (55,0), cu o apertură piriformă prevăzută cu fosă prenazală. Malarele sunt dezvoltate, cu o dispoziție intermediară și cu o fosă canină adâncă. Bolta palatină pare să fi fost upsiloidă, adâncimea sa fiind mică, din cauza resorbției marginilor alveolare, în urma căderii unor dinți.

Mandibula este masivă, cu ramul orizontal înalt, torus mandibular accentuat, menton piramidal, gonioane slab marcate și cu ramul vertical larg și mijlociu de înalt.

Dentiția prezintă o erodare avansată, în special la dinții anteriori (chiar până la nivelul rădăcinii dentare). Molarii 1 și 2 superiori, din partea stângă au căzut din timpul vieții, alveolele lor fiind închise.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt asimetrice, din punct de vedere al platimeriei, astfel, cel drept este platimer (75,75) iar cel stâng este hiperplatimer (67,65). Ele au pilastru moderat. Relieful subtrohanterian este bine dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3). Tibiile sunt euricneme (78,79 și 90,62). Humerusul aparține categoriei euribrahice (87,50 și 90,91), relieful său deltoidian fiind bine dezvoltat.

Statura, calculată în bune condițiuni, aparține categoriei masculine mari (174 cm).

Odontopatii. În partea dreaptă a bolții palatine, începând din dreptul incisivului central, se poate observa existența unei cavități care merge și în sus până aproape de baza nasului, zona fosei canine și aproape toată marginea alveolară. Aceasta ar putea fi urma unui proces infecțios instalat la nivelul dinților din această parte. Pereții acestui "crater" prezintă un început de osificare.

Tipul antropologic este protonordic, adică un amestec de caractere nordoide și protoeuropoide.

Scheletul nr. 222

Acest schelet a aparținut unui *copil de 2-3 ani (infans I)*. Din resturile neurocraniului s-a reconstituit o calotă craniană fără partea stângă a parietalului și regiunea baziooccipitală. Mai sunt prezente maxilarul superior stâng și osul sfenoid. Scheletul postcranian este reprezentat prin o diafiză de femur și o diafiză de tibie. Dentiția de lapte este surprinsă în faza în care m1 și m2 sunt erupți, iar M1 superior este sub formă de mugure, pe cale de erupere, ceea ce corespunde *vârstei de 3 ani*.

Scheletul nr. 223

Partea craniană a acestui schelet este incompletă, astfel încât nu s-a putut restaura decât o calotă, căreia îi lipsesc porțiuni din regiunea interparietală, o porțiune din parietalul drept, aproape jumătate din occipital și baza neurocraniului. Masivul facial este reprezentat doar prin jumătatea stângă a bolții palatine și prin malarul stâng. Scheletul cranian este bine conservat, fiind prezente toate oasele lungi, 2 omoplate, sternul, 2 clavicule, 2 coxale și 15 vertebre (4 cervicale, 6 dorsale, 5 lombare).

Acest schelet a aparținut unei *femei mature de 40-45 de ani*.

Neurocraniul fiind incomplet, ne oferă doar câteva date biometrice și ne permite puține observații morfoscopice și anume: indicele cefalic este de tip doliocran (73,68). Fruntea sferică și metriometopă (68,57) prezintă un relief slab evidențiat (glabellar 1-2, supraorbital 1). Occipitalul foarte bombat, are protuberanța externă ștersă (0). Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate (3-4), relieful supramastoidian fiind moderat. Din masivul facial, poate fi caracterizată doar bolta palatină care are un contur paraboloid și este adâncă.

Dentiția. Pe fragmentul de maxilar superior sunt prezenți Pm1 și Pm2 foarte erodați, M2 mai slab erodat, dar cu carie de colet de gradul 2. Molarul 1 pare a fi căzut “in vivo” dar alveola nu este închisă complet.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (68,75 și 70,96) și sunt lipsite de pilastru (96,30 și 96,15). Relieful subtrohanterian este dezvoltat (creastă, fosă și schiță de trohanter 3). Tibiile sunt euricneme (71,43 și 80,77) și au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile sunt asimetrice, cel drept este platibrahic (73,68) iar cel stâng euribrahic (78,95). Relieful deltoidian este dezvoltat.

Statura, calculată după lungimea tuturor oaselor lungi, oferă o medie de 156 cm, corespunzând unei talii feminine mijlocii.

Osteopatii. Vertebrele lombare prezintă ciocuri osoase de diferite mărimi.

Scheletul nr. 224

Materialul osos provenit de la acest schelet este incomplet și deteriorat, din partea cefalică sunt prezente 2 fragmente din frontal, 12 fragmente din parietale, 1 fragment din sfenoid, un fragment din temporalul stâng și un mic fragment din mandibulă.

Scheletul postcefalic este reprezentat prin 2 diafize femurale, 2 fragmente diafizare din tibie, o diafiză radius, o diafiză cubitus, fragmente de coaste, clavicule, coxale și vertebre. Dentiția de lapte este reprezentată doar prin un mugure de M1 pe cale de erupere, ceea ce ar corespunde vârstei de 1-1/2 ani (infans I).

Scheletul nr. 225

Este unul din cele mai incomplete schelete. Astfel, din partea sa cefalică ne-au parvenit doar 3 mici fragmente din oasele parietale. Dentiția și partea postcefalică sunt absente.

După grosimea fragmentelor craniene, putem aprecia vârsta subiectului ca fiind de 3-5 ani (infans I).

Scheletul nr. 227

Acest schelet a aparținut unui *copil (infans I)* a cărui vârstă nu poate fi precizată, deoarece scheletul este incomplet. Astfel, din partea cefalică sunt prezente 2 fragmente din frontal, un fragment din parietalul drept și un fragment din occipital iar din scheletul postcefalic ne-a parvenit numai un fragment de coastă și un fragment dintr-un corp vertebral. Dentiția este absentă, fapt ce nu ne permite stabilirea vârstei subiectului.

Scheletul nr. 228

Ne-a parvenit cu un inventar destul de sărac. Din partea sa cefalică am putut reconstitui o calotă craniană, fără baza sa, împreună cu bolta palatină și malarul drept, precum și jumătatea dreaptă a mandibulei. Scheletul postcranian cuprinde toate oasele lungi (cu excepția radiusului drept), coxalele, o claviculă, fragmente de coaste, corpuri vertebrale și 11 vertebre întregi.

Apreciind după caracterul de robusticitate a scheletului, după gradul de obliterare al suturilor, cât și după gradul de erodare dentară, scheletul a aparținut unui subiect de sex masculin, de vârstă matură 45-50 de ani.

Neurocraniul, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria mezocrană (77,71). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (64,57) și metriocrană (83,09). Fruntea este metriometopă (66,18) și de formă sferică. Occipitalul este mijlociu de bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este slab dezvoltat (glabellar 1, supraorbital 1, protuberanță occipitală 0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate iar relieful supramastoidian este moderat. Nu sunt prezente oase wormiene. Din masivul facial pot fi caracterizate malarele care nu sunt dezvoltate; apertura piriformă care este de tip antropin și bolta palatină este adâncă și paraboloidă.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt în regiunea sa anterioară și jos în zona ultimului molar, cu torus mandibular bine conturat, menton de formă piramidală, gonioane slab dezvoltate și cu ramul vertical scurt și mijlociu de larg.

Dentiția prezintă un grad avansat de erodare (gradul III). În dreptul incisivilor centrali superiori, spre partea linguală, se pot observa urme ale unui puternic proces infecțios.

Scheletul postcranian este robust. Raportul dintre diametrul anteroposterior al femurului și cel transvers luat median cât și superior, ne permite stabilirea tipului de platimerie al femurelor: hiperplatimere (71,43 și 73,53), cât și slaba dezvoltare a pilastrului (93,10 și 92,86). Relieful subtrohanterian este bine dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3). Tibiile aparțin categoriei euricneme (71,88 și 70,96). Humerusurile prin indicele lor de secțiune pot fi încadrate în categoriile platibrahice (72,73 și 76,19), relieful lor deltoidian fiind bine dezvoltat.

Statura, calculată în bune condițiuni, este de 170 cm, corespunde unei talii masculine mari.

Scheletul nr. 229

Inventarul osos al acestui schelet cuprinde fragmente din oasele neurocraniului, din care s-a putut restaura o calotă craniană; două fragmente din bolta palatină, malarul drept, 2 fragmente din mandibulă (lipsește regiunea anterioară), iar din scheletul postcefalic sunt prezente oasele lungi (fără humerusuri), oasele bazinului, coaste, o claviculă, un omoplat, metatarsiene și 7 vertebre.

Sexul subiectului este cu siguranță *masculin*, iar vârsta este de *aproximativ 30 de ani (adult)*.

Neurocraniul este de categorie doliocrană (73,79) cu o formă ovoidă în norma verticală și de "casă" în cea occipitală. Din punct de vedere al înălțimii porio-bregmatice, indicii se încadrează în categoriile ortocrană (62,03) și metriocrană (80,34). Fruntea este de formă ovală, indicele fronto-parietal fiind de tip metriometop (68,11) la limita superioară a categoriei. Occipitalul, mijlociu de larg (76,08) este și mijlociu de bombat. Relieful osos este, în general, puțin evidențiat (glabellar 2, supraorbital 1, protuberanța occipitală 0), apofizele mastoide sunt în schimb dezvoltate (5), la fel ca și relieful supramastoidian. Din **masivul facial** poate fi caracterizat doar osul malar, care este dezvoltat, apertura piriformă este prevăzută cu o fosă prenazală și bolta palatină, care este de adâncime mijlocie și de formă paraboloidă.

Mandibula, mijlociu de robustă, are ramul orizontal mijlociu de înalt, torusul mandibular și regiunea goniană bine dezvoltată, ramul vertical scurt și larg.

Dentiția este puțin erodată (gradul 1-2). Molarul 1 inferior stâng, Pm2 și M1 superior drept, au căzut în timpul vieții. La nivelul maxilarului superior semnalăm 3 carii de colet (M1 și M3 din partea stângă și M2 din partea dreaptă). La nivelul mandibulei M1, M2 și M3 din partea dreaptă, prezintă câte o carie de colet iar M2 și M3 din partea stângă au câte o carie incipientă de colet.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt hiperplatimere (70,59), prevăzute cu pilastru slab (107,41 și 103,25) și cu un relief subtrohanterian bine dezvoltat. Tibiile sunt asimetrice din punct de vedere al platicnemiei: astfel, cea dreaptă este platicnemă (62,86) iar cea stângă de tip mezocnem (65,71). Humerusul drept aparține categoriei platibrahice (73,91), cel stâng fiind euribrahic (85,71), relieful deltoidian fiind bine dezvoltat.

Statura este de 169 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine supramijlocii.

Tipul antropologic prezintă un amestec de caractere mediteranoide și nordoide.

Scheletul nr. 230

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt ne permit să precizăm caracterul relativ complet al acestui schelet, cât și conservarea bună a acestuia. Astfel, scheletul cefalic este reprezentat prin un cranium” aproape întreg (lipsește doar un fragment din regiunea parietală dreaptă), iar scheletul postcranian prin oasele lungi, oasele bazinului, 2 calcaneae, 2 astragale, un fragment de omoplat, coaste, metacarpene, metatarsiene, falange și 19 vertebre întregi.

Sexul subiectului este cu siguranță *masculin*, iar vârsta *matură 35-40 ani*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur ovoid iar în cea occipitală are forma de “cort”. Indicele cefalic este doliocran (71,42) cei de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor hipsicrană (76,92) și acrocrană (107,69) iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin aceluiași categorii: hipsicrană (64,29) și acrocrană (90,0). Fruntea este ovală, cu indicele fronto-parietal de tip eurimetop (71,54). Relieful frontal este moderat (glabellar 2, supraorbital 1). Occipitalul, mijlociu de bombat, aparține prin indicele său occipital transversal, categoriei largi (80,77), relieful său osos fiind slab conturat (1-2). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4) dar relieful supramastoidian este slab.

Fața. Indicele facial total este mezoprosop (87,30), cel facial superior aparținând categoriei mezene (53,96). Orbitale sunt mezoconci (76,19) iar nasul mezin. Malarele sunt mijlociu dezvoltate și au o dispoziție temporalizată, fosa canină nu este profundă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină, mijlociu de adâncă, are un contur paraboloid.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, mentonul ușor proeminent, cu contur triunghiular, cu gonioane dezvoltate, torusul mandibular moderat și cu ramul vertical scurt și larg.

Dentiția este bine conservată, prezintă o erodare slabă (gradul 2). Dinții sunt mari și cu smalțul gros. Nu sunt prezente carii dentare.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt asimetrice: cel drept este stenomer (103,57) iar cel stâng eurimer (90,32). Pilastrul este dezvoltat (114,71 și 107,14) iar relieful subtrohanterian este bine conturat. Tibiile sunt euricneme (78,79) și au

suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile, prin indicele lor de secțiune sunt de tip euribrahic (86,95 și 90,47) relieful lor deltoidian fiind bine dezvoltat. Statura aparține categoriei supramijlocii (168 cm).

Tipul antropologic este mediteranoid cu caractere cromagnoide atenuate exprimate în special la nivelul neurocraniului.

Scheletul nr. 231

Este un schelet cu inventar osos destul de incomplet. Din scheletul cefalic s-a restaurat o calotă craniană (fără baza craniului și partea stângă a feței, precum și o porțiune din regiunea prelambdică. Scheletul postcefalic este reprezentat prin toate oasele lungi, oasele bazinului, sternul, coaste, clavicule, 2 astragale, un calcaneu, tarsiene și 8 vertebre întregi.

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și robusticitatea întregului schelet, indică apartenența acestuia la sexul *masculin* și la o vârstă *matură 45-50 ani*.

Din studiul calotei, rezultă că **neurocraniul**, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria mezocrană (77,41). Forma sa în norma verticală este ovoidă iar în cea occipitală de "bombă". Indicii de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (63,97) și metriocrană (82,03). Fruntea este ovală, eurimetopă (73,61) prevăzută cu o sutură metopică. Occipitalul, mijlociu de bombat este de categorie mijlocie în ceea ce privește lărgimea. Relieful cranian este moderat la nivelul frunții (glabellar 2, supraciliar 2) și șters la nivelul occipitalului (0). Apofizele mastoide și relieful supramastoidian sunt moderate.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate orbitele, care sunt mezoconci (79,06), nasul, care este mezin (50,90). Malarele sunt dezvoltate, cu o poziție intermediară și fosa canină puțin profundă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este mijlociu de adâncă și are un contur paraboloid.

Dentiția este puternic erodată (gradul 3-4). Molarul 2 superior stâng și molarul 1 superior drept prezintă urmele unor procese infecțioase (granulom).

Scheletul postcranian este robust, cu femure platimere (78,79 și 84,85) ce au un pilastru slab dezvoltat. Relieful subtrohanterian este bine evidențiat (creastă, fosă). Tibiile sunt asimetrice din punct de vedere al platicnemiei: cea dreaptă este euricnemă iar cea stângă platicnemă. Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (86,95 și 82,61) și au relieful deltoidian bine pronunțat.

Statura calculată după lungimea femurelor și tibiilor se încadrează în categoria taliilor masculine mari - 174 cm.

Osteopatii. Pe vertebrele lombare există excrescențe osoase de diferite mărimi.

Tipul antropologic: caractere protoeuropoide în amestec cu cele mediteranoide.

Scheletul nr. 232

Partea cefalică a acestui schelet este fragmentată și incompletă, fiind reprezentată prin un fragment din frontal, un fragment mare din parietalul drept, 3 fragmente mici din parietalul stâng, un fragment din occipital și mandibula fără ramurile verticale. Scheletul postcranian cuprinde 2 diafize femur, 2 diafize tibie, 1 diafiză humerus, 1 diafiză cubitus, 1 fragment din coxal și resturi de coaste.

Dentiția de lapte este surprinsă în faza când $m1$ este erupt iar $m2$ este pe cale de erupere.

Apreciind după gradul de erupere dentară, putem preciza vârsta subiectului ca fiind de 1 1/2 ani (*infans I*). Sexul nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 233

Este un schelet incomplet, deoarece nu ne-a parvenit decât partea postcefalică care cuprinde oasele lungi (fără femurul drept), coxalul, un omoplat, coaste, 2 calcaneae, 2 astragale și 21 vertebre (7 cervicale, 11 toracale și 3 lombare).

Apreciind după robustețea pieselor osoase, putem afirma că acest schelet a aparținut unui *bărbat*, probabil de *vârstă matură 45-50 de ani*.

Asupra *scheletului postcranian* se pot face următoarele referiri: femurul este hiperplatimer (68,57), lipsit de pilastru (90,0) și are relief subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt asimetrice din punct de vedere al platicnemie: cea dreaptă este mezocnemă (69,70) iar cea stângă euricnemă (78,79). Humerusul aparține categoriei euribrahice (81,82 și 77,27), relieful său deltoidian fiind bine dezvoltat.

Statura se încadrează în categoria supramijlocie a taliilor masculine.

Osteopatii. Tibia dreaptă prezintă în treimea inferioară a diafizei urmele unei lovituri pe partea sa internă, însoțită de o ușoară deformare a suprafeței diafizare.

Scheletul nr. 235

Scheletul cranian este reprezentat prin un cranium căruia îi lipsește baza, o porțiune mare din regiunea parietală stângă și malarul drept. Mandibula este prezentă. Din partea postcraniană sunt prezente oasele lungi, oasele bazinului, 14 vertebre.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat* de *vârstă matură avansată (peste 50 de ani)*.

Neurocraniul este sferoid în norma verticală și în formă de "casă - bombă" în cea occipitală, cu relief glabellar și supraciliar dezvoltat, cel occipital fiind mai slab dezvoltat. Indicele cranian este brahican (81,82). Indicii înălțimii porio-bregmatice aparțin categoriilor hipsicrană (68,75) și metriocrană (84,01). Fruntea este ovală și eurimetopă. Occipitalul este puțin bombat și mijlociu de larg. Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4) iar relieful supramastoidian este și el dezvoltat. Nu sunt oase wormiene.

Masivul facial prezintă orbite mezoconci (79,07) și nasul de tip mezorin (48,08). Malarele sunt mijlocii ca dezvoltare și au o dispoziție intermediară. Fosa canină nu este

profundă (2). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină, de adâncime mijlocie, are un contur paraboloid.

Mandibula este masivă, cu ramul orizontal înalt (în special în regiunea sa anterioară), mentonul de formă piramidală, gonioane bine marcate, cu ramul vertical mijlociu de înalt dar larg.

Dentiția este puternic erodată, erodarea ajungând chiar până la zona coletului (gradul 4). La nivelul maxilarului superior sunt 4 căderi de dinți “in vivo”, alveolele fiind aproape obliterate. Dinții sunt puternici, cu smalțul gros.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt platimere (75,0), cu pilastru dezvoltat (114,84 și 107,14) și cu relief subtrohanterian bine evidențiat. Tibiile sunt asimetrice: cea dreaptă este mezocnemă iar cea stângă euricnemă. Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (86,36 și 85,0) și au relief deltoidian puternic.

Statura se încadrează în categoria taliilor masculine mijlocii - 167 cm.

Osteopatii. Vertebrele lombare și unele dorsale prezintă excrescențe osoase de diferite mărimi.

Tipul antropologic prezintă caractere dinarice și unele trăsături cromagnoide atenuate.

Scheletul nr. 236

Inventarul osos al acestui schelet prezintă numeroase lipsuri. Din partea cefalică s-a reconstituit o calotă craniană (fără bază, fără regiunea temporală și cu porțiuni lipsă din occipital și frontal), mai mult de jumătate din mandibulă și malarul drept. Scheletul postcefalic este reprezentat prin toate oasele lungi, 2 coxale, sacrumul, 2 calcaneae, 2 astragale, 2 clavicule, fragmente din coaste, omoplat, metapodale și 13 vertebre (4 cervicale, 4 dorsale și 5 lombare).

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură 35-40 de ani*, determinări făcute după gradul de închidere al suturilor craniene, după erodarea dentară și după gracilitatea oaselor. **Neurocraniul** este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic aparține categoriei doliocrană (74,58). Fruntea este ovală și eurimetopă (75,75) cu relief frontal slab evidențiat (glabellar 1, supraorbital 1). Occipitalul este larg (80,30) și mijlociu de bombat, având protuberanța externă ștearsă (0). Apofizele mastoide sunt moderate (3), relief supramastoidian fiind slab pronunțat.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu ca înălțime, cu un torus mandibular slab, menton butonat și cu ramul vertical mijlociu ca înălțime și lărgime.

Dentiția, prezintă numai la nivelul mandibulei, are o erodare moderată (gradul 2-3). Molarul 1 a căzut “in vivo”, alveola fiind complet obliterate. Molarul 2 prezintă o carie de colet (gradul 1).

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (83,87 și 80,0) și au pilastru slab (103,57 și 103,70). Relief subtrohanterian este slab dezvoltat. Tibiile sunt

mezocneme (69,70) și prezintă suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (85,0 și 89,47) și au relieful deltoidian dezvoltat.

Statura, calculată după lungimea tuturor oaselor lungi, oferă o medie de 159 cm ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Osteopatii. La nivelul cubitusului drept în 1/3 inferioară, se observă urmele unei fracturi consolidate cu calus vicios. Ultimile vertebre lombare prezintă osteofite de diferite mărimi.

Scheletul nr. 237

Scheletul cefalic este reprezentat prin un "cranium" din care lipsește regiunea sa bazală și o porțiune din occipital. Din scheletul postcranian ne-au parvenit oasele lungi (cu excepția cubitusului stâng), fiind prezente: un calcaneu, un astragal, claviculele, fragmente din omoplate, oasele bazinului, corpuri vertebrale și 9 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat* de vârstă *matură de 40-45 de ani*.

Neurocraniul, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria doliocrană (73,37). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de "cort". Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor ortocrană (60,87) și respectiv metriocrană (82,96). Fruntea este ovală și eurimetopă (71,85). Occipitalul este bombat și aparține categoriei mijlocii de largi (76,29). Relieful cranian este destul de bine conturat (glabellar 3, supraorbital 2, protuberanța occipitală externă 1). Apofizele mastoide sunt dezvoltate, iar relieful supramastoidian este și el dezvoltat. Nu sunt oase wormiene.

Masivul facial are indicele facial superior de tip mezen (53,78). Orbitalele sunt mezoconci (76,19) iar nasul este accentuat mezin (50,00) având apertura piriformă de tip antropin. Malarele sunt dezvoltate și au o dispoziție temporalizată, fosa canină nefiind profundă. Bolta palatină are un contur paraboloid.

Mandibula este robustă și prezintă ramul orizontal mijlociu de înalt în regiunea anterioară și jos în zona dinților jugali, din cauza resorbției marginii alveolare, torusul mandibular dezvoltat, gonioanele ușor răsfrânte în afară, mentonul piramidal și bine conturat și ramul vertical mijlociu de înalt dar larg.

Dentiția este reprezentată doar prin 4 dinți, care sunt în alveole. Erodarea acestora nu este avansată (gradul 2). În timpul vieții au căzut 9 dinți, probabil urmare a instalării unui proces de parodontoză.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt asimetrice: cel drept este eurimer (86,11) iar cel stâng este platimer (78,79). Pilastrul este slab dezvoltat (103,57 și 100,0). Relieful subtrohanterian este bine conturat (fosă, creastă, trohanter 3). Tibiile sunt mezocneme (64,86 și 65,7). Humerusul drept aparține categoriei euribrahice (77,27) și cel stâng celei platibrahice (73,91). Relieful lor deltoidian este bine dezvoltat.

Statura, calculată în bune condițiuni era de 164 cm (după Manouvrier) de 168 cm (după metoda Trotter-Gleser) și de 169 cm (după metoda lui Breitingar), oferind o medie de 167 cm, ceea ce corespunde la o statură masculină supramijlocie.

Tipul antropologic oferă un amestec de caractere protoeuropoide atenuate și mediteranoide în care primele își aduc o contribuție mai importantă.

Scheletul nr. 238

Din acest schelet ne-au parvenit doar piese osoase din partea postcefalică și anume: 2 humerusuri, 2 radiusuri, 2 cubitusuri, fragmente de coaste și de omoplat.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură*.

Scheletul postcranian prezintă humerusurile asimetrice: cel drept este euribrahic (80,95) pe când cel stâng platibrahic (72,73). Relieful lor deltoidian este puternic dezvoltat. Perforația olecraniană este prezentă doar la humerusul stâng.

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi găsite, este de 162 cm, corespunzătoare la o talie masculină submijlocie.

Scheletul nr. 239

Din resturile scheletului cefalic s-a putut restaura un "cranium" (cărui nu i s-a putut întregi occipitalul și baza neurocraniului). Scheletul postcranian este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi (cu excepția unui radius și a cubitusurilor), fragmente din: coxale, sacrum, omoplat, clavicule, corpuri vertebrale, 2 calcane, 2 astragale coxale, sacrum, omoplat, clavicule, corpuri vertebrale, 2 calcane, 2 astragale și 5 vertebre cervicale întregi.

A aparținut unui individ *matur de 40-45 ani, de sex feminin*.

Neurocraniul este de formă ovală în norma verticală și de "bombă" în cea occipitală. Indicele porio-bregmatic transversal este de tip tapeinocran (78,26). Fruntea este ovală, stenometopă (65,22) și are relieful frontal puțin dezvoltat (glabellar 1, supraorbital 1). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2), iar relieful supramastoidian este slab marcat.

Masivul facial prezintă un indice facial total hipereuriprosop (78,33), cel superior fiind eurien (73,68). Orbitalele sunt cameconci (73,68) iar nasul mezin (50,0). Malarele, mijlociu dezvoltate, au o dispoziție intermediară. Fosa canină este schițată (2). Bolta palatină, mijlociu de adâncă, are un contur paraboloid. Apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula gracilă, prezintă un ram orizontal scurt, o apofiză mentonieră proeminentă și de formă butonată, gonioanele fiind ușor răsfrânte în afară. Ramul vertical este scurt, dar larg.

Dentiția prezintă o erodare avansată (gradul 3). Se observă la nivelul maxilarului superior, căderea în timpul vieții a molarilor 1, alveolele fiind pe cale de închidere.

Molarii 3 superiori și inferiori nu sunt erupți. Pm2 superior stâng prezintă o carie de coroană de gradul 2.

Scheletul postcranian prezintă oasele lungi gracile. Femurele sunt platimere (84,0), lipsite de pilastru și cu relief osos moderat. Tibiile sunt euricneme (77,78 și 75,0). Humerusul drept este platibrahic (75,0), pe când cel stâng este euribrahic (78,95). Impresiile deltoidului sunt moderate.

Statura, calculată după lungimea femurului și a humerusului este de categorie submijlocie - 152 cm.

Tipul antropologic este mediteranoid cu slabe influențe protoeuropoide.

Scheletul nr. 240

Din resturile acestui schelet s-a putut restaura o calotă craniană și mandibula, masivul facial fiind absent. Partea postcefalică a scheletului cuprinde oasele lungi (fără radiusuri), fragmente din oasele bazinului, omoplat, coaste, 2 calcane, 2 astragale, metatarsiene și 2 vertebre întregi.

A aparținut unei *femei adulte de 25-30 de ani*.

Neurocraniul este ușor brahican (80,11), de formă sfenoidă în norma verticală și de "bombă" în cea occipitală. Indicii de înălțime bazio-bregmatici sunt de tip ortocran (73,29) și tapeinocran (91,49), cei de înălțime porio-bregmatică aparținând aceluiași categorii: ortocrană (62,50) și tapeinocrană (78,01). Fruntea este ovală, stenometopă, cu un relief frontal slab dezvoltat (glabellar 1, supraorbital 1). Occipitalul, mijlociu de bombat, este larg și cu protuberanța externă ștersă. Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate, iar relieful supramastoidian este slab.

Mandibula prezintă ramul orizontal înalt, apofiza mastoidă piramidală, gonioanele mijlocii și ramul vertical înalt și mijlociu ca lărgime. Torusul mandibular este moderat.

Dentiția este prezentă la nivelul mandibulei (8 dinți) și are o erodare slabă (gradul 1). Molarii 1 inferiori au căzut în timpul vieții, alveolele fiind complet închise. M2 drept prezintă o carie de colet de gradul 1.

Scheletul postcefalic este gracil și cu relieful osos slab dezvoltat. Femurele sunt platimere (76,67 și 80,0) și nu au pilastru (96,15 și 88,46). Tibiile sunt mezocneme (67,74 și 70,0), neavând suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul drept este platibrahic (75,0) iar cel stâng euribrahic (77,78), relieful deltoidian fiind moderat.

Statura calculată după lungimea femurelor și tibiilor se încadrează în categoria feminină mijlocie - 156 cm.

Scheletul nr. 241

Este reprezentat prin un "cranium" aproape întreg, cu excepția regiunii baziooccipitale, o mandibulă și un schelet postcranian destul de incomplet, alcătuit din o

parte din oasele lungi, fragmente din oasele bazinului, omoplate, corpuri vertebrale, coaste, manubrium și un axis.

Scheletul a aparținut unei *femei de 30-35 de ani (matură tânără)*

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (71,19), cei de înălțime bazio-bregmatică sunt de tip camecran (66,30) și metriocran (93,13) iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (58,15) și metriocrană (81,68). Fruntea este sferică, metriometopă, având relief osos puțin evidențiat. Occipitalul este larg și foarte bombat, protuberanța sa externă fiind ștearsă. Apofizele mastoide sunt mijlocii, relieful supramastoidian fiind slab pronunțat.

Fața prezintă un indice total mezoprosop (89,83), cel superior fiind lepten (55,08). Orbitalele sunt mezoconci (79,49) iar nasul este camerin (56,52). Bolta palatină de formă paraboloidă, este mijlociu de adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin, iar fosa canină puțin adâncă. Malarele au o dispoziție temporalizată și au o lărgime mijlocie.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, menton piramidal, gonioane slab conturate, torus aproape inexistent și cu ramul vertical mijlociu de înalt și larg.

Dentiția este slab erodată (gradul 2). Molarii 3 sunt erupți. Molarul 1 stâng inferior prezintă o carie de gradul 4, iar molarul 1 drept inferior prezintă urmele unui proces infecțios (peretele alveolar extern fiind distrus). Molarul 1 drept superior are o urmă a unui granulom (alveola fiind adâncită și mărită).

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (65,52), lipsite de pilastru (95,83 și 91,67) și cu un relief subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme (67,86). Humerusul, prevăzut cu perforație olecraniană are relieful deltoidian mijlociu dezvoltat și aparține categoriei euribrahice (77,77).

Talia se integrează în categoria mijlocie - 156 cm.

Tipul antropologic este mediteranoid cu foarte slabe influențe cromagnoide (protoeuropoide).

Scheletul nr. 242

Este reprezentat prin un “cranium” care a putut fi reconstituit aproape în întregime (mai puțin regiunea sa baziooccipitală) și prin un schelet postcranian din care sunt prezente oasele lungi (fără tibia dreaptă), oasele bazinului, omoplatele, claviculele, sacrumul, coaste și 24 de vertebre.

A aparținut unei *femei de vârstă matură 40-45 de ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este brahican (80,0), indicii de înălțime porio-bregmatici încadrându-se în categoriile hipsicrană și metriocrană. Fruntea, ovală este eurimetopă și prezintă un relief slab (glabellar 1, supraorbital 1). Occipitalul mijlociu de bombat, aparține

categoriei mijlociu de largi, relieful său (protuberanța externă) fiind șters (0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2), relieful supramastoidian fiind puțin marcat.

Masivul facial este euriprosop din punctul de vedere al indicelui total și mezen (53,33) din punct de vedere al indicelui facial superior. Orbitale sunt hipsiconci (86,84) iar nasul leptorin (44,68). Malarele sunt mijlociu de largi și au o poziție temporalizată. Fosa canină este profundă (3), apertura piriformă fiind de tip antropin. Bolta palatină, de adâncime mijlocie, are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos, mentonul butonat și cu ramul vertical de înălțime și lărgime mijlocie.

Dentiția, puternic erodată, are 4 căderi “in vivo”, alveolele fiind complet obturate. Molarul 2 inferior drept prezintă urmele unui granulom (proces infecțios cu fenomene de osteoliză alveolară).

Scheletul postcefalic prezintă femure hiperplatimere, lipsite de pilastru, cu relief subtrohanterian dezvoltat. Tibia este platicnemă (62,96). Humerusul are relieful deltoidian mijlociu dezvoltat și aparține categoriei euribrahice (77,78), având și perforație olecraniană.

Statura este de 155 cm și aparține categoriei feminine mijlocii.

Tipul antropologic prezintă un fond mediteranoid cu elemente dinaroide.

Scheletul nr. 243

Este reprezentat prin un schelet cefalic, din resturile căruia s-a putut restaura o calotă craniană, la care se adaugă fragmente din masivul facial, malarul stâng și jumătate din bolta palatină, precum și mandibula fără condilul stâng. Din scheletul postcranian sunt prezente oasele lungi (cu excepția radiusului drept), oasele bazinului, un calcaneu, un astragal, claviculele, fragmente din: omoplate, coaste, corpuri vertebrale, tarsiene, metatarsiene și 10 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unui subiect *matur de 45-50 ani, de sex masculin*.

Neurocraniul este de formă ovoidă în norma verticală și de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (74,59 la limita superioară a categoriei), indicii de înălțime poriobergmatică fiind de tip ortocran (58,92) și tapeinocran (78,99). Fruntea este sferică și eurimetopă. Occipitalul este bombat și larg. Relieful frontal cât și cel occipital este moderat (glabellar 2, supraorbital 2, protuberanța occipitală externă 2). Apofiza mastoidă este dezvoltată, relieful supramastoidian fiind moderat.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate doar bolta palatină, care este adâncă și probabil de formă paraboloidă, malarele, care sunt mari și apertura piriformă care este de tip antropin.

Mandibula este robustă, cu ramul vertical scurt și larg, cel orizontal fiind înalt, cu torus mandibular moderat, regiunea mentonieră proeminentă și cu contur piramidal.

Dentiția prezintă o erodare moderată (gradul 3). La nivelul mandibulei, 2 dinți au căzut “in vivo”, alveolele fiind obturate. Molarii 2 și 3 inferiori, din partea dreaptă și molarul 1 drept, prezintă urmele unor procese infecțioase (granuloame), iar M2 și M3 din partea stângă au carii de gradul 2. Molarul 1 superior are o carie de coroană (gradul 2), iar molarul 3 drept, o carie de colet de gradul 2.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt asimetrice din punct de vedere al platimeriei (raportul dintre diametrele antero-posterioare și transversale superioare) cel drept este platimer (80,0) iar cel stâng hiperplatimer (74,19). Ambele sunt lipsite de pilastru și au relieful subtrohanterian bine dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme (63,33) și au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile aparțin categoriei platibrahice (76,19 și 75,0) și au relieful deltoidian bine dezvoltat.

Statura este submijlocie pentru un bărbat - 162 cm.

Osteopatii. Vertebrele lombare prezintă excrescențe osoase de forma unor ciocuri osoase, de diferite mărimi.

Tipul antropologic: fondul său principal este mediteranoid, dar semnalăm și influențe esteuropide și protoeuropoide, în special la nivelul facial și mandibular.

Scheletul nr. 244

Este reprezentat prin un “cranium” (lipsește regiunea sa baziooccipitală) și scheletul postcranian, care are majoritatea oaselor lungi, oasele bazinului, un omoplat, sternul, 2 calcane, 2 astragale, claviculele, coaste, carpiene, metacarpiene, metatarsiene și 17 vertebre.

A aparținut unei *femei mature de 40-45 de ani*.

Neurocraniul, de formă ovoidă în norma verticală și de “casă” în cea occipitală, prezintă un indice cranian de tip mezocran (75,71). Indicii de înălțime poriobergmatică aparțin tipului ortocran și tapeinocran. Fruntea, sferică este metriometopă. Occipitalul este mijlociu de bombat și aparține categoriei largi. Relieful cranian este în general slab evidențiat (glabellar 1, supraciliar 1, protuberanța occipitală 0). Apofizele mastoide sunt dezvoltate, relieful supramastoidian fiind moderat.

Masivul facial prezintă un indice facial superior mezen (52,42). Orbitale sunt hipsiconci (90,0), nasul leptorin (46,0), cu o apertură piriformă de tip antropin. Bolta palatină are un contur paraboloid, nefiind profundă. Malarele, mijlocii de largi, au o dispoziție intermediară. Fosa canină este destul de profundă (2-3).

Mandibula este foarte gracilă, cu ramul orizontal jos, menton butonat, gonioane slab dezvoltate și cu ramul vertical larg și mijlociu de înalt.

Dentiția prezintă o erodare accentuată, în special la nivelul maxilarului superior (caninii și premolari). Pe mandibulă se poate observa instalarea unui accentuat fenomen de parodontoză (căderi de dinți, resorbția marginilor alveolare). Molarul 2 stâng inferior

prezintă urmele unui proces infecțios, alveola fiind mărită și cu un început de obliterare. Molarii 3 (superiori și inferiori) nu sunt erupți.

Scheletul postcefalic prezintă oasele lungi gracile. Femurele sunt hiperplatimere, cu o schiță de pilastru la cel drept și cu un relief osos moderat. Tibiile sunt mezocneme (66,67 și 63,64) și au fațete suplimentare de articulație. Humerusul nu prezintă perforație olecraniană, relieful deltoidian este dezvoltat. Prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (84,21).

Statura, calculată în bune condițiuni este de categorie mijlocie (156 cm).

Tipul antropologic este predominant mediteranoid.

Scheletul nr. 245

Scheletul cranian este reprezentat printr-un fragment de calotă craniană (regiunea frontală și parietală), masivul facial și o mandibulă completă. Din partea postcefalică sunt prezente toate oasele lungi, coxalele, claviculele, omoplate, coaste și 20 de vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unui *subiect de sex masculin*, de vârstă *matură avansată* (55-60 ani).

Neurocraniul ne oferă doar unele date morfoscopice și anume: fruntea pare să fi fost sferică, cu relieful glabellar moderat (2) și cu cel supraorbital destul de puțin conturat, apofizele mastoide sunt puternice iar relieful supramastoidian este dezvoltat.

Masivul facial se caracterizează prin un indice facial superior lepton (58,96). Orbitalele sunt mezoconci iar nasul leptorin (44,2). Malarele sunt mijlocii ca dezvoltare și au o dispoziție temporalizată. Fosa canină nu este profundă (2). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină mijlocie ca adâncime, oferă un contur “upsiloid”.

Mandibula robustă, are ramul orizontal înalt (în special în regiunea anterioară) torusul mandibular dezvoltat, mentonul piramidal, bine conturat, regiunea goniană bine dezvoltată și ramul vertical scurt și larg.

Dentiția prezintă multe căderi de dinți din timpul vieții (7) atât pe maxilarul superior, cât și pe cel inferior. Erodarea dentară este puternică (gradul 3-4). Molarii 3 superiori nu sunt erupți (reducere de spațiu).

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt hiperplatimere (65,71 și 73,53), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme (67,65 și 68,57). Humerusul drept este platibrahic (69,56), pe când cel stâng aparține categoriei euribrahice (80,95). Relieful deltoidian este bine dezvoltat.

Statura, calculată în bune condițiuni, este de categorie masculină înaltă (172 cm).

Odontopatii. Afecțiunile patologice sunt reprezentate prin numeroase carii dentare, unele foarte accentuate, reducând dinții la resturi radiculare, care au căzut ulterior, alveolele fiind pe cale de închidere, cu aspect osteoporotic. Caninul drept superior prezintă 2 carii de colet, premolarul 1 drept are o carie de colet iar premolarul 1 și premolarul 2

din partea stângă prezintă urmele unor procese infecțioase. Pe mandibulă, pe partea dreaptă, alveola molarului 3 este pe cale de închidere. Molarul 2 drept are o carie de gradul 4. Molarul 2 și molarul 3 din partea stângă prezintă o alveolă comună foarte mare, ca urmare a unui proces infecțios (granulom).

Tipul antropologic prezintă un fond dinaroid cu influențe nordoide exprimate în special la nivelul mandibulei.

Scheletul nr. 246

Acest schelet este foarte fragmentat și incomplet. Astfel, din partea cefalică sunt prezente mici resturi osoase din toate oasele neurocraniului, 3 fragmente din mandibulă și un fragment din maxilarul superior drept. Scheletul postcefalic este reprezentat prin 2 fragmente diafizare din femur, așchii din coaste și fragmente din corpuri vertebrale și arcuri neurale.

Dentiția de lapte prezintă 2 molari 1 (din partea dreaptă) și un canin inferior drept.

Apreciind după gradul erupției dentare, putem preciza vârsta subiectului ca fiind de 1-2 ani (*infans I*). Sexul nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 247

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt, ne permite să precizăm caracterul relativ complet al acestui schelet, cât și buna sa conservare. Astfel, scheletul cefalic este reprezentat prin un cranium, restaurat și un schelet postcranian a cărui oase lungi sunt prezente în totalitate. Mai sunt prezente claviculele, oasele bazinului, fragmente din omoplat, corpuri vertebrale, coaste, metatarsiene și 10 vertebre întregi.

Sexul subiectului este cu siguranță *masculin* iar vârsta *adultă 25-30 de ani*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în cea occipitală de "casă". Indicele cefalic este mezocran (77,90). Indicii de înălțime bazio-bregmatici longitudinal și transversal aparțin categoriilor ortocrană (74,41 la limita superioară) și metriocrană (95,52 la limita inferioară) cei de înălțime porio-bregmatică fiind de tip hipsicran (65,11) și metriocran (83,58). Fruntea este de formă ovală, indicele său fronto-parietal fiind de tip metriometop (67,91). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este moderat (glabellar 1, supraorbital 1, protuberanța occipitală externă 2). Apofizele mastoide sunt puternice (5) dar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial prezintă indicele facial superior mezen (52,38). Orbitale sunt mezoconci iar nasul este mezin (47,91) cu apertura piriformă de tip antropin. Malarele sunt mijlocii și au o dispoziție intermediară, fosa canină nefiind profundă. Bolta palatină este adâncă și are contur paraboloid.

Mandibula reprezentată prin un fragment din jumătatea sa stângă, este relativ gracilă, cu ramul orizontal mijlociu ca înălțime, torus mandibular moderat, gonioane ușor răsfrânte și un ram vertical înalt și mijlociu de larg.

Dentiția este puțin erodată. Molarii 3 inferiori și superiori nu sunt erupți. Nu se constată carii dentare.

Scheletul postcranian este relativ gracil. Femurul drept este platimer (73,33) iar cel stâng hiperplatimer (69,70). Ele sunt lipsite de pilastru și au relieful subtrohanterian moderat. Tibiile sunt mezocneme (67,74 și 64,52) și nu au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile au relieful deltoidian puțin evidențiat. Ele aparțin categoriilor platibrahice (cel drept) și euribrahice (cel stâng).

Statura, calculată în bune condițiuni, oferă o medie de 165 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Tipul antropologic prezintă un amestec de caractere mediteranoide (dominante) și nordoide.

Scheletul nr. 248

Din resturile acestui schelet s-a putut restaura doar o calotă craniană și mandibula, masivul facial fiind absent. Partea postcefalică a acestui schelet cuprinde majoritatea oaselor lungi, oasele bazinului, metapodale, fragmente din coaste, sacrum și câteva corpuri vertebrale.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură de 55-60 de ani*.

Neurocraniul este mezocran (78,88), de formă ovoidă în norma verticală și de "casă" în cea occipitală. Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (75,0) și metriocrană (97,07), cei de înălțime porio-bregmatică sunt tot de tip hipsicran (66,6) și metriocran (84,71). Fruntea, sferică și metriometopă (66,9) are relieful frontal puțin evidențiat. Occipitalul este mijlociu de bombat și de larg, protuberanța sa externă fiind ștearsă. Apofizele mastoide sunt dezvoltate, relieful supramastoidian fiind slab.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal înalt, mentonul piramidal, gonioane ușor răsfrânte în afară.

Dentiția reprezentată doar prin 3 dinți (2 în alveole și unul izolat) prezintă o erodare avansată. În timpul vieții au căzut 6 dinți, alveolele lor fiind închise.

Scheletul postcranian este gracil, cu relief osos, în general, slab dezvoltat. Femurele sunt hiperplatimere (73,33 și 70,96) și nu au pilastru. Tibiile sunt euricneme (76,66). Humerusul aparține categoriei euribrahice (80,0 și 78,94) având relieful deltoidian slab dezvoltat.

Statura se încadrează în categoria feminină supramijlocie (158 cm).

Tipul antropologic oferă un fond mediteranoid pe care se suprapun slabe elemente nordoide și esteuropeide.

Scheletul nr. 250

Acest schelet este bine conservat și relativ complet. Din partea sa craniană s-a restaurat un "cranium" (craniu și mandibulă) aproape complet, iar din scheletul postcefalic ne-au parvenit oasele lungi (fără radiusul drept) oasele bazinului, coaste, fragmente de omoplat, tarsiene, metatarsiene și 10 vertebre întregi.

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și ale bazinului, au permis o bună precizare a sexului și a vârstei subiectului, care era *bărbătesc matur de 35-40 de ani*.

Neurocraniul este lung (185 mm) și foarte larg (152 mm), ceea ce dă un indice cefalic de tip brahicran (82,16). Indicii de înălțime bazio-bregmatici aparțin categoriilor hipsicrană (80,54) și acrocrană (98,02), cei de înălțime porio-bregmatică fiind de tip hipsicran (67,02) și metriocran (81,57). Indicele frontal-transversal aparține formei sferice, cel fronto-parietal fiind de tip eurimetop (64,47). Indicele occipital transversal aparține categoriei mijlocii de largi (76,31), occipitalul fiind puțin bombat. Relieful frontal este moderat, cel occipital fiind puțin marcat. Apofizele mastoide sunt puternice (5) iar relieful supramastoidian este bine dezvoltat. Forma neurocraniului în norma verticală este sferoidă iar în cea occipitală de "casă".

Masivul facial, prin dimensiunile sale (lungime și lărgime), realizează un indice facial total de tip mezoprosop (86,95), cel superior fiind la limita dintre categoria mezenă și cea leptenă (55,07). Orbitalele sunt cameconci (74,41) iar nasul este leptorin (41,81) și prevăzut cu o apertură piriformă de tip antropin. Malarele sunt largi, cu o orientare temporalizată, fosa canină nefiind profundă. Bolta palatină oferă un contur paraboloid, adâncimea sa poate fi considerată ca mijlocie.

Mandibula, masivă și largă, prezintă ramul orizontal înalt, menton piramidal, torus slab conturat, regiunea goniană bine dezvoltată și ramul vertical relativ înalt și de lărgime mijlocie.

Dentiția prezintă un grad slab de erodare (grad 2-3) ceva mai accentuată la nivelul molarilor 1. Molarii 3, atât cei superiori, cât și cei inferiori nu sunt erupți. Ca patologii semnalăm prezența unor carii dentare după cum urmează: la nivelul maxilarului superior sunt carii la molarul 2 stâng (gradul 2), la molarul 1 drept și la premolarul 2 drept (gradul 1), iar la nivelul mandibulei sunt carii la molarul 1 stâng (gradul 3) și premolarul 2 stâng (gradul 2).

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt platimere (78,7 și 77,14), lipsite de pilastru și prezintă un relief subtrohanterian accentuat (creastă, fosă și trohanter 3). Ibiile sunt euricneme (81,81 și 72,22), fiind lipsite de fațete suplimentare de articulație. Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (86,36 și 82,60), relieful lor deltoidian fiind bine dezvoltat.

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi, este de 174 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mari.

Tipul antropologic: dintre caracterele tipologice, le remarcăm în primul rând pe cele nordice care predomină, apoi pe cele dinaroide precum și unele reminescente protoeuropoide atenuate.

Scheletul nr. 252

Este reprezentat numai prin partea postcefalică, din care ne-au parvenit: femurele, 1 humerus, 1 cubitus, 1 radius, 2 clavicule, 2 astragale, coaste, metatarsiene, un fragment din sacrum și falange.

Acest schelet a aparținut unei *femei mature de 40-50 de ani*.

Scheletul postcranian. Femurele sunt platimere (79,31 și 82,75) cel drept fiind lipsit de pilastru iar cel stâng prezintă pilastrul dezvoltat (107,68). Relieful subtrohanterian este moderat. Humerusul prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (80,95) și are relieful deltoidian dezvoltat.

Statura, calculată după lungimea humerusului, radiusului, cubitusului și femurului, prezintă o medie de 156 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 253

Din fragmentele părții cefalice a acestui schelet s-a putut reconstitui doar o calotă craniană (căreia îi lipsește un fragment din regiunea frontală) și mandibula. Partea postcraniană este reprezentată prin o parte din oasele lungi (lipsește 1 radius, 1 femur și 1 tibie, oasele bazinului, omoplate, coaste și 9 vertebre).

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură 30-35 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (73,33). Indicii de înălțime bazio-bregmatică sunt de tip hipsicran și acrocran, cei de înălțime porio-bregmatică aparțin aceluiași categorii. Occipitalul este foarte bombat și larg, având protuberanța externă puțin marcată. Apofizele mastoide sunt mijlocii ca dezvoltare, relieful supramastoidian fiind moderat.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, mentonul în formă de buton, gonioane și torus mandibular slab marcate și cu ramul vertical mijlociu de înalt și larg.

Dentiția, prezentă numai la nivelul mandibulei este puțin erodată (gradul 2). Molarii 2 prezintă câte o carie de colet de gradul 1. Nu sunt pierderi de dinți din timpul vieții. Molarii 3 sunt erupți.

Scheletul postcranian prezintă oasele lungi gracile. Femurul este hiperplatimer (70,96), lipsit de pilastru (92,8), cu un relief subtrohanterian moderat. Tibia, prin indicele ei de platicemie, aparține categoriei mezocneme (65,62). Humerusurile au relieful deltoidian slab evidențiat, nu au perforație olecraniană și prin indicele de secțiune aparțin categoriei euribrahice (75,0-78,9).

Statura, oferă o medie de 158 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 254

Prezintă o stare bună de conservare, atât în ceea ce privește scheletul cefalic, din care s-a putut restaura aproape complet, cât și cel postcefalic, din care sunt prezente oasele lungi (cu excepția radiusului stâng), sternul, coaste, calcaneele, astragalele, fragmente din coxale, un omoplat, metatarsiene și 4 vertebre dorsale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat adult de 20-25 de ani*, judecând după aspectul robust al oaselor, cât și după slaba erodare a dentiției.

Neurocraniul, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria doliocrană (72,10). Forma sa în norma verticală este ovală, iar în cea occipitală de "bombă". Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor camecrană (67,36) și metriocrană (93,43) iar cei de înălțime porio-bregmatică sunt de tip ortocran (60,0) și metriocran (83,21). Fruntea, de formă sferică, prin indicele frontal-parietal este de tip metriometopă. Occipitalul, destul de bombat aparține prin indicele său occipital transversal, categoriei mijlocii de largi. Relieful cranian este slab marcat (glabellar 2, supraorbital 2, protuberanța occipitală 0). Apofizele mastoide sunt puțin dezvoltate (2), relieful supramastoidian fiind moderat. Pe sutura lambdoidă, în partea dreaptă sunt prezente 2 oase wormiene.

Fața. Indicele facial total este de tip mezoprosop (86,06) iar cel facial superior aparține categoriei mezene (52,45). Orbitale sunt mezoconci (77,50). Indicele nazal aparține categoriei leptorine (44,0), nasul având apertură piriformă de tip antropin. Malarele, mijlocii ca dezvoltare, au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind profundă. Bolta palatină adâncă, oferă un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal înalt, cu mentonul proeminent și de formă piramidală, torusul mandibular și regiunea goniană slab marcate și cu ramul vertical larg și mijlociu de înalt.

Dentiția nu este erodată (gradul 1). Molarii 3, atât cei superiori, cât și cei inferiori nu sunt încă erupți. Nu sunt carii dentare. La nivelul maxilarului superior semnalăm prezența unui incisiv supranumerar, dispus în fața incisivului 1 și incisivului 2 din partea stângă.

Scheletul postcranian, de robustitate medie prezintă femurele hiperplatimere (66,66 și 60,60), lipsite de pilastru și cu un relief subtrohanterian mijlociu dezvoltat. Tibia dreaptă este euricnemă (71,42), pe când cea stângă este mezocnemă (63,30). Humerusurile sunt platibrahice (73,68 și 76,47), relieful lor deltoidian fiind moderat.

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi, este de 161 cm., ceea ce corespunde unei talii masculine submijlocii.

Tipul antropologic prezintă un fond mediteranoid pe care se suprapun caractere protoeuropoide atenuate.

Scheletul nr. 257

Prezintă o stare mediocră de conservare, atât în ceea ce privește scheletul cefalic din care s-a restaurat o calotă craniană, împreună cu orbita stângă și mandibula fără ramul vertical stâng, cât și cel postcefalic, care este reprezentat prin oasele lungi (incomplet osificate la nivelul epifizelor), oasele bazinului, sternul, claviculele, un calcaneu, un astragal, omoplate, coaste, metatarsiene și 14 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex masculin*, de vârstă *juvenis de 18-20 de ani*.

Neurocraniul prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa se situează în categoria mezocrană (76,75). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de "casă". Indicii de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (61,62) și metriocrană (80,28 la limita inferioară). Fruntea este sferică și eurimetopă (71,12). Occipitalul foarte bombat, este de categorie largă (85,21). Relieful cranian este slab marcat (glabellar 1, supraorbital 0, protuberanța occipitală 0). Apofizele mastoide sunt puternice (4-5), dar relieful supramastoidian este slab marcat. Pe sutura lambdoidă în partea stângă sunt prezente două oase wormiene.

Din **masivul facial** poate fi caracterizat doar osul malar, care este îngust și are o orientare intermediară și orbita care este mezoconică (79,48).

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, mentonul de formă piramidală și proeminent, torusul mandibular moderat ca dezvoltare, gonioane puțin dezvoltate și ramul vertical 1 larg și scurt.

Dentiția neerodată este relativ completă. Molarii 3 sunt pe cale de erupere, apexul lor nefiind încă închis. Molarul 2 inferior drept prezintă o carie de coroană de gradul 2.

Scheletul postcranian este robust, relieful de inserție a musculaturii fiind în general bine marcat. Femurele sunt hiperplatimere (72,72 și 68,57) și lipsite de pilastru (96,66 și 93,54). Tibiile sunt platicneme (61,76 și 55,88). Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (84,21 și 83,33).

Statura, calculată după lungimea femurului, este de 169 cm și corespunde unei talii masculine supramijlocii.

Tipul antropologic prezintă caractere predominant mediteranoide cu influențe protoeuropoide atenuate.

Scheletul nr. 259

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin un "cranium" căruia îi lipsește baza neurocraniului și apofiza mastoidă stângă. Din scheletul postcranian sunt

prezente oasele lungi (cu excepția unui radius și a unui cubitus), claviculele, sacrumul, coaste, 2 calcane, 2 astragale, omoplate, 2 fragmente din oasele bazinului și 10 vertebre.

Acest schelet a aparținut unei *femei mature* de 55-60 de ani.

Neurocraniul, brahcran (82,22) este de formă romboidă în norma verticală și de “bombă” în cea occipitală. Indicii de înălțime porio-bregmatică sunt de tip hipsicran și tapeinocran. Fruntea sferică este stenometopă, având relieful frontal slab dezvoltat (glabellar 1, supraorbital 1). Occipitalul este mijlociu de bombat și mijlociu de larg, prezentând o zonă “meplat” prelambdică. Apofiza mastoidă este mijlociu dezvoltată, relieful supramastoidian fiind slab dezvoltat.

Masivul facial este caracterizat prin un indice facial total de tip euriprosop, cel superior fiind eurien. Orbitalele sunt mezoconci iar nasul camerin. Malarele sunt mijlociu dezvoltate și au o dispoziție temporalizată. Fosa canină este profundă (3-4). Apertura piriformă este de tip antropin iar spina nazală anterioară este dezvoltată (3). Bolta palatină este puțin adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, cu menton butonat, torus mandibular bine conturat, gonioane moderate și un ram vertical larg, dar mijlociu de înalt.

Dentiția, redusă doar la 5 dinți găsiți în alveole, prezintă o erodare avansată (gradul 3-4). Alveola molarului 1 superior drept atestă urmele unui granulom, peretele alveolar extern fiind distrus. Molarii 3 superiori nu sunt erupți (reducere de spațiu).

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (66,66 și 64,51), lipsite de pilastru și cu un relief subtrohanterian mijlociu dezvoltat. Tibiile sunt euricneme și au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul este de tip euribrahic, având relieful deltoidian mijlociu.

Statura a fost calculată după lungimea oaselor lungi prezente și oferă o medie de 154 cm, corespunzând categoriei mijlocii.

Tipul antropologic oferă un amestec de caractere mediteranoide, alpine și protoeuropoide în care primele sunt preponderente.

Scheletul nr. 260

Din acest schelet ne-a parvenit numai partea postcefalică, care cuprinde oasele lungi (mai puțin humerusul drept care are numai jumătatea superioară), 2 calcane, 2 astragale, un fragment de omoplat, 2 fragmente de coxale, fragmente de corpuri vertebrale și câteva metapodale.

Acest schelet a aparținut unei *femei de 30 de ani (matură)*.

Scheletul postcranian. Femurele sunt asimetrice din punct de vedere al platimeriei: cel drept este hiperplatimer (74,07) iar cel stâng este platimer (84,61). Pilastrul este dezvoltat numai la cel stâng (104,34). Relieful subtrohanterian este moderat. Tibiile sunt euricneme (76,92 și 84,0) și au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul este platibrahic (68,42) și are relieful deltoidian dezvoltat moderat.

Statura oferă o medie de 150 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mici.

Scheletul nr. 261

Scheletul cefalic este reprezentat prin o calotă craniană incompletă, malarele și mandibula completă. Din partea postcraniană sunt prezente majoritatea oaselor lungi, oasele bazinului, sternul, o claviculă, coaste, 2 calcane, un astragal, bazipodale, fragmente din omoplat și 17 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat matur* de 30-35 de ani.

Din studiul *neurocraniului* rezultă că acesta poate fi încadrat în categoria mezocrană (79,56). Forma sa în norma verticală este sferoidă iar în norma occipitală de "casă". Indicii de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (64,51) și metriocrană (81,08). Fruntea este sferică și eurimetopă (70,94). Occipitalul, bombat, este de categorie mijlociu de largă. Relieful cranian este slab marcat (supraorbital 1, protuberanța occipitală externă 1). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate, la fel ca și relieful supramastoidian. Pe sutura lambdoidă sunt prezente 5 oase wormiene.

Din *masivul facial* poate fi caracterizat doar malarul, care este larg și înalt.

Mandibula este masivă, cu ramul orizontal foarte înalt, mentonul de formă piramidală este proeminent, torusul mandibular și regiunea goniană slab dezvoltate și cu ramul vertical înalt, oblic și de lărgime mijlocie.

Dentiția, slab erodată (gradul 2), prezintă doar o pierdere de dinți din timpul vieții (M2 inferior drept), alveola fiind pe cale de închidere. Molarii 1 și 2 inferiori din partea stângă prezintă urma unui proces infecțios ce a afectat pereții osoși și alveolele respective.

Scheletul postcranian este robust, cu relieful de inserție a musculaturii, bine marcat. Femurele sunt platimere (80,55 și 81,08) și lipsite de pilastru (96,87). Tibiile sunt euricneme (73,17 și 72,50) și nu au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile sunt euribrahice (77,77 și 80,0) și au relieful deltoidian bine dezvoltat.

Statura oferă o medie de 177 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mari.

Tipul antropologic este alcătuit din combinația unor caractere dinaroide, nordoide și esteuopoide, nici unul din aceste caractere nefiind predominant.

Scheletul nr. 262

Este bine conservat, atât partea cefalică, care este reprezentată prin un "cranium", cât și partea postcefalică, din care sunt prezente oasele lungi, oasele bazinului, fragmente din coaste, corpuri vertebrale, metapodale și 6 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat tânăr, de vârstă adultă 20-25 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "casă în norma occipitală. Indicele cefalic este de tip mezocran (78,07). Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (77,0) și acrocrană (98,63 la limita inferioară), cei de înălțime porio-bregmatică fiind de tip hipsicran (64,17) și metriocran (82,19).

Fruntea este sferică și incipient eurimetopă (69,17). Occipitalul este bombat și aparține categoriei mijlocii de largi. Relieful cranian este moderat (glabellar 2, supraorbital 2, protuberanța occipitală 0). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (3-4), dar relieful supramastoidian este moderat. Pe sutura lambdoidă, în partea stângă se află un os wormian.

Masivul facial, prin dimensiunile sale (lungime și lărgime), realizează un indice facial total de tip leptoprosop (93,07), cel superior, fiind lepten (55,38, la limita inferioară). Orbitale sunt hipsiconci (85,0 la limita inferioară) iar nasul este leptorin (42,85) și prevăzut cu o apertură piriformă de tip antropin. Malarele, bine dezvoltate, prezintă o dispoziție intermediară, fosa canină fiind destul de profundă. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este robustă. Ramul său orizontal este înalt, mentonul în formă de buton, gonioanele sunt moderate iar ramul vertical este înalt și larg.

Dentiția este lipsită de carii și căderi “in vivo” și în general bine păstrată, mai ales pe mandibulă. Dinții sunt voluminoși și cu smalțul gros. Molarii 3 superiori și inferiori sunt erupți.

Scheletul postcefalic este robust. Femurul drept este hiperplatimer (74,28) iar cel stâng este platimer (76,47). Ele sunt lipsite de pilastru (93,33 și 96,55) și au relieful subtrohanterian bine dezvoltat. Tibiile sunt și ele asimetrice din punct de vedere al platicnemie, cea dreaptă este mezocnemă (63,15) iar cea stângă euricnemă (71,42). Humerusurile sunt platibrahice (69,23 și 70,83), relieful lor deltoidian fiind bine marcat.

Statura, calculată în bune condițiuni este de 176 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine înalte.

Tipul antropologic este protonordic, adică un amestec de caractere esteuropide (predominante) și protoeuropoide mai slab exprimate.

Scheletul nr. 263

Este reprezentat prin un “cranium” (numai cu partea stângă a masivului facial) și prin un schelet postcranian din care sunt prezente oasele lungi, 2 calcaneae, o claviculă, coaste, un coxal și un rest dintr-un corp vertebral.

Acest schelet a aparținut unei *femei mature* de 35-40 ani.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este mezocran (78,36), indicii de înălțime bazio-bregmatică sunt de tip ortocran (71,9) și tapeinocran (91,8) iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (63,1) și metriocrană (80,6). Fruntea, sferică, este eurimetopă, prevăzută cu un relief frontal slab dezvoltat. Occipitalul este bombat și mijlociu de larg, protuberanța sa externă fiind puțin evidențiată. Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate iar relieful supramastoidian este slab.

Masivul facial are indicele facial superior de tip lepten (59,83). Orbitale sunt hipsiconci (86,8), nasul este leptorin (40,0) și are apertură piriformă cu o ușoară fosă prenazală. Malarele au o dispoziție intermediară, ele fiind mijlocii ca dezvoltare. Fosa canină este puțin adâncă (1). Bolta palatină este și ea puțin adâncă.

Mandibula, relativ gracilă, are ramul orizontal jos (în special în părțile laterale), torusul mandibular dezvoltat, gonioanele slabe, ramul vertical larg și mijlociu de înalt.

Dentiția este redusă doar la 5 dinți: 2 superiori, găsiți în alveole și 3 inferiori. Erodarea dentară este destul de avansată (gradul 3). În timpul vieții au căzut 4 dinți (3 superiori, 1 inferior). Molarii 3 sunt erupți pe ambele maxilare.

Scheletul postcranian. Femurele sunt hiperplatimere, lipsite de pilastru și au relieful subtrohanterian mijlociu dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme, neavând suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile sunt euribrahice, relieful lor deltoidian fiind dezvoltat.

Talia aparține categoriei feminine supramijlocii (157 cm).

Osteopatii. Mandibula prezintă o fractură prost consolidată la nivelul ramului orizontal drept, care a determinat și scurtarea ramului vertical drept și care nu mai era fixat în cavitatea glenoidă, condilul drept al mandibulei fiind și el redus.

Tipul antropologic prezintă un fond mediteranoid peste care se suprapun trăsături dinaroide și esteuropeide.

Scheletul nr. 264

Este un schelet incomplet, deoarece lipsește partea craniană, fiind prezent numai scheletul postcefalic, care este reprezentat prin oasele lungi (cu excepția radiusului drept), oasele coxale, sacrumul, claviculele, un calcaneu, un astragal, sternul, coaste, fragmente de omoplat, metatarsiene, falange și 7 vertebre (4 cervicale și 3 dorsale).

Acest schelet a aparținut unui subiect de sex *feminin*, de vârstă *adultă 25-30 ani*.

Referindu-ne la *partea postcefalică*, putem face următoarele aprecieri: humerusurile aparțin categoriei euribrahice (77,77 și 88,25) și cu un relief deltoidian slab dezvoltat. Femurele sunt platimere (80,76 și 81,48), cu un pilastru moderat (104,16) și cu un relief subtrohanterian slab evidențiat. Tibiile sunt asimetrice din punct de vedere al platicnemie, astfel, tibia dreaptă este mezocnemă (66,6) iar cea stângă este euricnemă (72,41).

Statura a fost calculată după lungimea oaselor lungi, oferind o medie de 154 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mijlocii.

Scheletul nr. 268

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin "un cranium" incomplet (lipsește baziooccipitalul și regiunile temporale). Din scheletul postcranian sunt prezente majoritatea oaselor lungi, 2 fragmente din oasele bazinului, 2 omoplate, claviculele, 2 calcaneu, 2 astragale, fragmente de coaste, corpuri vertebrale și 9 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unei *femei mature de circa 35 de ani*.

Neurocraniul este sferoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este hiperbrahicran (87,95). Fruntea este ovală și metriometopă (67,1) iar occipitalul este puțin bombat. Relieful frontal, ca și cel occipital este slab (glabellar 1, protuberanța externă 0).

Masivul facial are orbitele mezoconci (84,61) iar nasul camerin (55,31). Apertura piriformă este de tip antropin iar fosa canină este puțin adâncă (2). Malarele, mijlocii de mari, au o dispoziție intermediară.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, mentonul piramidal, gonioane slab marcate, torus mandibular puțin dezvoltat și cu ramul vertical scurt, mijlociu de larg și ușor înclinat.

Dentiția prezintă o singură pierdere în timpul vieții (M1 superior stâng). Erodarea dentară este slabă (gradul 2). Molarul 1 superior drept și cel inferior din partea stângă prezintă urmele unui proces infecțios (granulom), peretele alveolar fiind distrus.

Scheletul postcranian este relativ gracil. Gradul de platimerie a putut fi precizat la ambele femure, care, din acest punct de vedere sunt asimetrice: cel drept este hiperplatimer (71,27) iar cel stâng este platimer (77,41). Ambele femure sunt lipsite de pilastru, relieful lor subtrohanterian fiind moderat. Tibiile sunt euricneme (74,28 și 73,52). Humerusul, prin indicele său de secțiune este de tip euribrahic, impresiile sale musculare fiind destul de bine conturate.

Statura calculată după lungimea oaselor lungi se încadrează în categoria taliilor feminine mari (167 cm).

Tipul antropologic prezintă un fond alpin peste care intervin unele trăsături mediteranoide exprimate într-o mai mică măsură.

Scheletul nr. 269

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin un fragment de calotă craniană (regiunea fronto-parieto-occipitală), bolta palatină, împreună cu malarul drept și jumătatea dreaptă a ramului orizontal al mandibulei. Din scheletul postcefalic ne-au parvenit 2 diafize femurale, un fragment de coxal, 2 corpuri vertebrale, 1 fragment diafizar de peroneu, un metatarsian și 3 fragmente de coaste.

Dentiția definitivă este reprezentată prin molarii 1, care sunt erupți pe ambele maxilare și incisivii superiori, care au coletul incomplet format.

Apreciind după gradul de erupere dentară (dentiție definitivă), putem preciza vârsta subiectului, ca fiind de 6-7 ani (*infans I*). Sexul ar putea fi, cu probabilitate cel *feminin*.

Scheletul nr. 271

Acest schelet este bine conservat. Din partea craniană s-a restaurat un "cranium" complet. Partea postcefalică este reprezentată prin toate oasele lungi, claviculele, sacrumul, oasele bazinului și 12 vertebre.

Acest schelet a aparținut cu siguranță unei *femei mature de 35-40 de ani*.

Neurocraniul. Din studiul dimensiunilor sale (lungime și lărgime) rezultă că el poate fi încadrat în categoria mezocrană (76,27). Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană și metriocrană, la fel și indicii de înălțime porio-bregmatică, care aparțin acelorași categorii. Fruntea este ovală, metriometopă, având un relief osos puțin accentuat (glabellar 1, supraorbital 1). Occipitalul este bombat și prin indicele său occipito-parietal aparține categoriei mijlocii (74,81). Relieful osos este șters (protuberanța externă 0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2), relieful mastoidian fiind și el moderat. Pe sutura lambdoidă, în pars lambdica (dreapta) sunt 3 oase wormiene iar în pars media și pars asterica din partea stângă se află câte un os wormian.

Masivul facial prezintă un indice facial total euriprosop (84,74), cel facial superior fiind mezen (51,69). Orbitalele sunt cameconci (75,0) iar nasul leptorin (46,80). Malarele nu sunt dezvoltate și au o poziție intermediară. Fosa canină este profundă (4). Aperura piriformă este prevăzută cu o ușoară fosă prenazală.

Mandibula este gracilă, având ramul orizontal destul de jos, cu mentonul de formă piramidală, torus mandibular și gonioane destul de bine conturate și cu ramul vertical mijlociu de larg și de înalt.

Dentiția este slab erodată (gradul 2). Molarii 1 superiori au căzut în timpul vieții, alveolele fiind complet închise. Nu sunt prezente carii dentare.

Scheletul postcranian. Femurele sunt hiperplatimere și lipsite de pilastru. Relieful subtrohanterian este dezvoltat. Tibiile sunt asimetrice: cea dreaptă este euricnemă, pe când cea stângă este mezocnemă. Humerusul are impresiile musculare dezvoltate, el încadrându-se în categoria platibrahică (75,0 și 70,0).

Statura se încadrează în categoria taliilor feminine înalte (162 cm).

Osteopatii și odontopatii. Pe mandibulă, la nivelul incisivilor și caninului stâng se observă urma unei intervenții chirurgicale - marginea alveolară este tăiată într-un plan aproape orizontal, tăietură făcută până la baza rădăcinii acestor dinți. Se observă și un proces de osificare care a avut loc după această intervenție. La nivelul coxalului drept, în regiunea mării eșancruri ischiatice există un cioc osos de 8 mm înălțime și 6 mm lățime la baza sa.

Tipul antropologic oferă caractere mediteranoide, dinaroide și protoeuropoide. dintre care primele sunt dominante.

Scheletul nr. 274

Inventarul osos al acestui schelet este incomplet și într-o stare avansată de fragmentare. Partea cefalică reprezentată prin fragmente deformate din oasele neurocraniului (frontal, parietale, temporal) un fragment din maxilarul superior drept, un fragment din ramul orizontal drept al mandibulei și un fragment din ramul orizontal stâng al mandibulei.

Scheletul postcranian cuprinde 2 fragmente din coxale, o diafiză de humerus, resturi din coaste, vertebre și falange.

Dentiția temporară reprezentată prin molarul 1 superior drept, molarul 2 inferior stâng, care se găsesc în alveole și prin 2 incisivi, 1 canin cu apexul deschis și 2 molari cu apexul deschis, care s-au găsit izolat. Din dentiția definitivă s-a găsit un mugure de molar, fără zona coletului.

Apreciind după stadiul de dezvoltare al dentiției temporare, putem preciza vârsta subiectului ca fiind de 2-21/2 ani (*infans I*), iar sexul, după eșancrura ischiatică, poate fi *feminin*.

Scheletul nr. 275

Acest schelet a aparținut unui *copil de vârstă infans I (9 luni)*. Scheletul cranian este reprezentat prin fragmente mici din oasele neurocraniului (parietale, occipital, temporale) 2 fragmente din mandibulă, un fragment din malarul drept și un fragment din maxilarul superior drept. Din partea postcraniană sunt prezente diafizele humerusurilor, radiusurilor, cubitusurilor, femurelor, tibiilor și peroneelor, claviculele, coxalele, omoplatele, coaste, vertebre, metacarpene și falange.

Dentiția de lapte este surprinsă în faza în care incisivii centrali inferiori sunt erupți, cei laterali și caninii sunt pe cale de erupere iar molarul 1 stâng este erupt. Izolat au fost găsiți 2 muguri de molar 1 abia formați (ceea ce corespunde vârstei de 9 luni).

Scheletul nr. 276

Este un schelet bine conservat și relativ complet. Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin un "cranium", restaurat aproape complet (cu excepția părții drepte a masivului facial) și mandibula care este întreagă. Din scheletul postcefalic ne-au parvenit oasele lungi, oasele bazinului, claviculele, un calcaneu, fragmente de coaste, corpuri vertebrale și 9 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut cu siguranță unui *bărbat adult de 25-30 de ani*.

Neurocraniul, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, are un indice cefalic brahican (81,70). Forma sa în norma verticală este ovoidă iar în cea occipitală de "casă". Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (81,18) și acrocrană (99,34) iar cei de înălțime porio-bregmatică sunt de tip hipsicran (68,27) și metriocran (83,55). Fruntea este sferică și metriometopă (67,10). Occipitalul, mijlociu de bombat este

de categorie largă (80,26). Relieful cranian este moderat (glabellar 2, supraorbital 1, protuberanța occipitală 1-2), apofizele mastoide sunt mari (5), relieful supramastoidian fiind moderat.

Masivul facial se caracterizează prin un indice facial total de tip mezoprosop (88,97), cel facial superior fiind mezen (53,67). Orbitalele sunt hipsiconci (94,73), indicele nazal este leptorin (46,29), nasul având apertură piriformă de tip antropin. Malarele sunt mari și au o dispoziție temporalizată, fosa canină nefiind profundă. Bolta palatină este paraboloidă și adâncă.

Mandibula este masivă, cu ramul vertical larg și mijlociu de înalt, mentonul piramidal și slab conturat și cu torusul mandibular și regiunea goniană slab dezvoltată.

Dentiția prezintă o erodare slabă (gradul 1-2). Dinții sunt mari și cu smalțul gros. Molarii 3 superiori și inferiori sunt erupți.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt platimere (75,75 și 76,47), lipsite de pilastru (90,0 și 90,32) și au un relief subtrohanterian mijlociu. Tibiile sunt euricneme (72,22) și 76,47). Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (76,91 și 85,71) și au relieful deltoidian dezvoltat.

Statura este de 167 cm, ceea ce corespunde la o talie masculină supramijlocie.

Tipul antropologic este cel nordic, dar cu unele influențe dinaroid.

Scheletul nr. 277

Deși oferă o stare de conservare mediocră, totuși din fragmentele scheletului cefalic s-a putut restaura o calotă craniană (căreia îi lipsește baza, un fragment din regiunea fronto-parietală stângă și o porțiune din regiunea glabellară) și mandibula (fără condilul drept). Scheletul postcranian este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi, fragmente din omoplat, sacrum, coaste, stern, vertebre, 2 calcane, 2 astragale, tarsiene și metatarsiene.

Acest schelet a aparținut unei femei de vârstă matură de 35-40 ani.

Neurocraniul este sferoid în norma verticală și în formă de "casă" în cea occipitală. Indicele cefalic este hiperbrahican (86,20). Indicii de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (70,68) și metriocrană (82,0). Occipitalul este mijlociu de larg și de bombat, protuberanța sa externă fiind ștearsă (0). Apofizele mastoide și relieful supramastoidian sunt dezvoltate.

Din **masivul facial** poate fi caracterizată apertură piriformă care este de tip antropin și bolta palatină, care este de adâncime mijlocie și are un contur paraboloid.

Mandibula este moderat gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, cu mentonul piramidal și puțin proeminent, gonioane ușor răsfrânte, torus slab dezvoltat și cu ramul vertical înalt și mijlociu de larg.

Dentiția prezintă un grad avansat de erodare (gradul 3-4). La nivelul mandibulei se observă 5 căderi "in vivo", marginile alveolare fiind resorbite. Premolarul 2 superior stâng

prezintă o carie de colet de gradul 2 iar molarul 2 inferior stâng prezintă urmele unui proces infecțios (granulom).

Scheletul postcranian. Femurele prin indicele lor de platimerie aparțin categoriei platimere (93,33 și 81,35) și cu pilastrul dezvoltat, în special cel drept (115,38 și 103,57). Relieful subtrohanterian este moderat. Tibiile sunt asimetrice din punct de vedere al platicnemiei, cea dreaptă este platicnemă (61,11) iar cea stângă este mezocnemă (64,70). Humerusul, prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (85,0 și 89,47) relieful său deltoidian fiind dezvoltat.

Statura se încadrează în categoria taliilor feminine mari (165 cm).

Tipul antropologic este cel dinaric dar cu ușoare influențe mediteranoide.

Scheletul nr. 278

Din resturile osoase ale scheletului cranian s-a putut restaura o calotă craniană incompletă (lipsește baziooccipitalul, regiunea parieto-temporală dreaptă și partea posterioară a occipitalului) la care se adaugă bolta palatină, malarul drept și mandibula. Partea postcefalică cuprinde oasele lungi, oasele bazinului, sacrumul, fragmente din coaste, corpuri vertebrale, 2 astragale, 1 calcaneu, o claviculă, 2 vertebre dorsale și câteva metapodale.

Acest schelet a aparținut unui subiect de sex *feminin de vârstă adultă 20-25 ani* (apreciere făcută după gradul de închidere al suturilor craniene și după erodarea dentară).

Neurocraniul. Indicele cefalic este doliocran (71,35). Forma sa în norma verticală este ovoidă iar în cea occipitală de "bombă". Indicii de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (58,91) și metriocrană (82,57). Fruntea este ovală, eurimetopă, relieful său osos fiind moderat (glabellar 2, supraorbital 2). Occipitalul, mijlociu de bombat este larg și are protuberanța sa externă ștearsă (0). Apofizele mastoide sunt mijlociu dezvoltate iar relieful mastoidian este moderat. Din masivul facial poate fi caracterizat malarul care este mijlociu ca mărime și ca poziție. Fosa canină este adâncă (3). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină, mijlociu de adâncă are un contur paraboloid.

Mandibula, relativ robustă, are ramul orizontal mijlociu, mentonul piramidal și slab conturat, torus moderat, gonioane slabe și ramul vertical scurt dar larg.

Dentiția prezintă o erodare slabă (gradul 1-2). Molarii 3 sunt pe cale de erupere. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian. Femurele sunt platimere (76,66), cu un pilastru ceva mai accentuat la cel stâng (100,0 și 103,84) și cu relieful subtrohanterian slab dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (73,33 și 75,86). Humerusul aparține categoriei platibrahice (75,0) relieful său deltoidian fiind moderat.

Statura se încadrează în categoria taliilor feminine supramijlocii (159 cm).

Tipul antropologic oferă în egală măsură caractere nordice și mediteranoide.

Scheletul nr. 279

Este un schelet incomplet, astfel din partea sa craniană s-a putut restaura o calotă craniană incompletă (căreia îi lipsește o porțiune din regiunea fronto-parietală stângă, porțiuni din partea dreaptă a parietalului și temporalului) și o mandibulă. Partea postcraniană cuprinde femurele și tibiile (cu epifizele neosificate), oasele coxale, claviculele, calcanele, astragale, sacrumul, coaste, corpuri vertebrale, metatarsiene și falange.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex feminin de 16-18 ani (juvenis)*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur ovoid iar în cea occipitală de "bombă". Indicele cefalic este mezocran (76,75) cei de înălțime porio-bregmatică (longitudinal și transversal) aparțin categoriilor ortocrană (62,70) și metriocrană (81,69). Occipitalul este destul de bombat și are protuberanța externă ștersă (0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate iar reliefurile supramastoidiene sunt slab reprezentate.

Mandibula, relativ gracilă, are ramul orizontal de înălțime mijlocie, un menton piramidal, puțin proeminent, torusul mandibular slab dezvoltat, gonioane puțin dezvoltate și ramul vertical scurt, larg și înclinat.

Dentiția prezintă o erodare slabă (grad 1-2), mai accentuată la nivelul molarilor 1. Nu sunt pierderi de dinți din timpul vieții și nici carii dentare. Izolat s-au găsit 14 dinți (4 incisivi inferiori, 2 canini, 2 molari superiori, 3 premolari inferiori și 3 incisivi superiori).

Scheletul postcefalic este gracil și incomplet osificat. Femurele sunt hiperplatimere (73,9 și 72,72), lipsite de pilastru și au reliefurile subtrohanteriene slab dezvoltate. Tibia este euricnemă (75,0) și nu are suprafețe suplimentare de articulație.

Statura, calculată după lungimea tibiei, poate fi încadrată în categoria taliei feminine submijlocii (152 cm).

Tipul antropologic prezintă un fond mediteranoid dar cu influențe alpinoide mai slab exprimate.

Scheletul nr. 281

Acest schelet de copil este incomplet și fragmentat. Partea cefalică este reprezentată printr-un fragment din frontal, 2 mici fragmente din parietale, un fragment din sfenoid și mandibula fără ramul vertical drept. Din scheletul postcranian este prezentă o diafiză dintr-un femur și un mic fragment dintr-o coastă.

Apreciind după dezvoltarea dentiției de lapte (un ml inferior care abia erupe și un I2 inferior care are apexul închis) care este incompletă, putem preciza vârsta acestui copil ca fiind de 1 1/2 ani - 2 ani (*infans I*), probabil de *sex feminin*.

Scheletul nr. 282

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt ne permite să precizăm caracterul relativ complet al acestui schelet, cât și buna conservare a acestuia. Astfel, scheletul

cefalic este reprezentat prin un “cranium” complet, iar partea postcefalică cuprinde oasele lungi, coxalele, omoplatele, două calcaneae, două astragale, sternul, coaste, corpuri vertebrale, bazipodale și metapodale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (30-35 ani)*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în cea occipitală de “casă”. Indicele cefalic este mezocran (79,55 la limita superioară a categoriei). Din punct de vedere al înălțimilor bazio-bregmatice și porio-bregmatice, raportate la lungimea neurocraniului dă indici care se situează în categoria hipsicrană (82,87 și 68,50), iar raportate la dimensiunea transversală, se situează în categoria acrocrană (104,00 și 86,11). Fruntea este sferică și prin indicele său fronto-parietal aparține categoriei eurimetope (69,44). Relieful frontal este moderat (glabellar 3, supraorbital 1). Occipitalul bombat, aparține prin indicele său, categoriei largi (80,55), relieful său osos fiind puțin evidențiat (protuberanța occipitală 2). Apofizele mastoide sunt moderat dezvoltate (3), dar relieful supramastoidian este accentuat.

Fața. Indicele facial total este de tip mezoprosop (876,42), iar cel facial superior aparține categoriei mezene (52,14). Orbitalele sunt mezoconci (79,06) iar nasul camerin (55,76), el este prevăzut cu apertură piriformă de tip antropin. Malarele dezvoltate prezintă o dispoziție frontalizată; fosa canină este profundă (4). Bolta palatină oferă un contur paraboloid și este adâncă.

Mandibula, robustă, prezintă un menton proeminent, de formă piramidală, un torus dezvoltat și gonioane puțin dezvoltate.

Dentiția este reprezentată în totalitate la nivelul mandibulei, ea prezintă unele căderi “post-mortem” la nivelul maxilarului superior. Abraziunea suprafeței masticatoare este moderată (3), mai accentuată la nivelul M1. Nu se observă nici un fel de afecțiuni patologice.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt platimere (81,81), cu un relief subtrohanterian dezvoltat (creastă și fosă) iar cel stâng prezintă și un pilastru dezvoltat (110,34). Tibiile sunt asimetrice din punct de vedere al platicnemie, cea dreaptă este mezocnemă (68,57), iar cea stângă euricnemă (70,58). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat, iar prin indicele de secțiune aparține categoriei euribrahe (81,81 și 85,71).

Talia, calculată după lungimea oaselor lungi, aparține categoriei staturilor înalte (171 cm).

Osteopatii. Pe parietalul drept se observă urmele unui traumatism (probabil o lovitură).

Tipul antropologic este esteuropoid, la care se adaugă trăsături protoeuropoide atenuate.

Scheletul nr. 284

Este un schelet incomplet osificat și cu multe lipsuri. În adevăr, din craniu avem un fragment de calotă (frontal și parietale), temporalul drept, un fragment din occipital, 2 fragmente din maxilarul superior, malarul stâng și mandibula. Din scheletul postcranian ne-au parvenit diafizele oaselor lungi, coxalele, metatarsienele, falange și fragmente de corpuri vertebrale, coaste și omoplate.

Apreciind după dezvoltarea dentiției definitive, care este aproape completă (fără M3) și după gradul redus de erodare, putem aprecia vârsta ca fiind cea *juvenis 14-16 ani* iar *sexul cel feminin* (după deschiderea mării eșancruri ischiatice).

Scheletul nr. 286

De conservare relativ bună, osemintele umane ne-au permis restaurarea aproape completă a scheletului cefalic (cu excepția bazei neurocraniului și a malarului stâng) și a majorității oaselor lungi. Din partea postcraniană mai sunt prezente coxalele, sacrumul, claviculele, calcaneele, astragalele, coaste, corpuri vertebrale, metapodale și 6 vertebre întregi.

Sexul subiectului este cu siguranță cel *masculin*, iar vârsta cea *matură (40-45 ani)*.

Neurocraniul, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria doliocrană (73,15). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor ortocrană (61,57) și metriocrană (84,17). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de “bombă”. Fruntea este ovală și eurimetopă (74,41). Occipitalul bombat, aparține prin indicele său occipital transversal categoriei mijlocii. Relieful cranian este bine conturat, în special în regiunea glabelară (glabellar 4, supraorbital 2, protuberanța occipitală 2). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (3), la fel ca și relieful supramastoidian.

Fața. Indicele facial total este de tip mezoprosop (87,50) iar cel facial superior aparține categoriei mezene (52,50). Orbitalele sunt mezoconci (76,92) iar nasul hipercamerin (62,79) fiind prevăzut cu o apertură piriformă de tip antropin. Malarele, mijlocii ca dezvoltare prezintă o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Bolta palatină oferă un contur paraboloid și este puțin adâncă.

Mandibula, robustă, prezintă un menton proeminent, de formă piramidală, un torus dezvoltat, gonioane bine conturate. Ramul vertical este larg și mijlociu de înclinat, iar cel orizontal este înalt.

Dentiția prezintă o erodare avansată (gradul 3) și multe pierderi de dinți “in vivo”, în special la nivelul maxilarului superior, unde toți molarii lipsesc. De asemenea semnalăm și prezența a 3 carii dentare de gradul 4, una la nivelul molarului 3 inferior drept, una la nivelul caninului superior drept și una la nivelul premolarului 1 superior drept.

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt stenomere (120,0 și 124,0), cu pilastru dezvoltat (107,14 și 114,81) și cu un relief subtrohanterian accentuat (creastă și

fosă). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat, dar nu are perforație olecraniană. Tibiile sunt euricneme (77,41 și 80,64).

Statura aparține categoriei masculine supramijlocii (168 cm).

Tipul antropologic principal este cel nordic la care trebuie să mai adăugăm și alte câteva caractere mediteranoide.

Scheletul nr. 289

Materialul osos provenit de la acest schelet aparține unui subiect de sex masculin, de vârstă matură 35-40 ani. El este reprezentat printr-un “cranium”, căruia îi lipsesc baziooccipitalul și arcadele zigomatice și printr-un schelet postcranian destul de incomplet.

Neurocraniul prezintă în norma verticală un contur ovoid, iar în cea occipitală o formă de “casă”. Indicele cefalic este doliocran (72,95) cei de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor ortocrană (60,71) și respectiv metriocrană (83,21). Fruntea este ovală și prin indicele său fronto-parietal este de tip eurimetop (74,82). Relieful frontal este moderat (glabellar 3, supraorbital 2). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg și are protuberanța occipitală externă puțin evidențiată. Apofizele mastoide sunt dezvoltate, relieful supramastoidian fiind accentuat.

Fața. Indicele facial total este de tip mezoprosop (89,31) la limita asuperioară a categoriei, cel facial superior aparține categoriei mezene (51,90). Orbitale sunt mezoconci (82,05). Malarele, largi au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula, robustă are un menton proeminent, de formă piramidală, ramul orizontal înalt, gonioane slab dezvoltate și un torus mandibular mijlociu dezvoltat.

Dentiția este relativ bine conservată și are o erodare de gradul 3. Nu sunt carii dentare. În timpul vieții a căzut doar molarul 2 inferior din partea dreaptă.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt asimetrice, cel drept este platimer (76,66) iar cel stâng este hiperplatimer (68,75), ambele fiind lipsite de pilastru, dar cu relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile sunt euricneme (76,47 și 75,00). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat, cu perforație olecraniană și aparțin categoriilor euribrahice (78,26) cel drept și categoriei platibrahice cel stâng (73,91).

Statura, calculată în bune condițiuni, se încadrează în categoria staturilor masculine mijlocii (166 cm).

Tipul antropologic principal este cel nordic cu ușoare trăsături protoeuropeice.

Osteopatii. Pe două vertebre lombare există exostoze de diferite mărimi.

Scheletul nr. 291.

Acest schelet ne-a parvenit cu un inventar destul de sărac: un “cranium” căruia îi lipsește baziooccipitalul și 1/3 inferioară a occipitalului, iar din scheletul postcefalic sunt oasele lungi, coxalele, omoplatele, sacrumul, claviculele, calcaneele, coaste, bazipodale, metapodale, falange și 12 vertebre.

Apresiasi după gradul de obliterare a suturilor și după gradul de abraziune dentară, putem aprecia că scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură 35-40 ani*.

Din studiul calotei rezultă că **neurocraniul** prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria mezocrană (76,30). Forma sa în norma verticală este ovoidă iar în norma occipitală de “casă”. Indicii de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (67,05) și acrocrană (87,87). Fruntea este ovală și eurimetopă (71,96) prevăzută cu o sutură metopică. Relieful frontal este slab marcat (glabellar 2, supraorbital 1). Occipitalul, prin indicele occipito-parietal aparține categoriei mijlocii (76,51). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, iar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial prezintă indicele facial superior de tip eurien (46,82), orbitele hipsiconci (92,10) și nasul leptorin (44,00). Malarele, moderate ca dezvoltare, au o poziție intermediară, fosa canină fiind puțin adâncă (2).

Mandibula, gracilă are ramul orizontal scurt, mentonul proeminent și de formă piramidală, gonioane puțin răsfrânte și torus mijlociu.

Dentiția, prezentă numai la nivelul mandibulei, are multe lipsuri (incisivii sunt căzuți “in vivo”) iar 8 dinți au căzut post-mortem. Abraziunea suprafeței masticatoare este avansată (gradul 3).

Scheletul postcefalic, de robustețe medie, are femurele platimere (77,41 și 71,87), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3). Tibiile sunt platcneme (61,11 și 61,76). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat, este lipsit de perforație olecraniană și aparține categoriei euribrahice (85,71 și 80,93).

Statura este de 156 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mijlocii.

Tipul antropologic principal este cel mediteranoid, dar se remarcă și multe caractere dinaroide (indicii: cranian, nazal, orbital, statura).

Scheletul nr. 293

Este un schelet incomplet, cu multe lipsuri. Din partea sa cefalică s-a putut restaura doar o calotă craniană și mandibula. Scheletul postcefalic este reprezentat prin diafizele oaselor lungi (care sunt incomplet osificate, ceea ce atestă vârsta tânără a subiectului), coxalele, sacrumul, bazipodale, metapodale, falange, coaste.

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și gracilitatea întregului schelet indică apartenența acestuia la *sexul feminin și la o vârstă de circa 18 ani (juvenis)*.

Din studiul calotei rezultă că **neurocraniul** avea în norma verticală forma ovoidă, iar în cea occipitală de “bombă”. Indicele cefalic aparține categoriei hiperdolicocrane

(67,36). Dat fiind caracterul incomplet al neutocraniului nu s-au putut calcula și ceilalți indici.

Mandibula este gracilă, cu un menton proeminent și de formă piramidală. Ramul vertical este mijlociu de larg și de înclinat. Regiunea gonioanelor nu este dezvoltată.

Dentiția prezintă molarii 3 superiori și inferiori pe cale de erupere. Abraziunea suprafeței masticatoare este redusă (gradul 1).

Scheletul nr. 295

Acest schelet este incomplet, cu multe lipsuri. Din partea cefalică ne-au parvenit doar două temporale, maxilarul superior, malarul drept și mandibula. Scheletul postcefalic este reprezentat prin oasele lungi (fără tibii și cubitusul drept), sacrum, coxale, omoplate, coaste, clavicule, bazipodale, metapodale, falange și 20 vertebre.

A aparținut unui subiect de sex *feminin*, de vârstă *juvenis* 18-20 ani.

Asupra caracterelor antropologice ale craniului se pot spune următoarele: malarul este mijlociu ca dezvoltare și cu o poziție intermediară; bolta palatină are un contur paraboloid și este mijlociu de adâncă; fosa canină este și ea adâncă, iar apertura piriformă de tip antropin.

Mandibula, mijlociu de robustă are mentonul proeminent, de formă piramidală, gonioane dezvoltate și torusul mandibular puternic.

Dentiția prezintă o erodare slabă, ceva mai accentuată la nivelul molarilor 1. Molarii 3 inferiori sunt erupți. Nu sunt carii dentare și nici pierderi "in vivo".

Scheletul postcranian, de robusticitate medie, are femurele hiperplatimere (71,87 și 74,19), lipsite de pilastru și cu relief subtrohanterian destul de accentuat. Humerusurile aparțin categoriei platibrahice (71,42 și 75,0) și au relief deltoidian mijlociu ca dezvoltare.

Statura este de 168 cm și corespunde unei categorii feminine înalte.

Scheletul nr. 296

Acest schelet este bine conservat și relativ complet. Astfel, din partea craniană ne-a parvenit un "cranium" complet, iar din partea postcefalică oasele lungi (fără humerusuri), oasele centurilor, coaste, bazipodale, metapodale, falange și 20 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unui subiect de sex *masculin*, de vârstă *matură* 35-40 ani.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în cea occipitală de "bombă". Indicele cefalic este doliocran (73,43). Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor ortocrană (73,95) și acrocrană (100,0) iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (62,50) și metriocrană (85,10) ambele la limita superioară a categoriilor. Fruntea, de formă ovală, cu indicele fronto-parietal de tip eurimetop (74,46), are relief frontal moderat (glabellar 3, supraorbital 2). Occipitalul este bombat și mijlociu ca lărgime, cu protuberanța externă

puțin evidențiată. Apofizele mastoide sunt puternice (5), iar relieful supramastoidian este accentuat. Pe sutura lambdoidă sunt prezente două oase wormiene.

Fața. Indicele facial total este de tip mezoprosop (88,37), cel facial superior fiind de tip mezen (51,16). Orbitale sunt mezoconci (81,57), iar nasul camerin (52,17). Malarele au o dezvoltare și o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, mentonul proeminent și piramidal, gonioane dezvoltate și cu ramul vertical larg și mijlociu de înclinat.

Dentiția este bine conservată, cu o erodare a suprafeței masticatoare slabă (gradul 2-3). Nu sunt pierderi de dinți din timpul vieții. Molarul 2 superior drept prezintă o carie de gradul 3.

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt platimere (78,12), cu pilastru slab (103,57) și cu relieful subtrohanterian bine dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei mezocneme (68,88).

Statura, calculată după cele trei metode, oferă o medie de 167 cm, ceea ce corespunde taliilor masculine supramijlocii.

Tipul antropologic. Suntem în prezența unui amestec de caractere nordice și dinarice.

Scheletul nr. 297

Din partea cefalică s-a putut restaura un "cranium", căruia îi lipsește regiunea bazioccipitală. Scheletul postcranian este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi, un coxal, sacrumul, coaste, corpuri vertebrale, metapodale, falange.

Sexul subiectului este cu siguranță cel *feminin*, iar *vârsta adultă 20-25 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "cort" în cea occipitală. Indicele său cefalic este doliocran (72,34), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (62,23) și acrocrană (86,02). Fruntea este de formă sferică, indicele său fronto-parietal fiind de tip eurimetop (71,32). Occipitalul bombat este și larg. Relieful cranian șters (glabellar 0, supraorbital 0, protuberanța externă 0). Apofizele mastoide sunt dezvoltate puțin (2), iar relieful supramastoidian este slab.

Masivul facial prezintă indicele facial total de tip mezoprosop (88,79) și cel facial superior de tip mezen (53,44). Orbitale sunt mezoconci (80,48), iar nasul leptorin (45,83). Malarele sunt mici și gracile, cu o dispoziție intermediară. Fosa canină este destul de adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă având un contur paraboloid.

Mandibula, cu un ușor caracter de robustețe, are ramul orizontal mijlociu de înalt, cu mentonul piramidal. Regiunea goniană este puțin dezvoltată. Ramul vertical este înalt și mijlociu de larg.

Dentiția, neerodată este relativ completă. Molarii 3 inferiori și superiori sunt erupți. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (62,85 și 70,96), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3). Tibiile sunt platicneme (56,25 și 60,0). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat, fără perforație olecraniană. Cel drept aparține categoriei platibrahice (73,68), iar cel stâng categoriei euribrahice (83,33).

Statura calculată în bune condițiuni, oferă o medie de 161 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mari.

Tipul antropologic este cel mediteranoid, remarcându-se și alte caractere dinaroide (în special statura de categorie înaltă).

Scheletul nr. 298

Este un schelet incomplet, cu multe lipsuri. Astfele, din partea cefalică sunt fragmente din oasele neurocraniului (parietale, temporale, occipital). Din scheletul postcefalic sunt prezente majoritatea oaselor lungi, fragmente din coxale, omoplate, sacrum, coaste, corpuri vertebrale, metapodale și falange.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă 20-25 ani*.

Asupra **neurocraniului** se pot face doar câteva observații somatoscopice și anume: relieful occipitalului este șters (0); apofizele mastoide sunt dezvoltate, dar relieful supramastoidian este slab.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurul drept este platimer (75,00) iar cel stâng hiperplatimer (73,83). Ambele sunt lipsite de pilastru și au relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3). Tibia este euricnemă (75,00). Humerusurile sunt platibrahice (75,00) și au relieful deltoidian dezvoltat.

Statura este de 152 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mijlocii.

Scheletul nr. 299

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt este destul de sărac. Din partea cefalică s-a putut reconstitui doar o calotă craniană (lipsește masivul facial și bazioccipitalul) și mandibula. Din scheletul postcranian sunt prezente unele oase lungi, oasele centurilor, metapodale, falange, coaste și 7 vertebre.

Scheletul a aparținut unei *femei mature (40-45 ani)*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este mezocran (75,58 la limita inferioară a categoriei). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (63,37) și metriocrană (83,84). Fruntea este ovală și eurimetopă. Occipitalul este mijlociu de larg. Apofizele mastoide sunt mijlocii ca dezvoltare, la fel și relieful supramastoidian.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos, menton proeminent și piramidal, cu ramul vertical mijlociu de larg și de înclinat. Gonioanele sunt slab dezvoltate.

Dentiția, la nivelul mandibulei prezintă multe căderi “in vivo”. Premolarul 1 drept are o carie de gradul 3.

Scheletul postcranian, de robustitate medie, are femurele hiperplatimere (72,24), cu pilastru moderat și relief subtrohanterian bine evidențiat. Tibiile sunt asimetrice: cea dreaptă este platicnemă (61,29), cea stângă mezocnemă (65,51). Humerusul este euribrahic (78,91) și are relieful deltoidian dezvoltat.

Statura este de 159 cm și corespunde taliei feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 300

Și acest schelet este incomplet și cu multe lipsuri. Partea cefalică prezintă frontalul întreg, un fragment din parietalul drept și un fragment din cel stâng. Din scheletul postcranian sunt prezente majoritatea oaselor lungi, oasele centurilor, coaste, corpuri vertebrale, metapodale și falange.

Scheletul aparține unei *femei de vârstă adultă, 25 ani*.

Asupra **neurocraniului** se pot face următoarele observații somatoscopice: relieful frontal este slab evidențiat (glabellar 2, supraorbital 1); apofizele mastoide sunt dezvoltate (4), iar relieful supramastoidian este mijlociu dezvoltat.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurele sunt lipsite de pilastru și are relieful subtrohanterian mijlociu ca dezvoltare (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile sunt euricneme (77,77 și 74,07). Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (84,21 și 88,33) și au relieful deltoidian dezvoltat.

Statura este de 156 cm; se încadrează în categoria taliilor feminine mijlocii.

Scheletul nr. 301

Acest schelet de copil este reprezentat prin fragmente din maxilarul superior stâng, malarul stâng, jumătatea stângă a mandibulei, resturi din diafizele humerusurilor și femurelor, din coaste, coxale și omoplate.

Apreciind după dezvoltarea dentiției de lapte (molarii 1 sunt erupți, molarul 2 superior stâng pe cale de erupere și incisivul 1 superior cu apexul deschis) putem preciza vârsta ca fiind de 2 ani (*infans I*), iar sexul *probabil feminin*.

Scheletul nr. 303

Acest schelet este relativ bine conservat și destul de complet. Astfel, partea cefalică este reprezentată prin “un cranium” aproape întreg, iar scheletul postcefalic prin toate oasele lungi, oasele centurilor, coaste, corpuri vertebrale, metapodale, falange și 17 vertebre.

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și ale bazinului au permis o bună precizare a sexului și a vârstei subiectului, care era o *femeie matură (circa 40 ani)*.

Neurocraniul, în norma verticală are un contur ovoid iar în cea occipitală de “casă”. Indicele cefalic este hiperdolicocran (69,23). Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (74,17 la limita superioară a categoriei) și acrocrană (107,14), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin acelorași categorii, respectiv ortocrană (60,98) și acrocrană (88,09). Fruntea este ovală și eurimetopă (74,60) având relieful frontal accentuat (glabellar 4, supraorbital 2). Occipitalul este bombat și larg. Apofizele mastoide sunt puternice iar relieful supramastoidian este dezvoltat.

Fața. Indicele facial total este de tip mezoprosop (85,27 la limita inferioară a categoriei). Indicele facial superior aparține categoriei mezene (52,71). Orbitalele sunt mezoconci (79,48), iar nasul hipercamerin (59,18). Malarele sunt dezvoltate, cu o poziție intermediară și au fosa canină adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este puțin adâncă și are un contur upsiloid.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt în regiunea incisivilor, cu un menton proeminent și de formă piramidală. Ramul vertical este larg și mijlociu de înclinat. Torusul mandibular este mijlociu ca dezvoltare.

Dentiția prezintă pierderi de dinți din timpul vieții, atât la nivelul mandibulei, cât și pe maxilarul superior. Erodarea suprafeței masticatoare este avansată (gradul 3). Semnalăm și un număr de 4 carii dentare de gradul 2 (3 pe maxilarul superior și una pe mandibulă).

Scheletul postcefalic, de robustitate medie, are femurele hiperplatimere (73,33 și 72,72), cu pilastrul slab (103,84) dar cu relieful subtrohanterian bine dezvoltat. Tibia dreaptă este platicnemă (61,76), pe când cea stângă este euricnemă (70,58). Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (72,27 și 85,71) având relieful deltoidian dezvoltat.

Statura oferă o medie de 161 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine înalte.

Osteopatii. O vertebră lombară prezintă exostoze de diferite mărimi.

Tipul antropologic ne arată că suntem în prezența unui individ ce prezintă caractere protoeuropeide atenuate și mediteranoide.

Scheletul nr. 304

Este un schelet bine conservat. Astfel, partea cefalică este reprezentată printr-un “cranium” complet. Din scheletul postcranian sunt prezente majoritatea oaselor lungi, un coxal, sacrumul, un omoplat, coaste, metapodale, falange și 9 vertebre.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă adultă 20-25 ani*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur pentagonoid, iar în cea occipitală de “casă”. Indicele cefalic este mezocran (76,66). Indicii de înălțime bazio-bregmatici aparțin categoriilor hipsicrană (76,66) și acrocrană (100,0), iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (65,55) și metriocrană (85,50). Fruntea este ovală și eurimetopă (71,01), având relieful frontal bine exprimat (glabellar 4, supraorbital 2). Occipitalul bombat, aparține prin indicele său occipito-transversal

categoriei mijlocii de largi (75,36), protuberanța sa externă fiind puțin dezvoltată. Apofizele mastoide sunt puternice (4), iar relieful supramastoidian dezvoltat.

Fața are indicele facial total de tip hipereurimetop (77,09) și cel facial superior de tip eurien (47,32). Orbitale sunt mezoconci (83,78), iar nasul este camerin (54,34). Malarele mijlocii ca dezvoltare au o poziție intermediară. Fosa canină este adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă cu un contur paraboloid.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, cu gonioane dezvoltate, menton proeminent și piramidal. Torusul mandibular este dezvoltat.

Dentiția este puțin erodată (gradul 1) prezintă molarii 3 inferiori pe cale de erupere și molarul 3 superior stâng erupt. Între molarii 1 și molarii 2 superiori din partea stângă există o carie de gradul 2.

Scheletul postcefalic, de o robusticitate medie, are femurele platimere (82,75 și 78,12), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile sunt euricneme (71,87 și 76,66). Humerusul are relieful deltoidian mijlociu dezvoltat și nu are perforație olecraniană. Prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (80,95).

Statura oferă o medie de 161 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine submijlocii.

Tipul antropologic prezintă caractere mediteranoide în amestec cu slabe influențe alpine.

Scheletul nr. 305

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-un "cranium", căruia îi lipsește baziooccipitalul. Din scheletul postcefalic sunt prezente oasele lungi, oasele centurilor, coaste, metatarsiene, falange și fragmente de corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură 35-40 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "casă" în norma occipitală. Indicele cefalic este doliocran (74,86 la limita superioară a categoriei). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (64,24) și metriocrană (85,82). Fruntea este ovală și eurimetopă (72,38). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg (75,37). Relieful cranian este moderat (glabellar 3, supraorbital 2, protuberanța occipitală 1-2). Apofizele mastoide sunt mijlocii ca dezvoltare, la fel relieful supramastoidian.

Masivul facial are indicele facial total de tip leptoprosop (91,93), iar cel al feței superioare de tip hiperlepten (62,09). Orbitale sunt hipsiconci (87,50) iar nasul camerin (56,00). Malarele sunt mijlocii ca dezvoltare și au o dispoziție temporalizată. Fosa canină este adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină, mijlociu de adâncă are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă. Ramul său orizontal este mijlociu de înalt, cu mentonul proeminent și piramidal. Gonioanele și torusul mandibular sunt dezvoltate. Ramul vertical este larg și puțin înclinat.

Dentiția este incompletă, cu o erodare nu prea avansată (gradul 3). Molarul 2 inferior drept a căzut în timpul vieții. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurul drept este platimer (81,25) iar cel stâng hiperplatimer (73,52). Ele au pilastru dezvoltat (107,14 și 111,53). Relieful subtrohanterian este dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (71,42 și 75,00). Humerusurile sunt platibrahice (73,91 și 72,72) și au relieful deltoidian dezvoltat.

Statura oferă o medie de 146 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine înalte.

Tipul antropologic principal este cel nordic, cu influențe mediteranoide.

Osteopatii. Semnalăm prezența unei fracturi vicios consolidate în treimea inferioară a peroneului stâng, cu sudarea cestuia pe tibie și deviația articulației tibio-astragaliene.

Scheletul nr. 306

Scheletul cranian este reprezentat prin 2 fragmente mari din parietale, 2 din occipital, 2 temporale, un fragment din maxilarul superior stâng și mandibula. Din partea postcefalică sunt prezente fragmente din diafizele humerusurilor, femurelor, tibiilor, coaste, vertebre, omoplate și coxale.

Dentiția de lapte a fost surprinsă în faza în care molarul 2 are apexul deschis, ceea ce corespunde vârstei de 2 ani (*infans I*).

Scheletul nr. 307

Este un schelet incomplet, cu multe lipsuri. Astfel, din partea cefalică sunt prezente fragmente din frontal, parietale, temporalul drept și mandibula. Din scheletul postcefalic ne-a parvenit un humerus, un radius, un cubitus, un omoplat, coaste, un coxal, o claviculă și 4 vertebre lombare.

Scheletul a aparținut unui subiect de *sex masculin*, de vârstă *juvenis (18-20 ani)*.

Mandibula este gracilă, cu mentonul ușor proeminent și de formă piramidală. Gonioanele sunt slab dezvoltate. Torusul mandibular este dezvoltat.

Dentiția prezintă la nivelul mandibulei o erodare slabă, mai avansată la nivelul molarilor. Molarii 3 inferiori sunt erupți. Nu se constată carii dentare.

Scheletul postcranian este gracil. Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat și aparține categoriei euribrahice (80,95). Nu are perforație olecraniană.

Statura a fost calculată după lungimea humerusului și a cubitusului, oferind o medie de 162 cm., și corespunde unei talii masculine submijlocii.

Scheletul nr. 309

Este bine conservat și relativ complet. Din scheletul cefalic s-a reconstituit un "cranium", căruia îi lipsește jumătate din occipital. Din partea postcraniană ne-au parvenit oasele lungi, oasele centurilor, coaste, bazipodale, metapodale, falange, 9 vertebre.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă 25-30 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "casă" în cea occipitală. Indicele cefalic este brahican (81,76). Indicii de înălțime bazio-bregmatică sunt de tip hipsicran (79,41) și metriocran (97,12) la limita superioară a categoriei, cei de înălțime porio-bregmatică aparțin aceluiași categorii respectiv hipsicrană (68,23) și metriocrană (83,45). Fruntea este ovală și eurimetopă (73,38). Relieful frontal este moderat (glabellar 3, supraorbital 1). Există și o sutură mendoza. Occipitalul este bombat și mijlociu de larg, protuberanța sa externă fiind aproape ștersă. Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate iar relieful supramastoidian este mijlociu ca dezvoltare.

Fața. Indicele facial total este de tip euriprosop (83,72), cel facial superior este mezen (50,38 la limita inferioară). Orbitalele sunt mezoconci (80,48) iar nasul este camerin (57,44 la limita superioară). Malarele sunt mijlocii ca dezvoltare și au o dispoziție intermediară. Fosa canină este adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt. Mentonul este proeminent și de formă piramidală. Ramul vertical este larg și mijlociu de înclinat. Gonioanele sunt dezvoltate. Torusul mandibular este mijlociu.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2). Molarii 3 superiori sunt erupți. Nu sunt observate carii dentare.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (78,57) și au relieful subtrohanterian mijlociu dezvoltat. Cel drept are și pilastru dezvoltat (108,0). Tibiile sunt mezocneme (64,51) și (63,33). Humerusul, lipsit de perforație olecraniană, are relieful deltoidian mijlociu și aparține categoriei euribrahice (78,94).

Statura oferă o medie de 156 cm., ceea ce corespunde unei talii feminine mijlocii.

Tipul antropologic oferă un amestec de caractere mediteranoide, alpine și dinarice.

Scheletul nr. 310

Partea cefalică a acestui schelet cuprinde fragmente din toate oasele neurocraniului (frontal, parietale, occipital, temporale) și un fragment din mandibulă. Scheletul postcefalic este reprezentat prin 2 diafize de humerus, o diafiză a cubitusului stâng, 2 omoplate, fragmente de coaste și corpuri vertebrale.

Dentiția de lapte este surprinsă în faza în care molarii 1 inferiori sunt pe cale de erupere, ceea ce corespunde *vârstei de 1 an*.

Scheletul nr. 311

Din acest schelet nu ne-a parvenit decât partea postcefalică care este reprezentată prin oasele lungi, oasele centurilor, coaste, corpuri vertebrale, metapodale, falange și 9 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură 40-45 ani*.

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt platimere (77,14 și 82,85) cu pilastru la cel stâng (106,45) și cu relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă). Tibiile sunt euricneme (85,25 și 71,19). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat și aparține categoriei euribrahice (91,66 și 91,31). Nu prezintă perforație olecraniană.

Statura este de 170 cm., ceea ce corespunde unei talii masculine înalte.

Scheletul nr. 312

Este un schelet relativ bine conservat. Din partea cefalică s-a putut restaura un "cranium" complet. Scheletul postcefalic este reprezentat prin oasele lungi, coxalele, un omoplat, coaste, corpuri vertebrale, metapodale și falange.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură 35-40 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "bombă" în norma occipitală. Indicele cefalic este mezocran (78,48). Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal sunt de tip ortocran (73,83) și metriocran (94,07) iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin aceluiași categorii, respectiv ortocrană (62,79) și metriocrană (80,0 la limita inferioară). Fruntea este sferică și metriometopă (68,14). Relieful frontal este slab marcat (glabellar 2, supraorbital 1). Occipitalul bombat și mijlociu de larg are protuberanța externă puțin dezvoltată. Apofizele mastoide sunt moderate, iar relieful supramastoidian este mijlociu.

Fața are indicele facial total leptoprosop (91,86) și cel facial superior hiperlepten (60,16 la limita sa inferioară). Orbitalele sunt hipsiconci (92,10) iar nasul leptorin (41,81). Malarele mijlocii ca dezvoltare, au o dispoziție intermediară. Fosa canină este adâncă (4). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și oferă un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos și un menton proeminent și piramidal. Ramul vertical este mijlociu de larg și de înclinat. Regiunea goniană este dezvoltată, iar torusul mandibular mijlociu.

Dentiția, cu un grad redus de erodare (gradul 3) nu are pierderi din timpul vieții. Nu sunt prezente carii dentare.

Scheletul postcefalic. Femurele sunt platimere (77,41), cu pilastru slab (103,70), dar cu relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă și creastă). Tibiile sunt euricneme (76,66 și 73,33) și nu au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul aparține categoriei platibrahice (76,19 și 72,72) și are relieful deltoidian mijlociu ca dezvoltare.

Statura oferă o medie de 162 cm., ceea ce corespunde unei talii feminine înalte.

Tipul antropologic prezintă o predominanță de caractere dinaroide, la care se adaugă și trăsături mediteranoide.

Scheletul nr. 313

Acest schelet este destul de incomplet. Astfel, din partea cefalică s-a putut reconstitui un "cranium", căruia îi lipsește partea dreaptă a masivului facial și baziooccipitalul. Din scheletul postcefalic sunt prezente humerusurile, femurele și tibiile, coaste, corpuri vertebrale, metapodale, coxalele, un fragment din sacrum și falange.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex feminin, de vârstă matură 30-35 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "bombă" în cea occipitală. Prin raportul dintre lungimea și lățimea sa, poate fi încadrat în categoria mezocrană (79,67 la limita superioară). Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor camecrane (65,93) și tapeinocrane (82, 85), iar cei de înălțime porio-bregmatică sunt de tip ortocran (60,43) și tapeinocran (75,86). Fruntea este ovală și metriometopă (68,96 la limita superioară). Occipitalul este bombat și îngust ca lărgime. Relieful cranian este moderat (glabellar 3, supraorbital 2, protuberanța occipitală externă 2). Apofizele mastoide sunt moderate, dar relieful supramastoidian este dezvoltat.

Fața Din masivul facial pot fi caracterizate doar orbitele, care sunt hipsiconci (85,71). Malarele, mijlocii ca dezvoltare au o dispoziție intermediară. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și probabil paraboloidă.

Mandibula pare gracilă (sunt pierferi de dinți "in vivo") și are mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg și înclinat. Gonioanele sunt dezvoltate, la fel și torusul mandibular.

Dentiția prezintă pierderi de dinți "in vivo", atât la nivelul mandibulei, cât și pe maxilarul superior. Erodarea dentară este mijlocie (gradul 2-3). Semnalăm și două carii dentare (una la un premolar și una la un molar 3).

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (75,0 și 72,72), lipsite de pilastru și cu relief subtrohanterian dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei mezocrane (66,66 și 66,33). Humerusul este de tip platibrahic (72,72 și 68,18) și are relieful deltoidian mijlociu ca dezvoltare.

Statura oferă o medie de 161 cm și corespunde unei talii feminine înalte.

Tipul antropologic este dat de un amestec de caractere alpine (la nivelul calotei), mediteranoide (la nivelul feței) și dinarice (statura).

Scheletul nr. 314

Acest schelet de copil este reprezentat numai prin câteva fragmente din neurocraniu, care nu se pretează la restaurare, precum și prin câteva fragmente din oasele scheletului postcranian: 1 fragment din o tibie, din 1 femur, 1 fragment dintr-o claviculă și unul dintr-o coastă. Dentiția este absentă.

Apreciind după grosimea fragmentelor osoase, putem aprecia vârsta ca fiind cuprinsă între 3-4 ani (*infans I*).

Scheletul nr. 316

Este bine conservat și relativ complet. Partea cefalică este reprezentată printr-un "cranium", de la care lipsește jumătatea dreaptă a mandibulei. Din scheletul postcranian sunt prezente oasele lungi, oasele centurilor, coaste, corpuri vertebrale, bazipodale, metapodale și falange.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură 40-45 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "casă" în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (73,07). Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (78,02) și acrocrană (106,76) iar cei ai înălțimii porio-bregmatice aparțin la aceleași categorii, respectiv hipsicrană (63,73) și acrocrană (87,21). Fruntea este ovală și eurimetopă (69,92). Relieful frontal este dezvoltat (glabellar 4, supraorbital 2). Occipitalul este bombat și larg (84,21) și are protuberanța externă puțin accentuată. Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4) la fel și relieful suramastoidian.

Masivul facial. Indicele facial este de tip euriprosop (83,33) iar cel al feței superioare este eurien (48,55). Orbitele sunt mezoconci (79,48) iar nasul este leptorin (46,00). Malarele sunt dezvoltate și au o dispoziție intermediară. Fosa canină este adâncă iar apertura piriformă de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și oferă un contur paraboloid.

Mandibula este robustă, cu mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este înalt, iar cel vertical larg. Gonioanele sunt dezvoltate, la fel și torusul mandibular.

Dentiția este destul de erodată (gradul 3), dar nu prezintă carii dentare, nici pierderi de dinți în timpul vieții.

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt platimere (83,33 și 83,87), cu pilastru dezvoltat (107,40 și 111,53) și au relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă și creastă). Tibia dreaptă aparține categoriei euricneme (74,28) pe când cea stângă aparține categoriei mezocneme (66,66). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat, este lipsit de perforație olecraniană și aparține categoriei platibrahice (72,00).

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi este de 159 cm, corespunde taliei masculine submijlocii.

Tipul antropologic Se remarcă un fond principal nordoid asociat cu unele elemente mediteranoide.

Scheletul nr. 317

Acest schelet este reprezentat prin 3 fragmente din parietal, două din oasele temporale, două fragmente mici din occipital, un fragment din maxilrul superior, mandibula, iar din scheletul postcranian sunt prezente fragmente diafizare de femur, tibia,

un omoplat, o claviculă, două vertebre cervicale, o vertebră lombară, coaste și două fragmente de sacrum.

Dentiția a fost surprinsă în stadiul când molarii 1 superiori și inferiori sunt erupți, ceea ce corespunde *vârstei de 6-7 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 318

Este un schelet incomplet, fragmentat. Din partea cefalică sunt prezente 3 fragmente din parietale, un fragment din occipital și un fragment din maxilarul superior drept, iar din scheletul postcranian există doar un singur fragment dintr-o coastă. Dentiția este absentă.

Apreciind după grosimea fragmentelor osoase, putem preciza *vârsta* subiectului ca fiind de *1-2 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 319

Acest schelet este bine conservat și destul de complet. Partea sa cefalică este reprezentată printr-un "cranium" complet. Din scheletul postcranian sunt prezente oasele lungi (cu excepția radiusului drept), oasele centurilor, coaste, metatarsiene, falange și 4 vertebre dorsale întregi.

Scheletul a aparținut unui subiect de *sex feminin, de vârstă matură 50-55 ani*.

Neurocraniul privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în cea occipitală de "casă". Indicele cefalic este doliocran (73,88). Indicii de înălțime bazio-bregmatică sunt de tip ortocran (73,33) și acrocran (99,24), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (61,11) și metriocrană (82,70). Fruntea este ovală și eurimetopă (69,92) și are relief frontal moderat (glabellar 3, supraorbital 1). Occipitalul este bombat și larg (84,21) cu protuberanța externă destul de bine conturată (3). Apofizele mastoidee sunt mijlocii ca dezvoltare, la fel și relieful supramastoidian.

Fața are indicele facial total de tip mezoprosop (88,52) iar cel al etajului superior de tip eurien (47,54). Orbitalele sunt cameconci (74,35), iar nasul este camerin (57,17). Malarele sunt mijlocii ca dezvoltare și au o dispoziție intermediară. Fosa canină este adâncă iar apertura piriformă de tip antropin. Bolta palatină este mijlociu de adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu ca înălțime, cu mentonul proeminent și de formă piramidală. Ramul vertical este mijlociu de larg și de înclinat. Gonioanele sunt dezvoltate, iar torusul mandibular mijlociu.

Dentiția este erodată (gradul 3), dar nu are pierderi de dinți din timpul vieții. Molarii 2 și 3 superiori din partea dreaptă au o carie comună, de gradul 3.

Scheletul postcranian. Femurele sunt lipsite de pilastru (92,86) și au relief subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă, trohanter 3). Tibiile aparțin categoriei euricneme-

(77,41 și 72,72). Humerusul are relieful deltoidian moderat și aparține categoriei euribrahice (80,00 și 71,42), fiind lipsit de perforație olecraniană.

Statura a fost calculată în bune condițiuni și oferă o medie de 161 cm, corespunzând taliei feminine mari.

Tipul antropologic prezintă un amestec de caractere mediteranoide și nordice în care primele sunt preponderente.

Scheletul nr. 320

De o conservare relativ bună, prezintă din partea cefalică un “cranium”, căruia îi lipsește porțiuni din occipital și bazioccipital, iar din partea postcefalică oasele lungi, oasele centurilor și fragmente din celelalte piese osoase.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură 30-35 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este brahican (84,18 la limita superioară). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (66,66) și tapeinocrană (79,19). Fruntea este ovală și stenometopă, cu relieful frontal moderat (glabellar 3, supraorbital 2). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg și are protuberanța sa externă puțin accentuată. Apofizele mastoide nu sunt puternice (3), relieful supramastoidian este însă dezvoltat.

Masivul facial prezintă un indice facial total de tip euriprosop (84,21), cel al etajului superior fiind de tip mezen (51,87). Orbitalele sunt mezoconci (82,92) iar nasul camerin (52,94). Malarele, mijlocii ca dezvoltare, au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind mijlociu de adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă cu un contur paraboloid.

Mandibula este robustă cu mentonul proeminent și de formă piramidală. Gonioanele sunt mijlociu dezvoltate.

Dentiția este completă la nivelul mandibulei și puțin erodată (gradul II). Molarii 3 inferiori și superiori sunt erupți. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt hiperplatimere (73,33 și 70,96), lipsite de pilastru, dar cu relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă, trohanter 3). Tibiile aparțin categoriei mezocneme (67,74 și 68,75). Humerusurile au relieful deltoidian dezvoltat și prin indicii de secțiune se încadrează în categoria platibrahică (72,72 și 69,56).

Statura aparține categoriei mijlocii cu 163 cm.

Tipul antropologic este cel dinaroid cu slabe influențe esteropoide, întâlnite în special la nivelul masivului facial.

Scheletul nr. 321

A aparținut unui *copil în vârstă de 1 an (infans I)*. Inventarul resturilor osoase este foarte sărac. Astfel, din partea craniană sunt câteva fragmente din oasele neurocraniului (parietal, occipital), iar din partea postcefalică doar o singură diafiză de la un humerus. Dentiția este absentă.

Scheletul nr. 324

Acest schelet este fragmentat și incomplet. El a aparținut unui *copil de 2 ani (infans I)*, apreciere făcută după dezvoltarea dentiției de lapte: molarii 1 inferiori și superiori au rădăcinile deschise, ceea ce corespunde vârstei de 2 ani.

Partea cefalică este reprezentată prin fragmente din oasele neurocraniului, un fragment în maxilarul superior stâng și jumătatea stângă a mandibulei. Din partea postcefalică sunt fragmente diafizare din femure, tibii, humerus, radius, cubitus, fragmente din coxale, corpuri vertebrale, coaste.

Scheletul nr. 325

Acest schelet este destul de incomplet. Din partea cefalică s-a putut restaura o calotă craniană (fără baza sa), orbita stângă și mandibula. Scheletul postcranian este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi, oaselor centurilor, corpuri vertebrale, coaste, metatarsiene și falange.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex masculin, de vârstă adultă 20-25 ani*.

Neuriocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "cort" în cea occipitală. Indicele cefalic este de tip doliocran (71,06), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (59,39) și metriocrană (83,57). Fruntea este ușor înclinată, sferică și stenometopă (64,28), cu relief frontal slab dezvoltat (glabellar 2, supraorbital 0-1). Occipitalul bombat, aparține categoriei largi (88,57) și are protuberanța externă ștearsă (0). Apofizele mastoide sunt moderate (3), la fel și relief mastoidian.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate doar orbitalele, care sunt hipsiconci (97,14). Malarele mijlociu de largi au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind puțin adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula, gracilă și îngustă, are ramul vertical larg și înalt, și un menton proeminent. Gonioanele sunt slab dezvoltate, ramul orizontal fiind înalt.

Dentiția este incompletă, dar cu o erodare slabă (grad 1). Molarii 1 inferiori au căzut în timpul vieții.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt platimere (75,75), cu pilastru slab (103,44) și cu relief subtrohanterian mijlociu (fosă, creastă, trohanter 3). Tibia dreaptă este euricnemă (70,58), pe când cea stângă aparține categoriei platicneme (61,11). Humerusul are relief deltoidian dezvoltat și nu are perforație olecraniană.

Statura oferă o medie de 166 cm, încadrându-se în categoria mijlocie.

Tipul antropologic. Remarcăm predominanța elementelor mediteranoide, cu slabe influențe nordice.

Scheletul nr. 326

Acest schelet ne-a parvenit cu un inventar sărac: două fragmente din oasele prietale și unul din diafiza femurului drept. Apreciind după grosimea fragmentelor osoase, putem aprecia că vârsta era de 1-2 ani (*infans I*).

Scheletul nr. 327

Din partea cefalică s-a putut reconstitui o calotă craniană (lipsește masivul facial) și mandibula. Scheletul postcefalic este reprezentat prin oasele lungi, oasele centurilor, coaste, metapodale, falange, corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut *unei femei de vârstă matură circa 35 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este brahicran (81,50). Din punct de vedere al înălțimilor bazio-bregmatice, cât și porio-bregmatice, raportarea lor la lungimea neurocraniului, dă indici care se situează în categoria hipsicrană (78,61 și 64,73), iar raportate la dimensiunea transversală se obțin indici de categorii diferite: metriocrană (96,45) și tapeinocrană (79,43). Fruntea este sferică și metriometopă (66,66), relieful frontal fiind slab dezvoltat (1). Occipitalul este bombat și larg, cu protuberanța externă evidențiată (3). Apofizele mastoide și relieful supramastoidian sunt moderate.

Mandibula este robustă. Ramul orizontal este înalt, cu mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este mijlociu de larg și înclinat. Gonioanele nu sunt dezvoltate.

Dentiția, prezentă doar la nivelul mandibulei, nu este erodată și nu are carii dentare.

Scheletul postcranian, de robustitate medie, are femurele asimetrice: cel drept este platimer (83,33), iar cel stâng este eurimer (87,09). Ambele au pilastrul slab (107,14) și relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă). Tibiile aparțin categoriei euricneme (75,0 și 74,07). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat și aparține categoriei platibrahice (76,19).

Statura este de 162 cm și corespunde taliei feminine mari.

Scheletul nr. 328

Este reprezentat prin fragmente subțiri din oasele parietale, occipital, frontal, temporalul stâng, mandibula și maxilarul superior drept. Din partea postcraniană sunt prezente fragmente din diafizele femurelor, coaste, fragmente din oxal, o claviculă și un omoplat.

Dentiția de lapte a fost surprinsă în stadiul în care caninii superiori sunt pe cale de erupere, molarii 1 inferiori sunt abia erupți, cu puțin deasupra alveolelor. Ținând cont de dezvoltarea dentiției de lapte, putem aprecia *vârsta ca fiind de 1 an (infans I)*.

Scheletul nr. 329

Acest schelet este incomplet. Din partea cefalică s-a putut reconstitui o calotă craniană (fără masivul facial) și jumătatea stângă a mandibulei. Scheletul postcefalic este reprezentat prin oasele lungi, mai mult sau mai puțin întregi, fragmente din coxale, coaste și corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură, circa 40 de ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este brahican (80,00 la limita inferioară). Indicii de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (61,71) și tapeinocrană (77,14). Fruntea este ovală și eurimetopă (71,42), cu relieful frontal moderat (glabellar 3, supraorbital 1). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg. Apofizele mastoide și relieful mastoidian sunt dezvoltate.

Mandibula are ramul orizontal înalt, cu mentonul proeminent și piramidal. Gonioanele sunt slab dezvoltate. Torusul mandibular este mijlociu.

Dentiția prezintă pierderi de dinți “in vivo” și are o erodare destul de avansată. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcefalic. Femurul este platimer (77,41), lipsit de pilastru și cu relieful subtrochanterian moderat. Humerusul are relieful deltoidian moderat și aparține categoriei platibrahice (71,42). Tibia dreaptă este mezocnemă (65,62), pe când cea stângă aparține categoriei euricneme (72,41).

Statura, calculată după lungimea radiusului și cubitusului, oferă o medie de 157 cm., corespunzând taliei supramijlocii.

Scheletul nr. 330

Din partea cefalică s-a putut reconstitui doar o calotă craniană, căreia îi lipsesc porțiuni din frontal, parietale, din occipital, bazioccipitalul și masivul facial, precum și mandibula. Scheletul postcranian este bine conservat și este reprezentat prin oasele lungi, oasele centurilor, bazipodale, metapodale, falange, coaste și corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură, circa 40 de ani*.

Neurocraniul este pentagonoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este hiperbrahican (85,10). Occipitalul bombat și îngust (70,62) are protuberanța occipitală moderată (3). Apofizele mastoide sunt dezvoltate, iar relieful supramastoidian puternic.

Mandibula este robustă și largă. Ramul orizontal este mijlociu de înalt, cu mentonul de formă piramidală. Gonioanele sunt dezvoltate. Ramul vertical este înclinat și mijlociu de larg.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2-3) și lipsită de carii dentare. Molarii 3 superiori și inferiori sunt erupți. Nu sunt pierderi de dinți din timpul vieții.

Scheletul postcranian este robust. Femurul este eurimer (93,75), cu pilastru slab (103,33) și cu relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă și fosă). Tibiile aparțin categoriei mezocneme (66,66 și 65,78). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat și aparține categoriei platibrahice (76,92 și 73,07).

Statura, oferă o medie de 168 cm și corespunde taliei supramijlocii.

Scheletul nr. 331

Este reprezentat prin o calotă carniană incompletă (căreia îi lipsește regiunea bazioccipitală și regiunea temporală stângă) restaurată împreună cu jumătatea dreaptă a masivului facial, prin jumătatea dreaptă a mandibulei și prin oase ale scheletului postcefalic - mai complet și mai bine conservat decât cel cefalic.

Gradul incomplet de osificare a oaselor lungi, ca și slaba erodare a dinților indică un subiect de vârstă *tînără - 17-18 ani (juvenis)*, *sexul fiind masculin* - apreciind după robusticitatea scheletului, după dezvoltarea apofizelor mastoide, după deschiderea marii eșancruri ischiatice.

Neurocraniul este lung și îngust, indicele cefalic fiind astfel de tip doliocran (70,96 - la limita superioară a categoriei). Înălțimea acestuia (stabilită numai la nivelul porionului), raportată la lungime și lărgime indică indici de tip ortocran (58,60) și respectiv metriocran (80,57), ambii situați la limita inferioară a acestor categorii. Fruntea este eurimetopă (74,24) și de formă ovală (74,24), prezentînd un relief osos slab dezvoltat (glabellar gradul 2; supraorbital gradul 1). Occipitalul, foarte bombat, se situează din punct de vedere al indicelui său de lărgime, în categoria mijlocie (78,03 - la limita superioară a categoriei), protuberanța occipitală externă nefiind marcată (gradul 0). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (gradul 4) dar relieful supramastoidian este încă slab dezvoltat. Norma verticală a neurocraniului este ovoidă iar cea occipitală de "cort".

Masivul facial, sub aspect biometric, poate fi caracterizat doar la nivelul orbitei, raportul dintre înălțimea și lărgimea acesteia situîndu-se în categoria mezoconică (84,21 - la limita superioară a categoriei). Din punct de vedere morfologic se poate caracteriza doar malarul, care este mijlociu de larg și dispus temporalizat, fosa canină puțin adîncă și bolta palatină care sub aspectul adîncimii este moderată, forma acesteia neputîndu-se preciza.

Mandibula este gracilă, cu regiunea goniacă slab marcată, dar cu torus mandibular puternic conturat.

Dentiția este neerodată. Molarii 3 sunt erupți pe maxilarul superior, pe mandibulă fiind pe cale de erupție.

Scheletul postcefalic este bine conservat și destul de complet, fiind reprezentat prin oasele lungi ale membrilor superioare și inferioare, oasele centurilor scapulare și pelviene, coaste, vertebre și fragmente din acestea, omoplate, sacrumul, falange.

Gradul incomplet de osificare a oaselor lungi nu a permis calcularea taliei subiectului.

Din punct de vedere tipologic, subiectul oferă toate caracteristicile tipului mediteranoid.

Scheletul nr. 332

Din resturile osoase deshumate din acest mormânt s-a putut restaura un fragment de clotă craniană, împreună cu regiunea maxilo-facială stângă și bolta palatină, precum și unele oase lungi care s-au deteriorat în timpul deshumării.

Acest schelet a aparținut unei femei de vârstă matură avansată (55-60 ani).

Neurocraniul, incomplet, pretează mai mult la unele observații morfoscopice, datele biometrice referindu-se doar la două dimensiuni: lărgimea minimă și cea maximă a frunții. Raportul dintre acestea indică o frunte de formă ovală (84,35). Relieful frontal este slab dezvoltat (glabellar 1, supraorbital gradul 1) ca și cel de pe occipital sau din regiunea supramastoidiană. Forma neurocraniului poate fi apreciată numai în norma occipitală, aceasta fiind de "casă".

Masivul facial, deși restaurat parțial, ne-a permis precizarea mai multor dimensiuni și indici, comparativ cu neurocraniul. Din nefericire, nu s-a putut stabili dimensiunea bizigomatică și respectiv nici indicii facial total și facial superior. A fost posibilă precizarea dimensiunilor orbitei (înălțime și lărgime) și respectiv a indicelui orbital, care o situează în categoria mezoconică (77,27). Indicele nazal indică un nas mezinian (47,17 - la limita inferioară a categoriei). Indicele palatal este de tip brahistafilin (95,0), ceea ce corespunde cu forma paraboloidă a bolții palatine. Malarele sunt gracile și prezintă o dispoziție intermediară. Fosa canină este puțin marcată (gradul 2). Apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula este gracilă, așa cum ne indică indicele de robusticitate, care se situează în categoria mică (34,48). Mentonul este proeminent și de formă piramidală. Gonioanele sunt slab dezvoltate iar torusul mandibular moderat.

Dentiția este mărunță, cu smalțul gros, abraziunea suprafeței de masticare fiind avansată (gradul 3-4). Molarii 3 nu au fost erupți, nici superior, nici inferior.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere, lipsite de pilastru, cu relieful subtrohanterian bine conturat (chiar și o schiță de trohanter III). Tibiile sunt mezocneme. Humerusul aparține categoriei euribrahice, prezentând un relief deltoidian moderat.

Statura calculată în bune condițiuni, oferă o medie de 159 cm, valoare ce corespunde la limita inferioară a categoriei înalte.

Tipul antropologic nu a putut fi precizat în cauza deteriorării neurocraniului.

Odontopatiile sunt exprimate prin căderea “in vivo” a molarului 1 superior drept, a molarilor 1 și premolarilor 2 inferiori. Semnalăm și prezența unui rest radicular pe maxilarul superior (premolarul 1 stâng), însoțit de instalarea unui proces infecțios ce a determinat distrugerea peretelui alveolar extern.

Scheletul nr. 333

Din resturile cefalice ale scheletului din acest mormânt, s-a putut restaura un “cranium” relativ complet. Partea postcraniană este reprezentată prin majoritatea oaselor lungi, bine conservate (mai puțin tibiile) dar incomplet osificate, precum și oase din centuri, din coloana vertebrală, din cușca toracică.

Particularitățile morfologice ale întregului schelet indică *sexul feminin și o vârstă tânără (16-18 ani)*.

Neurocraniul prezintă un indice cefalic de tip brahican (83,4) fiind de formă sferoidă în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Indicii de înălțime porio-bregmatici (longitudinal și transversal) ca și cei bazio-bregmatici sunt de tip hipsican (78,11 și 66,86) și respectiv metriocran (93,62 și 80,14). Lărgimea minimă a frunții, raportată la lărgimea maximă indică o frunte sferică (74,59) iar raportul dintre prima dimensiune și lărgimea maximă a neurocraniului o situează în categoria stenometopă (64,53). Indicele de lărgime a occipitalului se plasează la limita dintre categoria largă și foarte largă (85,10). Relieful cranian este slab exprimat în toate regiunile (gradul 0-1). Apofizele mastoide sunt mici (gradul 1).

Fața este euriprosopă (80,15) și mezenă (50,79), ambii indici ituându-se la limita inferioară a categoriilor respective. Orbita este joasă, indicele orbital fiind situat la limita superioară a categoriei cameconică. Indicele nazal indică un nas de tip mezin (48,88). Bolta palatină, de formă paraboloidă și mijlociu de adâncă este brahistafilină (97,56). Malarele, milocii de largi sunt dispuse în plan intermediar, adâncimea fosei canine fiind mică (gradul 2). Apertura piriformă este antropină iar spina nazală anterioară slab dezvoltată (gradul 1).

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, torusul mandibular și gonioanele slab dezvoltate și menton piramidal proeminent. Ramul vertical este scurt și larg.

Dentiția este neerodată (criteriu ce pledează pentru o vârstă tânără) și lipsită de cari. Molarii 3 sunt erupți superior iar pe mandibulă sunt pe cale de erupere.

Scheletul potcranian se caracterizează prin gracilitate.

Tipul antropologic este cel mediteranoid, grefat pe un fond alpinoid, remarcat în special pe neurocraniu.

Scheletul nr. 334

Este un schelet relativ bine conservat, atât în ceea ce privește scheletul cefalic (căreia îi lipsește doar malarul stâng și arcada zigomatică de aceeași parte) cât și cel postcefalic, din care toate oasele lungi sunt prezente și întregi, permițând o bună caracterizare biometrică și morfologică.

Ansamblul particularităților morfologice ne permite să apreciem sexul ca *fiind feminin iar vârsta matură (circa 40 ani)*.

Calota craniană scurtă și îngustă prezintă un indice cefalic situat la limita inferioară a categoriei brahocrane (80,12). Înălțimea bazio-bregmatică, cât și porio-bregmatică, raportată la lungimea calotei dă indici de același tip: hipsicran (81,32 și respectiv 68,07), iar raportată la lărgime se obțin indici de categorii diferite: acrocrană (pentru indicele bazio-bregmatic transversal - 101,50) și metriocrană (pentru indicele porio-bregmatic transversal - 84,96). Fruntea este eurimetopă (71,42) și cu crestele dispuse intermediar. Relieful frontal este relativ dezvoltat, atât în regiunea glabelară (gradul 3) cât și în cea supraorbitară (gradul 2). Occipitalul este mijlociu de larg (75,93), bombat și cu protuberanța occipitală externă de gradul 2. Apofizele mastoide sunt mici (gradul 2) iar relieful supramastoidian - moderat.

Fața. Referindu-ne mai întâi la indicele facial total, acesta este de tip mezoprosop (86,84), în timp ce indicele facial superior se situează la limita dintre categoria eurienă și cea mezenă (49,12). Indicele orbital, stabilit în bune condiții aparține categoriei mezoconci (77,50). Nasul este de tip camerin (56,41), cu apertură piriformă antropină. Bolta palatină este paraboloidă și puțin adâncă. Malarele sunt înguste, dispuse intermediar, cu fosa canină destul de profundă (gradul 4).

Mandibula este gracilă. Ramul orizontal este mijlociu de înalt și cu mentonul proeminent și de formă piramidală. Gonioanele sunt slab conturate iar torusul mandibular moderat.

Dentiția se caracterizează prin eroziune avansată (gradul 3 la majoritatea dinților sau gradul 4 în cazul molarilor 1 superiori și inferiori) căderi de dinți din timpul vieții și procese de cariere a unor dinți, însoțite de procese infecțioase.

Scheletul postcefalic, gracil se caracterizează prin humerusuri de tip euribrahic (83,33 și 78,94), lipsite de perforație olecraniană și cu inserțiile musculare slab dezvoltate, prin femure platimere (78,57 și 75,86), lipsite de pilastrie și cu relief muscular moderat și prin tibii de categorie euricnemă (75,00 și 71,42) prevăzute cu suprafețe de atriculație pentru astragal. După lungimea tuturor acestor oase s-a putut preciza și **statura**, care pe scara dimorfică se situează în categoria submijlocie (150 cm).

Tipul antropologic corespunde tipului clasic de mediteranoid, în asocierie cu trăsături protoeuropeide și dinaroide.

Odontopatii. Semnalăm căderea din timpul vieții a molarilor 2 superiori și premolarului 2 stâng, la nivelul acestuia putându-se observa urmele unui granulom. Molarul 3 inferior stâng este puternic cariat (gradul 4).

Scheletul nr. 335

Ne-a parvenit într-o stare relativ bună de conservare. Este reprezentat prin un “cranium”, căruia îi lipsește regiunea maxilo-facială dreaptă și regiunea bazioccipitală și prin oase ale scheletului postcefalic, din care unele sunt bine păstrate (humerusul drept, radiusuri, femurul stâng și tibiile, oasele coxale, vertebre) altele - sub formă de fragmente mari, acestea fiind ulterior reântregite prin restaurare.

Luând în considerație particularitățile morfologice ale întregului schelet, se poate conchide că scheletul a aparținut unui subiect de sex *masculin și de vârstă matură (55-60 ani)*.

Neurocraniul este lung și îngust, indicele cefalic fiind astfel de tip doliocran (72,97). Înălțimea (stabilită numai la nivelul porionului) raportată la dimensiunile de lungime și lărgime, dă indici de tip înalt: hipsicran și respectiv acrocran (68,11 și 93,33). Indicele fronto-parietal este de tip eurimetop (71,85), cel frontal transversal încadrează fruntea în categoria celor ovale (82,20). Occipitalul este bombat și larg (80,0). Relieful cranian este bine dezvoltat în regiunea frontală (glabellar 4, supraorbital gradul 2) și supramastoidiană și foarte slab marcat pe occipital (protuberanța externă - gradul 0). Apofizele mastoide sunt puternice (gradul 5).

Fața se caracterizează printr-un indice facial total euriprosop (80,88), cel facial superior aparținând categoriei mezene (52,21). Indicele orbital se plasează la limita inferioară a categoriei hipsiconci (85,71). Nasul este leptorin (43,64), prezentînd o apertură piriformă de tip antropin și o spină nazală pronunțată (gradul 3). Malarele sunt gracile, cu fosa canină profundă (gradul 3) și cu o dispoziție temporalizată. Bolta palatină, adâncă oferă un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal înalt, cu mentonul proeminent în formă de buton, cu torusul mandibular slab onturat și cu gonioanele bine dezvoltate și ușor răsfrânte.

Dentiția este mărunță, cu smalțul gros - aceasta explicînd gradul nu prea avansat de abraziune (gradul III), deși subiectul avea o vârstă înaintată (suturile sunt aproape închise).

Scheletul postcefalic, oferă un caracter moderat de robusticitate. Femurele sunt platimere (79,31 și 80,00) prezentînd un ușor pilastru (103,70 și un relief subtrohanterian mijlociu de dezvoltat. La nivelul humerusului însă, relieful este puternic dezvoltat în special la nivelul mușchiului deltoid. Pentru acest os mai menționăm caracterul platibrahic (71,42) și prezența perforației olecraniene. Tibiile se situează în categoria platicnemă (57,14).

Statura este de 167 cm, încadrându-se în categoria talilor masculine supramijlocii.

Tipul antropologic pune în evidență predominanța elementelor mediteranoide, la care se adaugă slabe nuanțe dinaroide.

Odontopatii. Semnalăm o cariere puternică a molarului 3 inferior stâng (gradul 4) până la un rest radicular prezent în alveolă.

Scheletul nr. 338

Analiza materialului osteologic prezent, ne-a permis să conchidem că el a aparținut unui copil de 9-10 ani (*infans II*), *probabil de sex feminin*.

Scheletul cefalic este puternic deteriorat, ceea ce ne-a permis restaurarea sa. Semnificative sunt mandibula și jumătatea stângă a maxilarului superior, cu unii dinți prezenți în alveole, datorită cărora s-a putut aprecia vârsta acestui copil.

Dentiția definitivă este reprezentată prin incisivii superiori și inferiori, molarii 1 și caninul inferior stâng, la aceștia din urmă apexul nefiind încă închis, conform cu etapa de vârstă amintită.

Scheletul postcefalic, de asemeni deteriorat și incomplet este reprezentat prin diafizele câtorva oase lungi, epifize, fragmente din oasele cocsale, corpuri vertebrale, coaste, metapodale și falange.

Scheletul nr. 340

Deși deteriorat, acest schelet este relativ complet, ceea ce a permis restaurarea completă a scheletului cefalic (exceptând regiunea bazioccipitală).

Caracteristicile morfoscopice ale întregului schelet indică sexul *feminin* și o *vârstă adultă (25-30 ani)*

Calota craniană este de formă romboidă în norma verticală și de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic aparține categoriei mezocrane (76,66). Din punct de vedere al înălțimii porio-bregmatice, prin raportarea acesteia la lungimea și lărgimea neurocraniului, rezultă indici de tip ortocran (66,66) și metriocran (80,43 - la limita inferioară). Indicii fronto-transversal se încadrează în categoria frunților sferice (76,72), cel frontal parietal situându-se în categoria stenometopă (64,49). Relieful frontal este slab marcat (glabellar gradul 1, supraorbital gradul 0-1). Lărgimea occipitalului raportată la lărgimea maximă a neurocraniului dă un indice de categorie mijlocie (77,53). Apofizele mastoide sunt mici (gradul 2), cu relieful supramastoidian slab dezvoltat.

Fața este mezoprosopă și mezenă, ambii indici (facial total și respectiv facial superior) fiind situați la limita superioară a categoriei respective. Orbita este mezoconcă (83,33) iar nasul camerin (55,10). Raportul cranio-facial transversal este de tip micropsid (86,95). Malarele, gracile și proeminente prezintă o dispoziție ușor temporalizată și o

fosă canină foarte profundă (gradul 4). Apertura piriformă este antropină. Bolta palatină este scurtă; adâncă și de formă paraboloidă.

Mandibula comportă un ușor caracter de robusticitate la nivelul ramului orizontal, cu mentonul piramidal și proeminent la bază, cu torusul mandibular slab dezvoltat și gonioane moderate. Ramul vertical este larg și mijlociu de înalt.

Dentiția este relativ bine conservată, căderea unor dinți având loc post-mortem. Dinții sunt foarte slab erodați (gradul 1 sau gradul 1-2 la nivelul molarilor) și lipsiți de carii. Molarii 3 nu sunt erupți, nici pe maxilarul superior nici pe cel inferior.

Scheletul postcefalic, ca și partea cefalică, este destul de complet, prezentînd un caracter de robusticitate. Femurele se caracterizează prin ușoară asimetrie, atât din punct de vedere al gradului de platimerie, cât și din punct de vedere al dezvoltării pilastrului. Astfel, în timp ce femurul drept este de tip eurimer (88,89), cu pilastru relativ bine dezvoltat (108,0), femurul stâng aparține categoriei platimere (82,76 iar pilastrul este foarte slab marcat (100,0). Aceeași asimetrie, dar mai puțin accentuată este întâlnită și la nivelul tibiilor, indicele de platicnemie fiind situat la tibia dreaptă la limita superioară a categoriei mezocneme (69,70), iar la cea stângă - în categoria euricnemă (71,43). De asemenea, humerusul drept prezintă un caracter de euribrahie (indicele de secțiune = 80,0), în timp ce stângul aparține formei platibrahe (75,00). Relieful osos este moderat la nivelul membrelor inferioare și bine dezvoltat la cele superioare (în special cel deltoidian).

Statura se situează pe scara dimorfică în categoria înaltă (165 cm).

Din punct de vedere **tipologic** se poate preciza predominanța netă a unor caractere mediteranoide.

Scheletul nr. 342

Este un schelet de copil, a cărui vârstă la deces poate fi apreciată ca fiind de 7-8 ani (*infans II*). Sexul este indeterminabil.

Scheletul este relativ bine păstrat, fiind reprezentat prin un neurocraniu împreună cu masivul facial, prin majoritatea oaselor lungi - întregi și alte piese osoase din scheletul postcefalic.

Prezența dinților pe maxilarul superior (de lapte și definitivi) ne-a permis o bună apreciere a vârstei.

Scheletul nr. 343

Și acest schelet aparține tot unui *copil*, care a decedat la o vârstă foarte mică 0-1 an (*infans I*).

Scheletul prezintă o stare avansată de degradare, fiind reprezentat numai prin fragmente din partea postcefalică (diafizele unor oase lungi și din coaste).

Scheletul nr. 344

Analiza atentă a resturilor osoase din acest mormânt, ne-a permis atribuirea acestora unui *copil de cca 2 ani (infans I)*, a cărui sex nu poate fi determinat.

Scheletul cefalic este reprezentat numai prin fragmente (fără conexiune anatomică) rezultate din neurocraniu și în masivul facial.

Dentiția este în totalitate de lapte, la nivelul molarilor 2, ca și la nivelul caninilor, rădăcinile sunt larg deschise.

Scheletul nr. 347

Este un schelet care se prezintă într-o stare satisfăcătoare de conservare în ceea ce privește scheletul cefalic, (cărui îi lipsește doar un fragment din regiunea temporală stângă și arcadele zigomatice), în schimb partea postcraniană este foarte prost conservată și incompletă.

Sexul subiectului este *feminin iar vârsta este de aproximativ 25-30 ani (adult)*.

Neurocraniul este de formă ovoidă în norma verticală și de "casă" în cea occipitală, prezentând un occipital bombat, indicele cranian fiind situat la limita inferioară a categoriei mezocrane (75,69). Înălțimea bazio-bregmatică ca și cea porio-bregmatică se înscrie în categoria mijlocie, raportarea acestor două dimensiuni la lungimea maximă a craniului dă indici de același tip - ortocran (71,82 și 59,66) iar la lărgimea maximă - indici diferiți: metriocran (94,89) și respectiv tapeinocran (78,83). Indicele fronto-pietal este metriometop (67,88), iar cel frontal propriu-zis se integrează în categoria frunților ovale (dar la limita inferioară - 80,17). Occipitalul, prezintă un indice occipito-parietal de categorie mijlocie situat la limita superioară a acestei categorii (78,10). Relieful cranian este în general moderat (glabellar gradul 2, protuberanța occipitală externă - gradul 2), dar apofizele mastoide sunt mai bine dezvoltate (gradul 4).

Craniul facial, Raportul dintre lărgimea sa și cele două înălțimi se caracterizează prin indici de tip euriprosop (la limita inferioară a categoriei - 80,76) și respectiv mezen (53,84). Orbitalele sunt mijlociu de largi și joase, indicele orbital fiind astfel cameconc (73,17). Dimensiunile nazale sunt mijlocie și lungă ceea ce dă nasului un aspect leptorin (45,28), marginea aperturii piriforme fiind ntropină. Bolta palatină, adâncă prezintă un contur paraboloid. Malarele gracile, prezintă o dispoziție intermediară și o fosă canină profundă (gradul 3-4).

Mandibula prezintă un indice de robusticitate de tip gracil (30,30). Apofiza mentonieră este prominentă cu un contur piramidal. Ramul vertical, ușor înclinat, este larg, iar regiunea goniacă este dezvoltată.

Dentiția este în general slab erodată (gradul 1-2), cu pierderi de dinți din timpul vieții și cu carii dentare. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcranian este gracil. Oasele lungi, fragmentare, nu au putut fi restaurate în totalitate, ci numai porțiuni din diafizele unora. Menționăm că humerusul

prezintă un indice de robusticitate de tip platibrahic și un relief deltoidian bine marcat și că femurele sunt hiperplatimere, prevăzute cu o schiță de pilastru și relief subtrohanterin, de asemenea dezvoltat.

Media **staturii** obținută (numai după lungimea cubitusului stâng) este de 163 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine înalte.

Structura **tipologică** principală aparține tipului nordic, care are însă și unele influențe protoeuropoide și esteuropide.

Odontopatii. Semnalăm căderea unor dinți din timpul vieții (caninii, premolarii 2 și molarii 1 superiori din partea stângă și molarul 1 inferior drept) și carierea altora (molarul 3 superior stâng, premolarii 2 și molarii 3 inferiori din partea stângă) precum și urme ale unui granulom (molarul 1 inferior drept - căzut "in vivo"), instalat tot datorită puternicului proces de cariere a dintelui respectiv.

Scheletul nr. 350

Resturile osoase din acest mormânt au aparținut unui *copil de cca 5-6 ani (infans I)*, probabil de sex masculin.

Scheletul cefalic este reprezentat numai prin fragmente (rezultate din toate zonele), care nu a permis însă restaurarea sa. Partea postcraniană este mai bine conservată, din aceasta fiind prezente majoritatea oaselor lungi. Grație prezenței acestora, alături de dentiție, s-a putut face o bună apreciere a vârstei.

Scheletul nr. 351

Prezintă o stare de conservare bună, atât a părții craniene cât și a celei postcraniene.

A aparținut unui *bărbat*, de vârstă *matură avansată (55-60 ani)*.

Craniul cu o formă pentagonoidă în norma sa verticală și de "bombă" în norma occipitală, este mezocran (77,84), cu indicii poriobergmatici hipsicran (63,64) și metriocran (81,75), fruntea ovală (83,89) și eurimetopă (72,86) și occipitalul larg (82,48). Relieful cranian este moderat atât cel glabelar (3) cât și supraorbital (1-2).

Fața este joasă, hipereuriprosopă (71,83), eurienă (47,89), cu nasul camerin (52,83) și orbitele mezoconci (82,93). Malarele sunt înguste și orientate spre temporal, cu o fosă canină adâncă (4) și o apertură piriformă antropină.

Mandibula gracilă, prezintă un menton proeminent piramidal, gonioane mijlociu dezvoltate, dar cu un torus mandibular puternic.

Scheletul postcranian este gracil, humerusul este platibrahic (76,14) cu un relief al mușchiului deltoid bine reprezentat, femurele sunt eurimere (82,75) lipsite de pilastru (92,85), dar cu relief subtrohanterian bine marcat; tibiele sunt mezocneme (65,62).

Dentiția oferă multe lipsuri din timpul virții, toți dinții jugali fiind pierduți, erodarea celor prezenți în alveole fiind puternic erodați (gr 4).

Statura medie este de 161 cm fiind cuprinsă în limitele categoriei submijlocii.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid cu slabe influențe protoeuropoide și nordoide.

Scheletul nr. 352

Starea de conservare este relativ bună. Din partea cefalică s-a putut restaura un neurocraniu complet - masivul facial fiind absent, iar din cea postcefalică majoritatea oaselor lungi. La acestea se mai adaugă coaste, omoplate, un coxal, calcaneu, clavicule, oase carpometacarpene și tarsometatarsiene.

Sexul subiectului a putut fi stabilit în bune condițiuni, el fiind cel *feminin*. Vârsta la deces este *tînără 20-25 ani (adult)*.

Neurocraniul de formă ovoidă în norma verticală și de "bombă" în cea occipitală, prezintă un occipital bombat și un relief osos în general slab marcat (supraciliar 1), protuberanța occipitală externă - 1, apofizele mastoide - 2, relieful supramastoidian - 2), cu excepția regiunii glabulare, care este mai bine marcată (gradul 3). Indicele cranian aparține categoriei brahocrane (80,0 - la limita inferioară a acesteia). Indicii bazio-bregmatici sunt hipsicran (80,0) și acrocra (100,0). Înălțimea porio-bregmatică este tot foarte mare, iar indicii care exprimă raportul său la lungimea și lărgimea neurocraniului, se plasează în primul caz în categoria mare : indice tot hipsicra (67,42), dar în categoria mijlocie, în al doilea: indice metriocra (84,28). Lărgimea minimă a frunții este mijlocie, iar raportul său la lărgimea maximă a craniului se caracterizează prin un indice fronto-parietal de tip mijlociu (metriometop - 66,42). Lărgimea maximă a frunții este foarte mare, iar raportul său față de lărgimea minimă, exprimat prin indicele frontal-transversal, definește o formă sferică a frunții (76,22). În fine, indicele occipito-parietal este tot de tip mijlociu (75,71).

Din **scheletul facial** este prezentă numai mandibula, bine conservată, ceea ce ne-a permis să facem o bună caracterizare biometrică și morfologică acestui segment. Lărgimea bigoniană este de 92 mm și corespunde cu o lărgime mijlocie, iar adâncimea este de 62 mm, aparținând categoriei foarte mică. Raportul dintre aceste două dimensiuni se înscrie în categoria indicilor mandibulari mari (148,38). În schimb, indicele de robusticitate a mandibulei aparține categoriei mijlocii (40,47). Apofiza mentonieră este proeminentă și oferă un contur piramidal. Ramul vertical, ușor înclinat (ne indică că subiectul era tînăr), este mijlociu de larg iar regiunea goniană slab dezvoltată.

Dentiția reprezentată numai prin cea de pe maxilarul inferior este neerodată și lipsită de carii. Molarii 3 sunt pe cale de erupere.

Scheletul postcefalic este gracil. În ceea ce privește oasele lungi ale membrilor, menționăm că femurele sunt hiperplatimere, lipsite de pilastri și cu relief subtrohanterian

dezvoltat, iar tibiile euricneme. Mai menționăm ușoară asimetrie a humerusului din punct de vedere a indicelui de secțiune, acesta fiind de tip platibrah în cazul celui drept (76,1) și euribrah (80,0) în cazul celui stâng. Relieful deltoidian este bine dezvoltat.

Statura este de 153 cm și aparține unei talii feminine mijlocii.

Scheletul nr. 353

Este bine păstrat, mai ales în ceea ce privește scheletul cefalic, care este reprezentat printr-un "cranium" complet. Scheletul postcefalic este mai puțin complet, din oasele membrelor superioare fiind prezent doar humerusul stâng. În schimb, membrele inferioare sunt mai bine reprezentate, ceea ce a permis calcularea taliei în bune condițiuni.

A aparținut unui subiect de sex *feminin* și de *vârstă adultă* (cca 30 ani).

Neurocraniul este mijlociu de lung și îngust, indicele cefalic fiind de tip mezocran (76,66). Înălțimea bazio-bregmatică (135 mm) ca și cea porio-bregmatică (116 mm) se plasează în categoria mijlocie, iar raportul acestor două dimensiuni la lungimea și lărgimea maximă a neurocraniului, dă indici bazio-bregmatici și porio-bregmatici-longitudinali și transversali de același tip: hipsicrani (75,0 și 64,44) și respectiv metriocrani (97,82 și 84,05). Indicele frontal transversal indică o formă sferică (78,33) iar cel fronto-parietal categoria metriometopă (68,11). Relieful frontal este foarte slab marcat (gradul 0-1). Occipitalul este mijlociu de larg (78,26 - la limita superioară a categoriei), bombat, cu protuberanța externă de gradul 0. Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4) dar relieful supramastoidian este slab marcat.

Craniul facial. Diametrul bizigomatic ca și înălțimea totală a feței sunt de categorie mică, raportul între aceste două dimensiuni, exprimat prin indicele facial total, înscriindu-se în categoria mezoprosopă (88,88). Înălțimea masivului facial (68 mm) se înscrie, ca și cea totală a feței, în aceeași categorie - mică (dar la limita superioară), iar raportul său la lărgimea bizigomatică, dă un indice facial superior de tip mezen (53,96). Orbitalele sunt înguste și înalte, indicele orbitar fiind astfel hipsiconc (90,00). Lungimea nasului este mică ca și lărgimea sa, ceea ce oferă un indice nazal de tip leptorin (46,93 - la limita superioară). Malarele sunt mijlocii dezvoltate și orientate într-un plan intermediar. Fosa canină este mijlociu de adâncă (3). Apertura piriformă este antropină. Bolta palatină are un contur paraboloid și o adâncime mijlocie.

Mandibula oferă un diametru bigonian mare (90 mm) și o adâncime mică (64 mm), indicele de lărgime, care exprimă raportul dintre aceste două dimensiuni, se înscrie în categoria indicilor mari (140,62). Tot în această categorie se înscrie și indicele de robusticitate (44,82). Mentonul este piramidal, iar torusul mandibular, moderat ca dezvoltare. Ramul vertical este înalt și mijlociu de larg, iar regiunea goniană, slab conturată.

Dentiția este reprezentată doar prin 4 dinți găsiți în alveole (molarii 1 și premolarii superiori și molarul 1 inferior stâng), restul dinților fiind căzuți post-mortem

sau pierduți, cu excepția molarului 1 inferior stâng, care a căzut în timpul vieții. Molarii 3 nu sunt erupți. Abraziunea suprafeței de masticație este slabă (gradul 1-2).

Scheletul postcranian este robust, inserțiile musculare fiind evidente, în special la nivelul humerusurilor. Femurele sunt lipsite de pilastru și hiperplatimere (65,62 și 70,97). Tibiile sunt euricneme și nu prezintă fațete suplimentare de articulație la astragal. Humerusul, lipsit de perforație olecraniană, oferă un indice de secțiune de categorie euribrahă (84,21).

Statura, calculată după lungimea humerusurilor, femurelor și tibiilor, aparține categoriei feminine mijlocii, fiind de 158 cm.

Tipul antropologic este mediteranoid, la care trebuie să adăugăm slabe influențe nordice.

Scheletul nr. 354

Oferă o stare precară de conservare. Sunt prezente fragmente foarte subțiri din neurocraniu, din oasele lungi (humerus, radius, cubitus), din omoplat și coaste. Dentiția este absentă, ceea ce ne-a îngreunat precizarea vârstei.

Totuși precuind după mărimea fragmentelor prezente, putem conchide că ele au aparținut unui *copil* care a decedat la o *vârstă de câteva luni (0-6 luni)*.

Scheletul nr. 355

Este reprezentat prin un "cranium" aproape întreg (cu excepția regiunii bazale), prin majoritatea oaselor lungi, 1 os coxal, 2 clavicule, corpuri vertebrale, coaste, metacarpiene, tarsiene și metatarsiene.

A aparținut unui *bărbat de vârstă tânără (30-35 ani)*.

Neurocraniul este mezocran (76,50), prezentînd un contur ovoid în norma verticală și în formă de "casă" în cea occipitală. Indicii porio-bregmatici sunt de categorie hipsicrană (63,38 - la limita inferioară) și metriocrană (82,85). Fruntea este sferică (78,68), metriometopă (68,57), cu reliefu glabellar dezvoltat (4) și cu arcadele supraorbitare moderate (gradul 2). Notăm prezența unei suturi metopice. Occipitalul este mijlociu de larg (77,14), bombat și cu protuberanța sa externă mijlociu de pronunțată (2-3). Apofizele mastoide sunt puternic dezvoltate (5) ca și reliefu supramastoidian.

Fața este mezoprosopă (86,35) și mezenă (51,51), cu orbite mezoconci (84,61) și nas mezorin (50,0). Raportul cranio-facial este de asemeni de categorie mijlocie - mezopsid (94,28). Malarele, moderate ca dezvoltare sunt dispuse într-un plan intermediar, fosa cnină este adâncă (4). Apertura piriformă are formă antropină, cu spina nazală evidentă (3-4). Bolta palatină are o formă paraboloidă și este adâncă.

Mandibula prezintă lărgimea bigoniană de categorie largă (104 mm) și adâncimea mică (64 mm), indicele de lărgime fiind astfel de tip foarte lrg (148,57). Ramul orizontal este înalt (33 mm) și puțin gros (10 mm), indicele de robusticitate fiind de categori mică (30,3). Apofiza mentonieră este proeminentă și oferă un contur piramidal.

Torusul mandibular este dezvoltat. Ramul vertical este înalt, iar regiunea goniană bine conturată.

Dentiția este puternic erodată (gradul 4), având o notă discordantă cu situația suturilor craniene, care sunt complet deschise și cu suprafața faciesului simfizar - nedeteriorat. Această abraziune avansată s-ar putea datora unui anumit gen de alimentație. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcefalic este robust. În ceea ce privește oasele lungi ale membrelor inferioare, trebuie să menționăm că femurul este eurimer în ceea ce privește osul drept (86,21) și platimer în ceea ce privește cel stâng (80,65). De asemenea și gradul de dezvoltare a pilastrului oferă o simetrie destul de accentuată, femurul drept avându-l slab dezvoltat (103,44), în timp stângul îl are destul de accentuat (111,11). În cazul tibiilor, asimetria observată este mai puțin accentuată, decât în cazul femurelor, indicele de platienemie situându-se la limita superioară a categoriei mezocneme - la osul drept (69,44) la limita superioară a celei eurimere - la cel stâng (70,59). Ambele humerusuri exprimă platibrahie, dar și aici întâlnim asimetrie între valorile celor doi indici de secțiune (66,67 la osul drept și 72,73 la cel stâng). Relieful osos este bine conturat, atât la nivelul humerusurilor (V deltoidian evident), cât și la cel al femurelor (fosă și creastă subtrohanteriană și trohanter III). Notăm prezența unor fațete suplimentare de articulație cu astragalul la nivelul tibiilor.

Statura este în medie de 172 cm și aparține pe scara dimorfică categoriei masculine înalte.

Tipul antropologic principal este cel nordoid, dar el este combinat cu trăsături dinaroide și protoeuropoide.

Odontopatii. Notăm prezența unei carii profunde (gradul V) la nivelul molarului 1 superior drept, dintele fiind redus la un rest radicular.

Scheletul nr. 356

Din acest schelet s-a putut restaura doar o calotă craniană (fără regiunea bazală), iar din partea postcraniană majoritatea oaselor lungi. Restul pieselor osoase sunt fragmentare, provenind fie din masivul facial (din regiunea bolții palatine), fie din oase ale părții postcefalice.

A aparținut unei *femei mature (30-35 ani)*.

Neurocraniul, accentuat doliocran (69,31) are o formă ovoid-alungită în norma verticală și de "cort" în cea occipitală, cu indicii de înălțime porio-bregmatici aparținând categoriei hipsicrană (65,90) și cacrocrană (95,08). Fruntea se situează, prin indicele frontal-transversal, în categoria formelor ovale (87,73), iar prin cel fronto-parietal, în categoria frunții eurimetope (76,22). Menționăm prezența suturii metopice și slaba dezvoltare a reliefului osos (gradul 0). Occipitalul este lrg (81,96) și este lipsit de protuberanța externă (gradul 0). Apofizele mastoide sunt mici (2) iar relieful

supramastoidian - slab conturat. Menționăm prezența unui os inca bipartit în punctul lambda.

Masivul facial. Din acesta s-a păstrat doar două fragmente din bolta palatină. Putem menționa doar forma antropină a aperturii piriforme, slaba dezvoltare a spinei nazale (1) și profunzimea moderată a fosei canine (3).

Mandibula, bine păstrată, oferă un indice de robusticitate mare (46,15), de același tip fiind și cel de lărgime a mandibulei (138,80). Mentonul are o formă piramidală, fiind abia schițat. Torusul mandibular este moderat. Ramul vertical este înalt și mijlociu de larg, cu gonioanele slab conturate.

Dentiția este în general slab erodată (gradul I-II), cu carii dentare și pierderi de dinți "in vivo".

Scheletul postcefalic se caracterizează prin gracilitate, oasele fiind ușoare, cu suprafețe de articulație mici. Ambele humerusuri prezintă indicele de secțiune situat la limita inferioară a categoriei euribrahe (77,78) și impresii ale deltoidului moderate. În ceea ce privește membrele inferioare, menționăm platimetria accentuată a femurului stâng (72,41) și dezvoltarea moderată a pilastrului (femurul drept nu este prezent) și caracterul euricnem al tibilor (73,08 și 70,37).

Statura este de 160 cm, integrându-se în categoria înaltă.

Tipul antropologic este greu de stabilit în absența masivului facial. Caracterul de gracilitate a întregului schelet, cât și unele caracteristici ale neurocraniului, indică cu siguranță un fond mediteranoid.

Odontopatii. Se remarcă prezența unui rest radicular la nivelul premolarului 1 superior drept. Pe mandibulă molarul 2 inferior stâng prezintă o carie de coroană (gradul 2) în partea sa posterioară (spre molarul 3). Tot pe partea stângă a mandibulei premolarii 2 și molarii 1 sunt căzuți din timpul vieții, alveolele fiind deja închise. Pe partea dreaptă, la nivelul molarilor 2 și 3 se observă urmele unui proces infecțios avansat, cele două alveole devenind comune, sub forma unei adâncituri în peretele osos.

Scheletul nr. 358

Este relativ bine conservat. S-a putut reântregi neurocraniul - inclusiv masivul facial, mandibula și majoritatea oaselor lungi. Din scheletul postcranian se mai găsesc coxale, sternul, coaste, corpuri vertebrale, omoplate, câteva oase carpiene, metacarpiene și falange.

A aparținut unei femei adulte (25-30 ani).

Neurocraniul, de formă ovoidă în norma verticală și de "casă" în cea occipitală, are indicele cranian mezocran (77,45). Înălțimea porio-bregmatică este mică, indicele de înălțime rezultați din raportarea acestei dimensiuni la lungimea și lărgimea craniului, situându-se în categoriile camecrană (57,80 - la limita superioară) și respectiv tapeinocrană (74,62). Fruntea este ușor ovală (80,35) și metriometopă (67,17), cu relieful

osos aproape șters (gradul 0). Occipitalul este mijlociu (74,62), cu o protuberanță occipitală externă neconturată (gradul 0). Relieful mastoidă este slab dezvoltat (gradul 2) ca și cel supramastoidian.

Fața este mezoprosopă (81,60) din punct de vedere al indicelui facial total și mezenă (51,20) în ceea ce privește indicele facial superior. Orbitale sunt mezoconci (78,04) iar nasul camerin (56,81), cu apertura piriformă antropină și spina nazală mică (gradul 1). Malarele sunt slab dezvoltate și dispuse în plan intermediar. Fosa canină nu este adâncă (gradul 1). Bolta palatină este profundă, de formă paraboloidă și brahistafilină (100,0).

Mandibula este gracilă, așa cum ne indică și indicele de robusticitate (37,93). Indicele de lărgime a mandibulei este de tip foarte mic (54,0). Mentonul este aproape șters și oferă un contur piramidal.

Dentiția este neerodată, doar molarii 1 sunt ceva mai erodați (gradul 2). Nu sunt căderi de dinți din timpul vieții, ci numi câteva carii.

Scheletul postcefalic este gracil. Humerusul se caracterizează prin platibrahie (65,0), prin dezvoltarea accentuată a reliefului deltoidian și prin absența perforației olecraniene. Femurele sunt platimere (80,0 și 76,92), cu pilastrul abia schițat la osul drept (100) și absent la cel stâng (95,65) și cu relief subtrohanterian slab conturat în comparație cu cel deltoidian. Tibiile sunt euricneme (76,92) și prezintă fațete duble de articulație la astragal.

Statura calculată după toate oasele lungi prezente, este de 157 cm și aparține categoriei supramijlocii.

Tipul antropologic este mediteranoid, la care se adaugă și slabe influențe nordice.

Odontopatii. Pe maxilarul superior notăm căderea din timpul vieții a caninului drept. Pe mandibulă molarul 1 este căzut iar la nivelul rădăcinii, peretele alveolar extern este distrus, în urma instalării unui proces infecțios, datorat procesului de cariere puternică a acestui dinte.

Scheletul nr. 359

Este reprezentată prin un "cranium", ușor deformat de pământ, și prin mandibulă (cu soluție de continuitate în regiunea mentonieră) fără condilii mandibulari. Scheletul postcranian este mi bine conservat și mai complet decât cel cefalic.

A aparținut unei *femei mature (30-35 ani)*.

Neurocraniul este deformat de pământ în partea dreaptă, în sens antero-posterior și lateral (ușor înfundat), astfel încât precizarea principalelor dimensiuni și indici este ușor subiectivă. Totuși craniul este scurt, larg și mijlociu de înalt, cu indicele cefalic accentuat brahican (85,54) și cei porio-bregmatici de tip hipsicran (66,26) și tapeinocran (77,46). Fruntea este ovală (81,82 - la limita inferioară a categoriei),

stenometopă (63,38), cu relieful frontal destul de șters (glabellar - 2, supraciliar - 1). Occipitalul este mijlociu ca lărgime (73,94), cu o protuberanță externă abia schițată (gradul 0). Mastoidele sunt mici (gradul 2), cu relief supramastoidian slab marcat.

Fața se caracterizează printr-un indice facial total mezoprosop (87,70) și unul facial superior mezen (50,83 - la limita inferioară). Orbitalele sunt joase, de tip cameconc (70,0) iar nasul hiperkamerin (59,09), cu apertura piriformă de tip antropin. Malarele, mijlocii ca dezvoltare, prezintă o dispoziție ușor frontalizată. Raportul cranio-facial este de tip micropsid (84,51). Bolta palatină are formă paraboloidă și este adâncă.

Dentiția este, în general, slab erodată (gr. I-II), procesele patologice fiind rare. Molarii 3 sunt erupți pe mandibulă iar pe maxilarul superior este erupt numai cel drept.

Ca **odontopatii** semnalăm doar absența molarului 1 inferior stâng, fără a putea preciza dacă a căzut în timpul vieții sau post-mortem. Cu siguranță că a fost puternic cariat, probabil redus la un rest radicular, având în vedere urmele procesului infecțios instalat la nivelul acestui dinte.

Osteopatiile sunt rare; notăm prezența unor exostoze pe două vertebre lombare.

Scheletul nr. 361

Din acest schelet, a cărui stare de conservare este mediocră, s-a reconstituit un "cranium" căruia îi lipsește jumătatea stângă a masivului facial, regiunea bazală și mici porțiuni din unele regiuni (reconstituite cu ceară), precum și majoritatea oaselor lungi (cu excepția radiusului stâng, a cubitusurilor și peroneelor). Alături de acestea mai sunt prezente două omoplate, 2 clavicule, 2 calcaneae, sternul, coaste, oasele cocsale, vertebre, metacarpiene și falange.

Sexul subiectului este *masculin iar vârsta de aproximativ 35-40 ani (matur)*.

Neurocraniul este de formă romboidă în norma verticală și de "casă" în cea occipitală, prezentând un occipital foarte bombat. Din punct de vedere al dimensiunilor, neurocraniul este foarte lung și foarte larg, indicele cranian fiind astfel mezocran (76,14). Înălțimea porio-bregmatică se înscrie, de asemenea în categoria foarte mare și raportarea ei la lungime și lărgime, dă un indice de tip ortocran (61,92) și respectiv metriocran (81,33). Lărgimea minimă a frunții aparține categoriei largi, indicele fronto-parietal fiind metriometop (67,33). Lărgimea maximă este însă foarte mare, ceea ce dă un raport cu lărgimea minimă un indice frontal transversal situat în categoria frunților ovale (83,47). Lărgimea occipitalului este și ea foarte mare și raportată la lărgimea parietalelor dă un indice occipito-parietal de tip mijlociu (74,66). Relieful cranian este dezvoltat în regiunile frontală și temporală și slab pe occipital.

Craniul facial. Lărgimea bizigomatică a feței (137 mm), înălțimea ei totală (135 mm), cât și cea a masivului facial (83 mm), se înscriu în categoria foarte mare. Raportul dintre lărgime și cele două înălțimi se caracterizează prin indici de tip hiperleptoprosop (98,54) și respectiv hiperlepten (60,58 - la limita inferioară). Orbitalele sunt mijlocii de

largi și înalte, indicele orbital fiind astfel la limita inferioară a categoriei hipsiconci (85,71) iar indicele nazal - leptorin (40,62), marginea aperturii piriforme este antropină. Raportul cranio-facial este de tip mic - criptozigal (91,33). Malarele, dezvoltate, sunt dispuse într-un plan intermediar, cu ușoară tendință spre frontalizare. Fosa canină nu este profundă (2). Bolta palatină, adâncă prezintă un contur paraboloid.

Adâncimea **mandibulei** este mare iar lărgimea sa bigoniacă - mijlocie, raportul acestor două dimensiuni, exprimat prin indicele de adâncime - lărgime (124,69) este de tip mijlociu.. Ramul orizontal este foarte înalt la nivelul orificiului mentonier, ca și grosimea sa, indicele de robusticitate fiind astfel de tip mijlociu (37,50). Apofiza mentonieră este de formă piramidală, cu baza proieminentă. Ramul vertical este înalt și larg, cu condilii puternici, regiunea goniacă fiind însă mai slab conturată.

Dentiția bine conservată, este în general, slab erodată (gradul II), doar la nivelul molarilor 1 este ceva mai avansată (gradul III). Dinții sunt puternici, cu smalțul gros și sunt lipsiți de carii. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcranian este robust, oasele sunt grele, cu suprafețe de articulație mari și cu urme puternice ale inserțiilor musculare. Humerusul se caracterizează prin platibrahie (69,23 și 78,26), puternică dezvoltare a reliefului deltoidian și prin prezența perforației olecraniene. Femurele sunt platimere (81,82 și 82,35), cu pilastru moderat, dar cu relief subtrohanterian foarte accentuat (chiar și trohanter III). Tibiile sunt euricneme, dar indicii sunt ușor diferiți: 80,56 la osul drept și 75,0 la cel stâng.

Media **staturii** obținută prin cele trei metode cunoscute este de 176 cm., ceea ce corespunde unei talii masculine înalte.

Tipul antropologic este nordic.

Scheletul nr. 362

Starea de conservare este relativ bună, fiind reprezentat prin un "cranium", restaurat aproape complet (cu excepția regiunii baziale) și un schelet postcranian, din care s-a întregit total (humerusul, radiusul și tibia stângă) sau parțial (femurele) unele oase lungi, celelalte fiind fragmentare, alături de alte resturi provenind din partea postcraniană (din coaste, vertebre, omoplate, cocsale, etc.).

A aparținut unei **femei adulte (20-25 ani)**.

Neurocraniul este lung, larg și înalt, cu indicele cefalic mezocran (77,78) și cei porio-bregmatici de tip ortocran (62,22 - la limita superioară a categoriei) și respectiv metriocran (80,0 - la limita inferioară). Fruntea este largă, atât prin dimensiunea minimă cât și prin cea maximă, indicii fronto-transversal și fronto-parietal, situînd-o în categoria frunților ovale (81,67) și eurimetope (70,0). Este prezentă și sutura metopică. Relieful osos este slab marcat (gradul 1-0). Occipitalul larg, atât prin dimensiunea absolută (113 mm), cât și prin cea relativă (80,71) este bombat și lipsit de protuberanța externă. Relieful mastoidian este moderat (2-3), dar cel supramastoidian este abia schițat.

Masivul facial este mijlociu de larg (126 mm) și de înalt (67 mm), indicele facial superior fiind astfel de tip mezen (53,17). Orbita este largă (42 mm) și mijlociu de înaltă (33 mm), situându-se prin indicele orbital în categoria mezoconică (78,57). Nasul se caracterizează prin o dimensiune de lungime de tip mijlociu spre mare (50 mm), o lărgime mare (26 mm) și respectiv un indice nazal camerin (52,00). Apertura piriformă este antropină. Bolta palatină este brahistafilină (95,24), mijlociu de adâncă și prezintă un contur paraboloid. Raportul cranio-facial este de tip micropsid (90,0). Malarele sunt gracile și dispuse într-un plan intermediar, ușor temporalizat.

Mandibula este gracilă, așa cum indică și indicele de robusticitate, care se plasează în categoria mică (34,48). Lărgimea bigoniacă este mică spre mijlocie (91 mm) iar adâncimea - mică (68 mm), indicele de adâncime - lărgime fiind astfel de tip mare (133,82). Apofiza mentonieră, cu conturul în formă de “buton” este slab conturată, ca și torusul mandibular. Ramul vertical, ușor înclinat (caracteristic la vârste tinere) este scurt și mijlociu de larg, gonioanele fiind neevidente.

Dentiția este slab erodată (gradul I spre II) dar prezintă numeroase carii, adesea însoțite de procese supurative. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcranian este gracil, cu inserții musculare moderate. Femurele sunt hiperplatimere (dar ușor asimetrice: 75,86 și 68,97) și lipsite de pilastru iar tibiile sunt mezocneme (65,52 și 68,97). Humerusurile se caracterizează prin euribrahie (78,57).

Talia aparține categoriei supramijlocii, ea fiind în medie de 158 cm.

Structura antropologică arată că suntem în prezența unui tip mediteranoid, exprimat atât prin caracterele calotei cât și prin cele ale masivului facial.

Odontopatiile sunt reprezentate prin carii de diferite grade, însoțite adesea de procese supurative și prin căderi ale unor dinți datorate tot carierii puternice a dinților respectivi. Astfel, superior molarul 1 și molarul 3 din dreapta sunt căzuți din timpul vieții, la nivelul acestuia din urmă existând urmele unui granulom. Pe partea opusă, molarii 1 și 2 sunt absenți, căzuți probabil tot “in vivo”, alveolele acestora formează o singură adâncitură mare în peretele osos, indicând de asemenea un proces infecțios avansat. Premolarul 2, tot din această parte prezintă posterior (spre molarul 1 o mică carie de coroană (gradul 1). Pe mandibulă premolarul 2 stâng este redus la un rest radicular (carie de gradul V), iar la nivelul molarului 1, peretele alveolar extern este distrus, ceea ce atestă un proces supurativ. Pe partea dreaptă semnalăm o carie de colet la molarul 2 (gradul 1) și căderea molarului 3, alveola fiind pe cale de închidere.

Scheletul nr. 363

Din resturile acestui schelet s-a putut reconstitui doar o calotă craniană (fără regiunea bazală), mandibula (fără ramul vertical drept) și câteva oase lungi (humerusurile, radiusul drept, femurele și diafizele cubitusurilor), restul pieselor osoase sunt fragmentare și incomplete.

A aparținut unei *femei mature (35-40 ani)*.

Neurocraniul este ușor brahican (81,03), având în norma verticală forma ovală și în formă de “casă” în norma occipitală, cu indicii de înălțime porio-bregmatică hipsican (65,52) și incipient metriocan (80,85). Fruntea, metriometopă (68,09 - dar la limita inferioară a categoriei) și ovală (80,0) prezintă un relief glabellar (2) și supraorbital (1), slab dezvoltat. Occipitalul este larg (80,14), cu o protuberanță externă neevidentă (gradul 0). Relieful mastoidian este moderat (3) iar cel supramastoidian mai redus.

Masivul facial este reprezentat printr-un fragment din partea dreaptă a bolții palatine (regiunea corespunzătoare incisivilor și premolarilor) și malarul drept. Menționăm că apertura piriformă este antropină și că malarele sunt gracile.

Mandibula este gracilă, cu un indice de robusticitate de tip foarte slab (33,33). Apofiza mentonieră slab dezvoltată, are un contur piramidal. Ramul vertical este scurt și îngust, iar gonioanele foarte bine marcate.

Dentiția, prezintă, în general, un grad mijlociu de erodare (gradul II-III), urme ale unor procese supurative și căderi de dinți din timpul vieții.

Scheletul postcranian este robust. Humerusul se caracterizează prin platibrahie (66,67), prin absența perforației olecraniene și prin buna dezvoltare a reliefului deltoidian. Femurele sunt hiperplatimere (73,33 și 70,97), lipsite de pilastru și cu inserțiile musculare mai reduse în comparație cu cele ale humerusului.

Statura medie se plasează în categoria feminină supramijlocie (158 cm).

Tipul antropologic, în absența masivului facial, este greu de precizat, dar gracilitatea întregului schelet este dovada prezenței unor elemente mediteranoide.

Odontopatiile semnalate, se rezumă numai la mandibulă. Premolarul 2 stâng și ambii măsuri 1 sunt căzuți din timpul vieții, alveolele fiind obliterate; dar la molarul 1 drept se poate observa urmele unui granulom. La nivelul molarilor doi și trei, din partea stângă, se văd de asemenea urmele unor procese infecțioase, supurative, alveolele au devenit comune, formând o adâncitură mare în peretele osos, procesul de osificare nefiind încă terminat.

Scheletul nr. 364

Este reprezentat prin: o clotă craniană restaurată, împreună cu malarul stâng, fragment din regiunea anterioară a bolții palatine, jumătatea dreaptă a mandibulei și ramul vertical stâng, oasele lungi ale membrilor superioare și inferioare, oasele centurilor, vertebre, coaste și fragmente din acestea, metatarsiene și câteva falange.

A aparținut unei *femei adulte (25-30 ani)*.

Neurocraniul este de lungime (174 mm) și lărgimea (136 mm) mijlocie, categorie în care se plasează și indicele cefalic în categoria mezocrană (78,16). Înălțimea calotei este mică (102 mm), raportarea acestei dimensiuni la lungime și lărgime, dă indici

de tip incipient ortocran (58,62) și respectiv tapeinocran (75,00). Fruntea este ovală (89,09) și eurimetopă (72,06). Relieful glabelar, ca și cel supraorbital este abia schițat (gradul 0). Occipitalul este larg în valoare relativă (80,15) și nu prezintă o protuberanță externă. Relieful mastoidian este mijlociu spre dezvoltat (3-4) dar cel supramastoidian, de asemenea neevident.

Din *masivul facial* poate fi menționată doar forma aperturii piriforme - antropină.

Mandibula este foarte gracilă, cu ramul orizontal jos iar cel vertical îngust și mijlociu de înalt.

Dentiția se rezumă numai la 2 dinți superiori (premolarii din partea dreaptă) găsiți în alveole pe fragmentul de maxilar superior și la molarul 3 inferior drept, restul dinților fiind căzuți post-mortem sau chiar din timpul vieții. Eroziunea este foarte slabă.

Scheletul postcefalic se caracterizează printr-un ușor caracter de robusticitate. Femurele sunt ușor asimetrice, osul drept având un grad de plimerie (75,86) și de pilastrie (100,0) mai ridicat decât cel stâng (70,96 și 96,15), ambele oase prezintă un relief subtrohanterian moderat. Tibiile sunt și ele asimetrice, caracterul de platicemie fiind de asemenea mai accentuat la osul drept (indice de tip euricnem 73,33) decât la osul stâng (indice de tip mezocnem - 66,67). În cazul humerusurilor, platibrahia caracterizează osul drept (80,0) iar euribrahia - pe cel stâng (75,00), relieful muscular fiind moderat la ambele oase.

Statura aparține categoriei feminine înalte, ea fiind de 167 cm.

Odontopatii. Deși nu se observă nici un proces de cariere a dinților, se constată multe extracții din timpul vieții individului, pe maxilarul inferior. Astfel, în partea dreaptă au fost extrași premolarul 2 - alveola fiind pe cale de închidere și molarii 1 și 2 la care procesul de osificare este complet terminat.

Scheletul nr. 365

Este relativ bine conservat, astfel încât scheletul cefalic a necesitat restaurare numai la nivelul regiunii occipitale și părții drepte a feței.

Din scheletul postcefalic, majoritatea oaselor lungi sunt întregi ca și alte oase prezente (coxale, omoplate, stern, unele vertebre), alături de acestea fiind prezente și fragmente mai puțin semnificative.

A aparținut unui *bărbat matur (40-45 ani)*.

Neurocraniul, de formă romboidă în norma verticală și de "casă" în cea occipitală, prezintă un indice cefalic incipient brahocran (80,56). Înălțimea este mai accentuată la nivelul porionului (115 mm) decât la nivelul bazionului (124 mm) raportarea acestor dimensiuni la lungime și lărgime, dând indici de categorii diferite. Astfel, indicii bazio-bregmatici se plasează în categoriile camecrană (68,89) și tapeinocrană (85,52) iar cei porio-bregmatici în cea hipsicrană (63,89 la limita inferioară) și respectiv tapeinocrană

(79,31). Fruntea prin indicele frontal transversal indică o formă sferică (76,07) iar prin cel fronto-parietal o formă stenometopă (61,38). Occipitalul este larg cu indicele occipito-parietal de 80,0. Relieful cranian este dezvoltat în regiunea frontală (glabellar 4, supraorbital -2) și mastoidiană (4) și slab pe occipital (1). Occipitalul este bombat.

Fața prezintă indici faciali de tip mezoprosop (87,50) și respectiv mezen (50,78). Orbitalele sunt joase și mijlocii de înalte, indicele orbital fiind astfel mezoconc (70,00); indicele nazal este de tip camerin (55,32) iar marginea aperturii piriforme antropină. Bolta palatină, mijlociu de adâncă este brahistafilină (100) cu un contur paraboloid. Malarele, moderate ca dezvoltare, sunt dispuse într-un plan intermediar, fosa canină nefiind profundă (gradul 2).

Mandibula este gracilă, indicele de robusticitate fiind de tip foarte mic (30,30). Apofiza mentonieră, de tip piramidal, este puțin proeminentă. Ramul vertical este mijlociu de larg și de înalt, iar gonioanele sunt moderate ca dezvoltare.

Dentiția prezintă un grad moderat de erodare (II sau III), cariile dentare și căderi din timpul vieții.

Scheletul postcranian este robust, cu inserțiile musculare evidente. Humerusul prezintă un indice de secțiune de tip euribrah (81,82) și un relief deltoidian dezvoltat. Femurele sunt hiperplatimere (72,73, 73,53) cu pilastru ușor mai ridicat la osul drept (103,45) decât la cel stâng (100,00) și cu relieful subtrohanterian bine conturat. Tibiile aparțin categoriei mezocneme (67,65 și 66,67).

Statura apreciată pe scara dimorfică, aparține categoriei supramijlocii (169 cm).

Tipul antropologic este reprezentat prin un amestec de caractere alpinoide (dominante) cu alte caractere mediteranoide și protoeuropoide (atenuate).

Odontopatii. Sunt prezente două cariile, ambele pe partea dreaptă a maxilarului inferior: una incipientă de colet la nivelul premolarului 2 și alta avansată (gradul III) de coroană la molarul 2. Căderi de dinți din timpul vieții sunt întâlnite pe ambele maxilare. Astfel, superior sunt căzuți incisivul 1, molarul 1, din dreapta, molarul 1 și molarul 2 din partea stângă, procesul de închidere alveolară fiind terminat. Pe mandibulă sunt căzuți toți molarii din partea stângă și molarul 1 din cea dreaptă, alveolele fiind de asemenea obliterate.

Scheletul nr. 366

Prezintă o stare precară de conservare, mai ales în ceea ce privește scheletul cefalic, reprezentat prin fragmente rezultate din neurocraniu și din craniul facial, care nu au permis nici măcar o restaurare parțială. Din scheletul postcefalic, unele oase s-au păstrat întregi, iar altele au putut fi restaurate.

A aparținut unei *femei adulte (25-30 ani)*.

Neurocraniul, puternic fragmentat și incomplet, ne arată că relieful mastoidian este puternic dezvoltat (5), ca și relieful supramastoidian.

Mandibula este gracilă, cu torusul mandibular slab dezvoltat și gonioane neconturate.

Dentiția are, în general, o abraziune moderată, fiind reprezentată prin 6 dinți, din care trei în alveole (molarii 2 și molarii 3 superiori din partea stângă) și trei găsiți separat. Dinții sunt mici, cu smalțul subțire.

Scheletul postcefalic se caracterizează prin o ușoară robusticitate și inserții musculare evidente la nivelul membrelor superioare dar mai moderate la cele inferioare. Femurele sunt hiperplatimere (72,41 și 72,48) și lipsite de pilastru, iar tibiile sunt euricneme (79,21 și 80,00). Humerusurile sunt lipsite de perforație olecraniană și sunt de tip euribrahic (84,21 și 80,00).

Statura, calculată în bune condițiuni, după toate oasele lungi, este de 157 cm, și aparține unei categorii feminine supramijlocii.

Odontopatii. Molarul trei superior stâng prezintă o carie de colet de gradul III, iar molarul 1 superior o carie de gradul IV. Printre dinții izolați s-a identificat un rest radicular.

Scheletul nr. 367

Deși nu este prea bine păstrat, din resturile acestui schelet s-a reconstituit un "cranium" la care lipsește regiunea bazală și partea dreaptă a masivului facial. Din partea postcraniană s-au putut reântregi femurele, tibiile, humerusurile și cubitusul stâng, restul pieselor osoase fiind destul de fragmentate.

A aparținut unei *femei adulte (25-30 ani)*.

Neurocraniul prezintă un contur pentagonoid privit în norma verticală și de "bombă" privit din spate, indicele cefalic fiind mezocran (75,84) iar cei porio-bregmatici accentuat camecran (57,86) și tapeinocran (76,29); indicele frontal-transversal este de tip oval (83,90), iar cel fronto-parietal de tip eurimetop (73,33). Occipitalul este mijlociu de larg (77,78). Relieful cranian este slab marcat în regiunea glabelară (1) și occipitală (0), moderat în cea supramastoidiană și dezvoltată la nivelul mastoidelor (5).

Fața se caracterizează prin indici de tip leptoprosop (90,98 - la limita inferioară) și respectiv lepten (57,38). Orbitale sunt hipsiconci (86,11) iar nasul accentuat leptorin (46,00). Raportul cranio-facial este de tip micropsid (90,37). Apertura piriformă este antropină iar malarele mijlocii ca dezvoltare. Bolta palatină este adâncă cu contur paraboloid.

Mandibula oferă un indice de robusticitate ce o situează în categoria formelor gracile (38,71). Torusul mandibular este puternic dezvoltat, iar mentonul, de asemenea oferă un contur piramidal. În schimb, gonioanele sunt slab marcate.

Dentiția, bine conservată este mijlociu de erodată (II-III), afecțiunile patologice fiind rare.

Scheletul postcefalic are un aspect relativ gracil. Femurele sunt hiperplatimere (62,86 și 65,71), lipsite de pilastru, dar cu inserții musculare evidente (o creastă distinctă, o fosă delimitată și un trohanter III bine conturat). Tibiile sunt euricneme (78,57 și 75,86). Humerusurile se caracterizează prin platibrahie (75) și prin inserții musculare mijlociu de conturate.

Statura este de 169 cm și aparține categoriei taliilor feminine înalte.

Tipul antropologic oferă un amestec de caractere dinaroide și mediteranoide.

Odontopatiile sunt reprezentate doar prin carierea puternică (gradul IV) a premolarului 2 inferior stâng, până la un rest radicular.

Scheletul nr. 368

Este deteriorat în ceea ce privește scheletul cefalic, în schimb partea postcraniană este destul de completă, toate oasele lungi fiind prezente alături de alte piese osoase (coxale, omoplate, sacrum, clavicule, vertebre) sau fragmente.

A aparținut unui *bărbat adult (25-30 ani)*.

Neurocraniul este mijlociu de lung și foarte larg, ceea ce dă un indice cefalic brahicran (84,06). Înălțimea bazio-bregmatică este mică spre mijlocie (132 mm) dar cea porio-bregmatică - mare spre foarte mare (121 mm), astfel încât acestea raportate la lungimea calotei se obțin indici diferiți: ortocran (72,53) și respectiv hipsicran (66,48). Raportul dintre aceste dimensiuni și lărgimea craniului, exprimat prin indici transversali, se plasează în aceeași categorie - tapeinocrană (86,27 și 79,08). Lărgimea minimă a frunții este mijlocie (95 mm), cea mare foarte mare (128 mm), indicele frontal-transversal situându-se în categoria frunților sferice (74,22) iar cel fronto-parietal în cea a frunților stenometope (62,09). Relieful glabelar este dezvoltat (3) iar cel supraciliar redus (1). Occipitalul este mijlociu de larg (73,20), cu protuberanța externă abia observabilă (1). Apofizele mastoide, deși parțial distruse, pot fi apreciate ca având o dezvoltare mică spre mijlocie (2-3).

Fața se caracterizează prin indici faciali de tip mezoprosop (86,36) și respectiv mezen (53,03), orbite de tip mezoconc (82,50) și nasul de tip camerin (54,17). Raportul cranio-facial este de tip micropsid (86,27). Sub aspect morfoscopic menționăm că malarele sunt moderate și dispuse într-un plan ușor frontalizat, că apertura piriformă este antropină și că bolta palatină este foarte adâncă și de formă paraboloidă.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal înalt și îngust, ceea ce dă un indice de robusticitate de tip slab (31,43). Lărgimea bigoniacă este mare (105 mm) iar adâncimea mică (69 mm). Mentonul este de formă piramidală și slab conturat. Ramul vertical este larg și mijlociu de înalt, cu regiunea goniană ușor răsfrântă în afară.

Dentiția este slab erodată (gradul I-II) și lipsită de carii. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcefalic este robust, cu suprafețe de articulație mari. Oasele membrelor inferioare prezintă asimetrie și aspectul indicilor de platiceemie, pilastric și plitimeric, asimetrie ce o întâlnim și la nivelul humerusurilor, dar mai puțin accentuată. Referindu-ne mai întâi la femure, osul drept este eurimer (93,10) și cu pilastrul mai accentuat (107,14) decât osul stâng, care este platimer (84,37 și cu pilastrul mai slab conturat (103,57). Aceași asimetrie se înregistrează și la nivelul tibiilor, cea dreaptă fiind euricnemă (73,53) iar cea stângă mezocnemă (64,44). În cazul humerusurilor indicele de secțiune este mai ridicat la osul drept (euribrah - 78) decât la cel stâng (platibrah - 73,91), ambele prezentând un relief deltoidian foarte puternic, ceea ce atestă practicarea unei munci manuale intense.

Statura medie este de 164 cm și se plasează în categoria taliilor masculine mijlocii.

Tipul antropologic principal este cel alpinoid, dar se observă și unele caractere nordice la nivelul mandibulei precum și trăsături protoeuropoide (lărgimea feței și fosa canină).

Scheletul nr. 369

Este reprezentat prin: o calotă craniană restaurată complet, maxilarul superior (sub forma a două fragmente), mandibula și un schelet postcefalic mult mai bine conservat, din care sunt prezente toate oasele lungi, cocsale, sacrumul, 2 clavicule, coaste, vertebre, fragmente ale acestora și câteva falange.

A aparținut unei femei mature (35-40 ani).

Neurocraniul prezintă un contur romboid în norma verticală și de "casă" în cea occipitală, o frunte dreaptă, un creștet arcuit și un occipital bombat. Lungimea este mijlocie (173 mm) iar lărgimea mare spre foarte mare (145 mm), raportul lor oferind un indice cefalic accentuat brahican (83,83). Craniul este foarte înalt la nivelul bazionului (137 mm) și înalt pentru porion, raportarea la lungime dând indici de același tip - hipsican (79,19 și 65,32). Raportul dintre aceste dimensiuni și lărgimea maximă a calotei, exprimată prin indici bazio și porio-bregmatici transversali se plasează în categorii diferite: metriocrană (94,48) și respectiv tapeinocrană (77,93). Indicele frontal-transversal aparține categoriei frunților sferice, cel fronto-parietal indicând forma metriometopă (66,21 - la limita inferioară a categoriei). Relieful glabelar este neaccentuat (1). Occipitalul este mijlociu de larg (73,10), cu o protuberanță externă ștearsă (0-1). Apofizele mastoide sunt puternice pentru o femeie, cu relieful supramastoidian moderat.

Masivul facial. Notăm că bolta palatină este adâncă și de formă paraboloidă iar apertura piriformă de tip antropin.

Mandibula este mijlociu de largă (91 mm) și cu adâncime mică (59 mm), cu ramul orizontal înalt (30 mm) și mijlociu de gros, indicele de robusticitate fiind astfel

moderat. Mentonul neproeminent este în formă de “buton”. Ramul vertical este înalt și îngust iar gonioanele sunt slab conturate.

Dentiția prezintă grade diferite de eroziune (I,II,III) și carii dentare, însoțite adesea de procese infecțioase. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele amaxilare.

Scheletul postcefalic se caracterizează prin robusticitate și o dezvoltare, în general, moderată a inserțiilor musculare. Femurele sunt hiperplatimere (73,33) și lipsite de pilastru. Tibiile sunt euricneme (73,33) și prevăzute cu o fațetă suplimentară de articulație pentru astragal (“fațetă orientală”). Humerusul prezintă un relief deltoidian accentuat (“V” deltoidian) și un indice de secțiune de tip platibrah.

Statura este de 157 cm și se integrează în categoria taliilor feminine supramijlocii.

Odontopatii. Pe maxilarul superior, molarul 1 stâng este redus la un rest radicular (carie de gradul V), iar molarul 2 din aceeași parte, poartă o carie de colet (gradul II). Pe partea opusă molarul 1 este căzut (probabil post-mortem) dar la nivelul rădăcinii se observă un granulom. Pe mandibulă molarul 2 și molarul 3 din partea stângă, sunt căzuți post-mortem, dar cu siguranță au fost și ei cariați, deoarece la nivelul ambelor alveole sunt urme ale unor procese infecțioase. Molarul 3 drept prezintă o carie incipientă de coroană (gradul I).

Tipul antropologic predominant este alpin cu multe caractere dinaroide și mai puține nordoide.

Scheletul nr. 370

Starea de conservare este relativ bună. Este reprezentată prin un “cranium”, reântregit complet, și un schelet postcranian destul de complet din care sunt prezente toate oasele lungi (întregi sau sub formă de fragmente), alături de cele ale centurilor, de vertebre, coaste și fragmente ale acestora.

A aparținut cu siguranță unui subiect de *sex feminin*, cărui vârstă la deces este foarte greu de precizat, dată fiind discordanța evidentă între gradul de obliterare a suturilor craniene și cel de eroziune dentară. Dacă ne referim la evoluția suturilor craniene care, în general, sunt deschise, cu excepția unei porțiuni din sagitală (“pars verticis” și “pars obelica”) am putea tribui scheletului o vârstă de maximum 45 de ani. Judecând însă după abraziunea avansată a puținilor dinți prezenți și după căderile masive de dinți “in vivo”, subiectul putea fi mult mai în vârstă - peste 60 ani. Desigur, acest criteriu este mai puțin concludent, deoarece eroziunea poate fi legată de modul de alimentație, iar căderile de dinți se pot datora unui fenomen de paradontoză, care se poate instala și la o vârstă mai tânără. Luând în considerare și unele caractere, putem conchide că subiectul a fost cu siguranță matur (circa 45-50 ani).

Neurocraniul are un indice cefalic mezocran (77,77) care a rezultat datorită unui diametru antero-posterior lung (180 mm) și unui transversal - mijlociu spre larg (140

mm). Forma sa în norma verticală este ovoidă iar în cea occipitală de "casă". Indicii de înălțime, datorită dimensiunilor verticale bazio și porio-bregmatice foarte mari (137 mm și respectiv 119 mm), se situează în aceleași categorii: hipsicrană (76,11 și 66,11) și metriocrană (ambii la limita superioară - 97,86 și 85,00). Fruntea este ferică (78,33), metriometopă (67,14) cu relief glabellar slab dezvoltat (2) și supraorbital (0-1). Occipitalul este larg (80,71), bombat și cu o protuberanță externă foarte puțin evidentă (0-1). Relieful mastoidian este mijlociu spre dezvoltat (3-4) iar cel supramastoidian moderat.

Masivul facial este eurien (47,37), cu orbitele mezoconci (77,77) și cu nasul camerin (54,0). Raportul cranio-facial este mijlociu spre înalt - la limita superioară a categoriei mezopside (95,0). Malarele, gracile sunt dispuse într-un plan intermediar, fosa canină fiind mijlociu de adâncă (3). Marginea aperturii piriforme este de tip antropin. Bolta palatină prezintă un contur paraboloid, adâncimea fiind foarte mică, aproape orizontală, această adâncime mică datorându-se și resorbției marginilor alveolare, în urma căderii majorității dinților.

Mandibula este gracilă și de înălțime mijlocie în partea anterioară, unii dinți au fost prezenți în timpul vieții și foarte joasă lateral, unde întâlnim aceeași situație ca și pe maxilarul superior (resorbția marginilor alveolare). Apofiza mentonieră, puțin proeminentă este în formă de triunghi. Ramul vertical este scurt și mijlociu de larg iar gonioanele sunt bine conturate.

Dentiția se rezumă doar la trei dinți găsiți în alveole, din care unul superior (premolarul 2 stâng) și doi inferiori (caninii). Abraziunea suprafeței masticatoare este avansată (gradul 4). Majoritatea dinților sunt căzuți din timpul vieții (în special superior), iar alții post-mortem.

Scheletul postcefalic este în general gracil, cu inserții musculare moderate. Femurele prezintă asimetrie, osul drept este hiperplatimer (72,73) iar cel stâng platimer (80,64), mbele fiind însă lipsite de pilastru. Tibiile prezintă același grad de platicemie, indicii situându-se la limita inferioară a categoriei mezocneme (63,64). Humerusurile prezintă indici de secțiune de același tip - platibrah (68,18 și 71,43) și sunt lipsite de perforație olecraniană.

Statura este în medie de 161 cm și aparține unei categorii feminine joase.

Tipul antropologic ne arată existența unui fond mediteranoid, cu elemente protoeuropoide atenuate.

Odontopatiile sunt reprezentate la acest schelet prin căderi importante de dinți din timpul vieții, căderi ce au avut loc datorită instalării fenomenului de paradontoză. Astfel, pe maxilarul superior doar 4 dinți nu au fost căzuți (incisivul 2, caninul, molarul 3 din partea dreaptă și premolarul 2 din stânga) din timpul vieții, restul au căzut în perioade diferite de timp, astfel încât alveolele unora sunt (mai mult sau mai puțin) pe cale de închidere iar al altora deja obliterate și resorbite. Pe mandibulă au căzut toți molarii și premolarii din dreapta, procesul de refacere alveolară fiind deja terminat.

Osteopatiile sunt reprezentate prin prezența unor excrescențe osoase pe marginea unor corpuri vertebrale (3 vertebre dorsale).

Scheletul nr. 371

Este unul dintre cele mai prost conservate din această colecție. Din regiunea cefalică s-au păstrat doar câteva fragmente din frontal, occipital, temporale și masivul facial iar din scheletul postceanian, ceva mai complet, unele oase lungi, fragmente din oasele coxale, sacrum, din vertebre și coaste.

A aparținut unui **bărbat matur (40-45 ani)**.

Neurocraniul, deși puternic fragmentat și incomplet, ne permite să facem câteva aprecieri de ordin morfologic. Astfel, relieful glabelar este moderat (3) iar cel supraorbital mai redus (1-2). Protuberanța occipitală externă este accentuată (4) ca și relieful mastoidian (5) și supramastoidian, care au o reliefare puternică.

Masivul facial este reprezentat prin partea dreaptă a maxilarului superior, care ne arată că marginea aperturii piriforme prezintă fosă prenazală și prin malarul drept, care indică o lărgime mare a acestora.

Mandibula este singura piesă din scheletul cefalic bine păstrată. Este robustă, cu ramul orizontal înalt, mentonul proeminent și de formă piramidală și gonioane dezvoltate.

Dentiția oferă un grad moderat de abraziune (III), fiind lipsit de fenomene patologice. Dinții sunt mari și cu smalțul gros.

Scheletul postcefalic se caracterizează prin robusticitate și prin inserții musculare bine reliefate. Femurele sunt asimetrice sub aspectul platimeriei, caracterul fiind mai accentuat la osul drept (80,00) decât la cel stâng (88,85), ambele fiind lipsite de pilastru, dar având un relief subtrohanterian bine dezvoltat. Tibiile sunt euricneme, caracter mai accentuat la osul stâng (77,14), decât la cel drept (85,71).

Statura calculată numai după lungimea radiusului și tibiei este de 185 cm și se integrează în categoria foarte înaltă.

Scheletul nr. 372

Este unul din scheletele bine conservate și relativ complete, ceea ce ne-a permis restaurarea unui "cranium" și a tuturor oaselor lungi.

A aparținut cu siguranță unei femei (20-25 ani).

Neurocraniul, de formă ovoidă în norma verticală și de "cort" în cea occipitală este lung (180 mm) și îngust (131 mm), cu indicele cefalic de tip doliocran (72,78). Înălțimea bazio-bregmatică este mijlocie spre mare (130 mm) iar cea porio-bregmatică mare spre foarte mare (115 mm), raportul acestor dimensiuni la lungimea craniului dând indici vertico-longitudinali de tip ortocran (72,22) și respectiv hipsicran (63,89). Indicii vertico-transversali rezultați din raportarea aceluiași dimensiuni la lărgimea calotei se

plasează în aceeași categorie: acrocrană (99,23 și 87,79). Fruntea este mijlociu de largă, atât prin dimensiunea minimă (95 mm) cât și prin cea maximă, ceea ce dă un indice frontal-transversal de tip sferic. Indicele fronto-parietal aparține formelor eurimetope (72,52). Occipitalul este mijlociu de larg, atât în valoare absolută (103 mm) cât și relativă (78,03). Relieful este, în general, slab conturat (0), cu excepția celui mastoidian, care este moderat (2-3).

Masivul facial este mijlociu de larg (124 mm) și de înalt (67 mm), indicele cefalic fiind situat la limita superioară a categoriei mezene (54,03). Orbitalele sunt largi (42 mm) și joase (31 mm), ceea ce dă un indice de tip cameconc (73,81). Apertura piriformă este lungă (53 mm) și mijlociu de largă (24 mm), integrându-se în categoria formelor leptorine (45,28), cu marginea aperturii - antropină. Raportul cranio-facial este de tip mezopsid. Malarele sunt moderate ca dezvoltare, prezentând o dispoziție ușor frontalizată și o fosă canină profundă (4). Bolta palatină este mijlociu de adâncă și de formă paraboloidă.

Mandibula este mijlociu de înaltă (28 mm) și de grosime mică (10 mm), indicele de robusticitate aparținând formelor gracile (35,71). Lărgimea bigoniacă este mare (100 mm) iar adâncimea mică. Mentonul este proeminent și prezintă un contur piramidal. Ramul vertical este relativ larg și mijlociu de înalt iar gonioanele - ușor răsfrânte în afară.

Dentiția prezintă grade diferite de eroziune începând cu gradul II (incisivi și canini superiori) și până la gradul III-IV premolarii și molarii 1 superiori), unele destul de avansate (III-IV), deși subiectul este tânăr (toate suturile craniene sunt deschise), precum și căderi ale unor dinți, din timpul vieții.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (64,52 și 67,74), lipsite de pilastru, cu relief subtrohanterian moderat - exprimat prin creastă și fosă subtrohanteriană. Ambele tibii sunt mezocneme (68,97 și 67,86) și sunt prevăzute cu o fațetă suplimentară de articulație la astragal ("fațetă orientală"). Humerusul se caracterizează prin euribrahie (89,47 și 84,21) și prin dezvoltare moderată a inserțiilor musculare.

Statura calculată după toate oasele lungi, este de 160 cm, ceea ce reprezintă o talie feminină înaltă.

Tipul antropologic oferă caractere predominant mediteranoide, cu unele reminescente atenuate de protoeuropoid.

Odontopatii. Deși subiectul este de vârstă tânără, pe ambele maxilare se constată pierderi de dinți din timpul vieții, după cum urmează: pe maxilarul superior sunt căzuți sau au fost extrași toți molarii din partea stângă, la nivelul acestora putându-se observa și urmele unui proces infecțios, iar pe mandibulă molarii 2 și 3, alveola fiind obturată în primul caz și pe cale de închidere în, cel de al doilea.

Scheletul nr. 373

Datorită unei stări de conservare relativ bună, s-a reconstituit un neurocraniu complet, împreună cu partea stângă a etajului superior (inclusiv bolta palatină) și majoritatea oaselor lungi (mai puțin radiusul drept) și chiar părți din centuri: oasele coxale, omoplate).

Scheletul a aparținut cu siguranță unui subiect de sex masculin, de vârstă matură tânără (35-40 ani).

Neurocraniul se caracterizează prin valori absolute de tip mare pentru lungime (180 mm), mijlocie pentru lărgime (140 mm) și joasă pentru înălțime (111 mm), cele absolute situându-se în categoriile mezocrană (75,68), ortocrană (70,27 și 60,00), metriocrană (92,86) și tapeinocrană (79,29). Lărgimea minimă a frunții (99 mm) este mare, iar cea maximă mijlocie (116 mm), ceea ce o situează prin valoarea relativă (85,34) în categoria frunților ovale. Raportul dintre diametrul minim al frunții și cel maxim al neurocraniului, exprimat prin indicele fronto-parietal, se integrează în categoria eurimetopă (70,71). Relieful glabellar este accentuat (4) iar cel supraorbital moderat (4). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg (75,71) protuberanța sa externă fiind neaccentuată (0). Relieful mastoidian (4) ca și cel supramastoidian este bine reliefat.

Craniul facial. Lărgimea bizigomatică a feței (132 mm) cât și înălțimea ei totală (120 mm) este de categorie mijlocie iar înălțimea masivului facial - mijlocie spre mare (74 mm), indicii rezultați fiind astfel de tip leptorin (90,91), și respectiv lepten (56,06). Orbitalele sunt înguste (39 mm) și înalte (37 mm), ceea ce dă un indice orbital accentuat hipsiconc (94,87). Apertura piriformă este relativ lungă (54 mm) și largă (26 mm), situându-se prin indicele nazal în categoria formelor mezorine (48,15), lungimea aperiurii piriforme prezintă ușoară fosă prenazală. Raportul cranio-facial se plasează în categoria mezopsidă (94,29). Malarele au o dezvoltare mică și o poziție intermediară, fosa canină fiind accentuată (3-4). Bolta palatină este adâncă și oferă un contur paraboloid.

Mandibula prezintă o adâncime mică (63 mm), un ram orizontal înalt (33 mm) și de grosime mică (10), indicele de robusticitate situându-se astfel, în categoria formelor gracile. Apofiza mentonieră prezintă un contur piramidal, cu baza proeminentă. Ramul vertical este larg și mijlociu de înalt iar gonioanele moderate ca dezvoltare.

Dentiția în general bine păstrată, prezintă un grad de eroziune slab spre moderat (II-III), cea superioară fiind ceva mai erodată decât cea inferioară.

Scheletul postcranian se caracterizează prin robusticitate și prin o bună dezvoltare a inserțiilor musculare. Humerusurile prezintă un caracter de platibrahie (73,91 și 73,73) și un relief deltoidian accentuat. Femurele sunt asimetrice, caracterul de platimetrie ca și cel de pilastrie fiind mai accentuat la osul drept (eurimer - 89,28 și pilastrul - 107,69), decât la osul stâng (platimer - 75,00 și pilastrul 103,70). Relieful subtrohanterian este evident la ambele femure, fiind exprimat prin fosă și creastă

subtrohanteriană bine delimitate și un trohanter III evident. Tibiile sunt euricneme (74,19 și 76,66) și nu prezintă fațete suplimentare de articulație la astragal.

Statura, prezintă o medie care corespunde cu categoria taliilor masculine mijlocii (165 cm).

Tipul antropologic este format din un amestec de caractere dinaroide, mediteranoide și nordoide, ultimile fiind mai slab exprimate.

Odontopatiile se rezumă la două carii profunde, dintre care una este întâlnită la molarul 1 superior drept și alta la molarul 1 inferior stâng, ambii dinți fiind reduși la niște resturi radiculare (gradul V).

Scheletul nr. 374

Este destul de prost conservat. Din oasele neorocraniului s-a restaurat doar o calotă craniană incompletă (fără regiunea bazală), deformată ușor de pământ și mandibula, iar din partea postcraniană, relativ mai completă, s-au reântregit majoritatea oaselor întregi.

A aparținut unei femei mature (45-50 ani).

Neurocraniul este sferoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală, cu indicele cefalic accentuat brahican (83,53). Fruntea este incipient ovală (80,00) și eurimetopă (70,42), iar occipitalul larg (83,10). Linia sagitală a neurocraniului ne arată o frunte aproape dreaptă, un creștet scurt și arcuit și un occipital slab bombat, cu o zonă “meplat” prelambdică. Relieful cranian poate fi apreciat numai la nivelul occipitalului, unde este foarte slab marcat (0-1) și regiunilor temporale unde este moderat (3).

Din **craniul facial** sunt prezente doar malarul stâng și mandibula. Pentru malar notăm caracterul accentuat de gracilitate.

Mandibula prezintă o lărgime mijlocie (96 mm) și adâncime mică (63mm). Înălțimea ramului vertical este mare (30 mm) iar grosimea mică spre mijlocie (11 mm), indicele de robusticitate indicând o mandibulă gracilă. Mentonul este proeminent și de formă piramidală. Ramul vertical este scurt și larg, iar gonioanele slab marcate.

Dentiția se rezumă doar la doi dinți inferiori (premolarul 1 din partea dreaptă), care prezintă o erodare relativ avansată (III-IV), care s-a făcut într-un plan oblic, spre partea linguală. Molarii 3, la acest nivel, nu sunt prezenți (reducere de spațiu).

Scheletul postcefalic prezintă o ușoară tendință de robusticitate. Humerusul prezintă perforație olecraniană, un relief deltoidian accentuat și un indice de robusticitate, care îl integrează în categoria formelor euribrahe (80,00). Femurul drept este eurimer (88,00) și cu pilastru moderat (108,33) iar cel stâng platimer (76,92) și cu o schiță de pilastru (100,00), ambele prezentând un relief subtrohanterian puternic conturat. Tibiile se integrează în categoria formelor mezocneme (67,74 și 66,67).

Statura calculată numai după lungimea humerusului și radiusului, este de 152 cm și aparține categoriei de talii submijlocii.

Tipul antropologic nu poate fi precizat.

Odontopatiile observate numai la nivel mandibular (în absența maxilarului superior) sunt exprimate prin extracția in vivo a molarilor 1 și 2 din partea stângă și a molarului din dreapta, alveolele fiind pe cale de închidere.

Scheletul nr. 375

Scheletul prezintă un grad de conservare satisfăcătoare, mai ales partea cefalică, care a putut fi restaurat aproape complet, exceptînd regiunea bazală și ramul vertical stîng al mandibulei (din lipsa elementelor componente). Scheletul postcefalic este mai puțin complet totuși unele oase lungi au putut fi reîntregite total (humerusul, radiusul și femurul drept, tibia stîngă) sau parțial (tibia dreaptă), permițînd astfel calcularea taliei și o bună caracterizare biometrică și morfologică.

A aparținut unui bărbat matur (45-50 ani).

Neurocraniul. Este de formă ovoidă în norma verticală și de “casă-cort” în cea occipitală, cu occipitalul mijlociu de bombat și o ușoară zonă “meplat” prelambdică. Relieful cranian este, în general, dezvoltat, atît glabella, cît și mastoidele - cu crestele supramastoidiene de gradul 5. În schimb, pe occipital relieful este neevident (0). Din punct de vedere al dimensiunilor, neurocraniul este lung (190 mm) și îngust (135 mm), indicele cranian fiind astfel accentuat doliocran (71,05). Înălțimea porio-bregmatică se înscrie în categoria înaltă (118 mm), dînd un indice porio-bregmatic longitudinal accentuat ortocran (62,11) și unul porio-bregmatic transversal acrocran (87,41). Fruntea este ovală (82,20) și eurimetopă (71,85) cu relieful glabelar puternic marcat (5) și cel supraciliar moderat (2). Occipitalul este larg (80,00), bombat și o protuberanță externă puțin reliefată (1). Relieful mastoidian este puternic (5) ca și cel supramastoidian.

Fața prezintă un indice facial total mezoprosop (89,62) și unul facial superior, mezen (54,07), ambii situați la limita superioară a categoriilor respective. Orbitalele sunt de categorie mezoconică (80,95) iar nasul de tip leptorin (44,23), cu apertură piriformă de formă antropină și spina nazală dezvoltată (3). Malarele sunt dezvoltate și prezintă o dispoziție frontalizată și o fosă canină mijlociu de profundă (3). Bolta palatină este adîncă și de formă elipsoidă.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, prevăzut cu menton proeminent și de formă piramidală și torus mandibular slab dezvoltat și gonioane bine reliefate.

Dentiția prezintă o erodare, în general, moderată (III) și ceva avansată la nivelul molarilor (IV). Dinții sunt mari și cu smalțul gros. Molarii 3 sunt prezenți pe ambele maxilare.

Scheletul postcranian se caracterizează prin robusticitate și o bună dezvoltare a inserțiilor musculare. Femurul este hiperplatimer (68,57), prevăzut cu pilastru (110,71) și relief subtrohanterian bine reliefat (fosă și creastă subtrohanteriană și trohanter III). Humerusul se integrează în categoria formelor ușor platibrahe (76,92) lipsite de perforație olecraniană, cu "V"-ul deltoidian foarte accentuat. Tibiile sunt euricneme (77,14 și 71,43).

Statura medie se situează în categoria taliilor masculine înalte.

Tipul antropologic este reprezentat prin un fond protoeuropoid (caractere vechi cromagnoide), la care se adaugă caractere nordice, formînd un tip proto-nordic.

Odontopatii și osteopatii. Am remarcat trei extracții dentare: premolarul 2 superior stîng și premolarul 2 și molarul 1 din partea dreaptă, procesul de osificare fiind terminat. Pe marginile a cinci vertebre lombare se observă mici excrescențe osoase, care ar indica un început de boală reumatismală.

Scheletul nr. 376

Prezintă o stare incompletă și fragmentară. Din neurocraniu s-a putut restaura doar o calotă craniană (fără partea sa bazală), la aceasta adăugându-se malarul drept și mandibula (fără ramul vertical drept). Restul scheletului este reprezentat prin diafizele oaselor lungi ale membrilor, fragmente din oasele centurilor scapulare și pelviene, câteva resturi din vertebre și tarsiene.

El a aparținut cu siguranță unui *bărbat matur de 40-45 ani*.

Neurocraniul, cu aspect hiperstotic, are o formă sferoidă privit din norma verticală și de "casă" privit din norma occipitală. Indicele cranian aparține categoriei hiperbrahocrane atenuate (85,96) iar indicii porio-bregmatici longitudinal, categoriei hipsicrane (66,85) și transversal, categoriei tapeinocrane (77,78). Fruntea este stenometopă (65,36) cu o formă sferică (74,63), un relief moderat (glabellar - 2, supraorbital - 0,1). Occipitalul este bombat, în special în regiunea sa superioară și mijlociu de larg (73,86), cu o protuberanță abia marcată (1). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4), dar partea lor supramastoidiană are relief moderat.

Mandibula este foarte gracilă, cu ramul orizontal scurt, mentonul ușor schițat și de formă piramidală.

Dentiția prezintă căderi din timpul vieții, premolarii 2 și toți molarii inferiori din ambele părți fiind lipsă.

Scheletul postcranian, deși fragmentar, prezintă un grad de robusticitate avansat. Femurele sunt platimere (78,12 - 75,76), lipsite de pilastru (100,00 - 96,30), iar tibiile platcneme (61,11 - 61,76).

Statura nu s-a putut calcula.

Tipul antropologic. Caracterele neurocraniului ne permit să atribuim scheletul tipului dinaric, acesta cu atât mai mult, cu cât și statura trebuia să fi fost destul de înaltă.

Scheletul nr. 377

Este fragmentar și incomplet. Din neurocraniu ne-au parvenit doar 2 parietale, occipitalul și două fragmente din temporale. La acestea se mai adaugă un fragment din maxilarul superior și partea stângă a mandibulei.. Din restul scheletului sunt prezente două fragmente din diafiza femurelor, resturi de coaste, vertebre, clavicule și coxale.

Vârsta individului a putut fi determinată după stadiul de erupție a dentiției de lapte, care a fost surprinsă la deces (caninii și molarul 2 sunt pe cale de apariție), ea este cuprinsă între un an și jumătate și doi ani (*infans I*).

Sexul nu s-a putut determina.

Scheletul nr. 378

Și acest schelet, ca și precedentul este fragmentat și în buna parte distrus de pământ. Craniul, fragmentar nu a putut fi reconstituit, în schimb, mandibula și bolta palatină cu arcadele dentare au putut fi recuperate. Mai sunt prezente diafizele unor oase lungi, humerus, femur, tibia.

Vârsta, stabilită după molarii 2 de lapte (care deși sunt erupți, au apexul larg deschis) este în jur de *doi ani (infans I)*.

Sexul nu a putut fi determinat.

Scheletul nr. 379

A aparținut unui copil foarte mic (vârsta fiind cuprinsă între 0-6 luni) deoarece încă nu apăruse dentiția de lapte la data decesului. Din el ne-au parvenit doar câteva mici fragmente din oasele neurocraniului (3 din parietale și 2 din occipital), diafize ale unor oase lungi (humerus, cubitus, radius, femur) și câteva fragmente din vertebre, coaste și coxale. Sexul nu s-a putut determina.

Scheletul nr. 380

Starea de conservare este foarte bună. Scheletul cefalic s-a putut păstra intact, ca și partea postcraniană.

A aparținut unui *bărbat matur (40-45 ani)*.

Neurocraniul este scurt (170 mm) și mijlociu de larg (140 mm), ceea ce imprimă indicelui cefalic un caracter de brahicranie (82,35). Dimensiunea bazio-bregmatică este mică (121 mm), indicii bazio-bregmatici aparținând categoriilor ortocrană (71,18) și tapeinocrană (86,43). Înălțimea porio-bregmatică este tot mică (110 mm), raportarea sa la lungimea și lățimea calotei, dând indici de tip hipsicran (64,71 - la limita inferioară a categoriei) și respectiv tapeinocran (78,57). Dimensiunile frunții se plasează în categoria mijlocie, raportul lor indicând o frunte ovală (82,76), cel dintre lărgimea maximă a frunții și cea maximă a craniului, o situează în categoria celor metriometope

(68,57). Occipitalul este mijlociu de larg, atât prin valoarea absolută (108 mm), cât și prin cea relativă (77,14), fiind mijlociu de bombat și prezentînd o ușoară depresiune prelambdică. Relieful cranian este moderat în regiunea frontală (glabellar - 3, supraorbital - 2), dezvoltat în regiunea mastoidiană (4) și supramastoidiană și foarte slab pe occipital (0). Forma neurocraniului este romboidă în norma verticală și de "bombă" în cea occipitală.

Masiful facial prezintă o lărgime mică, și o înălțime mijlocie indicele facial superior situându-se la limita superioară a categoriei mezene (54,61). Orbitalele sunt mijlocii de largi și joase, raportul dintre aceste două dimensiuni, dînd un indice cameconc (73,81). Apertura piriformă este mijlociu de lungă (52 mm) și îngustă (23 mm), situându-se astfel în categoria formelor leptorine (44,23). Bolta palatină este adîncă, de formă parboloidă, cu indicele palatal leptostafilin (78,43). Raportul cranio-facial se plasează în categoria micropsidă (92,86). Malarele, mijlocii ca dezvoltare sunt dispuse într-un plan intermediar și prezintă o fosă canină adîncă (4). Marginea aperturii piriforme este antropină, iar spina nazală neaccentuată (2).

Mandibula oferă un accentuat caracter de gracilitate, indicele de robusticitate, situîndu-se în categoria foarte mică (29,41). Lărgimea bigoniacă este mare (107 mm) iar adîncimea mică (69 mm), indicele de adîncime-lărgime, fiind de tip larg (155,07). Apofiza mentonieră prezintă un contur piramidal. Ramul vertical este îngust și mijlociu de înalt, cu condilii dezvoltați și gonioane bine conturate și răsfrînte în afară.

Dentiția este în general, moderat de erodată (III), cu excepția molarilor 1, unde abraziunea este mai accentuată (IV). Molarii 3 superiori sunt prezenți și neerodați, cei inferiori fiind căzuți din timpul vieții.

Scheletul postcefalic este robust, cu inserții musculare evidente. Humerusul aparține formelor plitbrahe (77,27), prezentînd un relief deltoidian accentuat. Femurele sunt accentuat platimere (73,53 și 71,43), lipsite de pilastru (90,00) și prevăzute cu un relief subtrohanterian bine dezvoltat (creastă și șanț, precum și o schiță de trohanter III).

Statura este de 169 cm și se integrează în categoria taliilor masculine supramijlocii.

Tipul antropologic predominant este cel dinaric (calota craniană care suferă influențe protoeuropoide (fosa canină adîncă) și mediteranoide (dispoziția malarelor, regiunea subnazală).

Odontopatii. Semnalăm prezența unei carii de colet (gradul III) la nivelul caninului superior drept. Pe mandibulă se observă căderea din timpul vieții a premolarului 2, molarilor 1 și 3 din stînga, precum și a molarilor 1 și 3 din dreapta, alveolele fiind bine închise.

Scheletul nr. 381

Prezintă o stare de conservare proastă, mai ales scheletul cefalic, care este reprezentat printr-un fragment de calotă craniană (regiunea fronto-parietală), oasele temporale și mandibulă. Partea postcraniană este mai completă, putându-se astfel reântregi majoritatea oaselor lungi (total sau parțial).

A aparținut unei femei senile (65-70 ani).

În ceea ce privește **neurocraniul**, nu s-au putut obține nici un fel de date biometrice. Menționăm doar că relieful mastoidian (5) și supramastoidian este dezvoltat.

Din **craniul facial** este prezentă numai mandibula, care este gracilă, cu mentonul proeminent și butonat, gonioane slab marcate și torus mandibular accentuat.

În ceea ce privește **dențiția** aceasta este practic absentă, pe mandibulă toți dinții sunt căzuți din timpul vieții, marginea alveolară fiind închisă și resorbită.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (68,75 și 69,69) și ușor asimetrice din punct de vedere al dezvoltării pilastrului, acesta fiind ceva mai accentuat la osul stâng (103,57) decât la cel drept (100,00). Relieful subtrohnterian este bine reliefat la ambele oase. Humerusurile, lipsite de perforație olecraniană, prezintă indici de secțiune de tip platibrah (dar mai accentuat la osul drept - 72,72 decât la cel stâng - 76,19) și un "V" deltoidian moderat.

Statura aparține categoriei feminine înalte (162 cm).

Odontopatii și osteopatii. Căderea din timpul vieții a tuturor dinților inferiori, fenomen ce atestă un avansat proces de parodontoză. Pe marginile a două vertebre lombare, se pot observa mici excrescențe osoase care ar indica un început de boală reumatică.

Scheletul nr. 382

Prost conservat și incomplet, este reprezentat prin un fragment de calotă craniană (regiunea fronto-parieto-occipitală), împreună cu malarul drept, bolta palatină, mandibula și un schelet postcranian din care puține oase lungi au putut fi reântregite (humerusul stâng, femurul drept), restul fiind destul de fragmentare.

A aparținut unei femei de circa 20 de ani (adultă).

Neurocraniul. Fragmentul de calotă ne-a permis să facem doar măsurătorile pentru lungime (194 mm) și lărgime (138 mm), indicele cefalic arătând o mezocranie a acesteia (75,00). Occipitalul prezintă o foarte slabă dezvoltare a protuberanței externe (gradul 0).

Masivul facial. Bolta palatină este accentuat brahistafilină (127,77), de formă paraboloidă și foarte adâncă. Marginea aperturii piriforme este de tip antropin. Malarul este moderat ca dezvoltare și dispus într-un plan intermediar, fosa canină nefiind prea adâncă (2).

Mandibula este mijlociu de largă (92 mm) și de adâncă (71 mm), cu ramul orizontal înalt (33 mm) și mijlociu de gros (12 mm), indicele de robusticitate aparținând formelor gracile (36,36). Apofiza mentonieră este proeminentă și de formă piramidală. Gonioanele sunt slab conturate.

Dentiția, bine păstrată, este neerodată și lipsită de carii. Dinții sunt mărunți, dar cu smalțul gros. Molarii 3 nu sunt încă erupți.

Scheletul postcefalic este gracil și incomplet osificat. Humerusul prezintă un indice de robusticitate euribrah (85,00 - stabilit numai pentru osul stâng) și un relief deltoidian moderat. Femurele sunt platimere (ambele 75,00), prevăzute cu pilastru (mai accentuat la osul drept - 113,64, decât la cel stâng - 109,51) și inserții musculare nedezvoltate. Tibiile sunt asimetrice, cea dreaptă este euricnemă (72,41) iar cea stângă mezocnemă (68,96).

Statura, calculată numai după lungimea humerusului și femurului, se integrează în categoria taliilor feminine mijlocii (155 cm).

Structura antropologică corespunde unui fond mediteranoid, la care se adaugă slabe influențe dinaroide (după caracteristicile mandibulei).

Scheletul nr. 384

Starea de conservare este nesatisfăcătoare, mai ales în ceea ce privește scheletul cefalic, din resturile căruia s-a putut reconstitui doar o calotă craniană incompletă (fără regiunea bazală, partea anterioară a frunții și fără temporale). Craniul facial este absent. Scheletul postcefalic este relativ mai complet, ceea ce a permis restaurarea majorității oaselor lungi.

A aparținut unei *femei mature (40-45 ani)*.

Neurocraniul are formă romboidă în norma verticală și de "casă" în cea occipitală. Din punct de vedere al dimensiunilor, nu s-a putut stabili decât diametrul transversal maxim, care este mare (146 mm), înălțimea porio-bregmatică, care este de categorie joasă (107 mm). Indicele cefalic nu a putut fi precizat în absența diametrului antero-posterior, dar fragmentul de calotă ne indică mezocrania. Indicele porio-bregmatic transversal, stabilit în bune condițiuni este de categorie joasă - tapeinocran (73,29). Relieful cranian apreciat numai la nivelul regiunii temporale drepte, este bine reliefat la nivelul mastoidei (4) și puțin evident în zona supramastoidiană. Occipitalul este bombat și lipsit de protuberanța externă.

Relieful postcefalic prezintă o robusticitate mijlocie și impresii musculare accentuate. Humerusul are "V-ul" deltoidian puternic dezvoltat și un indice de robusticitate de categorie eurimeră (77,27). Femurele prezintă o diferențiere, atât din punct de vedere al platimeriei, cât și al dezvoltării pilastrului; osul drept este eurimer (88,89) și cu pilastrul bine exprimat (116,00), iar cel stâng platimer (83,33) și lipsit de această formațiune (83,33). Ambele femure prezintă un relief subtrohanterian bine reliefat

(creastă, șanț și trohanter III). La nivelul tibîilor, asimetria este mai accentuată, indicii de platicnemie, deși sunt situați în aceeași categorie - euricnemă, prezintă o diferență valorică foarte mare (43,81 u.i.).

Statura este de 169 cm și aparține unei categorii feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 385

Prezintă o stare de conservare bună, fiind reprezentat prin un :”cranium” căruia îi lipsește regiunea bazioccipitală și partea stângă a masivului facial și un schelet postcefalic complet și bine păstrat.

A aparținut unei *femei mature* (35-40 ani).

Neurocraniul, de formă sferoidă în norma verticală și de “casă”, rotunjită în cea occipitală, este scurt și mijlociu de larg (169 mm și 139 mm - dar la limita superioară a categoriilor respective), indicele cranian fiind de tip brahocran (82,25). Dimensiunile verticale bazio și porio-bregmatice sunt de categorie mare (130 mm și respectiv 113 mm), indicii rezultați din raportul acestor dimensiuni la lungimea și lărgimea craniului, indică hipsicrania (76,92 și 66,86) și metriocranie (93,52 și 81,29). Dimensiunile frunții - minimă și maximă - sunt de asemenea de categorie mare (99 mm și 122 mm), indicii caracteristici frontal-transversal (81,15) și fronto-parietal arătînd o frunte eurimetopă și de formă ovală. Relieful frontal este slab dezvoltat (1). Occipitalul este mijlociu de larg, atât în valoare absolută (104 mm) cât și relativă (74,82) și bombat, cu relief muscular neevident (0). Relieful mastoidian este bine exprimat (4), ca și cel supramastoidian.

Fața, prin dimensiunile sale - înălțime totală și parțială (109 mm și 69 mm) și lărgime (126 mm) - de tip mijlociu, prezintă indici de tip mezoprosop (86,51) și respectiv mezen (91,76 - la limita superioară). Orbitale sunt înguste (38 mm) și foarte joase (28 mm), indicele orbital integrînd orbita în categoria formelor cameconci (73,68). Indicele nazal nu a putut fi stabilit în absența părții stîngi a aperturii piriforme. Bolta palatină este brahistafilină (97,56), de formă paraboloidă și puțin adîncă. Malarele sunt dezvoltate și dispuse într-un plan ușor frontalizat. Fosa canină nu este adîncă (2).

Mandibula, este gracilă, așa cum indică și indicele de robusticitate (35,48), rezultat din raportul dintre înălțimea mare (31 mm) a ramului mandibular și grosimea sa mică (11 mm). Lărgimea bigoniacă este mare iar adîncimea mică. Mentonul are contur piramidal, fiind slab marcat, ca și torusul mandibular. Ramul vertical este scurt și mijlociu de larg.

Dentiția prezintă un grad moderat de eroziune (II-III) dar molarii 3 însă nu sunt erodați. Cariile dentare sunt rare iar căderile de dinți absente.

Scheletul postcranian ne indică un grad mare de gracilitate, deși inserțiile musculare sunt accentuate. Humerusurile sunt de tip platibrah, deși indicii de robusticitate sunt diferiți (68,18 la osul drept și 75,00 la cel stîng). Femurele sunt identice din punct de vedere al platimeriei (79,31), dar ușor asimetrice sub aspectul dezvoltării pilastrului, care

este mai accentuat la osul stâng (112,00) decât la cel drept (108,00). Relieful subtrohanterian este bine reliefat la ambekle femure, fiind exprimat prin creastă, șanț și un trohanter III. Tibiile sunt mezocneme, dar indicii de platicnemie prezintă o diferență de 8,33 u.i.

Statura se plasează în categoria taliiilor feminine supramijlocii (157 cm).

Structura antropologică. Calota craniană este alpinoidă, iar masivul facial oferă elemente mediteranoide și slabe influențe cromagnoide.

Odontopatii. Molarul 3 inferior stâng prezintă o carie de coroană de gradul II.

Scheletul nr. 386

Din acest schelet s-a reconstituit o calotă craniană, care are aspect brahican, alături de aceasta fiind recuperate maxilarul superior drept, mandibula și diafizele humerusului drept și ale celor două femure.

A aparținut unui *copil de 6 ani (infans I)*, vârsta putând fi apreciată după mugurii dentari (molarii 1 definitivi), care au fost surprinși în faza de erupere.

Sexul individului a fost imposibil de apreciat.

Scheletul nr. 387

Este destul de bine conservat, în special partea sa cefalică, din care s-a reconstituit un “cranium” întreg și mandibula. Din partea postcraniană am avut la dispoziție doar următoarele oase lungi: cubitusul și femurul stâng și ambele tibii și vertebre (12), omoplate (2), coaste și alte oase scurte (calcaneu, astragal, falange).

A aparținut unei *femei cu vârsta matură avansată, cuprinsă între 50-55 ani*.

Neurocraniul este sferoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este brahican (82,66). Indicii de înălțime longitudinali și transversali, porio-bregmatici și bazio-bregmatici sunt hipsicran (80,35) și metriocran (97,20) și respectiv aceleași categorii în raport de dimensiunea po-b (67,63 și 81,82). Fruntea este stenometopă (62,94), cu marginile divergente (71,43), cu un relief glabellar slab exprimat (1), ca și cel supraorbital (0-1). Occipitalul este înalt, mijlociu de larg și foarte bombat, cu o protuberanță ștearsă (0).

Masivul facial este eurien (47,66), cu orbite mezoconci (78,05) și cu nasul ușor camerin (51,02), acesta având o spină ușor ascuțită (1). Malarele sunt înguste și dispuse în plan parasagital. Bolta palatină are o formă paraboloidă și este puțin adâncă, din cauza resorbției marginii alveolare, în urma căderilor masive de dinți.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal înalt în partea sa anterioară, unde dinții sunt prezenți și ceva mai jos în partea unde edentarea este mai accentuată (nivelul dinților jugali); torusul mandibular este bine conturat, iar gonioanele moderat dezvoltate.

Dentiția prezintă o paradontoză totală pe maxilarul superior și parțială pe mandibulă, unde toți dinții jugali sunt căzuți în timpul vieții.

Scheletul postcranian oferă o robusticitate medie, dar cu urme de inserții musculare pronunțate. Femurul este hiperplatimer (71,88) și prevăzut cu un pilastru slab (100,00) iar tibiile euricneme (75,86 și 82,14).

Statura aparține categoriei feminine supramijlocii, ea fiind de 159 cm.

Tipul antropologic principal este cel dinaric, la care se mai pot adăuga multe caractere mediteranoide (malare înguste, dispuse în plan intermediar, nasul camerin, occipitalul bombat, mandibula gracilă, etc).

Ca **odontopatii** amintim încă o dată paradontoza totală de pe maxilarul superior și parțială la nivelul mandibulei, de asemeni o ușoară carie de colet (gradul 1) la un premolar 1 inferior stâng.

Scheletul nr. 388

Din resturile scheletului cefalic s-a putut restaura un neurocraniu (căruia îi lipsește întreaga sa bază), bolta palatină (ce nu se poate retușa la calotă) și mandibula. Din scheletul postcranian ne-a parvenit toate oasele lungi ale membrelor, omoplat, clavicule, coaste, carpiene, tarsiene, metapodale.

A aparținut unei *femei mature de 30-35 ani*.

Neurocraniul este în formă ovoidă în norma verticală și de "cort" în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (73,14), iar indicii porio-bregmatici ortocran (62,29) și metriocran (85,15). Fruntea este ovală (82,88), ușor înclinată și eurimetopă (71,88), cu relieful frontal șters (1), ca și cel supraorbitar (0-1). Occipitalul este larg (79,69) având o protuberanță (1-2). Apofizele mastoide sunt și ele moderat dezvoltate (2-3) ca și relieful supramastoidian. Bolta palatină are o formă paraboloidă și o adâncime mijlocie.

Mandibula, moderată sub aspectul robustității are un menton ușor proeminent, butonat, un ram orizontal mijlociu de înalt, un torus moderat, ca și regiunea gonioanelor.

Dentiția prezintă o erodare slabă (gradul II), fiind căderi "in vivo".

Scheletul postcranian este, în general, gracil. Femurele sunt asimetrice, din punctul de vedere al pilastriei și platimeriei, deoarece osul drept are un pilastru marcat (108,69) fiind eurimer (81,48) iar cel stâng are pilastrul slab (100,00) fiind platimer (78,57). Ambele tibii sunt mezocneme (64,52 - 67,86) și nu au fațete suplimentare de articulație cu astragalul.

Statura medie este de 158 cm și aparține unei categorii supramijlocii.

Tipul antropologic, după caracterele pe care le întâlnim la neurocraniu, statura și oasele lungi, este cel mediteranid.

Odontopatii: la un molar 2 superior drept se remarcă o carie de coroană de gradul III, ce a afectat peretele exterior corespunzător, printr-o osteoliză pronunțată (proces infecțios).

Scheletul nr. 389

Este reprezentat prin câteva fragmente craniene (occipital și temporal drept), mandibulă și prin fragmente postcraniene (diafiza de oase lungi, coaste, vertebre, sacrum, coxale, stern, calcaneu).

A aparținut unui *copil de 12-13 ani (infans II)*, vârsta fiind stabilită după erupția dinților definitiv, care este încheiată, cu excepția molarului 3 (de minte).

Sexul stabilit după gradul de deschidere a mării eșancruri ischiatice, este cef *feminin*.

Scheletul nr. 391

Resturile osoase din acest mormânt sunt incomplete și prezintă o stare precară de conservare. Inventarul cuprinde fragmente din neurocraniu, care au permis restaurarea unei porțiuni de calotă, maxilarul superior, diafizele humerusurilor, cubitusurilor și femurului drept, femurul stâng și tibiile, un omoplat, 1 calcaneu și câteva coaste.

A aparținut unui subiect de *sex masculin și de vârstă tânără (18-20 ani)*.

Neurocraniul, reprezentat prin o porțiune de calotă, este în formă de "casă" în norma occipitală. Cu toate că nu s-a putut obține nici un indice de înălțime - în absența lungimii și lărgimii maxime, dimensiunea stabilită la nivelul porionului (116 mm) indică un craniu mijlociu de înalt. Relieful glabelar este slab marcat (2), dar cel mastoidian (4) și supramastoidian este puternic.

Din *masivul facial* este prezentă doar bolta palatină, care ne permite să menționăm că apertura piriformă este de tip antropin și dentiția de la acest nivel (parțială) care indică o foarte slabă erodare și absența odontopatiilor.

Scheletul postcranian este mai complet și relativ mai bine conservat, prezentând un caracter de robusticitate. Humerusul prezintă un relief puternic la inserția deltoidului și un indice de robusticitate de tip euribrah, mai pronunțat la osul stâng (86,36), decât la cel drept (81,82). Femurele sunt hiperplatimere, caracterul fiind mai accentuat la osul stâng (66,67) decât la cel drept (72,97). La ambele, pilastrul este absent, iar relieful subtrohanterian pronunțat. Tibiile prezintă o asimetrie accentuată sub aspectul platicnemie, osul drept fiind euricnem (75,00) iar cel stâng mezocnem (69,44).

Statura, calculată numai pe baza femurului și tibiei este de 176 cm, ceea ce prezintă o talie masculină înaltă.

Scheletul nr. 392

Este un schelet de copil reprezentat prin fragmente de neurocraniu (un frontal aproape întreg, din parietale, occipital și temporale), care nu se pretează la restaurare, precum și prin părți din scheletul postcranian, diafize de oase lungi (humerus, radius, cubitus, peroneu), fragmente de vertebre și coaste.

Cu toate că nu ne-a parvenit nici un dinte, totuși , apreciind după lungimea oaselor lungi, suntem în măsură să conchidem că scheletul a aparținut unui *copil de aproximativ 5 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 393

Este unul din scheletele cele mai complete. Scheletul cefalic s-a păstrat în totalitate, cel post-cefalic fiind ceva mai puțin complet, dar bine păstrat.

Sexul este cu siguranță *masculin*, iar vârsta la deces este destul de înaintată (*peste 60 de ani*).

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “cort” în cea occipitală, cu reliefurile glabellar și supraciliar moderat (3 respectiv 2), cel occipital slab conturat (2) și cel mastoidian dezvoltat (4). Indicele cranian este doliocran. Indicii vertico-longitudinali bazio și porio-bregmatici aparțin aceleiași categorii: ortocrană (72,34 și 61,17), cei vertico-transversali fiind ușor diferiți: acrocran (100,74) și ușor metriocran (85,18). Indicii frontali sunt de tip intermediar (83,64) - în cazul celui frontal transversal și metriometop (68,15) - în cazul celui fronto-parietal. Indicele de lărgime a occipitalului se plasează la limita inferioară a categoriei largi (79,86).

Masivul facial aparține categoriei mezene (51,52), cu orbite mezoconci (77,78), cu nasul mezin (49,06) și bolta palatină brahistafilină (95,65). Prin raportul cranio-facial transversal, masivul facial se încadrează în tipul mecropsid (97,78). Caracterele morfologice indică malare moderate ca dezvoltare și dispuse ușor frontalizat, fose canine mijlocii de adânci, o apertură piriformă antropină și o boltă palatină de tip upsiloid, mijlociu de adâncă.

Scheletul postcefalic este mai puțin complet, caracterul de robusticitate fiind evident. Femurele sunt hiperplatimere - osul drept mai accentuat (68,65) decât cel stâng pilastrul fiind prezent numai la femurul drept (103,58). Reliefurile subtrohanterian este bine reliefat la ambele femure. Ușoră asimetrie se observă și în cazul tibiei: indicele de platicnemie este mezocneme (67,57) la osul drept și ușor platicnem la cel stâng. Humerusurile sunt euribrahe - cu o diferență între indici de 3,44 u.i., și cu reliefurile accentuate.

Dentiția este slab reprezentată, datorită numeroaselor căderi de dinți din timpul vieții, erodarea fiind, în general, moderată, cu excepția caninului superior și inferior, la care constatăm o abraziune mult mai avansată - până la canalul dentar (într-un plan oblic spre exterior)

Statura oferă o medie de 168 cm, ceea ce corespunde cu o statură masculină supramijlocie.

Tipul antropologic principal este cel nordic, care a suferit însă și slabe influențe protoeuropoide și esteuropoide.

Odontopatii. Se constată importante căderi din dentiția superioară: premolarul 2 și toți molarii din partea dreaptă, precum și molarii 2 și 3 din stânga, alveolele fiind obturate. Tot la acest nivel, molarul 1 stâng este redus la un rest radicular. Pe nandibulă sunt căzuți din timpul vieții aproape toți dinții (cu excepția caninului și premolarului din stânga), ceea ce atestă instalarea cel puțin la acest nivel, a unui avansat proces de paradontoză. Ambele clavicule sunt fracturate și vicios consolidate. Ca urmare a acestor fracturi, la nivelul articulației scapulo-humerale se observă instalarea unui fenomen de artroză.

Scheletul nr. 394

Este unul din scheletele cele mai incomplete și mai prost conservat, fiind reprezentat numai prin trei fragmente craniene foarte erodate. După grosimea acestor fragmente, putem aprecia că scheletul a aparținut unui *copil*, a cărui vârstă este greu de precizat (poate un *infans I*).

Scheletul nr. 395

Inventariind piesele osoase ne-au parvenit, subliniem imposibilitatea restaurării craniului. Sunt prezente doar frontalul, fragmente din parietale, din occipital, din baza craniului și mandibula. Din scheletul postcranian sunt prezente femurele, humerusul și radiusul drept, cubitusul stâng, oasele coxale, două omoplate, 1 claviculă, coaste și corpuri vertebrale.

Sexul nu poate fi determinat (poate feminin după prezența boselor frontale). Vârsta o apreciem de circa 5-6 ani (*infans I*), judecând după stadiul de dezvoltare a dentiției, cât și după lungimea oaselor lungi.

Scheletul nr. 396

Acest schelet este reprezentat doar prin partea sa postcraniană din care ne-au fost puse la dispoziție fragmente diafizare din oasele lungi, două coxale, coaste și corpuri vertebrale.

A aparținut unui *copil de circa 3 ani (infans I)*, vârsta fiind apreciată după lungimea diafizelor oaselor lungi, însă sexul nu se poate stabili.

Scheletul nr. 397

Prezintă o stare deficitară de conservare, el fiind reprezentat printr-un fragment de calotă craniană (regiunea fronto-parietală), oase lungi ale membrilor (humerus drept, cubitus stâng, ambele femure și tibia stângă), precum și prin alte piese fragmentare ale scheletului postcranian.

A aparținut unui *bărbat de vârstă matură avansată (50-55 ani)*.

Scheletul postcefalic este robust, dar cu relieful osos nu prea dezvoltat. Femurele platimere (78,12 - 81,25) sunt prevăzute cu pilastru destul de pronunțat (118,52 - 123,08), tibiile fiind mezocneme (62,86 - 63,89).

Statura este de 168 cm, ceea ce reprezintă o talie masculină supramijlocie.

Odontopatii. Pe două vertebre lombare se pot vedea urmele unor excrescențe ca rezultat a unor procese reumatismale.

Scheletul nr. 398

Din resturile acestui schelet s-a putut reconstitui o calotă craniană (fără regiunea sa bazioccipitală), la acesta adăugându-se malarul stâng și jumătatea stângă a mandibulei. Scheletul postcranian este reprezentat prin ambele humerusuri și femurul stâng întregi, diafizele radiusurilor, cubitusului stâng, tibiilor, clavicule, corpuri vertebrale, sacrum.

Sexul individului era cel *masculin*, iar vârsta era matură, cuprinsă într 55-60 ani.

Neurocraniul, lung și mijlociu de larg, oferă un indice cefalic accentuat doliocran (70,05) el având o formă ovoidă în norma verticală și de "cort" rotunjit în norma occipitală. Indicii de înălțime porio-bregmatici aparțin categoriilor ortocran (61,93) și acrocran (88,41). Fruntea, ușor ovală (80,80), este eurimetopă (73,19), cu relieful marcat (glabellar-3, cupraorbital-2). Occipitalul, mijlociu de larg (77,54), prezintă o curbura foarte accentuată la nivelul solzului său și o ușoară depresiune prelambdică, protuberanța occipitală fiind ușor marcată (2). malarele sunt puternic dezvoltate.

Mandibula este moderată, sub aspectul robustității, ramul său orizontal fiind înalt, cu mentonul proeminent, în formă de buton. Gonioanele sunt bine dezvoltate, în schimb torusul mandibular este abia schițat.

Dentiția nu este atât de erodată în raport cu vârsta individului (gradul II-III) și nu prezintă carii.

Scheletul postcranian prezintă o robusticitate accentuată, oasele având urme de inserții musculare puternice ("V-ul" deltoidian, creste subtrohanteriene, etc.). Femurul este platimer (81,82), prevăzut cu un pilastru slab (103,33), iar tibiile sunt mezocneme (mai mult osul drept - 65,76, decât cel stâng - 63,16).

Statura corespunde unei categorii musculare supramijlocii, ea fiind de 167 cm.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid cu unele influențe protoeuropoide.

Scheletul nr. 399

Starea de conservare a acestui schelet este fragmentară, fiind prezente porțiuni din oasele craniului, mandibula, maxilar superior stâng. Din scheletul postcranian s-au putut reștaura majoritatea diafizelor oaselor lungi, precum și oasele centurilor scapulară și pelviană.

A aparținut unui *copil de 3-4 ani (infans I)*.

Dentiția de lapte este complet eruptă, iar malarul 1 definitiv se prezintă sub forma unui mugure cu zona coletului abia schițată.

Scheletul nr. 400

Este unul dintre scheletele bine conservate. Din partea cefalică s-a putut restaura un "cranium", căruia îi lipsește întreaga sa bază și malarul drept. Oasele lungi ale membrilor sunt prezente aproape în întregime (mai puțin radiusurile), de asemenea coxalele, claviculele, coaste, vertebre, metapodale.

A aparținut unei *femei adulte de 25-30 ani*.

Neurocraniul, foarte lung și mijlociu de larg, are un indice cranian doliocran (71,57), o formă ovoidă în norma verticală și de "casă" în norma occipitală. Indicii de înălțime porio-bregmatici sunt ortocran (58,38) și metriocran (81,56). Fruntea este dreaptă, cu o formă ovală (81,75), eurimetopă (73,05) și are un relief complet nedevelopat (glabellar 0, supraorbital 0-1). Occipitalul puternic bombat, în special în regiunea solzului său, este mijlociu de larg (76,60). Apofizele mastoide sunt mari (4) și au un relief supramastoidian dezvoltat.

Masivul facial prezintă indicele facial total de tip mezoprosop (88,10), indicele facial superior fiind lepten (56,35). Orbitalele sunt hipsiconci (100,00), adică înalte, ca și nasul - leptorin (44,44). Malarele sunt înguste și dispuse într-un plan parasagital, fosa canină adâncă (3) iar apertura piriformă de formă antropină. Bolta palatină are o formă paraboloidă și o mare adâncime.

Mandibula este moderată ca robusticitate, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, cu menton ușor proeminent și piramidal, cu torusul slab marcat și cu gonioane ușor răsfrânte în afară.

Dentiția este neerodată, dinții fiind mari, acoperiți cu un smalț gros, molarii 3 sunt toți apăruți.

Scheletul postcranian ne arată că individul era robust, cu o musculatură dezvoltată (inserții musculare evidente pe humerus și pe femur). Femurele sunt platimere (71,88 - 83,87) având un pilastru bine dezvoltat (112,00 - 107,41), iar tibiile mezocneme (65,52).

Statura oferă o medie feminină supramijlocie, ea având o valoare medie de 167 cm.

Tipul antropologic predominant poate fi apreciat ca cel mediteranoid, la care vom semnală și influențe protoeuropoide (relieful osos dezvoltat) și nordoide (masivul facial lepten, nasul leptorin, statura, etc.).

Odontopatii. La un molar 2 inferior, din partea dreaptă se observă o carie ușoară (gradul II) la nivelul coroanei.

Scheletul nr. 401

Inventarul osos al acestui schelet cuprinde: craniul la care lipsesc arcadele zigomațice, malarul stâng, temporalele și bazioccipitalul și un schelet postcranian, din care au fost integral restaurate oasele membrilor superioare, ambele femure și tibia stângă, parțial - tibia dreaptă, unele piese fiind deja bine păstrate (cocsalele, omoplatele, sacrumul, unele vertebre și coaste, etc).

Sexul îl considerăm ca fiind *feminin*, iar vârsta în jur de 50-55 ani (matur).

Neurocraniul este foarte lung (189 mm) și mijlociu de larg (137 mm), indicele cranian fiind doliocran (72,49). Fruntea este largă (96 mm) prin dimensiunea minimă și foarte largă prin cea maximă (124 mm), indicele frontal-transversal indicând o dispoziție divergentă a creștelor (77,42), iar cel fronto-parietal fiind eurimetop (70,07). Relieful glabelar este mijlociu de dezvoltat (3) iar cel supraorbital slab conturat (1-2). Occipitalul este mijlociu de larg (76,64) și bombat, cu protuberanța externă puțin marcată (1). Norma verticală este pentagonoidă iar cea occipitală de "casă".

Masivul facial, reprezentat numai prin jumătatea stângă (inclusiv bolta palatină) oferă o înălțime situată la limita superioară a categoriei mijlocii, lărgimea sa neputându-se stabili. Apertura piriformă este mijlociu de lungă (48 mm) și îngustă (22 mm), indicele nazal integrându-se în categoria formelor leptorine, dispoziția aperturii piriforme este în formă antropină, iar spina nazală accentuată (4). Malarele sunt dezvoltate și dispuse într-un plan intermediar.

Mandibula este gracilă, așa cum indică și indicele de robusticitate (35,48). Ea este prevăzută cu o apofiză mentonieră bine conturată și de formă piramidală, cu un torus mandibular dezvoltat și o regiune goniană bine dezvoltată, conturată.

Dentiția prezintă o abraziune accentuată (IV) și pierderi de dinți din timpul vieții.

Scheletul postcranian este bine conservat. Humerusurile sunt asimetrice din punct de vedere al robustității, caracter mai accentuat la osul stâng (platibrah - 71,43) decât la cel drept (euribrah - 80,00). Femurele sunt și ele asimetrice, atât din punct de vedere al gradului de platimerie, cât și al dezvoltării pilastrului: osul drept este hiperplatimer (70,00) și cu pilastru slab conturat (103,85) iar cel stâng - platimer (79,31) și cu pilastrul mai bine reliefat (112,00). Relieful osos este moderat, atât la nivelul humerusului, cât și la cel al femurului. Tibiile prezintă indici de categorie platicnemă (59,38 și 61,29).

Media **staturii** este de 163 cm, ceea ce reprezintă pe scara dimorfică o talie înaltă.

Tipul antropologic este reprezentat prin un fond mediteranoid, la care trebuie să adăugăm și slabe influențe protoeuropoide, semnalate la nivelul etajului inferior al feței.

Odontopatii. Se constată importante pierderi de dinți: molarul 1 superior stâng, premolarul 2 și toți molarii inferiori din partea stângă, ambii premolari și toți molarii din dreapta. Premolarul 1 inferior stâng este redus la un rest radicular (carie de gradul IV).

Scheletul nr. 402

Este un schelet de copil, reprezentat prin puține fragmente din neurocraniu, o mandibulă, diafiza unui humerus și câteva fragmente din corpul unor vertebre.

Judecând după mărimea acestor fragmente și ținând cont, în special, de stadiul de dezvoltare a dentiției (care este în totalitate de lapte), putem conchide că scheletul a aparținut unui *copil de aproximativ 1-2 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 403

Prezintă o bună stare de conservare. Craniul este restaurat integral, ceea ce ne-a oferit, alături de oasele bazinului, elemente certe de determinare a sexului și vârstei: *bărbat de aproximativ 45-50 ani*.

Neurocraniul, oferă valori absolute și relative care permit următoarea caracterizare: diametrul antero-posterior este mijlociu (183 mm), cel transversal îngust (135 mm), ceea ce imprimă indicelui caracterul de doliocranie (73,77). Din punct de vedere al înălțimilor bazio și porio-bregmatice, raportarea la lungime, dă indici de tip hipsicran (76,50 și 65,03) iar raportarea la lărgime - de tip acrocran (103,70 și 88,15). Fruntea este eurimetopă (72,59), cu crestele dispuse intermediar (81,90), cu relieful glabelar ușor conturat (2) și cu procesele ciliare șterse (1). Occipitalul este bombat, cu protuberanța occipitală slab marcată (0-1), indicele occipito-parietal transversal fiind de tip larg (82,22). Apofizele mastoide (4), ca și relieful supramastoidian sunt dezvoltate. Norma verticală este de formă ovală iar cea occipitală de "cort".

Fața este hipereurimetopă și mezenă (indicele facial total = 73,88 iar cel facial superior - 50,57), orbitele sunt cameconci (72,09), nasul ușor mezorin (47,17) și bolta palatină - brahistafilină. Raportul cranio-facial este de tip micropsid. Malarele sunt înguste, dispuse într-un plan intermediar, fosa canină fiind mijlociu de adâncă. Apertura piriformă este antropină, cu pîna nazală ușor proeminentă (2). Conturul bolții palatine este upsiloid, iar adîncimea mică.

Mandibula gracilă (34,48) are ramul orizontal scurt (29), cu diametrul bizigomatic mic (95 mm) și adîncimea foarte mică (67 mm). Mentonul abia schițat, este de formă piramidală, torusul mandibular slab marcat, iar gonioane moderate. Ramul vertical este scurt și larg.

Dentiția prezintă un grad avansat de eroziune (IV-V), înalt unii dinți sunt reduși la niște resturi radiculare (în special pe maxilarul superior). Molarii 3 nu au fost erupți, datorită reducerii de spațiu.

Scheletul postcranian prezintă un moderat caracter de robusticitate. Humerusul are un relief muascular puternic dezvoltat și o perforație olecraniană, indicii de robusticitate (82,61 și 85,71), indicând euribrahie. Femurele sunt platimere (83,33) și 80,65), prezentînd pilastru (mai accentuat la osul drept - 111,56, decât la cel stîng - 107,41), relieful trohanterian fiind bine marcat prin o creastă, un șanț și un trohanter III. Tibiile sunt de tip platicnem, valoarea indicilor fiind destul de apropiată (62,50 și 61,76).

Statura, calculată după toate oasele lungi, aparține categoriei taliilor submijlocii (163 cm).

Tipul antropologic prezintă un amestec de caractere mediteranoide, protoeuropoide și dinaroide.

Odontopatiile. Deși nu se observă nici un proces de cariere a dinților prezenți, se constată însă extracții din timpul vieții individului, în special, pe mandibulă. La acest nivel toți incisivii sunt extrași, procesul de osificare alveolară fiind aproape terminat, la fel molarul 1 drept, alveola fiind complet obliterată. La nivelul molarului 2 urmele unui proces infecțios, datorat probabil carierii acestui dinte (căzut însă post-mortem). Pe maxilarul superior este extras din timpul vieții numai molarul 1 stîng, alveola fiind bine închisă.

Scheletul nr. 404

Inventarul resturilor osoase din acest mormînt este sărac. Partea cefalică este absentă. Numai din scheletul postcranian, care este incomplet osofiact, sunt prezente un humerus, un radius, două femure, tibiile, un peroneu și un fragment de coxal.

Apreciind după gradul de osificare, putem preciza că vârsta era cuprinsă în categoria *infans II*, sexul neputînd fi precizat.

Scheletul nr. 405

Acest schelet este destul de bine conservat. Astfel, partea cefalică este reprezentată prin o calotă craniană (căruiă îi lipsește masivul facial) și mandibulă. Din scheletul postcefalic sunt prezente oasele lungi, oasele celor două centuri (scapulară și pelviană), coaste, vertebre, bazipodale, metapodale și falange.

Scheletul a aparținut unei *femei de vîrstă matură 45-50 ani*.

Neurocraniul are un contur romboid în norma verticală și de "cort" în cea occipitală. Indicele cefalic este de tip mezocran (76,40). Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal, aparțin categoriilor ortocrană (74,16) - la limita superioară) și metriocrană (97,06 - la limita superioară), iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (65,17) și metriocrană (85,29 - la limita superioară). Fruntea este ovală și eurimetopă (69,85) și are relieful frontal puțin accentuat (glabellar = 0-1), supraorbital = 1). Occipitalul bombat și larg (80,15) are o protuberanță

occipitală externă ștersă (0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (3), iar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial este absent.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, cu mentonul de formă piramidală. Ramul vertical este scurt și larg, ușor înclinat. Regiunea goniană este puțin dezvoltată, dar torusul mandibular apare bine conturat.

Dentiția prezintă pierderi de dinți din timpul vieții (5) și este destul de erodată (gradul 3-4). Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (80,00), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohanterian moderat. Tibiile sunt mezocneme (68,75) și lipsite de suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile sunt euribrahice (80,95 și 85,00) și cu relieful deltoidian dezvoltat.

Statura este de 160 cm, corespunzând taliilor feminine înalte.

Tipul antropologic este predominant dinaric cu influențe mediteranoide.

Osteopatii. Pe vertebrele lombare există exostoza de diferite mărimi.

Scheletul nr. 406

Acest schelet este destul de bine conservat. Partea cefalică este reprezentată printr-un "cranium" restaurat aproape complet, cu excepția regiunii bazale. Din scheletul postcefalic sunt prezente oasele lungi, oasele celor două centuri, coaste, un calcaneu, metapodale, falange și 13 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă 25-30 ani*, apreciere făcută după deschiderea mării eșancruri ischiatice, după aspectul dentiției și după gracilitatea scheletului postcranian.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "casă în cea occipitală. Indicele cefalic este de tip mezocran (77,53), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrane (62,92 - la limita superioară) și metriocrană (81,16). Fruntea este sferică (79,51), eurimetopă (70,29), cu relieful frontal șters (glabellar - 1, supraorbital 0-1). Occipitalul este bombat și mijlociu ca lărgime (73,91), protuberanța sa externă fiind foarte puțin accentuată (0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2), iar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial are indicele său total de tip leptoprosop (90,91 - la limita inferioară), iar cel al feței superioare de tip lepten (57,85). Orbitalele sunt hipsiconci (87,50) și nasul leptorin (46,15). Malarelele sunt mijlocii ca dezvoltare, și au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind mijlociu de adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină are un contur paraboloid și este adâncă.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal scurt, cu mentonul proeminent și butonat. Gonioanele sunt dezvoltate iar ramul vertical mijlociu de înalt și de larg.

Dentiția prezintă pierderi de dinți din timpul vieții, atât la nivelul mandibulei, cât și a maxilarului superior. Erodarea dentară nu este accentuată (gradul 2). Menționăm că nu sunt carii dentare.

Scheletul postcefalic este, în general, gracil. Femurele sunt hiperplatimere (67,74 și 72,41), lipsite de pilastru (96,15) și cu relieful subtrohanterian moderat. Tibiile sunt mezocneme (63,33 și 65,52). Humerusurile au relieful deltoidian dezvoltat. Cel drept aparține categoriei platibrahe (75,00), pe când cel stâng celei euribrahice (78,95).

Statura de 159 cm, corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid cu influențe nordoide, sesizate la nivelul masivului facial.

Scheletul nr. 407

Este reprezentat printr-o calotă craniană (fără regiunea bazioccipitală), un fragment din bolta palatină și două porțiuni mandibulare. Partea postcraniană este ceva mai completă, din ea reîntregindu-se radiusul și cubitusul drept, tibia stângă, restul oaselor lungi (ambele humerusuri, tibia și femurul drept) având apofizele lipsă. Alături de acestea s-au mai găsit oasele cocsale, sacrumul, calcaneul, astragalul și câteva corpuri vertebrale.

A aparținut unui *bărbat de vârstă matură, cuprinsă între 45-50 ani*.

Neurocraniul, cu o formă sferoidă văzut de sus și de "casă" văzut din spate, prezintă un indice cranian mezocran (76,57), indici porioibregmatici longitudinal hipsicran (64,00) și transversal metriocran (83,54), o frunte înclinată și ovală (80,53), metriometopă (67,91), cu relieful glabelar slab pronunțat (2 și 1). Nici relieful manstoidian (3) și supramastoidian nu este prea bine marcat.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal înalt, cu mentonul piramidal, dar nu prea bine conturat, cu gonioane moderate și un torus mandibular marcat.

Dentiția prezintă o erodare mijlocie (gradul III), cu lipsuri din timpul vieții (3 molari inferiori și unul superior, plus un premolar 2 superior drept).

Scheletul postcranian este, în general, robust, cu humerusul platibrahic (76,19 și 75,00), femurul platimer (80,00) are un pilastru moderat (100,00), iar tibia este mezocnemă (66,67 - 70,00). Relieful osos al oaselor lungi este destul de pronunțat.

Statura aparține unei categorii submijlocii (163 cm).

Tipul antropologic, stabilit numai după unele caractere ale neurocraniului, precum și a staturii, este cel mediteranoido-dinaric.

Osteopatii. La acest subiect remarcăm o dublă fractură a cubitusului stâng, în regiunea olecraniului și a radiusului din aceleași parte în treimea lor inferioară, această situație determinând un început de semiartroză a antebrăului, față de braț. La coloana vertebrală s-a mai constatat sudarea în bloc a două vertebre din regiunea lombară. Dintre

odontopatii vom semnala un început de paradontoză la nivelul molarilor inferiori din partea stângă, manifestată prin osteoliza peretelui alveolar extern.

Scheletul nr. 408

Este un schelet incomplet și fragmentar. Din partea craniană s-a putut restaura doar un fragment de calotă craniană, care nu se pretează la măsurători. Morfoscopic, se pot face următoarele aprecieri și anume: relieful cranian este puțin dezvoltat (glabellar = 1, supraorbital = 1, protuberanța occipitală externă = 1), calota craniană are aspect mezocran, cu suturile obliterate.

Scheletul postcefalic este reprezentat prin oasele lungi, coxale, omoplate, clavicule, coaste, corpuri vertebrale, metapodale, falange. Femurele sunt hiperplatimere (67,74 și 68,75), lipsite de pilastru (88,89 și 85,71) și cu relieful subtrohanterian moderat. Tibia dreaptă aparține categoriei hiperplaticneme (54,84), pe când cea stângă se încadrează în categoria polticneme (60,00). Humerusurile nu au relieful deltoidian dezvoltat și nici perforație olecraniană.

Statura este de 153 cm și corespunde unei talii *feminine* submijlocii.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă semilă (60 ani)* apreciere făcută după aspectul gracil al scheletului și după obliterarea suturilor craniene.

Scheletul nr. 409

Din partea cefalică a acestui schelet s-a putut restaura o calotă incompletă (lipsește porțiuni din frontal, parietale, temporalul drept), jumătatea dreaptă a masivului facial și mandibula. Scheletul postcefalic este reprezentat prin oasele lungi, coxalele, clavicule, metapodale, falange și 15 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură avansată (55-60 ani)*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în norma occipitală de "casă". Indicele cefalic este doliocran (73,68), cei de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor ortocrană (61,05) și metriocrană (82,86). Fruntea sferică (75,00), stenometopă (64,29), are un relief slab. Occipitalul este puternic bombat și mijlociu ca lărgime (75,41), protuberanța sa externă fiind ștearsă (0). Apofizele mastoide sunt moderate (3), la fel și relieful supramastoidian.

Masivul facial prezintă indicele feței superioare, de tip mezen (54,92 - la limita superioară). Orbitalele sunt cameconci (75,61 - la limita superioară), iar nasul leptorin (45,83). Malarele sunt largi, dispuse ușor frontlizat, fosa canină fiind mijlociu de adâncă (3). Apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal înalt. Mentonul este conturat slab, are o formă de "buton". Gonioanele sunt puțin dezvoltate, iar ramul vertical înclinat.

Dentiția este puternic erodată (gradul 3-4) și prezintă pierderi de dinți din timpul vieții (5 dinți pierduți pe mandibulă). Molarul 1 inferior stâng prezintă urmele unui

proces infecțios supurativ.. Doi premolari inferiori prezintă câte o carie de coroană de gradul 2.

Scheletul postcranian este robust. Femurele, lipsite de pilastru (100,00) sunt platimere (76,67 și 77,42) și au relieful subtrohanterian bine dezvoltat (fosă, creastă, trohanter 3). Tibia dreaptă este euricnemă (71,88), pe când cea stângă este mezocnemă (64,52). Humerusul aparține categoriei euribrahice (81,82 și 85,71) și are relieful deltoidian dezvoltat.

Statura, calculată în bune condițiuni, este de 163 cm și corespunde unei talii feminine înalte.

Osteopatii. Două vertebre lombare prezintă exostoze de diferite mărimi pe marginile corpurilor vertebrale.

Scheletul nr. 410

Prezintă partea cefalică puternic fragmentată și incompletă făcând inutile încercările de reastaurare, resturile existente servind doar pentru observații morfologice. Din partea postcraniană s-a putut restaura doar humerusul și tibia, din partea stângă, restul oaselor fiind fragmentate (coxale, omoplat, sacrum, etc).

Vârsta individului căruia i-a aparținut acest schelet era cea *senilă (trecut de 60 de ani)*, un factor determinant în aprecierea ei, fiind gradul foarte puternic de erodare a dinților. Sexul este cu siguranță cel *feminin*.

Mandibula, restaurată aproape în întregime, este gracilă, cu ramul orizontal înalt, menton proeminent, gonioane dezvoltate și un torus ceva mai slab reprezentat.

Dentiția cu molarii căzuți "in vivo", este foarte puternic erodată.

Scheletul postcranian este robust, cu humerusul platibrahic (70,83) și tibia mezocnemă (69,70).

Statura aparține categoriei feminine înalte (168 cm).

Tipul antropologic nu s-a putut stabili, craniul fiind, așa cum am văzut, prea fragmentat.

Scheletul nr. 411

Acest schelet este incomplet și fragmentat. Din partea craniană este prezentă jumătatea stângă a frontalului, trei fragmente din parietale, un fragment din occipital, maxilarul superior cu bolta palatină și un fragment din ramul orizontal al mandibulei. Partea postcraniană este reprezentată prin majoritatea oaselor lungi, coxalele, coaste, corpuri vertebrale, metapodale, falange.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (40-50 ani)*.

Asupra **neurocraniului** nu se pot face decât unele observații de ordin somatoscopic și anume:

- relieful frontal este moderat (glabellar = 2, supraorbital = 1)

- apofizele mastoide sunt puternice (5) iar relieful supramastoidian este bine marcat;

- bolta palatină, mijlociu de adâncă, are un contur upsiloid;
- apertura piriformă este de tip antropin;
- fosa canină nu este adâncă (2).

Mandibula este înaltă, mijlociu de robustă. Mentonul este proeminent și de formă piramidală. Torusul mandibular este slab dezvoltat.

Dentiția prezintă o erodare mijlocie. Dinții sunt mari, cu smalțul gros. Pe maxilarul superior sunt 5 pierderi de dinți din timpul vieții. Molarul 2 superior stâng prezintă urmele unui proces infecțios cu resorbția marginii alveolare.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (77,42), cel stâng este lipsit de pilastru (100,00), pe când cel drept are pilastrul dezvoltat (108,00). Tibiile sunt mezocneme (69,70). Humerusul este platibrahic (76,19) și are relieful deltoidian dezvoltat.

Statura este de 158 cm și se încadrează în categoria taliiilor masculine scunde.

Scheletul nr. 412

Prezintă partea craniană bine conservată ca și cea postcefalică, singura porțiune lipsă fiind mandibula.

A aparținut unei *femei tinere de circa 18 ani*.

Neurocraniul ovoid în norma verticală și în formă de “cort” în cea occipitală, are un indice cranian-mezocran (77,22) și indici porio-bregmatici ortocran (61,11) și tapeinocran (79,1). Fruntea este sferică (77,5), metriometopă (66,9) cu relieful osos slab exprimat (glabellar = 1, supraorbital = 0-1). Occipitalul foarte bombat, este mijlociu de larg (77,7) cu o protuberanță ștearsă (0) la fel și relieful mastoidian (2).

Fața este mezenă (55,8), cu orbite mezoconci (78,05), nasul leptorin (45,8), malare mijlociu dezvoltate și dispuse în plan parasagital.

Scheletul postcranian este gracil, cu femure platimere (73,3 - 80,0) lipsite de pilastru și de relief subtrohanterian, cu tibii platcneme (68,7 - 66,67).

Statura, aparține unei categorii feminine submijlocii.

Tipul antropologic predominant este cu siguranță cel mediteranoid, cu foarte slabe influențe dinaroide.

Scheletul nr. 413

Scheletul este relativ bine conservat. Din partea sa cefalică lipsește doar regiunea temporală și partea sa bazală. Din scheletul postcranian nu ne-au parvenit oasele lungi ale membrilor superioare. A aparținut unui *bărbat matur de circa 30-35 ani*.

Neurocraniul are o formă ovoid-romboidă în norma verticală și de “casă” în norma occipitală, un indice mezocran (75,29), indici porio-bregmatici hipsicran (74,94) și

acrocran (86,26). Fruntea este ovală (82,73), eurimetopă (69,46), cu un relief slab exprimat (glabellar = 2, supraorbital = 1). Occipitalul este mijlociu de larg (78,63), bombat, cu o protuberanță ștearsă (0).

Masivul facial prezintă un indice total aproape de limita inferioară a categoriei euriprosopie (84,02) și un indice superior mezen (50,76). Orbitalele sunt mezoconci (77,50), nasul mezin (50,00), apertura piriformă de tip antropin, maxile dezvoltate, situate în plan parasagital și fosa canină aproape adâncă, la fel ca și bolta palatină.

Mandibula este gracilă, cu un menton butonat, torus slab exprimat, ca și regiunea goniacă. Ramul său vertical este scurt și larg.

Dentiția bine păstrată are o erodare ușoară (gradul II), ceva mai pronunțată la nivelul molarilor inferiori și superiori. Se remarcă câte o carie incipientă la molarii 3 inferiori, la cel din partea stângă, ea fiind întovărășită și de un proces infecțios (granulom).

Scheletul postcranian este robust, cu urme de inserții puternice ale musculaturii pe femur, acesta fiind prevăzut cu pilastru (115 - 108), fiind platimer (80,65). Tibia este mezocnemă (66,67).

Statura aparține unei categorii masculine supramijlocii (168 cm).

Tipul antropologic al acestui schelet este cel mediteranoid, cu slabe influențe protoeuropoide.

Osteopatiile remarcate pe partea postcraniană a scheletului se rezumă la câteva exostoze pe marginile corpurilor unor vertebre lombare.

Scheletul nr. 414

Partea cefalică a acestui schelet este distrusă și fragmentată de pământ, fiind reprezentată doar prin regiunea fronto-parietală stângă, malarul drept și mandibula. Mult mai completă este însă partea postcraniană a scheletului, de la care lipsesc doar radiusul și cubitusul drept, celelalte piese fiind restaurate.

Vârsta acestui individ de *sex masculin* a fost apreciată ca cea *senilă (cuprinsă între 65 și 70 ani)*.

Oasele **neurocraniului** ne arată un relief frontal mijlociu de dezvoltat (glabellar = 3, supraorbital = 1-2) și un relief mastoidian pronunțat (5).

Mandibula este gracilă, chiar făcând abstracție de fenomenele de edentare, cu un menton deosebit de proeminent și piramidal, cu un torus puternic și gonioane mijlociu de dezvoltate.

Dentiția este pierdută din timpul vieții, datorită unei puternice paradontoze.

Scheletul postcranian este robust, cu inserții musculare bine marcate la humerus și femur. Humerusul drept este platibrahic (72,0) în timp ce osul stâng este euribrahic (81,82). Femurele sunt platimere (83,33 - 78,99), prevăzute cu un pilastru mai

bine exprimat la osul drept (110,71) față de cel stâng (103,45). Ambele tibii sunt mezocneme (64,10 - 69,44).

Statura este înaltă chiar pentru un bărbat (176 cm).

Tipul antropologic ne oferă un amestec de caractere nordoide și protoeuropoide.

Osteopatii. La oasele gambei stângi se constată o fractură a peroneului în treimea sa inferioară, consolidarea acestui os, făcându-se vicios, printr-o concreștere anormală a diafizei sale, în regiunea fracturată, cu diafiza tibiei formînd un corp calos complet al celor două oase. Acest fapt a avut grave repercursiuni asupra axului de sprijin al piciorului pe sol, îngreunînd foarte mult mersul individului.

Scheletul nr. 415

Acest schelet este relativ bine conservat. Partea cefalică este reprezentată prin un "cranium" restaurat aproape complet (lipsește doar baza sa). Din scheletul postcefalic sunt prezente toate oasele lungi, coxalele, sacrumul, claviculele, omoplate, coaste, vertebre, metapodale și falange.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vîrstă adultă (25-30 ani)*.

Neurocraniul este scurt, larg și înalt. În norma verticală are un contur romboid, iar în cea occipitală de "bombă". Indicele cefalic este brahican (84,30 la limita superioară). Indicii de înălțime porio-bregmatică sunt de tip hipsican (69,19) și metriocran ((82,07). Fruntea sferică (79,34) și metriometopă (66,21) are relieful frontal dezvoltat. Occipitalul nu este bombat, dar este larg (79,31). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2), iar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial prezintă indicele facial total de tip mezoprosop (87,31), cel al feței superioare fiind mezen (51,49). Orbitalele sunt mezoconci (80,49) cu nasul mezorin (50,00 la limita superioară). Malarele sunt mici, gracile și au o dispoziție ușor frontalizată, fosa canină fiind destul de adîncă (3). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină are un contur paraboloid.

Mandibula are ramul orizontal înalt, cu mentonul în formă de buton. Gonioanele și torusul mandibular nu sunt dezvoltate. Ramul vertical este înclinat și mijlociu de larg.

Dentiția este puțin erodată (gradul I) și nu are pierderi de dinți. Molarii 3 inferiori și superiori sunt absenți.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (77,42 și 78,12), prevăzute cu un pilastru slab (103,84) și un relief subtrohanterian mijlociu ca dezvoltare. Tibiile sunt de tip euricnem (72,73). Humerusul aparține categoriei euribrahice (78,26 și 80,95), relieful lui deltoidian fiind dezvoltat.

Statura este de 159 cm și corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Tipul antropologic prezintă un amestec de caractere dinaroido-mediteranoide și mai puțin nordice.

Scheletul nr. 416

Acest schelet de copil este reprezentat prin fragmente din oasele neurocraniului (frontal, parietale, temporale), maxilarul superior drept, jumătatea dreaptă a mandibulei și malarul drept. Din partea postcefalică sunt prezente: diafizele tibiilor, fragmente din diafizele humerusurilor și mici resturi de coaste.

Dentiția de lapte a fost surprinsă în faza când molarii 1 și molarii 2 inferiori sunt pe cale de erupere, la fel și caninul superior.

După stadiul de dezvoltare a dentiției de lapte, putem preciza vârsta subiectului ca fiind în jur de *un an (infans I)*.

Scheletul nr. 417

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-un “cranium” care a fost restaurat în întregime. Din scheletul postcranian ne-au parvenit oasele lungi, un coxal, un omoplat, sacrumul, claviculele, coaste și corpuri vertebrale.

Apreciind după gracilitatea scheletului și după aspectul dentiției, putem face precizarea că acest subiect a aparținut unei *femei de vârstă matură 35-40 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “cort” în cea occipitală. Craniul este înalt și are indicele cefalic de tip mezocran (75,84). Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (75,84) și acrocrană (100,00), cei de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal sunt de tip hipsicran (65,17) și metriocran (85,39). Fruntea este sferică (79,31), metriometopă (68,15) și are relieful frontal moderat (glabellar = 3, supraorbital = 1). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg (77,78), cu protuberanța sa externă neevidențiată (0). Apofizele mastoide sunt puțin dezvoltate (2-3), dar relieful supramastoidian este dezvoltat.

Masivul facial are indicele facial total mezoprosop (87,10), iar cel facial superior eurien (45,38 la limita inferioară). Orbitalele sunt mezoconci (80,49) iar nasul hipercamerin (61,90). Malarele sunt mici și gracile și au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă (3-4). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu mentonul proeminent și de formă piramidală. Regiunea goniană este slab marcată.

Dentiția, cu toate că nu este erodată (gradul 2), prezintă molarii 1 inferiori căzuți “in vivo”, alveolele fiind obturate.. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (65,62 și 68,75), lipsite de pilastru (89,68 și 86,21) și are relieful subtrohanterian moderat (fosă și

creastă). Tibiile sunt mezocneme (68,75 și 70,97). Humerusul drept este de tip euribrahic (84,21) iar cel stâng platibrahic (75,00), ambele avînd relieful deltoidian dezvoltat.

Statura de 165 cm, reprezintă o talie feminină înaltă.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid, la care vom adăuga și prezența unor elemente protoeuropoide (relieful neurocraniului, fosa canină, etc.).

Osteopatii. Trei dintre vertebrele lombare prezintă osteofite de diferite mărimi, ca urmare a unor procese reumatismale din timpul vieții.

Scheletul nr. 418

Partea sa cefalică a putut fi restaurată aproape complet, din scheletul postcranian s-au recuperat oasele lungi ale membrului inferior și humerusul drept.

A aparținut unui individ de *sex masculin, de vîrstă adultă (20-25 ani)*.

Neurocraniul deși a suferit o turtire în pămînt, în regiunea sa posterioară stîngă, are o formă de romboid în norma verticală, iar în cea occipitală de "casă". Indicele cefalic este mezocran (78,49), indicii porio-bregmatici longitudinal și transversal sunt de tip ortocran (60,75). Fruntea prezintă un relief osos slab dezvoltat (glabellar = 1, supraorbital = 0-1), ea avînd o formă ovală (81,36) și stenometopă (65,75). Occipitalul este foarte bombat, mijlociu de larg (72,60), cu apofizele mastoide dezvoltate (4) ca și relieful supramastoidian.

Masivul facial are o formă înaltă, cu indicele facial total de tip hiperleptoprosop (96,06) și indicele facial superior lepten (58,27). Orbitalele sunt hipsiconci (87,80), iar nasul leptorin (46,15). Malarele sunt puternice și dispuse într-un plan intermediar.

Mandibula, relativ robustă, are ramul orizontal foarte înalt, un menton proeminent, cu un torus slab dezvoltat și cu gonioane ușor răsfrînte lateral.

Dentiția este neerodată.

Scheletul postcranian prezintă o robusticitate evidentă, cu relieful deltoidian al humerusului și relieful subtrohanterian al femurului dezvoltat, femurul fiind prevăzut cu un pilastru slab (103,85 și 96,43), hiperplatimer (71,87 - 61,76), iar tibia euricnemă (70,59 - 70,97).

Statura, calculată în special după lungimea oaselor membrului inferior, este de 166 cm și aparține categoriei mijlocii.

Tipul antropologic prezintă un amestec de caractere mediteranoide și nordice, în care primele sunt predominante, atât la nivelul calotei cât și la cel al feței.

Scheletul nr. 419

Acest schelet este incomplet și cu multe lipsuri. Din partea sa cefalică sunt prezente numai 2 fragmente din osul frontal. Partea postcraniană este reprezentată prin oasele lungi, fragmente din coxale și din coaste.

Scheletul a aparținut unui *copil de 3-4 ani (infans I)*, apreciere făcută numai după lungimea diafizelor oaselor lungi, sexul putînd fi cel feminin stabilit după inventarul arheologic.

Scheletul nr. 421

Este un schelet bine conservat și destul de complet. Partea sa cefalică este reprezentată printr-un "cranium" complet. Din scheletul postcefalic sunt prezente oasele membrelor, oasele celor două centuri, coaste, bazipodale, metapodale, falange și 20 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unei *femei de vîrstă matură 45-50 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "cort" în cea occipitală. Craniul este înalt și are indicele cefalic - doliocran (71,74). Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor ortocrană (73,91) și acrocrană (103,03), cei de înălțime porio-bregmatică sunt de tip ortocran (61,41) și metriocran (85,61 - la limita superioară). Fruntea este ovală (84,75), eurimetopă (77,76), cu relief frontal slab marcat (1). Occipitalul este bombat, mijlociu de larg (81,82), cu un meplat prelambdic. Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2), iar relief supramastoidian este moderat.

Masivul facial are indicele facial superior mezen (51,20). Orbitalele sunt mezoconci (79,07), iar nasul ușor camerin (55,10 - la limita inferioară). Malarele sunt înguste, gracile, cu o dispoziție intermediară, fosa canină este adîncă (3). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este puțin adîncă și are un contur upsiloid.

Mandibula este gracilă, cu deschiderea largă. Ramul orizontal este mijlociu de înalt, cu mentonul puțin proeminent. Gonioanele sunt dezvoltate. Ramul vertical este scurt și mijlociu de larg iar torusul mandibular moderat.

Dentiția prezintă multe lipsuri din timpul vieții (18 dinți căzuți). Erodarea dentară este destul de avansată (gradul 3). Molarii 2 și 3 inferiori din partea stîngă prezintă urmele unui puternic proces infecțios, la fel și molarii 2 și 3 superiori, din partea dreaptă. Aceste căderi de dinți pot fi puse pe seama unui proces avansat de paradontoză.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurele sunt platimere (82,76 și 78,12), cu pilastru dezvoltat, dar cu relief subtrohanterian moderat (fosă și creastă). Tibiile, prin indicele lor de platicemie, aparțin categoriei euricneme (76,67 și 77,78). Humerusurile sunt platibrahice (68,18) și au relief deltoidian dezvoltat.

Statura oferă o medie de 164 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine înalte.

Osteopatii. Două vertebre lombare prezintă osteofite de diferite mărimi.

Tipul antropologic ne arată că suntem în prezența unui tip predominant mediteranoid la care se adaugă și slabe elemente nordice.

Scheletul nr. 422

Acest schelet este destul de bine conservat și relativ complet. Partea cefalică este reprezentată prin un "cranium", căruia îi lipsește doar baza neurocraniului. Din scheletul postcefalic sunt prezente majoritatea oaselor lungi, oasele celor două centuri (destul de incomplete), coaste, bazipodale, metapodale, falange.

Scheletul a aparținut cu siguranță unui *bărbat de vârstă matură (peste 40 de ani)*.

Neurocraniul este sferoid în norma verticală și în formă de "cort" în cea occipitală. Indicele cefalic este ușor brahican (80,56 - la limita inferioară). Indicii de înălțime porio-bregmatică, aparțin categoriilor hipsicrană (66,67) și metriocrană (82,69). Fruntea este ovală (83,46), eurimetopă (73,10) și cu relief frontal moderat (glabellar = 3, supraorbital = 1). Occipitalul este ușor bombat și prin indicele său occipito-parietal este de tip larg (82,76), protuberanța sa externă fiind puțin evidențiată. Apofizele mastoide sunt puternice (5) ca și relief supramastoidian.

Masivul facial are indicele facial total de tip hiperleptoprosop (95,65), iar cel facial superior de tip lepten (55,80 - la limita inferioară). Nasul este de tip mezin (48,15). Malarele sunt largi, cu o dispoziție intermediară, fosa canină este adâncă (3). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă având un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, u ramul orizontal înalt. Mentonul este de formă piramidală. Gonioanele sunt dezvoltate. Ramul vertical este înalt și larg, cu torusul mandibular abia schițat.

Dentiția este erodată (gradul 3), cu trei pierderi de dinți din timpul vieții, la nivelul mandibulei. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt asimetrice: cel drept este hiperplatimer (71,05) iar cel stâng este platimer (76,31). Ambele au pilastrul dezvoltat (106,89). Relief subtrohanterian este dezvoltat (fosa, craestă și trohanter 3). Tibiile sunt euricneme (87,88 și 71,43). Humerusul aparține categoriei euribrahice (76,00 și 82,61) și au relief deltoidian dezvoltat.

Statura este de 178 cm, încadrându-se în categoria taliilor masculine înalte.

Osteopatii. Pe vertebrele lombare sunt exostoze de diferite mărimi.

Tipul antropologic principal este cel dinaroid, dar care a suferit și influențe slabe nordice și esteuropeice.

Scheletul nr. 423

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-o calotă craniană, împreună cu orbita stângă, două fragmente din bolta palatină și mandibula. Din scheletul postcranian sunt prezente toate oasele lungi, , coxalele, omoplatele, sacrumul, sternul, coaste, corpuri vertebrale, metapodale, falange.

Acest schelet a aparținut cu siguranță unei *femei de vârstă matură 40-45 ani*.

Neurocraniul este deosebit de lung și îngust, cu un contur ovoid în norma verticală și în formă de “cort” în cea occipitală. Indicele său cefalic este de tip hiperdolicocran (67,55). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (63,83) și racrocrană (94,49). Fruntea este dreaptă, ovală (86,36) și eurimetopă (74,80), cu relief frontal slab dezvoltat (glabelar = 1 și upraorbital = 0-1). Occipitalul puternic bombat și larg (81,10) are protuberanța externă ștersă (0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (3), iar relief supramastoidian este slab marcat.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate doar orbitele care sunt mezoconci (76,19 - la limita inferioară a categoriei); malarele mici cu o dispoziție temporalizată. Apertura piriformă este de tip antropin, iar bolta palatină este de adâncime mică și probabil paraboloidă.

Mandibula este gracilă, cu mentonul în formă de buton. Gonioanele sunt moderat dezvoltate. Ramul vertical este larg și mijlociu de înalt.

Dentiția este incompletă, cu pierderi de dinți “in vivo” (5 dinți) și cu o erodare destul de avansată (gradul 3). Din cei 3 premolari inferiori găsiți izolat, unul în ei prezintă o carie de colet de gradul 1.

Scheletul postcranian, de robusticitate medie, are femurele asimetrice din punct de vedere al platimeriei (cel drept este eurimer (86,21) iar cel stâng platimer (83,33) ambele sunt lipsite de pilastru, dar au relief subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă, trohanter 3). Tibiile, prin indicii lor de platicemie, aparțin categoriei euricneme (70,00). Humerusurile sunt de tip euribrahic (84,21 și 78,95), cu relief deltoidian mijlociu ca dezvoltare.

Statura, medie, corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Osteopatii. La 3 vertebre lombare au fost identificate osteofite de diferite mărimi.

Tipul antropologic este alcătuit din elemente mediteranoide și nordoide, ambele fiind prezente în egală măsură.

Scheletul n. 424

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin mici fragmente din oasele neurocraniului, ce nu se pot reconstitui, jumătatea dreaptă a mandibulei și un fragment din maxilarul superior drept. Din scheletul postcefalic sunt prezente fragmente din diafizele femurelor, tibiilor, humerusurilor, fragmente din coaste și vertebre.

Dentiția de lapte a fost surprinsă în faza în care caninul, molarul 1 și molarul 2 sunt pe cale de erupere, ceea ce corespunde vârstei de *1 an (infans I)*. Secul indeterminabil la această vârstă.

Scheletul nr. 425

Și acest schelet de copil este reprezentat doar prin fragmente din oasele neurocraniului, care nu se pot reconstitui, două fragmente din maxilarul superior, mandibula. Scheletul postcranian cuprinde fragmente din diafizele oaselor lungi (femur, cubitus, humerus, peroneu și mici resturi din coaste).

Dentiția de lapte este aproape completă, doar molarii 2 de lapte superiori și inferiori sunt pe cale de erupere.

Ținând ont de această fază de erupere dentară, putem preciza vârsta, ca fiind de 2-3 ani (*infans I*). Sexul nu se poate determina.

Scheletul nr. 426

Partea cefalică a acestui schelet este mult mai bine conservată decât scheletul postcranian, putându-se restaura un "cranium" aproape complet (cu excepția malarului drept). Din scheletul postcranian sunt prezente unele oase lungi (lipsește humerusul stâng, radiusul stâng, femurul drept și tibiele), coxalele, claviculele, sacrumul, calcaneu, astragale, coaste, corpuri vertebrale, metatarsiene și falange.

A aparținut unei *femei de vârstă matură avansată 50-60 ani*.

Neurocraniul este lung și îngust, raportul dintre lungimea și lărgimea sa, dând un indice cefalic de tip doliocran (71,66). Forma sa în norma verticală este ovală, iar în cea occipitală de "bombă". Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal sunt de tip camecran (69,52) și metriocran (97,01), cei ai înălțimii porio-bregmatice aparțin categoriilor hipsicrană (64,71) și acrocrană (90,30). Fruntea este ovală (82,30), eurimetopă (69,40) cu relief frontal slab dezvoltat (glabellar 1, supraorbital 1). Occipitalul este bombat și foarte larg (87,31), și are protuberanța externă ștearsă (0). Apofizele mastoide sunt puternice (4), dar relief supramastoidian este moderat.

Masivul facial are indicele facial total de tip euriprosop (84,13) iar cel al feței superioare de tip lepten (56,35). orbitele sunt cameconci (71,80), nasul fiind mezin (49,06). Malarele, mijlocii ca dezvoltare, au o poziție intermediară, fosa canină nefiind adâncă (2). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină mijlociu de adâncă, are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu o deschidere îngustă. Ramul orizontal este înalt. Torusul și gonioanele sunt moderate. Ramul vertical este mijlociu ca înălțime și ca lărgime.

Dentiția este puternic erodată (gradul 4). Molarul 1 inferior din partea stângă are peretele alveolar extern distrus, datorită unui proces infecțios. Molarii 3 inferiori și superiori sunt absenți.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (82,8) și nu au pilastru (96,15). Relieful lor subtrohanterian este dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3).

Humerusul are relieful deltoidian moderat și prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (85,00).

Statura oferă o medie de 152 cm, situându-se în categoria taliilor feminine submijlocii.

Osteopatii s-au observat pe o singură vertebră lombară, sub forma unor exostoze.

Tipul antropologic este mediteranoid.

Scheletul nr. 427

Este relativ bine conservat, u un craniu aproape întreg și cu majoritatea pieselor din scheletul postcranian întregi.

A aparținut cu siguranță unei *femei mature de circa 30-35 ani*.

Neurocraniul, cu o formă romboidă văzut din norma verticală și de “bombă” văzut în norma occipitală, prezintă indicele cranian, brahican (82,35), indicii bazio-bregmatici ortocran (74,12) și tapeinocran (90,00), indicii porio-bregmatici hipsicran (65,29) și tapeinocran (79,29). Fruntea este ovală (81,74), metriometopă (67,14), cu un relief totalmente șters (glabellar = 0, supraciliar = 0-1). Relieful mastoidian (2-3) și supramastoidian este mijlociu dezvoltat.

Masivul facial este mezoprosop prin indicele facial total (86,40) și accentuat mezen (54,40) prin indicele facial superior. Orbitale sunt mezoconci (78,05) și nasul leptorin (45,83). Malarele sunt înguste și plasate într-un plan parasagital. Fosa canină, ca și bolta palatină nu sunt prea adânci, prima avînd gradul 3 de profunzime, iar cea de a doua gradul 2.

Mandibula, relativ gracilă are ramul orizontal mijlociu, un menton piramidal și ușor proeminent, un torus slab dezvoltat și gonioane moderate.

Dentiția prezintă retenția molarilor 3 superiori și a molarului 3 inferior stîng. Gradul de erodare este mijlociu, mai pronunțat la nivelul molarilor 1 superiori și inferiori. Ca o anomalie, în procesul de erupere semnalăm că incisivul lateral superior stîng nu a erupt, din lipsă de spațiu alveolar.

Scheletul postcranian, bine reprezentat este gracil, cu relieful șters. Femurele sunt hiperplatimere (72,41 - 79,31), lipsite de pilastru, iar tibiile euricneme (77,78).

Statura, calculată în bune condițiuni, aparține unei categorii feminine înalte, ea avînd o medie de 159 cm.

Tipul antropologic, stabilit după o serie de caractere cefalo-faciale și ale scheletului postcranian este cel mediteranoid, cu influențe dinaroide semnalate pe scheletul postcranian.

Scheletul nr. 428

Este un schelet relativ bine conservat, atât în ceea ce privește partea cefalică, din care s-a restaurat un "cranium" complet, cât și scheletul postcranian, care este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi, cu excepția cubitusului stâng), un coxal, 1 omoplat, osul sacrum, clavicule, coaste, bazipodale, metapodale, corpuri vertebrale și falange.

A aparținut unei *femei de vârstă matură avansată 55-60 ani*.

Neurocraniul, privit în norma verticală are o formă pentagonală, iar în cea occipitală de "casă". Indicele său cefalic este de tip ușor mezocran (75,69). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (65,19) și acrocrană (86,13 la limita inferioară a categoriei). Fruntea este ovală (85,45), metriometopă (68,61) și are relief frontal puțin marcat (glabellar = 2, supraorbital = 1). Occipitalul este bombat și prin indicele occipito-parietal se încadrează în categoria largă (83,94). Apofizele mastoide sunt puternice (5), relief mastoidian fiind însă moderat.

Masivul facial. Indicele facial total aparține categoriei mezoprosop (85,53), iar indicele facial superior categoriei ușor mezene (50,83). Orbitalele sunt mezoconci (78,95) iar nasul camerin (56,52). Malarele sunt mici și au o orientare spre temporale, fosa canină fiind profundă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este puțin adâncă și are un contur upsiloid.

Mandibula este gracilă, ramul său orizontal fiind înalt. Mentonul este proeminent și de formă piramidală. Ragiunea gonioanelor, ca și torusul mandibular sunt slab dezvoltate.

Dentiția, cu multe pierderi de dinți "in vivo" (10 dinți) este puternic erodată. Molarii 1 inferiori au câte o carie profundă de gradul 4. Dinții sunt mici și au smalțul gros.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (68,75 și 64,71) și sunt lipsite de pilastru (89,29 și 86,21). Relieful subtrohanterian este bine dezvoltat (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile aparțin categoriei mezocneme (64,71 și 65,62). Humerusul drept este de tip euribrahic (75,00) iar cel stâng este de tip platibrahic (80,00). Relieful deltoidian este mijlociu de dezvoltat.

Statura oferă o medie de 161 cm și corespunde unei talii feminine înalte.

Tipul antropologic prezintă un fond principal de caractere mediteranoide cu slabe influențe protoeuropoide și nordoide.

Scheletul nr. 429

Regiunea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-un fragment din cutia craniană (lipsește regiunea parieto-temporo-occipitală) și masivul facial. Din partea postcefalică sunt prezente majoritatea oaselor lungi (cu excepția membrului drept superior), coxalele, un omoplat, bazipodale, metapodale, coaste, falange și 11 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex masculin, de vârstă matură, circa 40 de ani*.

Asupra **neurocraniului** putem face doar o singură observație și anume relieful frontal este puțin evidențiat (gl;abelar 2, supraorbital 1).

Masivul facial are un indice facial total de tip leptoprosop (92,91) iar cel facial superior este de tip lepten (58,27). Orbitalele sunt mezoconci (82,93) iar nasul este leptorin (38,46). Malarele sunt dezvoltate și au o dispoziție în plan intermediar, fosa canină fiind adâncă (4). Apertura piriformă este de tip ntropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula, mijlociu de robustă, cu ramul orizontal înalt și cu mentonul proeminent și de formă piramidală. Regiunea goniană este moderată. Torusul mandibular este bine dezvoltat.

Dentiția este puternic erodată (gradul II). Dinții sunt mari, cu smalțul gros. Nu sunt pierderi de dinți “in vivo” și nici carii dentare.

Scheletul postcranian de robusticitate medie, are femurele hiperplatimere (71,87 și 69,70), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohnterian moderat. Tibiile sunt euricneme (71,87 și 74,19). Humerusul este euribrahic (80,00) și nu are relieful deltoidian dezvoltat.

Talia este de 165 cm și oarece corespunde categoriei taliilor masculine mijlocii.

Osteopatii. Pe 4 vertebre lombare există exostoze de diferite mărimi.

Tipul antropologic predominant este cel dinaric, la care se mai pot adăuga și unele elemente nordoide.

Scheletul nr. 430

Neurocraniul este reprezentat prin fragmente mici, incomplete din frontal, parietale, temporale și occipital și un mic fragment din mandibulă cu 3 dinți pe cale de erupere în alveole.

Scheletul postcranian prezintă diafizele humerusurilor, a unui radius, coaste, vertebre, o claviculă și coxalele.

După stadiul de erupere dentară (incisivul 2, caninul și molarul 1 inferiori sunt pe cale de erupere) putem preciza *vârsta subiectului ca fiind de 2 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 431A

Este un schelet incomplet și fragmentat. Din partea cefalică sunt prezente fragmente de parietale, frontalul, temporalul drept și jumătatea dreaptă din mandibulă. Scheletul postcranian este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi (fără femurul drept), omoplatele, claviculele, sternul, coaste, metapodale și 15 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut cu siguranță unui *bărbat de vârstă adultă 25 - 30 ani*.

Asupra **neurocraniului** se pot face doar unele observații de ordin morfologic: relieful frontal este moderat (glabellar 2, supraorbital 1); apofizele mastoide sunt puternice (5), la fel și relieful supramastoidian.

Mandibula este gracilă, cu gonioane slab dezvoltate, cu gonioane slab dezvoltate și cu un torus mandibular puternic.

Dentiția nu este erodată și nu are carii dentare.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt eurimere (90,32), cu pilastru puternic (125,93) și cu relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile aparțin categoriei mezocneme (67,74). Humerusurile sunt platibrahice (71,43 și 76,68), relieful lor deltoidian fiind dezvoltat.

Talia are o medie de 166 cm și se încadrează în categoria taliilor masculine mijlocii.

Scheletul nr. 431B

Acest schelet a aparținut unui *copil nou născut (infans I)*. Din partea cefalică ne-au parvenit doar fragmente din parietale, temporale și occipital și jumătatea dreaptă a mandibulei. Scheletul postcranian cuprinde diafizele oaselor lungi, 2 clavicule, coaste, corpuri vertebrale și un coxal.

Dentiția de lapte este cuprinsă în faza în care molarii 1 și molarii 2 sunt încă muguri în curs de formare, fapt ce confirmă vârsta de nou născut.

Scheletul nr. 432

Acest schelet este relativ bine conservat, cu un craniu aproape întreg și cu scheletul postcranian destul de complet, reprezentat prin oasele membrelor, coaste, metatarsiene, falange și 15 vertebre întregi.

A aparținut cu siguranță unei *femei de vârstă adultă 25-30 ani*.

Neurocraniul, cu o formă ovoidă în norma verticală și de "bombă" în cea occipitală, prezintă indicele cranian ușor brahican (80,00 - la limita inferioară a categoriei). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal sunt ortocran (62,78) și tapeinocran (78,47). Fruntea sferică (75,78) și metriometopă (67,36) are o sutură metopică, relieful frontal fiind puțin marcat (glabellar = 0-1, supraorbital = 0). Occipitalul bombat, prin indicele său occipito-parietal aparține categoriei largi. Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, iar relieful supramastoidian este slab marcat (2).

Masivul facial este mezoprosop prin indicele facial total (86,40) și mezen prin indicele facial superior (53,60). Orbitalele sunt mezoconci (78,05) și nasul leptorin (45,83). Malarele sunt mijlocii de largi și dispuse într-un plan frontalizat. Fosa canină nu este prea adâncă (3). Bolta palatină mijlociu de adâncă oferă un conbtur paraboloid. Apertura piriformă este de tip antropin.

Mandibula, relativ gracilă, are ramul orizontal înalt, cu mentonul piramidal și ușor proeminent, un torus și gonioane moderate și ramul vertical mijlociu de larg și de înalt.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2) și nu prezintă pierderi de dinți “in vivo”. Molarul 3 inferior prezintă o carie de gradul 3.

Scheletul postcranian este gracil, cu relieful osos moderat. Femurele sunt platimere (77,78) și lipsite de pilastru. Tibiile sunt euricneme (80,00 și 72,41). Humerusurile sunt platibrahice (73,68) și au perforație olecraniană.

Statura, calculată în bune condițiuni, aparține unei categorii feminine supramijlocii, ea avînd o medie de 158 cm.

Tipul antropologic este exprimat prin un amestec de caractere alpine, nordice și mediteranoide.

Scheletul nr. 433

Este un schelet incomplet. Din partea sa cefalică s-a putut restaura o calotă craniană (lipsește regiunea facială, ambaele temporale, regiunea bazioccipitală și mandibula). Scheletul postcefalic este reprezentat prin majoritatea oaselor lungi, osul sacrum, coaste, un coxal, metapodale, corpuri vertebrale și falange.

A aparținut cu siguranță unui *bărbat matur de 45-50 ani*.

Neurocraniul de formă pentagonală în norma verticală și de “cort” în cea occipitală are indicele cranian doliocran (71,12). Fruntea este ovală (81,15) și eurimetopă (74,44) și are relieful frontal moderat (glabellar = 3, supraorbital = 2). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg (74,44) cu un meplat prelambric.

Scheletul postcranian este robust. Femurele sunt platimere (84,37 și 76,47) cu pilastru slab (103,45), dar cu relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă, fosă și trohanter 3). Tibia dreaptă este platincemă (60,60) în timp ce cea stîngă este mezocnemă (63,36). Humerusurile sunt platibrahice (72,72 și 69,56), cu relieful deltoidian dezvoltat și cu perforație plecraniană.

Statura calculată după lungimea femurelor și tibiilor are o medie de 167 cm și aparține taliilor masculine supramijlocii.

Osteopatii. Două vertebre lombare prezintă exostoze de diferite mărimi.

Scheletul nr. 434

Acest schelet de copil este reprezentat prin fragmente din oasele neurocraniului ce nu se pot restaura, un fragment din maxilarul superior drept și mandibula. Scheletul postcranian cuprinde diafizele oaselor lungi, fragmente de coaste și vertebre, o claviculă și un coxal.

Apreciînd după dezvoltarea dentiției de lapte și a celei definitive putem aprecia *vârsta ca fiind de 3 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 437

Ne-a parvenit într-o stare de conservare destul de mulțumitoare. Este reprezentat printr-un "cranium", căruia îi lipsește baza și malarul stâng, precum și prin scheletul postcranian, care este destul de complet.

A aparținut unei *femei de vârstă adultă 25-30 ani*.

Neurocraniul are un contur ovoid în norma verticală și de "cort" în cea occipitală. Indicele cefalic este accentuat mezocran (79,53 - la limita sa superioară) iar cei porio-bregmatică longitudinal și transversal sunt de tip hipsicran (66,08) și metriocran (83,09). Fruntea este ovală (80,33) și eurimetopă (72,06). Relieful frontal este slab evidențiat (glabellar = 2, supraorbital = 1). Occipitalul bombat are un meplat prelambdic și prin indicele său occipito-parietal aparține categoriei largi (80,88). Apofizele mastoide și relieful supramastoidian sunt moderate (3).

Fața are indicele facial superior mezen (54,69 - la limita sa superioară). Orbitale sunt hipsiconi (90,00) iar nasul mezin (50,00). Malarele înguste au o dispoziție intermediară, fosa canină nefiind prea profundă (3). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal înalt și cu mentonul piramidal. ramul vertical este înalt și mijlociu de larg.

Dentiția este puțin erodată (gradul I). Incisivii centrali inferiori au căzut în timpul vieții, remarcându-se și urmele unui proces infecțios, care a distrus peretele alveolar extern. Molarul 3 inferior stâng este absent (reducere de spațiu). Între molarii 2 și molarii 3 superiori, din partea stângă există o carie de colet de gradul 1.

Scheletul postcranian este destul de bine conservat, cu o robusticitate medie. Humerusurile au "V" deltoidian bine conturat, aparțin categoriei euribrahice (84,21). Femurele sunt hiperplatimere (63,64 și 61,76), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt platcneme (62,07 și 60,71).

Statura oferă o medie de 160 cm, încadrându-se în categoria taliilor feminine mari.

Tipul antropologic ne arată că suntem în prezența unui fond predominant mediteranoid, la care se adaugă influențe alpine și nordice.

Scheletul nr. 438

Scheletul a aparținut unui *copil de 3-4 ani (infans I)*, apreciind după lungimea diafizelor oaselor lungi și probabil de *sex feminin* (după aspectul boselor frontale).

Scheletul nr. 439

Este fragmentat și incomplet, scheletul cranian fiind reprezentat prin fragmente din parietale, temporale, occipital, un fragment din maxilarul superior, malarul stâng și

mandibila. Partea postcefalică este mai bine conservată și reprezentată prin oasele lungi, oasele celor două centuri, coaste, vertebre, bazipodale, metapodale și falange.

A aparținut unui *bărbat de vârstă matură 45-50 ani*.

Neurocraniul, fiind atât de fragmentat nu ne permite să facem decât unele observații de ordin morfologic: apofizele mastoide sunt puternice (5) iar relieful supramastoidian dezvoltat; apertura piriformă este de tip antropin., alveolele nu sunt dezvoltate.

Mandibula este robustă și largă, cu mentonul ușor proeminent și butonat. Torusul mandibular este dezvoltat, iar gonioanele sunt moderate.

Dentiția are o erodare destul de avansată (gradul 3). Dinții sunt mărunți și cu smalțul gros. Molarul 3 inferior drept prezintă o carie de coroană de gradul 2.

Scheletul postcefalic, de robusticitate medie, are femurele asimetrice: cel drept este platimer (80,64) și cu pilastru slab (103,85), pe când cel stâng este hiperplatimer (72,73) și lipsit de pilastru. Relieful lor subtrohanterian este moderat. Tibiile sunt euricneme (73,33 și 70,00). Humerusurile sunt euribrahice (77,27) au relieful deltoidian dezvoltat.

Statura oferă o medie de 163 cm, fiind submijlocie.

Scheletul nr. 440

Provine de la un *copil de circa 4 ani, cu sexul probabil feminin*. Craniul este fragmentat dar cu arcadele dentare superioare și inferioare prezente, la fel și dentiția. Din restul scheletului postcranian, se identifică diafize întregi de humerus, cubitus, femure și tibii.

Scheletul nr. 441

Este un schelet fragmentat și incomplet. Scheletul cefalic este reprezentat prin oasele neurocraniului, care sunt fragmentate și incomplete, maxilarul superior, malarul drept și mandibula. Din partea postcefalică, care este incomplet osificată, sunt prezente diafize ale humerusurilor, cele a femurelor, diafiza unui cubitus, coxalele, claviculele, un omoplat, coaste și vertebre.

Dentiția definitivă este reprezentată prin molarii 1 și molarii 2, care sunt erupți, prin canini și premolari 1 care sunt pe cale de erupere. Din dentiția de lapte sunt prezenți molarii 1 și molarii 2. Sunt două carii: una de gradul 3 pe molarul 1 inferior stâng și una pe un molar 1 găsit izolat.

Apreciind după gradul de erupere dentară, putem preciza *vârsta copilului ca fiind de 10 ani (infans II), iar sexul cel masculin*.

Scheletul nr. 442

A aparținut unui *copil de un an, un an și jumătate (infans I)* apreciere făcută după erupția dinților de lapte (molarii 2 nu sunt erupți încă).

Scheletul nr. 443

Este reprezentat prin o calotă craniană incompletă (fără regiunea bazală și partea dreaptă a masivului facial) și un schelet postcranian destul de complet: coaste lungi, coxalele, claviculele, metapodale, falange, fragmente din omoplate, sacrum, coaste, falange și 7 vertebre întregi.

A aparținut unei *femei de vârstă matură (35-40 ani)*.

Neurocraniul este de formă ovoidă în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Fruntea, dreaptă și sferică (80,00) are relieful frontal puțin evidențiat (glabellar = 2, suprorbital = 1). Occipitalul, mijlociu de bombat, are protuberanța sa externă aproape ștearsă (1). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (3), iar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial are indicele facial superior mezen (50,78 - la limita inferioară). Orbitalele sunt hipsiconci (89,47) iar nasul camerin (54,55). Malarele sunt mici și au o dispoziție intermediară, fosa canină nu este profundă (3). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este absentă.

Dentiția maxilarului superior nu prezintă lipsuri din timpul vieții. Erodarea este avansată (gradul 3-4). Rădăcinile molrului 1 superior drept sunt dezvoltate la exterior, datorită unui proces supurativ, care a distrus peretele alveolar extern.

Scheletul postcranian. Humerusul, prin indicele său de secțiune aparține categoriei platibrahice (72,72). Relieful său deltoidian este dezvoltat. Femurul drept este eurimer (87,10), pe când cel stâng este platimer (80,00). Ambele au pilastrul (107,69 și 103,70) și relieful subtrohanterian moderat. Tibiile sunt și ele asimetrice: cea dreaptă este euricnemă (75,00), pe când cea stângă este mezocnemă (68,75).

Statura, calculată în condițiuni bune este de categorie mare (164 cm).

Tipul antropologic ne arată un fond predominant mediteranoid asociat cu influențe protoeuropoide.

Scheletul nr. 444

Este fragmentat și incomplet, atât în partea cefalică, cât și în ceea ce priveștescheletul postcranian.

Scheletul a aparținut cu siguranță unei *femei mature de 30-35 ani*.

Asupra **neurocraniului** nu se pot face nici un fel de măsurători ci doar unele observații de ordin somatoscopic: apofizele mastoide sunt puternice (5), iar relieful

supramastoidian este dezvoltat. Malarele sunt dezvoltate, apertura piriformă este de tip antropin, relieful occipital este șters.

Dentiția prezintă o erodare slabă (gradul 2), dinții sunt mari, cu smalțul gros, mai les la nivelul molarilor 1. Nu sunt carii dentare și nici pierderi de dinți “in vivo”.

Scheletul postcranian este gracil. Femurul drept este eurimer (86,21), pe când cel stâng este platimer (81,25). Ambele au pilastrul slab și relieful subtrohanterian moderat. Tibiile sunt mezocneme (63,33 și 68,97). Humerusul poate fi încadrat în categoria euribrahică (88,89), relieful său deltoidian fiind moderat.

Statura oferă o medie de 159 cm ce se încadrează în categoria taliiilor feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 445

Partea cefalică a acestui schelet este incompletă și fragmentată fiind reprezentată prin o porțiune din osul frontal, regiunea parieto-occipitală din partea stângă, temporalul drept, un fragment din maxilarul superior, malarele și mandibula. Scheletul postcranian este bine conservat și cuprinde majoritatea oaselor lungi și fragmente din celelalte piese osoase.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură 45-50 ani*.

Neurocraniul nu ne oferă decât câteva date de ordin somatoscopic și anume: relieful frontal este dezvoltat (glabellar = 4, supraorbital = 2), apofizele mastoide sunt puternice (4), iar relieful supramastoidian este moderat; occipitalul este bombat și are protoberanța externă puțin evidențiată.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate: malarele, care sunt mijlocii ca dezvoltare și au o dispoziție în plan temporal, dosa canină care nu este adâncă (3) și bolta palatină care este puțin adâncă și are un contur elipsoidal.

Mandibula, moderat de robustă, are mentonul proeminent, de formă butonată. Gonioanele și torusul mandibular sunt mijlocii ca dezvoltare.

Dentiția, cu o erodare avansată (gradul IV) are dinții mari și smalțul gros. Pe maxilarul superior sunt 5 pierderi de dinți “in vivo”.

Scheletul postcranian este robust, cu femurele eurimere (90,32), cu pilastrul dezvoltat (121,40) și cu relieful subtrohanterian bine evidențiat (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile sunt mezocneme (63,89). Humerusurile se pot încadra în categoria euribrahică (86,36 și 85,71), relieful lor deltoidian fiind dezvoltat.

Statura oferă o medie de 170 cm, ce se încadrează în categoria taliilor masculine înalte.

Osteopatii. Trei dintre vertebrele lombare prezintă exostoze de diferite mărimi.

supramastoidian este dezvoltat. Malarele sunt dezvoltate, apertura piriformă este de tip antropin, relieful occipital este șters.

Dentiția prezintă o erodare slabă (gradul 2), dinții sunt mari, cu smalțul gros, mai les la nivelul molarilor 1. Nu sunt carii dentare și nici pierderi de dinți “in vivo”.

Scheletul postcranian este gracil. Femurul drept este eurimer (86,21), pe când cel stâng este platimer (81,25). Ambele au pilastrul slab și relieful subtrohanterian moderat. Tibiile sunt mezocneme (63,33 și 68,97). Humerusul poate fi încadrat în categoria euribrahică (88,89), relieful său deltoidian fiind moderat.

Statura oferă o medie de 159 cm ce se încadrează în categoria taliiilor feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 445

Partea cefalică a acestui schelet este incompletă și fragmentată fiind reprezentată prin o porțiune din osul frontal, regiunea parieto-occipitală din partea stângă, temporalul drept, un fragment din maxilarul superior, malarele și mandibula. Scheletul postcranian este bine conservat și cuprinde majoritatea oaselor lungi și fragmente din celelalte piese osoase.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură 45-50 ani*.

Neurocraniul nu ne oferă decât câteva date de ordin somatoscopic și anume: relieful frontal este dezvoltat (glabellar = 4, supraorbital = 2), apofizele mastoide sunt puternice (4), iar relieful supramastoidian este moderat; occipitalul este bombat și are protoberanța externă puțin evidențiată.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate: malarele, care sunt mijlocii ca dezvoltare și au o dispoziție în plan temporal, dosa canină care nu este adâncă (3) și bolta palatină care este puțin adâncă și are un contur elipsoidal.

Mandibula, moderat de robustă, are mentonul proeminent, de formă butonată. Gonioanele și torusul mandibular sunt mijlocii ca dezvoltare.

Dentiția, cu o erodare avansată (gradul IV) are dinții mari și smalțul gros. Pe maxilarul superior sunt 5 pierderi de dinți “in vivo”.

Scheletul postcranian este robust, cu femurele eurimere (90,32), cu pilastrul dezvoltat (121,40) și cu relieful subtrohanterian bine evidențiat (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile sunt mezocneme (63,89). Humerusurile se pot încadra în categoria euribrahică (86,36 și 85,71), relieful lor deltoidian fiind dezvoltat.

Statura oferă o medie de 170 cm, ce se încadrează în categoria taliilor masculine înalte.

Osteopatii. Trei dintre vertebrele lombare prezintă exostoze de diferite mărimi.

Scheletul nr. 446

Este foarte deteriorat și incomplet. Scheletul cefalic este reprezentat doar prin două fragmente din maxilarul superior, două fragmente din mandibulă, temporalul stâng și un fragment din occipital. Din partea postcefalică sunt diafizele oaselor lungi (humerus, radius, femur, tibie), coaste, vertebre, omoplate, coxale.

Dentiția de lapte este completă, iar cea definitivă este pe cale de erupere. Apreciind după acest aspect, putem stabili *vârsta subiectului ca fiind de 8 ani (infans II)*. *Sexul este probabil cel feminin*.

Scheletul nr. 447

Prezintă partea cefalică incompletă și fragmentară, fiind reprezentată prin o calotă craniană (fără partea bazioccipitală, ambele temporale și o parte din occipital) și un fragment din partea stângă a masivului facial. Mandibula lipsește. Partea postcraniană este mai bine păstrată, ea cuprinzând toate oasele lungi ale membrilor, centurilor și cuștii toracice.

A aparținut unei *femei tinere (adult) cu vârsta cuprinsă între 18 și 20 de ani*.

Neurocraniul are o formă ovoidă în norma verticală și de "cort" în norma occipitală. Indicele cefalic este ușor doliocran (74,42). Occipitalul, mijlociu de bombat este mijlociu de larg (78,12), avînd o protuberanță ștersă (0). Fruntea are o formă ovală (81,08), un indice frontal transversal de tip eurimetop (70,31) și un relief nede dezvoltat (glabellar = 1, supraorbital = 0-1).

La *masivul facial* se poate aprecia doar forma orbitelor care sunt mezoconci (83,78) și a nasului, care este camerin (53,66). Oasele malare sunt gracile, dispuse în plan parasagital, cu o fosă canină profundă (4), pertura piriformă avînd o ușoară fosă prenazală.

Dentiția este neerodată (gradul I), dinții fiind mici, prevăzuți cu un strat de smalț destul de gros.

Scheletul postcranian, destul de gracil și cu relieful osos nede dezvoltat prezintă humerusul euribrahic (88,23), femurul hiperplatimer (75,00 - 74,19) fără pilastru (96,00 - 89,29), iar tibia cu asimetrie, cea dreaptă fiind mezocnemă (68,960 iar cea stângă euricnemă (96,77).

Statura, calculată în bune condițiuni aparține unei categorii mici, ea fiind de 155 cm.

Tipul antropologic. Toate caracterele cefalice și ale scheletului postcefalic, ca și statura pledează pentru tipul mediteranoid fără nici un fel de alte caractere.

Scheletul nr. 448

Din craniu ne-a parvenit numai o calotă craniană și jumătatea stângă a mandibulei. Partea postcefalică este reprezentată prin unele oase lungi (fără radiusuri,

humerusul drept și femurul drept), oasele celor două centuri, coaste, corpuri vertebrale, metapodale, falange și 12 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unui *bărbat matur de 35 - 40 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (72,04). Indicii de înălțime bazio-bregmatică sunt de tip ortocran (71,50) și acrocran (99,25) iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrane (59,67) metriocrane (82,83). Fruntea este sferică (76,67), metriometopă (68,66 - la limita superioară). Relieful frontal este moderat (glabellar = 3, supraorbital = 1). Occipitalul este foarte bombat și mijlociu de larg (76,12).

Mandibula (jumătatea stângă) este gracilă, cu ramul orizontal înalt și cu mentonul de formă piramidală. Gonioanele nu sunt dezvoltate. Ramul vertical este subțire și scurt.

Dentiția este puternic erodată (gradul 1-2). Molarul 1 inferior stâng a căzut în timpul vieții, iar molarul 2 stâng are o carie de colet de gradul 1.

Scheletul postcranian este robust. Humerusul, prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (90,00). Relieful său deltoidian este dezvoltat, dar nu are o perforație olecraniană. Tibiile sunt asimetrice: cea dreaptă este euricnemă (71,43), pe când cea stângă platicnemă (58,97). Femurul este hiperplatimer (61,76), lipsit de pilastru și are relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă, creastă și trohanter 3).

Statura este de 170 cm, cifră ce corespunde unei talii masculine înalte.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid cu slabe influențe protoeuropoide.

Scheletul nr. 449

Este un schelet relativ bine conservat și destul de complet.

A aparținut unei *femei de vârstă adultă (30 ani)*.

Neurocraniul este lung, înalt și îngust și are indicele cefalic doliocran (72,58). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor ortocrană (62,90 - la limita superioară) și acrocrană (86,67 - la limita inferioară). Fruntea este ovală (84,48), eurimetopă (72,59), cu relieful frontal puțin evidențiat (glabellar = 2, supraorbital = 1). Occipitalul bombat și larg (85,92) are protuberanța externă ștearsă (0). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, la fel și relieful supramastoidian.

Fața are indicele facial total de tip hipereuriprosop (77,27) și cel al feței superioare eurien (49,24). Orbitalele sunt cameconci (74,42) iar nasul mezin (47,90 - la limita inferioară). Malarele sunt înguste și au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind puțin adâncă (3). Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid. Aperura piriformă este de tip antropin.

Mandibula moderată ca robusticitate, are ramul orizontal mijlociu de înalt, cu mentonul piramidal. Torusul mandibular și gonioanele sunt slab marcate. Ramul vertical este înalt și larg.

Dentiția prezintă erodarea suprafeței masticatoare puțin accentuată. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian de robusticitate medie, are humerusurile de tip euribrahic (80,95 și 90,00), cu relieful deltoidian dezvoltat. Femurele sunt asimetrice: cel drept este hiperplatimer (72,73), pe când cel stâng este platimer (78,12) ele sunt lipsite de pilastru și au relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă, creastă). Tibiile aparțin categoriei mezocneme (66,67 și 68,75) și nu u suprafețe suplimentare de articulație.

Statura este de 164 cm și se încadrează în categoria taliilor feminine înalte.

Tipul antropologic prezintă caractere mediteranoide, remarcate atât la nivelul neurocraniului, cât și a masivului facial.

Scheletul nr. 450

Acest schelet este destul de bine conservat și relativ complet.

A aparținut unui subiect de *sex masculin, de vârstă matură 45-50 ani*.

Neurocraniul este înalt, cu un indice cefalic mezocran (78,21), Forma sa în norma verticală este romboidă iar în norma occipitală de "cort". Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal sunt de tip hipsicran (66,48) și metriocran (85,00). Fruntea este ovală (82,46), metriometopă, cu un relief frontal accentuat (glabellar = 3, supraorbital = 2). Occipitalul, mijlociu de larg (77,86) și bombat are un "meplat" prelambdic. Apofizele mastoide sunt mari (4) iar relieful supramastoidian dezvoltat.

Fața prezintă un indice facial total de tip euriprosop (82,03) cel al etajului superior fiind mezen (50,78 - la limita inferioară). Nasul este camerin (52,17). Malarele, mijlocii ca dezvoltare, au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind destul de profundă (3). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină, adâncă, oferă un contur paraboloid.

Mandibula, robustă are ramul orizontal înalt, cu menton proeminent și piramidal. Gonioanele sunt dezvoltate și răsfrînte în afară. Ramul vertical este larg, cu condilii puternici.

Dentiția prezintă căderi din timpul vieții, în special la nivelul maxilarului superior, alveolele fiind complet închise. Erodarea dentară este puternică (gradul 4). Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian are femurele hiperplatimere (69,70), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohanterian bine dezvoltat (fosă, creastă, trohanter 3). Tibiile aparțin categoriei mezocneme (65,62). Humerusul este de tip platibrahic (72,72) și are relieful deltoidian dezvoltat.

Statura are o medie de 162 cm ce corespunde categoriei submijlocii.

Osteopatii. Două dintre vertebrele lombare au exostoze de diferite mărimi.

Tipul antropologic este reprezentat printr-un amestec de caractere nordoide (la nivelul neurocraniului și al feței) și protoeuropoide.

Scheletul nr. 451

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-o calotă craniană bine păstrată și mandibula. Scheletul postcranian este mai bine reprezentat, din el ne-au parvenit oasele lungi, coxalele, omoplatele, claviculele, un calcaneu, un astragal, coaste și 14 vertebre întregi.

A aparținut unei *femei de vârstă matură avansată 55-60 ani*.

Neurocraniul este brizoid în norma verticală și în formă de "bombă" în cea occipitală. Craniul este scurt și îngust, u indicele cefalic ușor brahican (80,70). Indicii de înălțime bazio-bregmatici longitudinal și transversal sunt de tip ortocran (72,51) și tapeinocran (89,86), cei ai înălțimii porio-bregmatice aparțin categoriilor hipsicrană (64,33) și tapeinocrană (79,71 - la limita superioară). Fruntea, prin indicele său frontal transversal este ovală (81,82) iar prin indicele fronto-parietal este stenometopă (65,22 - la limita superioară), reliefurile frontale fiind șters (0). Occipitalul prezintă indicele occipito-parietal, aparținând categoriei mijlocii de largi (76,09). Apofizele mastoide sunt puțin dezvoltate (2), iar relieful supramastoidian este slab.

Mandibula este gracilă. Ramul orizontal este mijlociu de înalt în regiunea anterioară, unde incisiviile au fost prezenți în timpul vieții și foarte jos în rest din cauza resorbției marginilor alveolare. Ramul vertical este oblic, scurt și mijlociu de înalt.

Dentiția, la nivelul mandibulei a căzut în timpul vieții (cu excepția incisivilor), marginile alveolare fiind resorbite. Maxilarul superior prezintă 4 pierderi de dinți (incisiviile și molarii 1 și 2) pe partea stângă, din timpul vieții.

Scheletul postcranian, de robusticitate medie, are femurele hiperplatimere (71,43 și 68,96), lipsite de pilastru și cu relieful subtrohanterian moderat (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile sunt mezocneme (67,86 și 64,29) și au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile, prin indicele lor de secțiune aparțin categoriei platibrahice (73,68). Relieful lor deltoidian este moderat și nu au perforație olecraniană.

Statura are o medie de 153 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mici.

Osteopatii. O vertebră lombară prezintă osteofite pe marginea corpului vertebral.

Tipul antropologic este predominant dinaric cu slabe influențe mediteranoide.

Scheletul nr. 452

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-o calotă craniană iar scheletul postcefalic prin majoritatea oaselor lungi, coxalele, sacrumul, clavicule, coaste, metapodale, corpuri vertebrale și falange.

A aparținut unei *femei mature de peste 40 de ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele său cefalic este mezocran ($76 < 24$). Fruntea este ovală (81,42), eurimetopă (69,70) și are relieful frontal slab evidențiat (glabellar 2, supraorbital 1). Apofizele mastoide sunt moderate (3), iar relieful supramastoidian este puțin marcat.

Din **masivul facial** nu pot fi caracterizate decât oasele malare care sunt dezvoltate, fosa canină moderată, apertura piriformă de tip antropin și bolta palatină puțin adâncă și cu un contur elipsoidal.

Dentiția (numai la nivelul maxilarului superior) are un singur dinte căzut “in vivo”. Dinții au smalțul gros, erodarea lor fiind mijlocie. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (65,52 și 68,96) lipsite de pilastru (80,77 și 84,62) și cu relieful subtrohanterian slab marcat. Tibiile sunt de tip euricnem (71,43 și 75,00). Humerusul aparține categoriei euribrahice (77,78) și are relieful deltoidian abia schițat.

Statura este de 155 cm (calculată după lungimea oaselor lungi) și se încadrează în categoria taliei feminine mijlocii.

Tipul antropologic. Calota scheletului oferă multe caractere mediteranoide.

Scheletul nr. 453

Acest schelet este bine conservat și are un inventar destul de complet. Partea cefalică este reprezentată printr-un “cranium” iar scheletul postcranian cuprinde toate oasele lungi, oasele celor două centuri, coaste, metapodale și falange.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură 40-45 ani*.

Neurocraniul este scurt și înalt și are indicele cefalic mezocran (76,0). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de “cort”. Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (74,43 - la limita superioară) și metriocrană (89,24), cei ai înălțimii porio-bregmatice sunt de tip hipsicran (65,34) și acrocran (87,12). Fruntea este ovală (80,0) și eurimetopă (72,73) și are relieful șters (0). Occipitalul este foarte bombat și prin indicele său occipito-parietal aparține categoriei largi (80,30) protuberanța sa externă nu este evidențiată. Apofizele mastoide sunt moderate, la fel și relieful supramastoidian.

Masivul facial are indicele facial total mezoprosop (85,48 - la limita sa inferioară) și cel al etajului superior eurien (49,19 - la limita sa superioară). Orbitalele sunt joase, cameconci (75,0) iar nasul este camerin (54,17). Malarelele mijlocii ca mărime au o orientare intermediară, fosa canină fiind puțin adâncă (2). Bolta palatină, de adâncime mică, are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu deschidere largă. Ramul orizontal, mijlociu de înalt are mentonul proeminent și piramidal. Gonioanele sunt dezvoltate, torusul mandibular este bine conturat. Ramul vertical este larg și relativ scurt.

Dentiția are multe pierderi “in vivo” (8 dinți), alveolele fiind obturate. Molarii 3 superiori nu sunt erupți. Erodarea dentară este destul de avansată (gradul 3). Molarul 1 inferior stâng prezintă urmele unui proces infecțios.

Scheletul postcranian este robust. Humerusul, cu relieful deltoidian dezvoltat, aparține categoriei euribrahice (80,00). Femurele sunt hiperplatimere (71,87 și 75,0), lipsite de pilastru (92,59 și 96,30) și cu relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă și creastă). Tibiile aparțin categoriei euricneme (70,96 și 71,88).

Statura are o medie de 164 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Tipul antropologic. Acest schelet prezintă multe caractere dinaroide, atât la nivelul neurocraniului cât și al masivului facial în amestec cu influențe nordoide și esteuropoide.

Scheletul nr. 454

Este un schelet incomplet și fragmentat. Partea sa cefalică este reprezentată printr-un fragment de calotă craniană, iar scheletul postcefalic, prin oasele lungi, coxalele, claviculele, sternul, coaste, corpuri vertebrale, metatarsiene și 2 vertebre lombare.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat matur de 30-35 ani*.

Neurocraniul este sfenoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Fruntea ovală (81,06), are relieful frontal puțin evidențiat (1-2). Apofizele mastoide sunt dezvoltate 3-4), cu relieful supramastoidian moderat.

Asupra **masivului facial** pot fi făcute doar câteva caracterizări morfologice: malarele care sunt mijlocii ca mărime, fosa canină fiind destul de profundă (3), apertura piriformă este de tip antropin, iar bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Dentiția 9 numai de la maxilarul superior) are o erodare slabă (gradul 1). Dinții sunt mari, puternici, cu smalțul gros. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian este destul de robust. Femurele sunt hiperplatimere (68,57), lipsite de pilastru (83,33) și au relieful subtrohanterian moderat (fosă și creastă). Tibiile sunt de tip mezocnem (66,67 și 65,62). Humerusurile, prin indicele lor de secțiune aparțin categoriei euribrahice (77,27 și 80,95), relieful lor deltoidian este dezvoltat.

Statura, oferă o medie de 166 cm și corespunde unei talii masculine mijlocii.

Tipul antropologic este dinaro-nordic.

Scheletul nr. 455

Acest schelet este bine conservat și destul de complet.

A aparținut unei *femei mature de 35-40 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Craniul este lung și mijlociu de larg și are un indice cefalic mezocran (76,34). Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal sunt de tip hipsicran (75,81 - la limita inferioară) și acrocran (99,30), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin

categoriilor hipsicrană (63,98 - la limita sa inferioară) și metriocrană (82,80). Fruntea, prin indicele ei frontal-transversal este ovală (83,47), iar prin indicele fronto-parietal transversal aparține categoriei eurimetope (71,13). Occipitalul este foarte bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este moderat (glabellar = 2, upraorbital = 1, protuberanța occipitală = 0). Apofizele mastoide sunt dezvoltate (4), relieful supramastoidian fiind însă moderat.

Masivul facial are indicele facial total de tip euriprosop (81,62), cel al feței superioare fiind mezen (50,00 - la limita inferioară). Orbitale sunt cameconci (75,56 - la limita superioară), nasul fiind leptorin (41,07). Malarele, mijlocii ca mărime, au o poziție intermediară, fosa canină fiind profundă (4). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină, mijlociu de adâncă, oferă un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, prevăzut cu un menton piramidal. Gonioanele și torusul mandibular sunt slab dezvoltate. Ramul vertical este mijlociu de înalt și de larg.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2), fără pierderi de dinți și fără carii dentare. Molarii 3 inferiori și superiori nu sunt erupți (reducere de spațiu).

Scheletul postcranian, de robustitate medie are femurele platimere (83,33 și 80,64), cu pilastru dezvoltat (103,70 și 111,54) și cu relief subtrohanterian bine dezvoltat. Tibia dreaptă aparține categoriei euricneme (76,67), pe când cea stângă, categoriei mezocneme (68,75). Humerusurile, prin indicele lor de secțiune, corespund categoriei euribrahice (80,95 și 76,19).

Statura, calculată în bune condițiuni, oferă o medie de 162 cm, ceea ce corespunde taliei feminine submijlocii.

Tipul antropologic este predominant nordoid cu slabe influențe mediteranoide, remarcate la poziția și lărgimile malarelor și în regiunea zăbăzată.

Scheletul nr. 456

Inventarul resturilor osoase ale acestui schelet este destul de sărac și de incomplet. După un canin de lapte, care prezintă apexul deschis, s-a putut aprecia vârsta, ca fiind de *un an și jumătate - 2 ani (infans)*.

Scheletul nr. 457

Are un inventar săracios, doar fragmente din neurocraniu și diafize din scheletul postcranian.

A aparținut unei *fete de 12-13 ani*, vârsta fiind apreciată după gradul de erupere a dentiției permanente (molarii 2 erupți și molarii 3 sub formă de muguri bine conturați).

Scheletul nr. 458

Prezintă o stare mediocră de conservare, atât în ceea ce privește partea cefalică, din care sunt prezente fragmente din unele oase ale neurocraniului (frontal, parietal, temporale, occipital) și mandibula, cât și în ceea ce privește scheletul postcefalic, care este reprezentat prin: oasele centurii pelviene, clavicule, sternul, coaste, corpuri vertebrale și diafizele aparținând radiusurilor, cubitusurilor și a unei tibii.

După aspectul dentitiei, al scheletului postcranian, putem preciza vârsta ca fiind de cca 16 ani (*juvenis*), iar sexul bărbătesc.

Scheletul nr. 459

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt, este destul de complet. Partea craniană a scheletului este reprezentată prin un "cranium", fără mandibulă. Din partea postcefalică ne-au parvenit oasele lungi (incomplet osificate), oasele celor două centuri, coaste, corpuri vertebrale, metapodale și falange.

Acest schelet a aparținut unui subiect de *sex feminin, de vârstă juvenis (circa 18 ani)*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și are forma de "cort" în cea occipitală. Indicele cefalic este mezocran (77,22), cei de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal, aparținând categoriilor ortocrană (61,11) și tapeinocrană (79,14 - la limita superioară). Fruntea este sferică (77,50) și metriometopă (66,91), cu relieful frontal puțin accentuat (glabellar = 1, supraorbital = 0-1). Occipitalul este mijlociu de larg (77,70) și are protuberanța externă ștersă (0). apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2).

Masivul facial are indicele superior de tip mezen (55,83). Orbitalele sunt mezoconci (78,05) iar nasul leptorin (45,83). Malarele, mijlocii ca mărime, au o dispoziție intermediară. Apertura piriformă este de tip antropin. Fosa canină nu este adâncă (2). Bolta palatină are un contur paraboloid și este mijlociu de adâncă.

Dentiția prezintă o erodare slabă (gradul I). Molarii 3 superiori sunt pe cale de erupere. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcranian este gracil și incomplet osificat (numai epifizele inferioare ale humerusurilor sunt sudate la diafize), fapt ce ne-a împiedicat să recurgem la măsurători și observații morfologice.

Dentiția prezintă la nivelul mandibulei este în stadiul în care molarul 3 este pe cale de erupere. Erodarea este foarte slabă. Nu sunt carii dentare. Scheletul postcefalic este gracil și incomplet osificat.

Scheletul nr. 460

Se prezintă într-o stare excesivă de fragmentare. Din partea cefalică s-au putut identifica fragmente din oasele neurocraniului, un fragment din maxilarul superior drept și

mandibula. Partea postcraniană este reprezentată prin porțiuni din diafizele unor oase lungi (femur, cubitus, humerus, tibie), fragmente din coxale, omoplate și coaste.

După aspectul dentiției de lapte, care a fost surprinsă în momentul când molarii 2 inferiori și superiori sunt pe cale de erupere, putem aprecia *vârsta ca fiind de un an și jumătate - 2 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 461

Materialul osos provenit de la acest schelet aparține unui *bărbat de 17-18 ani (juvenis)*, apreciere făcută după dentiție și după stadiul de închidere a discurilor epifizare ale oaselor din scheletul postcefalic.

Neurocraniul este foarte incomplet, fiind reprezentat prin o jumătate de calotă, occipitalul, temporalul drept, maxilarul superior și mandibula. Morfoscopic se pot face următoarele observații: occipitalul este mijlociu de bombat, fosa canină este adâncă, apertura piriformă este de tip antropin, bolta palatină puțin adâncă, cu conturul paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu mentonul butonat, gonioane slab dezvoltate și cu torus dezvoltat.

Dentiția nu este erodată (gradul I), cu dinții mijlocii, ce au smalțul gros. Molarii 3 superiori și inferiori sunt pe cale de erupere.

Scheletul postcranian este gracil și incomplet osificat și este reprezentat prin diafizele oaselor lungi, oasele centurii pelviene, coaste, corpuri vertebrale, metapodale și falange. Femurul drept este hiperplatimer (74,07), iar cel stâng platimer (81,48). Ambele au pilastrul slab. Tibiile sunt mezocneme. Humerusul, cu relieful deltoidian mijlociu dezvoltat, este de tip platibrahic (73,68).

Statura nu s-a putut calcula.

Scheletul nr. 462

La fel ca și celelalte schelete de copii și acesta este fragmentat și incomplet. Dentiția de lapte este completă, iar din cea definitivă, molarii 1 sunt pe cale de erupere, la fel incisivul 2 superior stâng, ceea ce ne-a permis să stabilim *vârsta, ca fiind de 4-5 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 463

Este un schelet de copil în *vârstă de 1-2 ani (infans I)*. Din neurocraniu s-a putut identifica doar un mic fragment dintr-un parietal iar din scheletul postcranian un fragment din diafiza unui cubitus, trei fragmente de coaste și două vertebre.

Scheletul nr. 464

Este destul de bine conservat și relativ complet.

A aparținut unei *femei de 35-40 ani (matură)*.

Neurocraniul are indicele cefalic brahican (83,43). Forma sa în norma verticală este romboidă, iar în norma occipitală de "bombă". Indicii de înălțime bazio-bregmatică sunt de tip hipsican (77,71) și metriocran (93,15), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin acelorași categorii, respectiv hipsicană (68,00) și metriocrană (81,51). Fruntea este sferică (75,0), stenometopă (63,70), cu relief frontal slab dezvoltat (glabellar =2, supraorbital = 0-1). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg (78,08), cu protuberanța externă puțin evidențiată. Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (2-3), iar relief supramastoidian este moderat.

Masivul facial are indicele facial total euriprosop (83,33) iar cel facial superior mezen (51,59). Orbitale sunt hipsiconci (86,84), iar nasul camerin (55,10). Malarale, mijlocii ca dezvoltate au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind puțin profundă (2). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal nu prea înalt, mentonul fiind neproeminent și piramidal. Gonioanele sunt bine marcate. Ramul vertical este mijlociu de larg și înalt.

Dentiția prezintă pierderi de dinți "in vivo", în special la nivelul mandibulei, unde toți molarii au căzut, alveolele lor fiind complet închise. Erodarea dentară nu este avansată (gradul 2). Molarii 3 superiori sunt absenți (reducere de spațiu).

Scheletul postcranian este gracil. Humerusurile au relief deltoidian dezvoltat, nu au perforație olecraniană și prin indicele lor de secțiune aparțin categoriei euribrahice (84,21). Femurul drept este eurimer (88,46), pe când cel stâng este platimer (82,76), ambele au pilastrul dezvoltat (112,0 și 111,54) și relief subtrohanterian bine marcat (fosă, creastă și trohanter 3). Tibiile sunt euricneme (70,0 și 80,77) și au fațete suplimentare de articulație.

Statura este de 153 cm și corespunde taliilor feminine submijlocii.

Tipul antropologic prezintă o predominanță de elemente mediteranoide, cu unele influențe alpine întâlnite în special la nivelul calotei craniene.

Scheletul nr. 465

Este unul dintre cele mai bine conservate, el fiind reprezentat prin un "cranium", căruia îi lipsește malarul stâng și prin scheletul postcranian, și acesta destul de complet și bine conservat.

A aparținut unui *bărbat de vârstă adultă 25-30 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "casă" în cea occipitală. Craniul este lung și mijlociu de larg, indicele său cefalic fiind doliocran (72,54). Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal sunt de tip ortocran (73,58) și acrocran (101,73), iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (61,14) și metriocrană (84,29). Fruntea sferică (77,87) și

metriometopă (67,86) are relieful frontal moderat (glabellar = 3, supraorbital = 2). Occipitalul puternic bombat și larg (80,71) are protuberanța externă ștearsă (0). Apofizele mastoide sunt bine dezvoltate (5), relieful supramastoidian fiind însă moderat.

Fața prin indicele său total, aparține categoriei euriprosope (80,30 - la limita inferioară), indicele superior fiind eurien (45,45). Orbitalele sunt mezoconci (77,51) iar nasul camerin (56,52). Malarele, mijlocii de largi au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă (4). Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină, adâncă are un contur paraboloid.

Mandibula, robustă, are ramul orizontal înalt, cu mentonul proeminent și de formă piramidală. Gonioanele sunt puternic dezvoltate și răsfrânse în afară. Ramul vertical este înalt și mijlociu de larg.

Dentiția este puțin erodată (gradul 1). Molarii 3 sunt abia erupți. Nu sunt carii dentare și nici pierderi de dinți "in vivo".

Scheletul postcranian este robust. Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat și prin indicele său de secțiune aparține categoriei euribrahice (82,61 și 78,26). Femurele sunt platimere (78,12 și 76,47), cu pilastru (103,57 și 107,14) și cu relieful subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (74,36 și 72,97).

Statura, calculată în bune condițiuni, este de 166 cm, adică de categorie mijlocie.

Tipul antropologic este dat de prezența unui fond principal mediteranoid, în amestec cu unele elemente nordice.

Scheletul nr. 466

Acest schelet este fragmentat și incomplet. Din partea sa cefalică sunt prezente doar oasele neurocraniului (frontal, parietale, occipital și temporale) și mandibula. Scheletul postcefalic cuprinde fragmente din diafizele femurelor, tibiilor, oasele coxale, corpuri vertebrale și coaste.

Apreciind după gradul de dezvoltare al dentiției definitive : M_1 și M_2 sunt erupți, iar Pm_1 este pe cale de erupere, putem face precizarea că vârsta acestui subiect era de 10-11 ani (*infans II*). Sexul nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 467

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-un "calvarium" (craniu fără mandibulă) aproape întreg. Scheletul postcranian cuprinde diafizele oaselor lungi, oasele coxale, un omoplat, o claviculă, coaste și 11 vertebre.

Dentiția de lapte este reprezentată prin m_1 și m_2 , iar cea definitivă prin C, M_1 și M_2 . Premolarii definitivi sunt pe cale de erupere, la fel și M_3 . Nu sunt carii dentare.

Ținând cont de gradul de dezvoltare (erupere) al dentiției, putem aprecia vârsta ca fiind de 11-12 ani (*infans II*). Sexul nu poate fi determinat.

Scheletul nr. 468

Resturile osoase ale acestui schelet conțin o calotă craniană (frontal, parietalul drept și occipital) și mandibula, iar din partea postcefalică oasele lungi, coxalele, un omoplat, metapodale, claviculele și corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat matur de 40 de ani* (schelet robust, relieful osos dezvoltat).

Neurocraniul este mijlociu ca lungime și îngust în ceea ce privește diametrul transversal, avînd indicele cefalic de tip doliocran (73,88). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (63,88) și acrocrană (86,46). Forma sa în norva verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de “casă”. Fruntea este ovală și eurimetiopă (75,18). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este dezvoltat (supraorbital 2, protuberanța occipitală 4), apofizele mastoide sunt dezvoltate (4).

Din masivul facial poate fi caracterizat numai osul malar, care este dezvoltat.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt. Mentonul este proeminent și de formă piramidală. Gonioanele sunt dezvoltate, torusul fiind mijlociu. Ramul vertical este larg și puțin înclinat.

Dentiția (numai de pe partea stîngă a mandibulei) este puțin erodată (grad 2) și nu prezintă carii dentare.

Scheletul postcefalic este robust, relieful de inserție a musculaturii fiind bine marcat. Femurele sunt platimere. Tibiile aparțin categoriei mezocneme (67,56 și 65,71). Humerusul, prin indicele de secțiune se încadrează în categoria euribrahică (77,27) și are relieful deltoidian dezvoltat.

Talia este de 170 cm și corespunde categoriei taliilor masculine mari.

Osteopatii și odontopatii nu sunt prezente.

Scheletul nr. 469

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-un “cranium”, iar din partea postcefalică sunt prezente oasele lungi, oasele coxale, sacrumul, 2 astragale, un calcaneu, coaste, bazipodale, metapodale și 12 vertebre întregi.

Caracteristicile scheletului cefalic, cât și gracilitatea întregului schelet indică apartenența acestuia la *sexul feminin și la o vîrstă adultă (25-30 ani)*.

Neurocraniul, prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria mezocrană (78,88). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de “casă”. Indicii de înălțime bazio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor camecrană (65,55) și tapeinocrană (83,09), iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin aceluiași categorii: camecrană (56,66) și tapeinocrană (71,83).

Fruntea este ovală și eurimetopă (73,94). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este moderat (glabellar 2, supraorbital 1, protuberanța occipitală 2).

Mandibula este destul de robustă și cu deschiderea largă. Ramul orizontal este jos, cu mentonul proeminent și piramidal. Gonioanele sunt dezvoltate.

Dentiția, lipsită de carii este puțin erodată (gradul 1-2).

Scheletul postcefalic este gracil, cu relieful de inerție a musculaturii slab marcat. Femurele sunt platimere (81,48) și au pilastrul slab (104,16). Tibiile aparțin categoriei mezocneme (66,66). Humerusul are relieful deltoidian slab marcat și aparține categoriei euribrahice (84,21 și 89,47).

Talia oferă o medie de 161 cm, ceea ce corespunde unei staturi feminine mari.

Osteopatii și odontopatii nu sunt prezente.

Scheletul nr. 470

Este un schelet fragmentat și incomplet. Din parte cefalică sunt prezente fragmente din oasele neurocraniului (frontal, parietale, occipital, temporale), maxilarul superior și mandibula. Scheletul postcefalic cuprinde diafiza unui femur, un cubitus, un coxal și câteva coaste.

Apreciind după gradul de dezvoltare a dentiției de lapte, din care sunt prezenți m1 și m2, iar din cea definitivă M1 sunt pe cale de erupere, putem aprecia *vârsta ca fiind de 5-6 ani (infans I)*. Sexul nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 471

Acest schelet de copil este reprezentat prin oasele neurocraniului, partea dreaptă a maxilarului superior și mandibula. Din partea postcefalică sunt prezente diafizele oaselor lungi, coxalele, coaste și corpuri vertebrale.

Dentiția de lapte prezintă m1 erupți, iar m2, pe cale de erupere, ceea ce corespunde *vârstei de 2-3 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 472

Din acest schelet sunt prezente doar câteva fragmente izolate din oasele neurocraniului (frontal, parietale, occipital).

Apreciind după grosimea acestor fragmente putem aprecia vârsta ca fiind de *1 an - 1 an și jumătate (infans I)*.

Scheletul nr. 473

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt ne permite să precizăm caracterul relativ complet al acestui schelet, cât și o bună conservare a acestuia. Astfel, partea cefalică este reprezentată prin un "cranium" aproape întreg (exceptând câteva porțiuni din

alisfenoid și partea internă a orbitei drepte) și un schelet postcranian (oasele lungi, coxalele, sacrum, coaste, corpuri vertebrale, metepodale, falange).

Sexul subiectului este cu siguranță feminin, iar *vârsta matură* (30-35 ani).

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (72,04), cei de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (72,58) și acrocrană (100,74), pe când cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (58,60) și metriocrană (81,34). Fruntea este ovală și are indicele fronto-parietal de tip eurimetop (70,89). Relieful cranian este moderat. Occipitalul este bombat și larg. Apofizele mastoide sunt moderate, la fel și relieful supramastoidian.

Fața. Indicele facial total este eurimetop (83,33). Indicele facial superior aparține categoriei euriene (47,61). Orbitale sunt mezoconci (78,94), iar nasul hiperkamerin (64,28), malarele mijlocii ca dezvoltare au o poziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este mijlociu de adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula, mijlociu de robustă are ramul orizontal mijlociu de înalt, cu menton proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg și puțin înclinat, cu gonioane puțin dezvoltate.

Dentiția este bine conservată și lipită de carii dentare. Erodarea este redusă (gradul 2).

Scheletul postcefalic este destul de robust. Femurele sunt platimere (75,0 și 77,41) și lipsite de pilastru. Tibiile aparțin categoriei euricneme (75,0 și 74,19). Humerusurile au relieful deltoidian dezvoltat și aparțin categoriei euribrahice (76,19 și 84,21).

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi oferă o medie de 158 cm, corespunzând taliei feminine supramijlocii.

Osteopatii și odontopatii nu sunt prezente.

Tipul antropologic oferă un fond nordoid, peste care de suprapun influențe mediteranoide și esteuropeide.

Scheletul nr. 474

Acest schelet ne-a parvenit cu un inventar foarte sărac. Partea sa cefalică este absentă iar cea postcefalică are prezente diafizele unui humerus, a unui cubitus și a unui femur.

Apreciind după lungimea și aspectul celor trei diafize, putem afirma că ele au aparținut unui copil *foarte mic (infans I) de circa 0-1 an*.

Scheletul nr. 475

Acest schelet se prezintă cu un inventar osteologic destul de sărac. Partea cefalică nu este prezentă. Din scheletul postcranian sunt prezente o parte din oasele lungi (un humerus, un radius, un cubitus, o tibie, 2 peronee), un coxal, un calcaneu, un astragal, coaste, metapodale și 9 vertebre.

Scheletul a aparținut unei *femei tinere de 20-25 ani*.

Scheletul postcefalic este gracil. Tibiile aparțin categoriei mezocneme (68,96). Humerusurile au relieful deltoidian dezvoltat și aparțin categoriei platibrahice (72,72).

Statura oferă o medie de 161 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mari.

Osteopatologii. Humerusul drept prezintă pe șanțul bicipital o proeminență osoasă, probabil ca urmare a osificării tendonului mușchiului biceps.

Scheletul nr. 476

Este reprezentat prin o calotă craniană (frontalul, masivul facial, temporalele și un fragment din occipital). Din partea postcefalică sunt prezente majoritatea oaselor lungi, sacrumul, 2 omoplate, 2 clavicule, coaste și 13 vertebre.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură (35 ani)*.

Neurocraniul nu ne oferă date biometrice ci numai date de ordin somatoscopic: relieful frontal este atenuat (glabellar 2, supraorbital 1-2), apofizele mastoide nu sunt dezvoltate iar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial are indicele facial superior de tip eurien (49,61). Orbitalele sunt cămeconci (75,60) iar nasul camerin (54,34) cu apertură piriformă de tip antropin. Malarele, mijlocii ca dezvoltare, prezintă o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Bolta palatină, mijlociu de adâncă oferă un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos, menton proeminent și de formă piramidală. Gonioanele sunt mijlocii iar torusul mandibular este moderat.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2) și lipsită de carii dentare. Nu sunt pierderi de dinți din timpul vieții.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (70,96) și au relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă și fosă). Tibiile aparțin categoriei euricneme (73,33). Humerusul are relieful deltoidian moderat și o perforație olecraniană. Ele aparțin categoriei platibrahice.

Statura este de 169 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mari.

Tipul antropologic prezintă caractere esteuropeide în amestec cu unele influențe protoeuropeide și dinaroide.

Scheletul nr. 477

Este fragmentat și incomplet. Din partea sa cefalică s-a putut identifica resturi osoase din toate oasele neurocraniului, precum și jumătatea stângă a mandibulei, iar din

scheletul postcranian sunt prezente diafizele oaselor lungi (humerus, radius, cubitus, femur), fragmente din coaste, clavicule, omoplate și corpuri vertebrale.

Dentiția de lapte prezintă numai la nivelul jumătății stângi a mandibulei, a fost surprinsă în faza de erupere a caninului și a m2, ceea ce corespunde *vârstei de 1 an jumătate - 2 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 480

Acest schelet prezintă din partea cefalică fragmente din parietale, temporalul stâng, frontalul, occipitalul, maxilarul superior și jumătatea stângă a mandibulei. Partea sa postcraniană este reprezentată prin diafizele oaselor lungi, vertebre, coaste, omoplate, sacrum, clavicule, metacarpene.

Dentiția prezintă m1 și m2 (de lapte) erupți, M1 superiori erupți și M2 inferiori pe cale de erupere, astfel încât putem preciza *vârsta ca fiind de 5-6 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 481

Acest schelet este relativ bine conservat și a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (cca 35 ani)*.

Neurocraniul are un ontur ovoid în norma verticală și de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este mezocran (76,43), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (64,39) și metriocrană (84,24). Fruntea este sferică, indicele fronto-parietal fiind de tip stenometop (65,75 la limita sa inferioară). Relieful frontal este accentuat, în special în regiunea glabulară - 4, supraorbital 2). Occipitalul este bombat și are indicele occipital transversal mijlociu (75,34), relieful său osos fiind moderat. Apofizele mastoide sunt puternice (4), iar relieful supramastoidian este dezvoltat.

Fața. Indicele facial total este de tip leptoprosop (92,86), cel facial superior aparține categoriei leptene (56,25). Orbitalele sunt camaeconci (73,80). Indicele nazal este leptorin (44,89). Malarele sunt dezvoltate și prezintă o dispoziție temporalizată, fosa canină fiind adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă, având un contur paraboloid.

Mandibula este robustă, cu deschidere largă. Ramul orizontal este înalt în regiunea incisivilor și mai jos în regiunea dinților jugali, având mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este mijlociu de larg cu gonioanele dezvoltate și cu torusul mandibular dezvoltat.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2) dar la nivelul mandibulei sunt 4 pierderi de dinți “in vivo”, alveolele fiind închise. Pe maxilarul superior M1 stâng prezintă o carie de gradul 4, însoțită de urmele unui proces infecțios (granulom) iar M1 drept are o carie de gradul 2.

Scheletul postcefalic este în general robust. Femurele sunt de tip eurimer (90,62), prevăzute cu pilastru (106,66) dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei euricneme

(69,23 și 72,97) și au fațete suplimentare de articulație cu astragalul. Humerusurile au perforație olecraniană, relieful deltoidian fiind dezvoltat, ele aparțin categoriei euribrahice (86,36).

Statura are o medie de 183 cm, încadrându-se în categoria taliilor masculine foarte înalte.

Tipul antropologic este protoeuropoid cu influențe nordice.

Scheletul nr. 482

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-o “calvaria” (calota fără masivul facial) iar scheletul postcranian prin majoritatea oaselor lungi, coxalele, coastele, bazipodale, metapodale și galange.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură avansată (50-55 ani)*.

Neurocraniul este larg, indicele său cefalic fiind brahican (82,19). Indicii de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (68,71) și metriocrană (83,67). Fruntea este ovală și eurimetopă. Occipitalul, prin indicele său occipital-transversal aparține categoriei mijlocii de largi. Relieful frontal este puțin dezvoltat (glabellar 2, supraorbital 1). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, la fel și relieful supramastoidian,

Mandibula este gracilă. Ramul orizontal este jos, cu mentonul proeminent și piramidal. Gonioanele nu sunt dezvoltate.

Dentiția este puternic erudată (gradul 4-5) și prezintă carii dentare de gradul 5.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (67,64) și lipsite de pilastru, relieful subtrohanterian este însă bine marcat. Tibiile sunt mezocneme (66,66) și nu au fațete suplimentare de articulație. Humerusurile au relieful deltoidian dezvoltat, ele aparțin categoriei euribrahice (77,27).

Talia, calculată în bune condițiuni, oferă o medie de 164 cm, încadrându-se în categoria taliilor feminine înalte.

Osteopatii. Două corpuri vertebrale prezintă osteofite de diferite mărimi, indicând afecțiuni reumatismale.

Scheletul nr. 483

Este unul din scheletele incomplete, fiind reprezentat prin porțiuni din oasele neurocraniului, malarul stâng din partea postcefalică. Sunt prezente diafizele unor oase lungi, coaste și cele două coxale.

După lungimea diafizelor oaselor lungi, putem aprecia că scheletul a aparținut unui *copil de vârstă infans I (circa 2 ani)*.

Scheletul nr. 485

Inventarul resturilor osoase din acest mormânt ne permite să precizăm caracterul relativ complet al acestui schelet.

Sexul subiectului era cu siguranță *masculin iar vârsta matură (circa 40 de ani)*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur romboid, iar în cea occipitală de "bombă". Indicele cefalic este de tip mezocran (78,53), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (65,44) și metriocrană (83,33). Fruntea este ovală și metriometopă (68,66). Occipitalul este bombat și larg (80,66). Relieful cranian este dezvoltat (glabellar 4, supraorbital 2, protuberanța occipitală 2). Apofizele mastoide sunt puternice (4) iar relieful supramastoidian este dezvoltat.

Fața. Indicele facial total este de tip mezoprosop (88,05) iar cel facial superior aparține categoriei mezene (51,49). Orbitale sunt mezoconci (80,00), iar nasul camerin (55,31). Malarele sunt dezvoltate și au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin, iar bolta palatină adâncă și cu un contur paraboloid.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, prevăzut cu un menton piramidal și proeminent. Ramul vertical larg și puțin înclinat, are regiunea goniană dezvoltată.

Dentiția, lipsită de carii dentare, este destul de erodată (gradul 3). Nu sunt pierderi însă de dinți din timpul vieții.

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt eurimere (84,84), cu pilastru dezvoltat (109,67) și relief subtrohanterian bine evidențiat. Tibiile aparțin categoriei euricneme (72,97). Humerusurile au relieful deltoidian dezvoltat și aparțin categoriei euribrahice (79,16).

Statura oferă o medie de 175 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine înalte.

Osteopatii. Pe 4 vertebre lombare și pe o dorsală există osteofite de diferite mărimi, ca urmare a unei afecțiuni lombo-sciatice.

Tipul antropologic este cel protoeuropoid, cu influențe nordice rezultând așa zisul tip protonordic.

Scheletul nr. 486

Acest schelet, cu o stare de conservare mediocră, este incomplet. Partea sa cefalică este reprezentată doar prin câteva oase din neurocraniu (parietalul stâng, temporalul stâng și occipitalul, masivul facial și mandibula). Scheletul postcefalic, care este incomplet osificat cuprinde diafizele femurelor, tibiilor, a unui humerus și coxalele.

Apreciind după mărimea oaselor lungi și după gradul osificării lor, putem face precizarea că subiectul era de *vârstă juvenis (14-16 ani)*. Sexul nu poate fi precizat cu siguranță dar *probabil că era cel feminin*.

Neurocraniul oferă numai date somatoscopice, fruntea se încadrează în categoria frunților ovale.

Fața prezintă indicele facial total leptoprosop (92,59), cel al feței superioare fiind lepten (56,48). Orbitale sunt cameconci (71,79) iar nasul camerin (53,48).

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos și cu mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este mijlociu de larg, cu gonioane nedevelopate.

Dentiția, lipsită de carii dentare nu este erodată (gradul 1). La nivelul mandibulei între cei doi incisivi centrali există o diastemă (spațiu). Molarii 3 inferiori și superiori nu sunt erupți.

Statura nu se poate calcula, dar probabil că era mijlocie.

Scheletul nr. 487

Acest schelet de copil este fragmentat și incomplet. Din partea cefalică sunt prezente porțiuni din oasele neurocraniului (frontal, parietale, temporale) și mandibula incompletă, iar din scheletul postcefalic ne-au parvenit fragmente diafizare din femure și porțiuni din coaste.

Dentiția de lapte la nivelul mandibulei a fost surprinsă în faza când m1 și m2 sunt în faza de erupere (0-1 an).

Scheletul a aparținut unui *copil de vârstă infans I*.

Scheletul nr. 488

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin o "calvaria" (craniu fără masiv facial), căruia îi lipsește bazioccipitalul. Din partea postcraniană ne-au parvenit toate oasele lungi, oasele bazinului, claviculele, coaste, omoplate, bazipodale, metapodale, falange și 2 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură (35-40 ani)*.

Neurocraniul este romboid în norma verticală și în formă de "casă" în cea occipitală. Indicele cefalic este brahican (81,36), cei de înălțime poriobergmatică situându-se în categoriile hipsicrană (64,97) și tapeinocrană (79,86). Fruntea este ovală și metriometopă (68,75). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este moderat (glabellar=3, supraorbital=1). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate iar relieful supramastoidian moderat.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos, prevăzut cu menton proeminent și de formă piramidală. Ramul vertical nu este larg și are gonioanele nedevelopate.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2) și fără pierderi de dinți din timpul vieții. Dinții sunt mici și au smalțul gros.

Scheletul postcefalic este mijlociu de robust. Femurele sunt platimere (80,0), lipsite de pilastru, cu relief subtrochanterian dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei euricneme (75,75). Humerusul este euribrahic (77,27), cu relieful deltoidian dezvoltat și fără perforație olecraniană.

Statura prezintă o medie de 157 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 489

Acest schelet este destul de bine conservat. Astfel, partea sa cefalică este reprezentată printr-un "cranium" iar din scheletul postcefalic sunt prezente aproape toate oasele lungi.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (40-50 ani)*.

Neurocraniul este de formă pentagonală în norma verticală și de "casă" în cea occipitală. Indicele cefalic este mezocran (77,48), cei de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (70,33) și acrocrană (86,49). Fruntea este sferică și metriometopă (66,89 la limita inferioară). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este dezvoltat (glabellar 5, supraorbital 2, protuberanța occipitală 3). Apofizele mastoide sunt dezvoltate, la fel și relieful supramastoidian. Pe sutura lambdoidă sunt numeroase oase suplimentare.

Fața prezintă indicele facial superior de tip eurien (49,66). Orbitalele sunt mezoconci (83,33) iar nasul mezin (48,15), cu apertura piriformă de tip antropin. Malarele, mijlocii ca dezvoltare prezintă o dispoziție intermediară, fosa canină nefiind adâncă. Bolta palatină este adâncă și are un contur upsiloid.

Mandibula (numai jumătatea stângă) are ramul orizontal înalt, cu mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg, cu gonioane dezvoltate.

Dentiția este destul de erodată (gradul 3) dar nu sunt carii dentare.

Scheletul postcefalic este robust, cu femurele platimere (83,33), cu pilastrul slab dezvoltat (103,85), dar cu relieful subtrohanterian puternic. Tibiile sunt euricneme (75,0) și au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile au relieful deltoidian dezvoltat și aparțin categoriei euribrahice (86,36).

Statura oferă o medie de 166 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Osteopatii. Dintre vertebrele lombare, patru prezintă osteofite de diferite mărimi, amintind de un început de boală reumatică.

Tipul antropologic este exprimat prin un fond pregnant esteuropoid, la care adăugăm slabe influențe dinaroid și mongoloide.

Scheletul nr. 490

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin o "calvaria" (craniu fără masiv facial), iar scheletul postcefalic cuprinde oasele lungi, oasele bazinului, bazipodale, metapodale, falange, coaste și 7 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unui *subiect de sex masculin, de vârstă matură 35-40 ani*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de "casă" în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (71,04) iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (63,93) și acrocrană (90,0). Fruntea este ovală și

eurimetopă (75,38). Occipitalul, bombat aparține categoriei largi. Relieful cranian este bine reprezentat (glabellar - 4, supraorbital = 2, protuberanța occipitală = 3). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, în schimb relieful supramastoidian este bine evidențiat.

Mandibula este robustă și largă. Ramul orizontal este înalt, cu mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical larg, are gonioane dezvoltate. Torusul mandibular este dezvoltat.

Dentiția este destul de erodată (gradul 3). Pe maxilarul superior, molarii 1 de ambele părți au căzut din timpul vieții, alveolele fiind închise. Semnalăm și prezența a două carii de gradul 3, pe M1 inferior stâng și P2 superior drept.

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt platimere (82,35), cu pilastru dezvoltat (110,71) și cu relieful subtrohanterian bine evidențiat (creastă și fosă). Tibiile sunt euricneme (74,29). Humerusurile sunt euribrahice (91,67), cu relieful deltoidian bine marcat.

Statura, calculată în bune condițiuni, este de 167 cm, deci o statura masculină supramijlocie.

Osteopatii nu sunt prezente.

Scheletul nr. 491

Partea cefalică a acestui schelet este incompletă, fiind reprezentată prin occipital, temporalul drept, jumătatea stângă a masivului facial, malarul drept și un fragment din bazioccipital. Din scheletul postcefalic ne-au parvenit majoritatea oaselor lungi (incomplete), oasele bazinului, coaste, corpuri vertebrale și câteva metapodale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (circa 40 ani)*.

Neurocraniul ne oferă doar vîteva date de ordin somatoscopic și anume: occipitalul este bombat, apofizele mastoide sunt dezvoltate (4), relieful supramastoidian este bine dezvoltat.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate malarele care sunt dezvoltate și par să aibă o orientare intermediară, fosa canină care este adâncă și apertura piriformă care este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este absentă.

Dentiția (numai pe maxilarul superior) este puțin erodată (gradul 2) și lipsită de carii dentare. Dinții sunt mari, cu smalțul gros.

Scheletul postcefalic este robust, cu femurele hiperplatimere (74,19), lipsite de pilastru, dar u relieful subtrohanterian bine pronunțat (creastă, fosă). Tibiile sunt euricneme (80,0). Humerusul aparține categoriei euribrahice (81,82), avînd relieful deltoidian dezvoltat.

Statura calculată doar după lungimea humerusului și a radiusului are o medie de 163 cm, corespunzînd unei talui masculine submijlocii.

Scheletul nr. 492

Inventarul resturilor osase din acest mormânt ne permite să precizăm caracterul relativ complet al acestui schelet, cât și o bună conservare a acestuia, comparativ cu alte schelete din această serie.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (35-40 ani)*.

Neurocraniul oferă suficiente date biomatrice, care ne permit următoarea caracterizare: diametrul antero-posterior este lung iar cel transversal îngust, ceea ce imprimă indicelui cefalic un caracter de doliocranie (74,19 la limita superioară). Din punct de vedere al înălțimilor bazio-bregmatice, raportarea lor la lungimea neurocraniului, dând indici care se situează în aceeași categorie - ortocrană (73,11 și 61,0) iar raportată la dimensiunea transversală se obțin indici de categorii diferite: acrocrană (98,55) și metriocrană (81,88). Fruntea este sferică și metriometopă, relieful frontal fiind bine evidențiat (glabellar = 4, upraorbital = 2). Occipitalul este bombat, mijlociu de larg, cu protuberanța sa externă bine marcată (4). Apofizele mastoide sunt puțin dezvoltate, relieful supramastoidian fiind însă dezvoltat. Forma neurocraniului în norma verticală este ovoidă iar în cea occipitală de "casă".

Fața se caracterizează prin un indice facial total de tip europrosop (84,24), cel superior fiind mezen (51,97). Orbitalele sunt mezoconci (78,05), iar nasul leptorin (47,06). Malarele sunt mijlocii ca lărgime și au o dispoziție intermediară. Apertura piriformă este de tip antropin, fosa canină este puțin adâncă. Bolta palatină, mijlociu de adâncă are un contur paraboloid.

Mandibula, mijlociu de robustă are ramul orizontal mijlociu de înalt, cu mentonul proeminent și de formă piramidală. Ramul vertical este mijlociu de larg și de înclinat, cu gonioane dezvoltate. Torusul mandibular este mijlociu de dezvoltat.

Dentiția este puțin erodată (fradul 2-3) dar prezintă pierderi de dinți "in vivo", la nivelul maxilarului superior (M1 și P2) și carii dentare de diferite grade, la nivelul mandibulei (M1 stâng și M2 drept).

Scheletul postcefalic este robust, cu femurele eurimere (86,87) cu pilastru dezvoltat (115,38) și cu relieful subtrohanterian moderat. Tibiile sunt euricneme (70,59) și nu au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul aparține categoriei platibrahice (73,91) și are relieful deltoidian dezvoltat.

Statura oferă o medie de 168 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine supramijlocii.

Scheletul nr. 493

materialul osos provenit de la acest schelet este incomplet și fragmentat. Din partea sa cefalică sunt prezente fragmente din oasele neurocraniului (parietalul stâng, occipital, frontal), maxilarul superior și mandibula. Scheletul postcefalic este reprezentat

prin majoritatea oaselor lungi, bazipodale, metapodale, coaste, corpuri vertebrale și falange.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă (25-30 ani)*.

Neurocraniul nu ne oferă decât unele date somatoscopice și anume: occipitalul este bombat, apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, iar relieful supramastoidian este mijlociu, relieful frontal este puțin dezvoltat (glabellar 2, supraorbital 1), bolta palatină mijlociu de adâncă are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal mijlociu de înalt, cu mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg, puțin înclinat, cu gonioanele nedezvoltate, iar torusul mandibular mijlociu ca dezvoltare.

Dentiția, puțin erodată (gradul 1) nu are carii dentare și nici pierderi de dinți din timpul vieții. Dinții sunt mici și au smalțul gros. Molarii 3 inferiori nu sunt erupți.

Scheletul postcefalic este gracil, cu femurele platimere (73,33), lipsite de pilastru (96,15) și cu relieful subtrohanterian slab marcat. Tibiile aparțin categoriei euricneme (82,76) și nu au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat, el fiind de tip euribrahic (80,95).

Talia medie este de 158 cm, și aparține unei categorii feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 494

Scheletul cefalic este reprezentat prin o “calotă” craniană incompletă și mandibula. Din partea postcraniană sunt prezente majoritatea oaselor lungi, clavicule, stern, coaste, omoplate și corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (35-40 ani)*.

Din studiul calotei rezultă că **neurocraniul** prin raportul dintre lungimea și lărgimea sa, poate fi încadrat în categoria doliocrană (71,06). Forma sa în norma verticală este ovoidă, iar în cea occipitală de “casă”. Indicii de înălțime bazio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (72,08) și acrocrană (101,43), cei de înălțime porio-bregmatică fiind de tip ortocran (58,88) și metriocran (82,86). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg. Relieful cranian este bine dezvoltat (glabellar = 4, supraorbital = 2, protuberanța occipitală = 4). Apofizele mastoide sunt puternice (4) iar relieful supramastoidian este bine dezvoltat.

Din **masivul facial** nu poate fi caracterizată decât apertura piriformă care este de tip antropin, fosa canină profundă, bolta palatină adâncă, cu un contur paraboloid.

Mandibula, robustă, cu deschidere largă are ramul orizontal înalt, cu mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg, înclinat, cu gonioane dezvoltate. Torusul mandibular este dezvoltat.

Dentiția, puternic erodată (gradul 4) prezintă multe pierderi de dinți “in vivo” (13 dinți), probabil datorită unui proces de paradontoză.

Scheletul postcranian este robust, cu femurele platimere (77,78), cu pilastru slab (103,45), dar cu relieful subtrohanterian bine dezvoltat (creastă, fosă). Tibiile sunt euricneme (71,79 și 78,38) și nu au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusul este de tip euribrahic (81,48), cu relieful deltoidian dezvoltat.

Statura este de 167 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Osteopatii. Pe trei corpuri vertebrale sunt prezente osteofite de diferite mărimi, atestând un început de boală reumatică.

Scheletul nr. 495

Partea cefalică a acestui schelet este fragmentat și incomplet, fiind reprezentat prin parietalul drept, temporalul stâng, două fragmente din frontal, un fragment din occipital și jumătatea dreaptă a mandibulei. Din partea postcraniană sunt prezente oasele lungi, oasele bazinului, coaste, corpuri vertebrale, bazipodale, metapodale, falange și 5 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură (circa 35 ani)*.

Din **neurocraniu** nu pot fi caracterizate decât apofizele mastoide, care sunt mijlocii ca dezvoltate, la fel și relieful supramastoidian.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos, cel vertical fiind înclinat, cu gonioanele nedezvoltate.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2), cu dinți mici. Nu sunt carii dentare și nici pierderi de dinți din timpul vieții.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt hiperplatimee (68,97), lipsite de pilastru (95,83) cu relieful subtrohanterian dezvoltat (creastă și fosă). Tibiile aparțin categoriei mezocneme (65,62). Humerusurile sunt euribrahice (88,23), cu relieful deltoidian puțin evidențiat și nu are perforație olecraniană.

Statura a fost calculată în bune condițiuni având o medie de 161 cm ea situându-se în categoria talilor feminine înalte.

Scheletul nr. 496

Acest schelet se prezintă într-o stare mediocră de conservare, atât în ceea ce privește scheletul cefalic, din care s-a putut restaura un "cranium" cât și cel postcefalic, din care sunt prezente aproape toate oasele lungi, coxalele, fragmente din omoplate, sacrum și corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă juvenis (18-20 ani)*.

Neurocraniul privit în norma verticală oferă un contur ovoid, iar în cea occipitală de "casă". Indicele cefalic este mezocran (76,65). Indicii de înălțime bazio-bregmatică și cei de înălțime porio-bregmatică longitudinal și transversal aparțin categoriilor hipsicrană (77,84 și 68,26) și acrocrană (101,56 și 89,06). Fruntea este ovală și eurimetopă (72,66), cu relieful său osos moderat (glabellar = 3, supraorbital = 1).

Occipitalul este larg, bombat, fără protuberanță externă. Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, la fel și relieful supramastoidian.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate orbitele, care sunt mezoconci (77,50). Malarele mici, fosa canină ușor profundă, apertura piriformă de tip antropin, bolta palatină neadâncă și cu un contur elipsoid.

Dentiția este puțin erodată (gradul 1) și lipsită de carii dentare. Molarii 3 superiori nu sunt încă erupți. Caninul superior drept prezintă o erupție vicioasă, fiind reținut în alveolă.

Scheletul postcranian este gracil. Femurele sunt platimere (77,78), lipsite de pilastru (91,30) și cu relieful subtrohanterian slab dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei mezocneme (65,38). Humerusurile sunt de tip euribrahic (78,95) și au relieful deltoidian mijlociu.

Statura oferă o medie de 154 cm și corespunde taliilor feminine mijlocii.

Tipul antropologic este cel mediteranoid cu slabe influențe dinarice .

Scheletul nr. 497

Acest schelet este bine conservat. Partea sa cefalică este reprezentată prin un “cranium” aproape întreg. Din partea postcraniană sunt prezente oasele lungi (fără radiusul drept), coxalele, omoplatele și trei vertebre cervicale.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură (circa 30 de ani)*.

Neurocraniul, privit în norma verticală oferă un contur ovoid iar în cea occipitală de “bombă”. Indicele cefalic este doliocran (74,44). Din punct de vedere al înălțimilor bazio-bregmatice și porio-bregmatice, raportarea lor la lungimea neurocraniului oferă indici care se situează în categoria ortocrană (72,78 și 62,22) iar raportate la dimensiunea transversală se obțin indici de tip metriocran (97,76 și 83,58). Fruntea este ovală și metriometopă, relieful glabelar (3) fiind mai bine conturat decât cel supraorbital (1). Occipitalul este larg și bombat, cu protuberanța externă slab marcată. Apofizele mastoide sunt destul de mari (4), relieful supramastoidian fiind și el dezvoltat.

Masivul facial se caracterizează prin un indice facial total de tip mezoprosop (85,0), cel superior fiind mezen (52,50). Orbitele sunt mezoconci (79,49) iar nasul camerin (53,19). Malarele sunt mijlocii ca mărime, au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind puțin adâncă. apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă, de contur paraboloid.

Mandibula, mijlociu de robustă, are ramul orizontal jos, cu mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical este înclinat, cu regiunea goniană dezvoltată. Torusul mandibular este mijlociu dezvoltat.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2), lipsită de carii dentare. Molarii 3 inferiori și cei superiori nu sunt erupți.

Scheletul postcefalic este mijlociu de gracil, cu femurele hiperplatimere (73,33 și 74,19), lipsite de pilastru, dar cu relieful subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt mezocneme (66,66). Humerusurile sunt platibrahice (73,68) și au relieful deltoidian dezvoltat.

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi oferă o medie de 158 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine submijlocii.

Tipul antropologic este cel mediteranoid.

Scheletul nr. 498

Acest schelet este incomplet și fragmentat. Din partea cefalică s-a putut restaura o calotă craniană și o porțiune din masivul facial, iar din partea postcefalică ne-au parvenit oasele lungi, oasele bazinului, un omoplat, clavicule, coaste și 9 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut *unei femei de vârstă adultă (25-30 ani)*.

Neurocraniul oferă puține date biometrice, astfel indicele cefalic este doliocran (74,92). Fruntea este ovală și eurimetopă. Apofizele mastoide (2) nu sunt dezvoltate iar relieful supramastoidian este moderat.

Masivul facial are orbitele hipsiconci (90,0). Malarele nu sunt dezvoltate și au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin iar bolta palatină puțin adâncă.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos, avînd mentonul proeminent și piramidal. Ramul vertical, mijlociu de larg și de înclinat are gonioanele mijlocii.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2) și nu prezintă carii dentare.

Scheletul postcefalic este gracil, cu femurele hiperplatimere (71,41), fără pilastru (87,50) și cu relieful subtrohanterian puțin marcat. Tibiile aparțin categoriei euricneme (80,77). Humerusul este euribrahic (78,95) și are relieful deltoidian mijlociu.

Statura este de 157 cm, fiind corespunzătoare unei talii feminine supramijlocii.

Tipul antropologic prezintă un amestec de caractere nordice și mediteranoide, la care se adaugă ușoare influențe dinaroide.

Scheletul nr. 499

Este bine conservat și relativ complet. Din partea cefalică s-a putut restaura un "cranium" aproape complet. Partea postcefalică este reprezentată prin majoritatea oaselor lungi, clavicule, coaste, bazipodale, metapodale, falange și corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut *unei femei de vârstă matură (30-35 ani)*

Neurocraniul oferă date biometrice, care ne permit următoarea caracterizare: diametrul antero-posterior este lung iar cel transversal de largime mică, ceea ce imprimă indicelui cefalic un caracter de ușoară doliocranie (74,72). Din punct de vedere al înălțimilor bazio-bregmatice și porio-bregmatice indicii lor aparțin categoriilor hipsicrană (78,65 și 67,71) și acrocrană (105,26 și 90,22). Fruntea este sferică și eurimetopă

(71,43), relieful frontal fiind puțin evidențiat (glabellar = 3, supraorbital = 1). Occipitalul este bombat și mijlociu de larg, cu protuberanța externă ștearsă. Apofizele mastoide nu sunt puternice, iar relieful supramastoidian este puțin evidențiat. Forma neurocraniului este ovoidă în norma verticală și de “casă” în cea occipitală.

Fața are orbitele mezoconci (80,00). Malarele sunt destul de largi și cu o dispoziție intermediară. Fosa canină este adâncă, iar apertura piriformă de tip antropin. Bolta palatină este puțin adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este mijlociu de robustă, cu ramul orizontal jos, prevăzut cu un menton proeminent și piramidal. Gonioanele nu sunt dezvoltate, la fel și torusul mandibular.

Dentiția are multe pierderi din timpul vieții (6) și o erodare avansată (gradul 3). Molarii 2 și 3 inferiori, din partea stângă au carii de gradul 3. Molarul 2 superior stâng prezintă o carie de gradul 2.

Scheletul postcranian Femurele sunt hiperplatimere (74,19) lipsite de pilastru, dar cu relieful subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (76,67) și nu au fațete suplimentare de articulație.

Statura oferă o medie de 161 cm ea situându-se în categoria taliilor feminine înalte.

Tipul antropologic prezintă un fond predominant mediteranoid la care se poate adăuga slabe influențe dinaroide.

Scheletul nr. 500

Este bine conservat și aproape complet. Partea sa cefalică este reprezentată printr-un “cranium”. Din scheletul postcranian sunt prezente toate oasele lungi, omoplatele, coaste, claviculă, metapodale și falange.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură (35-40 ani)*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic este doliocran (72,68) cei de înălțime bazio-bregmatică sunt de tip hipsicran (75,96) și acrocran (104,51) iar cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (62,29) și metriocrană (85,71). Fruntea este sferică și metriometopă (67,67). Occipitalul este larg și bombat. Relieful cranian este moderat (glabellar 3, supraorbital 1, protuberanța externă 2). Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate (3), relieful mastoidian fiind moderat.

Fața se caracterizează prin un indice facial total de tip leptoprosop (90,76), cel facial superior fiind eurien (49,58). Orbitele sunt mezoconci (82,93) iar nasul leptorin (43,75). Malarele sunt destul de largi și au o dispoziție temporalizată, fosa canină fiind adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină, care este adâncă are un contur paraboloid.

Mandibula, gracilă, are ramul orizontal înalt, cu un menton proeminent și de formă piramidală. Ramul vertical este larg și puțin înclinat, cu gonioanele dezvoltate.

Dentiția, puțin erodată (gradul 2) prezintă toți incisivii superiori căzuți din timpul vieții și două carii dentare de gradul 3 (M1 superior stâng și M3 superior drept).

Scheletul postcefalic este gracil, cu femurele hiperplatimere (74,19), lipsite de pilastru și cu relief subtrohanterian dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei euricneme (75,0). Humerusurile, cu relief deltoidian dezvoltat se situează în categoria euribrahică (77,27).

Statura oferă o medie de 168 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine înalte.

Tipul antropologic este dat de un amestec de caractere mediteranoide, nordice și dinarice.

Scheletul nr. 501

Partea cefalică a acestui chelet este reprezentată printr-un "cranium" incomplet (lipsește temporalul drept, jumătatea masivului facial, jumătate din mandibulă, un fragment din parietalul stâng, un fragment din frontal și jumătate din bazioccipital). Scheletul postcefalic este mai bine conservat, fiind reprezentat prin oasele lungi, oasele bazinului, oasele centurii scapulare, coaste și corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă (20-25 ani)*.

Neurocraniul are o formă ovoidă în norma verticală și de "cort" în norma occipitală. Indicele cefalic este doliocran (74,35 la limita superioară), cei de înălțime porio-bregmatică aparținând categoriilor hipsicrană (66,15) și acrocrană (88,96). Fruntea este ovală și eurimetopă, cu relief frontal puțin evidențiat. Occipitalul este bombat și mijlociu de larg, protuberanța sa externă fiind ștearsă. Apofizele mastoide sunt puțin dezvoltate.

Din **masivul facial** poate fi caracterizată orbita, care este hipsiconcă (86,11), malarele care sunt mijlocii ca dezvoltare, fosa canină, care nu este profundă și apertura piriformă, de tip antropin.

Dentiția, incompletă, este puțin erodată (gradul 1) și lipsită de carii dentare. Molarii 3 nu sunt erupți.

Scheletul postcranian este gracil, cu femurele hiperplatimere (74,07), cu pilastru dezvoltat și relief osos moderat. Tibiile sunt mezocneme (70,37). Humerusul face parte din categoria euribrahică (84,21) și are relief deltoidian dezvoltat.

Statura este de 155 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mijlocii.

Scheletul nr. 502

Este relativ bine conservat, din partea sa cefalică s-a putut restaura un "cranium", căruia îi lipsește bazioccipitalul, mici porțiuni din occipital și parietale și partea dreaptă a mandibulei. Partea sa postcefalică este reprezentată prin majoritatea

oaselor lungi, oasele bazinului, oasele centurii scapulare, coaste, metapodale și 7 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (35 ani)*.

Neurocraniul are o formă ovoidă în norma verticală și de “casă” în cea occipitală. Indicele său cefalic este de tip doliocran (74,44 la limita cu categoria brahiocrană), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor camecrană (56,11) și tapeinocrană (75,37). Fruntea este ovală și eurimetopă, cu relief frontal puțin marcat (glabellar 1, supraorbital 2). Occipitalul bombat și larg are protuberanța ștersă. Apofizele mastoide sunt mijlocii ca dezvoltare, la fel și relieful supramastoidian.

Fața are indicele facial superior eurien (49,61). Orbitalele sunt hipsiconci (85,0) iar nasul hiperkamerin (61,70), cu apertura piriformă de tip antropin. Malarele nu sunt dezvoltate și au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Bolta palatină, mijlociu de adâncă are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal jos, cel mijlociu este larg și puțin înclinat. Gonioanele nu sunt dezvoltate.

Dentiția este puternic erodată (gradul 4). La nivelul mandibulei M2 stâng a căzut în timpul vieții, alveola fiind obturată.

Scheletul postcranian. Femurele sunt platimere (74,19), lipsite de pilastru, cu relieful subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt de tip mezocnem 66,67. Humerusul aparține categoriei euribrahice (78,95).

Statura oferă o medie de 165 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid, cu influențe esteuropide, exprimate în regiunea nazală.

Scheletul nr. 503

Acest schelet de copil este foarte fragmentat și incomplet.

Dentiția de lapte a fost surprinsă în faza în care incisivii inferiori, caninii inferiori și m1 nu sunt eruți, ei găsindu-se în stadiul premergător erupției dentare, ceea ce corespunde unei *vîrste de 6-9 luni (infans I)*.

Scheletul nr. 504

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin fragmente de temporale, parietalul stâng și două fragmente din maxilarul superior. Din scheletul postcranian sunt prezente majoritatea oaselor lungi, oasele bazinului, sternul, coaste, bazipodale, falange și 6 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă adultă (25 ani)*.

Asupra **neurocraniului** nu se pot face observații biometrice și nici somatoscopice.

Din *masivul facial* pot fi caracterizate doar fosa canină, care este adâncă, apertura piriformă, care este antropină și bolta palatină care este adâncă și are un contur paraboloid.

Dentiția este puțin erodată (gradul 1-2). Dinții sunt mici și cu smalțul gros. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurele sunt platimere (77,42), lipsite de pilastru și cu relief subtrohanterian dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei platcneme (57,58). Humerusurile au relief deltoidian dezvoltat și aparțin categoriei euribrahice (84,21).

Statura oferă o medie de 162 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine înalte.

Scheletul nr. 505

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin un fragment de calotă craniană (o porțiune din frontal și 2 fragmente de parietal, temporalul stâng) și mandibula. Scheletul postcefalic este mai bine reprezentat, deoarece sunt prezente toate oasele lungi, oasele bazinului, coaste și corpuri vertebrale.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (45 ani)*.

Din *neurocraniu* pot fi caracterizate apofizele mastoide, care sunt puternice (4) și relief supramastoidian care este dezvoltat.

Mandibula este robustă și largă, cu ramul orizontal înalt, prevăzut cu menton proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg și înclinat, cu gonioane dezvoltate.

Dentiția, destul de erodată (gradul 3) prezintă două pierderi de dinți pe mandibulă (M1 și M2, din partea dreaptă). Premolarul 2 inferior stâng prezintă urmele unui proces infecțios (granulom) iar M1 din aceeași parte are o carie de gradul 3.

Scheletul postcefalic este robust. Humerusurile sunt de tip euribrahic (83,33 și 86,96), cu relief deltoidian bine dezvoltat. Femurele sunt eurimere (87,88 și 85,71), cu pilastru bine dezvoltat (110,34 și 106,67) și cu relief subtrohanterian puternic. Tibiile aparțin categoriei euricneme (70,27 și 72,22).

Statura, oferă o medie de 175 cm, ceea ce corespunde taliei masculine înalte.

Osteopatii. Tibia dreaptă prezintă la epifiza inferioară urmele unei artroze tibio-astragaliene. Pe corpurile vertebrale lombare sunt prezente osteofite de diferite mărimi, ca efect a unor afecțiuni reumatismale.

Scheletul nr. 506

Acest schelet este relativ bine conservat și destul de complet. Partea sa cefalică este reprezentată prin un craniu din care lipsește bazioccipitalul. Scheletul postcefalic cuprinde oasele lungi, oasele bazinului, oasele centurii scapulare, bazipodale, falange și 7 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut cu siguranță unui *bărbat de vârstă matură (35-40 ani)*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și are forma de “bombă” în cea occipitală. Indicele său cefalic este mezocran (76m,92), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (63,19) și metriocrană (82,14). Fruntea este ovală și eurimetopă (72,14), cu relieful frontal moderat (glabellar 3, supraorbital 1), Occipitalul este bombat, mijlociu de larg și cu protuberanța externă puțin evidențiată. Apofizele mastoide sunt puternice, relieful supramastoidian fiind dezvoltat.

Fața. Indicele facial total este de tip mezoprosop (87,60), cel facial superior aparține categoriei leptene (56,20). Orbitalele sunt mezoconci (81,58) iar nasul leptorin (45,83). Malarele sunt mari, cu dispoziția intermediară, fosa canină este adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și paraboloidă.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, prevăzut cu menton proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg, cu gonioane dezvoltate, și torus mandibular dezvoltat.

Dentiția este destul de erodată (gradul 3), cu trei pierderi de dinți “in vivo” (M1 inferiori și M2 drept superior). M2 superior stâng prezintă o carie de gradul 4.

Scheletul postcranian. Femurele sunt platimere (76,67), fără pilastru și cu relieful subtrohanterian moderat. Tibiile aparțin categoriei euricneme (700,00). Humerusul are relieful deltoidian dezvoltat și aparține categoriei platibrahice (76,19).

Statura are o medie de 162 cm, încadrându-se în categoria taliei masculine submijlocii.

Tipul antropologic oferă un amestec de caractere nordice și mediteraneice.

Scheletul nr. 507

Acest schelet de copil este fragmentat și incomplet. Dentiția de lapte a fost surprinsă în faza în care sunt erupți molarii 2 cu rădăcinile deschise, ceea ce corespunde vârstei de 2-3 ani (*infans I*).

Scheletul nr. 508

Acest schelet este incomplet, astfel partea sa cefalică este reprezentată prin fragmente din oasele neurocraniului (parietale, occipital, temporal), două fragmente din maxilarul superior și mandibula. Din partea postcefalică sunt prezente oasele lungi, oasele bazinului, coaste, o claviculă, bazipodale, metapodale și falange.

Scheletul a aparținut unui bărbat matur de 45 de ani.

Neurocraniul nu oferă date biometrice și nici de ordin somatoscopic.

Dentiția este puternic erodată (gradul 5), dar nu prezintă pierderi de dinți “in vivo”. Nu sunt prezente carii dentare. Molarii 3 inferiori și superiori sunt prezenți.

Scheletul postcefalic este robust, cu femurele hiperplatimere (71,87), lipsite de pilastru, dar cu relieful subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (73,33).

Humerusul aparține categoriei platibrahice (73,91) și are relieful deltoidian bine dezvoltat.

Statura oferă o medie de 166 cm, ea încadrându-se în categoria taliilor masculine mijlocii.

Scheletul nr. 509

Este relativ bine conservat. Din partea sa cefalică s-a putut reconstitui un “cranium” aproape complet. Din partea postcraniană sunt prezente oasele lungi, oasele bazinului, oasele centurii scapulare, bazipodale, metapodoale, 13 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă (25-30 ani)*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “bombă” în cea occipitală. Indicele său cefalic este de tip mezocran (75,0), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor hipsicrană (87,12). Fruntea este sferică și eurimetopă, cu relieful osos moderat (glabellar 3, supraorbital 1). Occipitalul bombat și larg, cu protuberanța sa externă puțin evidențiată. Apofizele mastoide sunt mijlocii, la fel și relieful supramastoidian.

Fața are orbitele mezoconci (80,95) și nasul leptorin (44,90). Malarele, mijlocii ca dezvoltare au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind puțin adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și paraboloidă.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, în special în regiunea mentonieră, cu un menton proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg și puțin înclinat, cu gonioanele dezvoltate.

Dentiția puțin erodată (gradul 1) nu prezintă pierderi de dinți “in vivo”. La molarul 1 superior drept se observă o carie de gradul 4.

Scheletul postcefalic este gracil, cu femurele platimere (78,12) cu pilastru slab (103,70) și cu un relief subtrohanterian moderat. Tibiile sunt platicneme (64,84). Humerusul aparține categoriei euribrahice (73,91).

Statura oferă o medie de 166 cm, fiind corespunzătoare unei talii feminine înalte.

Tipul antropologic ne apare sub forma unui amestec de caractere dinaroide (predominante) și nordoide.

Scheletul nr. 510

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin fragmente din oasele neurocraniului (frontal, parietale, temporale), jumătatea stângă a maxilarului superior și cele două malare. Partea postcefalică cuprinde majoritatea oaselor lungi, oasele celor două centuri (scapulară și pelviană), coaste, bazipodale și metapodale.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (circa 40 de ani)*.

Din *neurocraniu* pot fi caracterizate numai apofizele mastoide, care sunt destul de dezvoltate și relieful supramastoidian care este bine evidențiat.

Masivul facial ne oferă puține date și anume: malarele sunt mijlocii ca mărime, fosa canină este adâncă, bolta palatină are un contur upsiloid.

Dentiția (numai la nivelul maxilarului superior), este lipsită de carii dentare. Molarul 3 a căzut “in vivo”, alveola fiind pe cale de închidere. Erodarea dentară este de gradul 3.

Scheletul postcefalic este robust. Femurele sunt hiperplatimere (72,33), fără pilastru și cu relieful subtrohanterian bine dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei euricneme (80,65). Humerusurile sunt de tip euribrahic (82,61), cu relieful deltoidian dezvoltat.

Statura prezintă o medie de 172 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine înalte.

Scheletul nr. 511

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată printr-o calotă craniană. Scheletul postcefalic cuprinde oasele membrelor, oasele celor două centuri, coaste, metapodale, falange, 10 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă (25-30 ani)*.

Neurocraniul este ovoid în norma verticală și în formă de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este mezocran (77,91). Occipitalul este mijlociu de larg, cu protuberanța externă ștersă. Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, la fel și relieful subtrohanterian.

Din *masivul facial* pot fi caracterizate orbitele, care sunt hipsiconci (86,11), malarele care sunt mijlocii și apertura piriformă, care este de tip antropin.

Mandibula lipsește.

Dentiția este puțin erodată (gradul 2), fără pierderi de dinți și lipsită de cxarii dentare.

Scheletul postcefalic este gracil, cu femurele platimere (83,3), prevăzute cu pilastru slab (104,76) și cu relieful subtrohanterian moderat (creastă și fosă). Tibiile sunt euricneme (73,08) și nu au fațete suplimentare de articulație. Humerusul aparține categoriei euribrahice (84,21).

Statura oferă o medie de 151 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mici.

Tipul antropologic este predominant mediteranoid.

Scheletul nr. 512

Acest schelet este mult mai bine conservat decât celelalte scheletel. Astfel, partea sa cefalică este reprezentată prin un :cranium:. Din partea postcraniană s-au păstrat toate oasele membrelor, oasele celor două centuri (scapulară și pelviană), coaste, bazipodale, falange și 6 vertebre întregi.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură (40 ani)*.

Neurocraniul are o formă ovoidă în norma verticală și de “bombă” în cea occipitală. Indicele cefalic aparține categoriei mezocrane (77,01). Fruntea reprezintă relief frontal moderat (glabellar 3, supraorbital 2). Occipitalul este mijlociu de bombat și larg, protuberanța sa externă fiind puțin evidențiată. Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, iar relieful supramastoidian este moderat.

Fața are indicele facial total de tip euriprosop (84,37), cel al feței superioare fiind mezen (53,91). Orbitalele sunt mezoconci (84,61), nasul fiind mezorin (47,92). Malarele sunt mijlociu dezvoltate și au o dispoziție intermediară, fosa canină fiind adâncă. Apertura piriformă este de tip antropin. Bolta palatină nu este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula este gracilă, cu ramul orizontal de jos, prevăzut cu un menton piramidal. Ramul vertical este larg și înclinat, cu gonioane dezvoltate.

Dentiția este incompletă, deoarece sunt multe pierderi “in vivo”(5). Abraziunea dentară este avansată (gradul 3). La nivelul mandibulei sunt două carii dentare de gradul 4 (M1 drept și M3 stâng).

Scheletul postcefalic este gracil. Humerusurile sunt de tip platibrahic (71,42), cu relief deltoidian dezvoltat. Femurele aparțin categoriei hiperplatimere (72,47), lipsite de pilastru, dar cu relief subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt euricneme (75,0) și nu are suprafețe de articulație.

Statura este de 155 cm, ceea ce corespunde unei talii masculine mijlocii.

Tipul antropologic oferă un fond mediteranoid, peste care se interpun caractere dinaroide.

Scheletul nr. 513

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată prin o calotă craniană, la care este prezent maxilarul superior și mandibula. Lipsesc porțiuni din parietale și temporale, precum și bazioccipitalul. Din scheletul postcefalic sunt prezente toate oasele membrilor, oasele bazinului, metapodale, coaste, corpuri vertebrale și falange.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă adultă (25-30 ani)*.

Neurocraniul are o formă ovoidă în norma verticală și de “casă” în cea occipitală. Indicele cefalic este mezocran (79,76 la limita superioară), cei de înălțime porio-bregmatică aparțin categoriilor ortocrană (61,94) și tapeinocrană (77,61). Fruntea este ovală și eurimetopă (72,39), cu relief frontal puțin evidențiat. Occipitalul este bombat și mijlociu de larg și are protuberanța sa externă slab marcată. Apofizele mastoide nu sunt dezvoltate, iar relieful supramastoidian este moderat.

Mandibula este robustă, cu ramul orizontal scurt în regiunea dinților jugali. Ramul vertical este larg și puțin înclinat, cu gonioane dezvoltate.

Dentiția este puțin erodată (gradul 1-2). Molarii 1 inferiori au căzut în timpul vieții, alveolele fiind închise. Nu sunt carii dentare.

Scheletul postcefalic de robusticitate medie, are femurele platimere (78,79), prevăzute cu pilastru puternic (116,0) și cu relieful subtrohanterian dezvoltat. Tibiile aparțin categoriei mezocneme (68,75). Humerusurile sunt de tip platibrahic (86,36) și cu relieful deltoidian dezvoltat.

Statura, calculată după lungimea oaselor lungi oferă o medie de 161 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine mari.

Scheletul nr. 514

Acest schelet este fragmentat și incomplet. Partea sa cefalică este reprezentată prin fragmente din oasele neurocraniului (parietale, temporale, frontal), maxilarul superior, maxilarul drept și mandibula. Din scheletul postcefalic sunt prezente oasele lungi, oasele bazinului, coaste, clavicule, metapodale, 5 vertebre întregi.

Scheletul a aparținut unei *femei probabil de vârstă matură (30-35 ani)*.

Din neurocraniu pot fi caracterizate apofizele mastoide, care sunt mici și relieful supramastoidian, care este slab. Bolta palatină are un caracter paraboloid.

Mandibula are un aspect general de robusticitate mijlocie. Ramul vertical este larg și puțin înclinat.

Dentiția prezintă un grad redus de erodare (gradul 1-2), ceva mai avansat pe mandibulă. Molarul 1 superior stâng a căzut în timpul vieții. Pe maxilarul superior sunt 3 carii (P1 drept, M2 drept și M3 stâng), toate de gradul 2.

Scheletul postcefalic este gracil. Femurele sunt hiperplatimere (71,43), lipsite de pilastru, cu relieful subtrohanterian dezvoltat (fosă și creastă). Tibiile aparțin categoriei euricneme (72,41) și nu au suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile sunt de tip platibrahic (73,68), relieful lor deltoidian fiind moderat.

Statura prezintă o medie de 162 cm, ceea ce corespunde unei talii feminine înalte.

Scheletul nr. 515

Partea cefalică a acestui schelet este reprezentată doar prin fragmente de parietale și occipital și jumătatea dreaptă a masivului facial. Scheletul postcefalic este mai bine conservat, din el fiind prezente oasele lungi, oasele bazinului, metapodale, coaste și falange.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură 35-40 ani*.

Asupra **neurocraniului** nu se pot face observații de ordin biometric și nici ordin somatoscopic.

Din **masivul facial** pot fi caracterizate malarele, care sunt mijlocii ca dezvoltare și au o dispoziție temporalizată, fosa canină fiind adâncă. Orbitale sunt mezoconci (79,49)

iar nasul este leptorin (44,0), apertura piriformă fiind de tip antropin. Bolta palatină este adâncă și are un contur paraboloid.

Mandibula lipsește.

Dentiția (numai de pe jumătatea dreaptă a maxilarului superior) este puțin erodată (gradul 2) și lipsită de carii dentare.

Scheletul postcefalic este robust, cu femurele platimere (81,5) prevăzute cu pilastru (107,14) și cu un relief subtrohanterian dezvoltat. Tibiile sunt platicneme (57,50), fără suprafețe suplimentare de articulație. Humerusurile aparțin categoriei euribrahice (79,17) și au relieful deltoidian foarte dezvoltat.

Statura prezintă o medie de 165 cm, corespunzând unei talii masculine mijlocii.

Osteopatii. Corpurile lombare prezintă osteofite de diferite mărimi, subiectul suferind probabil de o lombo-sciatică cronică.

Scheletul nr. 516

Este un schelet incomplet și fragmentat. Partea cefalică este reprezentată doar prin o calotă craniană incompletă și mandibula. Din scheletul postcefalic (mai bine conservat) sunt prezente oasele membrilor, oasele bazinului, un omoplat, corpuri vertebrale, coaste și metapodale.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură 35-40 ani*.

Neurocraniul nu ne oferă nici date biometrice și nici date somatoscopice.

Mandibula este gracilă, ramul său orizontal fiind mijlociu de înalt, cu un menton proeminent și piramidal. Ramul vertical este larg și înclinat, gonioanele fiind destul de evidențiate. Torusul mandibular este mijlociu.

Dentiția (prezentă la nivelul mandibulei) este puțin erodată (gradul 2). Molarii 1 și 2, din partea dreaptă au căzut în timpul vieții, alveolele fiind închise. Molarul 1 stâng prezintă o carie de gradul 4.

Scheletul postcefalic este gracil, cu femurele eurimere (85,18) prevăzute cu pilastru (104,0), relieful subtrohanterian fiind slab marcat. Tibiile aparțin categoriei euricneme (72,73). Humerusul este de tip euribrahic (78,95) și cu relieful deltoidian bine pronunțat.

Statura este de 157 cm (în medie), ceea ce corespunde unei talii feminine supramijlocii.

Scheletul nr. 517

Este incomplet, deoarece îi lipsește partea cefalică. Din scheletul postcranian ne-au parvenit oasele lungi (cubitusurile și radiusurile), un coxal, sacrumul, coaste și 2 metapodale.

Scheletul postcefalic este robust, ceea ce permite să precizăm *sexul, ca fiind cel masculin*. După aspectul oaselor apreciem că *vârsta este cea matură*.

3. 2. SCHELETE INCINERATE

Scheletul nr. 1 (1983)

Gradul de calcinare al oaselor este mijlociu. Sunt aproximativ 50 de fragmente de diferite dimensiuni (9 mari, 21 mijlocii și 20 mici). Partea cefalică a acestui schelet este absentă. Din scheletul postceanian s-au putut identifica două fragmente diafizare ale femurului, două fragmente din diafiza tibiei, un fragment din epifiza superioară a radiusului (cupula radială), un fragment din epifiza tibiei, un fragment din epifiza superioară a radiusului, un fragment din epifiza inferioară a humerusului, fragmente din coaste, trei fragmente de corpuri vertebrale și două fragmente din coxale.

Acest schelet, după grosimea pieselor osoase, a aparținut unui subiect de *vârstă tânără, probabil juvenis, cu sexul indeterminabil*.

Scheletul nr. 5 (1983)

Resturile osoase ale acestui schelet prezintă un grad de calcinare mijlociu. Este reprezentat prin 23 fragmente mari, 16 mijlocii și circa 100 fragmente mici. Din neurocraniu s-au determinat două fragmente din frontal și parietal, mici fragmente din scoica temporalului iar din scheletul postceanian, fragmente mari din diafiza unui humerus, un fragment din capul femural, 8 fragmente diafizare din tibie și 2-3 fragmente aparținând cubitusului și radiusului, restul fragmentelor fiind nesemnificative.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vîrsta matură 30-40 ani* (după aspectul fragmentelor osoase). Scheletul este însoțit de un fragment dintr-un pieptene de os cu un nit de metal.

Scheletul nr. 6 (1983)

Acest schelet prezintă un grad moderat de calcinare, el fiind reprezentat prin puține resturi osoase (6 resturi mari). Din partea cefalică s-au identificat doar un mic fragment dintr-un parietal. Din scheletul postcranian este prezent un fragment dintr-o diafiză humerală și un fragment din epifiza femurului.

Scheletul a aparținut probabil unei *femei de vîrstă adultă*.

Alături de fragmentele osoase s-a mai găsit un fragment dintr-un vas de ceramică de culoare gris-fier.

Scheletul nr. 9 (1983)

Acest schelet prezintă o incinerare moderată și circa 145 de resturi osoase (17 resturi osoase mari, 28 resturi mijlocii și 100 resturi mici). Din scheletul crănian au fost identificate un fragment din frontal, trei fragmente din parietal și un fragment din occipital, iar din scheletul postcranian două fragmente din epifizele femurelor, cinci

fragmente vertebrale, fragmente din diafizele femurelor, așchii din coaste și mici fragmente din diafizele oaselor lungi.

Aceste resturi au aparținut unui *subiect de sex feminin, de vârstă adultă (20-25 ani)*.

Scheletul nr. 10 (1983)

Gradul de incinerare a acestui schelet este mijlociu. Resturile osoase sunt abundente: 41 mari, 50 mijlocii și circa 200 resturi mici.

Partea cefalică cuprinde 5 fragmente din parietale, două fragmente din occipital, un fragment din temporal, un fragment din ramul orizontal al mandibulei (regiunea goniană) și un fragment din regiunea mentonieră a mandibulei. Scheletul postcefalic este reprezentat prin 4 fragmente diafizare aparținând femurelor, 4 fragmente din diafiza tibîilor, 5 fragmente din diafiza humerusului, 7 fragmente din corpuri vertebrale, așchii din coaste și un fragment din osul coxal.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură (40-50 ani)*.

Studiul morfoscopic al resturilor osoase, ne permite să facem următoarele precizări: mentonul este proeminent și de formă piramidală, regiunea goniană și torusul mandibular sunt slab dezvoltate, mandibula este gracilă și are ramul orizontal înalt, molarul 1 inferior drept a căzut "in vivo", molarul 3 inferior drept nu era apărut până la data decesului (retenție).

Scheletul nr. 11 (1983)

Acest schelet prezintă puține resturi osoase: 3 mari, 11 mijlocii și circa 500 resturi mici. Gradul de incinerare este mijlociu. Din partea cefalică sunt prezente doar două fragmente mici indeterminate. Scheletul postcefalic cuprinde așchii diafizare din oasele lungi și fragmente din coaste.

Apreciind după grosimea acestor resturi, putem aprecia cu multă probabilitate să scheletul a aparținut unui *copil de vârstă infans I*, a cărui sex nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 12 (1983)

Gradul de incinerare a acestui schelet este puternic. Resturile osoase care ne-au parvenit sunt puține: 2 mari, 6 mijlocii și circa 20 resturi mici. Scheletul cefalic lipsește. Din scheletul postcefalic sunt prezente două fragmente diafizare din oasele lungi, un fragment dintr-o coastă și numeroase așchii indeterminabile.

Apreciind după grosimea resturilor osoase putem preciza că scheletul a aparținut unui *copil de 6-7 ani (infans I)*, a cărui sex nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 15 (1983)

Din acest schelet nu este prezent nici un fragment uman, ci numai o vertebră de la un animal. Există multă *cenușă și cărbuni*.

Scheletul nr. 19 (1983)

Gradul de incinerare a acestui schelet este slab, iar resturile osoase sunt foarte puține: 3 mari, 2 mijlocii și 3 mici. Scheletul cefalic lipsește. Din scheletul postcranian s-au identificat un fragment diafizar aparținând unui femur (gâtul capului femural) și un rest dintr-o falangă. Mai sunt prezente și multe așchii nesemnificative. Acest schelet a aparținut unui *copil de vârstă infans II*, a cărui sex nu se poate determina.

Scheletul nr. 29 (1983)

Scheletul prezintă o incinerare puternică, cu resturi puține: 30 mari, 25 mijlocii și circa 50 mici. Din partea cefalică s-au identificat un fragment din osul frontal (regiunea glabulară) și două fragmente mici din parietal. Scheletul postcranian este reprezentat prin fragmente diafizare din femur, 6 fragmente diafizare din humerus, un fragment din epifiza inferioară a humerusului, trei fragmente diafizare din cubitus, 6 fragmente din diafiza radiusului, două fragmente din corpuri vertebrale și așchii din coaste și falanga.

Apreciind după grosimea fragmentelor diafizare și după grosimea oaselor neurocraniului, putem preciza că scheletul a aparținut unei *femei de 15-20 ani (juvenis)*.

Scheletul nr. 44 (1983)

Acest schelet prezintă un grad slab de incinerare și resturi puține: 13 mari și 20 mijlocii. Din partea cefalică s-au putut identifica fragmente foarte subțiri din oasele parietale și din frontal. Scheletul postcefalic este prezent doar prin mici resturi diafizare din oasele lungi.

A aparținut unui *copil de 2-3 ani (infans I)* cu sexul indeterminabil.

Menționăm că au mai fost găsite resturi de paleofaună, precum și un rest dintr-un pieptene de os.

Scheletul nr. 59 (1983)

Resturile osoase din acest schelet sunt puține: 1 mare, 4 mijlocii și 9 mici și au un grad slab de incinerare. Din partea cefalică s-a identificat un fragment mare din osul parietal. Scheletul postcefalic este reprezentat doar prin resturi diafizare indeterminabile.

Acest schelet a aparținut unui *copil de 3-5 ani (infans I)*, apreciere făcută după grosimea oaselor neurocraniului.

Scheletul nr. 63 (1984)

Inventarul acestui schelet conține resturi osoase puține: 1 mare, 8 mijlocii, și 15 mici. Gradul de incinerare a resturilor osoase este slab. Din scheletul cranian s-a identificat doar un mic fragment din parietal. Din scheletul postcranian au fost identificate trei fragmente diafizare din oasele lungi și un mic fragment din osul coxal.

Scheletul a aparținut unui *copil de 12-14 ani (infans II)*, a cărui sex nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 66 (1984)

Scheletul din acest mormânt a fost slab incinerat și are puține resturi osoase: 22 mari, 50 mijlocii și circa 100 mici. Din partea cefalică sunt prezente trei fragmente indeterminabile iar din cel postcranian, s-au identificat epifize ale femurelor, fragmente diafizare aparținând oaselor lungi (femur, humerus, radius și cubitus), fragmente din coaste, metacarpene, vertebre și din coxale.

Acest schelet a aparținut unui *copil de 12-14 ani (infans II)*, a cărui sex nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 67 (1984)

Acest schelet a fost puternic incinerat și are multe resturi osoase: 56 mari, 100 mijlocii și circa 300 mici. Din partea cefalică s-au identificat 3 fragmente din parietal, două fragmente din occipital și două fragmente din frontal. Din scheletul postcranian am identificat 6 fragmente diafizare din femur, 3 fragmente din epifiza inferioară a humerusului, 12 fragmente din diafiza humerusului, 22 fragmente diafizare aparținând radiusului, cubitusului și peroneului, 8 fragmente din diafiza tibiei, un fragment din astragal, 3 fragmente din coxale și 24 fragmente din corpuri vertebrale.

A aparținut unyui *bărbat de vârstă adultă*.

Scheletul nr. 68 (1984)

Din acest schelet, cu un grad mijlociu de incinerare, ne-au parvenit puține resturi osoase: 22 mari, 30 mijlocii și 50 mici. Am putut identifica din aceste resturi osoase 3 fragmente subțiri din neurocraniu, un fragment din malarul drept, fragmente din diafizele oaselor lungi (femur, humerus) fragmente din coaste și vertebre, precum și porțiuni din capul femural și din unul humeral.

Acest schelet a aparținut unui *copil de 6-7 ani (infans I)* apreciere făcută după dimensiunea capului femural și a celui humeral.

Scheletul nr. 76 (1984)

Gradul de incinerare a acestui schelet este mijlociu. Resturile osoase care ne-au parvenit sunt puține și sfărâmate: 18 mari, 30 mijlocii și 50 mici. Din partea cefalică s-au

putut identifica doar 5 fragmente din parietale iar din scheletul postcranian 2 fragmente din diafiza tibiei, 6 fragmente din diafiza femurului, 3 fragmente din radius, 3 fragmente din corpuri vertebrale și un fragment din calcaneu.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură*.

Scheletul nr. 78 (1984)

Acest schelet prezintă un grad slab de incinerare. Scheletul cranian este reprezentat prin 10 fragmente din frontal și parietale. Scheletul postcranian cuprinde fragmente diafizare aparținând femurului și tibiei, fragmente din coaste și radius.

Scheletul a aparținut cu probabilitate unei *femei de vârstă adultă-matură*.

Alături de inventarul osos am găsit și resturi dintr-un pieptene de os.

Scheletul nr. 87 (1984)

Acest schelet prezintă un grad slab de incinerare și resturi puține: 12 mari, 10 mijlocii și 20 mici. Din partea cefalică nu s-a identificat nici un rest osos. Scheletul postcranian este reprezentat prin fragmente diafizare ale oaselor lungi (femur și tibie) așchii din coaste și un mic fragment din coxal.

Scheletul a aparținut unui *copil de 13-14 ani (infans II)* a cărui sex nu se poate preciza.

Scheletul nr. 88 (1984)

Prezintă o incinerare mijlocie, resturile osoase fiind puține: 38 mari, 50 mijlocii și 50 mici. Partea cefalică este reprezentată prin 14 fragmente din parietale, occipital și frontal. Scheletul postcranian este identificat prin fragmente diafizare femurale, fragmente din tibie, humerus, cubitus și radius.

A aparținut unui *bărbat de vârstă adultă-matură*.

Scheletul nr. 95 (1984)

Prezintă o incinerare mijlocie și resturi osoase puține: 3 mijlocii și 11 mici. Partea cefalică este reprezentată doar prin 3 fragmente mici indeterminabile și foarte subțiri. Scheletul postcranian cuprinde un fragment diafizar din femur, un fragment dintr-o vertebră și resturi indeterminabile.

Scheletul a aparținut unui *copil mic de 0-1 an (infans I)*.

Scheletul nr. 112 (1984)

Acest schelet prezintă o incinerare slabă și multe resturi osoase: 46 mari, 100 mijlocii și 300 mici. Din partea craniană am identificat un fragment din parietal, un fragment din maxilarul superior și un fragment dintr-un malar. Partea postcefalică

cuprinde resturi diafizare aparținând femurului, resturi din tibie, cubitus, radius, fragmente din corpuri vertebrale și din coxal, precum și numeroase resturi indeterminabile.

A aparținut unei *femei de vârstă matură*.

Scheletul nr. 113 (1984)

Scheletul prezintă o incinerare mijlocie și puține resturi osoase: 9 mari, 13 mijlocii și 20 mici. Din neurocraniu, fragmentele prezente nu pot fi determinate, iar cele din partea postcraniană provin din diafizele unor oase lungi (femur, tibie).

A aparținut probabil unui *adolescent de vârstă juvenis, cu sexul feminin*.

Scheletul nr. 115 (1984)

Are o incinerare puternică și puține resturi osoase: 18 mari, 50 mijlocii și 100 mici. S-au identificat 2 fragmente din occipital, 3 fragmente din parietal, 1 fragment din mandibulă (condilul stâng), fragmente din diafiza femurului, resturi de coaste și fragmente din corpuri vertebrale.

A aparținut unei *femei de vârstă adultă*.

Scheletul nr. 116 (1984)

Este puternic incinerat, dar incomplet și fărâmițat și are puține resturi osoase: 13 mari, 20 mijlocii, 50 mici. Din craniu semnalăm doar 6 fragmente indeterminabile, dar din partea postcraniană s-au putut identifica fragmente din diafizele oaselor lungi (femure), fragmente din vertebre și din epifizele oaselor lungi.

A aparținut unui *copil de 2-3 ani (infans I)*, apreciere făcută după grosimea oaselor calotei craniene.

Scheletul nr. 118 (1984)

Acest schelet este puternic incinerat și are multe resturi osoase: 45 mari, 38 mijlocii și 150 mici. Din partea cefalică am identificat 8 fragmente din parietale, 3 fragmente din frontal, un fragment din temporal și un fragment din mandibulă. Partea postcefalică este reprezentată prin fragmente din diafizele femurelor, tibiilor, cubitusului, radiusului, fragmente din corpuri vertebrale, coaste și din coxal.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură*.

Scheletul nr. 133 (1984)

Este reprezentat prin 27 resturi mari, 50 mijlocii și 150 mici, mijlocii incinerate. Partea cefalică este reprezentată prin fragmente din frontal și din parietale. Scheletul postcranian cuprinde fragmente diafizare din femur, humerus, radius, fragmente din coaste și vertebre.

Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă adultă*.

Scheletul nr. 134 (1984)

Este reprezentat prin circa 55 resturi osoase și prezintă un grad slab de incinerare. Din neurocraniu sunt prezente fragmente din occipital, temporal și parietal. Partea postcefalică cuprinde fragmente diafizare din femur, un fragment din capul femural, așchii diafizare din oasele lungi și un fragment de corp vertebral.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă*.

Scheletul nr. 141 (1984)

Este un schelet slab incinerat și cu resturi puține: 8 mari, 15 mijlocii și 50 mici. Din partea cefalică am identificat un mic fragment din oasele neurocraniului, un fragment din conductul auditiv și un fragment din malarul drept. Scheletul postcefalic este reprezentat prin fragmente diafizare din femur, două fragmente din sacrum, un fragment din humerus și un fragment din coaste și corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă matură avansată*.

Scheletul nr. 142 (1984)

Este puternic incinerat, dar cu resturi osoase foarte puține: 1 mijlociu și 6 mici. Din scheletul cranian s-au identificat 6 mici fragmente din oasele neurocraniului. Scheletul postcranian lipsește.

Apreciind după grosimea fragmentelor osoase, putem preciza că acest schelet a aparținut unui *copil de 4-5 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 143 (1984)

Acest schelet prezintă o incinerare slabă și puține resturi osoase: 21 mari, 30 mijlocii și 50 mici. Din neurocraniu s-au identificat doar 7 fragmente din parietale. Scheletul postcranian este reprezentat prin fragmente diafizare din femur, tibie, humerus și prin fragmente din corpuri vertebrale.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă*. Printre resturile osoase s-a găsit și un fragment de os, cu două nituri metalice, probabil un rest dintr-un pieptene.

Scheletul nr. 145 (1984)

Gradul de incinerare este mijlociu și sunt resturi puține: 13 mari, 18 mijlocii și 50 mici. Partea cefalică cuprinde 4 fragmente din parietal și frontal. Scheletul postcefalic conține resturi diafizare aparținând unor oase lungi (femur, tibie, cubitus).

Scheletul a aparținut unui *copil de vârstă infans II*.

Scheletul nr. 155 (1984)

Este puternic incinerat, cu resturi foarte puține: 7 mijlocii și 5 mici. Din partea cefalică s-a găsit doar un fragment foarte mic din oasele neurocraniului. Scheletul postcefalic este reprezentat prin fragmente mici din diafiza femurului.

Scheletul a aparținut unui *copil de 2-3 luni (infans I)*.

Scheletul nr. 159 (1984)

Gradul de incinerare este mijlociu. Resturile osoase sunt în număr mare: 18 mari, 80 mijlocii și 150 mici. Neurocraniul este reprezentat prin 11 fragmente osoase. Partea postcefalică cuprinde fragmente din diafizele femurului, humerusului și cubitusului, un fragment din epifiza femurului și fragmente din coaste și vertebre.

Scheletul a aparținut unui *copil de vârstă infans II*.

Scheletul nr. 160 (1984)

Este unul din cele mai incomplete schelete. Gradul de incinerare este puternic, iar resturile osoase sunt foarte puține: 5 mijlocii și 6 mici. Din neurocraniu s-au identificat doar 8 mici fragmente (parietal și frontal). Scheletul postcranian cuprinde doar așchii indeterminabile.

A aparținut unui *copil foarte mic de 1-3 luni (infans I)*.

Scheletul nr. 161 (1984)

Prezintă o incinerare mijlocie și puține resturi osoase: 6 mari, 10 mijlocii și 40 mici. Din craniu s-au identificat câteva fragmente din parietal. Scheletul postcranian cuprinde fragmente din diafizele femurului și tibiei, precum și așchii nesemnificative.

Scheletul a aparținut unui *copil de 3-5 ani (infans I)*.

Scheletul este însoțit și de 7 fragmente osoase aparținând unui animal (probabil pui de pasăre).

Scheletul nr. 162 (1984)

Gradul de incinerare a acestui schelet este slab iar resturile osoase sunt puține: 5 mari și 7 mijlocii. Partea cefalică este reprezentată prin 5 fragmente din oasele neurocraniului (parietal + frontal). Din scheletul postcranian sunt prezente doar așchii osoase. Scheletul a aparținut unui *copil de 2-5 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 163 (1984)

Prezintă o incinerare moderată și resturi puține: 5 mari, 4 mijlocii și 15 mici. Scheletul cefalic este reprezentat prin 2 fragmente din parietale iar partea cefalică prin fragmente diafizare ale femurului și un fragment din osul coxal.

Scheletul a aparținut unui *copil de vârstă infans I*.

Scheletul nr. 164 (1984)

Scheletul din acest mormânt a fost puternic incinerat, dar nu ne-au parvenit decât puține resturi osoase: 19 mari, 30 mijlocii și 50 mici. Din scheletul cranian s-a identificat 2 fragmente din parietale și 3 fragmente din occipital. Partea postcraniană cuprinde fragmente diafizare din femur, fragmente din epifiza superioară a femurului, fragmente din corpuri vertebrale și resturi de coaste.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat matur*.

Scheletul nr. 170 (1984)

Din acest schelet cu un grad mijlociu de incinerare nu ne-au parvenit decât puține resturi: 4 mari, 8 mijlocii și 20 mici, din care s-a putut identifica un mic fragment din neurocraniu și trei fragmente diafizare din oasele lungi.

Scheletul a aparținut unui *copil de 6-7 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 171 (1984)

Acest schelet prezintă un grad slab de incinerare și resturi puține: 19 mari, 21 mijlocii și 50 mici. Din aceste resturi am putut identifica un fragment din parietal, un fragment din occipital, fragmente din diafizele femurelor, humerusului, radiusului și tibiei.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură*.

Scheletul nr. 172 (1984)

Gradul de incinerare a acestui schelet este slab. Resturile osoase sunt puține și sfărâmate: 11 mari, 20 mijlocii și 30 mici. Din partea cefalică s-au putut identifica fragmente din parietale și un fragment din frontal, cu marginea superioară a orbitei. Scheletul postcranian cuprinde numai fragmente din corpuri vertebrale și fragmente din epifizele oaselor lungi.

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă*.

Scheletul nr. 173 (1984)

Din acest schelet, cu un grad puternic de incinerare, ne-au parvenit puține resturi osoase: 16 mari, 10 mijlocii și 50 mici, dar din acestea am putut identifica doar un fragment din parietal, fragmente diafizare din femur, două fragmente din cubitus (diafiză + cioc olecran), fragmente din metacarp și metatars.

Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură*.

Scheletul nr. 174 (1984)

Prezintă un grad puternic de incinerare și puține resturi osoase: 2 mari, 27 mijlocii și 20 mici. Din scheletul cefalic am identificat un mic fragment subțire din parietal și un fragment din mandibulă. Scheletul postcranian este reprezentat prin două fragmente diafizare din tibie, un fragment diafizar femural, fragmente din corpuri vertebrale și un fragment din coxal.

Scheletul a aparținut unui *copil de 4-5 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 180 (1985)

Este unul din cele mai incomplete schelete, cu resturi puține (13) care prezintă o incinerare puternică. Din scheletul cranian sunt prezente 4 mici fragmente foarte subțiri din oasele neurocraniului iar din scheletul postcranian sunt prezente doar așchii osoase.

Scheletul a aparținut unui *copil foarte mic de 1-3 luni (infans I)*.

Scheletul nr. 182 (1985)

Acest schelet prezintă un grad puternic de incinerare, cu foarte multe resturi: 80 mari, 250 mijlocii și circa 500 mici. Partea cefalică cuprinde 23 fragmente din frontal, parietal, occipital și malarul stâng. Din scheletul postcranian am identificat fragmente diafizare din oasele lungi, fragmente din coaste, vertebre și din coxal.

Scheletul a aparținut unei *femei adulte*.

Alături de resturile osoase au mai fost găsite resturi de faună și o mărgică din sticlă.

Scheletul nr. 199 (1985)

Gradul de incinerare a acestui schelet este slab. Resturile osoase sunt puține: 21 mari. Din neurocraniu sunt prezente 3 mici fragmente subțiri iar din scheletul postcefalic am identificat fragmente diafizare din oasele lungi, 2 fragmente din epifiza superioară a femurului și 2 fragmente din epifiza superioară a humerusului.

Scheletul a aparținut unui *copil de 6-7 ani (infans I)*.

Scheletul nr. 218 (1985)

Resturile osoase din acest schelet prezintă un grad mijlociu de incinerare. Sunt 25 fragmente mari, 50 fragmente mijlocii și circa 150 fragmente mici. Din scheletul cefalic s-au identificat 2 fragmente din frontal și un fragment din temporal iar din partea postcefalică s-au identificat fragmente diafizare din femur, tibie, humerus și un os scafoid aproape întreg.

Grosimea fragmentelor osoase, ne permite să apreciem *vârsta ca fiind cea matură iar sexul este probabil cel masculin*.

Scheletul nr. 219 (1985)

Acest schelet prezintă un grad slab de incinerare și resturi osoase relativ puține: 26 resturi mari, 50 mijlocii și multă cenușă. Scheletul cranian lipsește, iar din partea postcraniană s-au putut identifica fragmente diafizare din femur, humerus, radius, un fragment de cap femural, coaste, vertebre, sacrum, metacarpiene și metatarsiene. Dentiția este absentă. Acest schelet a aparținut unei *femei de vârstă matură avansată* (după aspectul spongios al țesutului osos).

Scheletul nr. 226 (1985)

Acest schelet prezintă un grad puternic de incinerare și resturi osoase puține: 9 resturi mari, 15 resturi mijlocii și circa 20 resturi mici. Din scheletul cranian s-a identificat un fragment din parietal iar din cel postcranian 2 fragmente diafizare din femur, 4 fragmente diafizare din tibie și 2 fragmente din humerus.

Apreciind după grosimea acestor fragmente, putem aprecia vârsta subiectului ca fiind de *12-14 ani (infans II)*. Sexul nu poate fi precizat.

Scheletul nr. 234 (1985)

Acest schelet prezintă un grad mijlociu de incinerare și puține resturi osoase: 50 resturi mari, 50 mijlocii și circa 100 resturi mici și foarte mici.

Partea cefalică este reprezentată doar prin 24 fragmente din oasele craniului (occipital, parietale, frontal).

Din scheletul postcranian sunt prezente fragmente epifizare din humerus, femur, diafize aparținând femurelor, tibiilor, humerusurilor și radiusului, coxale, vertebre, metacarpiene și metatarsiene.

Dentiția a fost reprezentată doar prin 1M2 superior.

Acest schelet a aparținut unei *femei adulte 20-30 ani* (apreciere făcută după erodarea dentară și după obliterarea suturilor craniene).

Scheletul nr. 249 (1986)

Acest schelet este puternic incinerat, cu resturi osoase multe, dar foarte mici (2 resturi mari, 200 mijlocii și circa 500 resturi mici).

Din scheletul cranian s-a putut identifica unele fragmente osoase din oasele neurocraniului (parietale, temporale), iar din partea postcraniană, unele fragmente din diafizele unor oase lungi (femure, humerus), resturi din corpuri vertebrale, precum și fragmente din oasele coxale.

Acest schelet a aparținut unui *copil* (după grosimea pieselor osoase) de *vârstă infans I*.

Scheletul nr. 251 (1986)

Acest schelet prezintă o incinerare slabă și puține resturi osoase (20 de resturi mari, 20 mijlocii și circa 50 resturi osoase mici).

Din partea cefalică s-a putut identifica doar un fragment mare din occipital. Scheletul postcranial este bine reprezentat, din el s-au identificat 4 fragmente aparținând oaselor coxale, 3 fragmente diafizare din femur, 2 fragmente diafizare din humerus, resturi de coaste și corpuri vertebrale.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat probabil de vârstă matură* (apreciere făcută după grosimea pieselor osoase). Dentiția fiind absentă, nu putem preciza decât cu aproximație vârsta subiectului.

Scheletul nr. 255 (1986)

Scheletul prezintă un grad de incinerare și multe resturi osoase (50 mari, 100 mijlocii și peste 300 resturi osoase mici).

Scheletul cranian este reprezentat prin fragmente din parietale, frontal și condilul ramului vertical al mandibulei (partea dreaptă). Din scheletul postcranian s-au identificat 3 fragmente diafizare de femur, un fragment cap femural, 4 fragmente din diafiza humerusului, 2 fragmente din diafiza humerusului, 2 fragmente din coxale, 3 fragmente din corpuri vertebrale, precum și resturi indeterminabile din diafizele unor oase lungi.

Apreciind după grosimea fragmentelor osoase, am putea afirma că sexul acestui subiect ar fi cel *feminin*, dar asupra vârstei nu ne putem pronunța, datorită absenței unor repere de bază.

Scheletul nr. 256 (1986)

Gradul de incinerare a acestui schelet este foarte puternic și sunt și foarte multe resturi osoase: (100 mari, 300 de mărime mijlocie și circa 600 resturi mici).

Partea cefalică este reprezentată prin 8 fragmente din parietale, 2 fragmente din occipital, 1 fragment din frontal, unul din temporal, un fragment din maxilarul superior și 2 fragmente din mandibulă.

Scheletul postcefalic cuprinde fragmente din diafizele unor oase lungi (femur, tibie, humerus, radius), fragmente de coaste, vertebre, coxale și metacarpiene.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat probabil de vârstă matură*.

Scheletul nr. 265 (1986)

Inventarul resturilor osoase de la acest schelet sunt puține și incomplete. Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă adultă - matură*. Gradul de incinerare a acestui schelet este puternic, dar resturile osoase sunt puține: 14 resturi mari, 20 resturi mijlocii și

circa 20 mici. Partea cefalică a acestui schelet lipsește. Din partea postcraniană au fost identificate 2 fragmente diafizare din femur, 2 fragmente din coxale și 11 fragmente din corpuri vertebrale.

Scheletul nr. 266 (1986)

Acest schelet prezintă un grad foarte puternic de incinerare și un număr mic de resturi de oase (12 mari, 20 mijlocii și 100 resturi mici) cu foarte multă cenușă și pământ. Din partea ccraniană s-au identificat 3 fragmente din oasele neurocraniului iar din partea postcraniană fragmente diafizare din femur, humerus, resturi din coaste și vertebre, precum și două fragmente din oasele coxale.

Scheletul a aparținut unui subiect *tînăr, de vîrstă juvenis (14-20 ani) cu sexul indeterminabil*.

Scheletul nr. 270 (1986)

Gradul puternic de incinerare la care a fost supus acest schelet a făcut ca să ne parvină puține resturi osoase (4 mari, 3 mijlocii și aproximativ 10 mici)

Din partea cefalică s-a identificat doar un fragment din osul occipital iar din scheletul postcefalic au fost identificate un fragment din epifiza superioară a unui femur și 3 fragmente din coxale.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat, probabil de vîrstă matură*.

Scheletul nr. 272 (1986)

Acest schelet prezintă un grad puternic de incinerare și resturi osoase foarte puține (2 mari, 8 mijlocii și circa 10 mici).

Partea cefalică este reprezentată doar prin 2 fragmente mici din oasele neurocraniului. Din scheletul postcranian au fost identificate 2 fragmente diafizare ale unor oase lungi.

Acest schelet a aparținut unui *copil de vîrstă infans II* (după grosimea fragmentelor osoase).

Scheletul nr. 273 (1986)

Este puternic incinerat și are multe resturi osoase (50 mari, 150 mijlocii și circa 500 mici). Scheletul cranian este reprezentat prin un fragment din occipital, 3 fragmente de parietale, un fragment de occipital și 2 fragmente din temporale. Din partea postcraniană s-au identificat 6 fragmente de femur, un fragment din epifiza superioară a unui femur, fragmente diafizare aparținînd unui humerus, fragmente diafizare din radius, fragmente din coxale, precum și 7 fragmente din vertebre.

Alături de aceste fragmente a fost găsit un fragment dintr-un pieptene de os, cu un nit de aramă. Acest schelet a aparținut unei *femei de vîrstă adultă*.

Scheletul nr. 280

Resturile osoase ale acestui schelet sunt mici și puține, cu un grad puternic de incinerare. El a aparținut unui *copil de 2-3 ani (infans I)*.

Din scheletul cranian au putut fi identificate doar fragmente mici și subțiri din oasele neurocraniului iar din scheletul postcranian doar mici porțiuni din diafizele unor oase lungi (femur, humerus, tibie).

Scheletul nr. 283

Acest schelet prezintă un grad puternic de incinerare și resturi puține (6 resturi mari și 10 resturi osoase mijlocii). Din partea cefalică au fost identificate doar două mici fragmente din parietale, iar din scheletul postcranian un fragment din diafiză din un femur, un fragment de cap femural, trei fragmente diafizare de humerus și 2 fragmente diafizare de radius. Apreciind după grosimea resturilor osoase, putem aprecia *vârsta ca fiind matură iar sexul probabil cel feminin*. Alături de resturie osoase au mai fost găsite un fragment de chirpic ars și un fragment de ceramică cenușie, probabil din urnă.

Scheletul nr. 285

Acest schelet este puternic incinerat, cu multe resturi osoase (circa 300 fragmente osoase). Scheletul a aparținut unui *copil de 3-4 ani (infans I)*.

Din partea cefalică s-au identificat 26 fragmente din oasele neurocraniului (frontal, parietale, occipital) iar din scheletul postcefalic unele fragmente diafizare din oasele lungi (cubitus, femur, tibie, humerus), resturi din coaste, coxale și vertebre.

Scheletul nr. 287

Acest schelet prezintă un grad puternic de incinerare și puține fragmente (circa 8 fragmente mijlocii și 7 fragmente mici). El a aparținut unui *copil de 1-2 ani (infans I)*. Din partea cefalică sunt mici fragmente din oasele neurocraniului, iar din partea postcefalică sunt fragmente indeterminabile din diafizele unor oase lungi.

Scheletul nr. 288

Acest schelet este puternic incinerat și cu resturi puține (40 fragmente mari și 30 fragmente mici și mijlocii). Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă adultă*.

Partea craniană este reprezentată prin circa 24 fragmente din oasele neurocraniului (occipital, prietale, frontal), ir din scheletul postcefalic s-au identificat unele fragmente din diafizele oaselor lungi (humerus, tibie, cubitus) și două fragmente de corpuri vertebrale.

Scheletul nr. 290

Acest schelet prezintă un grad de incinerare mijlocie și puține resturi osoase (16

resturi osoase mari și circa 45 resturi osoase mijlocii. Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă*. Din partea cefalică s-au putut identifica doar 3 mici fragmente din parietale, iar din partea postcefalică resturi diafizare din femur, radius, humerus, fragmente din coxal, vertebre, coaste, fragmente de metacarpiene și falange.

Scheletul nr. 292

Este puternic incinerat și cu multe fragmente osoase (44 fragmente mari, 100 fragmente mijlocii și circa 200 fragmente mici).

Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă (20-30 ani)*.

Din partea cefalică s-au putut identifica doar câteva fragmente din frontal, parietale și occipital. Partea postcefalică este reprezentată printr-un fragment mare din epifiza superioară a femurului drept, 4 fragmente diafizare din humerus, fragmente din coaste, fragmente din corpuri vertebrale și un fragment din peroneu. Alături de aceste fragmente osoase umane au mai fost găsite și unele fragmente osoase de porcine.

Scheletul nr. 294

Gradul de incinerare a acestui schelet este moderat, iar resturile osoase sunt puține. După grosimea fragmentelor osoase se poate aprecia că scheletul a aparținut unui copil de vârstă infans II (7-13 ani). Din partea cefalică sunt prezente două fragmente mici din parietale și un fragment din frontal. Partea postcefalică este reprezentată prin trei fragmente diafizare din femur, două fragmente diafizare din peroneu și un fragment dintr-un coxal.

Scheletul nr. 302

Acest schelet prezintă un grad puternic de incinerare și resturi multe, dar foarte mici. Scheletul a aparținut unei *femei de vârstă adultă (20-30 ani)*, apreciere făcută după grosimea fragmentelor osoase. Partea cefalică este reprezentată prin fragmente din frontal, 3 fragmente din parietal și unul din occipital. Din scheletul postcefalic sunt prezente 2 fragmente diafizare din femur, resturi din vertebre și coaste.

Scheletul nr. 308

Este puternic incinerat și cu resturi puține (7 resturi osoase mari și 8 mici). Din aceste resturi s-a putut identifica doar un singur fragment din osul frontal și fragmente diafizare aparținând femurelor, tibiei, radiusului, precum și câteva fragmente din o coastă. Acest schelet a aparținut probabil unei *femei de vârstă adultă sau matură tânără*.

Scheletul nr. 315

Acest schelet prezintă un grad mijlociu de incinerare și resturi puține și mici. Din partea cefalică au fost identificate fragmente mici din parietal și occipital. Scheletul postcranian este reprezentat printr-un fragment din diafiza unui femur, un fragment din diafiza

unui humerus și câteva resturi nesemnificative. După grosimea acestor fragmente, vârsta acestui copil foarte mic este de 0-1 ani (infans I). Resturile umane sunt însoțite și de unele resturi de paleofaună (oaie, pasăre).

Scheletul nr. 322

Gradul de incinerare a acestui schelet este puternic. Resturile osoase sunt puține (8 fragmente mari, 30 mijlocii și circa 12 mici). Scheletul a aparținut unui *bărbat de vârstă matură*. Partea cefalică a scheletului este reprezentată prin două fragmente din parietal. Din scheletul postcefalic sunt prezente fragmente diafizare din femur, tibie, radius și 3 resturi de corpuri vertebrale.

Scheletul nr. 323

Cu un grad de incinerare slab, acest schelet prezintă resturi mari și puține. Din partea cefalică sunt două fragmente din frontal (regiunea supraorbitară), trei fragmente din parietale și două din alisfenoide. Scheletul postcefalic este reprezentat prin fragmente din diafizele femurelor, tibiilor, din radius, un fragment din o coastă și două fragmente din corpuri vertebrale.

Acest schelet a aparținut unui *bărbat de vârstă matură*.

Scheletul nr. 336

Deși gradul de incinerare al scheletului este foarte puternic, observațiile atente asupra unor fragmente craniene sau postcefalice ne conduc la ideea atribuirii acestor resturi (cu multă probabilitate) unui subiect de *sex masculin și de vârstă adultă*. Din mulțimea acestor fragmente au putut fi identificate șase fragmente din oasele parietale, trei din occipital și unul din frontal, mai multe (circa 16-17) din diafiza unor oase lungi (femur, tibie, humerus), din coaste, vertebre, coxale.

Scheletul nr. 337

Este de asemeni un schelet incinerat. Este reprezentat prin puține resturi osoase (circa 50), din care s-au putut totuși identifica câteva fragmente din calota craniană (din parietale și occipital), precum și din diafizele unor oase lungi (humerus, radius, femur)

Apreciind după gracilitatea tuturor fragmentelor și avînd în vedere că micile porțiuni de sutură ce au putut fi observate la unele fragmente (fără a putea preciza din care regiune provin), nu sunt închise, putem conchide (cu multă rezervă) că scheletul aparține unei *femei adulte sau mature-tinere*.

Scheletul nr. 339

Este un schelet mincinerat, reprezentat prin nenumărate fragmente foarte mici, ceea ce a îngreunat determinarea lor din punct de vedere al provenienței lor la anumite

regiuni. Analizând cu multă atenție unele dintre fragmentele mai mari, o parte din acestea au putut fi atribuite neurocraniului (din regiunile parietală și frontală), altele, scheletului postcranian (din diafizele unor oase lungi, din oasele coxale, din unele corpuri vertebrale).

Gracilitatea tuturor fragmentelor poate constitui un indiciu că subiectul a putut fi de *sex feminin*. Vârsta este foarte greu de precizat (poate *adultă*).

Scheletul nr. 341

Este un schelet incinerat, reprezentat prin puține resturi osoase (circa 13 fragmente). Gradul slab de incinerare ne-a permis să identificăm un fragment din neurocraniu (din regiunea parietală) și mai multe din diafizele unor oase lungi. Sexul nu poate fi determinat. În ceea ce privește vârsta, judecând după grosimea pieselor prezente, am putea aprecia (cu multă probabilitate) că subiectul a fost un *copil de vârstă infans II*.

Scheletul nr. 345

Este un schelet foarte puternic incinerat. În cenușa rezultată, alături de fragmente de cărbuni, s-au putut identifica câteva fragmente osoase mici (10-12) aparținând neurocraniului, iar altele unor diafize de oase lungi. Judecând după grosimea fragmentelor osoase prezente, putem conchide că ele au aparținut unui copil de 7 ani (*infans I*).

Scheletul nr. 346

Este de asemenea un schelet incinerat. Dintre resturile de cărbuni, au fost detașate cca 20 fragmente osoase aparținând atât neurocraniului cât și unor diafize de oase lungi.

Apreciind după grosimea acestor resturi, ele au aparținut unui *copil de 1 an (infans I)*.

Scheletul nr. 348

Este un schelet incinerat foarte puternic, reprezentat prin cca 150 de fragmente, dintre care cca 50 sunt mai mari, putând fi astfel determinate piesele osoase din care provin. Astfel, din scheletul cefalic s-au identificat 11 fragmente rezultate din oasele parietale, două din osul frontal și unul din maxilarul superior. Din scheletul postcefalic au putut fi determinate mai multe, fiind rezultate din diafizele femurelor (7 fragmente), humerusurilor (3 fragmente), tibiilor (2 fragmente), din unele corpuri vertebrale (3 fragmente). Caracterul de robusticitate, apreciat în special la nivelul fragmentelor diafizare, ne conduce la ideea că subiectul a fost bărbat. Vârsta este foarte greu de precizat, totuși credem că era un *matur*.

Scheletul nr. 360

Este un schelet incinerat, din care ne-au parvenit doar 4 fragmente din care trei sunt rezultate din unele corpuri vertebrale. Este aproape imposibil de precizat vârsta la

deces. Totuși, apreciind după mărimea fragmentelor vertebrale, putem conchide că subiectul incinerat a fost un *copil* (poate un *infans I*).

Scheletul nr. 383

Este un schelet puternic incinerat, reprezentat prin circa 200 de fragmente. S-a putut determina un fragment din frontal (cu glabella puțin pronunțată), 11 fragmente parietale, două din occipital, precum și porțiuni din diafizele unor oase lungi (femur, humerus, tibie, din epifiza superioară a unui femur, din corpuri vertebrale și din coxale).

A aparținut cu multă probabilitate unei *femei adulte*.

Scheletul nr. 435

Acest schelet a fost incinerat foarte puternic și de aceea sunt resturi osoase puține (23 mari, 15 mijlocii și cam 60 mici). Din partea cefalică s-a putut identifica 3 fragmente din parietale și 2 fragmente din occipital iar din scheletul postcefalic au fost determinate un fragment din epifiza superioară a unui humerus, un fragment din omoplat, un fragment de calcaneu, fragmente din diafizele unor oase lungi (humerus, radius, cubitus, femur), fragmente din corpuri vertebrale. Scheletul a aparținut unui subiect de *vârstă juvenis* (14-20 ani), *probabil de sex feminin*.

Scheletul nr. 436

Și acest schelet a fost incinerat și prezintă foarte puține resturi osoase (3 fragmente mari și 6 mici). Din aceste fragmente s-au identificat un fragment din frontal și 3 mici fragmente din diafizele unor oase lungi. Dat fiind faptul că aceste fragmente sunt foarte subțiri, am putea aprecia vârsta ca fiind cea de *infans I*, cu *sexul necunoscut*.

Scheletul nr. 484

Gradul de incinerare al resturilor osoase este puternic iar resturile osoase sunt puține (9 resturi mari, 5 mijlocii și 10 resturi mici). Din acestea s-a putut identifica un fragment subțire dintr-un os al neurocraniului și fragmente din diafizele unor oase lungi (femur și humerus).

Scheletul a aparținut unui *copil*, *probabil de vârstă infans I*.

4. 1. ASPECTE PALEODEMOGRAFICE

Deoarece în necropola de la Mihălășeni au fost practicate atât ritul de înmormântare cât și cel de incinerare, iar criteriile de determinare ale sexului și vârstei la subiecții înmormântați fiind mai precise față de cei incinerați, am fost nevoiți ca prelucrarea datelor paleodemografice să o facem separat pentru fiecare rit de înmormântare.

4.1.1. Date de ordin paleodemografic pentru scheletele înhumate

Pentru subiectele înhumate, deoarece acest material s-a pretat la o determinare mai exactă a vârstei și sexului indivizilor decedați, s-au putut analiza mai mulți parametri demografici printre care sunt: structura pe sexe și vârste a subiecților; coeficientul de supraviețuire; probabilitatea morții diverselor categorii de indivizi; speranța de viață calculată pe semi-decade și pe sexe; vârsta medie la deces; indicele de masculinitate (sex nașio)

Vom analiza mai întâi structura pe sexe și vârste, care este redată în următorul tabel:

Tabelul nr. 1.

Repartizarea pe sexe și vârste din mormintele de înhumare

Sexul Vârsta	BĂRBAȚI		FEMEI		INDETERMINABIL		TOTAL	
	N	%	N	%	N	%	N	%
infans I (0-7 ani)	-	-	3	0,72	90	21,89	93	22,62
infansII(7-14 ani)	1	0,24	8	1,94	7	1,70	16	3,89
juvenis(14-20 ani)	9	2,18	7	1,70	-	-	16	3,89
adultus(20-30 ani)	19	4,62	56	13,62	-	-	75	18,24
maturus (30-60 ani)	93	22,62	107	26,03	-	-	200	48,66
senilis (60-x ani)	7	1,70	4	0,97	-	-	11	2,67
indeterminabilă	-	-	-	-	-	-	-	-

Datele prezentate în acest tabel ne arată în primul rând un procent de mortalitate oarecum ridicat în rândul copiilor mari și mici (26,51) dacă ținem cont de mortalitatea înregistrată la aceleași vârste în cadrul populațiilor moderne. Dacă comparăm însă această cifră cu cele obținute pentru populații din aceeași perioadă istorică provenite din alte stațiuni (Miorcani - Botoșani, Valea Seacă - Vaslui, Hănești - Botoșani, Barcea - Galați, Oinacu - Călărași) constatăm că ea este aproximativ egală sau asemănătoare cu acestea. Trebuie menționat și faptul că din acest procent, majoritatea s-a datorat decesurilor înregistrate la copiii mici de 0-1 an, adică la acei indivizi care nu aveau încă posibilitatea să se adapteze la unele condiții de viață destul de precare ale secolelor IV-V d. H. și ca o dovadă a acestui fenomen, este și procentajul relativ mai redus al mortalității copiilor de vârsta a doua (infans II), copii care trecuseră cu bine fenomenul de adaptabilitate bio-ecologică.

Mortalitatea înregistrată în rândul populației care a depășit vârsta adolescenței (la care procentele de decese ni se par normale 2,18 la bărbați și 1,70 la femei) este de 18,24% pentru adulți și 48,66% pentru maturi, populației senile, adică cea care a depășit vârsta de 60 de ani, revenindu-i doar 2,67%. Vom mai remarca la vârsta adultă o mortalitate aproape triplă în rândul femeilor (13,62%) față de bărbați (4,62%), acest fenomen explicându-se prin un factor de risc mai mare la primele în perioada de maximă fecunditate, când decesele în timpul nașterilor și după aceea , erau mai numeroase, din lipsa unei asistențe medicale adecvate și prompte.

Indicele de masculinitate pe ansamblul populației decedate de la Mihălășeni (adică raportul dintre numărul bărbaților decedați și cel al femeilor) este de 0,71 ceea ce arată un oarecare decalaj în "favoarea femeilor", decalaj ce este mult mai evident la vârsta adultă (0,34) față de cea matură (0,87). Acest fapt ar favoriza lansarea unei ipoteze conform căreia populația de la Mihălășeni nu suportase evenimente războinice, ducând dimpotrivă o viață destul de pașnică, în acest sens vorbind și datele referitoare la paleopatologia osteologică a seriei, unde nu constatăm decât foarte rar existența unor leziuni sau traumatisme (cicatrizări osoase, în urma unor lovituri, fracturi, amputări, etc.) provocate în timpul unor lupte.

O altă serie de indicatori demografici pe care i-am luat în considerație în cadrul acestui studiu sunt mortalitatea, procentul de supraviețuire, probabilitatea morții și speranța de viață, acești indicatori fiind prelucrați din punct de vedere statistic pe semidecade de vârstă pentru întreaga populație decedată, precum și pe sexe, de data asta referindu-ne doar la indivizii care au depășit vârsta de 20 ani.

Lecturarea, analiza și interpretarea datelor cuprinse în tabelele de mai sus ne permite să stabilim următoarele concluzii:

- speranța de viață la naștere, calculată pentru întreaga populație de la Mihălășeni este destul de ridicată, ea asemănându-se foarte mult cu cea a altor populații din sec. IV-V D.H. (tabelul 5 și 6). Pentru următoarea semidecadă ea crește cu aproximativ un an și jumătate (această creștere datorându-se procentajului mult mai redus de copii decedați între 5 și 10 ani) deținând valoarea maximă a seriilor, dar apoi valorile scad treptat și continuu odată cu vârsta, cu o rată medie pentru fiecare decadă cuprinsă între 2 și 4 ani;

- seria masculină, care a depășit vârsta adolescenței, înregistrează o speranță de

Tabel nr. 2

Mortalitatea și speranța de viață la întreaga populație de la Mihălășeni

Clasa de vârstă	N (Dx)	% (dx)	Supraviețuitori (lx)	Probabilitate a morții (gx)	Speranța de viață (e°x)
0-4	82	19,95	100,0	0,1995	29,07
5-9	17	4,14	80,05	0,0517	30,69
10-14	8	1,94	75,90	0,0255	27,24
15-19	20	4,87	73,96	0,0658	22,88
20-24	30	7,30	69,09	0,1056	19,32
25-29	43	10,46	61,79	0,1692	16,31
30-34	30	7,30	51,33	0,1422	14,12
35-39	51	12,41	44,03	0,2818	11,05
40-44	45	10,95	31,62	0,3462	9,41
45-49	34	8,27	20,67	0,4000	8,07
50-54	20	4,87	12,40	0,3927	6,80
55-59	20	4,87	7,53	0,6466	4,58
60-64	9	2,18	2,66	0,8195	3,40
65-69	2	0,48	0,48	1,000	2,50

Tabel nr. 3

Mortalitatea și speranța de viață pe sexe la populația de la Mihălășeni

Clasa de vârstă	N (Dx)	% (dx)	Supraviețuitori (lx)	Probabilitate a morții (gx)	Speranța de viață (e°x)
BĂRBAȚI					
20-24	8	6,67	100,0	0,0667	22,08
25-29	10	8,33	93,33	0,0892	18,48
30-34	12	10,00	85,00	0,1176	15,04
35-39	19	15,83	75,00	0,2110	11,72
40-44	24	20,00	59,17	0,3380	9,18
45-49	23	19,16	39,17	0,4891	7,60
50-54	8	6,67	20,00	0,3335	7,49
55-59	9	7,50	13,33	0,5626	4,99
60-64	6	5,00	5,83	0,8576	3,21
65-69	1	0,83	0,83	1,0000	2,50
F E M E I					
20-24	22	13,41	100,0	0,1341	17,32
25-29	33	20,12	86,59	0,2323	14,61
30-34	18	10,97	66,47	0,1650	13,28
35-39	32	19,51	55,50	0,3515	10,41
40-44	21	12,80	35,99	0,3556	9,70
45-49	11	6,71	23,18	0,2894	8,69
50-54	12	7,32	16,48	0,4441	6,20
55-59	11	6,71	9,16	0,7325	4,16
60-64	3	1,83	2,45	0,7469	3,74
65-69	1	0,61	0,61	1,0000	2,50

viață la 20 de ani, mai ridicată cu aproape 5 ani față de femeile de aceeași vârstă, această diferență în plus menționându-se până la vârsta de 40-45 ani (perioadă ce coincide cu sfârșitul etapei de maximă fecunditate a femeilor și cu eventualele riscuri suferite de acestea la naștere), după care se anulează, devenind uneori chiar favorabilă femeilor la unele grupe de vârstă până la bătrânețe.

Prin calcularea vârstelor medii la deces (date înscrise în tabelul nr. 4), se confirmă concluziile de mai sus. Astfel, vârsta medie la deces a întregii serii este de 30 ani și o lună, deci o durată medie de viață redusă față de populația actuală (65 ani și 3 luni), dar care apare normală dacă o comparăm cu cele ale altor serii din sec. IV-V d.H., sau în unele ea fiind chiar mai ridicată ținând cont în același timp că la Mihălășeni avem și 11 subiecți care au decedat după vârsta de 60 ani.

Tabel nr. 4

Vârsta medie la deces a unor populații din cultura Sântana de Mureș din Moldova

Localitatea	Seria întreagă	Bărbați	Femei
	0 - x ani	20 - x ani	20 - x ani
Mihălășeni	30,1	42,1	38,6
Miorcani	28,5	38,7	34,0

Valea Seacă	27,5	39,2	36,7
Bogdănești	31,6	42,3	42,8
Barcea	33,0	-	-
Hănești	25,2	-	-

Pentru a pune în evidență mai bine o serie de parametri demografici ai populației de care ne ocupăm în acest studiu, îi vom compara cu cei proveniți de la alte serii de schelete provenite din aceeași perioadă istorică (tabelele nr. 5 și 6) constatând că în linii generale comportamentul lor demografic este același.

Tabelul nr. 5

Speranța de viață la naștere și pentru fiecare sex la diferite etape de vârstă la unele populații sec. IV-V d.H.

Localitatea	La			Bărbați			Femei		
	naște re	20 ani	25 ani	30 ani	35 ani	20 ani	25 ani	30 ani	35 ani
Mihălășeni	29,1	22,1	18,5	15,0	11,7	17,3	14,6	13,3	10,4
Miorcani	31,2	21,4	17,4	13,3	10,2	17,5	13,3	10,5	9,2
Valea Seacă	29,2	21,9	17,7	14,9	11,2	16,7	13,9	12,1	10,1
Oinacu	28,9	25,0	20,0	16,7	13,0	15,0	12,2	10,2	7,5

Astfel, variabilitatea speranței de viață de la o serie la alta, este de un plus sau minus 3-5 ani, atât pentru cea calculată la naștere cât și pentru cea a seriilor adulte și mature. Din acest punct de vedere, seria de la Mihălășeni asemănându-se cel mai mult cu seria de la Valea Seacă, cu toate că acestea provin din zone geografice relativ îndepărtate, dar având probabil aceeași situație socio-economică.

Tabel nr. 6

Procente de mortalitate la diferite vârste, înregistrate la unele populații din sec. IV-V d.H. din Moldova

Localitatea	Copii		Adoles cenți	Adulți		Maturi	
	0-7 ani	7-14 ani		Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
Mihălășeni	22,6	2,6	6,9	5,3	10,3	23,6	24,4
Miorcani	11,1	8,5	2,6	3,4	7,7	29,1	27,4
Hănești	10,7	14,3	10,7	3,7	14,3	7,4	35,7
Bogdănești	16,9	5,1	5,1	-	5,1	30,5	20,3
Valea Seacă	21,7	7,2	2,2	5,8	10,1	29,0	16,7
Barcea	15,6	3,1	3,1	3,1	9,4	31,3	31,3
Oinacu	19,1	10,6	6,4	4,3	14,9	19,6	22,5

Și structura pe sexe și vârste, conform cu decesele înregistrate la populația de la Mihălășeni este asemănătoare în linii mari, cu cea a altor populații din sec. IV-V d.H. în special cu seriile de la Valea Seacă și Oinacu. Într-adevăr, și aici vom constata că mortalitatea în cadrul primei categorii de vârstă a copiilor (infans I) este mai ridicată decât cea a copiilor mai mari (infans II), de asemenea la grupa subiecților adulți se înregistrează

întotdeauna procente mai scăzute de decese la bărbați față de femei, cauzele fiind deja mai sus explicate.

Ca o concluzie generală pentru grupul de schelete înhumate în această necropolă, trebuie să admitem un comportament demografic destul de uniform pe un teritoriu extracarpatic destul de întins, pornind din nordul Moldovei (Mihălășeni, Hănești, Miorcani), continuând cu centrul și sudul acestei provincii (Valea Seacă, Bogdănești și Barcea) și până în câmpia Dunării (Oinacu).

4.1.2. Date de ordin paleodemografic asupra scheletelor incinerate

Așa după cum am mai arătat, în marea necropolă de la Mihălășeni, alături de ritul de înmormântare prin înhumare care era generalizat, se mai practica însă și ritul de incinerare, găsit de noi într-o proporție de 20,4% ceea ce reprezintă un număr de 84 schelete.

Acest material provenit din urnele de incinerare, deși a fost analizat cu cea mai mare atenție, nu ne-a putut oferi decât unele date asupra vârstei și sexului indivizilor decedați, iar uneori nici atât. Iată de ce prelucrarea și interpretarea acestor date trebuie privită cu oarecare rezervă iar unele concluzii ce se desprind, deși cu totul inedite, le-am acordat o analiză separată.

Datele înscrise în tabel, cu toată rezerva anunțată, ne permit să enunțăm câteva concluzii interesante și inedite de ordin paleodemografic. În primul rând ne surprinde procentul foarte ridicat al mortalității înregistrate la copiii mici și mari, care luați împreună cu adolescenții întrunesc 49,99% din populație, fapt remarcat pentru prima dată

Tabel nr. 7

Repartizarea pe sexe și vârste a scheletelor incinerate din necropolă

Sexul Vârsta	Bărbați		Femei		Indeter- minabil		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Infans I (0-7 ani)	-	-	-	-	27	32,14	27	32,14
Infans II (7-14 ani)	-	-	-	-	10	11,90	10	11,90
Juvenis (14-20 ani)	-	-	3	3,57	2	2,38	5	5,95
Adultus (20-30 ani)	3	3,57	16	19,05	-	-	19	22,62
Maturus (30-60 ani)	13	15,49	8	9,52	-	-	21	25,00
Senilis (60-x ani)	-	-	-	-	-	-	-	-
Indeterminabil	-	-	2	2,38	-	-	2	2,38
Total	16	19,04	29	34,52	39	46,43	84	99,99

de noi și asupra căruia vom reveni mai jos. În al doilea rând se remarcă, ca și la populația înhumată, un procent mai mare de decese la femeile adulte față de bărbații de aceeași vârstă, fapt deja explicat la noi. La populația matură procentajul cel mai mare de decese se înregistrează la bărbați, dar trebuie să luăm în considerație și scheletele feminine cu vârsta indeterminabilă care atenuiază mult diferența între cele două sexe.

Nu putem încheia acest capitol fără a explica procentul enorm de mortalitate infantilă găsit la populația incinerată. Știm din literatura de specialitate că trecerea de la ritul de înhumare la cel de incinerare în perioada tracică și geto-dacică s-a făcut treptat, primii care au fost supuși noului rit (incinerarea) fiind populațiile adulte și mature copiii rămânând a fi înhumați în continuare (necropolele din sec. I-III d.H. Gabăra, Săbăoani, Vlădeni). în cursul sec. II-III d. H. se întâlnește la geto-daci generalizat ritul de incinerare, pentru că în sec. IV-V d.H. să se treacă puțin câte puțin, probabil și odată cu pătrunderea creștinismului, din nou la ritul de înhumare, situație surprinsă în cazul nostru la populația de la Mihălășeni, ca de altfel și la alte populații din cultura Sântana de Mureș (Valea Seacă, Bogdănești, Hănești, etc). Dar procentul mare de copii incinerati la Mihălășeni nu poate fi explicat altfel decât admitând ipoteza conform cu care revenirea de la incinerare la înhumare, s-a făcut mai întâi la populația adultă și matură care era supusă noului ritual (probabil cel creștin) copiii decedați rămânând a fi incinerati în marea lor majoritate, cu atât mai mult cu cât procesul de incinerare a cadavrelor de copii nu necesitau o tehnologie atât de complicată ca în cazul adulților sau maturilor.

Această ipoteză o consemnăm deocamdată cu toată rezerva cuvenită, rămânând ca pe viitor să fie verificată odată cu studierea altor materiale osteologice incinerate, din alte necropole din sec. IV-V d.H. cu un număr mai mare de subiecți care să ne permită verificarea și confirmarea acesteia.

4. 2. Caracterizarea antropologică a populației din necropola de la Mihălășeni

În vederea realizării unui studiu complet al scheletelor de la Mihălășeni, s-au luat în considerație atât datele metrice ale părților scheletice (cefalică și postcefalică)cât și cele de ordin morfoscopic, care întregesc un astfel de studiu. Mai mult decât atât, la subiecții ale căror resturi scheletice au fost conservate defectuos, caracterele morfologice ne-au fost de un real folos reprezentând, uneori, singurele date edificatoare în stabilirea diagnozei tipologice.

Tabelul nr. 8

Variabilitatea și mediile principalelor caractere cefalo-faciale la seria sintetică a populației de la Mihălășeni

Nr. Martin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei			
		N	Min-Max	M	σ	N	Min-Max	M	σ
1	g-op	100	168-204	184,9	7,02	118	160-190	178,0	6,36
8	eu-eu	99	128-160	140,8	6,17	125	123-156	137,8	5,90
9	ft-ft	101	88-112	98,1	4,38	120	85-105	95,8	3,90
10	co-co	103	106-136	118,5	5,78	128	101-131	118,2	5,34
12	ast-ast	97	98-124	110,0	5,34	115	94-124	113,5	5,0
17	ba-b	37	121-151	137,5	7,12	51	120-140	132,9	5,17
20	po-b	95	103-128	116,9	4,49	108	100-123	113,1	5,14

Nr. Martin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei			
		N	Min-Max	M	σ	N	Min-Max	M	σ
45	zy-zy	69	120-144	131,9	5,49	77	116-140	125,8	5,10
47	n-gn	50	99-135	113,7	7,31	61	94-122	108,5	5,48
48	n-pr	78	57-83	69,2	4,75	83	56-77	66,2	5,23
51	mf-ek	78	35-45	41,7	1,97	88	31-45	40,7	2,38
52	înălț. Orbitai	77	29-38	33,6	2,25	87	25-38	33,2	2,50
54	al-al	78	20-29	25,8	2,02	86	21-29	24,8	1,99
55	n-no	78	43-64	51,4	3,76	89	40-55	49,2	3,51
62	ol-sta	14	36-47	41,9	3,29	43	33-46	39,7	2,65
63	enm2-enm2	23	34-48	41,8	3,08	50	33-45	39,6	2,55
65	kdl-kdl	60	95-135	120,5	5,76	80	102-125	114,8	4,95
66	go-go	80	85-124	102,7	7,60	104	81-108	94,9	5,84
68	adâncim. mandib.	85	51-75	64,6	4,51	107	50-72	63,9	4,32
69	id-gn	83	23-39	32,8	3,59	110	24-36	30,8	2,63
69(1)	În.la niv. g.m.	90	21-40	32,3	3,12	115	23-35	29,6	2,49
69(3)	Gros. La niv.g.m.	95	9-15	12,1	1,54	115	8-16	11,4	1,28
70	înălț. Ram. vert.	91	48-80	63,7	5,51	111	46-68	57,4	3,83
71	lărg. Ram. vertic.	98	21-37	30,9	2,51	111	20-35	30,3	2,48
8/1	Î. Cefalic	99	67-91	76,2	3,26	117	67-90	77,5	4,27
17/1	Î. Bazio-breg. long.	37	67-82	74,3	3,54	51	65-81	74,5	3,52
17/8	Î. Bazio-breg. Transv.	36	85-107	98,9	5,41	58	84-108	96,8	4,86
20/1	Î. Porio-breg. long.	94	56-70	63,2	2,89	104	57-70	63,6	3,21
20/8	Î. Porio-bregm. Transv.	93	73-93	83,2	3,83	108	71-94	81,9	4,43
9/8	Î. fronto-pariet	97	60-79	70,0	3,49	115	63-76	69,7	3,31
9/10	Î. frontal transv.	99	73-90	80,2	3,06	120	72-90	81,2	3,58
12/8	Î. parieto-occip.	96	70-89	77,7	3,73	112	71-89	78,3	3,37
47/45	Î. facial tot.	57	71-98	85,8	6,02	61	78-98	86,5	4,11
48/45	Î. fac. sup.	68	45-60	52,3	3,37	75	46-62	52,5	3,37
9/45	Î. fronto-jugal	67	65-85	74,2	3,92	76	65-83	75,9	3,32
52/51	Î. orbital	95	69-97	80,4	5,62	86	72-97	82,5	6,14
54/55	Î. nazal	76	38-61	49,6	5,08	84	40-60	50,3	5,16
45/8	Î. jugo-pariet.	65	86-103	93,9	4,42	74	85-102	91,4	3,62
63/62	Î. palatal	35	78-112	97,1	7,54	43	85-124	101,3	9,67
66/65	Î. mandibular	52	64-90	77,6	3,48	75	71-95	82,1	4,81
71/70	Î. ram. vertic.								
59(3)/69 (1)	Î. robust. mand.					108	28-49	37,3	4,57

Ținând cont de exprimarea dimorfismului sexual, caracterele antropometrice, atât absolute cât și relative, au fost considerate pe sexe.

În tabelul nr. 8 am înscris valorile statistice ale principalelor dimensiuni și indici obținute pentru întreaga serie de schelete de la Mihălășeni.

Menționăm că pentru caracterizarea dimensiunilor am utilizat scările dimorfice ale lui V.P. Alexeev și G.F. Debeț, în timp ce pentru cele conformativ (indicii) am utilizat scările unitare clasice.

4.2.1. Neurocraniul.

Dimensiunea longitudinală (g-op) oferă o variabilitate amplă la ambele sexe, oscilând de la forme foarte scurte la forme foarte lungi.

Media acestui caracter, ținând cont de dimorfismul sexual dimensional, corespunde la bărbați cu limita superioară a categoriei mijlocii (184,9 mm), iar la femei cu categoria mare (178,0 mm). Tendința spre calote mai lungi întâlnită la femei se reflectă și în repartitia pe categorii a acestei dimensiuni (tabelul nr. 9), unde calotele lungi și foarte lungi (cca 57%) ca și cele mijlocii (34%) întrunesc procente mai ridicate la femei decât la bărbați (51% și respectiv 32%). De asemenea, formele de calotă scurtă și foarte scurtă sunt mai frecvent întâlnite la bărbați (17%) decât la femei (cca 8%).

Dimensiunea transversală maximă (eu-eu) este caracterizată la ambele sexe prin medii care se încadrează în categoria mijlocie (140,8 mm la bărbați și 137,8 mm la femei). Amplitudinea variației este mare la ambele laturi (128-160 mm la sexul masculin și 123-156 mm la cel feminin). Categoriile cele mai frecvent întâlnite la lotul masculin sunt cele ale lărgimilor mici (33,7 %) în timp ce la lotul feminin, maximul de frecvență corespunde cu categoriile mijlocie (39,2%) și largă (24,8%).

Tabel nr. 9

Repartiția pe categorii a dimensiunilor longitudinală (1) și transversală (8)

Categorია	Dimensiunea longitudinală (1)				Dimensiunea transversală (8)			
	Bărbați		Femei		Bărbați		Femei	
	N	%	N	%	N	%	N	%
f. mică	3	3,00	1	0,84	11	11,22	11	8,80
mică	14	14,00	9	7,63	33	33,67	18	14,40
mijlocie	32	32,00	41	34,74	30	30,61	49	39,20
mare	32	32,00	36	30,51	15	15,31	31	24,80
f. mare	19	19,00	31	26,27	9	9,18	16	12,80

Raportul cantitativ între aceste două dimensiuni ale craniului, exprimat prin indicele cranian, aparține prin media sa categoriei mezocrane la ambele sexe, fiind însă ușor mai crescută la femei (77,5) decât la bărbați (76,2).

Repartiția pe categorii a acestui indice se caracterizează prin o variabilitate destul de largă, mergând de la forme hiperdolicocrane la cele accentuat brahocrane (67-91 la bărbați și 67-90 la femei)

Tabel nr. 10

Repartiția pe categorii a indicelui cranian

Categorie	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
ultradolicocran (x-64,9)	-	-	-	-
hiperdolicocran (69-69,9)	5	5,05	5	4,27
dolicocran (70 - 74,9)	44	44,44	40	34,19
mezocran (75 - 79,9)	31	31,31	38	32,48
brahocran (80 - 84,9)	15	15,15	29	24,78
hiperbrahocran (85 – 89,9)	3	3,03	4	3,41
ultrabrahocran (90 - x)	1	1,01	1	0,85

Din analiza datelor înscrise în tabelul de mai sus, nu se constată diferențe prea mari în ceea ce privește concentrarea frecvențelor în diverse categorii. Astfel, la ambele sexe repartiția este marcată prin o concentrare a cazurilor în categoria dolicocrană (ceva mai mult la bărbați 44,4% decât la femei (34,2%), urmată de cea mezocrană (31,3% și respectiv 32,5%). Dacă luăm în considerație formele brahocrane și accentuat brahocrane diferența dintre sexe apare evidentă, în sensul unei concentrări mai mari a cazurilor la femei în cadrul acestor categorii (circa 29%) față de bărbați (cca 19%). în ceea ce privește formele accentuat dolicocrane, acestea sunt la ambele sexe mai rar întâlnite (4-5%).

Înălțimea bazio-bregmatică (stabilită la un număr semnificativ de cazuri: 37 cranii masculine și 51 feminine) indică la ambele sexe o calotă de tip înalt, valoarea medie fiind plasată în ambele cazuri la limita inferioară a categoriei înalte (137,5 mm la bărbați și 132,9 mm la femei).

Tabelul nr. 11

Repartizarea pe categorii a diametrelor verticale bazio-bregmatice (17) și porio-bregmatic (20)

Categorie	Diametrul bazio-bregmatic (17)				Diametrul porio-bregmatic (20)			
	Bărbați		Femei		Bărbați		Femei	
	N	%	N	%	N	%	N	%
f. scurtă	3	8,11	2	3,92	4	4,21	7	6,48
scurtă	6	16,22	4	7,84	11	11,58	9	8,33
mijlocie	8	21,62	11	21,57	36	37,89	28	25,92
înaltă	9	24,32	19	37,25	31	32,63	28	25,92
f. înaltă	11	29,73	15	29,41	13	13,68	36	33,34

Repartiția acestui parametru se caracterizează printr-o variabilitate foarte amplă, care cuprinde atât dimensiuni foarte joase cât și foarte înalte și prin predominanța dimensiunilor înalte și foarte înalte frecvent întâlnite la femei (cca 66%) decât la bărbați (cca 54%). Dimensiunile de tip mijlociu ocupă locul al treilea, fiind reprezentate prin proporții practic egale 21%, la ambele sexe. Dimensiunile de categorie scurtă și foarte scurtă întrunesc procente mai joase dar nu și neglijabile, în special la bărbați (cca 24% față de cca 11% la femei).

Dimensiunea verticală porio-bregmatică este în medie ușor mai scăzută decât cea bazio-bregmatică atât la eșantionul masculin, unde se plasează la limita superioară a categoriei mijlocii (116,9 mm), cât și la cel feminin la care valoarea medie (113,1 mm) este apropiată de limita inferioară a categoriei înalte. Variabilitatea individuală, ca și în cazul primei dimensiuni, este dintre cele mai ample mergând de la valori inclusiv foarte scurte (103 mm la bărbați și 100 mm la femei) la cele foarte înalte (128 mm și respectiv 123 mm).

Repartiția pe categorii exprimă aceeași tendință ca și în cazul primei înălțimi, spre calote mai înalte la femei (dimensiunile înalte și foarte înalte întrunind un procent de circa 59%) decât la bărbați (cca 46%). Această diferență apare și mai accentuată la nivelul categoriilor foarte înaltă, unde se integrează cele mai multe cazuri feminine (33,3% față de 13,7%) și mijlocie care întrunește majoritatea cazurilor masculine (37,9% față de 25,9% feminine).

Raportul dimensiunilor bazio-bregmatică și porio-bregmatică la dimensiunea maximă a neurocraniului, exprimat prin indicii bazio-bregmatic longitudinal și porio-bregmatic longitudinal, oferă la ambele sexe medii practic egale, fiind în primul caz de tip ortocran (dar la limita superioară a acestei categorii: 74,3 la bărbați și 74,5 la femei), iar în al doilea caz de tip ușor hipoicran (63,2 și respectiv 63,6).

În ceea ce privește variabilitatea acestor indici, acesta comportă, așa cum rezultă din tabelul nr. 12, un caracter destul de heterogen în cazul primul indice unde femeile întrunesc procente aproape egale în categoriile ortocrană și hipsicrană, iar bărbații în majoritatea lor în categoria ortocrană (54,05%); în cazul celui de al doilea indice situația se prezintă mai unitară semnalându-se doar o ușoară frecvență numerică de forme hipsicrane ușor mai crescută la femei decât la bărbați și de forme ortocrane mai multe la bărbați față de femei.

Tabel nr. 12

Repartiția pe categorii a indicilor bazio-bregmatic longitudinal (17/1) și porio-bregmatic longitudinal (20/1)

Categoria	Indice 17/1				Categoria	Indice 20/1			
	Bărbați		Femei			Bărbați		Femei	
	N	%	N	%		N	%	N	%
Camecrană (x- 69,9)	3	8,10	4	7,89	Camecrană (x-57,9)	2	2,12	4	3,85
Ortocrană (70- 74,9)	20	54,05	23	45,09	Ortocrană (58-62,9)	45	47,87	43	41,34
Hipaicrană (75- x)	14	37,83	24	47,05	Hipaicrană (63-x)	47	50,00	57	54,81

Indicii vertico-transversali bazio și porio-bregmatici, care exprimă raportul dintre cele două dimensiuni verticale și cea transversală a calotei craniene (eu-eu), prezintă și ei o variabilitate de mare amplitudine, mergând de la forme tapeinocrane la

cele acrocrane. Referindu-ne mai întâi la indicele bazio-bregmatic transversal, acesta oferă o medie masculină de tip acrocran (98,9), cea feminină aparținând categoriei metriocrane (96,8). Repartiția pe categorii, merge în același consens cu valorile medii (tabelul nr. 13), bărbații fiind predominant acrocran (66,7%) în timp ce femeile întrunesc majoritatea formelor în categoria metriocrană.

În ceea ce privește cel de-al doilea indice porio-bregmatic transversal - atât media masculină (83,2) cât și cea feminină (81,9) se încadrează în tipul metriocran, tip care la ambele sexe întrunește majoritatea procentuală a frecvențelor (56,9 la bărbați și 51,7 la femei).

Tabel nr. 13

Repartiția pe categorii a indicilor bazio-bregmatic transversal (17/8) și porio-bregmatic transversal (20/8)

Categoria	Indicele 17/8				Categoria	Indicele 20/8			
	Bărbați		Femei			Bărbați		Femei	
	N	%	N	%		N	%	N	%
Tapeinocrană (x-91,9)	4	11,11	7	13,46	Tapeinocrană (x - 79,9)	19	20,43	35	32,41
Metriocrană (92-97,9)	8	22,22	27	51,93	Metriocrană (80 - 85,9)	53	56,99	56	51,75
Acrocrană (98-x)	24	66,66	18	34,61	Acrocrană (86 - x)	21	22,58	17	15,74

Așa cum rezultă din tabelul de mai sus, în repartitia pe categorii a acestui indice, diferențele sexuale sunt exprimate printr-o frecvență mai mare de indici tapeinocrani la femei (32,4%) decât la bărbați (20,4%) și mai scăzută a celor acrocrani, fapt care se reflectă și în valoarea medie mai scăzută a acestui indice la femei (diferența fiind de -1,3 u.i.).

Diametrul frontal minim (ft-ft) este caracterizat prin medii care se încadrează (pe scara dimorfică a dimensiunilor) în categoria mijlocie la limita sa superioară (98,1 mm și respectiv 95,8 mm). Amplitudinea variabilității este mare la ambele sexe (88-112 mm la bărbați și 85-105 mm la femei, categoriile cele mai frecvent întâlnite fiind cea urmată de cea a lărgimilor mari - mai bine reprezentată la lotul feminin (cca 35% față de cca 25% la bărbați).

Tabel nr. 14

Repartiția pe categorii a lărgimii minime (9) și maxime (10) a frunții

Categorია	Lărgimea minimă (9)				Lărgimea maximă (10)			
	Bărbați		Femei		Bărbați		Femei	
	N	%	N	%	N	%	N	%
f. îngustă	3	2,97	1	0,83	3	2,91	2	1,56
îngustă	13	12,87	14	11,67	8	7,77	11	8,59
mijlocie	49	48,51	46	38,33	35	33,98	32	25,00
rgă	25	24,75	42	35,00	30	29,13	29	22,66
f. largă	11	10,89	17	14,67	27	26,21	54	42,19

Lărgimea maximă a frunții (co-co) oferă o medie de tip mijlociu la bărbați (118,5 mm) și de tip larg la femei (118,2 mm) ținând cont de dimorfismul sexual. Variabilitatea sa este foarte largă, cuprinzând toate categoriile acestui caracter (106 - 136 mm și respectiv 101 - 131 mm).

Repartiția pe categorii a acestei dimensiuni înscrise în tabelul nr. 14, comportă un caracter diferit la cele două sexe, întocmai ca și mediile sale. Astfel, bărbații prezintă un maxim de cazuri în categoria mijlocie (cca 34%), urmată de cea largă și foarte largă, cu frecvențe apropiate 29,1% și respectiv 26,2%). Femeile oferă însă cele mai multe cazuri în categoria foarte largă (cca 42%) și apoi în cea mijlocie (25%), categoria dimensiunilor largi ocupând locul al treilea (cca 22%).

Raportul dintre diametrul minim al frunții și lărgimea maximă a neurocraniului exprimat prin indicele *_fronto-parietal transversal_* prezintă o medie care, la ambele sexe, se plasează la limita inferioară a categoriei eurimetopă (70,0 la bărbați și 69,7 la femei).

Variabilitatea individuală cuprinde toate cele trei categorii ale acestui caracter, concentrarea maximă fiind întâlnită, conform cu valorile medii în categoria eurimetopă (circa 60% bărbați și cca 55% femei), categoria metriometopă în care bărbații întrunesc mai multe cazuri 24,7% decât femeile 20,9% ocupăun loc intermediar, cea stenometopă, reprezentată la paritate la cele două loturi (cca 15%), fiind ceva mai rar întâlnită.

Tabelul nr. 15

Repartiția pe categorii a indicelui fronto-parietal (9/8)

Categoriea	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
stenometopă (x-65,9)	15	15,46	18	15,65
metriometopă (66-68,9)	24	24,74	24	20,87
eurimetopă (69 - x)	58	59,80	63	54,78

Indicele frontal transversal, care exprimă raportul dintre diametrul minim și cel maxim al frunții, oferă o medie masculină (80,2) care corespunde frunților cu o formă mai mult sau mai puțin ovală, cu crestele temporale dispuse intermediar. Media feminină (81,2) este puțin mai ridicată, dar se încadrează în aceeași categorie ca și precedenta.

Tabelul nr. 16

Repartiția pe categorii a indicelui frontal - transversal (9/10)

Categoriea	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
frunte sferică (x-79,9)	41	41,41	38	31,67
frunte ovală (80-99,9)	58	58,59	82	68,33
frunte cu marg. paralel(100-)	-	-	-	-

Variabilitatea acestui andice nu cuprinde decât formele ovale și cele sferice (cu margini divergente), reprezentate așa cum rezultă din tabelul nr. 16, prin procente mai ridicate de forme ovale la femei și de sferice la bărbați.

Lărgimea occipitalului (ast-ast) prezintă medii ce se comportă diferit la cele două sexe, cea masculină (110 mm) aparținând categoriei mijlocii, în timp ce la femei 113,5) ea aparține categoriei foarte largi, dar la limita inferioară a categoriei. Vatiabilitatea acestei dimensiuni cuprinde toate cele cinci categorii, cu repartiții procentuale ușor diferite la cele două sexe, în conformitate cu mediile respective. Astfel, categoriei mijlocii care întrunește maximul de cazuri atât la bărbați (cca 32%) cât și la femei (cca 39), îi urmează la primii categoriile îngustă (31,9%) și largă (23,7), iar la al doilea, categoriile largă (18,2%) și foarte largă (20%); reflectându-se în acest fel o tendință la femei spre occipitale largi.

Tabelul nr. 17

Repartiția pe categorii a lărgimii maxime a occipitalului (12)

Categorია	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
foarte îngustă	3	3,09	1	0,87
Îngustă	31	31,96	15	13,04
Mijlocie	31	31,96	45	39,13
Largă	23	23,71	21	18,26
foarte largă	9	9,28	23	20,00

În valoare relativă diferențele dintre sexe a acestei dimensiuni se anulează, indicele parieto-occipital aparține tipului de occipital mijlociu, atât la bărbați cât și la femei, valorile medii fiind practic egale (77,7 și 78,3) ambele fiind situate la limita superioară a categoriei mijlocii.

Repartiția pe categorii a acestui indice este caracterizată la ambele sexe, prin predominanța occipitalelor mijlocii și largi și prin raritatea formelor înguste și foarte largi.

Tabel nr. 18

Repartiția pe categorii a indicelui parieto-occipital transversal (12/8)

Categorია	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
occipital îngust (x-71,9)	3	3,12	1	0,89
occipital mijlociu (72-78,9)	55	57,29	67	59,82
occipital larg (79-85,9)	35	36,46	42	37,50
occipital foarte larg (86 - x)	3	3,12	2	1,79

Caracteristicile morfologice ale neurocraniului

Examenul morfologic al neurocraniului din seria de schelete de la Mihălășeni, permite să completăm datele noastre, în vederea precizării structurii tipologice a acesteia.

Referindu-ne mai întâi la forma neurocraniului în "norma verticală", aceasta se caracterizează la ambele sexe prin o foarte mare frecvență a formei ovoide (61% la bărbați și 66 la femei) urmată, cu frecvențe mult mai mici la forma sferoidă (14% și respectiv

10%) și apoi de cea romboidă (8% și 11%). Alte forme întâlnite la această populație sunt reprezentate prin procente neglijabile.

Tabel nr. 19

Forma calotei văzută în norma verticală

Forma	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
ovoidă	61	61,0	70	66,03
sferoidă	14	14,0	11	10,37
sfenoidă	6	6,0	5	4,71
romboidă	8	8,0	12	11,32
pentagonoidă	3	3,0	5	4,71
ovoid-sferoidă	2	2,0	2	1,88
ovoid-romboidă	5	5,0	1	0,94
ovoid-sfenoidă	1	1,10	-	-

Privite în "norma occipitală", craniile de la Mihălășeni se distribuie în trei mari categorii: "casă" care este cel mai frecvent întâlnită (cca 46% la bărbați și cca 42% la femei), "cort" care ocupă locul al doilea la grupul masculin (cca 25%) și "bombă" care se situează pe locul al doilea la grupul feminin (cca 23%). Alături de aceste forme mai sunt întâlnite și unele tipuri de tranziție între o formă și alta: "casă-bombă" sau "bombă-cort" toate fiind însă minoritare.

Tabelul nr. 20

Forma neurocraniului în norma "occipitală"

Forma	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
"casă"	47	46,53	51	47,22
"cort"	26	25,74	21	19,44
"bombă"	21	20,79	25	23,14
"casă-bombă"	3	2,97	10	9,25
"casă-cort"	2	1,98	1	0,92
"bombă-cort"	2	1,98	-	-

Referindu-ne la dezvoltarea reliefului glabelar și supraciliar al populației de la Mihălășeni, acesta este în general destul de moderat.

La ambele sexe se remarcă o concentrare maximă a frecvențelor în categoria reliefurilor foarte slab (0-1) și slab (2) dezvoltate (cca. 56%) la bărbați și cca 88% la femei), urmată de categoria reliefurilor moderate, mai bine reprezentată la grupul masculin (cca. 29% față de cca. 11%). Puține cranii și aproape toate masculine (cca. 14%), prezintă un relief glabelar puternic dezvoltat.

Dezvoltarea reliefului supraorbital se repartizează la bărbați pe patru grade de dezvoltare, dintre care gradul puternic (2-3) este întâlnit într-un singur caz. Gradul cel mai bine reprezentat este cel al reliefului foarte slab (0) și slab (1) dezvoltat (0-1: cca 50%) urmat, cu procente apropiate, de gradul moderat (1-2: cca. 23%) și mijlociu (cca. 25%).

Tabel nr. 21

Gradul de dezvoltare a reliefului glabelar

Gradul de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
0-1	22	20,75	62	55,85
2	38	35,84	36	32,43
3	31	29,24	12	10,81
4	12	11,32	1	0,90
5	3	2,83	-	-
6	-	-	-	-

Tabelul nr. 22

Gradele de dezvoltare a reliefului supraorbital

Grade de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
slab (0-1)	54	50,46	94	83,18
moderat (1-2)	25	23,36	17	15,04
mijlociu (2)	27	25,23	2	1,76
puternic (2-3)	1	0,93	-	-
foarte puternic (3)	-	-	-	-

La femei, nu sunt reprezentate decât primele trei grade de dezvoltare, majoritatea covârșitoare aparținând gradului foarte slab și slab de dezvoltare (0-1: cca.83%). Gradul moderat este mai rar întâlnit (1-2: cca 15%), cel mijlociu (2) fiind identificat numai în două cazuri.

Relieful osos pe occipital, exprimat prin protuberanța occipitală externă, oferă o variabilitate amplă la bărbați, prezentând cazuri care se includ in cinci din cele șase trepte stabilite de P. Broca. Dintre acestea numai trei sunt reprezentative: gradul foarte slab (0-1) care întrunește frecvența maximă de cazuri (cca 47%) și gradele slab (1) și moderat (2) care întrunesc procente paritare (cca. 23%).

La femei, majoritatea craniilor prezintă o foarte slabă dezvoltare a acestei formațiuni osoase (cca. 72%) numărul celor cu o protuberanță slabă (cca. 19%) sau moderată (cca. 9%) fiind destul de redus.

Tabelul nr. 23

Dezvoltarea protuberanței occipitale externe

Grade de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
foarte slab (0-1)	48	47,05	84	72,41
slab (1)	24	23,52	22	18,96
moderată (2)	24	23,52	10	8,62
mijlocie (3)	3	2,94	-	-
puternică (4)	3	2,94	-	-
foarte puternică (5)	-	-	-	-

Dezvoltarea reliefului mastoidian și supramastoidian la această populație oferă mai bună dezvoltare decât cel frontal și occipital, exprimând un accentuat diformism sexual. Gradele de dezvoltare întâlnite se repartizează pe patru grade la bărbați și pe cinci grade la femei.

La primul grup frecvența maximă corespunde gradului dezvoltat (IV - cca. 44%), urmat de gradul mijlociu (cca. 27 %) și apoi foarte dezvoltat (cca. 24%) cu procente semnificative. La cel de al doilea grup, jumătate din numărul craniilor, prezintă o dezvoltare moderată a mastoidelor (cca. 52%), urmând cele cu mastoidele slab dezvoltate (cca. 26%). Mastroidele dezvoltate și foarte dezvoltate sunt rar întâlnite.

Tabelul nr. 24

Dezvoltarea reliefului mastoidian

Grade de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
foarte slab (I)	-	-	1	0,81
slab (II)	6	5,45	32	26,22
mijlociu (III)	30	27,27	63	51,63
dezvoltat (IV)	48	43,63	18	14,75
foarte dezvoltat (V)	26	23,63	8	6,55

Relieful supramastoidian este de asemenea mai marcat la bărbați la care, frecvența maximă corespunde cu gradul dezvoltat (cca. 49%), în timp ce la femei aceasta este întâlnită în categoria slabă (cca 52%). Gradul mijlociu de dezvoltare este întâlnit cu frecvențe egale (cca 35%) la cele două sexe, ocupând locul al doilea.

Tabelul nr. 25

Dezvoltarea reliefului supramastoidian

Gradul de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Slab	18	16,21	63	52,30
Mijlociu	39	35,13	43	35,83
Dezvoltat	54	48,64	14	11,66

4.2.2. Craniul facial

Caractere biometrice

Lărgimea bizigomatică (zy-zy), ținând cont de scara dimorfică, prezintă medii la ambele sexe, ce corespund categoriei mijlocii a acestei dimensiuni, dar la bărbați ea se plasează la limita inferioară a categoriei (131,9 mm și respectiv 125,8 mm). Variabilitatea individuală este una dintre cele mai largi la ambele sexe, dar frecvența întâlnită într-o categorie sau alta este ușor diferită. Astfel, dacă dimensiunile mijlocii sunt predominante atât la bărbați (cca 43%) cât și la femei (46%) dimensiunile înguste și foarte înguste sunt mai frecvente în primul grup (cca 39% față de 22%), iar cele largi și foarte largi sunt mai des întâlnite în cel de al doilea caz (cca 31% față de 17%).

Tabel nr. 26

Repartiția pe categorii a lărgimii bizigomatice (45)

Categoria	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
f. îngustă	9	13,4	3	3,90
Îngustă	18	26,09	14	18,18
Mijlocie	30	43,48	36	46,75
Largă	9	13,04	17	22,08
f. largă	3	4,35	7	9,09

Înălțimea totală a feței (n-gn) prezintă o medie masculină care se situează la limita superioară a categoriei scurte (113,7 ,) în timp ce media feminină corespunde limitei inferioare a categoriei mijlocii (108,05 mm), arătând prin aceste medii deja o tendință la ambele sexe, spre fețe scurte ca înălțime, fapt pe care-l vom discuta la timpul potrivit în diagnoza tipologică.

Repartiția sa (tabelul nr. 27) cuprinde toate categoriile - de la foarte scurtă la foarte înaltă - dar distribuția în cadrul diferitelor categorii este diferită la cele două sexe. Cu toate că majoritatea cazurilor la cele două laturi se încadrează în categoria fețele mijlocii de înalte, la bărbați se constată o tendință spre fețe joase, unde categoriile scurte și foarte scurte întrunesc un procent majoritar (60%), pentru fețele înalte corespunzând un procent foarte redus (6%).

Tabelul nr. 27

Repartiția pe categorii a înălțimii faciale totale (47) și a înălțimii superioare a feței (48)

Categoria	Înălț. totală facială (47)				Înălț. super. față (48)			
	Bărbați		Femei		Bărbați		Femei	
	N	%	N	%	N	%	N	%
f. scurtă	15	30,00	2	3,28	12	15,38	7	8,43
scurtă	15	30,00	21	34,43	27	34,62	17	20,48
mijlocie	17	34,00	28	45,90	28	35,90	42	50,60
înaltă	2	4,00	9	14,75	8	10,25	17	20,48
f. înaltă	1	2,00	1	1,64	3	3,85	5	6,02

La lotul feminin, doar cca. 37% din cazuri aparțin categoriilor scurtă și foarte scurtă, în schimb categoriile înalte și foarte înalte sunt mult mai bine reprezentate față de bărbați (cca 20%).

Înălțimea masivului facial superior (n-pr), este în medie mijlocie la ambele sexe (69,2 mm la bărbați și 66,2 mm la femei). Repartiția pe categorii (înscrisă în tabelul nr. 27) se caracterizează însă la ambele grupe printr-o amplitudine de variație destul de remarcabilă prin predominanța la bărbați a dimensiunilor scurte și foarte scurte, care luate împreună reprezintă cca 50% din cazuri, față de cca 28% la femei, la acestea fețele înalte și foarte înalte depășind ușor pe cele ale bărbaților (cca 26% față de cca 12%).

Indicele facial total, exprimat prin raportul din înălțimea totală a feței (n-gn) și diametrul maxim al masivului facial (zy-zy) este în medie mezoprosop, valorile medii fiind practic egale la ambele sexe (85,8 și 86,5). Repartiția pe categorii, foarte amplă de altfel (de la forme hipereuriprosope), prezintă un tablou aproape asemănător la cele două serii, în sensul unei concentrări maxime în categoria mezoprosopă (29,8% și 44,3%), locul secund fiind ocupat de categoria euriprosopă.

Tabelul nr. 28

Repartiția pe categorii a indicelui facial total (47/45)

Categorია	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
hipereuriprosopă (x-79,9)	12	21,05	3	4,92
euriprosopă (80-84,9)	13	22,81	19	31,15
mezoprosopă (85-89,9)	17	29,82	27	44,26
leptoprosopă (90-94,5)	8	14,04	10	16,39
hiperleptoprosopă (95-x)	4	7,02	2	3,28

Indicele facial superior se caracterizează printr-o variabilitate ceva mai restrânsă în comparație cu indicele facial total, cazuri, cazurile repartizându-se numai în patru din cele cinci categorii cunoscute (cea hipereurienă fiind absentă). Valorile medii practic egale (52,3 și 52,5) sunt de tip mezen, conform și cu repartiția procentuală care ilustrează predominanța netă a acestei categorii la cele două sexe (54,4% la bărbați și 58,7% la femei). Categoriile eurienă (joasă) și leptenă (înaltă) sunt proporțional reprezentate în cadrul fiecărui sex, prin procente relativ semnificative.

Tabel nr. 29

Repartiția pe categorii a indicelui facial superior (48/45)

Categorია	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
hipereurienă (x - 44,9)	-	-	-	-
eurienă (45-49,9)	15	22,6	16	21,33
mezenă (50-54,9)	37	54,41	44	58,66
leptenă (55-59,9)	15	22,06	13	17,33
hiperleptenă (60-x)	1	1,47	2	2,67

Dimensiunile orbitei - lărgimea (mf-ek) și înălțimea - sunt în medie de tip mijlociu atât la seria masculină (41,7 mm și 33,6 mm) cât și la cea feminină (40,7 mm și 33,3 mm), menționând totodată o tendință la ambele serii spre orbite amai puțin înalte. Variabilitatea acestor dimensiuni este foarte amplă la ambele sexe, oscilând de la dimensiuni inclusiv foarte mici la dimensiuni inclusiv foarte mari.

Repartiția pe categorii a lărgimii orbitei se caracterizează la bărbați prin predominanța dimensiunilor mijlocii, urmate îndeaproape de cele înguste și apoi de cele largi. La femei dimensiunile largi ocupă primul loc, urmând în ordinea frecvenței, cele mijlocii și înguste.

Tabel nr. 30

Repartiția pe categorii a dimensiunii de lărgime (51) și înălțime (52) a orbitei

Categoria	Lărgimea orbitei (51)				Înălțimea orbitei (52)			
	Bărbați		Femei		Bărbați		Femei	
	N	%	N	%	N	%	N	%
f. mică	6	7,62	10	11,36	8	10,39	13	14,94
mică	25	32,05	20	22,73	26	33,77	26	29,88
mijlocie	28	35,90	25	28,41	26	33,77	37	42,53
mare	13	16,67	20	22,73	10	12,99	7	8,04
f. mare	6	7,69	13	14,77	7	9,09	4	4,60

Distribuția dimensiunii de înălțime la cele două eșantioane este foarte asemănătoare, categoriile mijlocie și mică sunt predominante, acestea fiind urmate de categoriile înalte și foarte înalte la paritate.

Indicele orbital, care exprimă raportul între înălțime și lărgime a orbitei, este în medie de tip mezoconc atât la bărbați cât și la femei, fiind ușor mai ridicat la acestea din urmă (80,4 față de 82,5). La ambele sexe, acest caracter se distribuie în toate cele trei categorii ale indicelui, cu o frecvență maximă în categoria mezoconică (61,3% la bărbați și 48,8% la femei). Locul secund revine la bărbați formelor cameconci iar la femei celor hipsiconci.

Tabel nr. 31

Repartiția pe categorii a indicelui orbital (52/51)

Categoria	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
ameconică (x-75,9)	16	21,33	17	19,77
zoconică (76-84,9)	46	61,33	42	48,84
hipsiconică (85-x)	13	17,33	27	31,39

Lungimea nasului (n-ns) ca și *lărgimea sa* (al-al), oferă medii care se integrează la ambele sexe în categoria mijlocie (51,4 mm și 25,8 mm la bărbați; 49,2 mm și 24,8 mm la femei), dar la bărbați, valorile medii ale ambelor dimensiuni corespund cu limita inferioară a acestei categorii.

Tabel nr. 32

Repartiția pe categorii a lungimii (55) și lărgimii nazale (54)

Categoria	Lungimea nazală (55)				Lărgimea nazală (54)			
	Bărbați		Femei		Bărbați		Femei	
	N	%	N	%	N	%	N	%
f. mică	17	21,79	11	12,36	5	6,41	3	3,49
mică	17	21,79	16	17,98	13	16,67	18	20,93
mijlocie	27	34,61	38	42,70	35	44,87	40	46,51
mare	11	14,10	16	17,97	23	29,49	20	23,26
f. mare	6	7,69	8	8,99	2	2,56	5	5,81

Variabilitatea individuală este foarte largă la întreaga populație, cuprinzând toate categoriile acestor dimensiuni. Repartiția procentuală pe categorii a lungimii nazale, indică la bărbați predominanța dimensiunilor mijlocii (34,6) urmate cu procente egale și oarecum apropiate de dimensiunile mici și foarte mici (21,8%), categoria dimensiunilor mari (întaltă) înregistrând un procent mai redus dar nu neglijabil (14,1%). La femei categoria mijlocie majoritară și aici (42,7%) este urmată de categoriile înaltă și scurtă (ambele cu procente de 17,9).

Referindu-ne la repartiția procentuală a lărgimii nazale, aceasta oferă un tablou asemănător la cele două sexe (tablou nr. 32). Astfel, lărgimile mijlocii sunt cele mai frecvente (44,8% la bărbați și 46,5% la femei), acestora urmându-le cele de tip larg și apoi cele de tip îngust.

Indicele nazal (al-al/n-ns), este în medie mezinorin atât la bărbați (49,6) cât și la femei (50,3), la acestea din urmă media situându-se aproape de limita inferioară a categoriei camerine. De altfel formele camerine sunt cele mai frecvente la acest lot (38,1%) și apoi cele leptorine (35,7%). La bărbați, conform categoria mezinorină întrunește cele mai multe cazuri (39,5%), cea leptorină ocupând locul al doilea (30,3%), iar cea camerină locul al treilea (23,7%). Formele hipercamerine sunt întâlnite destul de rar la ambele sexe (6,6% și 2,3%).

Tabel nr. 33

Repartiția pe categorii a indicelui nazal (44/45)i

Categoria	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
leptorin (x-46,9)	23	30,26	30	35,71
mezinorin (47-50,9)	30	39,47	17	20,24
camerin (51-57,9)	18	23,68	32	38,09
hipercamerin (58-x)	5	6,58	5	2,27

Indicele cranio-facial transversal, care reprezintă raportul dintre lărgimea maximă a feței (zy-zy) și cea maximă a neurocraniului (eu-eu), este în medie mezopsid la bărbați (93,9) și micropsid la femei (91,4), conform cu tendința deja amintită mai sus la acestea, spre fețe mai largi.

Din punct de vedere al repartiției pe categorii al acestui indice, care mai poartă și denumirea de jugo-parietal, frecvențele cele mai mari corespund la ambele sexe, cu categoria micropsidă (41,5% la bărbați și 67,6% la femei). Acestea sunt urmate de categoria mezopsidă (30,8% și 24,3%), și apoi de cea a categoriei macropside, aceasta fiind mult mai bine reprezentată la bărbați (27,7% decât la femei (8,1%).

Dimensiunea longitudinală a bolții palatine (01-sta) indică în medie o boltă palatină de lungime mică atât la bărbați (42,80 mm) cât și la femei (39,71), în acest de urmă caz, media este ușor mai scăzută, situându-se la limita dintre categoria mică și cea foarte mică.

Tabelul nr. 34

Repartiția pe categorii a indicelui parieto-jugal (45/8)

Categoria	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
micropsidă (x-92,9)	27	41,54	50	67,57
mezopsidă (93-95,9)	20	30,77	18	24,32
macropsidă (96-x)	18	27,69	6	8,11

Lărgimea bolții palatine ($enm_2 - enm_2$), medii care la ambele sexe se situează în categoria mare (41,55 mm și 40,05 mm). Variabilitatea individuală este foarte amplă în cazul lărgimii, unde se întâlnesc toate cele cinci categorii și mai restrânsă în cazul lungimii, care se distribuie numai pe patru categorii.

Repartiția procentuală ilustrează la bărbați predominanța lungimilor de tip mic (cca. 39%) și mijlocii (cca. 37 %) și a lărgimilor mijlocii (cca. 35%) și mari (cca. 33%). La femei, repartiția este relativ diferită, în special în cazul primei dimensiuni (de lungime), bolțile palatine de tip foarte mic și mic fiind majoritare (împreună întrunind un procent de cca. 77%).

Indicele palatal care exprimă raportul acestor două dimensiuni este în medie brahistafilin la ambele sexe (98,95 și 100,33), tip care exprimă o boltă palatină largă. Forma brahistafilină este întâlnită în exclusivitate la această populație.

În continuare, vom face o scurtă caracterizare a principalelor dimensiuni și indici ai mandibulei.

Astfel, *lărgimea bicondilară* (kdl-kdl), se încadrează la ambele sexe în categoria mijlocie (120,15 mm la bărbați și 114,32 mm la femei) a scării dimorfice. Repartiția pe categorii se caracterizează la ambele sexe printr-o variabilitate amplă, prin protuberanța lărgimilor mijlocii (cca. 36%) și respectiv cca. 43% și apoi mari (cca. 27% și cca. 28%) și prin raritatea lărgimilor foarte mari și foarte mici.

Lărgimea bigoniacă (go-go) ca și cea bicondilară, este în medie mijlocie atât la lotul masculin (101,36) cât și la cel feminin (94,80 mm).

Repartiția pe categorii este asemănătoare la cele două sexe: categoria cea mai bine reprezentată este cea mijlocie (cca. 45% la bărbați și cca. 44% la femei), urmând cu procente apropiate, categoriile largă (cca. 20% și respectiv 21%), și apoi îngustă (cca. 17 și cca. 19%).

În ceea ce privește *adâncimea mandibulei* (în proiecție de la linia bigoniană, aceasta oferă medii care la ambele sexe se integrează în categoria foarte mică (67,13 și respectiv 63,4 mm) categorie care întrunește cca 85% din cazuri la bărbați și cca. 81% la femei.

Indicele mandibular transverso-longitudinal conform cu dimensiunile discutate, este situat la ambele sexe în categoria indicilor foarte largi (150,99 la bărbați și 149,40 la femei).

Dimensiunile corpului mandibular (apreciate la nivelul găurii mentoniere) - înălțime și grosime, indică la bărbați o mabdibulă în medie mai joasă și de grosime mai mică decât la femei. Astfel, media înălțimii mandibulare se situează în primul caz la limita superioară a categoriei mijlocii (32,25 mm), iar în al doilea caz, la limita inferioară a categoriei mari (29,60 mm). Media lărgimii mandibulare este iarăși ușor mai scăzută la bărbați, ea fiind foarte apropiată de limita inferioară a categoriei mijlocii (11,85 mm și respectiv 11,16 mm) .

Indicele de robusticitate, care exprimă raportul între cele două dimensiuni precedente, corespunde la ambele sexe categoriei indicilor de robusticitate mică, fiind mai ridicat la femei cu 0,76 u.i.

Caractere morfologice ale craniului facial

În vederea realizării unui studiu complet al craniului facial atât de important în precizarea diagnozei tipologice, am procedat ca și în cazul neurocraniului la analiza caracterelor morfoscopice, atât la craniile la care acesta este întreg sau întregit, cât și la unele piese izolate sau fragmente care nu au putut servi la restaurare.

Privitor la *dispoziția oaselor malare*, putem conchide că, în seria noastră, predomină orientarea intermediară a acestui os (cca. 66% la bărbați și cca. 58% la femei), alături de care se întâlnesc și poziții temporalizate sau aproape temporalizate (cca. 26% și cca 31%). Dispozițiile frontalizate sunt mai rar întâlnite.

Tabelul nr. 35

Frecvența tipurilor de dispoziție a malarelor

Tipuri de dispoziție	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Frontalizată sau ușor	6	7,22	9	11,25
Intermediară	55	66,26	46	57,50
Paroape temporalizate	22	26,50	25	31,25

Dezvoltarea acestor oase prezintă deosebiri între cele două sexe, în sensul că la bărbați malarele mijlocii și dezvoltate, sunt cele mai frecvente (cca. 52% și cca 34%), în timp ce la femei tipul mijlociu și îngust (cca. 49% și cca. 42%), este cel mai des întâlnit.

Tabel nr. 36

Frecvența tipurilor de dezvoltare a malarelor

Tipuri de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Îngust	13	13,13	39	41,93
Mijlociu	52	52,52	46	49,46
Înalt	34	34,34	8	8,60

Dezvoltarea fosei canine, așa cum rezultă din tabelul ce urmează, prezintă o distribuție largă, frecvența cea mai înaltă fiind deținută în această populație de fosele

canine adânci (cca. 45% la bărbați și cca. 48% la femei) și apoi mijlocii (cca 34% și respectiv 31%).

Tabelul nr. 37

Frecvența gradelor de dezvoltare a fosei canine

Grade de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
fose slabe (I)	7	7,36	11	12,22
fose mijlocii (II)	32	33,68	28	31,11
fose adânci (III)	43	45,26	43	47,77
fose foarte adânci (IV)	13	13,68	8	8,88

În ceea ce privește *forma bolții palatine*, aceasta este frecvent paraboloidă (cca 85% din cazuri), mai rar upsiloidă (cca 13%) și cu totul excepțional elipsoidă (cca 2%).

Tabelul nr. 38

Formele bolții palatine și frecvența lor

Forma	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Paraboloidă	78	84,78	71	84,52
Elipsoidă	2	2,17	2	2,38
Upsiloidă	12	13,04	11	13,09

Adâncimea acestei formațiuni anatomice, este destul de variabilă, dar în timp ce la bărbați adâncimile mari și mijlocii (cca 45% și cca. 33%) sunt cel mai des întâlnite, urmate apoi de cele mici, la femei, aceste trei categorii sunt reprezentate în proporții aproape egale.

Tabelul nr. 39

Gradele de adâncime a bolții palatine și frecvența lor

Adâncimea	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Mică	20	21,50	31	35,63
Mijlocie	31	33,33	29	33,33
Adâncă	42	45,16	27	31,03

Forma aperturii piriforme este mai variabilă la sexul masculin decât la cel feminin, la care forma de șanț prenazal nu este întâlnită.

Forma cea mai frecvent întâlnită în această populație este cea antropină (cca. 82% la bărbați și cca. 97% la femei), alături de aceasta semnalându-se și câteva cazuri (masculine) de fosă prenazală.

Tabel nr. 40

Frecvența tipurilor de apertură piriformă

Tipul	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Antropină	80	82,47	90	96,77
fosă prenatală	11	11,34	3	3,22
șanț prenatal	6	6,18	-	-

Mentonul, în general, mai bine conturat la bărbați decât la femei, oferă un contur predominant piramidal (cca 80% la bărbați și cca 67% la femei), formele de buton, fiind și ele întâlnite cu frecvențe mai reduse, în special la femei.

Tabelul nr. 41

Formele mentonului și frecvența lor

Forma	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Piramidală	87	87,87	68	67,32
în buton	12	12,12	33	32,67

4.2.3. Dentiția

Din totalul scheletelor umane, care au depășit vârsta adolescenței, adică acelea care trebuiau să prezinte o formulă dentară definitivă mai mult sau mai puțin completă, cu molarii 3 erupți sau neerupți, am obținut pentru seria de la Mihălășeni un lot bine reprezentat din punct de vedere statistic (format din 110 bărbați și 131 femei), care ne-a permis precizarea și confirmarea unor aspecte privind atât gradul de eroziune dentară cât și anomaliile și afecțiunile patologice ale sistemului dentar.

Volumul dinților la seria noastră de studiu este în general mijlociu de dezvoltat sau micșorat, dinții cu aspect voluminos fiind mai rar întâlnit. Dezvoltarea smalțului dentar este în general destul de gros, cazurile în care acesta este mai slab reprezentat, fiind întâlnite în special la femei.

În ceea ce privește molarii, aceștia formează în majoritatea cazurilor serii descendente ca mărime ($m_1 > m_2 > m_3$), molarul 3 prezentând o tendință accentuată de micșorare a volumului său. Acesta se reflectă și în faptul că, în majoritatea cazurilor, molarii 3 nu prezintă decât trei tuberculi, în unele cazuri observându-se chiar reducerea completă a acestuia. Putem conchide, așa după cum am mai menționat și în alte cazuri, că populația de la Mihălășeni avea o dentiție de tip progresiv.

Abraziunea dentară, analizată numai în cazul subiecților adulți și maturi, este în general destul de moderată, prezentând sensibile diferențe. Astfel, dacă gradele de eroziune cele mai frecvent întâlnite sunt: cel slab (32,4% la bărbați și 29,5% la femei) și mijlociu (29,6% și respectiv 31,0%), acestora le urmează - la bărbați gradul puternic erodat (20,4%) iar la femei cel foarte slab erodat (21,7). Această conservare mai bună a suprafeței de masticăție la femei ar putea fi pusă pe seama unui consum mai abundent de

hrană gătită (fiartă în diverse recipiente), având în vedere că acestea stăteau mai mult timp în gospodărie, în timp ce bărbații consumau carne friptă la locul de desfășurare a vânătorilor sau de sacrificare a animalelor pe care pe pășteau.

4.2.4. Caracteristicile biometrice ale scheletului postcranian și statura

Scheletul postcranian este reprezentat în seria de la Mihălășeni prin oasele lungi ale membrelor, oaselor mari ale bazinului, vertebre, coaste, sternuri, omoplate, clavicule, tarsiene și carpiene, metatarsiene și metacarpene, falange.

Humerusul prezintă un relief deltoidian dezvoltat la bărbați (69,6%) și moderat la femei (48,5%).

Media pentru *indicele de secțiune*, calculată la sexul masculin pentru osul drept (pe 101 oase), este de 80,4, iar pentru osul stâng (pe 99 oase) de 80,0%. La sexul feminin acest indice este puțin mai coborât ca valoare, de 79,5% pe humerusul drept (117 oase) și 80,2% la cel stâng (115 oase). Acești indici în repartitia procentuală pe categorii, se încadrează cu o frecvență maximă la tipul euribrahial, atât la bărbați cât și la femei ((respectiv 60,4% pentru osul drept și 70,7% pentru osul stâng, precum și 57,3% pentru cel drept și 63,3% la cel stâng) la fel ca la populația modernă din zilele noastre.

Indicele de robusticitate calculat pentru sexul masculin, este la humerusul drept de 19,85 și 19,78 la cel stâng, iar pentru femei, acest indice este de 19,07 la dreptul și 18,86 la cel stâng, arătând o robusticitate mai mică la femei decât la bărbați.

Comparând indicii obținuți cu cei de la populațiile europene actuale (în medie 20 la bărbați și 19 la femei), constatăm că din acest punct de vedere, seria de la Mihălășeni, se apropie mult de populația modernă.

O altă particularitate a humerusului studiate, este prezența *perforației olecraniene*, în proporție de 19,49% la bărbați și 25,38% la femei.

Tabelul nr. 42

Dezvoltarea reliefului osos

Categoria de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Slab	9	7,82	18	13,84
Mijlociu	26	22,60	63	48,46
Dezvoltat	80	69,56	51	38,63

Tabelul nr. 43

Repartitia pe categorii a indicelui de secțiune

Categoria	Bărbați				Femei			
	Drept		Stâng		Drept		Stâng	
	N	%	N	%	N	%	N	%
platibrahă (x-76,5)	40	39,60	29	29,29	50	42,73	41	35,65
euribrahă (76,5-x)	61	60,39	70	70,70	67	57,26	74	64,34

Tabelul nr. 44

Perforația olecraniană

Categoria	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Prezentă	23	19,49	33	25,38
Absentă	95	80,50	97	74,61

Femurul prezintă și el unele particularități, așa cum ne arată indicele de platimerie calculat pentru 102 femure drepte și 105 femure stângi masculine, acesta fiind în medie platimer (media pentru femurele drepte este de 79,50 și pentru cele stângi 79,45). Pentru femei acest indice calculat pentru femurul drept este de 76,09, iar pentru cel stâng de 76,24 (calculate pe 125 și respectiv 124 oase), situându-se tot în categoria de femure platimere.

Repartiția pe categorii a acestui indice, arată că, alături de femure platimere (cele mai frecvente atât la bărbați cât și la femei) există și femure hiperplatimere și eurimere.

Tabelul nr. 45

Repartiția pe categorii a indicelui de platimerie

Categoria	Bărbați				Femei			
	Drept		Stâng		Drept		Stâng	
	N	%	N	%	N	%	N	%
hiperplatimer (x-74,9)	34	33,33	30	28,57	54	43,20	54	43,54
platimer (75-84,9)	48	47,05	52	49,52	59	47,20	52	41,93
eurimer (85-99,9)	14	13,72	18	17,14	10	8,00	17	13,70
stenomeră (100-x)	6	5,88	5	4,76	2	1,60	1	0,80

Indicele de pilastrie, care exprimă gradul de proeminare a liniei aspre, prezintă medii (calculate pe 56 oase drepte și 54 oase stângi), care pentru bărbați, sunt de 108,10 și respectiv de 108,33 și se încadrează în categoria pilaștrilor mijlocii. Pentru femur, mediile calculate pe 52 femure drepte și 50 stângi, sunt de 105,90 și 105,23 și se încadrează la limita categoriei de pilastrie slabă.

Relieful osos al femurelor la bărbați prezintă cea mai mare frecvență pentru categoria dezvoltată (56,63) urmată de categoria mijlocie (37,16). La femei frecvența cea mai mare o oferă categoria mijlocie (46,32) urmată de categoria de relief dezvoltat (33,08).

Tabelul nr. 46

Repartiția pe categorii a gradelor de dezvoltare a reliefului osos la femure

Grade de dezvoltare	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Slab	7	6,19	28	20,58
Mijlociu	42	37,16	63	46,32
Dezvoltat	64	56,63	45	33,08

Forma platimeră și hiperplatimeră, pilastră precum și dezvoltarea reliefului osos, sunt în strânsă corelație cu dezvoltarea mai accentuată a musculaturii crurale. Aceste caractere ale femurului sunt specifice populațiilor vechi, așa după cum au remarcat și alți antropologi, dintre care menționăm pe Anthony, Rivet, Manouvrier.

Tibia la populația studiată de noi, prezintă și ea unele particularități interesante. Astfel, indicele de platicnemie (calculat pe 101 oase drepte și 102 stângi) la bărbați, este în medie de 69,42 și respectiv 70,00; iar la femei, acesta (calculat pe 118 oase drepte și 122 oase stângi) este de 69,49 (dreapta) și 70,63 (stânga), încadrându-se în tipul mezocnem foarte aproape însă de tip euricnem.

Tabelul nr. 47

Repartiția pe categorii a indicelui de platicnemie

Categorica	Bărbați				Femei			
	Drept		Stâng		Drept		Stâng	
	N	%	N	%	N	%	N	%
hiperplaticnemă (x -54,9)	-	-	-	-	-	-	-	-
platicnemă (55-62,9)	16	15,84	13	12,74	25	21,18	21	17,21
mezocnemă (63-69,9)	41	40,59	39	38,23	38	32,20	29	23,77
euricnemă (70 - x)	44	43,56	50	49,01	55	46,61	72	59,01

Repartiția pe categorii a acestui indice, arată o predominanță a tibiilor euricneme (43,56% și 49,01%) și mezocneme (40,59% și 38,23%) la bărbați, aceeași situație întâlnită și la femei, unde tibiile euricneme și cele mezocneme au o frecvență crescută (46,61% și 59,01%) respectiv (32,20% și 23,77%).

O altă caracteristică a tibiei evidențiată la un examen morfoscopic este "fațeta orientală" mai frecventă la femei (în proporție de 24,81% decât la bărbați (11,76%). Acest caracter morfologic al tibiei este în raport cu obiceiul de a sta în poziție chircită.

Tabelul nr. 48

Frecvența "fațetei orientale"

Frecvența	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
Prezentă	14	11,76	33	24,81
Absentă	105	88,23	100	75,18

Statura a fost calculată după lungimea oaselor lungi, folosindu-se trei metode: Manouvrier, Trotter-Gleser și Bach-Breotinger, calculându-se apoi pentru fiecare schelet o medie a valorilor obținute aceasta considerându-se valoarea reală. În tabelul nr. 50 dăm valorile obținute prin toate cele trei metode, deoarece unele lucrări de antropologie folosesc numai câte o metodă, astfel încât, ele nu sunt necesare pentru comparație.

Tabelul nr. 49

Variabilitatea și mediile principalilor indici postcefalici

Osul	Indici	B Ă R B A Ț I									
		Număr		Minima		Maxima		Media		σ	
		Drept	Stâng	Drept	Stâng	Drept	Stâng	Drept	Stâng	Drept	Stâng
Humerus	I. de secțiune	101	99	66	66	95	100	80,38	82,04	7,30	7,75
Humerus	I. de robustitate	86	74	16	16	24	24	19,85	19,78	1,36	1,40
Femur	I. de plătinerie	102	105	65	61	107	107	79,50	79,45	9,30	9,41
Femur	I. de pilastrie	56	54	100	100	125	125	108,10	108,33	5,55	5,99
Tibia	I. de plătinerie	101	102	55	55	87	90	69,42	70,00	6,69	6,60
		F E M E I									
Humerus	I. de secțiune	117	115	65	65	100	100	79,50	80,22	6,93	7,09
Humerus	I. de robustitate	94	94	14	14	21	24	19,07	18,86	1,21	1,32
Femur	I. de plătinerie	125	124	60	60	100	100	76,09	76,24	7,54	7,84

Osul	Indici	F E M E I									
		Număr		Minima		Maxima		Media		σ	
		Drept	Stâng	Drept	Stâng	Drept	Stâng	Drept	Stâng	Drept	Stâng
Femur	I. de pilastrie	52	50	100	100	119	119	105,90	105,23	4,84	4,75
Tibia	I. de plasticnemie	118	122	54	55	84	84	69,49	70,63	5,72	6,08

Tabelul nr. 50

Parametrii statistici ai staturii calculați după trei metode:

Metoda	Bărbați				Femei			
	N	Min-Max	M	σ	N	Min-Max	M	σ
Manouvrier	114	152-184	165,17	5,35	130	145-169	156,91	5,01
Trotter-Gleser	114	159-188	170,45	5,31	130	149-173	159,88	4,93
Bach-Breitinger	114	160-182	169,05	4,16	129	152-170	160,20	2,83
Media	114	157-185	168,12	4,83	130	149-170	158,78	4,16

Din analiza datelor înscrise în acest tabel, putem aprecia că statura medie se înscrie atât la bărbați, cât și la femei, la limita superioară a categoriei supramijlocii (168,12 mm și respectiv 158,78). Urmărind valorile minime și maxime înscrise în tabel, putem conchide că atât la bărbați cât și la femei există o variabilitate mare a staturii.

În tabelul nr. 51 dăm repartitia procentuală a indivizilor la diferite categorii de statură, după scara dimorfică Martin.

Tabelul nr. 51

Repartitia pe categorii a staturilor medii la populația de la Mihălășeni

Categoria	Valori	Bărbați		Valori	Femei	
		N	%		N	%
f. mică	(x - 150)	-	-	x - 140	-	-
mică	(151 - 160)	5	4,38	141 - 149	1	0,76
submijlocie	(161 - 164)	23	20,17	150 - 153	15	11,53
mijlocie	(165 - 167)	31	27,19	154 - 156	32	24,61
supramijlocie	(168 - 170)	27	23,68	157 - 159	37	28,46
mare	(171 - 180)	27	23,68	160 - 168	42	32,30
f. mare	(181 - x)	1	0,87	169 - x	3	2,30

Din tabelul anterior reiese că la bărbați, cea mai mare frecvență o prezintă categoria mijlocie (27,19%) urmând imediat categoriile supramijlocie și mare la paritate (23,68%), pe când la femei categoriile mare (32,80%), supramijlocie (28,46%) și mijlocie (24,61%) au valorile cele mai mari. Categoria foarte mică nu este de loc reprezentată.

4.3.1. Aspecte paleopatologice și paramedicale

Anomalii și dispoziții rare. Printre cazurile de anomalii și dispoziții rare, vom evidenția doar câteva din cele mai importante:

- sutura metopică a fost întâlnită pe șapte cranii masculine pe patru cranii feminine și pe unul de copil cu sexul indeterminabil. Resturi de suturi mendoza au fost întâlnite la patru cranii masculine și la două cranii feminine.

- Oase wormiene pe sutura lambdoidă (parieto-occipitală) am întâlnit în 37 de cazuri, numărul lor variind de la 1 la 7 oase (25 cranii masculine și 12 feminine), precum și două cazuri cu oase pe sutura sagitală (interparietală) la un craniu masculin și unul feminin).

- sacralizarea ultimei vertebre lombare remarcată la 5 schelete masculine și 2 feminine.

Osteopatii. Dintre aceste patologii osoase, vom semnală în primul rând prezența unor excrescențe osoase pe marginea corpurilor vertebrale (osteofite), care ne indică afecțiuni reumatismale de diferite grade la nivelul coloanei vertebrale, ele având o frecvență mult mai mare la indivizii ce au depășit vârsta de 35-40 ani și în special la bărbați. Toate regiunile coloanei vertebrale au fost atinse de aceste procese patologice, ele repartizându-se după cum urmează: două cazuri în regiunea cervicală (ambele la bărbați), 12 cazuri în regiunea dorsală (8 la bărbați și 4 la femei), 63 cazuri în regiunea lombară (37 la bărbați și 26 la femei) și două cazuri în regiunea sacrală (numai la bărbați). Tot în categoria patologiilor coloanei vertebrale vom mai aminti un caz cu urme de nuclei pulpoși pe vertebrele lombare (sch. masculin nr. 128), un caz de herniere pe disc vertebral din regiunea lombară la un schelet feminin, și două cazuri de sinostoza a câte două vertebre lombare (sch. masculin nr. 195 și sch. feminin nr. 132).

În al doilea rând vom remarca fracturile întâlnite în număr de 6 cazuri la bărbați și în 2 cazuri la femei. Astfel, la scheletul nr. 105 există o fractură în treimea superioară a sternului, la scheletul nr. 131B am întâlnit o fractură de cubitus stâng vicios consolidată; la scheletul nr. 361 există o fractură de tibie în zona mediană a osului, scheletul nr. 393 prezintă două fracturi la clavicule, scheletul nr. 407 prezintă fracturi la olecranul cubitusului stâng și la radiusul stâng, iar scheletul nr. 414 are o fractură de peroneu, acesta în cazul bărbaților. La femei scheletul nr. 236 are o fractură de cubitus, iar scheletul nr. 305 prezintă o fractură de peroneu.

Tot în rândul traumatismelor amintim că la subiectul nr. 83, pe craniu, în regiunea fronto-parietală dreaptă, am întâlnit urmele unei lovituri aplicate cu un corp tăios, care a străpuns peretele osos al neurocraniului. La scheletele nr. 17, 138 și 305 (feminine)

am observat deformări ale tibiei drepte ca rezultat a unor posibile fisurări ale osului, dar vicios consolidate.

Urmările unei artroze cubito-humerale cu procese deformate ale oaselor respective le-am găsit la scheletul nr. 107 (masculin), iar la scheletul nr. 393 semnalăm o artroză în regiunea scapulo-humerală.

În sfârși t interesante cazuri de deviație a septului nazal semnalăm la scheletele masculine nr. 46 și 105, în ambele cazuri sesizând și modificări asimetrice ale foselor nazale.

Odontopatii. Dintre aceste afecțiuni ne-am propus în primul rând să înregistrăm frecvența cariilor dentare. În tabelul nr. 52 prezentăm frecvența cariilor dentare la un număr de 220 subiecți, care au depășit vârsta de 18 ani dintre care 102 bărbați și 118 femei, la care s-au păstrat arcadele dentare întregi, porțiuni din acestea sau numai dinți izolați.

Tabelul nr. 52

Frecvența cariilor dentare

Nr. carii	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
fără carii	50	49,01	63	53,38
cu 1-2 carii	43	42,15	40	33,89
cu 3-4 carii	5	4,90	14	11,86
cu 5-6 carii	2	1,96	1	0,84
peste 6 carii	2	1,96	-	-

Din tabel se constată că procesul de cariere este mai bine la bărbați decât la femei, la acestea din urmă întâlnind în schimb procente mai ridicate la subiecți cu câte 3-4 carii, femeile având probabil obiceiul de a extrage la timp dinții cariați pentru a nu suferi dureri.

Am considerat util să consemnăm în continuare frecvența căderilor de dinți sau a extragerilor "in vivo" ca rezultat al diferitelor odontopatii, semnalând totodată, acolo unde este cazul și instalarea fenomenului de paradontoză.

Tabelul nr. 53

Frecvența căderilor sau extragerilor de dinți "in vivo"

Pierderi de dinți	Bărbați		Femei	
	N	%	N	%
fără pierderi de dinți	49	16,29	59	37,34
cu 1-2 dinți pierduți	24	14,81	27	17,08
cu 3-4 dinți pierduți	8	4,44	15	9,49
cu 5-6 dinți pierduți	11	8,14	16	10,12
cu peste 6 dinți pierduți	11	8,14	8	5,06
cu paradontoză	5	3,70	6	3,79

Din tabelul nr. 53 reiese că bărbații au un număr mai mic de extracții dentare decât femeile, care au mai multe extracții, fapt ce se corelează cu frecvența mai mică a cariilor dentare.

Procentul indivizilor atinși de paradontoză este asemănător la ambele sexe (3,70% și respectiv 3,79%).

În cadrul odontopatiilor vom semnala prezența unor granuloame deseori întovărășite de distrugerea pereților alveolari (osteoliză) urmări ale unor procese infecțioase. S-au găsit 112 cazuri de granulom (48 la bărbați și 64 la femei), în majoritatea cazurilor câte unul la fiecare individ, frecvența dinților de această boală fiind următoarea la bărbați: $I_1=3$, $I_2=2$, $C=2$, $P_1=3$, $P_2=4$, $M_1=19$, $M_2=10$, $M_3=5$ iar la femei: $I_1=2$, $I_2=3$, $C=1$, $P_1=2$, $P_2=2$, $M_1=22$, $M_2=21$, $M_3=11$.

Dintre cazurile de retenție dentară, cele mai multe au fost întâlnite la nivelul molarilor 3 (25 la bărbați și 25 la femei), frecvența lor fiind mai mare pe maxilarul superior decât pe cel inferior, de obicei lipsind ambii dinți.

Practici paramedicale sesizate pe unele schelete de la Mihălășeni

Examinând scheletele rezultate din săpăturile arheologice executate în anul 1985 de către arheologul dr. Octavian-Liviu Șovan în necropola de la Mihălășeni, aparținând culturii Sântana de Mureș, am constatat prezența unui schelet al cărui craniu neural prezenta o pierdere de substanță osoasă în urma unei operații de trepanare (M 215).

Vârsta acestui schelet a putut fi bine determinată grație unor dinți și muguri din dentiția permanentă, prezenți pe maxilarul inferior surprinși în diverse stadii de erupere, această situație dentară ne-a permis să precizăm că vârsta acestui subiect la deces era cuprinsă între 10 și 11 ani, aparținând deci categoriei infans II.

Sexul este mai dificil de determinat dar, relieful osos în general slab conturat la nivelul frontal și mastoidian, precum și inventarul arheologic găsit alături de schelet (piepteni, mărgelă, ace) pot fi repere de atribuire a scheletului la sexul feminin.

Trepanația se prezintă ca o lipsă de substanță osoasă de formă aproape circulară, cu un diametru de circa 30 mm., situată la joncțiunea suturii coronare drepte cu cea sagitală, limita internă a lipsei osoase fiind tangentă la sutura sagitală. Conturul orificiului este neted, cu diferență minimă între circumferința externă și cea internă de circa 1-2 mm.

Pe versantul parietal al trepanației se constată prezența unui țesut de reparație dependent de tăblia externă și care eburdează deasupra patoului general al craniului sub forma a doi spiculi policiclici. Deasupra pe jumătatea internă a versantului frontal se constată o zonă de cicatrizare perfectă a porțiunii de trepanație în care diploia este acoperită de un țesut osos compact de neoformație. Circumferința internă de la nivelul interne este uniformă, fiind întreruptă în două traiecte de fractură rezultate din deteriorarea craniului postmortem.

Zona de trepanație are o topografie atipică, ea fiind plasată într-o suprafață intens vascularizată, la joncțiunea ariilor arterei meninge cu cea a sinusului longitudinal de pe partea dreaptă a hemicraniului.

Din punct de vedere tehnic, este posibil ca trepanația să fi fost făcută prin metoda dăltuirii în două faze: în prima fază s-a executat o dăltuire atentă a planului frontal,

iar în cea de-a doua o percutare ceva mai neglijentă a osului în regiunea posterioară (parietală), unde se observă încă resturi rămase datorită fracturării părții osoase prin răsfrângerea acestuia, fără o dăltuire completă împrejur ca în faza anterioară. Acest viciu tehnic al celui care a executat trepanarea, trebuie pus pe seama încetării anestezierii subiectului supus operației și a grăbirii procesului de închidere a plăgii operatorii.

În concluzie, trebuie să subliniem că suntem în prezența singurului caz de trepanare a unui craniu de copil descoperit pe teritoriul țării noastre, iar după informațiile noastre destul de bogate, și asupra singurului caz de trepanare de acest fel în zona balcanică.

Configurația craniului, aspectul suturilor, structura planului osos sunt elementele ce sugerează că trepanația s-a efectuat în mod intenționat la un subiect sănătos (din punct de vedere morfologic, fără leziune craniană) de către o persoană inițiată în această tehnică operatorie.

O oarecare uniformitate a marginilor trepanației, precum și prezența unui proces de vindecare osoasă, care este sugerat de o obliterare parțială a celulelor diploice, aspect manifestat în special în sectorul frontal, indică o supraviețuire postoperatorie a subiectului (ținând cont și de vârsta individului) de peste un an de zile.

În stadiul în care ne găsim cu investigațiile asupra acestui caz, putem spune că trepanația descrisă mai sus, s-a efectuat în scop curativ, subiectul putând să fi prezentat unele afecțiuni neuromotorii, probabil legate de o stare epileptică.

În legătură cu afirmațiile lui Guiard, că practica trepanării ar fi fost mai frecventă la populațiile brahicefale, constatăm încă odată că aceasta nu se poate verifica la populațiile vechi din țara noastră, la care aspectul calotei apare cel mai frecvent doliocran.

4.3.2. CARACTERIZAREA TIPOLOGICĂ A POPULAȚIEI

Pentru a stabili structura antropologică a populației de la Mihălășeni va trebui să luăm în considerație atât datele de ordin biometric și morfologic cât și cele privind conformația individuală a acestei populații, diagnoza apreciată de noi fiind deosebit de laborioasă și de dificilă dacă ținem cont de condițiile istorice în care a trăit această populație, unde amestecul dintre populația băștinașă și cele migratorii, trebuia să fi fost deosebit de intens.

Totuși , ținând cont de o serie întreagă de parametri bio-morfologici și antropologici, putem caracteriza în mod cu totul sumar, că această populație prezintă un indice cefalic accentuat mezocran, prin fețe de tip mezen, prin orbite mezoconci și prin nasuri mezorine. Staturile sunt supramijlocii la ambele sexe.

În cadrul diferiților parametrii întâlnim un anumit grad de variabilitate care ne indică că populația de la Mihălășeni nu era unitară din punct de vedere tipologic, deși ea

aparține în exclusivitate marii rase europoide. Într-adevăr, la bărbați alături de elementele mediteranoide și protoeuropeide care sunt predominante (60,76%), o frecvență apreciabilă o prezintă și elementele nordice (14,8%) exprimate ca atare (tipul nordic - 4 schelete) sau în combinație fie cu elementele protoeuropeide (la 14 schelete), fie mediteanoide (la 12 schelete), fie dinaroide (la 8 schelete). De altfel și elementele mediteranoide și protoeuropeide sunt mai rar întâlnite sub forma tipului clasic mediteanoid (numai la 6 schelete) sau protoeuropoid (la 5 schelete), cel mai frecvent aceste caractere fiind apreciate între ele la același individ (în 13 cazuri). De asemenea semnalăm și prezența unor elemente dinaroide (12,9%) de obicei asociate cu elemente nordice (tipul dinaro-nordic - la 7 schelete) și mai rar cu cele mediteranoide (la 2 schelete) sau protoeuropeide (1 schelet).

În schimb, la seria feminină caracterele mediteranoide luate ca atare sunt predominante (47,4%) fiind întâlnite fie sub forma tipului mediteanoid clasic (la 39 schelete), fie în combinație cu alte elemente: protoeuropeide (la 19 schelete), alpine (la 10 schelete), dinarice (la 7 schelete), nordice (la 6 schelete), esteuropeide (1 schelet).

Elementele protoeuropeide ca și cele mediteranoide pot fi atribuite fondului nostru autohton de origine carpo-dacică.

În ceea ce privește elementele nordice surprinse de noi în special la seria masculină, se poate presupune că ele ar putea aparține unor populații străine germanice (goți și vandali) având în vedere că datele istorice ne vorbesc de o expansiune în regiunile noastre dinspre nordul continentului, dar din nefericire nu posedăm decât date indirecte asupra structurii lor antropologice. Atribuirea elementelor nordice întâlnite la Mihălășeni doar goților și vandalilor, trebuie însă făcută cu toată rezerva, deoarece elementul nordic ar fi putut să reprezinte una din componentele tipologice ale populației locale.

Asupra elementelor alpine, dinarice și esteuropeide nu ne putem pronunța cu certitudine, dar formele brahicrane destul de frecvent întâlnite în această populație ar putea fi atribuite triburilor sarmate ce au intrat în sinteza acestei culturi, având în vedere că unii autori caracterizează populațiile sarmate ca predominant brahicrane.

5. Studiul comparativ al scheletelor de la Mihălășeni, cu alte serii osteologice aparținând culturii Sântana de Mureș. Concluzii.

Săpăturile arheologice recente, printre care și cele executate în marea necropolă de la Mihălășeni, vin să adauge noi pagini valoroase privind istoria țării noastre. Ele contribuie de asemenea și la elucidarea unor așa-zise perioade enigmatice ale istoriei.

Pentru a putea interpreta datele de ordin antropologic privind populațiile care au trăit pe teritoriul țării noastre în secolele IV-V d. H. trebuie să ținem cont de anumite date istorice privind atât triburile dacice existente pe teritoriul intracarpatic cucerit de romani,

cât și a celor ce locuiau pe teritoriul extracarpatic rămas în afara provinciei daco-romane adică a dacilor liberi care apar sub forma altor etnonime, cum ar fi acelea de "carpi" și "costoboci".

În context cu cele arătate mai sus, vom căuta să aducem câteva argumente de ordin antropologic, privind existența populației de pe teritoriul țării noastre după retragerea administrației romane la sfârșitul secolului III d. H. , când își fac apariția o serie de elemente culturale noi, caracteristice culturii Sântana de Mureș.

Materialele osteologice din mormintele de înhumăție aparținând culturii Sântana de Mureș din țara noastră, la care ne putem referi sunt următoarele: Sântana de Mureș (jud. Mureș), Independența (jud. Călărași), Oinacu (jud. Ilfov), Erbiceni (jud. Iași), Pietriș, Valea Seacă, Bogdănești (jud. Vaslui), Barcea (jud. Galați), Miorcani, Hănești, Mihălășeni (jud. Botoșani), urmând ca materialele noi descoperite la Săbăoani (jud. Neamț) să fie studiate într-un viitor cât mai apropiat.

Pentru a ilustra mai bine frecvența tipurilor antropologice în cadrul seriei de schelete de la Mihălășeni, am înscris în tabelul nr. 54 diagnoza pentru fiecare schelet la care aceasta s-a putut stabili, diagnoza făcându-se conform cu datele stabilite de K. von Eickstedt pentru populația europeană.

Se constată că din totalul de 216 schelete provenind din mormintele de înhumăție și la care s-a putut stabili o diagnoză corectă, doar 30 prezintă caracteristicile definitorii pentru același tip antropologic, celelalte 186 schelete diagnosticate prezintă un amestec de caractere, indicând o mare variabilitate tipologică pentru această populație.

Luând în considerare toate scheletele, se observă că, din numărul total de 1296 de puncte acordate conform diagnozei tipologice (câte șase pentru fiecare schelet), 632 aparțin mediteranoizilor (48,76%), 22 nordoizilor (17,05%), 169 protoeuropoizilor (13,04%), 158 dinaroizilor (12,19%), 75 alpinilor (5,78%), 40 est-europoizilor (3,08%) și doar 1 mongoloizilor (0,07%). Aceste date oferă, din punct de vedere antropologic, o sinteză asupra variabilității structurii populației de la Mihălășeni, evidențiind în mare măsură elementele etnice care au contribuit la această structură.

Necropola de la *Sântana de Mureș*, (sec. IV d. H.) a cuprins 74 de morminte, din care numai 19 cranii au parvenit colectivului de antropologi clujeni, condus de regretatul Prof. dr. I.G. Russu. Materialul, din nefericire incomplet, a fost studiat și publicat în 1961. Concluzia la care au ajuns autorii pe plan tipologic este că populația respectivă era formată din nordici (sau meditenoi?) și est-baltici, două cranii prezentând și unele caractere mongoloide. Din punct de vedere etnic, autorii sunt de părere că suntem în prezența unor goți, la care s-au putut adăuga elemente dacice și carpo-dacice din Moldova, antrenate de goți în trecerea lor spre Transilvania.

Independența Mica necropolă birituală aparținând acestei culturi (sec. IV d. H.) descoperită în 1961 și săpată sub conducerea arheologilor Bucur Mitrea și C. Angelescu, a dat la iveală 33 de morminte, dintre care 27 de înhumăție. Din acestea numai 18 schelete

au parvenit colectivului ieșean de antropologi, celelalte fiind aproape complet degradate. Studiată și publicată în 1969 de dr. M. Cristescu, această mică serie s-a dovedit a fi formată în mod predominant din europoizi, două schelete prezentând însă și câteva caractere mongoloide. Lotul masculin este format din nordici și protoeuropeoizi care

Tabel nr. 54. Structura antropologică a seriei de schelete de la Mihălășeni.

Mormântul	Mediterranoid	Protoeuropeoid	Alpin	Dinaric	Nordic	Ostic	Mongoloid
2	4			2			
4	4	1	1				
7	5				1		
16	3			2	1		
17	6 (p)						
18	4	2					
20A	6						
21	3				2	1	
24				3	3		
25	4		2				
28	5				1		
30	4			2			
31	4	2					
32	2			1	2	1	
36	6						
38		3			3		
40	2				4		
42	4	2					
43	4			2			
46		2			4		
49	4	2					
54	4	2					
55	4	2					
56	4		2				
58	4				2		
61	2			4			
70		2			4		
71	6 (p)						
72	3				3		
74		2	4				
79	4	2					
80	4	2					
81		2	4				
83			6				
84	4		2				
86	2	4					

Mormântul	Mediteranoid	Protoeuropoid	Alpin	Dinaric	Nordic	Ostic	Mongoloid
90	6 (p)						
92	2				4		
96		6					
97	4				2		
99	6						
105	4	2					
107		2			4		
110	4				2		
114	4				2		
120		2			4		
121	4	2					
122	5	1					
128	3				3		
129		4		2			
130	4	2					
132	5	1					
136	6						
137	4	2					
140	5						
146	2		4				
148	3			3			
150	4				2		
153	6						
156	5				1		
158	3	1				2	
165	2	4					
166	6						
167	6						
168	4		2				
169					6		
176		6					
178	6						
181	6						
186		2			4		
188	4				2		
91	2	4					
192	6						
195		6					
197				2	4		
198	1		5				
200					6		
202	4				2		

Mormântul	Mediterraneanoid	Protoeuropoid	Alpin	Dinaric	Nordic	Ostic	Mongoloid
206	4				2		
207	4			1	1		
208	4	2					
209	6						
212	5				1		
214	4			2			
216	1		5				
221		3			3		
228	2			4			
229	3				3		
230	3	3					
231	2	4					
235		2		4			
237	2	4					
239	5	1					
240	1		2	3			
241	5	1					
242	4			2			
243	4	1				1	
244	6						
245				4	2		
247	4				2		
248	3				2	1	
250		1		2	3		
253	4				2		
254	4	2					
257	4	2					
259	3	1	2				
261				2	2	2	
262		2				4	
263	4			1		1	
268	2		4				
271	3	1		2			
276				2	4		
277	2			4			
278	3				3		
279	4		2				
282		2				4	
286	2				4		
289		2			4		
291	4			2			
296				2	4		

Mormântul	Mediteranoid	Protoeuropoid	Alpin	Dinaric	Nordic	Ostic	Mongoloid
297	4			2			
304	4		2				
305	2				4		
309	4		1	1			
312	3			3			
313	2		2	2			
316	1				5		
319	5				1		
320				4		2	
325	4				2		
331	6						
333	3		3				
334	3	1		2			
335	3	1		2			
338	3	3					
340	6						
347		2			3	1	
351	3	2			1		
352	3			3			
353	4				2		
355		1		2	3		
356	5			1			
358	6						
359	2	1	3				
361					6		
362	6						
363	2			3		1	
364	4			2			
365	3	1	2				
367	3			3			
368		1	3		2		
369			3	2	1		
370	4	2					
372	4	2					
373	3			2	1		
374	4			2			
375		3			3		
376	2			4			
380	3			3			
382	4			2			
385	3	1	2				
387	2			4			

Mormântul	Mediterranoid	Protoeuropoid	Alpin	Dinaric	Nordic	Ostic	Mongoloid
388	4				2		
393		2			3	1	
398	3	1			2		
401	3	2				1	
403	4	1		1			
405	2			4			
406	3				2	1	
407	3			3			
409	3			2		1	
412	5			1			
413	4	2					
414		3			3		
415	2			3	1		
417	4	1			1		
418	4				2		
421	5				1		
422				3	2	1	
423	3				3		
426	4			1	1		
427	4			2			
428	4	1			1		
429				4	2		
432	2		2		2		
437	3		2		1		
443	4	2					
447	4				2		
448	4	2					
449	6						
450		2			4		
451	2			4			
452	6						
453				3	2	1	
454				3	3		
455	2			1	3		
464	3		3				
465	4				2		
473	1				4	1	
476		1		2		3	
481		3			3		
485		4			2		
486	4					2	
489				1		4	1

Mormântul	Mediterranoid	Protoeuropoid	Alpin	Dinaric	Nordic	Ostic	Mongoloid
492	4				2		
494		4				2	
496	5			1			
497	5			1			
498	2			1	3		
499	5			1			
500	2			2	2		
502	5					1	
506	2				4		
509	4				2		
511	6						
512	4			2			
Total	632	169	75	158	221	40	1
%	48,76	13,04	5,78	12,19	17,05	3,08	0,07

predomină, dar la care se mai adaugă și unele elemente mediteranoide, în timp ce la lotul feminin caracterele mediteranoide sunt predominante, ele fiind însoțite și de elemente nordice, protoeuropoide și alpine.

Necropolele de la *Erbiceni* și *Pietriș* au furnizat un mic număr de schelete care nu s-a putut preta la o analiză antropologică semnificativă (D. Botezatu în 1971). Mica necropolă de la *Pietriș* (sec. IV d. H.), descoperită în 1959 de V. Palade și N. Zaharia a furnizat doar 4 schelete, iar cea de la *Erbiceni* (sec. IV d. H.) descoperită în 1956 de N. și E. Zaharia a dat pentru studiu doar 6 schelete din cele 22 de morminte descoperite. Concluzia care poate fi reținută este că din punct de vedere tipologic, seriile sunt reprezentate prin caractere protoeuropoide și nordico-alpine, cu slabe influențe mediteranoide.

Hănești are o mică serie de schelete datând din sec. IV d. H., descoperită în 1963 de N. Zaharia și studiată de Georgeta Miu în 1981. Toate scheletele (6 la număr) aparțin unor femei, constatându-se o dominare a caracterelor mediteranoide, la care se adaugă slabe influențe protoeuropoide, nordice și alpine.

Din necropola de la *Barcea* descoperită și săpată de către arheologii Stela Țau și Mircea Nicu, datând din a doua jumătate a sec. IV d. H. au fost descoperite 97 morminte, dintre care 62 de înhumăție. Antropologul Georgeta Miu și colab. studiază în 1988 un număr de 12 cranii (3 de sex masculin și 9 de sex feminin) menționând prezența unor caractere majoritare protoeuropoide și mediteranoide atribuite fondului autohton. Alături de acestea, dar într-o proporție mai redusă, remarcă și elemente nordice și alpine care lasă loc ipotezei apartenenței lor la populațiile sarmatice sau nord-germanice.

Bogdănești este o necropolă din sec. IV d. H., descoperită între anii 1968-1971 de V. Palade, din care au fost scoase la iveală un număr de 59 de schelete înhumate, 16 dintre ele pretându-se la un studiu tipologic (realizat de D. Botezatu și colab. în 1987) care a permis distingerea a două categorii tipologice principale: cel mediteranoid predominant la ambele sexe, urmat de cel nordic și protoeuropoid cu procente însă mai reduse. Ca elemente structurale secundare trebuia să notăm prezența unor elemente dinaroide și doar slabe influențe alpine și esteuropide.

Valea Seacă. Și această necropolă, ca și precedenta, a fost descoperită tot de arheologul V. Palade, care între anii 1971-1980 scoate la iveală un număr de 137 schelete, din care s-au putut restaura 52 de cranii. Acest material studiat și publicat în 1982 de către D. Botezatu, ne arată două componente tipologice bine exprimate în cadrul acestei populații cea mediteranoidă și cea nordică, prima fiind mai bine reprezentată în rândul femeilor în timp ce cea de-a doua în rândul bărbaților; alături de aceste două componente majoritare se menționează și caractere protoeuropoide brahicefalizate și o variantă brahicrană accentuată formată din dinarici și alpini.

Seria de la Miorcani este una din cele mai mari studiate de colectivul de antropologi din Iași (O. Necrasov, D. Botezatu și G. Miu) dar cu date încă nepublicate. Ea cuprinde un număr de 117 schelete înhumate scoase la iveală de dr. Ion Ioniță între 1963-1973, dar din acestea nu au putut fi recuperate decât 17 schelete masculine și 16 feminine pentru o analiză tipologică. Din acest punct de vedere vom constata că fondul principal este cel mediteranoid și protoeuropoid atenuat și uneori brahicefalizat (dinarizat). Caracterele nordice sunt ceva mai rar întâlnite, iar cele esteuropoide și alpine fiind sporadice. Trebuie să menționăm și faptul că datele tipologice găsite de antropologii români în stațiunile din nordul Moldovei se repetă aproape la fel și în necropolele din Basarabia, de la Mălăești și Budești, unde în ambele serii se întâlnesc tot caractere mediteranoide predominante în detrimentul celor nordice. În schimb seriile de pe Niprul mijlociu cu schelete provenind din stațiunile Cernjachov, Maslov și Dedovščina, prezintă multe apropieri cu seria de la Independența în care elementele nordice predomină, în special la seria masculină.

Sintetizând cele arătate mai sus constatăm că practic, în arealul nordic al culturii Sântana de Mureș - Cernjachov, mediteranoizii sunt majoritari, pe când în sud elementele nordice sunt mai numeroase ca în nord, această situație este, credem noi, firească deoarece pătrunderea gotică către sud-estul Europei a avut ca țintă finală granițele Imperiului roman, așa cum au avut-o de altfel, toate neamurile migratoare ulterioare, atrase de strălucirea și bogățiile lumii din sudul Dunării. Nu trebuie uitat nici faptul că reședința regilor goți, deci și curtea și principalele grupuri de luptători care alcătuiau armatele gote se aflau staționate la nord de Dunăre, la mică distanță de malul său nordic, intrând în dese conflicte cu Imperiul roman pe teritoriul căruia au declanșat repetate invazii.

Pentru a ilustra mai bine frecvența caracterelor tipologice în unele necropole din zona de nord-est a regiunii extracarpătice, ce aparțin culturii Sântana de Mureș, am întocmit tabelul nr. 55 în care prezentăm date comparative procentuale pentru o serie de stațiuni cercetate de noi și în care diagnoza tipologică s-a făcut conform aceleiași metodologii de către aceiași specialiști.

Așa după cum am mai menționat, datele paleoantropologice privind populația din mica necropolă transilvăneană de la Sântana de Mureș ne arată, după părerea autorilor, că suntem în prezența unor goți care au venit din partea estică a Carpaților antrenând cu această ocazie și populații carpo-dacice din Moldova. Ipoteza formulată de autorii

Tabel nr. 55

Frecvența tipurilor antropologice, pe sexe, în câteva necropole aparținând culturii Sântana de Mureș din Moldova

Tipul	Sexul	Mihălășeni	Miorcani	Bârlad Valea Seacă	Bogdănești	Barcea
Mediterraneanoid	B	43,80	49,50	34,52	36,11	35,56
	F	47,40	46,17	45,83	41,90	40,85
Nordic	B	14,83	17,22	30,24	26,18	24,00
	F	15,88	13,72	18,33	19,76	19,11
Protoeuropoid	B	16,96	15,00	16,90	17,14	16,67
	F	14,63	15,56	15,83	12,14	16,67
Dinaric	B	18,75	21,11	13,14	11,11	16,11
	F	11,43	15,68	8,33	16,60	9,41
Alpin	B	2,02	-	-	5,55	2,11
	F	7,67	3,92	9,17	4,76	14,81
Esteuropoid	B	3,57	4,17	5,92	-	5,56
	F	3,01	3,92	0,63	4,76	-
Mongoloid	B	0,34	-	-	-	-
	F	-	-	1,66	-	-

studiului este destul de plauzibilă dacă ținem cont de opiniile arheologilor Gh. Diaconu și Gh. Marinescu, care găsesc morminte de incinerare în necropola de la Șopteriu (jud. Bistrița-Năsăud), cu inventar carpic, datând după anii 295-297 d. H. arătând că la finele sec. III d. H., grupe de carpi au pătruns prin nord la vest de Carpați, cu cultura lor materială și spirituală, influențându-se reciproc cu populația daco-romană aflată în procesul de simbioză dintre ele. Cele două serii de la Independența și Oinacu, situate în partea de sud-est a țării, adică în câmpia Dunării se aseamănă între ele sub aspect biometric și tipologic, fiind reprezentate

de o populație cu un fond predominant protoeuropoid și nordic, la care se adaugă elemente mediteranoide, exprimate mai pregnant la femei. Acest fapt ne arată că suntem în prezența unui amestec de populație autohtonă și gotică fapt ce nu ne surprinde deoarece este știut că pătrunderea gotică spre sud-estul Europei a avut ca țintă granițele Imperiului roman, așa cum de altfel au avut-o toate neamurile migratoare ulterioare, atrase de strălucirea și bogățiile lumii din sudul Dunării.

Tabelul nr. 56

Principalele caractere dimensionale și conformativ ale craniilor la seria de la Sântana de Mureș aparținând aceleiași culturi eponime

Nr. Martin	Dimesiuni și indici	Bărbați		Femei	
		N	Media	N	Media
1	G – op	9	195	8	181,4
8	Eu – eu	10	144,4	8	134
9	Ft – ft	8	98	8	99,3
12	Ast – ast	-	-	-	-
20	Po – b	6	118	8	113
45	Zy – zy	1	127	3	120
48	N – pr	3	70,1	5	65,50
51	Mf – ek	-	-	-	-
52	Înălțimea orbitei	-	-	-	-
54	A1 – a1	-	-	-	-
55	N – sbn	-	-	-	-
8/1	Ind. Cefalic	9	74,44	8	73,79
20/1	Ind. Porio-bregm. long.	6	60,90	8	62,16
20/8	Ind. Porio-bregm transv.	6	83,29	8	84,80
L2/8	Ind. Parieto-occipital	-	-	-	-
9/8	Ind. Fronto-parietal	8	68,59	7	73,46
48/45	Ind. Facial superior	1	51,96	3	50,14
52/51	Ind. Orbital	-	-	-	-
54/55	Ind. Nazal	-	-	-	-
45/8	Ind. jugo-parietal	-	-	-	-
	Talia Manouvrier	-	-	-	-
	Talia Trotter Gleser	-	-	-	-
	Talia medie	-	-	-	-

Grupul celor două serii de la Bogdănești și Valea Seacă situate pe cursul inferior al Siretului se aseamănă între ele destul de mult din punct de vedere biometric,

în special cele feminine, care sunt chiar aproape identice. Și din punct de vedere tipologic aceeași similitudine de caractere se concretizează prin un fond co-predominant format dintr-un complex protoeuropoido-mediteranoido-nordic (în care ultimele scad din intensitate față de cele din sud), la care se adaugă și variante brahicrane, de nuanță dinarică și alpină. La aceste populații cu caractere profund autohtone (mediteranoide și protoeuropoide) elementele nordice nu pot fi atribuite decât populațiilor migratoare venite din nord (goți și vandali), care au fost treptat asimilate de autohtoni, varianta brahicrană dinaro-alpină putând fi pusă ori pe seama unei variabilități tipologice locale, ori a unor influențe sarmatice.

Tabelul nr. 57

Principalele caractere dimensionale și conformative ale craniilor la seriile de la Independența și Oinacu din câmpia Dunării

Nr. Martin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei			
		Independența		Oinacu		Independența		Oinacu	
		N	Media	N	Media	N	Media	N	Media
1	G - op	8	193	11	183,3	5	188	16	176,1
8	Eu - eu	8	140	11	139,4	5	135	16	133,1
9	Ft - ft	8	96	11	99,26	5	95	17	96,22
12	Ast - ast	7	115	-	-	5	111	-	-
20	Po - b	8	118	9	115,1	5	115	13	113
45	Zy - zy	7	133	8	134,4	4	125	9	126,8
48	N - pr	7	72	9	70,8	4	69	10	65,45
51	Mf - mf	7	42	9	42,2	5	40	12	41,36
52	Înălțimea orbit.	7	33	10	34,05	5	34	11	32,72
54	A1 - a1	6	24	9	25,78	4	25	10	23,46
55	N - sbn	7	54	9	51,78	4	49	10	49,55
8/1	Ind. cefalic	8	71,23	11	75,81	5	74,87	15	75,78
20/1	Ind. porio- bregm. Long.	8	61,09	10	62,65	5	64,18	12	64,29
20/8	Ind. porio- bregm transv.	8	84,86	10	82,35	5	85,18	13	84,45
12/8	Ind. parieto- occipital	8	81,43	11	78,36	5	82,45	14	79,60
9/8	Ind. fronto- parietal	8	69,97	11	72,45	5	70,24	16	72,24
48/4 5	Ind. facial superior	7	54,55	7	53,02	5	56,27	9	50,90

Nr. Martin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei			
		Independența		Oinacu		Independența		Oinacu	
		N	Media	N	Media	N	Media	N	Media
52/5 1	Ind. orbitalar	7	81,43	9	80,67	4	82,45	11	79,36
54/5 5	Ind. nazal	7	47,18	8	50,50	5	49,82	9	48,67
45/8	Ind. jugo- parietal	7	93,09	-	-	4	91,69	-	-
	Talia Manouvrier	7	170	11	165,3	5	156	16	155,6
	Talia Trotter Gleser	-	-	11	170,1	-	-	16	159,2
	Talia medie	7	170	11	167,7	5	156	16	157,4

Tabelul nr. 58

Principalele caractere dimensionale și conformative ale craniilor la seriile de pe cursul inferior al Siretului

Nr. Martin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei			
		Bogdănești		V. Seacă		Bogdănești		V. Seacă	
		N	Media	N	Media	N	Media	N	Media
1	G - op	8	186,82	29	190,94	8	176,45	23	176,50
8	Eu - eu	8	144,07	29	135,19	8	136,70	25	136,30
9	Ft - ft	8	100,57	30	96,80	8	96,45	23	95,10
12	Ast - ast	6	109,12	23	108,50	6	110,78	12	105,34
20	Po - b	4	117,20	26	119,19	7	114,03	19	113,45
45	Zy - zy	3	133,45	19	129,55	2	124,00	18	125,73
48	N - pr	5	72,25	20	70,20	3	70,12	20	66,45
51	Mf - ek	5	39,25	21	42,11	4	39,20	21	40,83
52	Înălțimea orbitei	5	32,25	21	34,07	4	33,20	22	33,72
54	A1 - a1	4	25,20	20	25,30	2	25,45	19	29,97
55	N - sbn	5	52,25	19	52,07	4	52,45	20	49,30
8/1	Ind. cefalic	8	77,20	29	70,92	8	76,95	23	77,50
20/1	Ind. porio-bregm. long.	4	63,70	26	62,70	7	63,74	18	64,12
20/8	Ind. porio-bregm transv.	4	80,20	26	88,26	7	83,74	19	82,45

Nr. Martin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei			
		Bogdănești		V. Seacă		Bogdănești		V. Seacă	
		N	Media	N	Media	N	Media	N	Media
12/8	Ind. parieto-occipital	-	-	-	-	6	80,61	11	76,77
9/8	Ind. fronto-parietal	8	70,20	26	71,19	8	69,83	21	69,89
48/4 5	Ind. facial superior	3	54,12	18	54,44	2	55,95	16	52,50
52/5 1	Ind. orbital	5	82,05	21	80,97	4	84,45	21	82,11
54/5 5	Ind. nazal	4	47,95	18	48,12	2	49,00	18	52,38
45/8	Ind. jugo-parietal	2	93,45	17	96,61	1	91,00	14	93,29
	Talia Manouvrier	10	164,55	32	166,84	9	156,12	30	154,17
	Talia Trotter Gleser	10	169,55	32	171,84	9	160,57	30	157,90
	Talia medie	10	166,95	32	169,57	9	158,57	30	157,17

În fine, marea majoritate a scheletelor datând din cultura Sântana de Mureș, provin din zona cuprinsă între cursurile superioare ale râurilor Siret și Prut. Această regiune este foarte bogată în necropole aparținând sec. IV d.H., printre acestea numărându-se și cele de la Hănești, Miorcani și Mihălășeni.

Având în vedere că ultimele două necropole oferă un material osteologic foarte reprezentativ din punct de vedere statistic și ținând cont și de apropierea lor geografică, am procedat la o analiză comparativă mai amplă a celor două serii, în vederea precizării structurii antropologice a populației care a trăit în această zonă în sec. IV-V d.H (tabelul 59).

Referindu-ne mai întâi la neurocraniu, menționăm că indicele cranian mediu este de tip mezocran la ambele serii, fiind ușor mai crescut la populațiile de la Mihălășeni (76,79) decât la Miorcani (76,05). De altfel și variabilitatea individuală a acestui parametru ne arată că, pe lângă formele doliocrane și mezocrane, reprezentate în proporții destul de asemănătoare, la Mihălășeni formele brahocrane și cele accentuat brahocrane (circa 21% la bărbați și 30% la femei) sunt mai des întâlnite decât la Miorcani unde ele întrunesc doar 16% și respectiv 11%.

Indicele facial superior oferă medii care la ambele populații se integrează în categoria mezenă, valorile fiind practic egale la seriile masculine (52,42 la Miorcani și 52,47 la Mihălășeni) și ușor diferențiate la cele feminine (54,45 și respectiv 52,55).

Și sub aspectul conformației orbitei, seriile feminine se diferențiază mai mult (78,5 la Miorcani și 81,4 la Mihălășeni) decât cele masculine (81,6 și respectiv 80,9) dar valorile medii aparțin aceleiași categorii – mezoconci (80,0 la Miorcani și 81,1 la Mihălășeni) categorie care întrunește și maximul de frecvențe la ambele serii. Diferența

reflectată în valorile medii ale seriilor feminine este determinată de o frecvență mai mare de forme hipsiconci întâlnite la Mihălășeni.

În ceea ce privește indicele nazal, constatăm că aceasta se comportă diferit la cele două populații, el fiind ușor camerin la Miorcani (51,93) și accentuat mezin la Mihălășeni (49,57). Această diferențiere interpopulațională este dată de seriile masculine, a căror variabilitate individuală indică o frecvență mai mare de forme leptorine-dinarice sau nordice la Mihălășeni (circa 30%) decât la Miorcani (circa 14%), seriile feminine, sub acest aspect, comportându-se destul de uniform.

Sub aspectul staturii subliniem omogenitatea seriilor masculine, reflectată atât în valorile medii de tip supramijlociu (167,8 cm la Miorcani și 168,1 cm la Mihălășeni) cât și în variabilitatea individuală, care ilustrează predominanța staturilor mijlocii și supramijlocii la ambele serii. La laturile feminine, mediile staturii se diferențiază ușor, în sensul că la Miorcani statura (160,0 cm) este mai ridicată în medie cu un centimetru, decât la Mihălășeni (158,8 cm), ele fiind însă tot de tip supramijlociu.

Comparativ cu populațiile mai vechi (din perioada bronzului și fierului) la care statura este în medie mijlocie, seriile de care ne ocupăm aici, apar ceva mai înalte, ceea ce ne permite să considerăm că această creștere a staturii s-ar putea datora unor condiții de viață mai bune decât în epocile mai vechi. De altfel, inventarul funerar găsit dovedește un nivel de viață materială foarte ridicat, ceea ce ne permite să conchidem că suntem în prezența unui fenomen de microevoluție zonală, toate cercetările întreprinse dovedind o corelație fidelă între condițiile de viață și statură, așa cum rezultă din cercetările de accelerație în creșterea și dezvoltarea copiilor (M. Cristescu și colab.), și care se reflectă într-o mare măsură și asupra staturii populației adulte.

În ceea ce privește structura tipologică a acestor două populații din zona nordică a Moldovei cu toată diferența de eșantionaj, putem stabili prezența unui fond comun, exprimat prin predominanța elementelor protoeuropoide și mediteranoide, alături de care caracterele nordice sunt destul de frecvent întâlnite în special la bărbați, femeile fiind predominant mediteranoide. Ceea ce diferențiază aceste două populații este prezența formelor brahocrane sau chiar hiperbrahocrane, mai frecvent întâlnite la populația de la Mihălășeni decât la Miorcani și care pot constitui un criteriu pentru identificarea unor elemente alpinoide sau dinaroide. De asemenea, taliile de tip înalt, întâlnite mai frecvent la Mihălășeni, pot servi drept un indiciu al influenței mai mari a tipului dinaric în această populație.

Din prezentarea caracteristicilor tipologice ale seriilor studiate până în prezent în țara noastră, dar în special a celor din Moldova, aparținând culturii Sântana de Mureș, rezultă că populația acestei culturi nu era omogenă pe întinsul său spațiu de răspândire, dar că aparține în marea majoritate, marii rase europoide. Elementele mongoloide sunt mai rar întâlnite (Sântana de Mureș - 2 cazuri, Independența - 2 cazuri, Pietriș - 2 cazuri, Valea Seacă și Mihălășeni, câte un caz) de obicei fiind exprimate sub forma unor slabe influențe.

Ceea ce merită să subliniem este faptul că în cazul acestui polimorfism tipologic, formele mediteranoide, ca și cele protoeuropoide (ușor atenuate și gracilizate) constituie fondul predominant al populațiilor acestei culturi, ele putând fi atribuite, fondului nostru autohton. Această atribuire o putem face pe considerentul că din neolitic și până în prezent chiar, formele mediteranoide au constituit fondul de bază majoritar al populațiilor care au trăit pe meleagurile patriei noastre. Nu putem exclude însă posibilitatea ca unul sau altul dintre indivizii gracili mediteranoizi din seriile noastre să reprezinte elemente alogene, aduse de sarmați întrucât elementele mediteranoide au fost identificate și la unele serii sarmatice, dar într-o proporție foarte redusă.

Alături de aceste componente predominante semnalăm și prezența unor elemente nordice, care se regăsesc fie în forma lor clasică, fie în amestec cu alte elemente (mediteranoide sau protoeuropoide) și a căror intensitate, așa după cum am văzut-o, crește progresiv începând din zonele mai nordice ale țării spre sudul acesteia, remarcându-se totodată că ele apar mai pregnant la bărbați față de femei. În legătură cu aceasta, ținem să precizăm că în literatura antropologică sunt bine cunoscute dificultățile de diagnostic diferențial între formele mediteranoide și cele nordice, derivate filogenetic din fondul Cro-Magnon. Ambele forme au evoluat de-a lungul istoriei în cadrul unor populații diferite din punct de vedere etnic, fiecare populație prezentând o variație a caracterelor structurale fenotipice, de o amplitudine mai mare sau mai mică, în funcție de durata de amfimixie a componentelor tipologice proprii,

Tabel nr. 59

Principalele caractere dimensionale și conformativ ale craniilor la seriile din podișul Sucevei (jud. Botoșani)

Nr. Marin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei			
		Miorcani		Mihălășeni		Miorcani		Mihălășeni	
		N	Media	N	Media	N	Media	N	Media
1	G - op	16	180,1	95	184,6	16	182,0	102	177,8
8	Eu - eu	16	137,7	98	140,6	16	135,2	108	137,7
9	Ft - ft	17	98,1	97	98,0	15	98,3	103	95,9
12	Ast - ast	12	110,9	94	99,8	10	108,3	99	108,7
20	Pl - pl	16	114,6	91	116,6	15	113,8	94	113,0
45	Pl - pl		114,6	66	111,8	8	123,1	69	125,8
48	N - pl		118,1	75	69,1	5	67,2	76	66,3
51	M - rk			75	41,5	8	43,2	75	40,8
52	M - rk - orbite		36,3	74	33,8	8	33,7	75	33,2
54	Al - al		27,3	75	25,7	8	25,7	75	24,9
55	N - stn		40,1	75	51,4	9	50,8	78	49,3
81	Ind. cefale		100	94	76,1	16	74,5	101	77,5

Nr. Martin	Dimensiuni și indici	Bărbați				Femei			
		Miorcani		Mihălășeni		Miorcani		Mihălășeni	
		N	Media	N	Media	N	Media	N	Media
20/1	Ind. porio-bregm. long.	16	63,4	89	63,1	14	61,7	91	63,7
20/8	Ind. porio-bregm transv.	16	83,1	89	82,9	14	84,2	93	82,0
12/8	Ind. parieto- occipital	11	79,4	92	78,2	10	80,1	97	78,4
9/8	Ind. fronto- parietal	16	70,9	94	69,8	15	73,4	99	69,5
48/45	Ind. facial superior	7	52,4	65	52,5	8	54,5	66	52,6
52/51	Ind. orbital	7	81,6	71	89	8	78,5	73	81,4
54/55	Ind. nazal	7	53,3	73	49,6	8	50,6	74	50,4
45/8	Ind. jugo-parietal	-	-	62	94,0	-	-	67	91,3
	Talia Manouvrier	12	163,7	114	165,2	14	157,3	130	156,9
	Talia Trotter Gleser	12	168,8	114	170,5	14	161,0	130	159,9
	Talia medie	12	167,9	114	168,1	14	160,0	130	158,9

precum și în funcție de de gradul de panmixie, care survine în anumite momente social-istorice, când populații diferite etnic vin în contact, se amestecă și conviețuiesc o perioadă de timp pe același teritoriu. Iată de ce nu este posibil, după convingerile noastre, să atribuim cu certitudine unei populații germanice un craniu nordic dintr-o necropolă de tip Sântana de Mureș. Aceasta cu atât mai mult cu cât conceptul de “rasă nordică... este un fals și trebuie revizuit”, după cum a demonstrat W. Scheit. În concluzie, formele nordoide nu le putem atribui în exclusivitate unor populații de tip germanic, migrate din Peninsula Scandinavică sau în general din nordul european (goți, vandali), putând reprezenta în și una din componentele tipologice ale populației locale.

Tabelul nr. 60

Principalele caractere dimensionale și conformativ ale craniilor și staturii la seria de schelete de la Mihălășeni-Botoșani

Nr. Martin	Dimen- siuni și indici	Bărbați				Femei			
		N	Min-Max	M	σ	N	Min-Max	M	σ
1	g-op	100	168-204	184,9	7,02	118	160-190	178,0	6,36
8	eu-eu	99	128-160	140,8	6,17	125	123-156	137,8	5,90
9	ft-ît	101	88-112	98,1	4,38	120	85-105	95,8	3,90

Nr. Martin	Dimen- siuni și indici	Bărbați				Femei			
		N	Min-Max	M	σ	N	Min-Max	M	σ
10	co-co	103	106-136	118,5	5,78	128	101-131	118,2	5,34
12	ast-ast	97	98-124	110,0	5,34	115	94-124	113,5	5,0
17	ba-b	37	121-151	137,5	7,12	51	120-140	132,9	5,17
20	po-b	95	103-128	116,9	4,49	108	100-123	113,1	5,14
45	zy-zy	69	120-144	131,9	5,49	77	116-140	125,8	5,10
47	n-gn	50	99-135	113,7	7,31	61	94-122	108,5	5,48
48	n-pr	78	57-83	69,2	4,75	83	56-77	66,2	5,23
51	mf-ek	78	35-45	41,7	1,97	88	31-45	40,7	2,38
52	înălț. orbitei	77	29-38	33,6	2,25	87	25-38	33,2	2,50
54	al-al	78	20-29	25,8	2,02	86	21-29	24,8	1,99
55	n-no	78	43-64	51,4	3,76	89	40-55	49,2	3,51
62	ol-sta	14	36-47	41,9	3,29	43	33-46	39,7	2,65
63	enm2-enm2	23	34-48	41,8	3,08	50	33-45	39,6	2,55
65	kdl-kdl	60	95-135	120,5	5,76	80	102-125	114,8	4,95
66	go-go	80	85-124	102,7	7,60	104	81-108	94,9	5,84
68	adâncim. mandib.	85	51-75	64,6	4,51	107	50-72	63,9	4,32
69	id-gn	83	23-39	32,8	3,59	110	24-36	30,8	2,63
69(1)	ln.la niv. g.m.	90	21-40	32,3	3,12	115	23-35	29,6	2,49
69(3)	Gros. la niv.g.m.	95	9-15	12,1	1,54	115	8-16	11,4	1,28
70	înălț. ram. vert.	91	48-80	63,7	5,51	111	46-68	57,4	3,83
71	lărg. ram. vertic.	98	21-37	30,9	2,51	111	20-35	30,3	2,48
8/1	Î. cefalic	99	67-91	76,2	3,26	117	67-90	77,5	4,27
17/1	Î. bazio- breg. long.	37	67-82	74,3	3,54	51	65-81	74,5	3,52
17/8	Î. bazio- breg. transv.	36	85-107	98,9	5,41	58	84-108	96,8	4,86
20/1	Î. porio- breg. long.	94	56-70	63,2	2,89	104	57-70	63,6	3,21
20/8	Î. porio- bregm. transv.	93	73-93	83,2	3,83	108	71-94	81,9	4,43
9/8	Î. fronto- pariet	97	60-79	70,0	3,49	115	63-76	69,7	3,31
9/10	Î. frontal transv.	99	73-90	80,2	3,06	120	72-90	81,2	3,58
12/8	Î. parieto- occip.	96	70-89	77,7	3,73	112	71-89	78,3	3,37
47/45	Î. facial tot.	57	71-98	85,8	6,02	61	78-98	86,5	4,11

Nr. Martin	Dimen- siuni și indici	Bărbați				Femei			
		N	Min-Max	M	σ	N	Min-Max	M	σ
48/ 45	Î. fac. sup.	68	45-60	52,3	3,37	75	46-62	52,5	3,37
9/45	Î. fronto- jugal	67	65-85	74,2	3,92	76	65-83	75,9	3,32
52/ 51	Î. orbitalar	95	69-97	80,4	5,62	86	72-97	82,5	6,14
54/ 55	Î. nazal	76	38-61	49,6	5,08	84	40-60	50,3	5,16
45/8	Î. jugo- pariet.	65	86-103	93,9	4,42	74	85-102	91,4	3,62
63/ 62	Î. palatal	35	78-112	97,1	7,54	43	85-124	101,3	9,67
66/6 5	Î. mandi- bular	52	64-90	77,6	3,48	75	71-95	82,1	4,81
71/7 0	Î. ram. vertic.								
69(3)/ 69(1)	Î. robust. mand.					108	28-49	37,3	4,57

De asemeni, și formele brahicrane (alpine și dinaroide) ridică și ele problema apartenenței lor etnice. Având în vedere că unii autori caracterizează populațiile sarmatice ca fiind brahicrane, putem presupune că aceste forme ar fi o influență a triburilor sarmate, care în mod cert au fost asimilate de populația autohtonă. Aceasta rămâne o sarcină de viitor pentru cercetătorii care s-au dedicat rezolvării problemelor complexe, grele și pasionante pe care le pune studiul popoarelor din prima jumătate a mileniului I d. Chr. în spațiul carpato-dunăreano-pontic.

Desigur că unele probleme rămân încă deschise și o rezolvare a lor este de așteptat de la o cercetare antropologică complexă (morfobiologică, demografică, socială și culturală) asupra unui număr cât mai mare de necropole deshumate exhaustiv ca cele de la Mihălășeni și Miorcani și este necesară și o confruntare a tuturor acestor date cu informații prețioase pe care le pot furniza și așezările de tip Sântana de Mureș-Černjachov, insuficient cercetate încă numeric până în momentul de față.

6. BIBLIOGRAFIE

1. ALEXEEV V.P. DEBEC G.F., *Kranjometria*, Moskva, 1964, Ed.Nauka.
2. BÂRZU L., *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în sec. IV-V d.H.(Cimitirul de la Bratei)*, București, 1973.
3. BÂRZU L., *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului nostru pe teritoriul fostei Dacii*, București, 1979.

4. BOTEZATU D., FEDOROVICI C. , *Caracterizarea antropologică a unor schelete aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov din Moldova*, St.Cerc.Antropologice., 10,1,1973,p.1-13.
5. BOTEZATU D., MIU G.,CANTEMIR P., *Aspects paléodémographiques de la population de Valea Seacă (Bârlad), appartenant à la culture Sântana de Mureș - Cerneahov*, Ann. Roum d'Antrop., 20,1983,p.17-26.
6. BOTEZATU D., MIU G., CANTEMIR P., *Cercetări antropologice a populației de la Bogdănești (jud.Vaslui) datând din sec. IV-V d.H.*, Acta Musei Meridionalis, 1987.
7. BOTEZATU D., MIU G., CANTEMIR P., *Considerații paleoantropologice noi asupra originii și diversificării populațiilor purtătoare a culturii Sântana de Mureș pe teritoriul României*, Symposia Thracologica, 1988, 25,p.207-209.
8. COMȘA M., *Quelques données concernant les rapports des territoires nord-danubiens avec Byzance aux VI-VII siècle*, RESÉE, 1971, p.377-390.
9. CRISTESCU M., *Studiul antropologic al unui schelet de la Pietriș datând din perioada La Tène III*, Probleme de Antropologie, 5, 1960, p.83-95.
10. CRISTESCU M., *Studiul antropologic al scheletelor din sec.al III-lea descoperite la Pogorăști*, Arh.Mold. 2-3, 1964, p.329-341.
11. CRISTESCU M., KLÜGER R.,GRAMATOPOL-ROȘCA M., *Studiul antropologic al scheletelor de la Independența, aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov*, Arh.Mold., 1969, p.149-166.
12. DIACONU GH., *Probleme ale culturii Sântana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul R.P.R.*, S.C.I.V,2,1961, p.278.
13. DIACONU GH. , *Târgșor, necropola din sec. II-IV e.n.*, București, 1965, p. 50-51.
14. FEDOROV G.B., *Rezultatele și problemele principale ale cercetărilor arheologice din sud-vestul URSS referitoare la primul mileniu al erei noastre*, SCIV, 1959,2,p.379.
15. MITREA B., ANGELESCU N., *Șantierul Independența*, Mat.Arh. VIII,p.609,615.
16. MANOUVRIER I., *Le détermination de la taille d'agnes les grands os des membres*, Bul. et Mem. Soc. Anthropol.,Paris, II, 1893, p. 347-402.
17. MIU G.,ANTONIU S., BOTEZATU D., *Contribuții la cunoașterea structurii antropologice a populației din necropola de la Hănești ("La Movilișă") aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov.*, St.Cerc.Antrop.,1981, 18,p.3-8.

18. MIU G., BOTEZATU D., *Considerații asupra caracteristicilor paleodemografice la unele populații care au trăit pe teritoriul patriei noastre în sec. III-IV d-H.*, St. Cerc. Antrop., 1991, 28, p. 13-18.
19. MARTIN R., *Lehrbuch de Anthropologie*, VII, Jena, 1928.
20. MIU G., BOTEZATU D., CANTEMIR P., *Contribuții la studiul antropologic al populației înhumate descoperite la Barcea (jud. Galați), aparținând culturii Sântana de Mureș - Cerneahov*, St. Cerc. Antrop., 1988, 25, p. 3-9.
21. NECRASOV O., *Contribution à l'étude des dinariques en R.P. Roumanie*. Homo, 13, p. 103-108.
22. NECRASOV O., *Evolution de la structure anthropologiques de la population de la Roumanie depuis la paléolithique jusqu'à nos jours et les problèmes qui s'y rattachent*, Ann. Roum. d'Anthrop., 10, p. 3-19.
23. NECRASOV O., BOTEZATU D., *Studiul scheletelor din mormintele de înhumare din necropola de la Gabăra, Carpica*, I, 1969, p. 203-211.
24. NECRASOV O., CRISTESCU M., *Caracterizarea antropologică a unui schelet de la Erbiceni de la sfârșitul secolului IV e.n.*, Arh. Mold., 1962, p. 219-223.
25. NICOLAESCU - PLOPȘOR D., *Contribuții paleoantropologice la rezolvarea unor probleme istorice privind perioada migrației popoarelor în spațiul carpato-dunărean*, Rev. Muzeelor, 1987, IV, 2, p. 101-110.
26. Palade V., *Problema originii și formării culturii Sântana de Mureș în lumina cercetărilor de la Bârlad-Valea Seacă, Hierasus*, 1980, p. 37-50.
27. RUSSU I.G. ȘERBAN M., MOTIOC N., *Cimitirul de la Sântana de Mureș. Studiu antropologic.*, Stud. Cerc. Medicale, Cluj, 1961, 12, 2, p. 335-343.
28. SCHEIDT W., *Die rasshiscen Verhältnisse in Nordeuropa nach dem gegenwärtigen Stand der Forschuna*, Morph. Und Anthrop., XXVIII, 1-2, 1930, p. 1-197.
29. TEODOR D. *Civilizația romană la est de Carpați în secolele V-VII e.n. (Așezarea de la Botoșana-Suceava)*, București, 1994.
30. TIHONOVA M., *Variantele locale ale culturii Cerneahov. Probleme de istorie*, 11-12, 1957, p. 181-182.
31. TROTTER M., GLEESER G.C., *Estimation of Stature Long Bones American Whites and Negras*, An. Journ. Of Phys. Anthrop., 10, 1952, p. 463-514.
32. VELIKANOV M.S., *Paleoantropologičeskij material iz mogil'nikov Cernjachovskoj kul'tury Moldovii.*, Sbornic, m1961, III, p. 20-25.

STUDIUL MATERIALULUI ARHEOZOOLOGIC PROVENIT DIN AȘEZAREA DATATĂ ÎN SEC. III D.CHR. DE LA SUHARĂU, JUDEȚUL BOTOȘANI

SERGIU HAIMOVICI,
AURELIA UNGURIANU

I

Localitatea Suharău, centrul comunei cu același nume, se găsește situată în NV județului Botoșani, doar la câțiva kilometri de granița cu Ucraina, foarte aproape deci, de cunoscuta așezare, ce era denumită pe vremuri Târgul Herței. Materialul paleofaunistic provine din săpăturile arheologului Paul Șadurschi, executate în punctul denumit "Ruginosu", în anul 1984, într-o stațiune aparținând dacilor liberi și care a binevoit să ne încredințeze spre studiu aceste resturi, pentru care îi mulțumim.

Zona respectivă se încadrează, în mare parte, în Podișul Moldovei, având o altitudine cu ceva sub 200 m. Hidrografic ea se găsește în acvatoriul a două pâraie, ce prin confluență, dau Bașeul, încă mic în cursul său superior, neavând o luncă delimitată; chiar în apropierea comunei, spre nord, există o mică porțiune mlăștinoasă. Peisajul, apare astăzi în bună parte descoperit, alcătuit din culturi agricole, în sensul lor larg, dar și din pajiști mezoxerofile tipice silvostepii, găsindu-se însă, spre NE și SV păduri oarecum relativ întinse (resturi ale vestiților codri ai Herței), alcătuiți din stejărișuri (dumbrăvi), formate mai puțin din gorun și, în special, din stejar pedunculat. Pedologic, solul este, să-i spunem subfossil, fiind chiar în locurile deschise, cenușiu de pădure, pe alocuri podzolit.

II

Materialul arheozoologic provine din câteva locuințe și gropi. După un studiu preliminar, executat pe fiecare formațiune arheologică în parte, am constatat că nu există particularități demne de luat în seamă, și de aceea l-am unificat, prezentându-l global. Se constată că, din circa 480 resturi osoase (nu există alt tip de resturi, cum ar fi de exemplu cele aparținând moluștelor), s-a putut determina specific, dat fiind caracterul destul de fragmentat al materialului doar 436 (circa 90%); ele aparțin pe de o parte păsărilor: un singur rest, ce provine de la **găina domestică** (*Gallus domesticus*), iar toate celelalte 435 (adică 98,78%) reprezentând pe de altă parte mamiferele – nici un alt grup de vertebrate, nefiind pus în evidență.

Aceste 435 de resturi osoase se repartizează la patru specii de mamifere domestice: **taurinele** (*Bos taurus*), **porcinele** (*Sus scrofa domesticus*), **ovinele** (gen *Ovis*), negăsindu-se probabil **caprine**; **calul** (*Equus caballus*), menționând că lipsește câinele, cât și trei specii sălbatice: **cerbul** (*Cervus elaphus*), **căpriorul** (*Capreolus capreolus*) și **ursul** (*Ursus arctos*).

Tabel 1
Mamifere – repartitia resturilor scheletice pe specii și frecvența lor

Specia	Ax corular Corn din	Neurocraniu	Splanhocraniu	Maxilar superior	Dinți superiori	Maxilar inferior	Dinți inferiori	Hioid	Vertebre	Coaste	Stern	Omoplat	Humerus	Radius	Cubitus	Carpene	Metacarpene	Coxal	Femur	Rotula	Tibia	Peroneu	Astragal	Calcaneu	Centrotars	Alte oase tarsale	Metatarsiene	Metapodale	Falanga I
Bos taurus	5	3	7	6	23	39	11	4	19	43	-	11	12	7	4	6	6	12	3	1	12	-	3	5	-	3	13	-	16
Sus scrofa domest.	-	2	2	9	11	9	16	-	3	4	-	1	4	1	5	-	-	2	-	-	-	2	1	-	-	-	-	-	1
Ovis aries	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	-	
Ovicaprine	-	1	8	3	3	8	9	-	4	11	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	3	-	-	-	-	-	5	-	-
Equus caballus	-	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Cervus elaphus	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	3	-	3
Capreolus capreolus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Ursus arctos	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Nr.abs	5	7	17	18	38	58	38	4	26	59	-	12	18	10	9	6	7	14	3	1	18	2	5	6	-	3	22	-	21

Într-un tabel alăturat (tabelul 1) este reprezentată frecvența segmentelor osoase, pentru fiecare specie în parte, cât și numărul de resturi aferent fiecăreia dintre ele. Se poate constata, urmărind repartiția acestor piese osoase, mai ales pentru *Bos taurus*, care are cele mai numeroase fragmente, că ele sunt reprezentate proporțional cu “patern”-ul scheletului unui mamifer, existând toate segmentele acestui grup de animale. Se poate astfel conchide imediat că materialul osos avut la dispoziție, este alcătuit din resturi menajere, aproape exclusiv din cele de bucătărie (alimentare), asupra căruia nu s-a executat vreo selecție oarecare, atunci când el a fost abandonat și că în acest caz, concluziile la care ajungem în urma studiului său sunt în foarte mare măsură pertinente.

Să urmărim acum caracteristicile morfologice, biometrice și de altă natură cât și unele frecvențe ale fiecărei specii în parte, pentru a putea apoi pe baza lor să circumscriem unele date sintetice despre activitățile socio-umane desfășurate de membrii așezării dacice de la care provine materialul nostru osteologic.

Aves

Singura pasăre din materialul nostru este **găina domestică**, reprezentată doar printr-un rest, un coracoid, cu o lungime de 49 mm, piesa aparținând deci, unui individ de talie mică, așa cum se prezintă tipul de găină crescut de daci.

Mammalia

Toate celelalte resturi osoase determinate (dar și cele aproximativ 45 de fragmente, reprezentate prin așchii mici, părți nesemnificative, pentru care nu s-a reușit a stabili o diagnoză specifică), aparțin acestui grup de vertebrate, de altfel, aproape întotdeauna, cel mai bine reprezentat în cadrul materialelor arheozoologice. Acestea se împart, după caracteristicile lor în raport cu omul, în mamifere domestice și mamifere sălbatice.

Mamifere domestice

Taurinele, prezintă cele mai multe resturi așa cum se vede și în tabelul 1. De aceea s-a putut executa un număr mulțumitor de măsurători, fiind specia la care s-au putut circumscrie cele mai multe caracteristici.

La două dintre resturile de axe cornulare s-au putut executa măsurători, unul dintre ele aparținând probabil unui individ castrat, iar celălalt unei femele; acesta din urmă prezintă și o mică porțiune a frontalului ce are linia intercornulară convexă, caracteristică a tipului numit “brachyceros”.

Măsurătorile executate sunt trecute în tabelul 2, iar în tabelul 3 pe baza metapodalelor întregi s-a putut stabili sexul și înălțimea la greabăn.

Având în vedere cele două tabele cu măsurători, dar și din considerente somatoscopice, putem afirma că taurinele crescute de locuitorii așezării erau de talie relativ mică, ele prezentând totodată o largă variabilitate individuală, fenomen caracteristic raselor primitive neameliorate; în cadrul cirezii, predominau femelele (deși nu s-au evidențiat în material este normal să fi existat și masculi), iar castrații se găseau în cantitate relativ mică. Ca tip, putem considera că vitele erau “brachycere”.

Tabel 2

Bos taurus - măsuratori (în mm)

Categoria os	Dimensiune	Nr.	Var.	M.
Ax cornular	Lung marea curbura	1	(203)	-
	Circumf Bază	2	118;150	-
	Diam mare bază	2	39;44	-
	Diam mic bază	2	34;38	-
	Sex		f c	
Maxilar superior	M ³	3	24 - 28	26
Maxilar inferior	M ₃	6	(29) – 37	33,16
Humerus	Lărg epif infer	1	73	-
	Lărg supraf artic infer	1	67	-
Radius	Lărg epif super	2	65;75	
	Lărg supraf artic super	2	59;69	
	Lărg epif infer	3	57 – 76	65,50
	Lărg supraf artic infer	3	52 – 69	60,33
Coxal	Diam acetabular	3	54 – 65	60,33
Tibia	Lărg epif infer	4	49 – 56	54,00
	Lărg supraf artic infer	4	51 – (53)	52,25
Astragal	Lung maximă	2	60;63	-
	Lărg trocleii infer	2	39;41	-
Centrotars	Lărg maximă	3	43 – 49	45,33
Metacarp	Lărg epif super	3	54 – 60	57,00
	Lărg epif infer	1	59	-
Metatars	Lărg epif super	2	38;38	
	Lărg epif infer	1	44	
Falanga I	Lung maximă	14	39 – 61	52,42
	Lărg epif super	14	22 – 31	27,07
Falanga II	Lung maximă	5	34 – 41	37,60
	Lărg epif super	5	24 – 31	27,00
Falanga III	Lung supraf plantare	1	(67)	
	Lărg supraf artic	1	20	

Tabel 3

Bos taurus - *Metapodale* – aflarea înălțimii la greabăn și a sexului

Dimensiuni (în mm)	Osul	Metacarp		Metatars	
	Lung maximă	173	186	198	(200)
	Lărg epif super	(57)	54	38	38
	Lărg epif infer	-	-	44	-
	Lărg min diaf	30	28	20	22
	Sex	f	f	f	f
	Înălțimea la greabăn	1034	1112	1057	1068
Var. 1034 – 1112 M. = 106,7 cm					

O altă problemă, rezolvată mulțumitor este aceea a stabilirii vârstei de sacrificare. Considerând închiderea discurilor de creștere, am putut decela doar un humerus aparținând unui tânăr (neepifizat); chiar multiplele falange I (14 la număr) nu prezintă vreo urmă de disc arătând o vârstă mai mare de 1,5 ani. Dentiția însă dă un tablou mult mai clar. După

aparitia succesivă a unor dinți jugali și apoi considerând eroziunea acesteia, la un număr de 16 exemplare am putut stabili o vârstă de 6 -12 luni la un exemplar (6,25%), una de 18 - 24 de luni la doi indivizi (12,5%), una în jur de 36 de luni la două exemplare (12,5%), una între 2,5 ani – 3,5 ani la doi indivizi (12,5%), una de 5 – 7 ani la doi indivizi (12,5%), una de 7 – 10 ani la 5 exemplare (31,25%) și una până spre 15 ani la două exemplare (12,5%).

Se observă așadar că se sacrifica foarte rar tineretul și chiar adulții, cei mai comuni fiind reprezentați indivizi între 7 – 10 ani, oarecum considerați în optimul de exploatare economică, dar totuși unele animale se țineau până la bătrânețe.

Porcinele se situează pe locul al doilea, cu un număr mult mai mic de resturi decât cornutele mari. Materialul ce le aparține apare dealtfel chiar mai fragmentat decât la celelalte specii; se găsesc ca predominante fragmente ale maxilarelor superioare și inferioare cât și dinți izolați. S-au putut executa foarte puține măsurători, ce au fost trecute în tabelul 4.

Tabel 4

Sus scrofa domesticus – măsurători (în mm)

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	Var.	M.
Maxilar inferior	Lungimea M ₃	1	32	-
Humerus	Lărg epif infer	1	35	-
	Lărg supraf artic infer	1	27	
Cubitus	Lărg supraf artic	4	17 - 23	20,00
Coxal	Diam acetab	2	29;31	-
Astragal	Lungimea maximă	1	36	
	Lărg trocleii infer	1	19	

Datele tabelului arată prezența unui porc de talie relativ mică.

În ceea ce privește vârsta de sacrificare, după două humerusuri se distinge faptul că exista un individ de sub un an și altul cu puțin peste un an. Dentiția aduce date mai multe: astfel din cinci exemplare găsim doi indivizi (40%), ce au între un an și 1,5, alți doi (40%) au vârsta de aproximativ doi ani și unul (20%) foarte bătrân de 8 -10 ani. Așadar, sacrificarea porcului se executa, în general, peste un an, cu precădere către doi ani, arătând prin aceasta că suntem în fața unui tip de creștere înceată (tip tardiv), care ajungea la greutatea optimă abia peste doi ani, fiind astfel relativ primitiv, cu productivitate scăzută; restul individului bătrân, reprezintă probabil un vier ținut pentru prăsilă.

Cornutele mici sunt reprezentate prin **ovine** (*gen Ovis*) de la care provin precis șase piese: un fragment de craniu neural, un humerus, un metacarp, un astragal, un calcaneu fragmentar și un metatars. Toate celelalte resturi, 58 la număr, pentru care diagnoza diferențială între *Ovis* și *Capra* nu s-a putut executa, au fost trecute în grupul alcătuit artificial “*ovicaprine*”, conținând deci resturi de ovine, dar posibil și de caprine; aceste resturi au fost măsurate și ele, dar totodată au fost incluse și în materialul după care s-a stabilit vârsta de sacrificare.

Tabelul 5 și mai ales tabelul 6 arată că ovinele erau de talie mică; dacă eventual în gruparea “*ovicaprinelor*” se găsesc și caprine acestea erau deasemenea relativ gracile, mici.

Cu privire la vârsta de sacrificare putem menționa următoarele: nu exista, considerând oasele lungi, nici un disc de creștere deschis, deci nu apar tineri, dar nici adulți. Dentiția dă însă următorul tablou, având în vedere șase exemplare - un individ de 2 - 3 ani (16,66%) , doi de 4 - 5 ani (33,33%), doi de 5 - 7 ani (33,33%) și doar unul

Tabel 5

Ovis aries și “ovicaprine” – măsurători (în mm)

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	Ovis Var	“ovicaprine”		
				Nr.	var.	M
Maxilar inferior	Lung dinți jugali	-	-	2	69;74	-
	Lung molari			3	48 – 51	49,00
	Lung M ₃			5	19 – 23	21,80
Humerus	Lungimea maximă	1	134			
	Lărg epif super	1	36			
	Lărg ipf infer	1	29			
	Lărg min diaf	1	27			
Metacarp	Lungimea maximă	1	117			
	Lărg epif super	2	24			
	Lărg ipf infer	3	24			
	Lărg min diaf	1	13			
Tibia	Lărg epif infer			1	27	-
Metatars	Lungimea maximă	1	135			
	Lărg epif super	1	-			
	Lărg ipf infer	1	28			
	Lărg min diaf	1	15			
Astragal	Lungimea maximă	1	30			
	Lărg trocleii infer	1	18			

Tabel 6

Ovis aries. Stabilirea înălțimii la greabăn (în mm)

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	
Humerus	Lungimea maximă	1	134
	Înălțimea la greabăn		574
Metacarp	Lungimea maximă	1	117
	Înălțimea la greabăn		572
Metatars	Lungimea maximă	1	135
	Înălțimea la greabăn		613
Var. 572 – 613		M = 586 mm	

(16,66%) către 8 - 10 ani. Așadar și după dentiție găsim doar exemplare mature, și chiar bătrâne.
Calul are doar șase resturi (vezi și tabelul 1), existând, pe lângă maxilare cu dinți cât și extremități ale membrelor, o tibie, os îmbrăcat oarecum în carne. Puținele măsurători sunt trecute în tabelul 7.

Tabelul 7

Equus caballus – măsurători (în mm)

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	
Tibia	Lărg epif infer	1	64
	Lărg supr artic infer	1	54
Falanga II	Lungimea maximă	1	45
	Lărg epif super	1	48
	Lărg min diaf	1	40

Este foarte greu ca pe baza unor atât de puține resturi măsurabile, să dăm caracteristicile morfologice ale calului. Somatoscopic și după măsurători, pledăm pentru un cal de mărime medie. După dinți (la oasele lungi nu apare disc de creștere) putem stabili un individ de vreo trei ani și altul de 12 - 15 ani.

Mamiferele sălbatice

Resturile mamiferelor sălbatice sunt cu mult mai puține decât a celor domestice, cerbul având nouă piese osoase, iar căpriorul și ursul doar câte una.

Cerbul, are doar resturi osoase, negăsindu-se în materialul nostru nici un fragment de corn plin, atât de des folosit pentru confecționare de unelte și nu numai. Pe lângă resturi de maxilare și dinți, cât și porțiuni de oase "uscate", există și un fragment de tibie, ce are, mai cu seamă către partea ei superioară, încă destulă carne. Nu pare să fi fost resturi provenite de la nematuri. Puținul material ce i s-a atribuit este cu totul nesatisfăcător pentru a da o caracterizare morfologică a speciei.

Căpriorul prezintă doar un fragment de tibie care, deși a putut fi măsurată, nu poate da nici un reper referitor la caracteristicile speciei; fragmentul, cu epifiza superioară a tibiei, are încă urme ale discului de creștere, deci, evidențiază o vârstă de 3-4 ani.

În tabelul 8 sunt trecute puținele măsurători ce s-au putut executa pe resturile celor două *Cervidae*.

Tabelul 8

Măsurători (în mm) la Cervus și Capreolus

Categoria os	Dimensiuni	Nr.	Cervus		Capreolus
			Var.	M	
Tibia	Lărg epif super	1	65	-	30
Falanga I	Lungimea maximă	3	54-57	55,33	
	Lărg epif super	3	22-25	23,23	
	Lărg epif infer	3	21-22	21,33	
	Lărg min diaf	3	19-21	19,66	
Falanga II	Lungimea maximă	1	50	-	
	Lărg epif super	1	23	-	
	Lărg epif infer	1	20	-	
	Lărg min diaf	1	17	-	

Ursul, are în materialul de la Suharău, un canin superior, ce prezintă urme de lucru și anume o gaură (era folosit ca pandantiv?). În acest caz el a putut fi adus în zonă, din altă parte, prin schimb; noi credem că era însă localnic, date fiind caracteristicile ambientului din acea vreme, așa cum vom vedea mai jos.

III

Având în vedere caracterizarea speciilor de mamifere, descoperite în așezarea de la Suharău, făcută în capitolul precedent, considerând frecvența fiecăreia (tabelul 9), apartenența lor la gruparea domestice sau sălbatice, ponderea acestor două grupări (tabelul 10), vom evidenția acum importanța lor și a economiei animaliere în activitatea societății umane a dacilor liberi din respectiva stațiune arheologică

Tabelul 9

Frecvența speciilor de mamifere – în fragmente și indivizi prezumați - în așezarea de la Suharău

Specia și caracterul ei		Fragmente		Indivizi	
		Nr. ab	%	Nr. ab	%
Mamifere domestice	<i>Bos taurus</i>	281	64,59	17	40,47
	<i>Sus scrofa domesticus</i>	282	23,80	10	23,80
	<i>Ovicaprine</i> (precis doar <i>Ovis</i>)	283	14,76	8	19,04
	<i>Equus caballus</i>	6	1,37	2	4,76
Mamifere sălbaticе	<i>Cervus elaphus</i>	9	2,06	3	7,17
	<i>Capreolus capreolus</i>	1	0,22	1	2,38
	<i>Ursus arctos</i>	1	0,22	1	2,38
		435		42	

Tabel 10

Raportul dintre gruparea domestice sau sălbaticе în materialul aparținând mamiferelor din așezarea Suharău

Gruparea	Fragmente		Indivizi	
	Nr. ab	%	Nr. ab	%
Mamifere domestice	424	97,50	37	88,07
Mamifere sălbaticе	11	2,50	5	11,93
	435		42	

Se constată imediat marea pondere a mamiferelor domestice și implicit importanța creșterii lor în cadrul economiei animaliere, creșterea animalelor putând fi socotită astfel ca ocupație de bază, probabil alături de agricultură, în sensul ei larg (despre importanța acestora din urmă, materialul faunistic nu poate contribui decât cu date indirecte)

Frecvența cea mai înaltă o au **taurinele**, care sunt concomitent cele mai voluminoase. Așa cum am văzut, femelele, printre indivizii maturi, sunt preponderente și deci am putea conchide că ele erau ținute ca producătoare de lapte (cât și a derivatelor acestuia); totuși nici un caracter morfologic nu poate confirma pe deplin acest fapt . Desigur, tot ca o concluzie, să-i spunem deasemenea ipotetică (din nou, nici un caracter morfologic nu aduce confirmarea), taurinele erau folosite ca motor animal, în sensul său larg. Atragem atenția cu privire la penuria castraților și ne punem problema, dacă, cel puțin în unele cazuri, femelele aveau deasemenea și această funcționalitate. Faptul că sacrificarea indivizilor se făcea, de obicei, după ajungerea lor la maturitate, arată și ea, că totuși taurinele erau ținute pentru diverse scopuri și doar în mod secundar, după necesități, erau sacrificate. Cu privire la acest fapt trebuie specificat că, prin numărul și volumul lor, taurinele acopereau mai bine de jumătate din necesitățile de proteine animale necesare societății omenești de la Suharău (fără a mai socoti că ofereau proteine și grăsimi animale și prin laptele lor)

Porcinele urmează ca frecvență după taurine, dar trebuie să luăm în considerație și faptul că ele au o talie și un volum evident mai mic decât cornutele mari. Totodată spre deosebire de acestea, dar nu numai, ce sunt polivalente, porcul este tipic monovalent, crescut doar pentru carnea sa (dar și grăsimea sa), deci el este doar un furnizor de proteine animale, neavând nici o altă funcționalitate. Am văzut că porcinele sunt de talie mică, cu caractere primitive, cu o productivitate scăzută, atingând optimul de sacrificare, relativ târziu – ele ar acoperi cam 20 cel mult 25% din necesarul de proteine animale.

Cornutele mici, după cum le arată și numele au o talie mică și am văzut că ovinele sunt chiar foarte scunde, cu talia sub 60 cm; se pare că se găsea și capra, care este de fapt și unul din animalele destul de rare din cadrul șeptelului, neavând de obicei o importanță economică majoră. Caracterul polivalent al ovinelor nu rezultă din nici o caracteristică morfologică a scheletului lor, dar nu putem să nu considerăm că furnizau atât lapte (cu derivatele, ce se pot păstra relativ ușor pentru anotimpul rece - cașul de exemplu), cât și pentru lână, cu rol economic foarte important în vechime, când nu era cunoscut bumbacul și mai ales fibrele sintetice actuale. Este evident că importanța lor ca producătoare de proteine animale este foarte joasă, dată fiind talia acestora.

Cabalinele au puține resturi, dar trebuie menționat că unul din ele este o tibie. Evident, calul reprezenta până de curând, cel mai ideal motor animal, dar iarăși trebuie să precizăm că nici una din piesele osoase avute la dispoziție, nu conține vreo caracteristică morfologică care să arate precis, la ce fel de activități era folosit. Noi credem că servea și în alimentație, aceasta deoarece tibia este un os bine carnat, iar unul dintre indivizi era abia adult; dealtfel și rupturile fragmentelor se aseamănă cu cele ale taurinelor de exemplu, cu care caii sunt cam de aceeași mărime; dată fiind talia cabalinelor, cantitatea de proteine furnizată de ei nu este de neglijat.

Este cazul să amintim, că geto-dacii, în general, creșteau și **găina domestică**, care însă nu era încă, prea bine încorporată în dieta lor, având, peste tot o frecvență ce trebuie socotită joasă; dealtfel, prin talia sa, aproape că nu avea importanță în acoperirea necesităților de carne. Ea aducea însă pentru masa zilnică a locuitorilor, un element nou inedit: ouăle.

Trebuie să facem mențiunea că printre speciile domestice se numără de obicei și câinele, care nu avea probabil, la Suharău o importanță economică directă. Fragmente ale sale nu au fost găsite printre resturile de bucătărie, fapt care ar pleda că nu era folosit în alimentație de către daci. Credem că nu existau încă la populația de la Suharău, câini de salon (divertisment) iar cei, eventual, de pază, nu aveau cum să ajungă printre resturile menajere.

O altă ocupație cu totul secundară, dar nu sporadică, trebuie să fie socotită vânătoarea (vezi tabelul 10). Ea avea un caracter net alimentar (după speciile vânat; chiar și ursul este comestibil) și nu se făcea, credem, pentru divertisment. Acoperea așadar și ea o cotă, relativ mică, a proteinelor animale necesare dacilor de la Suharău.

Se executau probabil, cu totul sporadic, culesul, mai ales al moluștelor, poate pescuitul și vânătoarea (prinderea păsărilor de talie mai mare). Penuria resturilor faunistice avute la dispoziție este, credem, cauza pentru care aceste ocupații nu au putut fi decelate.

Menționăm că prin sacrificarea speciilor domestice și vânătoarea celor sălbatice, rezultau produse secundare: coarne, oase, piei, necesare comunității dacilor liberi, ce puteau antrena, pentru prelucrarea lor, o pătură deosebită a populației, care executa astfel tot o activitate economică.

Economia animalieră a dacilor liberi avea o productivitate relativ scăzută, fiind cu un caracter destul de închis, de subsistență, prezentând însă, totodată și aspecte evolutive de planificare și coordonare a diverselor activități componente ale ei. Astfel exista o planificare destul de strictă a momentului sacrificării atât a taurinelor, cât și a porcinelor și ovinelor: așa cum am constatat nu erau tăiate exemplare tinere și chiar adulte, care aveau, de altfel, carnea cea mai apreciată, ci în general, chiar și pentru porci, maturii, care pe de o parte prezentau o greutate optimă, iar pe de altă parte pentru taurine și ovine, după ce, într-o oarecare măsură, erau folosite pentru diverse scopuri utilitare. Chiar și la mamiferele obținute prin vânat, se prezerva tineretul și poate chiar femelele.

IV

Am arătat la început, care este ambientul actual al zonei, în care, în prima parte a mileniului I, s-a dezvoltat cultura dacilor liberi de la Suharău. Pe atunci însă, mediul geografic, era într-o bună măsură diferit față de cel actual, așa cum reiese și din caracteristicile ecologice și frecvența unor specii din cadrul materialului studiat de către noi, acestea din urmă fiind strâns corelate cu ambientul.

Având în vedere că speciile de mamifere sălbatice găsite în așezare fac parte din grupa ecologică "de pădure" este evident că în jurul stațiunii arheologice de la Suharău, se găseau păduri, pe care le considerăm drept mari, adevărați codri, așa cum o cer necesitățile viețuirii ursului dar și a cerbului. Totuși, locuitorii așezării, ocupându-se cu agricultura, dar totodată având nevoie și de mult lemn, defrișau continuu pădurea, întreținând un mediu favorabil căpriorului, care este o specie iubitoare de margini de pădure, liziere, zone cu subarboret. Cu timpul părțile defrișate și abandonate se reîmpădureau în mod natural. Totodată, dacă ovinele au nevoie de locuri deschise – pășune - pe care o găseau din plin prin defrișare, ele fiind de altfel în cantitate destul de mică la Suharău, taurinele și porcinele (cu strămoșii - bourul și mistrețul - ce fac parte desemenă din grupa ecologică de "pădure"), găseau condiții optime în pădurile mari, trăind în semilibertate, pe atunci nepracticându-se aproape sigur ținerea lor continuă în stabulație. Mediul forestier, așadar cu totul preponderent, influența din plin activitatea economică, dar nu numai a societății umane, ce s-a dezvoltat în sec. III d.Chr. la Suharău.

L'ÉTUDE DU MATÉRIEL ARCHÉOZOOLOGIQUE PROVENANT DE L'ÉTABLISSEMENT DE SUHARĂU (DÉP. DE BOTOȘANI) DE IIIE SIÈCLE APRÈS J.C.

Résumé

Le matériel provient par des fouilles dans une station archéologique- Suharău-Ruginosu, appartenant à la culture des daces libres de la province de Moldavie en Roumanie.

On a déterminé un nombre de 436 restes osseux provenus d'une espèce avienne-la poule- seulement un reste et surtout (435 fragments) des espèces mammaliennes: quatre domestiques (*Bos taurus*, *Sus scrofa domesticus*, *Ovis aries* et *Equus caballus*) et trois sauvages (*Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus* et *Ursus arctos*)-Tableau 1 avec la repartition par segments et les fréquences des mamifères.

On fait un étude morphologique et biométrique (tableaux 2-8) de chaque espèce et puis, on présente (voir aussi les tableaux 9-10) le caractéristiques de l'économie, des habitants de la station. On fait finalement une esquisse de l'environnement de jadis, ayant comme base les caractères écologiques des espèces trouvées dans la station.

Aleksander BURSCHE, *Later Roman barbarian contacts in central Europe: numismatic evidence*. Studien zu Fundmünzen der Antike, Bd.11, Berlin: Gebr. Mann, 1996, ISBN 3-7861-1923-6, 288 p.+ 1 hartă.

Publicată în prestigioasa serie de studii asupra monetăriei antice (Studien zu Fundmünzen der Antike, sub redacția Mariei R.-Alföldi), cartea lui Aleksander Bursche vine să încununeze cercetările de mai mulți ani ale domniei sale asupra contactelor Imperiului Roman cu lumea extra-provincială, printr-o prismă a circulației monetare. Studiul reprezintă varianta revăzută a tezei de doctorat (Ph.D.) pe care A. Bursche a susținut-o în anul 1988 la Institutul de Arheologie al Universității din Warszawa.

Tema lucrării o constituie circulația monedelor romane din perioada romană-târzie pe teritoriul "Barbaricumului Central-European". Structural cartea ar putea fi împărțită în trei compartimente mari, deși acestea nu sunt evidențiate în mod special de autor: primul, introductiv, incluzând un Cuvânt înainte (p. 7), o Prefață (p. 9) și primele două capitole (Teorie - p.18; Stadiul cercetărilor - p.23); cel de-al doilea compartiment, cel de bază, include analiza nemijlocită a materialului numismatic și interpretarea istorică a acestuia (Monede și medalioane din anii 193-395 p.Chr. în Barbaricum - p. 66; Contactele Imperiului Roman cu Barbaricum-ul - p. 95; Concluzii - p.135); și, în sfârșit, cel de-al treilea compartiment în care este prezentat aparatul informațional (Lista descoperirilor - p. 144; Bibliografie - p.221; Ilustrații - p. 268). În afară de aceasta, lucrării i-a fost anexat un rezumat în limba germană (p.138-143).

În prefața cărții autorul vine să ne familiarizeze cu scopurile și sarcinile lucrării, la fel ca și cu limitele ei geografice și cronologice. Pentru delimitarea spațiului geografic al cercetării autorul folosește termenul de "Barbaricumul Central-European", având în vedere zona de răspândire a cinci mari complexe arheologice din perioada romană-târzie: a culturilor Przeworsk, Wielbark, Luboszyce, precum și a "civilizațiilor" triburilor vestbaltice și germanicilor de pe Elba. Drept repere cronologice autorul și-a ales perioada între devalorizarea denarului roman pe timpul lui Septimius Severus (anul 194 p. Chr., deși au fost abordate în studiu și descoperirile din anul 193 pentru a elucida mai bine schimbarea situației) și reforma monetară de după moartea lui Theodosiu și împărțirea Imperiului între Honorius și Arcadius (anul 395 p.Chr.).

Capitolul 2 este consacrat premizelor metodologice ale cercetării. În primul rând, autorul discută oportunitatea criteriului "culturilor arheologice" pentru delimitarea spațiului geografic al cercetării. Această departajare de "tradiția" veche (încă persistentă de fapt în literatura de specialitate), când descoperirile monetare antice sunt prezentate în baza unor granițe administrative actuale, este pe de o parte unul din câștigurile studiului lui A. Bursche. Pe de altă parte însă, cât de bine nu ar fi determinate de arheologi granițele culturilor arheologice amintite (p.12-15), ele rămân a fi totuși relative, fără să mai amintim de așa- numitele "zone de contact" între două culturi arheologice sau de oscilațiile cronologice ale limitelor uneia dintre aceste culturi. Pornind de la premiza identificării unor triburi cu anumite aspecte culturale, A. Bursche admite compararea circulației monetare din zona unei culturi arheologice cu informațiile cuprinse în sursele literare antice, informații ce s-ar referi la un grup etnic concret.

Urmează mai apoi prezentarea procedeeleor evidenței cantitative ale cercetării (paragraful 2.2 "Statistics", p. 19), unde sunt amintite unele procedee ale statisticii descriptive, precum și aplicabilitatea lor asupra fondului monetar inventariat de autor. Tot în același capitol (paragrafele: 2.3 "Model of Roman-Barbarian relations" p.20 și 2.4 "Former views on Roman-Barbarian contacts" p.23) autorul abordează problema modalității de interpretare ale contactelor Imperiului cu Barbaricum-ul european, mai ales din punct de vedere al materialului numismatic. Ca urmare, cercetătorul polonez constată că în literatura de specialitate s-a accentuat mai mult natura comercială a acestor relații și nu aspectul lor politic. Această situație, consemnează autorul, reprezintă și rezultatul unei influențe (involuntare) ale marxismului (p. 24, p. 139). Referindu-se la stadiul actual al cercetărilor, autorul ne semnalează că majoritatea monedelor romane descoperite în Europa centrală azi nu mai sunt nemijlocit accesibile, studiul sprijinindu-se în asemenea cazuri doar pe vechile publicații. Acestea sunt de cele mai multe ori sub nivelul standardelor actuale și nu permit o documentare detaliată pentru fiecare piesă în parte. Ne putem permite însă să amintim, că problemă este specifică nu doar pentru Europa centrală, ci și pentru multe alte teritorii din interiorul și din afara fostelor granițe ale Imperiului Roman. A. Bursche ne prezintă, pe rând, stadiul investigațiilor numismatice (deja nu după criteriul "culturilor arheologice", ci după cel al împărțirii administrative din epoca nouă și modernă) în diferite state ce includ sau au inclus teritoriile în discuție: Germania, Imperiul Austro-Ungar, Polonia și Imperiul Rus. Un subcapitol separat (3.3, p. 58) a fost consacrat de cercetătorul polonez stadiului cercetărilor asupra circulației monetare din secolele III-IV p. Chr. din Imperiul Roman în general. Acest scurt excurs istoric ne ușurează mult înțelegerea unor fenomene, s-ar părea (la prima vedere) particulare, din spațiul geografic pe care îl avem în atenție, dar care își găsesc explicație la nivel general în Imperiu.

Compartimentul de bază al cărții începe cu prezentarea fondului monetar inventariat: 837 complexe cu monede "finale" din perioada anilor 193-395, dintre care 69 sunt tezaure - p. 66. Autorul ne prezintă (sub forma unui tabel) și distribuția geografică a

acestor materiale (tabelul 3, p. 66). În continuare urmează o analiză detaliată a distribuției cronologice a monedelor după diverse criterii, toate acestea fiind efectuate atât pentru fiecare "cultură arheologică" separat, cât și pentru întregul spațiu analizat. Menționăm aici, că datorită materialului ilustrativ bogat și bine structurat, cititorul are posibilitatea de a urmări singur logica gândurilor și chiar veridicitatea concluziilor autorului cercetării. Un deosebit câștig pentru înțelegerea naturii contactelor romano-barbare în perioada romană-târzie îl reprezintă subcapitolul consacrat direcției de pătrundere a monedelor romane la diferite etape și subetape cronologice pentru fiecare dintre regiunile analizate (4.4 Denominations and mints. Direction of contact - p. 91).

Analiza intensității, puterii și direcțiilor de pătrundere a monedei romane din Imperiu în Barbaricumul central-european sunt subiectul subcapitolului 5.1 (p.95). Rezultatul acestei analize îl constituie evidențierea unei serii de "valuri" și "curente" (waves and streams) ale influenței provincial-romane pentru fiecare dintre culturile arheologice nominalizate. În mod grafic aceste rezultate sunt prezentate în tabelul 9 (p. 100), unde sunt ilustrate cele 16 segmente topo-cronologice ale pătrunderii monedei romane în Europa centrală.

Un alt câștig deosebit al lucrării lui A.Bursche este trecerea în revistă a informațiilor surselor literare antice despre cauzele și motivele pătrunderii monedelor romane în Barbaricum. Autorul ajunge la concluzia că în perioada crizei generale a Imperiului, a luptelor neconținute împotriva triburilor barbare, relațiile comercial-economice au jucat un rol mult prea scăzut în acest proces (p. 101-104). Este interesant de menționat faptul, că autorul neagă importanța pradei de război ca sursă pentru pătrunderea monedei romane în Barbaricum. Explicația alternativă a infiltrării monedelor imperiale reiese din următoarele forme de relații politico-financiare: tributuri și contribuții de război; răscumpărarea captivilor (redemptio captivorum); tribut anual (annua munera); solda pentru barbarii recrutați în trupele auxiliare romane (stipendia și donativa); plata pentru alianță (annonae foederaticae) și eventual cadourile diplomatice. Toate aceste forme de relații autorul le grupează în ordine cronologică, indicând totodată și metalul specific fiecăreia dintre ele (tabelul 10 - p.121). Spre exemplu, prezența numeroasă a monedei de aur din aria culturii Wielbark (în jurul anului 251 p.Chr.), A. Bursche o leagă de annua munera plătită goșilor pe timpul lui Trebonianus Gallus și pomenită în sursele antice (p.112-113, 127).

În "Concluzii" autorul studiului subliniază că pătrunderea monedei romane în Europa centrală nu a fost un proces continuu de lungă durată, ci unul impulsiv și puternic dependent de relațiile politice ale Imperiului cu lumea extra-provincială. Doar pe unele segmente cronologice ale perioadei discutate (193-395 p.Chr.) circulația monedei romane spre Barbaricum a putut fi influențată și de conjunctura relațiilor economice din Imperiu, spre exemplu până la mijlocul secolului al III p. Chr. și eventual în timpul lui Constantin cel Mare și al urmașilor săi. În ceea ce privește direcțiile de pătrundere a monedei romane

spre Europa centrală, cercetătorul admite că în perioada discutată scade considerabil rolul direcției sudice (Pannonia). În paralel se observă creșterea ponderii căii de vest (de-a lungul coastei Mării Baltice), dar și mai mult a celei de est (explicată de autor prin permanentele procese migraționiste atestate în regiunile dintre Carpați și Marea Baltică).

În sfârșit, cartea este însoțită de o listă a descoperirilor (p.144-220), în care piesele sunt grupate pentru fiecare cultură arheologică separat, cu excepția "Cercului de culturi" ale germanicilor de pe Elba, pentru care se face trimitere la Catalogul lui R. Laser din 1980.

Apărută în condiții grafice deosebite, cu o ilustrație bogată și bine structurată, cartea lui Aleksander Bursche reprezintă rezultatul unei cercetări moderne și bine documentate, care ne oferă un tablou de ansamblu asupra circulației monedei romane-târzii în Europa centrală.

Alexandru Popa

Uta von FREEDEN, Alfred WICZOREK (Hrsg.), *Perlen: Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Mannheim vom 11. bis 14. November 1994*, Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte, Bd. 1, Bonn 1997, X + 386 p. + 197 ilustrații + 20 tabele + 26 ilustrații-color,

Între 11-14 noiembrie 1994 la Mannheim s-a desfășurat simpozionul internațional consacrat studiilor asupra mărgelilor. Forumul științific, organizat de Römisch-Germanische Kommission (Frankfurt) și Muzeul "Reiss" din Mannheim a întrunit 54 de cercetători din 14 țări europene. Comunicările prezentate au fost reunite în primul volum al seriei "*Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte*". E de menționat, că această serie a fost instituită în comun de Römisch-Germanische Kommission și Eurasien-Abteilung, ambele din cadrul Institutului German de Arheologie, pentru publicarea lucrărilor unor sesiuni științifice dedicate pre- și protoistoriei Europei și Asiei.

Cartea, redactată în comun de Uta von Freeden și Alfried Wiczorek, începe cu o prefață în care sunt expuse principalele etape în pregătirea simpozionului și a volumului cu comunicări. În afară de aceasta, prefața include și o scurtă prezentare a unui program de prelucrare computerizată a informațiilor referitoare la mărgeli. După cum ne anunță colegiul de redacție al volumului, acest program, cunoscut sub denumirea de "ProPer" și la care se vor referi și alte comunicări din culegere, poate fi obținut la Römisch-Germanische Kommission în Frankfurt.

Uta von Freeden este și autoarea primei comunicări cu titlul "Perlen - kulturbegleiter der Menschheit". Studiul reprezintă un scurt excurs în istoria mărgelilor ca însoțitor cultural al omenirii. Pentru început autoarea scoate în evidență diferite aspecte în definirea mărgelilor ca obiect de studiu: ca termen, ca formă, ca proveniență (naturale sau executate special de om), ca material etc. Un loc deosebit acordă autoarea funcționalității

mărgelilor în viața omului: drept amulete cu funcții magice și/sau religioase, drept simbol al statutului social, al ocupației profesionale, drept mijloc de plată (mai ales în cadrul societăților ne-monetare) sau pur și simplu ca obiect de port (podoabe). Comunicarea poate fi interpretată și ca un studiu introductiv pentru volumul în cauză care oferă cititorului posibilitatea de a se orienta în multitudinea de probleme legate de studierea mărgelilor. În același timp, studiul se impune prin spectrul cronologic și geografic multilateral de abordare a problemelor, autoarea discutând cu mult succes materiale începând cu paleoliticul târziu (când apar primele mărgeli produse de om) și până epoca contemporană, operând în același timp cu materiale provenind din diferite colțuri ale lumii.

Encarnación Ruano Ruiz din Madrid (*Perles en verre provenant de la nécropole ibérique d'El Cigarralejo, Mula (Murcia, Espagne), Ve-IIe siècle av. J.-C.*) ne prezintă ansamblul de descoperiri iberice de la El Cigarralejo ce include o așezare rurală, un complex de cult și o necropolă. Cei 550 de incinerări 70 (13, 7%) aveau ca inventar și mărgeli de sticlă. Raritatea acestui gen de descoperiri în morminte se explică de autoare prin faptul că mărgeli de sticlă reprezentau, de fapt, piese de lux. Doar puține dintre exemplarele descoperite par a fi de producție locală, restul fiind aduse din alte regiuni ale spațiului circummediteranean.

Kari Kunter (*Frühlatènezeitliche Schichtaugenperlen in der Schweiz? Überlegungen zu einer Fundlücke im westlichen Mitteleuropa*) efectuează o analiză a descoperirilor de mărgeli de culoare albastră, specifice pentru unele din grupurile culturale ale perioadei La Tène timpurii de pe teritoriul actual al Elveției. Una dintre concluziile studiului lui K. Kunter privește culoarea pieselor de port (în cazul dat a mărgelilor) considerată a fi avut în viața cotidiană a oamenilor din trecut nu numai funcționalitate simbolică (spre exemplu magică, statut social, etc.), ci putând fi tratată și drept particularitate specifică unor grupuri etnoculturale separate.

Un interes deosebit îl prezintă comunicarea prezentată de Maria-Anna Zepezauer (*Chronologische und trachtgeschichtliche Aspekte spätkeltischer Glasperlen*), care de fapt reflectă concluziile principale ale tezei de doctorat (pe care autoarea a susținut-o în 1989 la Universitatea din Marburg). Studiul se bazează pe un set de circa 3000 de mărgeli din perioada La Tène-ului mijlociu și târziu din Europa centrală, pe care autoarea a reușit să le serieze cronologic și tipologic. Una din concluziile acestui studiu rezidă în admiterea unei influențe mediteraneene în producția de mărgeli de sticlă la celți, însă nu sub forma unui "import direct" și nici sub cea a unor imitații de forme, ci, la fel ca în cazul monetăriei celtice, la producția mărgelilor de sticlă, noile cunoștințe din lumea helenistică erau utilizate adecvat tradițiilor locale.

Un subiect deosebit este tratat în studiul prezentat de Barbara Deppert-Lippitz (*Spätromische Goldperlen*). Mărgelile romane din aur se prezintă sub forme și tipuri diferite: globulare, cilindrice, biconice, bitronconice sau sub formă de măslin, cu orificiu străpungător sau doar cu urechiușe la ambele capete etc. Din punct de vedere tehnologic,

majoritatea mărgelilor de aur din perioada antică erau confecționate din două părți (folii subțiri cărora li se dădea forma necesară) și sudate între ele, astfel încât locul sudării, de cele mai multe ori, este greu de observat. Pe parcursul întregii epoci romane, dar în special al celei romane-târzii, podoabele din aur au fost semnul distinctiv al statutului social deosebit al purtătoarei sau purtătorului lor. Autorea prezintă în ordine cronologică evoluția principalelor tipuri și forme de mărgeli romane, începând cu secolul I-lea p. Chr.

Rezultatele unui studiu interdisciplinar al descoperirilor de mărgeli îl prezintă lucrarea semnată în comun de Michael Endrich din Amsterdam și Hans-Ulrich Voß din Berlin (*Die Perlen der Germanen des 1.-5. Jahrhunderts in Meklenburg-Vorpommern, Schleswig-Holstein und Niedersachsen*), care se constituie de fapt din două studii de sine stătătoare. Primul (*Zu den Perlen und dem Perlenschmuck in Mecklenburg-Vorpommern*), prezentat de H.-U. Voß, ne oferă o încadrare tipologică și cronologică a unui lot de circa 5000 de mărgeli (și fragmente) de proveniență mai mult sau mai puțin sigur romană, descoperite în landul Mecklenburg-Vorpommern din Germania. Cercetătorul german s-a sprijinit în mare măsură pe materialul inventariat în cadrul proiectului dedicat importurilor romane în barbaricum-ul european (vezi: H.-U. Voß, *Bundesländer Brandenburg und Berlin, Corpus römischer Funde im europäischen Barbaricum*, Deutschland Bd.1, Bonn, 1994). Lucrând în stil "german", cu deosebită acuratețe și cu material ilustrativ-cartografic impunător, H.-U. Voß aduce noi și importante observații, referitoare la răspândirea mărgelilor de diferite tipuri în Europa centrală în perioada secolelor I-V p.Chr. Cel de-al doilea studiu (*Zu den Perlen und dem Perlenschmuck in Niedersachsen, Schleswig-Holstein und den Niederlanden jenseits des Limes*), semnat de M. Erdich, are în atenție deosebită, în afară de problemele încadrării cronologico-tipologice, și problematica atelierelor de producere a unor tipuri de mărgelilor specifice mediului germanic central european din epoca romană.

Mărgelilor de chihlimbar și interpretării istorice a rolului acestora în cadrul relațiilor Imperiului roman cu nordul Europei centrale îi este dedicat studiul lui Przemysław Wielowiejski (*Bernsteinperlen und römisch-barbarische Kulturkontakte in Mitteleuropa*). Autorul menționează faptul că moda pentru podoabele din chihlimbar a fost caracteristică în primele secole ale erei creștine civilizațiilor de pe ambele părți ale limesului, adică atât celei romane, cât și celei din Barbaricum. Coraborând descoperile de piese de chihlimbar cu cele de monede romane în Europa centrală, cercetătorul polonez schițează câteva etape în evoluția intensității comerțului cu chihlimbar între Roma și Barbaricum. Astfel, un regres impresionant al acestor relații a fost, se pare, determinat atât de invaziile barbare din a doua jumătate a secolului III p. Chr., cât și de criza internă din Imperiu din același secol.

Un subiect și mai apropiat de istoria veche a spațiului sud-est european îl tratează în studiul ei Magdalena Maczyńska. Cunoscuta cercetătoare poloneză abordează problema portului mărgelilor la populația culturii Sântana de Mureș-Cernjahov, încercând o

comparație cu grupul cultural Maslomecz și cu cultura Wielbark. Din start am dori să facem câteva observații referitoare la metodologia cercetării: cercetătoarea a operat doar cu materiale publicate (cu foarte puține excepții, în publicații mărgelile sunt prezentate grafic doar alb-negru, sau lipsesc total din ilustrații); cultura Sântana de Mureș reprezintă pentru autoare o variantă a culturii "Cernjahov" (!); în aspect cronologic începutul culturii "Cernjahov" este plasat încă în faza C2, adică începând aproximativ cu anul 220 p.Chr. (date pe care am putea-o admite doar cu foarte multe și mari rezerve). M. Maćczyńska arată că pentru cultura "Cernjahov" este specifică o unitate în ceea ce privește portul mărgelilor. Mai mult, din studiul prezentat reiese lipsa în aria culturii "Cernjahov" a mărgelilor de proveniență vestică (față de cultura Wielbark și grupul Maslomecz). Pentru perioada romană târzie, autoarea accentuează rolul influențelor reciproce între Scandinavia și aria culturii "Cernjahov", aducând drept argumente în plus răspândirea pieptenilor de os, a fibulelor, a pandantivelor din metale prețioase. Notăm că articolului îi sunt anexate hărți și ilustrații pentru complexe și tipurile de mărgelile în discuție. În încheiere, M. Maćczyńska pune problema implicării purtătorilor culturii "Cernjahov" în "asigurarea" vecinilor din nord și nord-vest (grupul Maslomecz, cultura Wielbark) cu mărgelile specifice regiunilor de est și de sud-est ale Europei. Deși exprimă unele neclarități, studiul M. Maćczyńska, reprezintă stadiul cercetării acestui grup special de descoperiri, mai bine zis nivelul publicațiilor noastre, după care lumea are posibilitatea să ne cunoască.

Studiul cercetătoarelor Barbara SASSE și Claudia THEUNE (*Perlen der Merowingerzeit. Eine Forschungsgeschichte*) ne prezintă în evoluție stadiul investigațiilor mărgelilor perioadei migrațiilor pe parcursul secolului 20, nu numai în Germania, ci în întreg spațiul științific european și nord-american. Drept problemă primordială, ce stă azi în fața cercetării internaționale, B. Sasse și Cl. Theune numesc problema elaborării unei terminologii unitare, precum și a unor principii unice de clasificare. Cartografierea și respectiv analizele statistice asupra acestei categorii de inventar arheologic urmează a ne permite concluzii mult mai clare și mai explicite despre producerea și răspândirea mărgelilor în antichitate.

Birte Brugmann (*Die Perlen des angelsächsischen Gräberfeldes von Mill Hill, Deal, Kent*) își prezintă preocupările ei asupra descoperirilor de mărgelile din necropola de la Mill Hill din Kent, Marea Britanie. În rezultatul cercetărilor s-au putut determina unele tipuri de mărgelile (dar și de alte categorii de inventar), care pot fi apreciate drept o influență continentală, și altele ce reprezintă un produs de tradiție locală.

Maren Siegmann (*Die Perlen des frühmittelalterlichen Gräberfeldes von Liebenau, Kr. Nieburg/Weser (Niedersachsen)*) are la baza studiului circa 3677-4070 mărgelile și 17 pandative din diferite materiale, descoperite în mormintele necropolei de la Liebenau. Seriarea și cartarea acestei imense mase de mărgelile, provenind dintr-un singur sit arheologic, i-au permis M. Siegmann să alcătuiască o cronologie relativă, dar și una

absolută (pe un segment cronologic întins - secolele IV- IX p.Chr.), a mărgelilor și a altor categorii de inventar din necropola amintită.

O categorie specială de mărgeli din epoca merovingiană din sud-vestul Germaniei și-a propus s-o analizeze Ursula Koch (*Polycrome Perlen in Württemberg/Nordbaden*). Preocupată de această categorie de descoperiri de mai mulți ani, autoarea aduce în fața cititorului interesat rezultatele investigațiilor ei asupra celor circa 572 de mărgeli policrome de sticlă din colecțiile muzeelor din Stuttgart, Karlsruhe și Heilbronn. Drept material de reper au servit cercetările asupra necropolei de la Schretzheim, unde U. Koch a reușit să evidențieze 62 de grupuri de mărgeli merovingiene.

Thomas Katzameyer (*Verbreitungsbilder ausgewählter Perlentypen des Frühmittelalters in Süd- und Westdeutschland*) prezintă principalele concluzii ale tezei sale de doctorat (coordonate de profesorul Max Martin din München). La baza investigațiilor au stat materialele din circa 2500 de înmormântări din teritoriile populate de alamani și bajuvari, ceea ce în sumă a însemnat circa 80 000 de mărgeli. Autorul amintește, printre cele mai răspândite categorii, mărgelile bitronconice de culoare portocalie și galbenă și constată că cele portocalii reprezintă descoperiri specifice pentru partea de est a regiunii populate de alamani și bajuvari. În același timp piesele de culoare galbenă sunt prezente doar în partea de vest a spațiului în discuție.

O implementare masivă (și la fel de reușită) a metodelor noi de analiză a materialelor arheologice prezintă studiul cercetătorului Peter Stadler (*Auswertung der Perlen aus dem Reihengräberfeld von Altenerding in Bayern*). Autorul menționează utilizarea în cadrul cercetării a trei pachete de programe de performanță pentru computer (SERION, AutoCad 12 și BASP), cu ajutorul cărora a fost posibilă executarea următoarelor procedee analitice: serie simplă, cartare și serie topografică, analiză cluster, "tipologie dinamică" etc. Din punct de vedere științific, după cum menționează însăși autorul, studiul nu a fost încheiat, însă din punct de vedere metodologic și al procedeelelor analizei statistice, studiul lui P. Stadler reprezintă prin sine un exemplu al numeroaselor posibilități de utilizare a computerului în analiza materialelor arheologice de diferite tipuri și categorii.

Un program special pentru inventarierea și clasificarea mărgelilor, provenite din săpături arheologice, este prezentat de Barbara Sasse și Claudia Theune (*Das Program ProPer. Klassifizierung und Anwendung*). Programul reprezintă o bancă ierarhică de date cu un set prestabilit (dar care poate fi extins de utilizator) de particularități tehnice ale mărgelilor și de denumiri precise ale tipurilor de piese. Programul prevede redactarea automatizată a unui catalog sub formă de text și, după afirmația autoarelor, pare a fi compatibil cu programele moderne de analiză statistică (spre exemplu, SPSS). Apariția acestui program este salutară din punctul nostru de vedere în primul rând pentru că reprezintă o încercare de unificare a modalităților de descriere a mărgelilor, prezente atât de masiv printre vestigiile arheologice ale mileniului I p. Chr.

Perspectivelor utilizării aceluiași program "ProPer" și a modalităților de aplicare a lui în practică îi este dedicat următorul articol al culegerii semnat în comun de Barbara Sasse și Werner Vach (*Das Program ProPer. Überlegungen zur Weiterverarbeitung der Daten*). Autorii propun atenției primele rezultate ale analizei unor descoperiri din evul mediu timpuriu.

Descoperirile de mărgelile medievale timpurii din Scandinavia sunt analizate sub diferite aspecte de către Karen Hoiland Nielsen (*Die frühmittelalterlichen Perlen Skandinaviens. Chronologische Untersuchungen*). Această categorie de descoperiri prezintă dificultăți considerabile pentru cercetători, mai ales, datorită faptului că majoritatea provin din morminte de incinerare. Cu toate acestea K. Hoiland Nilsen a reușit să evidențieze prin metoda serierii patru categorii mari de piese, ce se distind între ele din punct de vedere cronologic.

O privire de ansamblu asupra mărgelilor și producției de mărgelile în bazinul Mării Baltice și în Scandinavia din a doua jumătate a mileniului I p. Chr. ne propune Johan Callmer (*Beads and bead production in Scandinavia and the Baltic Region c. AD 600-1100: a general outline*). Este de notat, că primele ateliere pentru producere mărgelilor au fost arheologic cert documentate începând cu secolul al VIII p.Chr. Acestea sunt apreciate de autor ca fiind ateliere înalt specializate ale unor meșteri "sedentari". În unele cazuri, pentru regiunile în discuție, poate fi admisă existența unor meșteri ambulanți, a căror producție era mult mai simplă.

O altă categorie specială de mărgelile din nordul Europei ia în discuție Peter Steppuhn (*Bleiglasperlen des frühen und Hohen Mittelalters in Nordeuropa*) și anume piesele executate din sticlă cu o cantitate sporită de plumb în compoziția chimică. Studiul este axat pe analiza unui tezaur din secolele VIII-IX p. Chr., descoperit în așezarea slavilor timpurii de la Rostock-Dierkow (Germania). În baza analizelor interdisciplinare executate asupra unora dintre cele 146 mărgelile de sticlă, autorul presupune că piesele de sticlă cu plumb (după tehnologia fabricării și a materialelor utilizate) par ar fi fost importate din regiunea siriano-egipteană.

Horst Geisler în studiul său (*Perlen römerzeitlicher Tradition von slawischen Fundplätzen*) atrage atenția asupra unor mărgelile "romane-târzii", care au fost descoperite în cadrul investigării unor monumente ale slavilor timpurii. Piesele însă nu aparțin epocii romane, ci au fost executate doar în tradițiile acelei epocii.

Rezultatele unei cercetări multilaterale și pluridisciplinare propune cititorului Adrien Pásztor din Budapesta (*Typologische Untersuchung der früh- und mittelawarezeitlichen Perlen aus Ungarn*). Autorul a avut în atenția cercetării sale tipocronologice circa 2790 de mărgelile provenind din 294 de morminte, datate aproximativ în perioada anilor 567-720 p. Chr. Materialele provin din trei necropole descoperite în trei regiuni diferite ale Ungariei de azi. Autorul a elaborat un model propriu de inventariere computerizată a mărgelilor cu ajutorul programului "Lotus 1-2-3".

Asupra perioadei migrației avarilor și-a îndreptat atenția și Anton Distelberger de la Viena (*Perlenketten aus dem awarischen Gräberld von Mönling: Zu ihrer typologischen Homogenität*), care prezintă tipologia mărgelilor descoperite în cadrul cercetărilor din necropola de la Mönling cu circa 500 de morminte cunoscute.

Evidențierii principalelor rute de comerț cu mărgeli în Bazinul Carpatic și-a consacrat studiile Katalin Szilágyi (*Beiträge zur Frage des Perlenhandels im 10.-12. Jahrhundert im Karpatenbecken*). Autorul presupune existența a două principale căi de penetrație a mărgelilor pe direcția est-vest: prima, directă, de la Kiev spre Praga prin pasul Verecke; cea de-a doua de la Kiev spre Praga prin Krakowia. În ambele cazuri direcția ulterioară pare s-o fi constituit orașul Regensburg.

Oxana Žironkina din Char'kov (*Seltene Perlenformen des chasarenzeitlichen Gräberfeldes von "Netailovka" «Metallovka» am Nördlichen Donec «Severskij Donec»*) a prezentat studiul privitor la tipurile rare de mărgeli din necropola "Netailovka" (localitatea Metallovka, regiunea Char'kov, Ucraina), aparținând culturii Saltovo (secolele VIII-IX p. Chr.). În 56 din cele 213 morminte investigate, au fost descoperite 904 mărgeli - majoritatea din sticlă, unele din piatră și chihlimbar, mai puține din metal și doar una singură din pastă de lut. Tipologia formelor și decorului pieselor descoperite denotă o puternică influență bizantină în regiune.

Descoperirile dintr-o perioadă puțin mai târzie (secolul XI p. Chr.) în regiunile de sud ale Rusiei, le analizează în studiul său Zlata L'vova de la "Ermitajul de Stat" din Sankt-Peterburg (*Eine seltene Gruppe von Glasperlen des 11. Jahrhunderts aus dem südlichen Rußland*). Autoarea discută descoperirile de mărgeli și pandative de sticlă din Rusia Kieveană, executate din sticlă turnată într-o formă rotundă plată și îndoită apoi la mijloc. Deoarece suprafața plăcii inițiale de sticlă era decorată cu cercuri concentrice din sticlă de altă culoare, această categorie de mărgeli și pandative a fost de cele mai dese ori confundate în literatura de specialitate cu piesele executate prin rotire. Observația Z. L'vovei va trebui pe viitor luată în considerație de specialiștii, ce se ocupă de produsele de sticlă din epoca medievală a Europei de sud-est.

Danica Staššikova-Štukovska și Alfonz Plško semnează împreună studiul intitulat "*Typologische und technologische Aspekte der Perlen aus dem frühmittelalterlichen Gräberfeld in Borovce*", analizând necropola din secolele VIII-X p. Chr. de la Borovce (Bez. Trnava, Slovacia), din care au fost investigate 44 de înmormântări cu circa peste 4000 de mărgeli descoperite printre inventar. Pe baza a 3567 din ele, autorii cercetării au distins 12 grupuri, împărțite la rândul lor în mai multe subtipuri. Această situație a permis evidențierea a șapte faze cronologice în existența necropolei. Pe baza coraportării acestei cronologii relative a necropolei cu datele analizelor chimice asupra mărgelilor, autorii constată că în Europa centrală în perioada secolelor VIII-X ar fi existat mai multe "școli" de producere a sticlei, decât s-a crezut până în prezent.

Peter Hoffman (*Analytische Bestimmung farbgebender Elemente und deren Verbindungen in Glasperlen merowingerzeitlicher Gräberfelder*) se ocupă de cercetarea coloranților sticlei din care erau produse măregele de sticlă din perioada merovingiană în Europa de vest.

Doina Benea (*Die Glasperlenwerkstatt von Tibiscum und die Handelbeziehungen mit dem Barbaricum*) ne prezintă atelierul de sticlărie de la Tibiscum, în care, în afară de sticlă de geam sau recipiente, se fabricau și podoabe de sticlă. Pe parcursul secolelor II-IV p. Chr. atelierul local a produs (unele obiecte chiar "în serie") podoabe pentru cerințele atât a Provinciei romane, cât și a Barbaricum-ului, inclusiv a neamurilor sarmatice.

Studiul colectiv (*Early medieval glass bead making in Maastricht (Jodenstraat 30), The Netherlands. An archaeological and scientific investigation*) semnat de Yvette Sablerolles, Julian Henderson și Wim Dijkman, a avut în atenție resturile de producție de la un atelier de sticlărie în care la sfârșitul secolului VI-începutul secolului VII se fabricau măregele de sticlă. Aceste resturi, depuse într-o groapă alături de alte produse de sticlă, semnifică prelucrarea unei game largi de măregele atât după formă, cât și după culoarea pastei de sticlă.

Bazat pe principiile arheologiei experimentale, studiul prezentat de Tine Gam Aschenbrenner din Konstanz (*Galsperlenherstellung - Wie könnte sie vor sich gegangen sein?*) ne familiarizează cu încercările sale de reproducere a măregelelor de sticlă, după tehnologia medieval-timpurie. Drept sursă de "inspirație" pentru autor a servit atelierul de sticlărie din secolul al VIII p. Chr. de lângă localitatea Ribe (Danemarca).

Torben Sode (*Contemporary Anatolian glass beads. An ethno-technological study*) ne prezintă observațiile sale privind producția de măregele de sticlă în două localități actuale din Turcia.

Felix Teichner (*Perlen des Glaubens: die Gebetschnur in Islam und Christentum*) se ocupă de semnificația și rolul măregelelor în practicile religioase creștine și a celei mahomedane.

Uwe Schallhas studiază fenomenul măregelelor utilizate drept pandative pentru fibulele purtate de femeile din epoca merovingiană (*Perlen als Fibelanhänger - merowingische Interpretation eines mediterranen Vorbildes*). Remarcăm faptul că, în prima jumătate a secolului al VII-lea erau apreciate spre exemplu fibulele cu măregele-pandative combinate cu aplici din metal sau alt material. În aceeași perioadă era specifică fixarea măregelei de partea dorsală a fibulei.

Ultimul studiu, publicat în volum, semnat de cunoscutul profesor de la München, Max Martin, (*Die goldene Kette von Szilágysomlyó und das frühmerowingische Amulettgehänge der westgermanischen Frauentracht*) ne propune una din posibilele reconstituiri ale portului feminin la categoriile privilegiate merovingiene din Europa de vest.

Culegerea este încheiată de o notă semnată de Ursula Koch (*Ergebnisse der Perlensymposiums*), care ne împărtășește gândurile ei despre rezultatele Simpozionului. Drept anexă, redacția a inclus în volum și un indice al denumirilor geografice nominalizate în articole.

În încheiere, menționăm încă o dată condițiile poligrafice deosebite ale volumului, inclusiv cele 26 de tabele color de format aproximativ DIN A4. Aceste circumstanțe fac ca volumul prezentat să devină o lucrare de referință și un instrument de lucru de nelipsit pentru cercetătorii preocupați de acest deosebit fenomen, precum sunt măgelele.

Alexandru Popa

MUZEUL JUDEȚEAN BOTOȘANI
Str. Unirii 13, Botoșani 6800,
Tel.: 031/513446
ROMÂNIA

